VICENTE BLASCO IBAÑEZ

MAHŞERIN DÖRT ATLISI

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

İSPANYOLCA ASLINDAN ÇEVİREN: NEYYİRE GÜL IŞIK

TÜRKİYE İŞ BANKASI

Kültür Yayınları

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

VICENTE BLASCO IBAÑEZ

MAHŞERİN DÖRT ATLISI

İSPANYOLCA ASLINDAN ÇEVİREN:

NEYYİRE GÜL IŞIK

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

Mahşerin Dört Atlısı
VICENTE BLASCO IBAÑEZ
özgün adı:
LOS CUATRO JINETES DEL APOCALIPSIS
ispanyolca aslından çeviren:
NEYYİRE GÜL IŞIK
editör:
ALİ ALKAN İNAL
görsel yönetmen:
BİROL BAYRAM
düzelti:
MÜGE KARALOM
grafik tasarım ve uygulama:
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
istiklal caddesi, no: 144/4 beyoğlu 34430 istanbul
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

Genel Yayın: 1500

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüpanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüpanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamıyacaktır.

23 Haziran 1941

Maarif Vekili

Hasan Âli Yücel

Sunuş

Yıl 1914, mevsimlerden yaz. Avrupa'nın üstüne kara bulutlar çökmüş, fırtına koptu kopacak. İki büyük kampa ayrılmış ülkeler, endüstriyel rekabet, sömürgecilik çıkarları ve tarihsel hınçlardan kaynaklanan hesaplaşmaların peşindeler; o güne değin görülmedik etkinlikte ağır silahlarla donanmışlar, orduları hazır ol durumunda, askerlerinin elleri tetikte, gerginlik içinde bekleşiyorlar. Birçok kez diplomatik girişimlerle önlenmiş bulunan kaçınılmaz savaşın soluğu duyulmada. İnsanlığın gördüğü en büyük çatışmanın başlaması için bir kıvılcım yetecek.

Ve o kıvılcımın parıltısı Saraybosna'dan geliyor: Bir Sırp milliyetçisinin Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun vârisi Arşidük Ferdinand'ı tabancayla vurarak öldürmesi üzerine kıyamet kopuyor. Karşılıklı iki kamptan Avrupa ülkeleri peş peşe birbirlerine savaş ilan ediyorlar. Gençler sel gibi koşarak gönüllü yazılıyorlar, zamanın fotoğraflarında askerlik şubelerinin önünde gülerek sıraya girdiklerini görüyoruz; hepsi de yurtseverlik duygularıyla coşmuşlar, haklı tarafta olduklarını ve çatışmanın kısa sürede, kendi parlak zaferleriyle sonuçlanacağını düşünüyorlar. Oysa ilk şiddetli çarpışmalardan sonra siper savaşına dönüşecek ve tarihe I. Dünya Savaşı olarak geçecek olan boğazlaşma dört yıl süreyle o güne değin insanlığın gördüğü en geniş çaplı kıyımlara neden olacak, bittiğinde geriye uçsuz bucaksız ölüm tarlaları bırakacak ve o tarlalara yirmi yıl sonraki II. Dünya Savaşı'nın tohumları atılacaktır.

O sıralar Paris'i mesken tutmuş olan ünlü İspanyol gazeteci ve romancısı Vicente Blasco Ibañez tanık olduğu tüm bu olayları, ülkelerin çatışmaya sürüklenişini, savaşın arifesini, patlak verişini, Almanya'nın Belçika'yı istila edişini, Fransa'nın savunmasını örgütleyişini, iki taraflı korkunç kayıplara neden olan o ilk Marne Çarpışması'nı ve orduların siperlere gömülüşünü *Mahşerin Dört Atlısı* adını verdiği romanında aktarır.

Geçmişi irdeleyen bir tarihsel roman değil, dosdoğru yaşanılan tarihin güncelinden kaynaklanan ve canlılığını yüz yıla yakın süre sonra aynen koruyan bir yapıttır *Mahşerin Dört Atlısı*. Baştan sona insan kitlelerinin gerçeklerine dayanır, sahici trajik olayların sıcaklığını ve dehşetini yaşatır okura, hatta yer yer savaş röportajı kıvamında gelişir. Ancak,

özyaşamöyküsü ağırlıklı olmakla birlikte, olaylar tutku ve aile ilişkileriyle örülmüş sağlam, ustalıklı bir roman kurgusu çerçevesinde anlatılır. Aşkları savaşın ezici gerçeğiyle yüz yüze kalan Julio ile Margarita'nın çevresinde Paris sokaklarından gelip geçen ya da savaş alanlarından kopup gelmiş çok sayıda ikinci derecede kişiyle tanışırız. O özenli tiplemenin kahramanları öylesine canlı, öylesine inandırıcıdırlar ki, giderek sanki hayatımızın bir noktasında karşılaştığımız kişilere dönüşüp, belleğimizden bir daha ayrılmazlar.

Yapıtta hiçbir şey fanteziye ya da rastlantıya bırakılmamıştır, öykünün Paris'in "Kefaret Şapeli"nde başlaması bile: Çünkü *Mahşerin Dört Atlısı* aslında baştan başa bir kefaret öyküsüdür, iki kuşak Desnoyers'lerle Margarita'nın kefaretinin. Aynı zamanda bireyin yaşamında kovaladığı değerleri sorgulayışının, kendi kendisiyle hesaplaşmasının öyküsü. Ama her şeyden önce ve hepsinden sonra –yazarın Fransız ulusalcılığına coşkulu katılımına karşın– tarihi yorumlayan ve sorgulayan, savaş karşıtı bir yapıttır. Blasco Ibañez, ilk gençliğinden beri tanık olduğu Alman militarizmini çözümler, Kayzer II. Wilhelm'in kitlelerden ve aydınlardan destek bulan savaş heveslisi ideolojisine lanet okurken, yakın tarih meraklısı okura, 1928'de sona eren kendi yaşamına sığmayacak olan Nazizmin gelişmesinin ve II. Dünya Savaşı'nın ipuçlarını da sunmuş olur.

Gerçek yaşamı elden gelen tüm nesnellikle, olduğu gibi yansıtmayı amaçlayan doğalcılık akımını izleyen bir romancı olan Vicente Blasco Ibañez, romantizm çağının anısını da belleğinden silmiş değildir. Kendi karakterinin o çağa yaraşır serüvenciliği bir yana, kesinkes taraftar olduğu, davasını benimsediği, hatta dünyada tanıtımını canıgönülden üstlendiği Fransızların ulusalcı coşkusu karşısında dört dörtlük bir romantizm sergiler: Ama bu bir yazınsal seçim değil, yazar için olayları yaşamanın kaçınılmaz bir biçimidir. Anlatımı geliştirdikçe, savaşın getirdiği kanlı boğazlaşma gerçeğinin, ulusalcılığın romantizmini ezip geçişini ön plana çıkartır. Onca adsız yiğitlikten geriye kalan yalnız "ecel tarlaları" olacaktır. 1916'da, savaş siperlere sinmiş, zaferi kimin kazanacağı belirsizken, şöyle noktalar çözümlemesini:

"Savaş nasıl biterse bitsin, kötü bitmiş olacaktır. Mahşer ejderhası sakatlansa bile, birkaç yıl sonra yeniden canlanacak ve insanlara sonsuza değin eşlik edecektir."

*

Mahşerin Dört Atlısı'nda Vicente Blasco Ibañez (1867-1928) yaşamının iki temel deneyimini anlatır. Kendisi 1914 yılında Paris'te ömrünün bir karar anını yaşamaktadır: Maddi ve manevi gücünü tüketen olağanüstü bir serüvene atıldığı Yeni Dünya'dan dönmüş, doğduğu Avrupa'ya ve her zamanki yazarlık yaşamına yeniden sahip çıkmıştır. Ama o sırada savaş patlak vermiştir. Günü gününe yaşadığı insanlık trajedisini işte yaşantısının o dönemini yansıtarak aktarır.

Gerek romanın Arjantin'de geçen birinci bölümünde, gerekse Paris'te geçen daha sonraki bölümlerinde, anlatısının gerisinde kendisi vardır, ama birinci kişi olarak ortaya çıkmaz, romanının kişilerinde gizlenir: İlkin İspanyol kökenli toprak ağası ve hayvan yetiştiricisi Madariaga kendisidir, daha doğrusu bir süre için olmayı hedeflediği kişidir; sonraki bölümlerde savaş karşısındaki gözlemleyici ve yorumlayıcı tavrını devrimci Rus anarşist Tchernoff canlandırır. Romanın başkişisi Julio Desnoyers ise, savaş ortasında bile egzotik zevklerini elden bırakmayan Paris'te tango modasını yaymakta olan, kendi oğlu Julio'dan esinlenmiştir.

Bu olağandışı özyaşamöyküsünü yeterince izleyebilmek için birkaç yıl geriye gitmek gerekir. Valencialı V. Blasco Ibañez bir İspanyol, bir Akdenizlidir, dolayısıyla bir coşku, tutku, gönül adamıdır.[1] Sözcüklerin ve düşlerin büyüsüne tüm varlığıyla kapılır. Yazarlığının yanı sıra kitleleri peşinden sürükleyen ateşli bir hatip, radikal eğilimli bir politikacı ve bir serüvencidir.

Kırklı yaşlar onun zaten fırtınalı olan siyasal ve özel yaşamını altüst eder. 1907'de Doğu'yu simgeleyen Osmanlı'nın başkenti İstanbul'a yaptığı yolculuk, yaşamındaki kurulu düzene sırt çevirip uzaklaştığı, yepyeni dünyalara açıldığı bir dönemin başlangıcı olur.

Yazar 1909'da Güney Amerika yollarına düşer: Arjantin, Şili ve Paraguay'da konferanslar verecektir; söz sanatının doruğuna ermiş bir ünlü gazeteci ve romancı olarak hepsinde kalabalıkların büyük ilgisiyle karşılanır, yüz kadar ateşli konuşma yapar. Turnesi iki-üç yıl sürecek, İspanyolca konuşulan tüm ülkeleri dolaşacaktır. Ve Blasco Ibañez, Yeni Dünya'nın engin ufkundan fazlasıyla etkilenir; keşfedilmeyi, yaşanmayı bekleyen uçsuz bucaksız ıssız toprakların çağrısını yüreğinde duyar,

damarlarında o kıtayı zamanında keşfedip bin bir zahmetli serüvenle yerleşime açmış olan *conquistador*[2] atalarının ateşini duyumsar, düzenli konferansçı kimliği kendisine dar gelmeye başlar:

"Arjantin'i başka hiçbir konferansçının, hatta hiçbir seyyahın görmediği kadar iyi tanıdım, tropikal bölgelerden, en güneydeki donmuş topraklara değin. Kimi zaman, Buenos Aires'ten yolculuklarımı yönetmekte olan emprezaryo beni bir taşra ilinde falan ya da filan konferans salonunda dinleyicileri coşturuyor sanırken, bir gazete havadisinden yolumu değiştirmiş olduğumu, kuzeyde bir yerli kulübesinde Indio'ların göreneklerini incelemekte bulunduğumu haber alıyordu. Eski çağların *conquistador*'larının avare ruhu canlanıyordu sanki içimde. İlkel yerlerin çekimini, yabanıl toprakla mücadelenin ateşini duyumsuyor, Batı Hindistan'ı uygarlaştırmaya gelen ilk beyaz adamların girişimlerini hüzünle anımsıyordum. Bazı ünlü Arjantinliler düşüncelerimi sezerek çekici öneriler getirmekte gecikmediler: Neden sanki Arjantin'de kalıp toprağı işleyerek bir servet edinmiyordum? Başlangıçta olmaz dedim, ama giderek kendimi o olanaksız düşe kaptırdım: Bir süre için bile olsa milyoner olmak, bir işçi ordusunu yönetmek, dünyanın bir köşeciğinin görünümünü değiştirerek çölde yaşanabilir yerler yaratmak düşüne."

Blasco Ibañez böylece turnesini yarıda keser, işitilmedik bir serüvene atılır: Arjantin'in tarım görmemiş bakir topraklarında yeni yerleşkeler kuracaktır. O amaçla kendi kenti Valencia'ya giderek gönüllü köylüler toplayıp oralara götürür ve 1910-1913 yılları arasında, biri güneyde, Patagonya'da, Rio Negro kıyısında "Cervantes", diğeri kuzeyde, tropikal bölgede, Uruguay ile Paraguay sınırında "Yeni Valencia" adını verdiği iki yerleşkeyi gerçeğe dönüştürür. İki yerleşke arasında dört gün dört gecelik tren yolculuğu vardır ve serüvenci yazar o yolculuğu sayısız kez yapar.

Çilekeş ve çalışkan Valencia köylüleri kendi ülkelerinde edindikleri tekniklerden yararlanarak oralarda etkin sulama ağları kurar, toprağı özenle verimlileştirirler. O kentli politikacı ve aydın, yabanıl doğayla boğuşan, çoğu uygarlık nedir bilmeyen yerlilerle birlikte ömür süren bir yerleşkeci olup çıkmıştır.

İşte kişiliğiyle, inançları ve değer yargılarıyla *Mahşerin Dört Atlısı*'nın birinci bölümüne egemen olan Kentauros Madariaga tipi böyle doğar: Yüzyıllar boyunca dünyanın uzak bir köşesinde bin bir zahmetle kendi

gereksinim ve anlayışlarına uygun bir yaşamı geliştirmeye varlığını adamış ve o uğurda ölmüş nice İspanyol göçmeninin düşlerine bir saygı göstergesi olarak.

Cervantes ve Yeni Valencia yerleşkeleri gelişir; ne var ki bu girişim yazın adamının başlangıçta düşündüğünden çok daha büyük bir güç ve çaba gerektirmekte, onu tüketmektedir. Dahası Arjantin Cumhuriyeti müzmin ekonomik bunalımlarından birine girer: Birçok kuruluş iflas eder ve bankalar kredilerini dondurduktan başka verdiklerinin de geri ödenmesini isterler. Blasco Ibañez ekonomik bakımdan çaresiz kalmıştır; üstelik o kırsal konumundan sıkılmıştır, yazın yaşamına geri dönmeyi, beş yıldır bir kenarda unuttuğu kalemine yeniden sarılmayı dilemektedir:

"Endüstri ya da tarımla servet yapmak insanın tüm varlığını gerektiren bir şey. Bana düşen rol Amerika'nın tüm milyoner ailelerinin kökeninde bulunan öncülerden biri olmaktı. Onca özveriye değer miydi bu? Nice Güney Amerikalı ailede görüldüğü üzere, bir büyükbabanın biriktirdiği serveti torunlarım Montmartre'da harcasınlar diye niçin kendimi feda etseydim? Ve en önemlisi, kabul edemeyeceğim şey yazından sonsuza değin kopmak, giderek yerleşkecilerin kırsallığına yaklaşmaktı..."

Blasco Ibañez böylece iki yerleşkesini uzun uğraşlar ve maddi kayıplarla elden çıkardı. 1914 yılı başlarında tasfiye işlemlerini tamamlamak üzere uzun süreyle Buenos Aires'e gitmesi gerekti. Sonra yaz başında, Yeni Dünya'yı anlatacağı bir dizi romanı zihninde tasarlamış olarak, gemiyle okyanusu aştı, Paris'teki kiralık evine döndü. Ama tarihin gelişimi onu başka, daha güncel bir yapıta yönlendirecekti: Bu olayların şöyle ya da böyle yansıyacağı *Mahşerin Dört Atlısı*'na.

*

Yazarın yaşamında tanık olduğu, bir politikacı olarak yakından izlediği ve Avrupa'yı giderek hızlanan bir tempoyla savaşa sürükleyen olaylar dizisinde temel gelişme 1890'da Alman tahtına Kayzer II. Wilhelm'in çıkışı ve Bismarck'ın görevinden alınışı olmuştu. Almanya'nın dış politikası birden rota değiştirmiş, yaşlı şansölyenin ustalıkla oluşturduğu ve yirmi yıl süreyle Avrupa'da barışı sağlamış olan karmaşık siyasal anlaşmalar ağına sırt çevrilerek, dünya egemenliğini amaçlayan tehditkâr bir dış politika benimsenmişti. Almanya ile Fransa arasındaki şiddetli ekonomik ve

endüstriyel rekabetin yanı sıra, 1870 Savaşı sonucunda Alsace-Lorraine bölgesinin Almanya tarafından ilhak edilmiş olması esasen iki ülke arasında sürekli bir güvensizlik ve gerginliğe neden olmaktaydı.

II. Wilhelm'in ülkenin egemen sınıflarınca, hatta bazı üniversite öğretim üyeleri, kimi bilim adamları ve aydınlarınca desteklenen yayılmacı emelleri kısa sürede Avrupa'da bir kutuplaşmaya yol açmıştı: Bir yanda Fransa, Büyük Britanya, Rusya'dan oluşan Üçlü İtilâf, karşısında Prusya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Sırbistan'dan oluşan Üçlü İttifak.

Savaş ortamı Avrupa'nın başlıca başkentlerinde elle tutulur bir gerginliğe ve tedirginliğe yol açmış, Osmanlı'nın giderek elden bırakmak zorunda kaldığı Balkan toprakları barut fıçısına dönmüştü. Ve o barut birden patladı:

28 Temmuz'da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu veliahdının Saraybosna'da öldürülmesi üzerine bu ülke derhal Sırbistan'a savaş açtı.

30 Temmuz'da Rusya genel seferberlik ilan etti.

1 Ağustos'ta Almanya, Rusya'ya savaş ilan etti; Fransa genel seferberlik işlemlerine başladı.

3 Ağustos'ta Almanya Fransa'ya savaş açtı, ertesi gün Belçika'yı işgal etti. Aynı gün Büyük Britanya savaşa katıldığını bildirdi.

Çatışma başlarken genelkurmaylar planlarını düşmanın hızla bozguna uğratılacağı inancına göre yapmışlardı, kimse yıllar yılı uzayacak yıpratıcı, tüm güçleri tüketici bir savaş beklemiyordu. Eldeki yepyeni, görülmedik etkinlikteki silahların yalnızca vurucu gücünü hesaplayanlar kendi ordularının da karşılaşacakları muazzam kıyımları beklemiyorlardı.

İlkin Almanya, Schlieffen Planı uyarınca Fransa'ya saldırdı, Alman birliklerine General Moltke komuta ediyordu. General Joffre'nin komutasındaki Fransız ordusu arkadan sarılmamak için uzun süre geri çekildikten sonra, Paris'e yalnızca 70 km. uzaklıkta, Marne Nehri kıyısındaki kanlı çarpışmalar sonunda Alman saldırısını güçlükle durdurabildi. Çarpışmaya karşılıklı iki buçuk milyonu aşkın asker katıldı ve iki taraftan yarım milyonu aşkın kayıp verildi. Askeri uçaklar kentlerin ve savaş cephelerinin üstünde uçarak o güne değin görülmedik keşif ve propaganda görevleri üstlendiler.

Marne Çarpışması 5-9 Eylül günlerinde gerçekleşti. General Joffre, Paris'te yeni bir ordu topladı. Vali Gallieni kentteki tüm taksileri görevlendirerek muvazzafları savaş alanına sürdü. O sayede Alman saldırısı savuşturuldu, Almanlar bir süre geri çekildiler, sonra bulundukları yerde ayak diredi̇ler, böylece yıllarca sürecek bezdirici siper savaşı başladı.

Mahşerin Dört Atlısı'nda anlatılan savaş olayları bunlar.

Paris'te o gergin, o kaygılı, o cehennemi Ağustos ayında Blasco Ibañez için her şey apaçık ortadaydı. Bir yandan "saygısız Prusya militarizmi", öte yanda "İnsan Hakları'nın ve Victor Hugo'nun ülkesi", bir yanda "gericilik, mağara, kaba kuvvet", öte yanda "özgürlük, uygarlık": Bu denklem karşısında yansız kalması olanaksızdı ve gözlemlediği yerde yalnızca insanlık dışı bir yayılmacılık olayı görüyordu. Bugün baktığımızda bu kökten *siyah-beyaz*, *iyi-kötü* ayrımı tarihi basite indirgemek gibi görünüyor, ama unutulmamalı ki yazar "kendisininkiler"in ortasındaydı ve kendisininkiler saldırıya uğramıştı.

Derhal kendi başına, kendi arzusuyla, kafasını ve kalemini Fransa'yla müttefiklerinden yana seferber etti. Savaş üstüne yazdığı yazılar İspanya'da ve Amerika'da yayımlanmaya başladı: Yazar Fransızlara hayranlığını, İtilaf Devletleri'nin zaferine olan inancını belirtiyor, ama aynı zamanda savaşın uzun ve tüketici olacağı kehanetinde bulunuyordu.

Çatışma başladıktan dört ay sonra haftalık bir yayının ilk sayısını ortaya çıkardı: "*1914 Avrupa Savaşının Tarihi*". İspanya ve Güney Amerika ülkeleri gibi yansız toplumları bilgilendirmeye yönelik bir bülten olmaktan çok öte, her yanı sarmış olan o muazzam ateşin nasıl bir şey olduğunu tüm yanlarıyla ortaya koyuyordu. O girişimiyle yazar İspanya'da benzeri görülmedik bir yayıncılık başarısı elde etti. Bugün bakıldığında tek eksiği soğukkanlı bir nesnellik olarak görülüyor: Kesinlikle Fransa yanlısı bir yayımdı. Öte yandan Blasco Ibañez de bağımsız bir gözlemci olmayı amaçlıyor değildi, tersine, benimsediği davaya tutkuyla hizmet ediyordu.

12 Şubat 1915'te Sorbonne'da düzenlenen Latin Kardeşliği Bayramı'na davet edildi; kuzeyden gelen istilaya karşı savunmaya bir Latin dayanışması anlamı katmaya yönelik bir propaganda etkinliğiydi bu. Yazar konuşmasında özetle şöyle dedi:

"Fransa onurunu ve topraklarını korumak için girdiği savaşta tüm Latin halklarının yaşamı ve onuru uğruna çarpışmaktadır. (...) Fransa ölümsüzdür, çünkü ölüme hükümlü bir beden değildir, bir ruhtur o, şiirle uyumlu olan gerçekten, ilericilikle soylu geleneklerden oluşan Latinliğin ruhudur. (...) Biz tüm Latinler bu yuva-halka kendi geçmişimizden bir şeyler katmışızdır; ve hepimiz eskiden verdiğimiz o sunularımızın yüz katını almışızdır ondan. (...) Şayet Fransa'nın ışığı sönecek olsa, Latin halkları tarihin gök kubbesinde karanlık, soğuk gezegenler gibi boşlukta kalırız. Ama Fransa yaşayacaktır, özgürlük, hukuk ve adalet de ilelebet yaşayacaktır, Orpheus'un barbar hayvanlarını evcilleştiren çalgısının üç altın telidir onlar."

Elbette ki Fransa'da baş tacı ediliyordu yazar, ancak 1916'da kendi ülkesine yaptığı yolculukta soğuk, hatta düşmanca karşılandı; resmen yansızlığını koruyan İspanya, Kayzer'in etkisinde gibiydi sanki. "İspanya'nın silahlı çatışmaya katılmasına şiddetle karşıt, ancak İtilaf Devletleri'ni destekleyen bir yansızlık taraftarı olduğunu" açıkça bildirmek zorunda kaldı. Yine de halka açık toplantılar düzenlemesine ve konuşmalar yapmasına izin verilmedi. Blasco Ibañez düş kırıklığına uğrayarak sessizce Paris'e döndü, ondan sonra ülkesine küstü, sorunlarıyla bir daha ömrünce ilgilenmedi. Bu duyuşuna da romanında zaman zaman değindiği görülür.

Derken yazar, Cumhurbaşkanı Poincaré'in desteğiyle, "savaş cephelerini pek az sivilin tanıdığı bir dönemde" dolaşma olanağını buldu, böylece romanında birinci elden yansıtacağı Marne Çarpışması'nın geçtiği alanları gezebildi ve Reims dolaylarında Beşinci Ordu genel karargâhını ziyaret etti.

Soylu bir davayı üstlendiğine inanmış bir misyon adamı olarak *Mahşerin Dört Atlısı*'na tüm o deneyim ve gözlemlerini de aktardı. Savaşa odaklı romanda, Arjantin'de oluşmuş, İspanyol-Fransız-Alman, değişik kökenlerden gelen bir ailenin üç kuşak süren öyküsünü anlatır. Çatışmanın arifesinde Avrupa'ya dönüp yerleşme hevesine kapılan aile o kökenlere göre, Paris ile Berlin arasında bölünür ve savaş her bireyi kendi yazgısına yönlendirir.

Roman 1916'da tamamlandığında, vuruşmaya dalmış dünyada anında büyük bir başarı kazanmadı. Ünü ancak çatışma İtilaf Devletleri'nin zaferiyle sona erdikten sonra yayıldı, Fransa'da, İspanya'da, İtalya'da, Hollanda'da "savaş üstüne yazılmış en iyi roman" olarak nitelendi. Ancak asıl baş döndürücü başarıyı ABD'de kazandı, okurlara sunuluşunun ilk

ayında otuz bin sattı, art arda yapılan yirmi basımda 200.000 nüshaya ulaştı. Vicente Blasco Ibañez 1919'da ününün doruğundayken Kuzey Amerika'yı ziyaret ettiğinde, *Mahşerin Dört Atlısı*'nın *İncil*'den sonra en çok okunan yapıt olduğunu görecekti.

1921'de Rex Ingram yönetiminde beyaz perdeye aktarılan, başrolünü Rodolfo Valentino'nun oynadığı *Mahşerin Dört Atlısı* sessiz sinemanın klasikleri arasında girerek o ünü pekiştirdi. 1962'de Vicente Minelli tarafından yapıt II. Dünya Savaşı'na uyarlanmış olarak, bir kez daha sinemaya aktarıldı.

Romanın rahatça izlenen, akıcı, sürükleyici biçeminin önemli bir özelliğini de belirtmeden noktalamayalım: Yazar tüm varlığını etkileyen trajik olayları anlatırken, insan karakterine filozofça nükteli yaklaşımını elden bırakmıyor; kişilerinin davranışlarını ince bir alayla betimliyor, bencilliklere, havailiklere, aymazlıklara gülümsüyor. Üstelik o alaylı eleştiriden en büyük payı alan kendi soydaşı Argensola oluyor. Ve çoğu kanlı, dehşet verici türden onca ölümü içeren yapıt, bireylerin çaresiz iğretiliğinin ötesinde, yaşamın coşkun zaferini göz ardı etmiyor.

Neyyire Gül Işık

Madrid, Haziran 2008

Mahşerin Dört Atlısı (1498), Albrecht Dürer.

Okurlarıma

1914 Temmuz'unda yaklaşmakta olan Avrupa savaşının ilk belirtilerini Alman gemisi *König Friedrich August* ile Buenos Aires'ten Fransa kıyılarına yolculuk yaparken fark ettim.

Bu yapıtın ilk bölümlerinde anlatılan gemi odur. Adını değiştirmeyi ya da çarpıtmayı istemedim. Romanın başında rastlanılan Alman kahramanlar da yine gerçeğin neredeyse aynen kopyasıdır.

Onların coşkuyla "önleyici savaş"tan söz ettiklerini, gün geçtikçe kesinlik kazanan bir olasılığı, yani Almanya'nın özür falan aramaksızın savaş ilan etmesini ellerinde şampanya kadehleriyle kutladıklarını işittim. Ve bunlar okyanusun ortasında, büyük insan topluluklarından uzakta, gemi telsizinin

tüm halkların birbirlerine gönderdikleri kaygı dolu iletilerden ancak yakalayabildiği kesintili, karmakarışık havadislerin dışında gezegenin kalan kısmıyla ilişki kopmuşken olup bitiyordu!.. İşte bu yüzden, efendim Almanya savaşı istememişti, Almanlar savaşa bir an önce ulaşmaya can atmıyorlardı dendiğini her duyduğumda küçümseyerek gülümsüyorum ya da sinirleniyorum.

Mahşerin Dört Atlısı'nın ilk bölümü bana Fransa'ya ulaşan son Alman transatlantiğinde rastlantı sonucu yaptığım bir yolculuğun armağanıdır.

Birkaç hafta sonra, 1914 Eylül'ü başlarının ıssızlaşmış Paris'inde yaşıyordum; ilk Marne Çarpışması olup bitmiş, Fransız hükümetini ihtiyat önlemi olarak Bordeaux'ya taşımak gerekmişti. Büyük kentin o olağandışı ortamı bana elinizdeki romanın kalanını esinledi. Arc de Triomphe'a açılan ve o günlerde cansız bir kenti andıran, ölümcül tenhalığı barış zamanlarının görkemi ve zenginliğiyle çelişen bulvarlarda yürürken gözümün önünde tarihin belaları olan "dört atlı" canlandı, yaşamımızın temposunu uzun yıllar boyunca altüst etmeye hazırlanıyorlardı.

Marne'daki kurtarıcı çarpışmanın ardından, hükümet yeniden Paris'e döndüğünde, bir gün sayın Poincaré[3] ile konuştum, kendisi o zamanlar cumhurbaşkanıydı.

Poincaré edebiyatı politikadan daha fazla sever.

— Ben yazarların avukatıyım –der gururla, sanki unvanlarının en değerlisinden söz eder gibi–. Goncourt Akademisi'ni[4] bütün davalarında ben savunmuşumdur.

Cumhurbaşkanı, savaşın ilk ve en çetin anlarında, içimden gelerek yazdığım Fransa lehindeki yazılardan ötürü beni kutladıydı; geleceğin karanlık, belirsiz olduğu zamanlardı, yurtdışında müttefiklere kararlılıkla açık destek verenlerin sayısı bir elin parmaklarını geçmiyordu.

— Sizin cepheye gitmenizi istiyorum –dediydi bana–. Ama gazetelere yazmak için değil. Onu çok kişi yapabilir. Siz romancı olarak gidin. Gözlemleyin, kim bilir belki de yolculuğunuzdan bizim davamıza yarayacak bir kitap doğar.

Cumhurbaşkanı sayesinde, Marne Çarpışması'nın geçtiği bütün uçsuz bucaksız sahneyi o dev çatışmanın izleri henüz tazeyken görebildim. Yine onun tavassutuyla, Reims yakınlarında, Beşinci Ordu Komutanı General Franchet d'Esperey'nin genel karargâhının bulunduğu ufak bir kasabada yaşadım.

Sonraları, savaşın son yılında, Franchet d'Esperey, Doğu ordusunu yollayıp Bulgarları yendi, barış istemeye zorladı, böylece o genel boğazlaşmanın sonunu hızlandırmış oldu. Günümüzde kendisi Fransa Cumhuriyeti'nin mareşalidir.

Bu romanı Paris'te, Almanlar başkentin yirmi-otuz kilometre ötesindeyken kaleme aldım; Opera Meydanı'nda bir otomobil kiraladınız mı bir saate varmadan siperlerinin birkaç metre ötesine varıyordunuz, tüfeklerle makinelilerin takırtısı kesilip de o perişan ölüm tarlalarında yeniden sessizlik egemen olduğunda, toprağa kulak verirseniz düşmanların konuşmalarını işitiyordunuz.

Paris içinde iletişim araçlarının bulunmayışı ve savaşın çoğumuzu parasız bırakması yüzünden, Boulogne Ormanı yakınlarında oturduğum şirin, bahçeli evden çıkmak zorunda kaldım, kent merkezinde pek avam bir mahallede, birçok komşunun bir arada oturduğu, duvarları sanki mukavvadan yapılmışçasına ses geçiren bir apartmana taşındım.

Savaş bizi çekiyor, kent halkıyla hallihamur ediyor gibiydi. Hayatımız kamp yaşantısına benziyordu. Çocuklar ufacık bir köydeymiş gibi sokakta oynuyorlardı; her türlü gürültü patırtıya, rahatsızlığa hoşgörüyle katlanıyorduk. Kim şikâyet etsindi, normal zamanlarda değildik ki, tek kaygımız düşmanın ilerlemesi ya da geri çekilmesiydi; gece bastırdığında hepimiz ışıldakların parlak ışınlarının dilimlediği gökyüzünün karanlığını tedirgin seyrediyorduk, acaba sakin sakin uyuyabilecek miyiz, yoksa uçak filolarının mermileri gelip uykumuzu dağıtacak mı diye kendi kendimize soruyorduk.

Oturduğum apartmanın değişik katlarında dört tane piyano bulunuyordu, hepsi de sabahın ilk saatlerinden başlayıp ta gece yarısından sonraya kadar çalınıyordu. Komşu kadınlar, akılları cephedeki kocalarında, babalarında ya da sevgililerinde, sıkıntılarını ya da tedirginliklerini piyanolarını beceriksizce, tekdüze tıngırdatarak avutuyorlardı. Üstelik safi çamur topağı

olup ısıtmayan kömür yüzünden, mideye zarar savaş ekmeğinden, yiyeceklerin kalitesinin berbatlığından, savaşan bir ordunun gerisinde, hüzünlü, biçare, zaferden uzak bir yaşantının tüm azabından ötürü kaygılanmak durumundaydık.

Ömrümde hiç daha beter koşullar altında çalıştığım olmamıştı. Ayazdan ellerim ve yüzüm kırış kırış olduydu; kış soğuğuna dayanabilmek için asker postalları ve çorapları giyiyordum.

Mahşerin Dört Atlısı'nı işte o koşullarda yazdım.

O yoksul odada, tepemde üç, ayaklarımın altında bir piyano, belediye temizlik yapmadığından pis kokular saçan bir sokağa açılan bir pencerenin yanındaydım, düzinelerle çocuk çığlık çığlığa bağrışarak oynuyorlardı, babaları başlarında değildi, çünkü ancak kırk yılda bir izin alıp cepheden dönebiliyorlardı. Üstelik sokaktan durup dinlenmeksizin türkücüler geçiyor, her çeşit şamata o olağanüstü bağlamda hoş karşılanıyordu.

Ama savaşın kahramanlık ortamının etkisindeydik, dört yıl süreyle Paris'te hepimiz öyle bir yaşantı sürdük ki şimdi hatırladıkça şaşırıyoruz.

Rennequin Sokağı'nda bir ufacık apartman dairesinde tasarlanıp kaleme alınan roman daha sonra dünyayı dolaştı, tüm uygar ülkelerin dillerine çevrildi ve o ülkelerden bazılarında –en önemli ve güçlülerinde– asla aklımdan geçmemiş olan bir başarı kazandı.

V.B.I., 1923

BİRİNCİ BÖLÜM

I

Chapelle Expiatoire'ın[5] Bahçesinde

Akşamın beşinde küçük Chapelle Expiatoire'ın bahçesinde buluşacaklardı, ama Julio Desnoyers erkenden gelmekle buluşma anını çabuklaştıracağını sanan âşığın sabırsızlığıyla yarım saat erken geldi. Haussmann Bulvarı'ndan girip demir parmaklığı geçerken birdenbire farkına vardı ki temmuz Paris'te yaz ayıdır. O sıralar mevsimlerin geçişi hesap kitap gerektiren biraz karmaşık bir işti onun için.

Sürekli hareket halindeki bir bulvarın yanında, bir büyük tren istasyonunun yakınında, avare gezen çiftlere nemli ve mezarlığımsı bir dinginliğe sığınma olanağını sunan bu meydanda son görüştüklerinden bu yana beş ay geçmişti. Buluşma saati hep beşti. Yeni yanmış sokak lambalarının ışığında, Julio sevgilisinin kürklere bürünmüş geldiğini görürdü, kadın manşonunu maske gibi yüzüne doğru kaldırırdı. Tatlı sesiyle selam verirken soğuktan donmuş soluğu çevreye saçılırdı: Bembeyaz, incecik bir buğu bulutu. Birkaç kararsız cümlenin ardından bahçeden kesin olarak uzaklaşmışlardı. Aşkları oldubittinin görkemli önemini kazanmış, saat beşten yediye, Pompe Sokağı'nın beşinci katındaki bir daireye, Julio'nun stüdyosuna sığınmıştı. Kocaman pencerenin perdeleri sıkı sıkı kapatılmış durur, yanan şömineden saçılan kızıl titreşimler odanın tek ışığı olurdu, fokurdayan semaver çay fincanlarının yanında tekdüze türküsünü söylerdi. Keyifli bencilliğin sunduğu bütün bu kuytuluk, akşamların giderek uzamakta olduğunu, dışarıda, bulutların arasında açılan sedef kuyularının dibinde ara sıra güneşin hâlâ parıldadığını, ilkbaharın, çekingen, soluk yeşil parmaklarını dalların düğmelerinde gezdirdiğini, yolunu kesen kara bir yabandomuzu örneği kışın son ısırıklarına göğüs gerdiğini fark etmelerine izin vermemişti.

Ardından Julio, Buenos Aires'e bir yolculuk yapmış, öteki yarıkürede sonbaharın son gülümsemelerini ve Pampa'nın ilk buzlu yellerini tatmıştı. Ve gezegenin bir ucundan öteki ucuna mesken değiştirirken hep yolunu kesen kışın kendisi için bitimsiz bir mevsim olduğuna inanmaya başlamışken, birdenbire bu mahalle bahçesinde beklenmedik biçimde karşısına yaz çıkıvermişti işte.

Chapelle Expiatoire'ın çevresindeki kısa bulvarlarda bir sürü çocuk koşuşup bağrışıyordu. İçeriye girer girmez Julio'nun ilk gördüğü şey bir çocuk elinin sürmesiyle ayaklarına dolanan bir çember oldu. Sonra bir topa çarpıp tökezledi. Atkestanelerinin çevresinde sıcak günlerin her zamanki kalabalığı öbeklenmişti, yer yer ışık lekeleriyle delinen mavi gölgeliğe sığınmışlardı. Yakınlardaki evlerin hizmetçileriydi bunlar, elişlerine ya da gevezeliğe dalmışlar, bekçiliklerine bırakılan çocukların hoyrat oyunlarını umursamaz bir bakışla seyrediyorlardı; bir de gazetelerini okumak için bahçeye inmiş, ormanların dinginliği ortasında olduklarını düşleyen mahallenin burjuvalarıydı. Bütün banklar dolmuştu. Birkaç kadın portatif bez sandalyelerine mülkiyet hakkının verdiği kurumla kurulmuşlardı. Ücrete tabi olan demir iskemleler paketler yüklenmiş birkaç hanıma sığınak olmuştu; Paris'in çevre ilçelerinden gelen burjuvalardı bunlar, Saint Lazare Garı'ndan trene binmek için yakınlarını beklemekteydiler... Oysa Julio mektubunda orada buluşmayı bahçeyi eskisi gibi tenha olarak düşündüğü için önermişti. Sevgilisi de aynı dalgınlıkla, yanıtında her zamanki gibi saat beş demişti, alışveriş bahanesiyle Printemps'te ya da Galeries Lafayette'te birazcık oyalandıktan sonra yığınla tanıdığından hiçbirine görünme tehlikesi olmaksızın ıssız bahçeye süzülebileceğini sanıyordu...

Kum taneciklerini ayaklarının altında gıcırdatarak dolaşırken Desnoyers neredeyse unutmuş olduğu bir zevke daldı; geniş bir mekânda hareket edebilme zevkine. Yirmi gün boyunca ancak tahta zemin üzerinde dolaşabilmişti, bir geminin oval güvertesini bir manej atı misali otomatik adımlarla arşınlamıştı. Güvensiz bir zemine alışmış tabanları sağlam zeminde bile hâlâ sallantılı bir oynaklık duyusu içindeydiler. Gidiş gelişleri gezide oturanların merakını uyandırmıyordu. Erkekleri olsun, kadınları olsun, ortak bir kaygı sarmış gibiydi. Gruplar izlenimlerini yüksek sesle açığa vuruyorlardı. Ellerinde bir gazete bulunanlar yakındakilerin yüzlerinde soran bir gülümsemeyle yaklaştıklarını görüyorlardı. Büyük kentlerde oturanları birbirlerini yok saymaya, sanki düşmanmışlar gibi bakışlarıyla tartmaya iten o eski güvensizlik ve çekingenlik birden yok olup gitmişti.

"Savaştan söz ediyorlar –dedi Desnoyers kendi kendine–. Bu saatte bütün Paris yalnızca savaş olasılığından konuşmada."

Bahçenin dışında da yine insanları kardeşleştiren, eşitleyen o aynı kaygı sezilmekteydi. Gazete satıcıları akşam baskılarını haykırarak bulvardan geçiyorlardı. Gemi azıya almış koşarlarken gelip geçenler aceleci ellerle yollarını kesiyor, gazeteleri birbirlerinden çekiştiriyorlardı. Her okuyanın çevresinde bir öbek insan toplaşıp haber soruyor ya da omzunun üstünden sansasyonel dev başlıkları hecelemeye çalışıyorlardı. Meydancığın öteki yanında Mathurins Caddesi'nde bir grup işçi bir tavernanın tentesi altında bir arkadaşlarının yorumlarını dinliyorlardı, adam gazetesini bir hatip tavrıyla sallıyordu. Sokaklardaki trafik, kentin genel hareketliliği başka günlerdekinin aynıydı; ama Julio'ya sanki taşıtlar daha hızlı gidiyorlarmış, havada bir humma titreşimi varmış, insanlar birbirleriyle daha farklı biçimde konuşup gülümsüyorlarmış gibi geldi. Herkes birbirini tanıyordu sanki. Kendisine de bahçedeki kadınlar daha önceki günlerde görmüşler gibi bakıyorlardı. Yanlarına yaklaşıp konuşmaya başlasa hiç yadırganmayacaktı.

"Savaştan söz ediyorlar," diye yineledi kendi kendine; ama geleceği bilen ve halk tabakalarının izlenimlerinin üstüne çıkmış olan daha ileri bir zekânın acınmasıyla.

O neye bakacağını biliyordu. Gemiden akşamın saat onunda inmişti, karaya ayak basalı yirmi dört saat olmamıştı daha; kafası uzaklardan, okyanusun enginlerinden, engelsiz ufuklardan gelmiş, derken büyük insan topluluklarına egemen tasalara kapıldığını fark edip şaşalayan birinin kafasıydı. Gemiden indiğinde Boulogne'da iki saat süreyle bir kafede oturmuş, geceyi tehlikesiz bir yaşantının tekdüze dinginliğinde geçiren burjuva ailelerini seyretmişti. Ardından Amerika'dan gelen yolculara özel bir tren kendisini Paris'e taşımış, sabahın dördünde Kuzey İstasyonu'nda Pepe Argensola'nın ellerine teslim etmişti; yanında ne iş gördüğünü tam olarak bilemediğinden kimi kez "sekreterim", kimi kez "seyisim" dediği İspanyol genciydi o. Aslında ahbapla asalak arası bir şeydi, zengin bir aileden gelme, ana-babasıyla arası iyi olmayan o küçük beye yandaşlık eden mültefit ve becerikli arkadaştı, talihinin iniş çıkışlarında ona eşlik ediyor, bolluk günlerinin kırıntılarını topluyor, yokluk günlerinde görünüşü kurtarmak için bin türlü kurnazlık tasarlıyordu.

— Savaş meselesinden ne haber? –demişti Argensola, daha yolculuğunun sonucunu sormadan önce–. Sen yurtdışından geliyorsun, sağlam bilgilerin

vardır.

Ardından, tatlı anıların barınağı eski yatağında uyuyakalmıştı, "sekreter" ise o sırada Sırbistan'dan, Rusya'dan ve kayzerden dem vurarak stüdyoyu arşınlamaktaydı. Kendi bencilliğine ilişmeyen her şeye karşı inançsız olan o çocukcağıza da aynı genel kaygı bulaşmış gibiydi. Uyandığında, sevgilisinin akşamın beşine randevu verdiği pusulası eline geçti, onda da korkulan tehlike konusunda birkaç söz eksik değildi. Âşık kadın satırlarının arasında bütün Paris'in kaygısının soluğu seziliyordu. Yemek aramaya çıktığında, kapıcı kadın hoş geldin demek bahanesiyle haber sormuştu. Ve lokantada, kafede, sokakta, hep ama hep savaş... Almanya ile savaşa tutuşma olasılığı...

Desnoyers iyimser biriydi. Kendisi gibi, daha düne kadar Atlantik'i imparatorluk bandırası taşıyan bir gemiyle aşıp, Almanların arasında yirmi günden fazla yaşamış bir adam için bu tedirginliğin ne anlamı olabilirdi ki?..

Buenos Aires'ten Hamburg limanına kayıtlı bir gemiyle yola çıkmıştı: *König Friedrich August* ile. Gemi kıyıdan uzaklaştığı sırada dünya sütlimandı. Yalnız Meksika'da beyazlarla melezler devrim derdine düşmüş birbirlerini boğazlamaktaydılar, hani hiç kimse çıkıp da insanoğlu barışla soysuzlaşmış bir hayvandır demesin diye. Gezegenin kalan kısmındaki halklar olağanüstü bir sağduyu içindeydiler. O kadar ki, transatlantikte, en değişik uluslardan yolcuların ufacık dünyası, ulusal sınırlardan ve ırk çatışmalarından arınmış geleceğin toplumunun deneme olsun diye bugünün içine yerleştirilmiş bir parçacığı gibiydi.

Bir sabah, her pazar Luther'in "koral"ini çalan gemi bandosu birinci sınıf kamaralarda uyuyanları işitilmedik bir şamatayla uyandırmıştı. Desnoyers hâlâ uykusunda düş gördüğünü sanarak gözlerini ovuşturmuştu. Alman çalgıları koridorları, güverteleri "Marseillaise" ile inim inim inletiyorlardı. Onun afallamış haline gülümseyen garson sonunda olayı açıklamıştı: "Bugün On Dört Temmuz." Alman gemilerinde, yük ve yolcu sağlayan tüm ulusların büyük bayramları kendi bayramlarıymış gibi kutlanırdı. Kaptanlar bu bayrak dininin ve tarihsel anının törelerini titizlikle yerine getirirlerdi. Gemilere en ufacık bir cumhuriyetin bile bayrağı çekilirdi. Bu da bir başka eğlenceydi, yolculuğun tekdüzeliğini gidermeye yardımcı olduğu gibi, Cermen propagandasının yüksek amaçlarına hizmet ederdi. Alman

gemisinde ilk olarak Fransa'nın büyük günü kutlanmaktaydı; çalgıcılar, kan ter içinde, saçı başı darmadağın, zıplayıp hoplayan bir "Marsilyalı kadın"ı kat kat dolaştırırlarken, sabah sabah toplaşan yolcular olayı yorumlamaktaydılar. "Aman ne incelik! –diyorlardı Güney Amerikalı hanımlar–. Bu Almanlar meğer göründükleri gibi kaba saba değillermiş. Bu büyük bir nezaket... çok zarif bir jest. Hem, hâlâ bunların Fransa'ya karşı vuruşacaklarını düşünen var mı acaba?.."

Gemideki bir avuç Fransız yolcu herkesin kendilerine hayranlıkla baktığını duyumsuyordu, sanki topluluğun gözünde birden devleşmişlerdi. Topu topu üç kişiydiler: Amerika'daki şubelerini ziyaretten dönen bir kuyumcu ile Paix Caddesi'nde komisyonculuk yapan iki kızcağız, gemideki en tertipli ve çekingen yolcular, gözleri neşe saçan, kalkık burunlu rahibelerdi, o sevimsiz ortamda hiç ölçüyü kaçırmamaya özen göstererek bir kenarda duruyorlardı. Gece gala verildi. Yemek salonunun dibinde, Fransız bayrağıyla İmparatorluk bayrağı gösterişli, abuk sabuk bir tiyatro perdesi oluşturuyorlardı. Bütün Alman yolcular fraklarını giymişlerdi, damları dekoltelerinin beyazlığını sergiliyorlardı. Denizcilik görevlerine şölenlerde söylev verme ve hanımların en saygıdeğeriyle dansı açma görevini de eklemiş olan kaptan efendi, tahta levhaların birbirine sürtülmesini andıran bir dizi sözcüğü art arda sıralamaya koyuldu, arada bir uzun tereddütlerle susuyordu. Desnoyers'in Berlin'deki akrabalarıyla ilişkilerinden kalma az buçuk Almancası vardı, birkaç sözcük yakalayabildi. Kumandan ikide bir "barış" ve "dost" sözcüklerini yineliyordu. Masa komşularından biri, bir ticaret simsarı, propagandayla yaşayan kimselerin teklifli haliyle çevirmenlik önerdi.

— Kumandan, Tanrı'dan Almanya ile Fransa arasındaki barışı sürdürmesini ve iki halkın her gün daha çok dost olmalarını diliyor.

Kaptanın masasından bir başka hatip daha ayağa kalktı. Alman yolcuların en saygı gösterileniydi, Amerika'daki iş ortaklarını ziyaretten dönen zengin bir Düsseldorflu sanayici. Kendisine hiç adıyla hitap etmiyorlardı. Ticari Müsteşar unvanını taşıyordu ve yurttaşları için *Herr Comerzienrath*'ı, hanımı kendisine *Frau Raht* dedirtiyordu. "Müsteşar hanım" kodaman zevcinden çok daha gençti ve yolculuğun başından beri Desnoyers'in dikkatini çekmişti. Hanım da kendi açısından bu genç Arjantinliye bir ayrıcalık tanımış, konuşmaya başlar başlamaz unvanından vazgeçme

özverisini göstermişti. Eteklerinin dibine çökmüş bir papaz efendiye yönelen bir Versay Sarayı düşesi kibriyle, "Adım Berta," demişti. Kocası da kendisine yurttaşları gibi "müsteşar bey" dediğini duyunca itiraz etmişti. "Dostlarım beni yüzbaşı diye çağırırlar. Ben bir *landstrum* birliğine komuta ediyorum." Sanayicinin bu sözleri söylerkenki hali, elindeki onuru küçümseyip, yalnızca elinde olmayanı düşünmekte olan anlaşılamamış bir adamın hüznünü sezdiriyordu.

Adam söylevini veredursun, Julio ona bir dövüş köpeği havası veren ufak kafasıyla güçlü boynunu incelemekteydi. Hayalinde üniformanın yüksek yakasının bastırmasıyla kenarlarından taşan çift kat kırmızı yağı görüyordu. Briyantinli dimdik bıyıkları saldırganca ileri doğru uzanmıştı. Sesi sanki sözcüklerini sarsıyormuş gibi kesici ve kuruydu... Herhalde imparator söylevlerini böyle veriyor olmalıydı. O savaş heveslisi burjuva da içgüdüsel bir öykünmeyle sol kolunu kasıyor, elini görünmez bir kılıcın kabzasına dayıyordu.

O sert yüz ifadesine ve komut verir gibi konuşmasına karşın, ilk sözcükleri üzerine Almanlar gürültülü kahkahalar kopardılar, bir *Herr Comerzienrath*'ın bir toplantıyı şenlendirme lütfunda bulunmasının ne menem bir özveri olduğunu bilen kişilerdi onlar.

— Fransızlar üstüne çok hoş şeyler söylüyor –diye belirtti çevirmen alçak sesle–. Ama incitici şeyler değil.

Julio üst üste *franzosen* sözcüğünün yinelendiğini işitince zaten tahmin etmişti. "*Franzosen* koca çocuklardır, şendirler, şirindirler, önceden program yapmayı sevmezler. Almanlarla onlar el ele verseler nice büyük işler başarabilirler, yeter ki geçmişin hınçlarını unutsunlar!" Alman dinleyiciler artık gülmüyorlardı. Müsteşar bey ince alayından vazgeçmişti; o muazzam, ezici, tonlarca ağırlıkta, gemi boyutundaki ince alayından. Şimdi sıra söylevinin ciddi bölümüne gelmişti, ticaret simsarı da duygulanmışa benziyordu.

— Diyor ki efendim... Fransa'nın çok büyük olmasını ve günün birinde birlikte başka düşmanlara karşı savaşmamızı diliyormuş... Başkalarına karşı!

Ve kurnazca gülümseyerek göz kırpıyordu, o esrarengiz düşmana değinme herkeste aynı anlayışı paylaşan kişilerin gülümsemesine yol açmıştı.

Sonunda yüzbaşı müsteşar kadehini Fransa'ya kaldırdı. İhtiyat askerlerine bir komut verirmişçesine "*Hoch!*" diye haykırdı. Bu bağırışı üç kez yineledi, bütün Alman kitlesi ayağa kalkmıştı ve kükremeyi andıran bir *Hoch*! ile karşılık verdiler, salonun girişine yerleşmiş bando da birden "Marseillaise"i çalmaya başladı.

Desnoyers duygulanmıştı. Sırtından yukarı bir heyecan ürpertisi tırmanıyordu. Gözleri yaşardı, şampanyasını başına dikerken birkaç damla gözyaşını da birlikte içtiğini sandı. Kendisi bir Fransız adı taşıyordu, damarlarında Fransız kanı dolaşıyordu, –çoğu zaman ona gülünç ve bayağı görünen– bu *gringo*'ların[6] yaptıkları jest teşekküre değerdi. Kayzerin uyrukları Devrim'in büyük bayramını kutluyorlardı!.. Tarihi bir olaya tanık olduğu izlenimine kapıldı.

— Çok iyi oldu! –dedi hemen yanındaki masalarda oturan öbür Güney Amerikalılara–. Şunu teslim etmeliyiz ki büyük nezaket gösterdiler.

Sonra, yirmi yedi yaşının ataklığıyla, yemek salonunun girişinde kuyumcuya sataştı, sessiz kalışını yüzüne vurdu. Adam gemideki tek Fransız erkekti. Kalkıp iki çift teşekkür lafı etmeliydi doğrusu. Onun yüzünden bayram tatsız sona eriyordu işte.

— İyi de, madem Fransız babanın çocuğusunuz, siz neden konuşmadınız? –dedi beriki.

— Ben Arjantin yurttaşıyım –dedi Julio.

Böylece kuyumcunun yanından uzaklaştı, adam "isteseydi konuşabileceği"ni düşünerek, çevresindekilere açıklamada bulunmaktaydı. Diplomatik konulara karışmak tehlikeli işti. Hem kendisi "hükümetinden görev almamıştı ki". Böylece birkaç saat süreyle kendisinin tarihte önemli bir rol oynamış biri olmasına ramak kaldığını vehmetti.

Desnoyers "müsteşar hanım"ın çekiciliğine kapılarak, gecenin kalan kısmını fuayede geçirdi. *Landsturm* yüzbaşısı bıyıklarının arasında koskocaman bir puroyla, unvan ve zenginlik sıralamasında onu izleyen

başka yurttaşlarıyla poker oynamaktaydı. Eşi gecenin büyük bölümünde onun yanından ayrılmadı, dev bira bardaklarını getirip götüren garsonları izledi; o muazzam bira tüketimine karışmayı göze alamıyordu. Yanındaki iskemleyi Desnoyers gelip otursun diye boş tutma çabasındaydı. Bütün yemeklerde şampanya içtiği için onu gemideki en "kibar" adam olarak görüyordu. Delikanlı orta boylu, esmer, ufak ayaklıydı –o ayaklar kadının kendi ayaklarını eteklerinin altına toplamaya zorluyordu–, alnı iki yana ayrılmış dümdüz, siyah, cilalı tahta gibi parlak saç tutamının altında üçgen biçimi görünüyordu. Yani kendisini çevreleyen erkeklerin tam tersiydi. Üstelik, iki yarıkürede bir alay yolculuk yaptıktan sonra şimdi Paris'te yaşıyordu, kendisinin hiç görmediği bir kentte.

— Ah, Paris, Paris! –diyordu, Arjantinliyle yalnız konuştuklarında, hayranlığını belirtmek için gözlerini iri iri açıp dudaklarını büzerek–. Ah ne çok isterdim oraya gidebilmeyi!

Ve kendisine Paris'le ilgili şeyler anlatsın diye, Berlin'in zevkli yanları üstüne bazı sırlar veriyordu, ama alçakgönüllülükle kızarıp bozararak dünyada daha fazlasının, çok daha fazlasının bulunduğunu, kendisinin de onları görmeyi dilediğini daha başından kabullenerek.

Şimdi Chapelle Expiatoire'ın çevresinde dolanan Julio, müsteşar Erckmann'ın karısını anarken biraz da pişmanlık duyuyordu. Öyle ya, o Amerika yolculuğunu bir kadın için yapmıştı, para buluşturup onunla evlenebilmek için!.. Ama davranışına hemencecik bir özür buluyordu. Olup biteni kimse öğrenecek değildi. Hem canım, kendisi bir keşiş değildi ya, Berta Erckmann ummanın ortasında insanı baştan çıkaran bir tanış olmuştu. Kadını hatırladıkça hayalinde koskocaman, incecik, açık renkli, upuzun bacaklı bir yarış atı canlanıyordu. Modern bir Alman kadınıydı; ülkesine kadınlarının ağır sıkletinden başka kusur bulamıyordu, bu ulusal tehlikeyle kendi bedeninde savaşmak için bin bir çeşit perhiz uyguluyordu. Yemek faslı ona azap oluyordu, fuayede dev bira bardaklarının gidip gelişiyse Tantalus işkencesiydi. O irade gerilimiyle elde edip koruduğu inceliği kemiklerinin iriliğini, güçlü iskeletini büsbütün gözler önüne seriyordu; demir gibi çeneleri, iri iri, sapsağlam, göz kamaştıran dişleri vardı, Desnoyers'in saygısız benzetmesi de herhalde bundan kaynaklanıyordu. Kadını inceledikçe "Pek zayıf, yine de iriyarı," diyordu kendi kendine. Ama hemencecik onun gemideki en kibar hanım olduğunu belirtiyordu; okyanus

için kibar sayılırdı, Münih stilinde zarifti, İran sanatını ve ortaçağ elyazmalarının minyatürlerini andıran dile gelmez renklerde elbiseler giyiyordu. Kocası, Berta'nın şıklığına hayrandı, için için ise kısırlığından vatana ihanet gibi yakınıyordu. Alman yurdunu büyük yapan kadınlarının doğurganlığıydı. Kayzer, o sanatçı ölçüsüzlüğüyle, Alman güzelliğinin, gövdenin yerin bir buçuk metre yukarısından başlamasında olduğunu belirtmişti.

Desnoyers müsteşar hanımın kendisi için tuttuğu iskemleye oturmak üzere fuayeye girdiğinde, kocası ve o göz dolduran ahbaplarının iskambil destesi yeşil çuha üstünde hareketsiz duruyordu. *Herr Rath* söylevini arkadaş arasında sürdürmekteydi, dinleyenler de homurtularla onaylamak üzere purolarını ağızlarından çıkarıyorlardı. Julio'nun gelişi hepsinin kibarca gülümsemelerine yol açtı. Öyle ya, Fransa kendileriyle kardeşliğe gelmişti. Babasının Fransız olduğunu biliyorlardı, bu da onu dosdoğru Quai d'Orsay Sarayı'ndan gelmiş, cumhuriyetin üst düzey diplomasisini temsil ediyormuş gibi karşılamaları için yeterliydi. Kendilerine yandaş toplama dileği hepsinin birdenbire ona ölçüsüz bir önem yakıştırmalarına yol açtı.

— Biz –diye sürdürdü müsteşar, gözlerini Desnoyers'e sanki delikanlıdan tumturaklı bir demeç beklermiş gibi dikerek– Fransa ile iyi dost olarak yaşamak istiyoruz.

Genç Julio saygısızlık etmiş olmamak için başıyla onayladı. İnsanların birbirlerine düşman olmamaları kendisine pek uygun geliyordu. Ona kalırsa o dostluğu diledikleri kadar sürdürebilirlerdi. Aslında o anda kendisini ilgilendiren tek şey masanın altından kendi dizini araştıran, çift kat ipek kumaşın ardından tatlı sıcaklığını ileten bir dizdi.

— Ne var ki Fransa –diye yakınarak sürdürdü sanayici–, bize karşı kırıcı davranıyor. Yıllar var ki imparatorumuz ona soylu bir bağlılıkla elini uzatıyor, o ise görmezlikten geliyor... Siz de takdir edersiniz ki doğru bir davranış değil bu.

O noktada Desnoyers, hatip onun asıl tasasını fark etmesin diye bir şeyler söylemek gereğini duydu.

— Belki de sizler yeterince çaba göstermiyorsunuzdur. Örneğin başlangıç olarak onlardan almış olduğunuz şeyi geri verseniz!..

Gemide alarm düdükleri çalmış gibi her yanı şaşkın bir sessizlik aldı. Purolarını dudaklarına götürmekte olanlardan bazı kişiler, gözleri fal taşı gibi açılmış, elleri ağızlarına iki parmak uzaklıkta donakaldılar. Bereket *landstrum* yüzbaşısı onların sessiz protestosunu dile getirmeye hazırdı.

— Geri vermek mi dediniz! –diye başladı, boynunun ani olarak şişmesiyle sesi kısık çıkıyordu–. Biz kimseye bir şey geri vermek durumunda değiliz, çünkü kimsenin bir şeyini almadık. Elimizde ne varsa kendi yiğitliğimizin hakkıyla kazandık.

Gizli diz birazcık daha bastırdı, tatlılıkla sürtünerek delikanlıya ihtiyatlı olmasını öğütler gibiydi.

— Böyle şeyler sizin ağzınıza yakışmıyor –diye içini çekti Berta–. Bunu yalnız Paris'teki yozlaşmış cumhuriyetçiler söylüyor. Sizin gibi kibar bir genç... Berlin'i görmüşsünüz, Almanya'da akrabalarınız da varmış!..

Desnoyers yukarıdan bakarak ileri sürülen her söz karşısında kalıtımsal bir saldırganlık itkisi duyduğundan, soğuk bir sesle yanıtladı:

— Ben kalksam, sizin saatinizi elinizden çekip alsam, sonra da haydi olanı unutup dost olalım desem, şimdi bu ona benzedi. Sizin unutabilmeniz için ilkin kalkıp saatinizi geri vermem gerekir.

Müsteşar Erckmann o kadar çok şeyi birden söylemek istiyordu ki, bir fikirden ötekine atlayarak kekeledi: "Alsace'ın yeniden fethini hırsızlığa benzetmek ha!.. Alman toprağıydı orası!.. Irkıyla... diliyle... tarihiyle..."

— İyi de Alman Alsace'ın Alman olma iradesi nereden belli? –diye sordu delikanlı istifini bozmadan–. Siz ne zaman fikrini sordunuz ki?..

Müsteşar kararsız kaldı; bu saygısıza haddini mi bildirsin, yoksa küçümsemesiyle ezsin mi kestiremez gibiydi.

— Delikanlı, siz ne dediğinizin farkında bile değilsiniz –dedi sonunda tumturaklı bir tavırla–. Siz Arjantinlisiniz, Avrupa'nın işlerine aklınız ermez.

Ötekiler onayladılar, kendisine az önce yakıştırmış oldukları Fransız yurttaşlığını geri alıvermişlerdi. Müsteşar, askerce bir sertlikle, ona sırtını dönmüş, iskambil destesini eline almış, kâğıtları dağıtmaktaydı. Oyunlarına

döndüler. Desnoyers o sessiz küçümsemeyle yalnız bırakıldığını görünce bir şiddet hareketi yapıp oyunu darmadağın etmeyi istedi. Ama gizli diz kendisine sükûnet öğütlüyordu ve yine bir o kadar gizli bir el sağ elini aradı, tatlılıkla sıktı. Sakinleşmesine yetti bu. "Müsteşar hanım" gözlerini oyunun gidişine dikmişti. O da oyuna baktı, dudaklarının kenarı haince bir gülümsemeyle bükülmüştü, kafasından geçen bir düşünceyle kendini avutuyordu: "Ah yüzbaşı, yüzbaşı!.. Başına geleceklerden habersizsin."

Karada olsa o insanlara bir daha yaklaşmazdı; ama transatlantik yaşantısı insanları ister istemez kaynaştırdığından, unutmaya zorlar. Ertesi gün müsteşarla ahbapları gelip onu aradılar, her türlü tatsız anıyı silebilmek için nezakete boğdular. Ne de olsa "kibar" bir gençti o; zengin bir aileden geliyordu, onların da hepsinin Arjantin'de mağazaları ve çeşitli işleri vardı. Tek özen gösterdikleri nokta onun Fransız kökenine bir daha değinmemek oldu. Arjantinliydi o, hepsi bir ağızdan onun ulusunun büyüklüğüyle ve şubeleriyle şirketlerinin bulunduğu tüm Güney Amerika uluslarının büyüklüğüyle ilgileniyorlardı; sanki büyük güçlermiş gibi onların önemlerini abartıyorlar, siyasetçilerinin jestlerini ve sözlerini saygıyla yorumluyorlar, Almanya'da herkes onların geleceğiyle ilgili demeye getiriyorlar, tüm o ulusların geleceğinin şanlı olacağını öngörüyorlardı, Alman nüfuzu altında kaldıkları sürece imparatorluğun şanı onlara da yansıyacaktı.

O yüze gülücülüklere karşın, Desnoyers poker saatine eskiden yaptığı gibi sektirmeden gelmez oldu. Müsteşar hanım kamarasına her zamankinden daha erken çekiliyordu. Dönence hattının yakınlığı kendisine dayanılmaz bir uyku verdiğinden iskambilleri elinden düşürmeyen kocasını yalnız bırakıyordu. Julio'ya gelince, onun da birtakım esrarlı işleri, güverteye ancak gece yarısından sonra çıkmasına izin veriyordu. Kuşkuları önlemek için herkesçe görülmeyi isteyen bir erkeğin telaşı içinde, yüksek sesle konuşarak fuayeye giriyor ve dosdoğru gidip kocayla ahbaplarının yanına oturuyordu. Oyun bitmiş oluyordu, kazananların başarısı dereler misali akan biralar ve art arda yakılan koskocaman Hamburg purolarıyla kutlanıyordu. Almanların samimileşme anıydı bu, erkekler arası sırdaşlığın, yavaş ve ağır şakaların, açık saçık fıkraların saati. Deutsche Bank'ta yüklü kredileri olan, Hansa limanlarının kafası çalışan işadamları ya da Plata cumhuriyetlerinde yerleşmiş, kalabalık aile sahibi mağaza sahipleriydi hepsi, müsteşar bey de ahbaplarının şeytanlıklarına olanca görkemiyle

başkanlık ediyordu. Bir savaşçıydı o, bir yüzbaşı, her sunturlu fıkrayı kalın ensesini şişiren bir gülüşle kutladığında, kendisini silah arkadaşlarının ortamında hissediyordu.

Güvertede volta atmaktan bıkıp, bari *gringo*'ların ne dediklerini dinleyelim diye içeri giren Güney Amerikalıların onuruna, fıkra anlatanlar birayla sulanan belleklerinde uyanan nükteleri ve açık saçık öyküleri İspanyolcaya çeviriyorlardı. Julio bütün o insanların bu denli kolayca gülebilmelerine hayranlıkla bakıyordu. Yabancıların kılı kıpırdamazken onlar koltuklarında geri kaykılarak gürültülü kahkahalar patlatıyorlardı. Hem Alman dinleyici grubu soğuk karşıladığında, fıkrayı anlatan başarısızlığına çare olarak şaşmaz bir yola başvuruyordu.

— Bu fıkrayı Kayzer'e anlatmışlar, Kayzer duyduğunda, çok gülmüş Kayzer.

Artık başka şey eklemesine gerek kalmıyordu. Hepsi birden gülüyorlardı, "Hah, hah, hah!", içten gelme, ama kısa süreli bir kahkahayla; üç vuruşlu bir gülüş, öyle ya, uzatılırsa majestelerine saygısızlık etmek olabilirdi.

Avrupa'ya yaklaştıklarında, gemiyi bir havadis dalgası karşıladı. Telsizciler harıl harıl çalışıyorlardı. Bir gece, Desnoyers fuayeye girdiğinde, Alman ileri gelenlerini coşkulu yüzlerle, ellerini kollarını sallayarak konuşur buldu. Bira içmiyorlardı; şişelerce Alman şampanyası açtırmışlardı, *Frau* müsteşar da, kuşkusuz olaylardan etkilenerek, kamarasına inmeye niyetli değildi. Yüzbaşı Erckmann, genç Arjantinliyi görünce bir kadeh şampanya sundu.

— Savaş –dedi heyecanla–, savaş kapıda... Zamanı çoktan gelmişti!

Desnoyers'in yüzünde şaşkınlık okunuyordu. Savaş ha!.. İyi de, ne savaşıydı bu?.. Herkes gibi o da ilan tahtasındaki radyo haberini okumuştu; Avusturya hükümeti Sırbistan'a ültimatom vermişti, ama durum zerre kadar heyecanını uyandırmamıştı. Balkanların sorunlarını küçümserdi o. Bitli halkların çekişmeleriydi, dünyanın dikkatini kendi üzerlerinde topluyor, daha önemli işlerden alıkoyuyorlardı. Böyle bir olay savaş heveslisi müsteşarın neden ilgisini çekiyordu ki? İki ulus sonunda uzlaşacaklardı nasıl olsa. Diplomasinin arada bir işe yaradığı da olurdu.

— Hayır –diye üsteledi Alman yırtıcılıkla–; savaş bu, Tanrı'ya şükür. Rusya Sırbistan'a destek verecektir, biz de müttefikimizi destekleyeceğiz... Ya Fransa ne yapacak? Siz biliyor musunuz, ne yapacak Fransa?

Julio aksilenerek omuz silkti, kendisini rahat bıraksınlar istiyordu.

— Savaş bu –diye sürdürdü müsteşar–, bize gerekli olan önleyici savaş. Rusya fazla hızla gelişiyor ve bize karşı çıkmaya hazırlanıyor. Barış dört yıl daha sürsün, stratejik demiryollarını tamamlamış olur, askeri gücü de müttefiklerininkiyle birleşince bizimkine eşitlenir. Şimdi iyi bir darbe vurmak en iyisi. Bu fırsattan yararlanmalıyız... savaş! Önleyici savaş!

Tüm avenesi sessizce dinliyordu. Bazıları onun coşkusunu paylaşmaz gibiydi. Savaş!.. Hayallerinde işlerinin felce uğradığını, şubelerinin iflas ettiğini, bankaların krediyi kestiklerini görüyorlardı... bunlar gözlerinde çarpışmalardaki kıyımlardan daha korkunç bir felaketti. Yine de Erckmann'ın vahşi söylevini homurdanmalar ve baş hareketleriyle onaylıyorlardı. Ne de olsa o bir *Herr Raht*'tı, üstelik subaydı. Yurdunun yazgısının sırrını biliyor olmalıydı, bu da savaşın başarısına sessizce kadeh kaldırmalarına yeterliydi.

Delikanlı müsteşarla hayranlarının sarhoş olduklarını sandı. "Bakın, yüzbaşım –dedi uzlaştırıcı bir tonla–; bu sizin söylediğinizin galiba mantığı yok." O çalışkan Almanya'ya savaşın ne yararı olurdu? Ülke nüfuz alanını her an genişletmekteydi; her ay yeni bir pazarı ele geçiriyordu, her yıl ticaret bütçesi işitilmedik oranlarda artmaktaydı. Daha altmış yıl önce az sayıdaki savaş gemisine mürettebat olarak polisin cezalandırdığı Berlinli arabacıları veriyordu, şimdi ise ticaret ve savaş filoları bütün okyanuslarda cirit atıyorlardı; hiçbir liman yoktu ki Alman malları rıhtımlarının başköşesini tutmuş olmasın. Almanya'ya tek gereken öyle yaşayıp gitmek, savaş maceralarından uzak kalmaktı. Yirmi yıl barış daha, Almanlar bu kansız savaşta dünkü hocaları İngiltere'yi yenip dünya pazarlarının hâkimi olurlardı. Ne yani, tüm bunları –varını yoğunu bir iskambil kâğıdına yatıran kumarbazlar gibi– belki de talihin kendilerine gülmeyeceği bir mücadeleyle tehlikeye mi atacaklardı?..

— Hayır; savaş –diye öfkeyle ayak diredi müsteşar–, önleyici savaş! Çevremiz düşmanlarla sarılı yaşıyoruz, bu böyle devam edemez. Bir seferde köklerini kazıyalım en iyisi. Ya onlar ya biz! Almanya dünyaya meydan

okuyacak gücü kendinde buluyor. Rus tehlikesine son vermeliyiz. Fransa pısıp oturmazsa, vay haline! Ve birileri daha... birileri bize karşı cephe alacak olursa, onun da vay haline! Ben atölyelerimde yeni bir makineyi kurduğum zaman durup dinlenmeden üretime geçsin diye kuruyorum. Dünyanın en büyük ordusuna sahibiz, harekete geçirmek gerek, yoksa paslanır sonra.

Sonra ağır bir alayla ekledi:

— Bizi boğmak için çevremizi bir demir çemberle sardılar. Ama Almanya'nın göğüsleri gürbüzdür, şöyle bir gerinirse korsesini koparır. Şimdi biz uyurken onlar elimizi kolumuzu bağlamadan önce uyanmalıyız. Karşımıza dikilecek olanın vay haline!..

Desnoyers bu küstahlıklara bir karşılık verme gereğini duydu. Almanların yakındıkları o demir çemberi kendisi hiç görmemişti. Ulusların tek yaptıkları, Almanların ölçüsüz emelleri karşısında el el üstünde, güven içinde yaşayıp gitmemekti. Sadece geleceği neredeyse kesin olan bir saldırıdan korunmak için hazırlık yapıyorlardı. İkide birde en işitilmedik isteklerle çiğnenen vakarlarını korumak derdindeydiler.

— Acaba –diye sordu– kendini savunmak zorunda kalanlar öbür uluslar olmasın, dünya için tehlikeyi sizler oluşturmayasınız?..

Masanın altında görünmez bir el geçen gece olduğu gibi elini araştırıp ihtiyat öğütledi. Ancak bu kez kazanılmış hakkın verdiği yetkeye dayanarak kuvvetle bastırıyordu.

— Aman Tanrım! –diye içini çekti Berta tatlılıkla–. Sizin gibi kibar bir gencin ağzında bu sözler, hem akrabalarınız...

Lafını tamamlayamadı, çünkü kocası sözünü kesti. Artık Amerikan karasularında değildiler, müsteşar da bir ev sahibinin kabalığıyla konuştu.

— Delikanlı, size daha önce de ifade etme fırsatını bulmuştum –dedi, diplomatların insana diyecek laf bırakmayan soğukluğuyla–, siz yalnızca bir Güney Amerikalısınız, Avrupa işlerinden haberiniz yok.

"Amerika yerlisi" diye küçümsememişti ama Julio o sözcüğü Alman sanki söylemiş gibi yüreğinde duydu. Ah, coşkulu öfkesini sımsıkı kavramış o yumuşacık gizli pençe yok muydu!.. Ama o temas sayesinde

soğukkanlılığını korudu, hatta gülümsedi. "Teşekkürler, yüzbaşı! –dedi içinden–. Aslında hakkını almak için yapabileceğinin en azı bu."

Sonuçta müsteşar ve avenesiyle ilişkileri orada kesilmiş oldu.

Tacirler, yurtlarına yaklaştıklarını fark ettikçe, Yeni Dünya yolculuklarında takındıkları alttan alarak hoşa gitme dileklerinden sıyrılmaktaydılar. Öte yandan uğraşmak zorunda oldukları vahim işler vardı. Telgraf servisi arasız çalışmaktaydı. Geminin kaptanı kamarasında müsteşarla görüşmekteydi, yurttaşlarının en önemlisi oydu tabii. Ahbapları kendi aralarında konuşmak üzere daha kuytu köşeleri araştırıyorlardı. Berta bile Desnoyers'ten kaçmaya başlamıştı. Hâlâ uzaktan gülümsüyordu, ama gülümsemesi o anki gerçekten çok anılara idi.

Lizbon ile İngiltere kıyıları arasında Julio onun kocasıyla son bir kez konuştu. Her sabah yemek salonunun girişindeki ilan tahtasında radyodan alınmış telaş verici havadisler görülüyordu. İmparatorluk, düşmanlarına karşı silahlanmaktaydı. Tanrı o düşmanları başlarından aşağıya bin türlü bela yağdırarak cezalandıracaktı. Son havadis Desnoyers'i şaşkınlığa boğdu. "Üç yüz bin devrimci şu anda Paris'i kuşatmış durumda. Dış mahalleler alevler içinde. Komün döneminin dehşeti yeniden canlanmakta."

— Yahu bu Almanlar aklını kaçırmış! –diye haykırdı delikanlı radyodan aktarılmış o haber karşısında; çevresi kendisi kadar şaşırmış bir meraklı grubuyla sarılmıştı–. Birazcık sağduyumuz kaldıysa onu da kaybedeceğiz... Neyin devrimcisi bunlar? Hükümettekiler gerici değil ki, Paris'te hangi devrim patlak vermiş olabilir ki?

Arkasından sert, otoriter bir ses, dinleyenlerin kuşkularını dağıtmak ister gibi yükseldi. Konuşan *Herr* müsteşardı.

— Delikanlı, bu havadisleri Almanya'nın önde gelen ajansları yolluyorlar... Ve Almanya asla yalan söylemez.

Bu belirtmeden sonra ona sırtını döndü, bir daha da görüşmediler.

Ertesi sabah erkenden –yolculuğun son günüydü– Desnoyers'in kamarotu onu telaşla uyandırdı. "*Herr*, güverteye çıkın, enfes bir gösteri var." Deniz sislere bürünmüştü, ama buğu perdelerinin arasında güçlü kuleleri ve sivri minareleriyle adaları andıran birtakım siluetler seçiliyordu. Yağ gibi denizin

üstünde o adalar karanlık ve ağır, yavaş yavaş, görkemle kayıyorlardı. Julio on sekize kadar saydı. Okyanusu kaplamış gibiydiler. Manş Filosu'ydu bu, hükümetin buyruğuyla İngiltere kıyılarından yola çıkmış, yalnızca boy göstermek amacıyla denize açılmıştı. Tarih öncesi canavarlarından bir sürüyü andıran o dretnotların sisler arasındaki geçidini gördüğünde, Desnoyers, İngiliz gücünün büyüklüğünü ilk kez olarak fark etti. Alman gemisi aralarından ufalmış, ezilmiş, tam yolla geçti. "İnsanın aklından şöyle geçiyor –diye düşündü delikanlı–, galiba vicdanı rahatsız da sıvışmaya bakıyor." Yanı başında bir Güney Amerikalı yolcu bir Almanla şakalaşmadaydı. "Ya onlarla aranızda savaş ilan edilmişse!.. Ya şimdi bizi tutsak alırlarsa!"

Öğleden sonra Southampton Koyu'na girdiler. *Friedrich August* tez elden çıkmak için aceleci davrandı. Muazzam bir yük aldı; hem yolcu hem bagaj yükü. Tıklım tıklım dolu iki vapur transatlantiğe yanaştı. İngiltere'de yaşayan Almanların oluşturduğu çığ gibi bir kitle güverteleri dost toprağa ayak basanların neşesiyle doldurdu, bir an önce kapağı Hamburg'a atma derdindeydiler. Ardından gemi Manş Kanalı'nda o dolaylarda görülmedik bir hızla ilerledi.

Küpeştelere yaslanmış yolcular normalde barış gemilerinin dolaştığı o deniz bulvarındaki olağanüstü karşılaşmaları yorumlamaktaydı. Ufuktaki dumanlar, Rusya'dan dönen başkan Poincaré'yi getiren Fransız filosunundu. Avrupa'daki alarm durumu üzerine yolculuğunu yarıda kesmişti. Ardından kendi kıyılarının önünde saldırgan bekçi köpekleri gibi devriye gezen başka İngiliz gemileri gördüler. İki Kuzey Amerika zırhlısını sepet biçimi direklerinden tanıdılar. Derken tepeden tırnağa pırıl pırıl, bembeyaz bir Rus gemisi Baltık yönünde tam yolla geçip gitti. "Kötü! –diye söyleniyorlardı Amerika'dan gelen yolcular–. Çok kötü! Galiba bu kez işler iyice ciddileşti." Ve sağlı sollu yakın kıyıları tedirginlikle süzüyorlardı. Görünürde her zamankinden farksızdılar, ama belki de arkalarında tarihin yeni bir dönemi hazırlanmaktaydı.

Transatlantik, Boulogne'a gece yarısı varacak, yolcular rahatça insinler diye şafağı bekleyecekti. Oysa saat onda vardı, limandan uzağa demirledi ve kaptan yolcuların bir saatten kısa bir sürede indirilmesi için emir verdi. Bu amaçla, kömür israf ederek hızını artırmıştı. Tez elden uzaklaşıp Hamburg'a sığınmak zorundaydı. Radyo alıcıları boşa çalışmamışlardı.

Denizin yüzeyine morumsu bir ışık saçan mavi ışıldakların aydınlığında, transatlantikten römorkörlere Paris'e gidecek yolcularla bagajların bindirilmesine başlandı. "Çabuk! çabuk!" Denizciler acaba birini kaybettim mi diye valizlerini saymaya duraklayan hanımları itekliyorlardı. Kamarotlar çocukları paket gibi yüklenmişlerdi. Genel telaş o abartılı, vıcık vıcık Alman nezaketini yok etmişti. "Uşak gibi bunlar –diye düşündü Desnoyers–. Zafer saati yaklaştı sanıyorlar ya, artık numara yapmak gereğini duymaz oldular..."

Kendisini denizin dalgaları üstünde, transatlantiğin kapkara, hareketsiz, ışıklı lombozlarla delik deşik duvarının dibinde, bir römorkörde buldu, güvertelerin tıklım tıklım küpeştelerinden insanlar mendil sallıyorlardı. Julio aralarında Berta'yı seçti, kendisini görmeden, hangi römorkörde olduğunu bilmeksizin, bundan böyle denizin ve gecenin gizeminde yitip gidecek olan tatlı anılara teşekkürünü bildirmek gereğiyle elini sallıyordu. "Elveda müsteşar hanım!"

Başını almış giden transatlantikle limanın ağzına doğru ilerleyen römorkörlerin arasındaki mesafe büyümeye başladı. Sanki o karşılık gelmeyecek anı beklemişçesine, en üst güverteden, gür bir ses yükseldi gürültülü kahkahalar arasında. "Güle güle gidin! Yakında Paris'te görüşürüz!" Ve bando mızıka, hani on üç gün önce Desnoyers'i beklenmedik "Marseillaise"iyle şaşırtmış olan bando mızıka, Büyük Friedrich zamanından bir savaş marşı çalmaya başladı, trompetler eşliğinde bir topçu marşı.

Öylece gölgeler içinde kaybolup gitti Fransa kıyılarına yanaşan son Alman transatlantiği, kaçışın telaşı ve yaklaşan öç alma saatinin verdiği küstahlık içinde.

Bunlar bir gece önce olup bitmişti. Üzerinden henüz yirmi dört saat bile geçmiş değildi, yine de Desnoyers'in gözünde uzak bir olay, belli belirsiz bir gerçekti. Hem o zıt gitmeye yatkın kafasıyla genel telaşa katılmıyordu. Müsteşarın küstahlıkları şimdi kendisine askerliğe heves etmiş bir burjuvanın atıp tutmaları gibi geliyordu. Paris halkının tedirginliğine gelince, o da rahat yaşamaya alışmış, ufukta refahına dokunacak bir tehdit belirir belirmez etekleri tutuşan bir halkın sinirli ürpermeleriydi. Kaç kez savaş çıktı çıkıyor diye konuşmuşlardı da çatışma son anda önlenivermişti!.. Üstelik kendisi aman savaş falan çıkmasın istiyordu, çünkü yaşamının

geleceğine ilişkin tasarılarını altüst ederdi; insanoğlu kendi bencilliğine uygun düşen her şeyi mantıklı ve akla sığar kabul ederek gerçeğin üstüne çıkarmaya eğilimlidir.

— Hayır, savaş falan olmayacak –diye yineledi bahçede dolaşırken–. Çıldırmış bu insanlar. Bu çağda nasıl olur da savaş çıkar?..

Ve kuşkusuz az sonra yeniden depreşecek olan kuşkularını böylece yatıştırdıktan sonra, o anda kendisini ilgilendiren şeyi düşündü. Saat beş olmuştu. Sevgilisi her an gelebilirdi. Pasquinier Caddesi'ndeki kapının demir parmaklığından içeri giren bir hanımı uzaktan ona benzetti. Biraz farklı görünüyordu, ama belki de yaz modasıyla görünüşü değişmiştir diye düşündü. Daha fazla yaklaşmadan yanlışını fark etti. Hanım yalnız değildi: yanına başka bir kadın gelmişti. Galiba İngiliz ya da Kuzey Amerikalıydılar, hani şu Marie Antoinette'in anısına romantikçe tapınanlardan. İdam edilen kraliçenin eski mezarının bulunduğu Chapelle Expiatoire'ı ziyaret etmeye niyetliydiler. Julio onların basamakları çıkıp iç avluyu geçtiklerini gördü; orada, toprağın altında, 10 Ağustos'ta ölen sekiz yüz İsviçreli, devrimin öfkesinin diğer kurbanlarıyla birlikte yatıyorlardı.

Bu düş kırıklığıyla birazcık bozulmuş, volta atmayı sürdürdü. Keyifsizliğinden ötürü, Bourbon'ların Restorasyon döneminde eski Madeleine Mezarlığı'nı süslemek üzere yaptırdıkları anıt gözüne büsbütün çirkin göründü. Dakikalar geçiyor, o ise gelmiyordu. Her voltada bahçenin girişlerine sabırsızlıkla bakıyordu. Derken tüm randevularında olan şey oldu; o birdenbire ortaya çıkıverdi, sanki gökten düşer ya da hayalet gibi yerden yükselircesine. Bir öksürük, hafif bir adım sesi, dönüp baktığında Julio az kalsın gelene çarpıyordu.

— Margarita! Ah, Margarita!..

Oydu işte, yine de tanımakta gecikmişti. Üç ay boyunca hayalini kaplayan o çehreyi olanca gerçekliğiyle görmeyi biraz garipsiyordu, yokluğun idealizmiyle belleğinde giderek ruhsallaşmış, belirsizleşmişti. Ama kuşkusu birkaç saniyede geçti. Hemen ardından zaman ve mekân ortadan silinir gibi oldu; sanki hiç yolculuğa çıkmamıştı, sanki son görüşmelerinin üstünden ancak birkaç saat geçmişti.

Margarita, Julio'nun haykırışlarını izleyecek olan coşkulu davranışları, ellerine sarılacağını, hatta belki fazlasını sezinledi, soğuk ve sakin davrandı.

— Yo, burada olmaz –dedi yüzünü sıkıntıyla kırıştırarak–. Burada buluşmak da nereden aklımıza gelmiş!

Gidip bir öbek bitkinin kuytuluğundaki demir iskemlelere oturacak oldular, ama kadın hemen ayağa fırladı; bulvardan geçenler kendisini görebilirlerdi, gözlerini bahçeye çevirmeleri yeterdi. Büyük mağazalar yakın olduğundan, birçok arkadaşı çevrede dolaşıyor olmalıydılar... Şapelle Mathurins Caddesi arasında anıtın bir köşesine sığındılar. Desnoyers gür bir bitki öbeğinin dibine bir çift iskemle koydu, oturunca parmaklığın öbür yanından geçenlerin gözlerinden gizlendiler. Ama yalnız kalmak hayaldi. Birkaç adım ötelerinde şişko, miyop bir bey gazetesini okuyor, bir grup kadın örgü örerken gevezelik ediyorlardı. Bir çift köpeği gezdiren kızıl peruklu bir hanım –hayvanlarına hava aldırmak için bahçeye inmiş bir mahalle komşusu– nezaketle gülümseyerek âşıkların yanından birkaç kez gelip geçti.

— Ay ne sıkıcı! –diye inledi Margarita–. Buraya gelmek de ne berbat bir fikirmiş!

Birbirlerini dikkatle süzüyorlardı, sanki zamanın yaptığı değişiklikleri tamı tamına belirlemek ister gibiydiler.

— Büsbütün esmerleşmişsin –dedi kadın–. Gören de denizci sanır.

Julio onu eskisinden de güzel buluyordu; ona sahip olmanın Amerika yolcuğuna yol açan tersliklere değdiğini düşünmekteydi. Kendisinden daha uzun boylu, zarif, uyumlu bir incelikteydi. "Adımlarını müzikle atıyor," derdi Desnoyers onun görüntüsünü hayalinde canlandırdığında. Onu yeniden gördüğünde de ilk hayran olduğu yanı, bahçede başka bir iskemle ararkenki çevik, oynak, kıvrak yürüyüş temposuydu. Yüzünün çizgileri uyumlu sayılmazdı, ama hınzır bir inceliği vardı; tam bir Parisli kadın yüzü. Kadınları güzelleştirme sanatlarının tüm icatlarını üstünde toplamıştı, kendine bin bir özenle bakıyordu. Hep kendi için yaşamıştı. Ancak birkaç ay önce o tatlı bencilliğinin birazından vazgeçmiş, toplantılardan, çaylardan, ziyaretlerden el çekmiş, akşam saatlerini Desnoyers'e ayırmıştı. Şıktı, pahalı bir oyuncak bebek misali boyalıydı, en yüce emeli bedeninin

inceliğiyle terzilerin icatlarını değerlendirecek bir manken olmaktı, oysa sonunda öbür kadınlarla aynı tasaları ve neşeleri duyar olmuş, kendine bir içsel yaşam yaratmıştı. Eski havailiğinin altında gizlenen o yeni yaşamın odağı Desnoyers'ti. Sonra, varlığına kesin bir düzen –el âlemin önünde şıklığın keyfi, mahreminde aşkın zevkleri– verdiğini hayal ederken, yıldırım gibi bir felaket çarpmıştı; varlığını unutmuşa benzediği kocasının işe karışması bilinçsizce mutluluğunu altüst etmişti. Kendini yeryüzünün merkezi sanan, olayların hep kendi keyfine ve dileğine göre akmasını bekleyen kadın, o acımasız sürpriz karşısında yürek acısından çok şaşkınlık duymuştu.

— Ya sen, beni nasıl buluyorsun? –diye sürdürdü Margarita.

Julio yanıtında yanılmasın diye de geniş etekliğine bakarak ekledi:

— Haberin olsun, moda değişti. *Entravé* eteklerin modası geçti. Şimdi kısa ve dalga dalga uçuşan etekler giyiliyor.

Desnoyers'e de giysisiyle onun kadar tutkuyla ilgilenmek düştü, yeni modalara olan hayranlığını Margarita'nın güzelliğine övgülerle karıştırdı.

— Beni çok düşündün mü, ha? –diye sürdürdü kadın–. Beni bir kez bile aldatmadın mı? Bir kezcik bile?.. Doğru söyle: Bak, yalan söylediğinde anlarım sonra.

— Hep seni düşündüm –dedi delikanlı, yargıç önünde ant içiyormuş gibi elini yüreğinin üstüne koyarak.

Tumturaklı biçimde söyledi bunu, gerçeğin vurgusuyla, öyle ya, sadakatsizliklerinde –şimdi hepsi aklından uçup gitmişti– Margarita'nın anısı ona hep eşlik etmişti.

— Senden söz edelim ama! –diye ekledi Julio–. Bütün bu zamanda neler yaptın?

İskemlesini onunkine olabildiğince yanaştırmıştı. Dizleri birbirine değiyordu. Ellerinden birini eline alıyor, eldivenin açıklığından içeri parmağını sokuşturuyordu. O lanet olası bahçe, daha fazla yakınlaşmaya olanak vermiyordu ki, üç aylık ayrılıktan sonra onları fısır fısır konuşmaya zorluyordu!.. Kibarlığına karşın, gazete okuyan bey sinirlenerek başını kaldırıp, sanki bir sinek vızıltısıyla kendisini rahatsız etmiş gibi,

gözlüklerinin üstünden onlara baktı... Tüm Avrupa felaketin tehdidi altındayken parka gelip âşıkdaşlık etmek ha!..

Margarita o cüretkâr eli iterek, sakince son aylardaki yaşantısını anlattı.

— Hayatımı elimden geldiğince sürdürdüm, ama sıkıntıdan patlıyordum. Biliyorsun, annemin evine taşınmıştım, annem de eski kafalı bir kadındır, bizim zevklerimizden anlamaz. Erkek kardeşimle tiyatroya gittim; boşanma işi nasıl gidiyor diye öğrenmek ve çabuklaştırmak için avukata gidip geldim... Hepsi bu kadar işte.

— Peki ya kocan?..

— Ondan hiç söz etmeyelim, olmaz mı? Zavallıcık, yüreğimi sızlatıyor. Öylesine iyi yürekli... öylesine doğru davranıyor... Avukat kesinlikle söylüyor, her şeyden vazgeçmiş, engel olmak istemiyormuş. Dediler ki Paris'e gelmiyormuş, fabrikasında yaşıyormuş. Eski evimiz kapalı durumda. Ona ne denli kötü davranmış olduğumu hatırladıkça kimi zaman pişmanlık duyuyorum.

Julio elini çekerek sordu:

— Ya ben?

— Haklısın –diye yanıtladı gülümseyerek–. Sen benim hayatımsın. Acımasızlık oluyor, ama insanlık hali işte. Acaba başkalarını rahatsız ediyor muyuz diye tasalanmayıp kendi hayatımızı yaşamak zorundayız. Mutlu olmanın yolu bencillikten geçiyor.

İkisi de sessizleştiler. Kocanın anısı buz gibi bir yel olup aralarında esmişti. İlk kendini toparlayan Julio oldu.

— Sen bu arada dans falan ettin mi?

— Yok canım, hiç olur mu! İşe bak, tam da boşanma işlemlerindeki bir hanım!.. Sen gideli hiçbir sosyetik toplantıya ayak basmadım. Senin yokluğundan ötürü biraz yas tutayım dedim. Bir gün bir aile eğlentisinde birazcık tango yaptık. Felaket bir şeydi!.. Senin eksikliğin duyuluyordu maestro.

Elleri yine birbirine kenetlenmişti, yine gülümsüyorlardı. Gözlerinin önünden birkaç ay öncesinin anıları geçiyordu, aşklarının başlangıcında, akşamın beşinden yedisine, tangoyla bir fincan çayın ayrılmaz birlikteliğini sunan Champs Elysées otellerinde dans ederlerdi.

Kadın o anılardan ancak karşılaşmalarının ilk anlarında kafasından silinen inatçı bir saplantının dürtmesiyle sıyrılır gibi oldu.

— Senin iyi bilirsin, söyle: Savaş çıkacağına inanıyor musun? İnsanlar başka şey konuşmaz oldu!.. Sonunda her şeyin düzeleceğini sanmıyor musun?

Desnoyers olanca iyimserliğiyle onu onayladı. Savaş olasılığına inanmıyordu. Akla sığmaz bir şeydi.

— Ben de öyle diyorum. Artık vahşi bir çağda yaşamıyoruz. Ben Almanlarla tanıştım; kibar, terbiyeli insanlardı, herhalde onlar da bizim gibi düşünüyorlardır. Bizim eve gelen bir ihtiyar öğretmen dün anneme diyordu ki çağımız bu kadar ilerlemişken artık savaşlar olası değilmiş. Yoksa iki ay sonra savaşacak adam kalmazmış; üç ay sonra dünyada kavgayı sürdürecek para kalmazmış. Ne dedi tam aklımda kalmadı, ama o pek güzel anlatıyordu, dinlemesi kulağa hoş geliyordu.

Susup bir düşündü, karışık anılarına çekidüzen vermeye çalışıyordu; ama gerektirdiği çabadan ürkerek aklına geleni ekledi:

— Savaşı bir düşün. Ay, korkunç bir şey! Sosyete yaşantısı felç olur. Ne partiler kalır, ne giysiler, ne tiyatrolar. Hatta belki de yeni modalar bile icat etmezler. Bu kadınlar yasta. Aklın alıyor mu?.. Paris bomboş kalmış... Hem bu akşam seninle buluşmaya gelirken gözüme bir de güzel göründü ki!.. Yok, yok olamaz. Düşün bir kez, önümüzdeki ay Vichy'ye gideceğiz; anneme ılıca gerekiyor, sonra Biarritz'deyiz. Ardından Loire'daki şatolardan birine gideceğim. Hem sonra bizim mesele var, benim boşanmam, evlenmemiz, onu da gelecek yıl yapabiliriz... Şimdi bir savaş çıkarsa bütün bunlar altüst olur! Yo, hayır, olamaz. Bunlar benim erkek kardeşimle onun gibi Alman tehlikesine kafayı takanların fikri. Eminim yalnız ciddi, can sıkıcı şeylerden hoşlanan kocam da savaşı kapıda sanıp cepheye hazırlananlardandır. Ne saçmalık ama! Sen de benimle birlikte söyle. Senin ağzından duymaya ihtiyacım var.

Âşığının evetlemesiyle sakinleşip konuşmanın yönünü değiştirdi. Kadının değindiği yeni evlilik olanağı belleğinde Desnoyers'in yaptığı yolculuğun amacını çağrıştırdı. Kısa ayrılıkları süresince birbirlerine mektup yazacak zamanları olmamıştı.

— Para buldun mu? Sana kavuşmanın mutluluğundan birçok şeyi unuttum.

Delikanlı iş dünyasında uzman bir adam havası alarak konuştu. Umduğu kadar para getirememişti. Ülkeyi dönemsel krizlerinden birine batmış bulmuştu. Ama o durumda da dört yüz bin frank toplamayı başarmıştı. Cüzdanında o tutarı içeren bir çek duruyordu. İleride daha başka paralar da göndereceklerdi. Uzaktan akrabası olan kırsal kesimden bir bey işlerini yönetiyordu. Sevgilisi de havailiğine karşın ciddi bir kadın tavrı takındı.

— Para paradır –diye belirtti özdeyiş havasıyla–, o olmadı mı mutluluğa güven olmaz. Senin dört yüz bininle, bir de bendekiyle bir süre idare edebiliriz... Haberin olsun, kocam drahomamı geri vermek istiyor. Erkek kardeşime öyle demiş. Gel gelelim işlerinin durumu, fabrikasının gidişi istediği kadar çabuk iade etmesine olanak vermiyormuş... Her şeyde öylesine dürüst ve namuslu davranıyor ki. Ah bir de öyle bayağı bir tip olmasaydı!..

Margarita görüşmelerini soğuklaştıran o içten gelme, ama gecikmeli övgülerinden bir kez daha pişman olmuş göründü. Julio onu dinlerken rahatsız olur gibiydi. Kadın bir kez daha gevezeliğinin konusunu değiştirdi.

— Ya ailen? Seninkileri gördün mü?..

Desnoyers, Chapelle Expiatoire'a yönelmeden önce baba evine uğramıştı. Victor Hugo Bulvarı'ndaki kocaman apartmana kaçamak girmiş, satıcı gibi servis merdiveninden tırmanmış, sonra hizmetçilerden birinin yavuklusu olan askerlerden biri gibi mutfağa süzülmüştü. Annesi, zavallı Dona Luisita, oraya gelip kendisini kucaklamıştı, oğlunu sonsuza değin kaybettiğini sanmış gibi ağlıyor, çılgınca öpücüklerle kaplıyordu. Sonra Chichì diye çağırdıkları Luisita çıkagelmişti, kendisini hep şirin bir merakla seyrederdi, namuslu kadınları erdem yolundan saptıran, bin bir çılgınlık yaparak yaşayan o kötü ahlaklı ve tapınılası ağabeyin nasıl biri olduğunu anlamaya çalışır gibiydi. Ardından görkemli bir aktris havasıyla

trajedilerdeki soylu anaları andıran Elena teyzesinin mutfağa girdiğini görmüştü; kendisi bir Almanla evliydi, sürü sepet çocuklarıyla Berlin'de yaşıyordu.

— Bir aydır Paris'teymiş. Bizim şatoda bir süre kalacakmış. Büyük oğlu, benim "bilge" kuzenim de buralardaymış, yıllardır yüzünü görmemiştim.

Konuşmaları korkularından ötürü birkaç kez kesilmişti. Sesini birazcık yükseltti mi annesi hemen "İhtiyar evde, aman dikkatli ol," diyordu. Elena teyzesi de kapıya doğru birkaç dramatik adım atıyordu, aynen odasının eşiğinden adım atacak olan despota bıçakla saldırmaya hazırlanan bir kahraman gibi. Tüm aile Don Marcelo Desnoyers'in baskıcı otoritesine boyun eğmiş yaşamaktaydı.

— Aman bu ihtiyar! –diye sızlandı Julio, babasından söz ediyordu–. Daha bin yıl yaşasın, ama hepimizin üstünde amma da büyük bir yük!

Kendisini seyretmeye doyamayan annesi gürültüler duyup ürktüğünden, görüşmenin sonunu hızlandırmıştı. "Git artık, bizi bir yakalarsa çok tatsız olur." Ve Julio baba evinden iki hanımın gözyaşlarıyla uğurlanmıştı. Chichì hayranlık dolu gözlerle bakıyordu; kız arkadaşları arasında skandal ve coşkuya yol açan o ağabeyden hem yüzü kızarıyordu, hem de memnundu.

Margarita, Bay Desnoyers'ten de söz etti. Müthiş bir ihtiyar, eski usul bir adam diyordu, onunla uzlaşmasına olanak yoktu.

İkisi de susup göz göze kaldılar. En ivedi konuyu, yani kendi geleceklerini açmışlardı. Ama yüreklerinde daha da zorlayıcı bir şeyler kalmıştı, söz olup ortaya fırlamadan önce çekingen, kararsız, gözlerine yansıyordu. Âşıklar gibi konuşmaya cesaret edemiyorlardı. Çevrelerindeki tanık sayısı durmadan artmaktaydı. Köpeklerini gezdiren kızıl peruklu hanım gittikçe daha sık geçer olmuştu, meydanda attığı turları kısaltıp bir suç ortaklığı gülümsemesiyle onları selamlıyordu. Gazete okuyanın yanında şimdi bir bank komşusu peyda olmuştu; savaş olasılıklarından dem vuruyorlardı. Park caddeye dönüşmekteydi. Terzihanelerden çıkan terzi çırağı kızlarla büyük mağazalardan dönen hanımlar yollarını kısaltmak için oradan geçiyorlardı. Kısacık bulvar giderek kalabalıklaşan bir kestirmeydi, her geçen de bir bitki öbeğinin kuytuluğunda oturmuş olan o şık bayanla erkek arkadaşına meraklı bir göz atmaktaydı; sevgililer hem gizlenmeye

çabalayan, hem de yalancıktan tasasız bir tavır sergileyen kimseler gibi büzülmüşlerdi ve sözde kendilerine doğal bir hava veriyorlardı.

— Ay, ne berbat durum! –diye sızlandı Margarita–. Görecekler bizi.

Bir kız gözlerini ona dikti, kadın ünlü bir modacının çalışanını tanır gibi oldu. Üstelik bir saat önce yakındaki büyük mağazaları dolduran kalabalığın arasında gözüne ilişmiş olan hanım arkadaşlarından bazıları bahçeden geçebilirlerdi.

— Gidelim! –diye sürdürdü–. Ya bizi birlikte görürlerse! Düşün bir kez neler söylemezler... Hem de tam şimdi insanlar bizi biraz unutmuşlarken.

Desnoyers keyifsizlenerek itiraz etti. Kalkıp gitmek mi?.. Paris onlara dar geliyordu, hep Margarita'nın yüzünden; hiçbir sürprizle karşılaşmayacakları tek yere dönmeye razı olmuyordu. Başka bir gezi yerine ya da bir restorana gitseler yine tanınma tehlikesi olacaktı. Sevgilisi yalnız kamuya açık yerlerde buluşmayı kabul ediyordu, aynı zamanda insanların tecessüsünden ödü patlıyordu. Ah, ne olur Margarita onun öylesine tatlı anılarla dolu olan stüdyosuna gitmeyi isteseydi!..

— Yo, senin evine olmaz –diye itiraz etti hemen–. Oraya gittiğim son günü unutamıyorum.

Julio yine üsteledi, kesin itirazında ilk kararsızlığın çatlağını sezinlemişti. Nerede daha rahat edebilirlerdi ki? Hem sonra zaten mümkün olur olmaz evlenecek değiller miydi?..

— Sana hayır diyorum –diye yineledi kadın–. Ya kocam beni izlettiriyorsa! Beni senin evinde yakalasalar boşanmam ne denli güçleşir, düşünsene!

Şimdi kocayı övme sırası delikanlıya gelmişti, onu izlettirmesinin karakteriyle bağdaşmayacağını kanıtlamaya çabaladı. Mühendis bey olayların tamir götürmeyeceğini kabul etmişti, artık yalnız kendi hayatını yeniden kurmayı düşünüyor olmalıydı.

— Yok, ayrılalım daha iyi –diye sürdürdü Margarita–. Yarın görüşürüz. Sen daha kuytuda bir yer ararsın. Kafanı çalıştır, sen her şeye çözüm bulursun.

Julio'nun dileği anında bir çözüm bulmaktı. İskemlelerinden kalkmışlar, Mathurins Caddesi'ne doğru yürümekteydiler. Yarın değil, şimdi. Yapacakları tek şey bir taksi çağırmaktı; birkaç dakikalık bir yolculukla dünyadan kopacaklar, sır olacaklar, en güzel saatlerini yaşadıkları o stüdyonun gizliliğinde geçmişin tatlılığına geri döneceklerdi. Zaman hiç geçmemiş de, hâlâ o ilk görüşmelerindeler sanacaklardı.

— Hayır –dedi kadın zayıf bir sesle, son bir tutamak noktası arıyordu–. Hem şimdi sekreterin oradadır, hani şu yanından ayırmadığın İspanyol. Onunla karşılaşırsam yerin dibine girerim!..

Julio güldü... Argensola, ha! Bütün geçmişini bilen o arkadaş engel sayılır mıydı hiç? Eğer evde bulurlarsa derhal çıkıp giderdi. Köstek olmasın diye kaç kez stüdyodan göndermişti onu. Hem o denli saygılıydı ki, olacakları önceden kestirirdi. Mutlaka çoktan çıkmıştı; bir ziyaretçi gelmesi en mantıklı şeydi, tahmin etmiş olmalıydı. Sokaklarda dolaşıp havadis topluyor olmalıydı.

Margarita sustu, özürlerinin tükendiğini görüp yenilgiyi üstlenmiş gibiydi. Desnoyers de sustu, onun sessizliğini olumlu yanıt sayıyordu. Bahçeden dışarı çıkmışlardı, kadın tedirginlikle çevresine bakınıyordu, kendini caddenin ortasında, âşığının yanında yürür ve bir sığınak arar görünce ürkmüştü. Birden önünde kırmızı bir otomobil gözüne ilişti, sevgilisinin eli kapısını açmıştı.

— Bin! –diye buyur etti Julio.

O da telaşla bindi, elinden geldiğince çabuk gözlerden gizlenme derdindeydi. Araba hızla hareket etti. Margarita derhal koltuğunun yanındaki pencerenin perdesini çekti. Ama daha işlemi tamamlayıp da başını çevirememişti ki, aç susuz bir ağzın ensesini araştırdığını hissetti.

— Yo, burada olmaz –dedi yalvaran bir sesle–. Ciddi davranalım.

Ve o yalvarmalara kulağını tıkayan erkek tutkulu girişimlerini sürdürürken, otomobilin parke taşlarında zıplarken çıkardığı hurda demir gürültüsünün arasında Margarita'nın sesi çınladı yine:

— Ne dersin, gerçekten savaş olmayacak mı? Evlenebileceğimize inanıyor musun?.. Bir kez daha söyle, ne olur. Beni sakinleştirmene

ihtiyacım var... Senin ağzından işitmek istiyorum.

II

Kentauros[7] Madariaga

1870'te Marcelo Desnoyers on dokuz yaşındaydı. Paris dolaylarında doğmuştu. Tek evlattı. Ufak çaplı inşaat işlerine girmiş olan babası ailesini hallice geçindiriyordu. İnşaat kalfası, oğlunu mimar yapmak istedi; Marcelo da mimarlık öğrenimine hazırlık çalışmalarına girişmekteydi ki babası birden ölüverdi. İşlerini karmakarışık bırakmıştı. Birkaç ay içinde ana-oğul bayır aşağı indiler, burjuva rahatlıklarından el çekip işçiler gibi yaşamaya başladılar.

Çocuk on dört yaşındayken bir meslek seçmek zorunda kalınca oymacı oldu. Ne de olsa bir sanat uğraşıydı ve Marcelo'da çarnaçar bıraktığı çalışmaların uyandırmış olduğu heveslerle ilintiliydi. Annesi kırsal kesime çekilip birtakım hısımlarının yanına sığındı. Çocuk atölyede hızla ilerledi, ustasına taşrada yaptığı tüm önemli işlerinde yardımcı oluyordu. Prusya ile savaşın ilk haberleri onu Marsilya'da bir tiyatronun dekorları üzerinde çalışırken buldu.

Kuşağının tüm gençleri gibi, Marcelo da imparatorluğa düşmandı. Üstelik 1848 Cumhuriyeti'ne katılmış ve 2 Aralık hükümet darbesinin anılarıyla yaşayan yaşlı işçilerin etkisi altındaydı. Bir gün Marsilya sokaklarında barış yanlısı bir halk mitingiyle karşılaştı, hükümeti protesto anlamına geliyordu. Korteji imparatora karşı amansız bir mücadeleye girişmiş yaşlı cumhuriyetçiler, yeni kurulan Enternasyonal yoldaşları ve yakın zamanlardaki başkaldırılardan sonra ülkelerinden kaçmak zorunda kalmış çok sayıda İspanyol ve İtalyan oluşturuyordu. Saçları omuzlarında veremli bir öğrenci bayrağı taşıyordu. "Dileğimiz barış, tüm insanları birleştirecek bir barış" diye şarkı söylüyorlardı göstericiler. Ne var ki yeryüzünde en soylu niyetlere kulak verildiği enderdir, çünkü kader onları çarpıtıp yollarından çıkarır. Barışın dostları marşları ve bayraklarıyla Cannebière'e girer girmez yollarını kesen savaş oldu; gelsin yumruklar, sopalar. Bir gün önce cephedeki orduya destek vermek üzere Cezayir'den getirilen birkaç zuhaf birliği karaya çıkmıştı; haklara pek de saygı gösterilmeyen sömürge yaşantısına alışkın o eski muharipler gösteri yürüyüşüne el koymaları gerektiğini düşündüler, kimi süngüsüne sarıldı, kimisi palaskasını çözdü. "Yaşasın savaş!" Ve şarkı söyleyenlerin tepesine silleler darbeler yağmur

gibi inmeye başladı. Marcelo bir rahip ağırbaşlılığıyla barış diye haykıran öğrencilerin, zuhafların canla başla indirdiği tekmelerin altında, bayraklarına sarılmış yuvarlandıklarını gördü. Daha fazlasını göremedi, çünkü onun da tepesine birkaç palaska vuruşuyla bir omzuna hafif bir bıçak darbesi rast geldi, o da başkaları gibi tabana kuvvet uzaklaşmak zorunda kaldı.

İşte inatçı, kibirli, terslikler karşısında öfkeye kapılıp en aşırı çözümlere yönelen karakteri ilk o gün ortaya çıktı. Yediği darbelerin anısı öç almasını gerektiren bir şeymiş gibi öfkelendirdi onu. "Kahrolsun savaş!" Mademki başka türlü protesto etmesine olanak yoktu, çareyi ülkesinden ayrılmakta buldu. İmparatorluğun düşmanlarına bakılırsa mücadele uzun sürecek, felaket getirecekti. Kendisi birkaç ay içinde orduya katılmak zorundaydı. Varsın imparator kendi meselelerini nasıl biliyorsa öyle halletsindi. Desnoyers ona hizmet etme onurundan vazgeçiyordu işte. Annesini anımsayınca biraz duraksadı. Ama kırdaki hısımları onu ortada bırakmazlardı, kendi de çok çalışıp ona para yollamak niyetindeydi. Kim bilir, belki de denizin öte yakasında kendisini zenginlikler bekliyordu!.. Elveda Fransa!

Biriktirdiği birkaç kuruş sayesinde, limandaki bir görevli onu pasaportsuz olarak üç gemiden birine bindirmeyi önerdi. Biri Mısır'a gidiyordu, biri Avustralya'ya, öbürü Buenos Aires'e; hangisi kendisine daha uygundu?.. Desnoyers, okuduğu kitapları anımsayarak, bazı roman kahramanlarının yaptığı gibi rüzgâra danışmayı ve onun göstereceği yolu izlemeyi istedi, ancak rüzgâr o gün denizden esiyor, Fransa'nın içlerine doğru yöneliyordu. Yazgısını yazı tura atarak kararlaştırmayı da denedi. Sonunda ilk yola çıkan gemi hangisiyse onda karar kıldı. Nereye gittiğini ancak kendini elinde çıkını, demir almak üzere olan bir geminin güvertesinde bulduğunda bilmek istedi: "Rio de la Plata'ya..." O sözcükleri yüzünde kaderci bir ifadeyle dinledi. "Peki, Güney Amerika olsun bakalım!" Ülke kulağına fena gelmiyordu. Kimi yolculuk kitaplarından biraz bilgisi vardı, resimlerinde başıboş at sürüleri, yarı çıplak, kafalarına tüyler takınmış yerliler, başlarının üstünde yılanlar gibi kıvrılan kamçılar, uçlarında toplar bulunan kayışlar döndüren saç sakal birbirine karışmış *gaucho*'lar[8] görmüştü.

Milyoner Desnoyers, Amerika'ya gidişini hep anımsardı: Küçücük, külüstür, hurda demir takırtıları çıkaran, en ufak dalgada tüm kaynak yerleri

inleyen bir vapurda kırk üç gün yolculuk; makineler yorulduğundan dört kez zınk diye durmuş, dalgalarla akıntıların keyfine kalmıştı. Montevideo'da ülkesinin uğradığı bozgunları ve imparatorluğun yok olduğunu haber aldı. Ulusun kendi kendisini yönettiğini, Paris surlarının gerisine sığınıp kendini inatla savunduğunu duyunca utandı. Oysa o bırakıp kaçmıştı!.. Aylar sonra, Komün olaylarını haber alınca kaçtığından ötürü teselli oldu. Eğer orada kalmış olsaydı, ulusal bozgunlar karşısındaki öfkesi, arkadaşlık bağları, içinde yaşadığı ortam, hepsi onu isyana sürükleyecekti. O saatte eski arkadaşlarının çoğu gibi, ya kurşuna dizilmiş ya da bir sömürge hapishanesinde olacaktı. Kararından ötürü kendini kutladı ve artık yurdunun meselelerini düşünmez oldu. Dilini yeni yeni öğrenmeye başladığı bir ülkede geçimini sağlamak zorunluluğu kendinden başka şeyle uğraşmasını engelliyordu. Genç halkların çalkantılı, serüvenli yaşamı onu bin bir uğraşa ve en akla gelmedik işlere batmaya yöneltti. Güçlü hissetti kendini, Eski Dünya'da hiç tatmadığı bir cesaret ve kesinlik kazanmıştı. "Benim elimden hiçbir iş kurtulmaz –diyordu– biraz alışacak zaman versinler, yeter." Askerlik bile yaptı –oysa eline tüfek almamak için yurdundan kaçmıştı–, Ribera Oriental'de "beyazlar"la "kızılderililer" arasındaki yığınla çarpışmadan birinde yaralandı bile.

Buenos Aires'te yeniden oymacılık işine döndü. Kent, köy irisi kabuğunu kırıp değişmeye başlamıştı. Desnoyers salonları ve bina cephelerini bezeyerek birkaç yıl geçirdi. Oturduğu yerden kıpırdamadan, çalışma dolu ve kazançlı bir yaşantıydı. Ama gün geldi, ancak uzun vadede, kendi halinde bir para sağlayabilecek bu biriktirme işinden bıktı. Niceleri gibi o da Yeni Dünya'ya zengin olmaya gitmişti. Böylece yirmi yedi yaşındayken yeniden serüvene atıldı, kentlerden uzak duruyordu, parayı bakir doğanın bağrından koparmaktı niyeti. Kuzey ormanlarında tarımcılık yapmayı denedi, ama çekirge belası birkaç saatte ürünün dibine darı ekti. Hayvan ticaretine atıldı, sürülerle dana ve katırı yanında yalnız iki çobanla And Dağları'nın karlı ıssızlıklarından Şili'ye ve Bolivya'ya götürdü. Bu yaşamda zaman ve mekân kavramını yitirdi, uçsuz bucaksız yaylalarda aylarca süren yollara düştü. Ne zaman zengin olmaya yaklaştığını duyumsarsa, talihsiz bir spekülasyondan ötürü bir anda her şeyini kaybediyordu. İşte cesaretinin kırıldığı o yıkım anlarından birinde, yaşı da otuza varmışken, zengin hayvan üreticisi Julio Madariaga'nın hizmetine girdi.

O kırsal kesim milyonerini hayvan alımlarında tanımıştı. İspanyoldu, ülkeye pek gençken gelmişti, göreneklerini zevkle kabullenmiş, uçsuz bucaksız topraklar satın aldıktan sonra, bir *gaucho* gibi yaşamaktaydı. Kökeninden ötürü halk arasında ona *Galicialı* Madariaga lakabını takmışlardı, oysa Kastilya'da doğmuştu. Köylüler aslında küçük adın başına getirilen saygı sanını soyadına aktararak ona *Don* Madariaga diye hitap ediyorlardı.

— Ahbap –demişti Desnoyers'e, keyfinin yerinde olduğu ender günlerden birinde–, sizin başınız dertten kurtulmuyor. Parasızlığın kokusu ta uzaktan duyulur. Niye böyle it gibi sürünüyorsunuz?.. Bana biat edin Fransız, burada kalın. Ben artık yaşlanıyorum, yanımda bir adam lazım.

Madariaga, Fransızla anlaşmıştı ya, on beş-yirmi fersah ötede yaşayan mülk sahipleri bu yeni adamını yollarda durdurup başına bin bir bela geleceğini anlatıyorlardı.

— Uzun süre dayanamazsınız. Don Madariaga'ya dayanacak insan anasından doğmamıştır. Kâhyalarının sayısını unuttuk biz. Öyle bir adamdır ki, ya öldürmek gerekir, ya elini çekmek. Siz de yakında çekip gidersiniz.

Desnoyers bu dedikodularda gerçek payı olduğuna inanmakta gecikmedi. Madariaga'nın huyu dayanılır gibi değildi; ne var ki Fransıza kanı kaynamıştı da öfkesi başına sıçradığı zamanlarda onu rahatsız etmemeye özen gösteriyordu.

— Bu Fransız bulunmaz nimet –diyordu, ona önem verdiğinden ötürü özür diler gibi–. Ben onu seviyorum, çünkü çok ciddi biri... Böyle adamları severim ben.

Patronunun o pek hayran kaldığı ciddiyetin ne olduğunu Desnoyers kendi de tam olarak bilmiyordu, ama adamın herkese, ailesine bile saldırgan davranırken, kendisiyle konuşurken bir baba sertliği tonu takınmasından gizli bir gurur duyuyordu.

Aile, Madariaga'nın *kızcağız* diye çağırdığı karısı *Misià* Petrona ile artık yetişkin olan iki kızından oluşuyordu: Buenos Aires'te okula gitmişlerdi, ancak çiftliğe döndüklerinde köklerindeki köylülüğün birazını yeniden edinmişlerdi. Madariaga'nın serveti pek büyüktü. Amerika'ya ayak bastığından beri kırda yaşamıştı, o zamanlar beyazlar vahşi yerlilerden

ürktükleri için kasabalardan dışarı adım atmaya cesaret edemiyorlardı. İlk parasını kahraman tüccar olarak kazanmıştı: Mallarını bir arabaya doldurmuş, bir kaleden öbürüne dolaştırıyordu. Birkaç yerli öldürmüştü, yerliler de onu iki kez yaralamışlardı. Bir süre tutsak yaşamış, sonunda bir köy ağasıyla ahbap olmuştu. Kazandığı parayla arazi almıştı, güvensiz diye kimsenin istemediği geniş topraklarda dana yetiştiriciliğine girişmişti, hayvanlarını tüfek elde, kır hırsızlarından koruyordu. Sonra *kızcağız*la evlenmişti; genç bir melez kızdı, yalınayak dolaşıyordu, ama ana babasının bir miktar arazisi vardı. Onlar at üstünde ancak birkaç günde dolaşılabilen o topraklar üzerinde neredeyse vahşilere yaraşır bir yoksulluk içinde yaşamışlardı. Daha sonraları, hükümet yerlileri sınırlara doğru sürüp de sahipsiz kalan toprakları satışa çıkardığında –ve o toprakları satın almayı vatan uğruna yapılmış bir özveri saydığında–, Madariaga üç kuruşa ve upuzun vadelerle dünyanın arazisini almıştı. Toprak satın alıp hayvanlarla doldurmak hayatının kutsal görevi olmuştu. Kimi zaman, yanında Desnoyers ile uçsuz bucaksız arazisinde at koştururken gururunu bastıramıyordu.

— Söyleyin bakalım Fransız, anlattıklarına göre, sizin memleketten yukarılarda az çok bu benim topraklarım kadar devletler varmış. Doğru, değil mi?..

Fransız evetliyordu... Madariaga'nın arazisi birçok prenslikten daha genişti. Bu, toprak ağasının keyfini yerine getiriyordu.

— Eh, öyleyse günün birinde krallığımı ilan edersem zırvalamış olmam yani. Düşünün bir Fransız; *Birinci* Don Madariaga!.. İşin kötüsü aynı zamanda sonuncu olurum, çünkü *kızcağız* bana erkek evlat vermeye niyetli değil... Cılız inek çıktı karım.

Topraklarının genişliğinin ve servetinin ünü ta Buenos Aires'e kadar varmıştı. Madariaga'yı pek az kişi görmüştü, ama adını herkes biliyordu. Başkente gittiğinde köylü görünümünden ötürü kimsenin dikkatini çekmezdi; ayağında arazide giydiği kaba pantolon, pançosunu kaşkol gibi boynuna dolamış gezerdi. Kaşkoldan da bir kravatın saldırgan uçları taşardı: Sevecen elleriyle ona biraz olsun çekidüzen vermeye çabalayan kızlarının zorla ekledikleri işkence takanağıydı bu.

Bir sabah başkentin en zengin tüccarının ofisine girmişti.

— Beyim, Avrupa'ya gönderecek dana arıyormuşsunuz, bir parti satayım diye geldim.

Tüccar o yoksul *gaucho*'ya tepeden bakmıştı. Çalışanlarından biriyle konuşsundu; kendisi ufak tefek işlerle vakit kaybetmezdi. Ancak köylünün kurnaz gülümsemesi karşısında meraklanmıştı.

— İyi de ağam, sen bana kaç dana satabilirsin ki?

— Otuz bin baş kadar beyim.

Adam başka laf beklememişti. Masasından fırlayıp saygıyla onu bir koltuğa buyur etmişti.

— Siz Bay Madariaga'dan başkası olamazsınız.

— Tanrı'nın ve sizin huzurunuzda bendenizim efendim.

Hayatının en parlak anı olmuştu o.

Banka müdürlerinin bekleme salonlarında, hademeler haline acıyıp bir iskemle gösterirlerdi, kapının öteki yanındaki kişinin onu kabul edeceğine pek inanamazlardı. Oysa içeride adı çınlar çınlamaz müdür kendisi koşup kapıyı açardı ve zavallı memur o *gaucho*'nun selam yerine şöyle dediğini duyunca şaşkınlıktan dona kalırdı: "Üç yüz bin pezo istemeye geldim. Sürü fazlam var da, semirtmek için *birazcık toprak* almaya niyetliyim."

Günü gününe uymayan çelişkili kişiliği topraklarında yaşayanları acımasız ve babacan bir despotlukla ezerdi. Çiftliğe uğrayan hiçbir berduş yoktu ki daha ilk sözlerinde sertlikle karşılanmasın.

— Lafa karnım tok benim ahbap –diye bağırırdı adamı dövecek gibi–. Gölgelikte kemiklerinden sıyrılmış bir hayvan var. Kes, istediğin kadar ye, yoluna devam için de al şunu... Ama masallarınla kafamı şişirme!

Sonra adama birkaç pezo verip sırtını dönerdi.

Gün olur, işçilerden biri bir dikenli telin direklerini dikerken ağırdan alıyor diye cinleri tepesine çıkardı. Herkes onu soyuyordu! Ertesi gün ise, borcunu ödemeyen bir tanıdığa zamanında imza verip kefil olmuş olduğundan ötürü şimdi önemli bir paradan olacağını anlayışlı bir gülümsemeyle anlatırdı: "Zavallıcık! Onun kaderi benimkinden kötü çıktı!"

Yolu üstünde etleri yeni sıyrılmış bir koyunun kemiklerini bulunca öfkeden çılgına dönerdi. Et için değil. "Açlık yasa tanımaz, eti de Tanrı insanlar yesin diye yaratmıştır." Ama hiç olmazsa postunu bıraksalarmış!.. Onca kötülüğü hep şöyle yineleyerek yorumlardı: "Ne din kalmış, ne ahlak." Başka sefer, serseriler üç ineğin etini çalıp götürmüşken, postlarını görünür yerde bırakmışlarsa gülümserdi çiftlik sahibi: "İşte ben böyle insanları severim; dürüst olsunlar, kötülük etmesinler, yeter."

Yorulmak nedir bilmeyen, *kentauros*'lara layık gücü, topraklarını yerleşime açma girişiminde muazzam işe yaramıştı. Kaprisliydi, despottu, babalığa büyük yatkınlığı vardı, tıpkı yüzyıllarca önce Yeni Dünya'ya egemen olan yurttaşlarının yerli soyunun rengini açtıkları gibi. Zevkleri, Kastilyalı *conquistador*'larınkiyle[9] aynıydı; bakır tenli, çekik gözlü, sert saçlı güzeller. Desnoyers, onun bir özürle yanından ayrılıp atını yakın bir *rancho*'ya[10] doğru dörtnala kaldırdığını görünce kendi kendine gülümseyerek derdi ki: "On beş yıl sonra topraklarını işleyecek yeni bir adam yaratmaya gitti."

Çiftlikte çalışanlar tıpkı başkaları kadar didinen, çeşitli otlak işleriyle baş edebilmek için şafaktan başlayarak at koşturan kimi delikanlıların ona ne denli benzediklerini söylerlerdi. Kökenleri saygısız yorumlarına konu olurdu. Sert ve cimri huyundan ötürü nefret toplayan, otuz yaşlarındaki melez kâhya Celedonio'nun da uzaktan patronu andıran bir havası vardı.

Hemen her yıl çok uzaklardan gelen bir kadın, pasaklı, suratsız bir kızcağız, gözleri alev alev bir küçük melezi elinden tutmuş, gizemli bir halle ortalıkta bitiverirdi. Toprak sahibiyle yalnız konuşmak isterdi; onun huzuruna vardığında, on-on iki yıl önce bir parti hayvan almak için yaptığı bir yolculuğu anımsatırdı.

— Hatırlıyor musun patron, hani nehir kabarmıştı da geceyi benim *rancho*'da geçirmiştin?

Patron hiç mi hiç anımsamazdı. Yalnızca belli belirsiz bir içgüdü kadının yalan söylemediğini fark ettirirdi. "Tamam da, n'olmuş?"

— Patron, al işte, burada... Başka yere gideceğine senin yanında adam olsun, daha iyi.

Ve küçük melezi önüne sürerdi. Böyle tez elden sunuluveren bir tane daha!.. "Ne din kalmış, ne ahlak." Ani bir alçakgönüllülükle kadının doğru söylediğinden kuşkulanırdı. Neden ille de kendinin olsundu?.. Yine de duraksaması uzun sürmezdi.

— Ne olur ne olmaz, koy ötekilerin yanına.

Anne küçüğün geleceğinin güvence altına alındığını görüp rahatlayarak giderdi; bu şiddete yatkın adam cömertliğe de yatkındı. Sonunda oğlunun bir parça toprağıyla bir sürü koyunu olacaktı nasıl olsa.

Öyle edinilen evlatlar başlangıçta *Misià* Petrona'nın başkaldırmasına neden olmuştu, ömrü boyunca cesaret edebildiği tek başkaldırı. Oysa *Kentauros* onu dehşet saçarak susturmuştu.

— Ne, sen bir de ağzını açmaya mı yelteniyorsun, cılız inek seni?.. Bana doğura doğura yalnız kız evlat doğuran bir kadın. Haline bak da utan.

Bir cebinden tortop olmuş banknotları umursamazca çıkarıp tutarına bakmaksızın canının istediği gibi dağıtan o elin bileğinden bir kırbaç sallanırdı. Ata vurmak içindi, ama adamlarından biri öfkesini uyandırdı mı, kolaylıkla kaldırırdı.

— Sana vuruyorum, çünkü vurabilirim –derdi sakinleştiğinde, özür niyetine.

Bir gün, vurduğu adam bir adım gerileyip belinde bıçağını aramıştı.

— Patron, siz bana vuramazsınız. Ben buralarda doğmadım... Ben Corrientesliyim.

Patron, kırbacı havada kalakalmıştı.

— Sahiden burada doğmadın mı?.. Öyleyse haklısın, sana vuramam. Al sana beş pezo.

Desnoyers çiftliğe girdiğinde, Madariaga, eski Latin usulü buyruğunda bulunan ve dövebileceği kişilerin hesabını şaşırmaya başlamıştı. O denli çoktular ki, onları sık sık birbirine karıştırıyordu. Fransız, patronunun iş konusundaki deneyimli gözüne hayran kaldı. Binlerce hayvanlık bir sürüye birkaç dakika bakması tam kaç tane olduklarını hesaplamasına yetiyordu.

Kayıtsız bir havayla, tepişip duran muazzam bir sığır sürüsünün çevresinde at koşturuyor, birden birkaç tanesini ayırtıyordu. Hasta olduklarını anlamıştı. Madariaga gibi bir alıcının karşısında satıcıların dolapları ve numaraları işe yaramıyordu.

Felaket karşısındaki sükûneti de hayranlık uyandıracak türdendi. Bir kuraklığın birdenbire meraları sığır leşleriyle doldurduğu olurdu. Ova terk edilmiş bir savaş alanına dönüverirdi. Dört bir yanda kara yığınlar; ta fersah fersah uzaklardan şölene koşan kargalar havada daireler çizerlerdi. Kimi zaman da soğuk dalgası gelirdi; termometrenin beklenmedik bir düşüşü toprağı leşlerle kaplardı. On bin baş hayvan, on beş bin, bazı kez daha fazlası telef olurdu.

— Ne yapalım! –derdi Madariaga tevekkülle–. Böyle felaketler olmasa bu topraklar cennet olurdu... Şimdi önemli olan postlarını kurtarmak.

Avrupa'dan gelen göçmenlerin tafrasına, yoksulların yeni âdetlerine sayar dökerdi; nedeni hayvanların derilerini kısa sürede yüzecek kadar çok işçi bulamamasıydı, binlerce post ete yapışık çürüyüp ziyan olacaktı. Kemikler toprağı kar yığınları gibi apak ederlerdi. Genç işçiler kıvrım kıvrım boynuzlu sığır kafataslarını dikenli tel direklerinin tepesine geçirirlerdi, art arda dizilmiş Helen lirlerini akla getirirdi bu kırsal süsleme.

— Bereket ki toprak bize kaldı –diye eklerdi ağa.

Yeni yağmurların altında yeşermeye yüz tutan uçsuz bucaksız topraklarda atını koştururdu. Doğal otlakların yerine yonca ekerek bakir toprakları meraya ilk dönüştürenlerden olmuştu. Eskiden bir dananın yaşadığı alana şimdi üç tanesini sığdırıyordu. "Sofra hazır işte –diyordu neşeyle–. Şimdi gidip şölene yeni konuklar arayalım." Ardından doğal otlaklarda açlıktan bitkin düşmüş sürüleri gülünç denecek fiyatlara alıp kendi bereketli arazisinde çarçabuk semirtiyordu.

Bir sabah Desnoyers onun hayatını kurtarmıştı. Patron çiftliğe yeni girmiş bir işçiye kırbacını kaldırmış, o da bıçağını çekip saldırmıştı. Madariaga kırbacını savurarak kendini savunuyordu, öldürücü bir darbe yemek üzereydi ki Fransız gelip tabancasını çekmiş, durumu denetim altına alıp hasmını silahsız bırakmıştı.

— Sağ ol, Fransız! –demişti ağa, duygulanarak–. Yaman adamsın, sana bunun karşılığını ödemeliyim. Bugünden böyle... senli benli olacağız.

Desnoyers bu teklifsizleşmenin ne biçim karşılık olduğunu kavrayamamıştı. Öyle garip bir adamdı ki Madariaga!.. Yine de bazı kişisel özenler gösterilmesiyle durumu iyileşmişti. Yemeğini artık idare binasında yemiyordu. Patron o günden sonra kendi sofrasına oturmasını buyurdu. İşte Desnoyers'in Madariaga ailesinin içine girmesi böyle olmuştu.

Kocasının önünde karısı dilsiz bir hayaldi. Gecenin köründe kalkıp işçilerin kahvaltısını düzenliyor, galetaların dağıtımını, kahve ya da *mate*[11] kaplarının kaynamasını izliyordu. Hizmetçileri itekleyip duruyordu, geveze ve tembeldiler, ikide birde evin yakınındaki korulukta kayboluyorlardı. Mutfakta ve çevresinde tam bir patroniçe otoritesi sergiliyordu; oysa kocasının sesi işitilir işitilmez, saygı ve korku dolu bir sessizliğe gömülüyordu. *Kızcağız* sofraya oturduğunda, yusyuvarlak, bir baykuşunkiler gibi sabit gözleriyle onu seyrediyor, biat ederek baş eğdiği her halinden belli oluyordu. Sonunda Desnoyers bu dilsiz hayranlıkta –artık altmışına merdiven dayamış olan– ağanın toprağına ha bire yeni işçiler peydahlamasına duyulan şaşkınlığın payının büyük olduğunu düşündü.

İki kız evlat, Luisa ile Elena, yeni sofra arkadaşlarını hevesle karşıladılar; yemek salonunda çoğu kez babalarının öfke nöbetleriyle kesilen tekdüze sohbetleri canlandıracaktı. Üstelik Parisliydi. "Paris'" diye içini çekiyordu küçük kardeş Elena, gözlerinin aklarını devirerek. Buenos Aires'teki konfeksiyoncu mağazalarına bir şeyler ısmarlayacakları her seferinde şıklık konusunda Desnoyers'e danışırlardı.

Evin içi iki kuşağın farklı zevklerini yansıtıyordu. Kızların –çatlamış duvarlara dayanmış– zengin mobilyalarla, hiç yakılmayan gösterişli abajurlarla dolu bir salonları vardı. İki kız kardeşin özenip bezendikleri, bayıldıkları o odanın havasını baba kabalığıyla bozuyordu. *Kentauros*'un çizmelerinin bıraktığı çamurlu ayak izlerinin altında halılar hüzünleniyor, soluklaşıyordu. Küçük hanımların adeta kırılmasından korkarak özenle oturdukları bir divanın ipeği üstüne mısır örneklerinin taneleri saçılıyordu. Yemek salonunun girişinde bir tartı dururdu, kızları onu oradan alıp depoya götürmesini istediklerinde Madariaga küplere bindi. Aklına bir postu tartmak geldiği her seferinde kalkıp ta depoya gitmek zahmetine katlanacak değildi... Derken çiftliğe bir piyano geldi, Elena insanı çileden çıkaran bir

iyi niyetle saatler saati alıştırmalarını tuşluyordu. "Tanrı'nın cezası! Hiç olmazsa bir dans havası çalsa!" Ve baba, siesta saatinde, yakındaki okaliptüslerin arasında *poncho*'sunun üzerinde kestirmeye gidiyordu.

"Romantik" diye ad taktığı o küçük kızı, öfkesinin ve alaylarının konusuydu. Ne kendisinde, ne biçare *kızcağız*da hiç olmayan o zevklerle nereden çıkmıştı o kız öyle? Piyanonun üstünde müzik defterleri yığılı dururdu. O ipe sapa gelmez salonun bir köşesinde, çiftliğin marangozunun kitap rafına dönüştürdüğü birkaç konserve kasasında kitaplar diziliydi.

— Şuraya bak, Fransız –derdi Madariaga–. Hepsi şiir ve roman. Safi yalan dolan!.. Hava cıva!

Onun da kitaplığı vardı, hem daha önemli ve şanlı, daha da az yer tutuyordu. Tüfekler, kayışlar ve gümüş perçinli at koşumlarıyla süslü yazı odasında, ufak bir dolapta mülkünün tapuları ve ağanın gururlu bakışlarla gözden geçirdiği birtakım dosyalar vardı.

— Kulaklarını aç, şimdi harikalar duyacaksın –diye uyarırdı Desnoyers'i defterlerden birini çekerken.

Sürülerinin iyileştirilmesi için çiftliğe damızlık olarak girmiş hayvanların tarihçesiydi; soyağaçları, tüm cins hayvanların soyluluk belgeleri. O kâğıtları yalnız kendisi okumalıydı, ailesinin bile el sürmesine izin yoktu. Gözlüğü burnunun üstüne kaymış, her damızlık kahramanın tarihçesini hecelerdi: "III. Diamond, İngiltere kralının malı olan I. Diamond'ın torunu ve bütün koşuların şampiyonu II. Diamond'ın oğlu." Diamond'ı binlerce pezoya mal olmuştu, ama haranın ateş pahasına satılan en seçkin atları onun soyundan gelmeydi.

— Kimi insanlardan daha yetenekliydi. Bir konuşması eksikti. İşte şurada, salonun kapısının yanında doldurulmuş duruyor. Kızlar onu oradan atayım diye tutturdular... Hele bir el sürmeye kalksınlar! İlkin onları kapı dışarı ederim!

Ardından sıra bir boğa sülalesine geliyordu, hepsinin kendi adı, adından önce de sıra numarası vardı, tıpkı krallar gibi; dediği dedik hayvan yetiştiricisinin İngiltere'deki büyük panayırlardan aldığı hayvanlardı. Oraya hiç ayak basmamıştı, ama o muhteşem yaratıkları kendi ülkelerine saklamayı isteyen İngiliz sürü sahipleriyle sterlin basarak çekişmek için

telgraftan yararlanıyordu. Okyanusu tıpkı milyoner yolcular kadar konforlu bir biçimde aşan o damızlıklar sayesinde Buenos Aires'teki yarışmalara danalarıyla katılabilmişti, etten kaleler misali hayvanlardı, yemeklik filler, sırtları masa gibi dümdüz.

— Bunun bir anlamı var, değil mi, Fransız? Benim "romantiğin" toz tutsunlar diye duvarlara astığı bütün o mehtaplı, göllü, âşıklı, daha bilmem hangi zırvalı baskıların hepsinden daha değerli.

Ve yazıhaneyi süsleyen bütün o onur diplomalarını, bronz kupaları ve daha başka şanlı madalyaları gösteriyordu, hepsini yarışmalarda kendi soylu damızlığının evlatları kazanmışlardı.

Büyük kızı Luisa –Amerikan usulü Chicha diye çağırıyorlardı onu– babasının daha çok saygısını hak ediyordu. "Tıpkı benim zavallı *kızcağız*ım –diyordu–; tıpkı onun gibi altın yüreklidir, onun gibi didinir durur, ama daha bir hanımefendidir." Bu hanımefendiliği Desnoyers hemen kabul ediyordu, yine de eksik, hafif bir deyiş gibi geliyordu. Kabul edemeyeceği şey o solgun, alçakgönüllü, kocaman kara gözlü, çocuksu bir hınzırlıkla gülümseyen genç kızın kendisini dünyaya getirmiş olan saygıdeğer hatunla en ufak bir fiziksel benzerliği olduğuydu.

Chicha için pazar ayini büyük bir bayramdı. En yakın kasabaya üç fersahlık bir yolculuk, çiftliklerdekinden farklı insanlarla haftalık temas demekti. İki çift atın çektiği bir araba, Buenos Aires mağazalarının aracılığıyla Avrupa'dan getirtilmiş son moda elbiseleri, şapkalarıyla hanımefendiyi ve küçük hanımları ayine götürürdü. Chicha'nın isteği üzerine, Desnoyers onlarla birlikte gider, dizginleri arabacının elinden alırdı. Baba çiftlikte kalıp pazar gününün yalnızlığında arazisinde dolaşır, adamlarının ihmallerini daha iyi fark ederdi. Aslında çok dindardı: "Din ve ahlak". Yakınlardaki kilisenin yapımına binlerce pezo ödemişti ve onun gibi büyük servet sahibi bir adam zıpçıktılarla aynı zorunluluklara boyun eğemezdi.

Pazar yemeği sırasında iki küçük hanım kendilerini görebilmek için kilisenin kapısında duraklayan kasabalı ya da çevre çiftliklerden gelmiş delikanlıların kişilikleri ve erdemleri üstüne yorumlar yaparlardı.

— Siz kendinizi aldatadurun, kızlar! –derdi baba–. Ne sanıyorsunuz küçük hanımlar, sizleri ince endamınız için mi istiyorlar acaba?.. O yüzsüzlerin istediği ihtiyar Madariaga'nın *pezo*ları; ellerine geçirdikleri zaman da, Tanrı bilir, size her gün köteği basacaklardır.

Çiftliğin ziyaretçisi çoktu. Kimileri o dolayların delikanlılarıydı, oynak atların sırtında binicilik hünerlerini sergileyerek geliyorlardı. En akla hayale gelmez özürlerle Don Julio'yu görmek istiyorlardı, fırsattan yararlanıp Chicha ve Elena ile laflıyorlardı. Ara sıra da Buenos Airesli küçük beyler gelip, oradan geçiyorken çiftlikte geceleyebilmeyi rica ediyorlardı. *Don* Madariaga homurdanıyordu:

— Al sana *Galicialı*'nın pezolarının peşine düşmüş bir şunun bunun çocuğu daha! Pılısını pırtısını toplayıp gitmezse... basacağım tekmeyi.

Zaten talip, patronun düşmanca suskunluğundan ürküp çok geçmeden gidiyordu. Çiftliğe artık kimse gelmez olduğu halde, bu dilsizlik kaygı verici biçimde uzayıp gitti. Madariaga kendi dünyasına kapanmış gibiydi, ailede herkes, Desnoyers dahil, onun sessizliğine saygı gösteriyor ve ürküyorlardı. Yemeğini somurtmuş, başını kaldırmadan yiyordu. Derken birden gözlerini kaldırıp Chicha'ya, ardından Desnoyers'e bakıyor, ardından sanki hesap sorarmışçasına karısına dikiyordu bakışlarını.

"Romantik" onun gözünde mevcut değildi. En fazlası, onu akşam saatlerinde, kapıda durakalmış, bir ayağı eşikte, bir eli yanağında, bir resimde gördüğü düşlerinin şövalyesinin gelişini bekleyen beyazlı kız havalarında, batan güneşin kanlarıyla sulanan ufka bakarken gördüğünde alayla pöflüyordu.

Desnoyers eve katılalı beş yıl olmuştu ki, günün birinde sonunda bir karara varmış çekingen kişilerin katı havasıyla efendisinin yazıhanesine girdi.

— Don Julio, ben yolcuyum, hesabımı görmenizi istiyorum.

Madariaga bıyık altından gülerek baktı ona. Gidiyor muydu?.. Peki, neden? Ama sorularını boş yere yineledi. Fransız birbirini tutmayan birtakım açıklamalar geveliyordu. "Gidiyorum; gitmek zorundayım."

— Seni yalancı, sahte peygamber seni! –diye haykırdı çiftlik sahibi tiz bir sesle–.

Ama bu aşağılama karşısında Desnoyers'in kılı kıpırdamadı. Bu sözleri patronunun ağzından hoş bir şeyi yorumladığında ya da hayvan almaya gelen müşterilerle pazarlık ederken de nice kez işitmişti.

— Seni yalancı, sahte peygamber seni! Senin derdin ne, bilmiyor muyum sanıyorsun? Ne yani, ihtiyar kurt Madariaga seninle saman altından su yürüten kızının birbirinize nasıl göz süzdüğünüzü görmedi mi sanıyorsun?.. Öyle el ele dolaşmalarınızı, zavallı *kızcağız*ın gözünün önünde, onun da kafası dumura uğramış!.. Fena vurgun sayılmaz Fransız. *Galicialı*'nın *pezo*larının yarısının üstüne oturursun, eh, artık Amerika'da servet yaptım diyebilirsin.

Bunları avaz avaz haykırır, daha doğrusu havlarken kırbacına sarılmış, ucuyla kâhyasının midesine hafiften darbeler indiriyordu, hem de öyle ısrarla ki, sevecen mi, düşmanca mı, anlaşılamıyordu.

— İşte bunun için vedalaşmaya geldim –dedi Desnoyers alttan alarak– Olmayacak bir tutku olduğunun farkındayım, çekip gitmek istiyorum.

— Demek beyefendimiz çekip gidiyor! –diye bağırmayı sürdürdü ağa–. Beyefendimiz burada keyfinin istediği gibi davranabilirim sanıyor! Yok öyle şey; burada ihtiyar Madariaga'dan başkası buyruk veremez, ben de kalmanı emrediyorum... Ah bu kadınlar! Erkekleri birbirlerine düşürmekten başka işe yaramazlar. Üstelik onlarsız yaşayamıyoruz!..

Odada birkaç sessiz adım attı, sanki son sözleri kendisine o ana değin söylediklerinden çok farklı, uzak şeyler düşündürmüş gibi. Hâlâ sağ elinde tuttuğu kırbaca tedirginlikle baktı Desnoyers. Ya işçilere yaptığı gibi vurmaya kalksaydı?.. Kendisine hep iyilikle davranmış bir adama kafa tutmakla, sırtını dönüşlerinden birinden yararlanarak sessizce savuşmak arasında kararsızdı ki, çiftlik sahibi önünde dikildi.

— Sen onu sahiden... ama sahiden seviyor musun? –diye sordu–. Onun da seni sevdiğinden emin misin? Söyleyeceğin şeye dikkat et, bu aşk dalaverelerinde çok aldanma, çok körlük payı vardır. Evlendiğimde ben de *kızcağız*ımı deli gibi seviyordum. Sahiden birbirinizi seviyor musunuz?.. Pekâlâ öyleyse; al, senin olsun, Tanrı'nın cezası Fransız, nasıl olsa birisinin

olacak, umarım o da anası gibi bir cılız inek çıkmaz... Bakalım çiftliği torunlarla dolduracak mısın?..

Bu dileği dile getirirken yine o müthiş insan ve hayvan üreticisi ortaya çıkmıştı. Sonra davranışını açıklamak zorunluluğunu duymuşçasına, ekledi:

— Bütün bunları seni sevdiğim için yapıyorum; seni sevmem de ciddi bir insan olmandan.

Fransız bir kez daha sustu kaldı, onca değerlendirilen ciddiyetinin ne olduğunu kestiremiyordu.

Desnoyers evlenirken annesini düşündü. Keşke zavallı ihtiyarcık talihinin nasıl döndüğünü görebilseydi! Ama annesi bir yıl önce ölmüştü, evladının serveti başından aşıyor sanıyordu, çünkü her ay ona çiftlikten aldığı maaştan artırdığı yüz elli *pezo*yu –üç yüz franktan biraz fazla– gönderiyordu.

Madariaga ailesine girmesi, adamın işlerinden biraz uzaklaşması sonucunu doğurdu. Şimdi kentin çekiciliğine kapılmıştı, o güne değin tatmadığı zevkler çekiyordu onu. Köy kadınlarından küçümseyerek söz ediyordu, pasaklı kızcağızlardı hepsi, kendisini iğrendiriyorlardı. Köy binicisi giysilerinden sıyrılmıştı, başkentteki bir terziye diktirdiği, onu kendisi olmaktan çıkaran takım elbiselerini giyip çocuksu bir neşeyle boy gösteriyordu. Elena onunla birlikte Buenos Aires'e gitmeyi istediğinde işlerinin sıkıcı olduğunu ileri sürerek kaçınıyordu. "Yok, olmaz; sen annenle git."

Meralarla sürülerin kaderinden kaygılanmıyordu. Serveti Desnoyers'in yönetiminde, iyi ellerdeydi.

— Bu çocuk çok ciddi –diyordu yemek salonunda, aile bir araya gelmişken–. Benim kadar ciddi... Kimse hafife alamaz onu.

Sonunda Fransız kayınpederinin ciddiyetten söz ederken karakter sağlamlığını anlatmak istediğini anladı. Madariaga'nın kendiliğinden yaptığı bir açıklamaya göre, Desnoyers'le iş gördüğü ilk günlerden beri huyu kendisininkine benzer biriyle karşı karşıya bulunduğunu sezmişti, hatta daha da sert ve kesinkes, ama bağırıp çağırmayan, kendi acayipliklerine sapmayan biri. O nedenle ona olağandışı bir iyilik göstermişti, ikisinin

arasında bir çatışma çıkarsa onarılamayacağını sezinlemişti. Tek anlaşmazlıkları Madariaga'nın daha önce yaptığı bazı masraflar yüzünden olmuştu. Çiftliğin yönetimini damadı üstleneli beri işler daha ucuza çıkıyordu ve işçiler daha fazla çalışıyorlardı. Hem de bunlar bağırmadan, sayıp dökmeden, yalnızca başlarında durup kısa buyruklar vermekle oluyordu.

Dayak ardından bahşişe dayalı eski keyfi yöntemi elden bırakmamak için ayak direyen yalnız ihtiyar olmuştu. Biraz olsun acayip keyfilik, babacan despotluk katılmayan, bu hiç değişmeyen titiz makine düzeni kanına dokunuyordu. Ara sıra dedikoducuların çiftlik sahibiyle yakın akraba olduğunu söyledikleri melez işçilerden bazıları Desnoyers'e geliyorlardı. "Küçük bey, ihtiyar patron diyor ki bana beş pezo verecekmişsin." Küçük bey olmaz diyordu, çok geçmeden Madariaga çıkageliyordu, öfkesi tepesine fırlamış, ama sözünü tartmadan söylemiyordu, damadının da kendisi kadar ciddi olduğunu göz önüne alıyordu.

— Seni çok severim evlat, ama burada kimsenin sözü benden üstün değildir... Ah Fransız seni! Sen de memleketlilerinin aynısısın: Beş kuruş buldunuz mu cebe girer, bir daha işkence etseler gün ışığına çıkmaz... Beş *pezo* mu demişim? Şimdi on vereceksin. Emri ben veririm, işte o kadar.

Fransız omuzlarını silkip parayı ödüyordu, kayınpederiyse zaferiyle mutlu, Buenos Aires'e tüyüyordu. Çiftliğin hâlâ *Galicialı* Madariaga'nın olduğunu herkese belirtmesinde yarar vardı.

Yolculuklarından birinden dönüşte yanında birini getirdi; dediğine göre elinden her iş gelen, her işe yarayan genç bir Alman. Damadı fazla çalışıyordu. Karl Hartrott ona muhasebe işlerinde yardımcı olacaktı. Desnoyers de kabul etti, birkaç gün içinde yeni memuru takdir etmeye başladığını fark etti.

İki düşman ulustan gelmelerinin hiç anlamı yoktu. İyi insanlar her yerde bulunur, Karl da beğenilmeyi hak eden bir asttı. Eşitlerine mesafeli duruyordu, astlarına karşı çelik gibi sertti. Tüm yeteneğini üstlerinin hizmetine ve beğenisini kazanmaya harcıyordu. Madariaga dudaklarını kıpırdatmaya görsün, Alman söylediklerini peşinen onaylamak üzere başını sallamaya koyuluyordu. Gülünecek bir şey söylemişse, gürültülü kahkahalar patlatıyordu. Desnoyers'in yanında suskun ve becerikliydi,

saatlerce dur durak bilmeden çalışıyordu. Onun idare ofisine girdiğini görür görmez sandalyesinden fırlayıp hazır ola geçiyordu. Yapmayacağı iş yoktu. Kendiliğinden personeli gözetliyor, ihmallerini ve kusurlarını fitliyordu. Bu hizmeti şefinin hoşuna gidiyor değildi, ama çiftliğe karşı bir ilgi belirtisi olarak memnun kalıyordu.

Yaşlı çiftlik sahibi bu kazanımı bir zafermiş gibi göklere çıkarıyor, damadının da onun gibi sevinmesini bekliyordu.

— Çok işe yarar bir çocuk, değil mi?.. Bu Almanya'dan gelen *gringo*'lar iyi iş görürler, yığınla şey bilirler ve ucuza mal olurlar. Hem sonra, o ne disiplin! O ne alçakgönüllülük!.. Sana bunu söylediğime üzgünüm, çünkü Fransızsın; ama kötü düşmanlar edinmişsiniz. Çetin ceviz bu adamlar.

— Hem sonra, gurur nedir bilmiyorlar! –diye sürdürdü Madariaga alaycı bir tonla–. Bu *gringo*'lardan herhangi biri, başkentte bir dükkânda mı çalışıyor, ortalığı süpürür, yemeği hazırlar, muhasebe işlerini yürütür, tezgâhtarlık eder, daktiloda yazar, dört-beş dile çeviri yapar, gerekirse de efendisinin hanım arkadaşına sanki hanımefendiymiş gibi eşlik eder... hepsi ayda yirmi beş pezo karşılığında. Böyle insanlarla kim baş edebilir ki! Sen, Fransız, bana benziyorsun... çok ciddisin, bazı şeylere boyun eğmektense açlıktan ölmeyi yeğlersin. Onun için diyorum ki, korkulur bu adamlardan.

Çiftlik sahibi bir an durup düşündükten sonra ekledi:

— Aslında belki göründükleri kadar iyi insanlar değildirler. Astları durumundaki kimselere nasıl davrandıkları görülecek şey. Belki basit değildirler de basitmiş gibi yapıyorlardır, bir tekme yediklerinde içlerinden diyorlardır ki: "Az bekle, sıra bana gelsin, üç katı karşılık vereceğim."

Ardından kendi sözlerinden pişman olur gibi oldu.

— Her neyse, bu Karl garibanın biri, biçare bir şey, ben bir şey söyler söylemez, sinekleri yutacakmış gibi ağzını açıyor. Çok önemli bir ailedenmiş diyor, ama insan bu *gringo*'ların ne olduğunu nereden bilsin!.. Açlıktan gebermişlerin hepsi Amerika'ya geliyor, biz de onları peri padişahının oğlu yerine koyuyoruz.

Madariaga ona başından beri sen demişti, Desnoyers'e yaptığı gibi teşekkür için değil, daha aşağı düzeyde olduğunu duyurmak için. Onu da

eve almıştı, ama yalnız küçük kızına piyano dersleri versin diye. "Romantik" artık akşam çökerken günbatımını seyretmek için kapıda durmuyordu. Karl, idaredeki işini tamamladıktan sonra, çiftlik sahibinin evine geliyor, ödüllendirilmeyi hak eden bir sebatla tuşlara basan Elena'nın yanına oturuyordu. Geç saatlerde, Alman piyano çalarak Wagner'den parçalar söylüyordu, bu müzik Madariaga'yı dudaklarına yapışmış sert Paraguay purosuyla bir koltukta uyuklatıyordu.

Elena ise bu arada şarkıcı *gringo*'yu giderek artan bir ilgiyle izlemekteydi. Beyazlı hanımın beklediği düşlerin şövalyesi değildi gerçi. Neredeyse bir hizmetkârdı, kızıla çalan sarışın bir göçmen, etine dolgun, biraz ağırkanlı, ya üstlerime yaranamazsam diye sonsuz bir korku yansıtan öküz gözleriyle bakıyordu. Ama genç kız günler geçtikçe onda ilk izlenimlerini değiştiren bir şeyler buluyordu: Karl'ın güneşten yanmış yüzü ve ellerinin kadınsı beyazlığı; bıyıklarının giderek artan asker havası; ata binişindeki çeviklik; boğukça bir tenor sesiyle sözlerini anlayamadığı, âşıkane romanslar söylerken aldığı *troubador*[12] havası.

Bir akşam, yemek saatinde, kendini tutamayıp, büyük bir keşif yapmış birinin ateşli hevesiyle konuştu:

— Baba, Karl soyluymuş. Çok önemli bir aileden geliyormuş.

Çiftlik sahibi omuz silkti. O günlerde başka şeylerin peşindeydi. Ama yemekten sonra Buenos Aires'e son yolculuğundan beri kendisini için için kemirmekte olan öfkeyi birinden çıkarma gereğini duydu ve şarkıcıyı susturdu.

— Bana bak *gringo*, neymiş şu senin soyluluğun falan, kızıma sıktığın o palavralar?

Karl piyanoyu bırakıp doğrularak yanıtladı. Az önceki şarkısının etkisi altında, Lohengrin'in hayatının sırrını açıklamaya hazırlandığı andaki halini anımsatıyordu. Babası General von Hartrott'tu, 1870 Savaşı'nın ikinci plandaki komutanlarından biri. İmparator da onu ödüllendirmek için soyluluk unvanı vermişti. Amcalarından biri Prusya kralının özel danışmanıydı. Ağabeyleri ayrıcalıklı birliklerin subaylarındandılar. Kendi de teğmen olarak kılıç kuşanmıştı.

Madariaga onun sözünü kesti, onca büyüklükten yorulmuştu. "Yalan dolan... palavra... hava cıva." *Gringo*'ların soyluluğunu dinleyecek adam mıydı o!.. Amerika demokrasilerinin başkaldırılarına katılmak için Avrupa'dan çok gençken ayrılmıştı, her ne kadar soyluluk ona çağdışı ve anlaşılmaz bir şey gibi geliyorsa da, tek gerçek ve saygıdeğer soyluluğun kendi ülkesininki olduğunu düşünüyordu. *Gringo*'ların makine icat etmede, gemi yapımında, cins hayvanlar yetiştirmede bir numara olduklarını kabul ediyordu; ancak *gringo* âleminin bütün o kontları, o markileri sahteymiş gibi geliyordu.

— Safsata hepsi –diye yineledi–. Senin memleketinde ne soylu sınıf var, ne hepinizin cebindeki toptan beş pezo eder. Olsaydı karnınızı doyurmak için buralara kadar gelmezdiniz, o yolladığınız kadınları yollamazdınız, o kadınlar da... ne olduklarını sen de benim kadar iyi biliyorsundur.

Desnoyers'in şaşkın bakışları altında, Alman yüzü yerde, bu paparayı yemeye razı oldu, patronun son sözlerini başıyla onaylıyordu.

— Eğer gerçek olsa, bütün o abuk sabuk unvanlar, efendim kılıçlar, üniformalar falan, sen buraya ne zoruna geldin ki? Memleketinde ne halt ettin ki çekip gittin?

Bu noktada Karl başını eğdi, şaşkınlıkla kekeliyordu. "Baba... baba..." diye yalvardı Elena. Zavallıcık! Yoksul diye nasıl da aşağılıyorlardı onu!.. Eniştesinin sessizliğini bozup Almanı savunmaya giriştiğini görünce yüreği derin bir minnetle doldu.

— Canım, aslında ben bu oğlanı takdir ediyorum! –dedi Madariaga özür dileyerek–. Hemşerilerine öfkeleniyorum, o kadar.

Birkaç gün sonra Buenos Aires'e bir yolcululuk yaptığında, Desnoyers ihtiyarın neden öfkelendiğini anladı. Aylarca bir İtalyan operet kumpanyasının Amerika'da unuttuğu, Alman asıllı bir sopranonun hamisi olmuştu. Karl'ı kendisine tavsiye eden de o kadındı; Amerika'nın çeşitli ülkelerinde dolaşıp çeşitli işlere girip çıktıktan sonra şarkıcı şövalye kadrosundan yanında yaşayan talihsiz bir hemşerisi olduğunu söylemişti. Madariaga hiç yüksünmeden kadının uğruna binlerce pezo harcamıştı. Kent zevklerine daldığı bu yeni yaşantısında bir gençlik coşkusuna kapılmıştı, ancak günün birinde Alman kadınının kendi yokluğunda ikinci bir hayat

yaşadığını, çevresindeki asalaklarla kendisinin ardından güldüğünü keşfedince öfkesinden küplere binmişti; elveda demeden önce de kadına sille tokat girişmiş, eline geçen eşyaları paramparça etmişti.

Ömrünün son serüveni olmuştu bu!.. İlk kez olarak yaşını itiraf ettiğini duyunca Desnoyers o vazgeçme iradesini de sezinlemişti. Artık başkente dönmeyecekti. Her şey yalandı! Ailesinin yanında yoksullara hayır işleri yaparak kırda yaşamak, gerçek olan tek şey buydu. O müthiş *Kentauros* saf bir sevecenlikle, artık cilvelere karnı doymuş olan altmış beş yaşının sağlam erdemiyle konuşmuştu.

Karl ile o sahneden sonra, şiddetli çıkışlarını onarmak için hep yaptığı üzere cömertliğe başvurarak, adamın aylığını artırmıştı. Ama soyluluk meselesini aklından çıkaramıyor, yeni yeni şakalarına konu ediyordu. O şanlı öykü haradaki damızlıkların soyağaçlarını aklına getirmişti. Alman *cins* bir hayvandı, ondan sonra kendisine o adı taktı.

Yaz gecelerinde evin sundurmasının altında oturuyor, çevresindeki yakınlarını seyrederken aile reisinin mutluluğuyla kendinden geçiyordu. Gecenin dinginliği böcek vızıltıları ve kurbağa vıraklamalarıyla doluyordu. Uzak *rancho*'lardan akşam yemeğini hazırlayan tarım işçilerinin türküleri işitiliyordu. Hasat zamanıydı, mevsimlik iş için akın eden göçmenler çiftlikte kalıyorlardı.

Madariaga üzücü savaş ve şiddet günleri yaşamıştı. Ülkeye geldiğinde tanık olduğu, Rosas diktasının son yıllarını anımsıyordu. Komşularından geri kalmamak için katıldığı çeşitli ulusal ve yöresel devrimleri sayıyordu, hepsine "halk kargaşası" diyordu. Ama tüm bunlar bitmiş, gitmişti, bir daha da yinelenmeyecekti. Artık barış, çalışma ve bolluk yıllarındaydılar.

Çevresinde vızıldayan sivrisinekleri purosunun dumanını üfleyerek kovalarken şöyle diyordu:

— Bak Fransız, ben İspanyolum, sen Fransızsın, Karl Alman, kızlarım Arjantinli, aşçı Rus, yamağı Yunanlı, atlara bakan çocuk İngiliz, mutfaktaki kızların kimi buralı, kimi Galicialı ya da İtalyan, işçilerin arasında her soydan her milletten olanı var... Ve hepimiz barış içinde yaşıyoruz! Avrupa'da olsaydık bu saatte belki de birbirimizin boğazına sarılmış olurduk; oysa burada hepimiz dostuz.

Tarım işçilerinin türkülerini dinlemekten zevk alıyordu: Akordeon eşliğinde yanık İtalyan şarkıları, aşk ve ölüm ezgileri söyleyen sesleri destekleyen İspanyol ve melez gitarları.

— Burası Nuh'un gemisi –diye belirtti ağa.

Babil Kulesi demek istiyor diye düşündü Desnoyers, ama ihtiyarın gözünde hepsi birdi.

— Ben sanıyorum ki –diye sürdürdü sözü–, böyle yaşayabilmemizin hikmeti dünyanın bu kesiminde krallar yok, ordular da kıt, insanlar çalışmaları sayesinde ellerinden geldiğince iyi yaşamayı düşünüyor yalnız. Hem düşünüyorum ki barış içinde yaşıyorsak, bolluk olduğundandır, herkese bir pay düşüyor... Lokma insandan daha az olsa seyreyle gümbürtüyü!

Yine bir süre sessizce düşündü, az sonra ekledi:

— Her ne olursa olsun, burada dünyanın öbür tarafındakinden daha sakin yaşadığımızı teslim etmeliyiz. İnsanlar birbirlerini becerilerine göre değerlendiriyorlar ve falan topraktan mı geldi, filan topraktan mı diye akıllarına getirmeden birleşiyorlar. Delikanlılar sürüyle gidip tanımadıkları, suçu sadece karşı köyde doğmuş olmak olan başka delikanlıları öldürmüyorlar... İnsan dünyanın her yerinde yırtıcı bir hayvandır, tamam; ama burada karnı doyuyor, yayılacağı kadar toprak fazlasıyla var, o yüzden iyi huylu, karnı tok köpekler gibi yani. Öbür tarafta çok kalabalıklar, üst üste yaşıyorlar, birbirlerinin ayağına dolaşıyorlar, lokma kıt, o yüzden kolayca gözleri dönüveriyor. Yaşasın barış Fransız, yaşasın sakin hayat! İnsan nerede rahat yaşarsa, nerede anlamadığı şeyler yüzünden öldürülme tehlikesi yoksa gerçek vatanı orasıdır.

Ve o kırsal yaratığın düşüncelerine yankı yapar gibi, Karl salonda piyanonun önünde oturmuş, alçak sesle Beethoven'dan bir kahramanlık ezgisi söylüyordu. "Hayatın neşesine bir şarkı, özgürlüğe şarkı söyleyelim. Sakın yalan söyleme, sakın hemcinsine ihanet etme, sana dünyanın en şanlı tahtını verseler bile."

Barış!.. Aradan birkaç gün geçince Desnoyers ihtiyarın bu hayallerini buruklukla anımsadı. Savaş patlamıştı, evin içinde bir savaş, çiftliğin o pırıl pırıl, saf sahnesinde. "Küçük bey koş, ihtiyar patron bıçağını çekti, Almanı

öldürecek." Desnoyers işçinin bu bağırtısı üzerine yazı odasından dışarı fırlamıştı. Madariaga, bıçak elde, Karl'ı kovalıyordu, yolunu kesmeye çalışan herkesi devirip geçiyordu. Ancak Fransız onu durdurup elinden silahını alabildi.

— Seni ahlaksız soylu bozuntusu! –diye haykırıyordu ihtiyar, mosmor olmuş dudaklarıyla damadının kollarında çırpınırken–. Bütün açlıktan gebermişler sanıyorlar ki yapacakları tek şey bu eve kapağı atmak, kızlarımla pezolarıma sahip çıkmak... Bırak beni diyorum! Bırak da geberteyim şunu!

Ve kendini serbest bıraksın diye Desnoyers'ten özür diliyordu. Onu bağrına basmıştı, çünkü zevkine göre biriydi, alçakgönüllü, dürüst, hem... ciddi. Ama o, tafrasından yanına varılmayan o şarkıcı, o soylu bozuntusu!.. O adamı kendisi nereden çıkarıp getirmişti... söylemek istemiyordu! Ve Karl ile ilk ilişkilerini onun kadar iyi bilen Fransız anlamıyormuş gibi yaptı.

Alman kaçıp gitmiş olduğundan, hayvan yetiştiricisi eve sürüklenmeye razı oldu. "Romantik"e iyi bir kötek atacağını söylüyordu, bir de *kızcağız*a; kör gözü olup biteni görmüyor diye. Kızını yakındaki bir korulukta *gringo*'yla el ele tutuşmuş öpüşürken yakalamıştı.

— Parama göz dikmiş! –diye uluyordu–. *Galicialı*'nın sırtından Amerika'da çabucak servet yapmaya niyetlenmiş, onca alttan alış, onca şarkı, efendim, onca soyluluk, hepsi onun içinmiş. Yalancı!.. Müzisyen bozuntusu!

Ve bu "müzisyen" sözcüğünü tüm küçümsemesini anlatıyormuş gibi ısrarla yinelemekteydi.

Az konuşan, kesin tavırlı Desnoyers çatışmayı sona erdirdi. "Romantik", annesine sarılmış, evin üst katına sığındı. Eniştesi onu çekilirken korumuştu; duygusal Elena yine de Almanı düşünerek sızlandı: "Zavallıcık! Herkes ona yükleniyor!" Bu arada Desnoyers'in karısı bütün aklı başında kız etkisini kullanarak babasını ofiste tutuyordu. Fransız, Karl'ı aramaya gitti, delikanlı o korkunç sürprizin etkisinden hâlâ sıyrılmış değildi; kendisine derhal en yakın tren istasyonuna gidebilmesi için bir at verdi.

Karl çiftlikten uzaklaştı, ama uzun süre yalnız kalmadı. Birkaç gün sonra "Romantik" onun ardından yollara düştü... "Beyaz elli" Isolde, şövalyesi

Tristan'ı aramaya gitti.

Madariaga, damadının beklediği gibi, umutsuzlukla şiddetinden yeri göğü birbirine katmadı. Desnoyers ilk kez olarak, onun ağladığını gördü. Gürbüz, şen şakrak ihtiyarlığı bir anda yok olmuştu. Bir saatte on yıl yaşlanmış gibiydi. Kırışıklar içinde, titreyerek, çocuk gibi Desnoyers'e sarıldı, gözyaşlarıyla boynunu ıslatıyordu.

— Alıp götürdü kızımı! Ah, şunun bunun çocuğu, alıp götürdü!

Bu kez sorumluluğu *kızcağız*ına yüklemedi. Oturup onunla birlikte ağladı, herkesin önünde günah çıkararak onu avutmak istercesine yineleyip duruyordu:

— Benim günahlarım yüzünden... Ah hepsi benim bağışlanmaz günahlarım yüzünden.

Desnoyers açısından güçlükler ve çatışmalarla dolu bir dönem açılmış oldu. Kaçaklar başkente yaptığı ziyaretlerden birinde onu bulup kendilerini korusun diye yalvardılar. "Romantik" ağlayıp duruyor, yalnız eniştesinin, "dünyanın en şövalye adamı"nın onu kurtarabileceğini söylüyordu. Karl, ona efendisine güvenen sadık bir köpek gibi bakıyordu. Bu görüşmeler bütün yolculuklarında yinelendi. Ardından Desnoyers çiftliğe döndüğünde, ihtiyarı keyifsiz, suskun, gözlerini önüne dikmiş buluyordu; başkalarının göremediği bir şeylere bakar gibiydi, ansızın ağzından şu sözler dökülüveriyordu: "Bu benim cezamdır; günahlarımın cezası." Almanla, onu çiftliğe getirmeden önceki ilişkilerinin anısı kendisine pişmanlığın azabını yaşatıyordu. Kimi akşamlar bir at eyerletiyor, dörtnala en yakın köye koşturuyordu. Artık kendisine kucak açacak *rancho*'lar arıyor değildi. Kilisede bir süre kalmaya gereksinimi vardı, orada yalnız onu bekleyen aziz resimleriyle konuşuyordu, öyle ya, kendi cebinden ödediği parayla alınmışlardı... "Benim günahımdan ötürü oldu, benim bağışlanmaz günahımdan."

Ancak pişmanlığına karşın, Desnoyers onunla işleri biraz olsun yoluna koyabilmek için çok çırpınmak zorunda kaldı. Kaçakların evlenebilmeleri için gerekli işlemleri yaparak durumlarını yasallaştırmaktan söz ettiğinde, Madariaga sözünü kesti. "Ne yaparsan yap, bana onlardan söz etme de."

Aradan aylar geçti. Günün birinde Fransız esrarlı bir havayla yanına yanaştı. "Elena'nın bir çocuğu olmuş, adını Julio koymuşlar, sizin gibi."

— Ya sen, işe yaramaz mahlûk –diye haykırdı ağa–, sen de, karın olacak cılız inek de yan gelmiş yatıyorsunuz, bana bir torun veremediniz... Ah, Fransız! İşte bu yüzden Almanlar tepenize çıkacak sizin. Görüyorsun işte, o haydudun bir oğlu olmuş, sense dört yıldır evlisin ama... hiç. Bana bir torun lazım, anlıyor musun?

Ve evdeki o çocuk eksikliğine avuntu olsun diye kâhya Celedonio'nun *rancho*'suna gidiyordu, orada sürü sepet minik melezler korku ve umut içinde, ihtiyar patronun çevresini sarıyorlardı.

Derken *kızcağız* birdenbire ölüverdi. Zavallı Misiá Petrona, yaşadığı gibi, sessiz sedasız çekip gitti, son saatinde kocasına sıkıntı vermekten kaçınarak, ölümüyle başına açacağı dertlerden ötürü bakışıyla özür dileyerek. Elena annesinin naaşını görmek için çiftliğe geldi, bir yılı aşkın süredir kayınpederinin arkasından kaçaklara destek olan Desnoyers de adamın öfkesini alt etmek için bu fırsattan yararlandı.

— Affediyorum onu –dedi hayvan yetiştiricisi uzun uzun ayak diredikten sonra–. Zavallı merhumenin ve senin hatırınız için affediyorum. Çiftlikte kalsınlar, o namussuz *gringo* da onunla birlikte gelsin.

Ama ilişki istemiyordu. Alman, Desnoyers'in emrinde bir memur olarak çalışacaktı; çift de sanki aileden değilmiş gibi, idare binasında oturacaktı. Karl'la asla konuşacak değildi.

Ama geldiğini görür görmez, konuştu onunla, "siz" diyerek ve tam bir yabancıymış gibi sert buyruklar vererek. Daha sonraları yanından kendisini hiç tanımıyormuş gibi geçip gidiyordu. Evde Elena'yı ablasıyla birlikte gördüğünde de yine yan vurup geçiyordu. Annelikle hayli değişmiş olan "Romantik" minik oğlunu her fırsatta boş yere onun önüne sürüyor, adını çın çın yineliyordu: "Julio... Julio."

— Şarkıcı *gringo*'nun evladı, derisi yüzülmüş oğlak gibi bembeyaz, saçları havuç rengi, bir de benim torunum olsun istiyorlar... Celedonio'nunkileri tercih ederim.

İtirazını iyice vurgulamış olmak için de kâhyanın evine dalıyor, çoluk çocuğa avuç dolusu pezo dağıtıyordu.

Evleneli yedi yıl olmuştu ki, Desnoyers'in karısı anne olacağını duyumsadı. Kız kardeşi üç çocuk yapmıştı bile. Ancak, bu yolu gözlenen torunun yanında onların lafı mı olurdu? "Erkek olacak –dedi kesinlikle–, çünkü bana öylesi gerek. Adı Julio olacak ve benim zavallı merhumeme benzesin istiyorum." Karısı öleli beri onu *kızcağız* diye anmayı bırakmıştı, ömrü boyunca, hep çekingen, hep sessiz, kendisine nasıl da dayanmış olan o biçare kadına ölümünden sonra sevgiye benzer bir şeyler hissediyordu. "Benim zavallı merhumem" diye her dakika dilindeydi o, bir pişmanlık saplantısıyla.

Dileği yerine geldi. Luisa bir erkek evlat doğurdu, adını Julio koydular, henüz müsvedde halinde olan yüz çizgileri ninesiyle büyük bir benzerlik göstermiyorsa da, saçlarıyla gözleri siyah, teni solgun esmerdi. Hoş gelmişti!.. İşte torun diye buna denirdi.

O sevincinin verdiği cömertlikle Almanın vaftiz törenine katılmak üzere eve ayak atmasına izin verdi.

Julio Desnoyers dört yaşına bastığında, dedesi onu atına, eyerinin önüne bindirip bütün çiftliği gezdirdi. Bir *rancho*'dan öbürüne dolaşıyor, vârisini tanıtan bir ihtiyar kral gibi, bakır tenli ahaliye tanıtıyordu onu. Daha sonraları, torunun dili çözülünce, okaliptüslerin gölgesinde oturup saatlerce konuşuyordu onunla. İhtiyarın kafası karışmaya yüz tutmuştu. Henüz bunamış sayılmazdı, ama saldırganlığı çocuksu bir hava almıştı. Sevgisini en çok dışa vurduğu anlarda bile, karşısındakileri iğnelemeye çalışarak çelişkilere sapıyordu.

— Gel bakayım buraya, sahte peygamber seni! –diyordu torununa–. Sen bir Fransızsın.

Julio sanki kendisini aşağılamışlar gibi itiraz ediyordu. Annesi ona Arjantinli olduğunu öğretmişti, babası da dedesinin hoşuna gitsin diye İspanyol diye eklemesini tembihliyordu.

— Peki, madem Fransız değilsin –diye sürdürüyordu hayvan yetiştiricisi–, şimdi bağır bakayım: "Kahrolsun Napolyon!"

Ardından da acaba Desnoyers yakınlarda mı diye çevresine bakınıyordu, onu pek tedirgin ettiğini sanarak. Oysa damadı omuz silkerek yürüyüp gidiyordu.

— Kahrolsun Napolyon! –diyordu Julio.

Ardından derhal avucunu açıyordu, büyükbabası da ceplerini karıştırmaya koyuluyordu.

Karl'ın sayıları artık dörde varmış olan çocukları büyükbabalarının çevresinde ırak tutulan bir fukaralar korosu gibi dönüp dolaşıyorlar, o bahşişlere imrenerek bakıyorlardı. İhtiyarın gözüne girmek için, bir gün geldiğini gördüklerinde kararlı bir biçimde, topluca yanına yaklaştılar, hep bir ağızdan haykırdılar: "Kahrolsun Napolyon!"

— Sizi küstah yabancılar! –diye kükredi ihtiyar oysa–. Bunu size babanız olacak o ahlaksız öğretmiş herhalde. Hele bir tekrarlayın, kırbaçlarım hepinizi... Bir büyük adama böyle hakaret etmek de neyin nesi!

Bu sarışın torunlara göz yumuyordu, ama kesinlikle yakınına sokmuyordu. Desnoyers ile karısı yeğenlerinin savunmasını üstleniyorlar, haksız davranmakla suçluyorlardı. O da hıncını dökmek için Celedonio'yu arıyordu, adam en iyi dinleyicisiydi, çünkü her sözünü "Evet patron. Dediğiniz gibi olsun patron," diye karşılıyordu.

— Çocukcağızların bir suçu yok –diyordu ihtiyar–, ama sevmek içimden gelmiyor işte. Hem öylesine babalarına çekmişler ki, öyle apak, havuç kırmızısı saçları darmadağın, iki büyük de gözlük takıyorlar, mübarekler kâtip sanki!.. Suratlarında o camlarla insana benzemiyorlar, köpekbalığına benziyorlar.

Madariaga hayatında köpekbalığı görmüş değildi, ama nedendir bilinmez, köpekbalığını hep şişe dibi gibi yuvarlak, kalın, cam gözlü olarak hayal ediyordu.

Sekiz yaşına bastığında Julio ata biniyordu. "At bin aslanım!" diye buyuruyordu büyükbaba. Tarlalarda dörtnala kalkıyorlar, boynuzlu binlerce sığırın arasından yıldırım gibi geçiyorlardı. "Aslan" bu sanıyla gururlanarak ustasının bir dediğini iki etmiyordu. Böyle böyle boğalara kement atarak bağlayıp alt etmeyi, ufak atını dikenli tellerden atlatmayı, derin bir çukuru

bir sıçrayışta aşmayı, uçurumlardan aşağı kaymayı öğrendi, bu arada birçok kez eyerinden aşağı yuvarlandığı da olmadı değil.

— Seni hızlı *gaucho* seni! –diyordu bu marifetlerinden gururlanan büyükbabası. Al sana beş pezo vereyim, bir kızcağıza eşarp hediye edersin.

Kafası gitgide karışan ihtiyar tutkularla yıllar arasındaki ilişkinin hesabını şaşırmıştı. Çocuk binici de parayı cebine atarken o kızcağızın hangi kız olduğunu ve neden ona bir armağan vermesi gerektiğini soruyordu kendi kendine.

Desnoyers oğlunu büyükbabasının öğretisinden koparıp almak zorunda kaldı. Julio'ya öğretmenler getirtmesi, çocuğu çiftliğin okuluna göndermeye çalışması boşunaydı. Madariaga yetişip torununu kaçırıyor, birlikte dörtnala tarlalarda at koşturuyorlardı. Sonunda babası on bir yaşını doldurunca çocuğu başkentteki bir büyük koleje yerleştirdi. Bunun üzerine ihtiyar, Julio'nun ancak üç yaşındaki kız kardeşine odaklandı, onu da öteki gibi eyerinin önüne oturtup bir *rancho*'dan öbürüne dolaştırıyordu. Chicha'nın kızını herkes Chichì diye çağırıyordu, ama büyükbaba ona da ağabeyi gibi "aslan" diyordu. Chichì de kırda güçlü kuvvetli büyümekteydi, kahvaltıda et yiyor, düşlerinde kızartma sayıklıyordu; ihtiyarın zevklerine ayak uydurmakta güçlük çekmedi. Erkek çocuk gibi giyiniyor, ata erkekler gibi biniyor, büyükbabasından "hızlı *gaucho*" sanını hak etmek için kemerinin arkasında bir bıçak taşıyordu. Güneşin doğuşundan batışına değin ikisi tarlalarda koşup duruyorlardı. Madariaga bu amazonun havada dalgalanan saç örgüsünü bayrak gibi izliyordu. Kız dokuz yaşına bastığında sığırlara kement atmayı beceriyordu.

Çiftlik sahibini en fazla sinirlendiren şey ailesinin ona ihtiyarlığını anımsatmasıydı. Desnoyers'in sakin sakin evde oturması yolundaki öğütlerini aşağılama sayıyordu. Zaten yıllar geçtikçe büsbütün saldırgan ve gözü pek olmuştu, sanki hareketliliğiyle ölümü korkutmak istercesine dur durak bilmiyordu. Yalnız afacan "aslan"ının yardımını kabul ediyordu. Ata binmeye gittiğinde, Karl'ın artık büyümüş olan oğulları da üzengiyi tutmaya koşuyorlardı, adam onları öfkeyle soluyarak uzaklaştırıyordu.

— Ne sanıyorsunuz siz yani, atın üstünde kendi başıma dik duramaz mıyım?.. Daha epey zaman yaşayacağım ben, öleyim de pezolarıma el koysunlar diye bekleyenler hava alacaklar.

Çiftlik hayatının dışına itilmiş bulunan Almanla karısı bu değinmelere sessizce katlanıyorlardı. Korunmayı gereksinen Karl, Fransızın gölgesinde yaşayıp gidiyor, övgüleriyle onun başını döndürmek için her fırsattan yararlanıyordu. Kendisi için yaptıklarına hayatta asla yeterince teşekkür edemeyecekti. Tek savunucusu oydu. Ah bir fırsat çıksa da minnetini gösterebilseydi: Gerekirse uğrunda ölmeye hazırdı. Karısı coşkulu hayranlık gösterileriyle eniştesini yere göğe koymuyordu. "Dünyanın en kibar beyefendisi," diyordu. Desnoyers'e gelince, ses çıkarmasa da o bağlılığa şükran duyuyor, Almanın eşsiz bir arkadaş olduğunu teslim ediyordu. Aile serveti tümüyle kendi eline bırakılmış olduğundan, ihtiyarın ruhu bile duymadan Karl'a cömertçe yardım ediyordu. En büyük hayalini gerçekleştirmesi için girişimde bulunan da kendisi oldu. Alman ülkesine bir ziyaret yapmayı düşlüyordu. Onca yıldır Amerika'da kaldıktan sonra!.. Desnoyers, kendisi Avrupa'ya dönme arzusu beslemediğinden, baldızıyla kocasının bu isteğini gerçekleştirmelerine yardımcı olmak istedi, Karl'a tüm ailesiyle birlikte yolculuk edebilmesi için gereken olanakları sağladı. İhtiyar masrafları kimin karşıladığını bilmek istemedi. "Aman, aman, gitsinler –dedi neşeyle–, gitsin de bir daha dönmesinler."

Yolculukları çok uzun sürmedi. Bir yıl için verilen parayı üç ayda harcadılar. Karl, ailesine yaptığı evlilikle başına ne büyük bir talih kuşu konduğunu bildirmişti, servetinin keyfini süren bir milyoner gibi ortaya çıkmak istedi. Döndüklerinde Elena değişmişti, akrabalarını gururla anlatıyordu: Süvari albayı baron, sonra Muhafız Alayı komutanı, saray danışmanı... Kocasının vatanıyla kıyaslandığında tüm öteki milletlerin aşağı kaldıklarını dünyaya ilan ediyordu. Hatta Desnoyers'i överken de şöyle bir koruma havası almıştı, iyi adamdı kuşkusuz, ama "yüksek yerde doğmuş" değildi, "iyi bir ırktan" gelmiyordu, hem sonra Fransızdı. Oysa Karl eski bağlılığını gösteriyordu, kayınbiraderinin ardında boynu bükük, alçakgönüllü duruyordu. Ne de olsa kasanın anahtarı ondaydı ve müthiş ihtiyarın karşısındaki tek savunması oydu... İki büyük oğlunu Almanya'da bir koleje bırakmıştı. Birkaç yıl sonra Madariaga'nın öbür torunları da aynı yere yollandılar, adamın sevimsiz ve densiz saydığı, "havuç rengi saçlı, köpekbalığı gözlü" torunları.

İhtiyar artık kendini yalnız hissediyordu. İkinci "aslanı"nı elinden çekip almışlardı. Sert mizaçlı Chicha, kızının sabahtan akşama at sırtında, büyükbabasının küfürlerini yineleyerek bir erkek çocuğu gibi büyümesini

kaldıramıyordu. Onu artık başkentte bir koleje yerleştirmişlerdi, eğitimini üstlenen rahibeler o kaba saba öğrencinin başkaldırılarını ve huysuzluklarını yenmek için çetin bir savaş vermek durumundaydılar.

Julio ile Chichì tatilde çiftliğe döndüklerinde, büyükbaba sevgisini oğlanın üstüne odaklıyordu, kız sanki yalnızca onun yerini tutmuş gibiydi. Desnoyers oğlunun derbeder davranışlarından yakınıyordu. Ana-babasının tutumlu davranışını bin çeşit ihtiyatsız borçla dengeleyen bir zengin aile çocuğunun hayatını sürmekteydi. Ne var ki Madariaga torununa arka çıkıyordu. "Ah, hızlı *gaucho* seni!.." Onu çiftlikte gördüğünde terbiyeli çocuk kibarlığına hayran oluyordu. Kuvvetli olduğunu kanıtlamak için kollarını yokluyordu; başkent argosunda *patotas* denilen kadın-kız peşinde dolaşan delikanlı gruplarından birinin yiğit kahramanı olarak yaptığı gece dalaşlarını anlattırıyordu. Bu keyifli yaşantıyı yakından görebilmek için canı Buenos Aires'e gitmeyi istiyordu. Ama ne yazık ki torunu gibi on altısında değildi artık. Seksenini geride bırakmıştı.

— Gel bakayım buraya, sahte peygamber! De bakayım, kaç çocuğun var... Öyle ya, senin sürü sepet çocuğun vardır şimdi!

— Aman baba! –diye karşı çıkıyordu Chicha, büyükbabanın kötü etkisinden korkarak hep oğlunun peşinde dolaşıyordu.

— Kafa şişirme! –diye bağırıyordu babası öfkelenerek–. Ağzımdan çıkanı kulağım duyuyor, merak etme.

Babalık düşüncesinin tüm aşk fantezilerinde ortaya çıkması kaçınılmazdı. Artık handiyse kör olmuştu, gözlerindeki can çekişmeye kafasındaki karışıklık eşlik etmedeydi. İhtiyarlık çılgınlığı yıvışıklaşıyor, çiftliktekilerin ayıpladıkları ya da güldükleri bir dil kullanıyordu.

— Ah haydut seni, ne de yakışıklı olmuşsun! –diyordu torununa yalnızca birtakım gölgeler gören gözlerle bakarken–. Aynı benim zavallı merhumemin canlanmış hali... Keyfine bak emi, büyükbabanın *pezo*ları burada. Yalnız babanın verdiğiyle yetinecek olsan keşiş gibi yaşarsın. Fransızın eli sıkıdır, çalıp oynamaya para vermez. Ama ben seni düşünüyorum aslanım. Harca, sana helal olsun, dünya önüne serilsin, deden bunun için biriktirdi parayı.

Torunları çiftlikten gittiğinde yalnızlığını avutmak için bir *rancho*'dan öbürüne dolaşıyordu. Olgun yaşta bir melez kadın ona *mate*'si için ocakta su kaynatıyordu. İhtiyar bulanmış zihninde pekâlâ onun kendi kızı da olabileceğini düşünüyordu. On beş yaşında bir başka melez kız, içi o buruk sıvıyla dolu balkabağını içmek için sokuşturulmuş gümüş kamışıyla kendisine uzatıyordu. Kim bilir, belki de torunlarından biriydi, doğrusu pek bilemiyordu. Öyle geçiriyordu akşamlarını, kıpırdamadan, konuşmadan, *mate* üstüne *mate* içerek, kendisini hayranlık ve korkuyla seyreden ailelerin ortasında.

Öyle çiftlikten çiftliğe koşturmak üzere ata her binişinde, büyük kızı karşı çıkıyordu. "Seksen dört yaşında! Sakin sakin evinde otursa daha iyi etmez mi sanki? Günün birinde başına bir felaket gelecek..." Ve felaket geldi çattı. Patronun atı gece bastırırken ağır aksak, binicisiz döndü. İhtiyar bir tepeyi tırmanırken üstünden yuvarlanmıştı, düştüğü yerden kaldırdıklarında çoktan ölmüştü... *Kentauros*'un sonu böyle oldu, hep yaşadığı gibi, kırbacı hâlâ bileğinden sarkıyordu, bacakları hâlâ atın üstündeymiş gibi eğri duruyordu.

Vasiyetnamesi Buenos Aires'te, neredeyse kendisi kadar ihtiyar bir İspanyol noterdeydi. Aile o kabarık dosyalara ürkerek baktı. Acaba Madariaga hangi korkunç vasiyetleri bırakmıştı? İlk bölüm okunduğunda Karl ile Elena hayli ferahladılar. İhtiyar Desnoyers'in karısına çok daha fazla miras bırakmıştı gerçi, ama "Romantik"le ailesi için de pek büyük bir servet kalıyordu. "Bunu zavallı merhumem için ve konu komşunun diline düşmeyelim diye yapıyorum," diyordu. Ardından vasiyetnamenin bölümlerini oluşturan seksen altı dosya geliyordu. Çiftlikte uzun yıllardır ortakçı ve kiracı olarak yaşamakta olan –erkekli kadınlı– seksen beş melez ihtiyarın son babaca cömertliğinden nasiplerini alıyorlardı. En başta Celedonio geliyordu, daha Madariaga hayattayken onu "Nasıl isterseniz patron," diyerek dinlemekten başka iş görmeden zenginleşmişti. Arazi ve sürü olarak bıraktığı o miras bir milyon pezoyu aşkındı. Mirasçılar listesi Julio Desnoyers ile tamamlanıyordu. Büyükbabası onu özellikle anıyor, "Babasının vermediği paraları gerektiren özel harcamaları için" bir arazi bırakıyordu.

— İyi de bu yüz binlerce pezo eder! –diye karşı çıktı Karl, karısının vasiyetnamede unutulmadığını gördükten sonra birden istekleri artıvermişti.

Vasiyetnamenin okunuşunu izleyen günler tüm aile için çetin oldu. Elena ile ailesi öteki gruba sanki uykudan uyanmış gibi bakıyorlar, yeni bir ışık altında, yeni gözlerle görüyorlardı. Kendilerine verilecek parayı unutmuşlar, yalnızca akrabalarının çok daha fazlasını alacaklarını düşünüyorlardı.

İyi niyetli ve uzlaşmacı Desnoyers'in bir planı vardı. O uçsuz bucaksız arazinin idaresinde uzmanlaşmış biri olarak biliyordu ki, malı mirasçılar arasında paylaştırmak ürünü artırmadan masrafları iki katına çıkaracaktı. Ayrıca hatırı sayılır boyutlarda dokuz çiftliğin, yüz binlerce sığırın, bankalardaki paraların, kentlerdeki evlerin, ödenmesi beklenen alacakların yasalara uygun olarak paylaşılmasının ortaya çıkaracağı karışıklıkları hesaplamaktaydı. O güne değin olduğu gibi sürdürmek daha iyi olmaz mıydı?.. Aile birliği içinde barış içinde birlikte yaşamış değiller miydi sanki?..

Bu öneriyi dinleyince Alman gururla dikeldi. Hayır, herkes kendi yoluna. Her biri kendi ortamında yaşamalıydı. O mirasını serbestçe kullanarak Avrupa'ya yerleşmek istiyordu. "Kendi dünyası"na dönmek gereksinimindeydi.

Desnoyers karşısındakine baktı: Tanımadığı bir Karl'dı gördüğü, kendi koruması altında, çekingen, ezik yaşadığı sıralarda varlığından kuşku bile duymadığı bir Karl. Fransız da çevresindeki şeyleri yeni bir ışık altında görür gibi oldu.

— Öyle olsun –dedi–. Herkes kendine düşeni alsın. Bence doğrusu bu.

III

Desnoyers Ailesi

"Madariaga mirası" –kendi faturalarının hesabını kabartmak için çıkarları gereği işi uzatmaya bakan kanun adamlarının deyişiyle– aralarına deniz giren iki gruba bölündü. Desnoyers'ler Buenos Aires'e yerleştiler. Hartrott'lar ise Karl tüm mallarını sattıktan sonra Berlin'e taşındılar, elde ettiği parayı kendi ülkesinin endüstri şirketlerine ve topraklarına yatıracaktı.

Desnoyers artık yaşamını kırda sürdürmeyi istemiyordu. Yirmi yıl süreyle uçsuz bucaksız bir tarım ve hayvancılık işletmesinin yöneticiliğini yapmıştı, birkaç kocaman çiftliğe dağılmış yüzlerce adama buyruk vermişti. Şimdiyse ihtiyarın mirası Elena'nın payının ve çok sayıda mirasçıya düşen payların ayrılmasından sonra, yetki alanı hayli daralmıştı. Hemen yanı başındaki arazilere yabancıların gelip yerleştiğini gördükçe öfkeleniyordu; hemen tümü Karl'ın payını satın alan Almanlardı. Zaten yaşlanmaktaydı, karısının mirası şöyle böyle yirmi milyon pezo ediyordu, hırslı kayınbiraderi Avrupa'ya taşınmakla belki de ondan daha sağduyulu davranmaktaydı.

Topraklarının bir bölümünü kiraya verdi, bir bölümünün işletmesini vasiyetnamede adı geçenlere bıraktı, zaten aileden sayılırlardı, Desnoyers'i hep patron olarak görmüşlerdi; ardından Buenos Aires'e taşındı. Böylece oğlunu yakından izleyebilecekti, delikanlı kendini hovardalığa vermiş, mühendisliğe hazırlık çalışmalarını ilerletmez olmuştu... Hem Chichì de artık kadın sayılırdı, gürbüzlüğünden ötürü erkenden olgunlaşmış, yaşından büyük gösteriyordu, kırda kalmaması gerekiyordu, yoksa annesi gibi bir köylü güzeli olup çıkacaktı. Dona Luisa da onun gibi çiftlik yaşantısından yorulmuşa benziyordu. Kız kardeşinin zaferlerinden biraz keyfi kaçmaktaydı. Kıskançlık duymak elinden gelmiyordu; ama anne emelleriyle, kendi evlatlarının geri kalmamalarını, ötekinin çocukları gibi parlayıp yükselmelerini diliyordu.

Bir yıl süreyle, Desnoyers'in başkentte kurduğu eve Almanya'dan insanın parmağını ağzında bırakacak havadisler geldi. "Berlin'deki teyze" –yeğenleri Elena'ya öyle diyorlardı– upuzun mektuplar yazıyor, balolar, şölenler, av partileri anlatıyordu, sonra o sanlar, bir alay soyluluk unvanı ve askeri rütbe: "albay kardeşimiz", "baron kuzenimiz", "hususi müşavir amcamız", "hususinin de hususisi müşavir küçük amcamız". Bir zamanların

"Romantik"i, kastlara bölünmüş bir halkın onur açlığını gidermek için durmadan yeni yeni unvanlar icat eden Alman toplumsal yelpazesinin tüm acayipliklerini, canla başla sayıp döküyordu. Kocasının sekreterinden bile söz ediyordu, öyle gelişigüzel biri değilmiş, devlet dairelerinde kâtip olarak çalışırken *Rechnungrath* (Hesap danışmanı) unvanını kazanmışmış. Üstüne üstlük, evindeki emekli *Oberpedell*'den gururla söz ediyor, bu sözün "başkapıcı" anlamına geldiğini açıklıyordu.

Evlatlarına ilişkin verdiği havadisler de bir o kadar şanlıydı. En büyüğü ailenin bilgesiymiş. Filolojiyle ve tarihsel bilimlerle uğraşıyormuş; ama durup dinlenmeden okuduğu için gözleri gitgide bozuluyormuş. Yakında doktor olacakmış, otuz yaşında varmadan da *Herr Professor*. Annesi asker olmamasından yakınıyor, bu uğraşlarını ailenin yüce yazgısını yolundan saptıran bir şey sayıyordu. Öyle profesörlükmüş, bilimmiş, edebiyatmış, bunlar kökenlerinden ötürü orduda rütbe kazanamayan Yahudilerin sığınağıydı. Ama ünlü bir profesörün de zamanla toplumda neredeyse bir albayla kıyaslanabilecek bir saygınlığa erişebileceğini düşünerek kendini avutuyordu.

Öteki dört erkek evladı subay olacaklardı. Muhafız Alayı'na ya da bir başka soylu alaya girebilsinler, resmen önerilmeleri sırada birlik arkadaşları aleyhlerinde oy kullanmasınlar diye babaları zemin hazırlamaktaydı. İki kız gelinlik yaşa gelince herhalde adlarının yanında bir soyluluk sanı taşıyan süvari subaylarıyla evlenirlerdi, *Misià* Petrona'nın kızının heyecanla söz ettiği kibirli, nükteli beyler olacaklardı onlar.

Hartrott'lar yeni tanışlarına uygun biçimde yerleştiler. Berlin'deki evlerinde büyük akşam yemekleri verdiklerinde uşaklar diz altına kadar pantolonlar giyip beyaz peruk takıyorlardı. Karl sipsivri kuleleri bulunan bir eski şato satın almıştı, bodrumda hayaletleri vardı, çeşit çeşit cinayet, saldırı ve tecavüz öyküleri tarihini süsleyip ilginçleştiriyordu. Yabancı ülkelerde birçok madalyalar almış, hem de "İnşaat Müşaviri" sanını gösterişle taşıyan bir mimar bu ortaçağ yapısını dehşetengiz görünümünü bozmaksızın modernleştirmekle görevlendirilmişti. "Romantik" loş salonda verecekleri davetleri şimdiden ballandırarak anlatıyordu: Meşale benzeri elektrik lambaları ölgün bir ışık saçacaktı; aralarından gaz alevleri yükselen sahte odunların çatıldığı üstü armalı şömine çıtırdayacaktı; modern lüksün olanca görkemi her şeye kadir bir soylu sınıfın çağının anılarıyla el ele verecekti;

kendisi bu çağın tarihin en iyi çağı olduğuna inanıyordu. Sonra av partileri; kumlu, kaygan, çam ormanlarıyla kaplı bir arazide, tabii kendisinin doğduğu bereketli topraklarla kıyaslanamazdı, ama yüzyıllar önce Prusya'nın şimdiki hanedanının kurucusu Brandenburg'ların ayaklarının altında çiğnenmiş olmanın onurunu taşıyordu. Ve tüm bu gelişmeler, ailenin böyle birdenbire yükselişi, topu topu bir yıla sığmıştı!.. Denizaşırı gelmiş, Amerika Birleşik Devletleri'nde, Brezilya'da ya da Pasifik kıyılarında muazzam servetler biriktirmiş daha başka birtakım ailelerle mücadele etmek durumundaydılar. Ne var ki bunlar "köksüz" Almanlardı, imparatorluğun yatırımlarına bağışlarda bulunarak yüksek sosyeteye girebilmek için boş yere çırpınan yontulmamış, avam tabakasından birtakım adamlar. Bütün o milyonlarıyla ulaşmayı umabilecekleri en yüksek hedef kızlarını sıradan piyade subaylarıyla baş göz etmekti. Oysa Karl!.. Karl'ın akrabaları!.. Böylece "Romantik" kendisini bağrında doğmuş sandığı bir ailenin şanını göklere çıkarmak için mürekkep akıtıyordu.

Kırk yılda bir, Elena'nın mektuplarından Desnoyers'e yöneltilmiş pusulalar da çıkıyordu. Bacanağı, onun himayesinde çiftlikte yaşadığı zamanlar yaptığı gibi, işlerinin hesabını veriyordu. Ama o saygılı havanın yanı sıra, zor zapt ettiği bir kibir, gönüllü olarak alçaldığı zamanların anısından sıyrılma çabası da sezinleniyordu. Yapıp ettiği her şey büyüktü, şanlıydı. Milyoncuklarını modern Almanya'nın endüstri şirketlerine yatırmıştı. Kasaba büyüklüğünde silah fabrikalarının, altı ayda koskoca bir gemiyi yapıp bitiren denizcilik şirketlerinin hissedarıydı. İmparator bu işlerle ilgileniyor, kendisine yardım etmek isteyenlere mültefit davranıyordu. Ayrıca Karl araziler satın alıyordu. Aslında ilk bakışta mirasındaki bereketli tarlaları ancak gübreye yüklenerek verim alınan Prusya kumluklarıyla değiştirmek akıl kârı gibi gelmiyordu. Ancak toprak sahibi olarak "arazi partisi"nde, yani en soylu ve muhafazakâr grupta gözüküyordu ve böylece birbirine karşıt ve aynı oranda seçkin iki dünyada birden yer tutuyordu: İmparatorun akranı olan büyük sanayicilerin dünyasında ve kırsal kesim soyluları, geleneklerin bekçisi ve Prusya kralının subay deposu olan *junker*'lerin dünyasında.

Desnoyers bu gelişmeleri haber aldığında ne büyük maddi fedakârlıklar anlamına geldiğini düşündü. Karl'ın geçmişini biliyordu. Bir gün çiftlikte, şükran duygularına kapılıp Fransıza Amerika'ya gelişinin sırrını açıklamıştı. Ülkesinin ordusunda eskiden subaymış; ama maaşından başka geliri

olmaksızın debdebeli bir yaşam sürme arzusu onu utanç verici işlere sürüklemiş: Alaya ait paraları zimmetine geçirmiş, namus borcunu ödememiş, imza sahtekârlığına sapmış. Bu suçları yüzünden, babasının anısını kirletmemek için resmen kovuşturma açılmamış, ancak silah arkadaşları onu bir şeref mahkemesine çıkarmışlar. Erkek kardeşleriyle dostları tek çare olarak başına bir kurşun sıkmasını önermişler; gel gelelim canı tatlı gelmiş, Amerika'ya kaçmış, orada da alçaltılma pahasına zafer kazanmıştı. Zenginlik geçmişin lekelerini zamandan daha çabucak temizler. Okyanusun öbür yakasında edindiği servetin haberi, ailesinin onu daha ilk yolculuğunda iyi karşılayıp "kendi dünyası"na yeniden sokmasına yaramıştı. Birkaç yüz marklık zillet hikâyelerini kim anımsayabilirdi ki; o artık kayınpederinin topraklarının birçok Alman prensliğinden daha geniş olduğunu anlatan biriydi. Şimdi ülkeye kesin olarak yerleşmişti ya, her şey unutulmuştu, ama böbürlenebilmesi için ne büyük yatırımlar yapmak zorunda kalmıştı!.. İmparatoriçenin hayır işlerine, emperyalist propagandalara, eski muharipler derneklerine, Alman emellerinin yarattığı tüm saldırgan ve yayılmacı gruplara binlerce markın avuç avuç saçıldığını görür gibi oldu Desnoyers.

Harcamalarını sınırlı tutan, büyük emeller beslemeyen bir adam olan Fransız, bacanağının büyüklük hevesleri karşısında gülümsüyordu. Karl'ı eşsiz bir arkadaş sayıyordu, yalnızca çocuksu bir gururu vardı işte. Birlikte kırda geçirdikleri yılları memnunlukla anıyordu. Çevresinde küçük kardeşiymişçesine sevecenlikle, uysallıkla dönüp duran Almanı nasıl unuturdu. Kendisininkiler Berlin'deki akrabalarının şanını canla başla, birazcık da hasetle yorumladıklarında, o gülümsüyordu: "Keyiflerini bozmayın; paralarını kolay kazanmadılar."

Yine de Almanya'dan gelen mektuplardan saçılan coşku giderek çevresinde bir tedirginlik ve başkaldırı ortamına yol açtı. İlk saldırıya geçen Chichì oldu. Neden onlar da ötekiler gibi Avrupa'ya gitmesinlerdi sanki? Bütün arkadaşları gitmişlerdi. İtalyan ve İspanyol dükkâncıların aileleri bile yollara düşüyorlardı. Ve bir Fransızın kızı olan kendisi daha Paris'i görmemişti!.. Ah, Paris! Depresyona girmiş hanımların tedavisini üstlenen doktorlar yepyeni, ürkütücü bir illetin ortaya çıktığını söylüyorlardı: "Paris hastalığı". Dona Luisa da kızına arka çıkıyordu. Neden kendisi de kız kardeşi gibi Avrupa'da yaşamasındı, üstelik ondan daha zengindi. Julio bile

ciddi ciddi kalkıp Eski Dünya'da daha iyi öğrenim görebileceğini bildirdi. Öyle ya, Amerika bilgeler diyarı değildi.

Babası da sonunda Avrupa'ya gitme fikri nasıl olup da aklına gelmedi diye düşünür oldu. Kendisinin olmayan o ülkeden dışarı adım atmaksızın otuz dört yıl geçirmişti!.. Başını alıp gitmenin zamanı gelmiş de geçiyordu. İşlerinin fazla yakınında yaşıyordu. Emekli toprak sahibi umursamazlığını elden bırakmamak istiyordu, ama nafile. Çevresindeki herkes para kazanmaktaydı. Kulüpte olsun, tiyatroda olsun, nereye giderse gitsin, herkes toprak alıp satmaktan, şıpınişi kârı üçe katlayan işlerden, devasa tasfiyelerden söz ediyordu. Bankalarda öylece yatan paraları ağır gelmeye başlamıştı. Öyle giderse, ruletin döndüğünü görünce elini cebine atmadan edemeyen kumarbazlar örneği, bir spekülasyona karışacaktı. Böyle olacaktıysa çiftliği hiç bırakmasa daha iyiydi. Ailesi haklıydı: "Paris'e!.." Çünkü Desnoyers ailesi için Avrupa'ya gitmek Paris'e gitmek anlamına geliyordu. Varsın "Berlin'deki teyze" kocasının ülkesinin büyüklüğünü göklere çıkarsındı. "Atmasyon! –diye bağırıyordu Julio, hovardalık gecelerinde ciddi coğrafi ve etnik kıyaslamalar yapmıştı–. Varsa yoksa Paris." O konuda gösterilecek her kuşkuya Chichì yüzünü alayla buruşturarak karşılık veriyordu: "Zarif modaları Almanya'da mı icat ediyorlar sanki?" Dona Luisa evlatlarını destekledi. Paris!.. Protestanlar diyarına gidip de kız kardeşinin kanatlarının altına sığınmak aklının ucundan bile geçmezdi.

— İyi ya, Paris olsun! –dedi Fransız, sanki tanımadığı bir kentten söz ediyorlarmış gibi.

O kente bir daha hiç dönemeyeceğine inanmaya alışmıştı. Amerika'daki ilk yıllarında o yolculuk olanaksızdı, çünkü askerlik hizmetini yapmamıştı. Sonraları birkaç kez asker kaçaklarına af çıkarıldığı kulağına gelmişti. Zaten çoktan zamanaşımına uğramış olması gerekirdi. Yine de iradesi tembelleşmişti, yurduna dönmek saçma, yararsız bir şey gibi gelmişti. Denizin öte yanında kendisini çekecek kimsesi yoktu. Annesinin yanlarına sığınmış olduğu kırdaki o hısımlarıyla da her türlü ilişkisi kesilmişti. Efkâr bastığı zamanlar, kendini oyalayabilmek için, zenginlerin mezarlığı Recoleta'da baştan başa mermerden, muazzam bir anıt mezar yükseltmeyi tasarlıyordu, hanedanın kurucusu olan Madariaga'nın naaşını oraya naklettirecek, sonra kendisi, ardından da bütün ailesi vakti saati dolduğunda

onu izleyeceklerdi. İhtiyarlık omuzlarına çökmeye başlamıştı. Yaşı altmışa yaklaşmıştı ve kırların hoyrat yaşamından, yağmurun altında at koşturmalardan, yüzen atının sağrısında aştığı nehirlerden, açık havada geçirdiği gecelerden geriye öyle bir romatizma kalmıştı ki en güzel günlerini zehir etmekteydi.

Gelgelim ailenin coşkusu ona da bulaştı. "Ver elini Paris!.." Yirmi yaşına geri dönmüştü sanki. Öyle ki her zamanki tutumlu davranışını elden bırakarak karısıyla çocuklarının yolculuğu bir kral ailesi gibi yapmalarını istedi, lüks kamaralarda ve özel hizmetkârlarıyla. Çiftlikte doğmuş ve hanımla kızının nedimeliğine yükseltilmiş iki bakır tenli bakire, çekik gözlerinde en büyük yenilikler karşısında bile şaşkınlık okunmaksızın, yolculuklarında onlara eşlik ettiler.

Paris'e vardıklarında, Desnoyers şaşkınlaştı. Caddelerin adlarını karıştırıyor, yıllar önce ortadan yok olmuş yapıları görmeye gitmelerini öneriyordu. Bilirkişilik gösterisi yapma yolundaki tüm girişimleri başarısızlıkla sonuçlanıyordu. Yakın zamanlarda okudukları şeyleri izleyen evlatları Paris'i ondan iyi tanıyorlardı. Ülkesinde kendini bir yabancı gibi hissediyordu. Başlangıçta anadilinde konuşmayı bile yadırgadı. İspanyolca düşünüyordu, fikirlerini atalarının diline aktarırken, Fransızcasına bin bir çeşit *criollo*[13] deyimi doluşuyordu.

— İnsan nerede servet edinir ve aile kurarsa gerçek vatanı orasıdır – diyordu bir özdeyiş gibi, Madariaga'yı hatırlayarak.

Yolculuğun ilk izlenimleri hafifler hafiflemez, uzaklarda kalan ülkesinin özlemi yeniden doğdu, onu bir saplantı gibi avucuna aldı. Fransız dostları yoktu, sokağa çıktığında, adımları içgüdüsel olarak kendisini Arjantinlilerin toplantı yerlerine sürüklüyordu. Öbürleri de aynı durumdaydılar. Ülkelerinden, her an ondan konuşma arzusunu yoğunlukla duymak için çekip gelmişlerdi. Oranın gazetelerini okuyor, arazi fiyatlarının yükselişinden, gelecek hasadın öneminden, dana satışlarından dem vuruyordu. Evine dönerken Amerika topraklarının anısı ona eşlik ediyor, iki kızcağızın yine Fransız aşçının meslek onurunu çiğneyerek bir *mazamorra*, bir *carbonada*[14] ya da *criollo* usulü bir güveç hazırlamış olacaklarını keyifle düşünüyordu.

Aile, Victor Hugo Bulvarı'nda gösterişli bir eve yerleşmişti; yirmi sekiz bin frank kira ödüyorlardı. Kapıcıların muhteşem görünümüne alışabilmek için Dona Luisa'nın eve birçok kez girip çıkması gerekti: Adam madalyalar takınmış, siyahlar giymişti, beyaz favorileri vardı; kadın görkemliydi, taşkın göğsünün üstünde bir altın zincir sallanıyordu, kiracıları yaldızlı kırmızı bir salonda ağırlıyordu. Yukarıda, odalarda ultramodern bir lüks göze soğuk, dondurucu geliyor, bembeyaz duvarlar, ufak dikdörtgen camlarla Desnoyers'i çileden çıkarıyordu, gençliğindeki girift tahta oymaların, zengin mobilyaların özlemindeydi o. Bomboş görünen birçok odanın döşenmesini kendi yönetti.

Chichì babasının alışverişte ağırdan aldığını, tereddütler geçirip kararsız kaldığını gördükçe onu nekeslikle suçluyordu.

— Nekeslik değil bu –diye yanıtlıyordu o–. Malların fiyatını biliyorum da ondan.

Eşyalar ancak değerlerinin üçte birine satın alabildiği zaman hoşuna gidiyordu. Fiyatlarda aldanmaması, satın alan kişinin üstünlüğünün kanıtı oluyordu. Paris ona dünyanın başka yerinde bulamayacağı bir keyif mekânı sundu: Hotel Drouot. Gazetelerde başka önemli müzayede ilanı görmedikçe her akşam oraya damlıyordu. Birkaç yıl boyunca Paris'te malların tasfiyesiyle sonuçlanan hiçbir ünlü iflas olmadı ki Desnoyers kendine bir pay çıkarmasın. Satın aldığı şeylerin yararı ya da gereği ikinci planda kalıyordu; onun gözünde önemli olan yok pahasına satın almaktı. Böylece, başlangıçta insanın sabrını tüketecek bir yavaşlıkla döşenen o salonlar müzayede mallarının istilasına uğradı.

O zaman da kızı ev tıklım tıklım doluyor diye yakınmaya koyuldu. Mobilyalarla süs eşyaları zengindi, ama çoktu, çok fazlaydı!.. Salonlar antika deposu görünümü almaktaydı. Beyaz duvarlar oymalı muhteşem sandalyelerden, tıklım tıklım dolu vitrinlerden yükselir gibiydi. Üzerlerinde birkaç kuşağın yürümüş olduğu zengin, tüysüz halılar katları baştan başa kapladı. Gösterişli perde takımları artık salonda yer kalmadığından, mutfağın yanındaki kapıları süslüyordu. Duvarların alçı süslemeleri bir zırhın parçaları gibi sımsıkı birleşmiş tabloların ardında kayboluyorlardı. Kim kalkıp da Desnoyers'i nekes diye eleştirebilirdi?.. Son moda bir mobilyacıdan alışveriş etse harcayacağından çok fazlasını harcamaktaydı.

Her şeyi bedelinin dörtte birine alma fikri bu tutumlu adamın israfı sürdürmesine yol açtı. Ancak gün boyunca iyi bir iş çevirmiş olduğunu hayal ederse rahat uyuyabiliyordu. Müzayedelerde iflaslardan gelen binlerce şişe içki satın alıyordu. Kendisi ancak birkaç yudum içki içtiği halde, ailesine adi şarap yerine şampanya içmelerini salık veriyordu. Bir kürkçünün iflası doksan bin frank değerleri var diye on dört bin franklık kürk almasına yol açtı. Bütün Desnoyers takımı birdenbire buz gibi bir soğukta üşürmüş gibi oldular, Victor Hugo Bulvarı'nı kutup havası basmıştı sanki. Baba kendisine bir kürk kaban yaptırmakla yetindi, ama oğlu için üç tane ısmarladı.

Chichì ile Dona Luisa her yanda çeşit çeşit ipeksi kürklere bürünmüş olarak arzıendam ettiler: Bir gün çinçilla, bir gün mavi tilki, zibelin ya da fok postları içinde.

Desnoyers, bir merdivenin tepesine tırmanıp çekiç sallayarak, duvarları yeni tablo gruplarıyla kendisi süslüyordu, böylelikle işçiye vereceği parayı tasarruf etmiş oluyordu. Aklı sıra evlatlarına tutum dersi veriyordu. Yapacak başka şey bulamadığı vakitler, en ağır mobilyaların yerlerini değiştiriyordu, aklına çeşit çeşit düzenlemeler gelmekteydi. İyi zamanlarının anısıydı bu, çiftlikte tahıl çuvallarıyla post yığınlarını düzenlediği zamanların. Oğlu, onun anıtsal bir büfeyi gözüne kestirdiğini fark eder etmez hemen ortalıktan sıvışıyordu. Desnoyers iki uşağının karşısında kendini biraz kararsız hissediyordu; düzgün davranışlı, görkemli, hep fraklar giyinmiş bir çift yaratıktılar, bir milyonu aşkın geliri olan bir adamın o tür işlere battığını gördükçe duydukları şaşkınlığı gizlemiyorlardı. Sonunda efendilerinin yardımına koşan yine o bir çift bakır tenli nedime oluyordu, sürgün arkadaşlığının verdiği yakınlıkla koşup işe el atıyorlardı.

Ailenin debdebesi dört otomobille tamam oluyordu. Evlatlara kalsa yalnızca bir taneyle yetinirlerdi, ama ufak, pırıl pırıl, şöyle yeni moda bir markadan. Gel gelelim Desnoyers iyi fırsatları heba edecek adam değildi ya, biri öbürünün ardından, fiyatlarına tamah ederek dördünü de satın almıştı. Eski faytonlar gibi koskocaman ve debdebeliydiler. Bir caddeye girdiklerinde gelen geçen başını çevirip bakıyordu. O dinozor sürüsünün bakımını yapabilmek içim şoföre iki kişinin yardım etmesi gerekiyordu. Gel gör ki sahipleri, o anıtları başlarından atma telaşında olan satıcıları aldatma hünerini göstermiş olduğundan başka şey düşünmüyordu.

Çocuklarına ise alçakgönüllülük ve tutum talkını veriyordu.

— Sizin sandığınız kadar zengin değiliz. Mülkümüz çok ama getirdiği gelir az.

Böylece iki yüz franklık bir ev masrafına hayır dedikten sonra, gereksiz bir alışveriş için beş bin frankı gözden çıkarıyordu, ona göre tek nedeni satıcıyı büyük bir kayba uğratmasıydı. Julio ile kız kardeşi Dona Luisa'ya gidip yakınıyorlardı. Hatta Chichì babasına benzer bir adamla asla evlenmeyeceğini bile söyledi.

— Sen sus bakayım! –dedi melez dehşete düşerek–. Densizlikleri yok değil, ama dünya iyisidir o. Ömrüm boyunca beni hiç kırmamıştır. Keşke sen de onun bir eşini bulabilsen.

Kocasının celallenmeleri, öfkesi burnunda oluşu, itiraz hakkı tanımayan iradesi, kendisine olan bağlılığını düşündüğünde bütün önemini yitiriyordu. Onca yıllık evlilik hayatlarında... hiç kusur etmemişti! Sarsılmaz bir erdemdi onunki, oysa kırlarda, hayvanların ortasında yaşayan ve onların üremesiyle zenginleşen insanlar da sanki onlar gibi ahlaktan habersiz yaşarlardı. Babasını hatırlamaktan hiç geri durmuyordu!.. Hatta kız kardeşi bile, o kibirli Karl'ın yanında pek de gönül rahatlığıyla yaşamamalıydı, adam yalnızca güçlülerin davranışlarını taklit etmek için, hiç arzu duymadan da karısını aldatabilirdi pekâlâ.

Desnoyers karısıyla birlikte, ona bir sevecenlik zinciriyle bağlı ilerliyordu. Dona Luisa, sınırlı düş gücüyle, çiftlikteki hayvan çiftlerini anımsıyordu, hani yanlarına yabancı bir hayvan koşulursa bir adım atmadan ayak direyen o hayvanları. Kocasının öfkesi burnundaydı, evlatlarının kendisine çektirdiği tüm çilenin sorumluluğunu ona yıkıyordu gerçi, ama onsuz hiçbir yere adım atmazdı. Tasarılarının ve öfkelerinin sırdaşı karısı yanında olmadığında Hotel Drouot'daki akşamlardan tat alamazdı.

— Bugün takı satışı varmış, gidelim mi?..

Önerisini yumuşak, gıcıklayıcı bir sesle yapardı, Dona Luisa'ya baba evinin dolaylarındaki ilk konuşmalarını anımsatan bir ses. Sonra ayrı ayrı yola düşerlerdi. Kadın o anıtsal arabalarından birine binerdi, çünkü yürümekten hoşlanmıyordu, çiftliğin durgunluğuna ya da kırlarda at koşturmaya alışkındı. Oysa Desnoyers, dört otomobil sahibi adam, o

otolardan nefret ediyordu, hem yeniliğin tehlikelerine kulak asmadığından, alçakgönüllü davranmak istediğinden, hem de yürüyerek gitmek, bedenine işsizliğini dengeleyecek bir idman yaptırmak istediğinden. Kalabalık müzayede salonunda buluştuklarında mücevherleri inceler, ödemeyi düşündükleri miktarı önceden kararlaştırırlardı. Ama o, karşı koyan oldu mu celallenmeye hazır, hem o tutarı aşar, rakamları rakiplerine yumruk vurur gibi savururdu. O seferlerden dönüşlerinde, hanımefendi bir Bizans imparatoriçesi gibi tantanasıyla gözleri kamaştırırdı; kulaklarından ve boynundan koca koca inciler sallanır, göğsü elmaslarla donanır, parmaklarından gökkuşağının tüm renklerinde ışıltılar saçılırdı.

Chichì'de itiraz hazırdı: "Ay, bu kadarı çok fazla, anne." Görenler onu rehinci sanacaklardı. Ama boynu bükük bir yaşantının sonunda taçlanması anlamına gelen bu görkeminden pek memnun olan melez onun sızlanmalarını hasetine verirdi. Kızı henüz küçük hanımdı, o değerli taşları takamazdı. Ama günü gelince onları kendisi için biriktirdiğine teşekkür edecekti.

Satın alınan onca mal artık eve sığmaz olmuştu. Eşya odalarında birikmekte olan mobilyalar, tablolar, heykeller, şatafatlı perdelerle bir alay evi döşemeye yeterdi. Don Marcelo kendisininki gibi dört aileyi barındırabilecek yirmi sekiz bin franklık bir katın darlığından yakınır olmuştu. Nice cazip alışverişten vazgeçtiğini düşünerek üzülmeye başlamıştı ki, yabancıları avlamaya bakan emlak komisyoncularından biri kendisini o rahatsız edici durumundan kurtardı. Neden bir şato almıyordu ki?.. Bütün aile bu fikri benimsedi. Şöyle tarihi bir şato, bulabilecekleri şatoların en tarihi olanı bu debdebeli yaşamlarını pek güzel tamamlardı. Gururundan Chichì'nin rengi attı. Öyle ya, arkadaşlarından bazılarının şatosu vardı. Eski sömürgeci ailelerden gelen ve kır kökenli oluşundan ötürü kendisini küçümseyen bazıları, neredeyse soylulaşma anlamına gelen o şato alımını duyduklarında hasetlerinden çatlayacaklardı. Anne, onu gençliğinin sade ve mutlu yaşamına geri döndürecek birkaç aylık kır yaşantısının umuduyla gülümsedi. Bu işe en az bayılan Julio oldu. "İhtiyar" kendisini uzun sürelerle Paris'ten uzaklaştırmaya kalkışıyordu; ancak bunun uzun otomobil yolculuklarına fırsat vereceği aklına gelince sonunda o da havaya girdi.

Desnoyers, Berlin'deki akrabalarını anıyordu. Neden kendileri de onlar gibi şato sahibi olmasınlardı?.. Doğrusu çok cazip fırsatlar çıkıyordu. Tarihi konutların düzinelercesi satıştaydı. Bakım masraflarına katlanamayan sahipleri onları elden çıkarmaya bakıyorlardı. Böylece Villeblanche-sur-Marne Şatosu'nu satın aldı: Din savaşları sırasında yapılmış, sarayla kale arası bir binaydı, ön cephesi İtalyan Rönesansı'ydı, sivri tepeli koyu renk kuleleri vardı, sularında kuğular yüzen hendeklerle çevriliydi.

Desnoyers üzerinde yetkesini uygulayamayacağı bir toprak parçası olmaksızın yaşayamıyordu, insanların ve koşulların direnişiyle mücadele etmek ihtiyacındaydı. Ayrıca şatonun mobilyasız, muazzam boşlukları da ona çok çekici geliyordu. Eşya odalarında birikmiş eşyayı yerleştirmek, hatta yeni alışverişler yapmak için iyi bir fırsattı. O soylu, o loş ortamla geçmişten kalma eşyalar pek güzel uyum sağlayacaktı, modern odaların bembeyaz duvarlarına yaslandıklarında atar gibi oldukları o itiraz çığlıklarını işitmeyecekti... Tarihi konut pek büyük bakım masrafları gerektiriyordu; o yüzden birkaç kez el değiştirmişti. Ne var ki o ve toprak birbirlerini pek iyi tanırlardı... Bir yandan yapının salonlarını doldurmaya bakarken, geniş parkında Amerika'daki arazisinin ufak bir örneğiymiş gibi tarımsal üretim ve hayvan yetiştiriciliğine girişti. Mülkün kendi ürettiğiyle geçinmesi gerekirdi. Masraftan kaçınmıyordu; malum ya, "O para kaybetmeye alışkın biri değildi".

Şatoyu almak ona şerefli bir ahbaplık kazandırdı, hatta alışverişin en büyük yararı gibi göründü. Komşularından Senatör Lacour ile ilişkiye girdi, kendisi iki kez bakanlık yapmıştı, şimdi de Yüksek Meclis'te bitkisel yaşam sürüyordu, oturumlarda gıkı çıkmıyor, oysa koridorlarda, nüfuzunu koruyabilmek için pek hareketli ve konuşkan davranıyordu. Cumhuriyet soylularının ileri gelenlerindendi, rejimin aristokratlarından biri; kökeni Devrim kargaşasına dayanıyordu, hani parşömen belgeli soylular kökenlerini Haçlı Seferleri'nden alırlar ya, öyle. Büyükbabasının babası Konvansiyon'a[15] katılmıştı; babası 1848 Cumhuriyeti'ne. Kendisi, yurtdışında ölmüş bir sürgünün evladı olarak, henüz pek gençken, tumturaklı söylevleriyle tanınan Gambetta'nın peşine takılmıştı ve bir ışık parıltısı da öğrencisinin üstüne düşsün diye, durup dinlenmeden ustasının şanını övüyordu. Ècole Centrale'da öğrenci olan oğlu René, babasını "eski tüfek" buluyor, onun kendini insanlığa adamış romantik cumhuriyetçiliğine gülüyordu. Ama bu, mühendis çıktığında, kendini cumhuriyetin hizmetine

adamış dört Lacour kuşağının biriktirdiği Devlet şemsiyesi hazinesinden yararlanmayı ummasını engellemiyordu.

Her yeni ahbaba borç talebiyle karşılaşmak korkusuyla kaygıyla bakan Don Marcelo, "büyük adam"la ilişkisine dört elle sarıldı. Adam zenginlik meraklısıydı, kendi açısından, denizin öteki yakasından gelmiş, uçsuz bucaksız meralardan ve muazzam sürülerden dem vuran bu milyoneri yetenekli de buldu. İlişkileri bir kırsal kesim komşuluğunun bencilliğini aştı, Paris'e kadar taşındı. Giderek René, Victor Hugo Bulvarı'ndaki eve babasının eviymiş gibi girip çıkar oldu.

Desnoyers'in hayatındaki tek aksilik çocuklarından geliyordu. Chichì zevklerinin bağımsızlığıyla kanını beynine çıkarıyordu. Ne denli sağlam ve gösterişli olurlarsa olsunlar, kız eski eşyayı sevmiyordu. Son moda havaiyattan hoşlanıyordu. Müzayededen satın alınmış yüzyıllık bir ipek dantelin karşısında burun kıvırıyordu: "Üç yüz franklık bir yeni elbiseyi yeğlerim." Üstelik "ihtiyarlara" kafa tutmak için erkek kardeşinin verdiği kötü örneklere dayanıyordu.

Babası onu artık tümüyle Dona Luisa'ya bırakmıştı. Ama bir zamanların "aslan"ının iyi yürekli melezin öğütleriyle buyruklarına kulak astığı yoktu. Kendini canla başla eğlencelerin en zarifi saydığı paten kaymaya vermişti. Her akşam Buz Sarayı'na gidiyordu, Dona Chicha da kocasına alışverişlerinde eşlik etmekten kendini alıkoyarak onun peşi sıra seğirtiyordu. Ondan sonra, buz pistinin karşısında, canlı mankenlerin sıra sıra ya da yalnız başlarına org nağmelerine uyup salınarak bıçakların üstünde beyaz yuvarlaktan geçişlerini seyrederken saatlerce sıkıntıdan patlıyordu.!.. Kızı heyecandan yüzü pancar gibi olmuş, şapkasının altından fışkıran saçları lüle lüle ardında savrularak bir, bir daha geçiyordu önünden, patenlerin ardından etekliğinin katlarını hışırdatıyordu, iriyarı, gürbüzdü, güzelceydi, babasının "memeden biftekle kestik" dediği bir yaratığın arsız sağlığını sergiliyordu.

Sonunda Dona Luisa bu sıkıntılı bekçilikten bıktı. Elden düşme zenginlik avına çıktığı zamanlar kocasına eşlik etmeyi yeğliyordu. Chichì de paten kaymaya bakır tenli nedimelerden biriyle gittiği akşamı hepsi Yeni Dünya'dan gelme *spor* arkadaşları arasında geçiriyordu. Paris'in kolay yaşantısından gözleri kamaşmış, doğdukları toprağın titizliklerinden, kaygılarından kurtulmuş, düşüncelerini birbirlerine aktarıyorlardı. Hepsi de

kendilerini ancak birkaç ay önce doğmuş gibi hissediyorlardı, daha önce varlıklarından kuşku bile duymadıkları birtakım hünerleri bulunduğunu fark etmedeydiler. Yarıküre değiştirmek değerlerini artırmıştı. İçlerinden bazıları Fransızca şiir bile döktürüyordu. Gece olup da evde Chichì arkadaşlarıyla birlikte okuduklarının ve gözlemlediklerinin özeti olarak toparladıkları şeyleri kesin hükümler biçiminde ilan ettiğinde Desnoyers telaşa kapılıyor, celalleniyordu: "Hayat hayattır, insanın onu yaşaması gerekir." – "Ben gönlümü çalacak erkekle evleneceğim, kim olursa olsun."

Ama babanın bu öfkelenmeleri öteki evladının verdiği yürek ağrılarıyla karşılaştırılınca önemsiz kalıyordu. Ah, öteki evladı!.. Julio, Paris'e adım atar atmaz hedefini değiştirmişti. Artık canı mühendis olmak istemiyordu; ressam olmayı kafasına koymuştu. Don Marcelo ilkin şaşkınlıktan ötürü karşı koyduysa da sonunda razı oldu. Peki, ressamlık olsun! Boş gezenin boş kalfası olmasın da. Mülkü ve zenginliği kutsal sayıyordu, ancak bir baltaya sap olamayanların onlardan yararlanmasını haksızlık olarak görüyordu. Hem oymacılık yaptığı yıllar da aklına gelmişti. Kendisinde yoksulluk yüzünden boğulup kalan yetenekler belki de oğluna geçmiş olabilirdi. Bu tembel, sivri zekâlı, hayatta yolumu bulayım derken şuraya buraya sapan delikanlı ya büyük bir ressam olur çıkarsa? Julio'nun tüm kaprislerine boyun eğdi, delikanlı daha karakalemde ve renklendirmede ilk adımlarını atarken gönlünce çalışabilmek için kendine özel bir hayat gereksiniyordu. Babası onu kendi evine yakın bir yere, Pompe Sokağı'nda, vaktiyle ünlü sayılacak bir yabancı ressamın oturmuş olduğu bir stüdyoya yerleştirdi. Atölye ile çevresindeki mekânlar işe yeni başlayan biri için fazla genişti. Ama usta ölmüştü, Desnoyers de vârislerinin sunduğu iyi koşullardan yararlandı, eşyalarla tabloları topluca satın aldı.

Dona Luisa atölyeyi her gün ziyarete gitti, tabii daha rahat çalışabilmesi için oğlunun rahat yaşamasını sağlamak iyi bir anne olarak göreviydi. Eldivenlerini çıkarıp sigara izmaritleriyle dolmuş bronz tablaları kendi eliyle boşaltıyor, pipolardan saçılan külleri mobilyalardan ve halılardan temizliyordu. Julio'nun ziyaretçileri, kendisinin kavrayamadığı şeylerden dem vuran uzun saçlı delikanlılar, doğrusu davranışlarına pek özen göstermiyorlardı... Daha sonraları yarı çıplak kadınlarla yüz yüze geldi, oğlu da suratını asarak karşıladı. Ne yani, annesi çalışsın diye onu rahat bırakmayacak mıydı bir türlü?.. Kadıncağız, her sabah mı her sabah, Pompe

Sokağı'na doğru yola koyuluyor, ama yolun ortasında duraklıyor, Saint-Honoré d'Eylau Kilisesi'ne dalıyordu.

Babası daha ihtiyatlı davrandı. Onun yaşında bir adama genç bir sanatçının çevresinde yer yoktu. Julio, aradan birkaç ay geçince, baba evine haftalarca yatmaya gitmez oldu. Sonunda stüdyoya yerleşti, artık ailesine hâlâ hayatta olduğunu kanıtlamak için eve şöyle bir kaçamak uğruyordu... Desnoyers, kimi sabahlar Pompe Sokağı'na varıp kapıcı kadını sorguya çekiyordu. Saat ondu; sanatçı henüz uykusundaydı. Öğleüstü geri döndüğünde, hâlâ onuncu uykusundaydı. Yemekten sonra, daha iyi bir haber almak için bir ziyaret daha yapıyordu. Saat ikiyi bulmuştu; küçük bey tam o sırada yatağından kalkmaktaydı. Babası küplere binmiş olarak çekip gidiyordu. İyi de, ne zaman resim yapıyordu ressam hazretleri?..

Julio başlangıçta fırçasıyla ün kazanmaya çalışmış, kolay iştir sanmıştı. Sanatçı olmak ona arkadaşlarının yanında bir üstünlük sağlıyordu; bunlar hayatın tadını çıkarmaktan başka şey işi olmayan Güney Amerikalı delikanlılardı, cömertlikleri kendilerine şan olsun diye gösterişle su gibi para harcıyorlardı. İstifini bozmadan gözünü karartıp tablolar yapmaya başladı. Hoş görünümlü resimden hazzediyordu, "seçkin", zarif; bir romans gibi üstünden bal akan, bir kadının yalnızca yuvarlaklıklarını kopya eden bir resim tarzı. Parası, güzel bir stüdyosu vardı; babası arkasındaydı, yardıma hazırdı: Ondaki olanaklardan yoksun olan başkalarının yaptıklarını o da neden yapmasındı?.. Kolları sıvayıp bir tuvali baştan başa boyadı, adını da *Saatlerin Dansı* koydu: Dilberleri resmetmek, kendine model seçmek için güzel bir bahaneydi. Ardından atlı kovalıyormuşçasına hızla çiziyor, konturların içlerini renk kitleleriyle dolduruyordu. Buraya kadar her şey iyi gidiyordu da, sonrasında onu bir kararsızlıktır alıyordu, öylece durup tabloya bakakalıyordu, sonunda daha iyi bir esin gelir diye kaldırıp bir kenara koyuyordu. Kadın başları üstüne birkaç etüt denediğinde de başına aynı şey geldi. Hiçbir şeyi sonuçlandıramıyordu. Bu da onu biraz umutsuzluğa düşürdü. Derken engelin karşısında bıkıp bir tanrısal el uzanır da yardım eder diye bekleyen biri gibi, olayı kabullendi. Aslında önemli olan ressam olmaktı... resim yapmasa da olurdu. Yüksek estetik bahanesiyle şen hatunlara kartvizitler dağıtıp onları stüdyosuna davet etmeye yarıyordu o. Gece hayatına dalmıştı. Don Marcelo, sanatçının çalışmaları konusunda araştırmalar yaptıkça, öfkesini dizginleyemez olmuştu. İkisi de sabahın ilk ışıklarını görüyorlardı: Baba yatağından fırladığında, oğul stüdyosunun

yolunu tutmuşken; ardından çarşaflarına sarınıyor, akşamüstüne değin uyanmıyordu.

Her şeye kolayca kanan Dona Luisa oğlunu savunmak için en ipe sapa gelmez özürleri icat ediyordu. Kim bilebilirdi ki? Belki de yeni tekniklerden yararlanarak geceleri çalışıyordur. Şimdi piyasada öyle şeytan icatları vardı ki!..

Desnoyers o gece çalışmalarını iyi biliyordu: Montmartre lokantalarında rezalet, kavgalar, pek çok kavga. Oğlu ve avenesi, akşamın yedisi oldu muydu frak ya da smokin giymenin şart olduğunu düşünüyorlardı, ama Paris'e çölün şiddet alışkanlıklarını taşıyan bir yerli takımı gibiydiler. Şampanya onlara sıradan şarap etkisi yapıyordu. Kırıp döküyor ve ücretini ödüyorlardı, ama cömertliklerini hemen her zaman bir meydan muharebesi izliyordu. Kimse Julio kadar hızla tokat atamaz, düello için kartvizit sunamazdı. Babası kimi dostlarının verdiği havadisleri üzüntülü bir yüzle karşılıyordu: Büyük evladının her zaman hasmının derisinde çizikler bıraktığı düelloların öyküsünü anlatırken onun gururunu okşadıklarını sanıyorlardı. Ressam sanattan çok eskrim ustasıydı. Birkaç silahın şampiyonuydu, boks yapıyordu, hatta burçların tepesinde dolaşan eski yiğitlerin en iyi vuruşlarını beceriyordu. "Bütün işsiz güçsüzler gibi yararsız ve tehlikeli," diye itiraz ediyordu baba. Yine de o korkunç sersemin kendi eseri olduğunu düşündükçe, zihninin derinliklerinde karşı konulmaz bir doyumun nabız gibi vuruşunu duyumsuyordu, hayvanca bir gururdu bu.

Bir gün geldi, onu bu yaşantısından uzaklaştırmanın çaresini bulduğunu sandı. Berlin'deki akrabaları Desnoyers'leri Villeblanche'daki şatolarında ziyarete geldiler. Karl von Hartrott iyi niyetle, ama tepeden bakarak, bacanağının zengin ve biraz çılgın koleksiyonlarını beğendi. Evet, fena sayılmazdı: Paris'teki evle şato görkem yoksunu değildi. Bir soyluluk sanını tamamlamaya ve cilalamaya yararlardı. Ama Almanya!.. Kendi ülkesinin konforu bambaşka şeydi!.. Bacanağı bir de onun nasıl bir ömür sürdüğünü ve servetini taçlandıran soylu dostlarını görüp hayran kalsın istiyordu. Mektuplarında o denli ısrar etti ki, Desnoyers ailesi sonunda yola düştü. Bu ortam değişikliği Julio'yu değiştirirdi belki. Belki de her biri bir meslek tutmuş kuzenlerinin çalışkanlığını yakından görürse o da onları taklit etmek isteyebilirdi. Öte yandan, Fransız, Paris havasının insanı yozlaştırdığına ve ataerkil Almanya'daki göreneklerin saflığına iman etmişti.

Orada dört ay kaldılar. Desnoyers çok geçmeden fırlayıp kaçma isteğine kapıldı. Herkes dengi dengine; o insanlarla hiç anlaşabileceğini sanmıyordu. Pek naziktiler, yapışkan bir nezaket; hoşa gitmek istedikleri açıkça belli oluyordu, ama kendi büyüklüklerini kanıtlama iradesinden ötürü, davranışlarında iflah olmaz bir patavatsızlıkla durmadan çam deviriyorlardı. Hartrott'ların dostları olan önemli şahıslar Fransa'ya sevgilerini gösterme derdindeydiler; korunmaya gereksinimi olan afacan ve çelimsiz bir çocuğun esinlediği acıma dolu sevgi. Bunun yanı sıra, Fransızların yenik düştükleri savaşlar üstüne bin bir münasebetsiz anı anlatıyorlardı. Almanya'nın her şeyi, bir anıt olsun, bir tren istasyonu olsun, yemek odasındaki basit bir eşya olsun, kendilerine pay çıkardıkları kıyaslamalara yol açıyordu: "Sizin Fransa'da bu yoktur." – "Kuşkusuz, Amerika'da buna benzer bir şey hiç görmemişsinizdir." Don Marcelo dönüş yoluna onca korumadan usanmış olarak çıktı. Karısı ile kızı Berlin'in zarafetinin Paris'inkinden üstün olduğunu kabullenmeye yanaşmamışlardı. Chichì, kutsal sayılan şeylere cüretle kafa tutarak kuzinlerini dehşete düşürmüştü: O belleri korseli, monoklleri gözlerine çakılmış gibi duran, genç kızların önünde robot gibi kaskatı eğilen, iltifatlarını yüzlerinde bir üstünlük ifadesiyle yapan genç subaylara tahammül edemediğini açıkça söylemişti.

Julio, kuzenlerinin yönetimi altında, Berlin'in iyi çevrelerine dalmıştı. Büyük kuzeni, yani "bilge"yi hesaba katmak gerekmiyordu. Mutsuz bir kitap kurduydu o, tüm aile ona koruyarak bakıyordu. Asteğmen ya da askeri okul öğrencisi olan ötekiler Alman hovardalığının ne denli ilerlemiş olduğunu ona gururla gösterdiler. Paris'tekilerin taklidi olan gece restoranlarını gördü, ancak Paris'tekilerden çok daha büyüktüler. Orada düzinelerle bulunan kadınların burada yüzlercesi bir aradaydı. Sarhoş olup rezalet çıkarmak ayıp sayılmıyordu, keyiflenmenin şartı olarak bile bile aranılan bir şeydi. Her şey muazzam büyüklükte, parlak, devasaydı. Hovardalar alaylar halinde eğleniyorlardı, millet topluca kafayı buluyordu, paralı askerler tümen tümendi. Çekingen, ezik, dayağa şerbetli, satışları sırasında başına gelen büyük iflasları ve düş kırıklıklarını açgözlülükle telafiye çalışan dişilere rastladıkça üzüntüye kapıldı. O kadınlar saatlerce vakit kaybedip de ibadullah içkiden başka şey elde edemediklerinde kapıldıkları çaresizliği kuzenleri gibi kahkahalar atarak kutlamak onun elinden gelmiyordu. Hem kaba saba, gürültülü, avaz avaz hovardalığı

zenginlikmiş gibi âleme ilan etmekten rahatsız oluyordu. Arkadaşları yüzlerce çifti, binlerce akşamcıyı barındıran uçsuz bucaksız salonlara hayranlıkla bakıyorlar, "Paris'te böylesi yoktur," diyorlardı "hayır, ne gezer Paris'te böylesi." O ölçüsüz büyüklükten bıkkınlık geliyordu. Daha önce çekmiş oldukları tüm yoksunlukların acısını pür telaş, bir çırpıda çıkarmaya azmetmiş aç denizcilerin bayramına düşmüş sandı kendini. O da babası gibi fırlayıp oradan kaçma isteğindeydi.

Marcelo Desnoyers bu yolculuktan hüzünlü bir tevekkülle döndü. O insanlar çok ilerlemişlerdi. Kendisi körü körüne vatansever değildi, besbelli ortada olan şeyi görmezlik etmiyordu. Birkaç yıl içinde ülkelerini kalkındırmışlardı; pek güçlü bir endüstri kurmuşlardı... ama ilişkileri dayanılır gibi değildi. Evli evine, köylü köyüneydi ve keşke bir daha komşularının malına göz dikmeselerdi!.. Ama bu son kuşkusunu o işadamı iyimserliğiyle hemen zihninden kovuyordu.

"Çok zengin olacaklar –diye düşünüyordu–. İşleri pupa yelken gidiyor, zengin olanın canı kavga istemez. Bir avuç çılgının düşlediği savaş aslında olanaksız bir şey."

Genç Desnoyers yine Paris yaşantısına geri döndü, ömrünü stüdyosunda geçiriyor, baba evine kırk yılın başı uğruyordu. Dona Luisa, Argensola diye birinden söz etmeye başladı, çok bilge bir İspanyol genciydi o, öğütlerinin oğluna çok yararlı olabileceğini kendi de kabul ediyordu. Oğlu ise yeni ahbabı bir dost mu, bir eğitmen mi, yoksa bir uşak mı, tam olarak kestirememekteydi. Ziyaretçiler de başka tür bir kuşku içindeydiler. Edebiyat heveslileri Argensola'dan ressam diye söz ediyorlardı; ressamlar ise ona yalnız edebiyatta üstünlük tanıyorlardı. Julio onu ilk kez nerede görmüş olduğunu hiçbir zaman anımsayamadı. Kış akşamlarında, sobanın kızıl okşayışıyla annesinin gizliden gizliye aktardığı şarapların çekiciliğine kapılarak stüdyosunun basamaklarını tırmananlardan biriydi. İspanyol, cömertçe tazelenen şarapla, masanın üstünde açık tutulan sigara kutusunun karşısında gürül gürül gürlüyor, her konuda yetkeyle fikir yürütüyordu. Sonunda bir gece divanda uyuyakaldı. Belli bir konutu yoktu. O ilk geceden sonraki tüm geceleri de stüdyoda geçirdi.

Giderek Julio ona kendi kişiliğinin bir yansıması olarak hayranlık duyar oldu. O Argensola vardı ya, bilmediği şey yoktu! Madrid'den trenin üçüncü mevkiinde, cebinde yirmi frankla gelmişti, kendi deyişiyle "şana zorla sahip

olmak için!" Kendisi kadar katılıkla, aynı tür çocuksu, beceriksiz hatlar çizdiğini görünce kanı kaynamıştı. Ancak sahte sanatçılar, "resmî ressamlar", düşünmeyen uygulayıcılar renklerle ya da benzeri köhneliklerle uğraşırlardı. Argensola bir psikolojik sanatçıydı, ruhların ressamıydı. Ve öğrencisi bir ruhu resmetmenin ne denli basit olduğunu öğrenince hem şaştı, hem düş kırıklığına uğradı. Çenesi bıçak gibi sivri, kanı kaçmış bir suratın üstüne İspanyol handiyse yusyuvarlak iki göz çiziktiriyor, sonra her gözbebeğinin içine bir beyaz fırça darbesi vuruyordu, bir ışık noktası... al sana ruh. Ardından tuvalin karşısında dikiliyor, tükenmez bir lafebeliğiyle, o ruhu anlatmaya koyuluyordu, bin bir çeşit iç çatışması ve bunalım yüklüyordu ona. Öylesine büyük bir büyüleme gücü vardı ki, Julio onun o baykuşumsu yuvarlaklıktaki gözlere koydum sandığı şeyleri görüyordu. Kendi de ruhları resmetmeye hevesleniyordu... kadınların ruhlarını.

Bu ruhsal üretme işi de pek zahmetsiz olduğundan, Argensola divana uzanıp gevezelik etmekten ya da sobanın sıcağında okumaktan zevk alıyordu; dostu ve hamisi sokağa çıkmışken. O okuma merakı genç Desnoyers için ayrıca yararlı oluyordu; çünkü kendisi bir kitabı açtığında dosdoğru son sayfalarına ya da içindekiler sayfasına gidiyordu, "bir fikir edinmek için" diyordu. Kimi kez, salonlarda, bir yazara ciddi ciddi kitaplarının en iyisi hangisi diye sorduğu olmuştu. Yüzünde, diğer kitaplarıyla vakit kaybetmek istemediğini anlatan bir cin fikirli kişi gülümsemesiyle. Şimdi artık o tür patavatsızlıklar yapmasına gerek kalmamıştı. Argensola onun yerine okuyacaktı. Onun bir kitapla ilgilendiğini fark eder etmez derhal katılmayı istiyordu: "Konusunu anlatıversene." "Sekreter" de ona komedilerle romanların özetini çıkarmakla kalmıyor, Schopenhauer'in "konusunu" ya da Nietzsche'nin "konusunu" da aktarıyordu... Sonra Dona Luisa ziyaretçilerinin oğluyla zenginliğin esinlediği hamiyetle meşgul olduklarını işittiğinde, neredeyse gözleri yaşarıyordu: "Delikanlı biraz şeytana benziyor, ama ne bilgili ya!.."

Derslerinin karşılığında, Argensola, Roma'nın çöküş döneminde genç patricilere[16] retorik dersi veren bir Yunanlı köle muamelesi görüyordu. Bir açıklamaya girişmişken, efendisi ve dostu sözünü kesiveriyordu.

— Bana bir frak gömleği hazır ediver. Bu gece davetteyim.

Başka seferler de, hoca camların gerisindeki gri ve yağmurlu akşamı seyrederek harlayan bir sobanın yanında elinde bir kitapla hayvansı bir

rahatlığa gömülmüşken, öğrencisi apansız geliveriyordu:

— Haydi yallah... sokağa! Bir hatun gelecek buraya.

Ve Argensola tüylerini silkeleyen köpek havasıyla, okumayı gidip yakınlardaki rahatsız, sefil bir kafede sürdürüyordu.

Etkisi giderek entelektüelliğin doruklarından maddi yaşantının adiliklerine indi. Patronun levazımcısı, parasıyla, fatura elde, o parayı istemeye gelenlerin aracısıydı. Ay sonu oldu muydu, "para" diyordu tek sözcükle. Ve Desnoyers başlıyordu yakınmaya, lanetler yağdırmaya. Nereden bulsundu parayı? İhtiyar düzeni kaskatı koruyordu, gelecek ayın ödeneğinden beş kuruş avans vermeye gönlü yoktu. Sefalete mahkûm etmişti kendisini. Ayda üç bin frank; saygıdeğer bir insan ne yapabilirdi o parayla?.. Kendisini dize getirmek istediğinden, kuşatmayı daraltıyordu babası, Dona Luisa oğluna bağışta bulunamasın diye evin idaresine bizzat el atmıştı. Delikanlı Paris'teki birtakım tefecilerle görüşmüş, okyanusun ötesindeki mülkünden dem vurmuştu boş yere. Bu beyler memleketin gençliğini avuçlarına almışlardı ve sermayelerini başka bir ülkede riske sokmaya ihtiyaçları yoktu. Birdenbire sevgi gösterilerine başvurarak, Don Marcelo'yu üç bin frankın sefil bir rakam olduğuna inandırmaya kalkıştığında da yine aynı başarısızlığa uğruyordu. Milyoner baba öfkeyle gürlüyordu. Üç bin frank sefil bir rakam ha! Oğlunun birkaç kez ödemek zorunda kaldığı borçları da cabası!..

— Ben senin yaşındayken... –diye söylenmeye başlıyordu.

Ama Julio bu konuşmayı kesiveriyordu. Babasının öyküsünü çok dinlemişti. Ah, cimri ihtiyar! Her ay kendisine verdiği büyükbabasının mirasının gelirinden başka bir şey değildi... Böylece, Argensola'nın öğüdüne uyup araziyi istemek cesaretini gösterdi. Toprakların işletmesini alaycı bir ifadeyle "dayım" dediği eski kâhya Celedonio'ya bırakırdı, adam şimdi memlekette önemli kişi olmuştu. Desnoyers onun başkaldırısını soğuk karşıladı: "Bence çok yerinde olur. Artık rüştünü ispat ettin." Mirası ona devrettikten sonra, ev masraflarının denetimini büsbütün sıkılaştırdı, Dona Luisa'nın elinde para bırakmıyordu. Ondan sonra oğlunu yenmek durumunda bulunduğu bir rakip olarak gördü; Victor Hugo Bulvarı'nda şöyle bir görünüp kaybolduğu zamanlarda ona buz gibi nezaketle davranıyordu, tıpkı bir yabancıya yapıldığı gibi.

Stüdyoda bir süre geçici bir bolluk yaşadılar. Julio kendisini zengin saydığından masraflarını artırmıştı. Oysa Amerika'daki dayısının mektupları bu hayalleri yıktı. Bir kere gönderdiği paralar babasının her ay verdiği meblâğı pek az aşıyordu. Sonra kaygı verici biçimde azalıverdiler. Celedonio'ya bakılırsa yeryüzünün tüm felaketleri birden topraklarının üzerine çullanmışlardı. Otlaklar azalmıştı: Kimi kez yağmur yağmadığından, kimi kez sellerden ötürüydü; hayvanların yüzlercesi birden ölüyordu. Julio'nun daha bol gelire gereksinimi vardı ve dalkavuk melez gönderebildiği kadar gönderiyordu, ama yalnızca borç olarak, hesapları yaptıklarında parasını geri almak üzere. Bu yardımlara karşın, genç Desnoyers sıkıntıdan kurtulamıyordu. Şimdi şık bir kulüpte kumar oynuyordu, belli zamanlarda düştüğü sıkıntıları o yoldan karşılayacağını sanıyordu, ama bu da yalnızca Amerika'dan gelen paracıkların daha çabuk suyunu çekmesine yarıyordu... Onun gibi bir adam birkaç bin frankın yoksunluğunu çeksin, ha! Milyonlarla oynayan bir babası olmasının ne hayrını görüyordu ki?

Alacaklılar işi tehdide vardırdıklarında, "sekreter"ine başvuruyordu. Derhal gidip annesini arasındı; kendisi onun gözyaşları içinde kıvrandığını görmek istemiyordu. Ve Argensola Victor Hugo Bulvarı'ndaki saray yavrusunun servis merdiveninden hırsız gibi gizlice tırmanıyordu. İletilerini verdiği yer hep mutfak oluyordu, korkunç Desnoyers'in işgüzarlıkları arasında oraya kadar varması tehlikesi vardı, yabancıyı yakalayabilirdi. Dona Luisa, habercinin dramatik laflarına kendini kaptırıp gözyaşlarına boğuluyordu. O ne yapabilirdi ki! Hizmetçilerinden bile daha fakirdi o; mücevherleri vardı, dünya kadar mücevher, ama meteliğe kurşun atıyordu. Ve çözümü Argensola önerdi, kendi hayat deneyimine layık bir çözüm. O iyi yürekli anneyi kurtarmayı kendisi üstleniyordu; takılarından birkaçını rehinciye götürebilirdi. Yolu biliyordu. Hanımefendi öğüde uydu; ama ona yalnızca orta değerde mücevherleri teslim etti, bir daha yüzlerini görmeyeceğinden kuşkulanıyordu. Gecikmeli titizliği bazı kez kesin bir hayır demesine yol açıyordu. Kocası Marcelo durumu öğrenebilirdi; korkunç bir şey olurdu!.. Ama İspanyol oradan eli boş çıkmayı gururuna yediremiyordu, para koparamayınca Desnoyers'lerin zengin mahzeninden bir sepet dolusu şarap şişesi yükleniyordu.

Dona Luisa her sabah Saint-Honoré d'Eylau Kilisesi'ne girip oğlu için dua ediyordu. O kiliseyi iyice benimsemişti. Paris'in keşfedilmemiş

okyanusunda ona kucak açan konuksever bir adaydı onun için. Her zamanki müdavimlerle hafiften selamlaşıyordu; mahallede oturan ve Yeni Dünya'nın değişik cumhuriyetlerinden gelmiş kişiler. Girişte kendi dilinde konuşmalar işittiğinde Tanrı'yla azizlere kendini daha yakın hissediyordu. Ayrıca, Güney Amerika kolonisinin büyük olaylarının geçtiği bir salon gibiydi kilise. Bir gün çiçeklerle, orkestrayla, ilahilerle bir düğün yapılıyordu. O, yanında kızı Chichì'yle, tanıdıklara selam veriyor, ardından gelinle damadı kutluyordu. Bir başka gün bir eski cumhurbaşkanının ya da fırtınalı varlığı Paris'te sona eren bir başka önemli kişinin cenaze töreniydi. Zavallı cumhurbaşkanı! Zavallı general!.. Dona Luisa merhumu tanıyordu. Kendisini birçok kez o kilisede ruhani bir havayla ayin dinlerken görmüştü; cenaze söylevi yerine adamın ülkesinde kurşuna dizdirdiği kişileri ya da hortumladığı bankaları anımsatan dedikoduculara öfkeleniyordu! Öylesine iyi, öylesine dindar bir beyefendi! Tanrı rahmet etsin!.. Ve kilisenin önündeki meydana çıktığında Bois de Boulogne'a yönelen kadınlı erkekli atlıları, lüks otomobilleri, pırıl pırıl güneş dolu sabahı, günün ilk saatlerinin tüm çocuksu tazeliğini sevecen gözlerle seyrediyor, yaşamanın çok güzel olduğunu söylüyordu kendi kendine.

Var olan her şeye yönelttiği minnet dolu bakışlar en sonunda meydanın ortasında, yerden havalanıverecekmiş gibi her yanından kanatlar yükselen anıtı okşardı. Victor Hugo!.. Bu adı oğlunun ağzından duymuş olması, anıtı ailedenmiş gibi ilgiyle seyretmesi için yetiyordu. Bu şair hakkında bildiği tek şey ölmüş olduğuydu. Bundan hemen hemen emindi. Ama hayattayken onu Julio'nun büyük dostu olarak düşünüyordu, oğlu adını o denli sık andığına göre.

Ah, oğlu, oğlu!.. Tüm düşünceleri, kafasında evirip çevirdikleri, tüm dilekleri, hep gidip gidip onun ve Nuh deyip peygamber demeyen kocasının üstüne odaklanıyordu. Ne olurdu sanki bu iki erkek birbirlerini anlasalardı, tek kurbanın kendisi olduğu bir mücadeleye son verselerdi. Tanrı bu mucizeyi gerçekleştiremez miydi?.. Sağlığını kazanmaya çabalayarak hastane değiştiren bir hasta gibi, kendi caddesindeki kiliseden çıkıp Friedland Bulvarı'ndaki İspanyol Şapeli'ne varıyordu. Orada kendisini büsbütün kendisininkiler arasında hissediyordu. Bir moda dergisinin sayfalarından fırlamış gibi incecik, şık Güney Amerikalı kadınların gerisinde, gözleri hayranlıkla o kadar zarif olmayan, şişko, tiyatrovari hermin kürkler giyinmiş, antika mücevherler takınmış başka kadınları

arıyordu. O hanımlar kilisenin girişinde karşılaştıklarında, yüksek sesle, elleri kollarıyla anlamlı hareketler yaparak konuşuyorlar, kuvvetle atılarak birbirlerinin sesini kesiyorlardı. Çiftlik sahibinin kızı bir cesaret, onları selamlıyordu, selamına karşılık aldığında kendisine bir an üzüntülerini unutturan bir memnunluk duyuyordu. Onlar babasının nedenini bilmeden hayran olduğu ailelerdendiler; okyanusun öteki yakasında "anavatan" dedikleri yerden geliyorlardı, safderun Dona Chicha'nın gözünde bütün o kadınlar *pek muhterem, pek yüce*ydiler ve kralların soyundandılar. Onlara el mi versin, yoksa galiba saraylarda âdet olduğunu duyduğu üzere diz mi kırsın, bilemiyordu. Derken birdenbire kaygılarını anımsıyor, Tanrı'ya dualar yöneltmek üzere ilerliyordu. Aman, ne olur onu hatırlasındı! Ne olur, oğlunu uzun süre unutmasındı!..

Oysa Julio'yu hatırlayan şöhret oldu, onu ışıklı kollarıyla sarıp sarmaladı. Delikanlı birdenbire şöhretin tüm onurlarına ve yararlarına kavuşuverdi. Şöhret en dolambaçlı, en bilinmeyen yollardan erişip insanı kurnazca şaşırtır. Ne ruhları resmetmesi, ne pahalı aşklarla, zor düellolarla dolu fırtınalı yaşamı genç Desnoyers'e ün getirdi. Şöhret onu ayaklarından yakalayıverdi.

Denizlerin ötesinden yeni bir zevk gelmişti insanları mutlu etmeye. Salonlarda insanlar, ortak bir beceriye yeni el atmış da birbirlerini tanımaya çalışan kişilerin esrarlı sesiyle soruyorlardı: "Siz *tango yapmayı* biliyor musunuz?.." Tango dünyayı avucuna almıştı. Birdenbire emellerini kalçaların ahenkli kıvrılışında toplayan, zekâyı ayakların çevikliğiyle ölçen bir insanlığın kahramanlık marşıydı. Afrika'dan esinlenmiş, tutarsız, tekdüze bir müzik, fazlasını gereksinmeyen bir toplumun sanat idealini doyurmaktaydı. Dünya dans ediyor... dans ediyor... dans ediyordu. Kübalı zencilerin dansıydı; Güney Amerika'ya, Antiller'e giden gemilerine kurutulmuş et yükleyen denizciler tarafından getirilmişti, şimdi birkaç ay içinde yeryüzünü fethetmekte, dünya yuvarlağını turlamakta, bir ülkeden öbürüne zaferle sıçramaktaydı... tıpkı "Marseillaise" gibi. En teklifli soylu salonlara bile sızmakta, bir devrim gibi, edep ve etiket geleneklerini altüst etmekteydi: Hafifliğin devrimi. Papa dans hocası kesilip "tango" yerine "furlana" yapılmasını öğütlemek zorunda kaldı, çünkü tüm Hıristiyan âlemi, mezhep farkı gözetmeksizin, ayaklarını ortaçağda şeytana uyanlar misali, yorulmak bilmez bir çılgınlıkla oynatmak gibi ortak bir isteğe kapılmıştı.

Julio Desnoyers, ergenlik döneminin bu dansının Paris'in her yanına zaferle egemen olduğunu görünce, eski bir âşığın esinlediği güven duygusuyla kendini ona teslim etti. Öğrencilik zamanlarında, Buenos Aires'in polis gözetimindeki en aşağılık dans salonlarının gediklisiyken şöhretin çıraklığını yaptığını kim söyleyebilirdi!..

Akşam saat beşten yediye, bir fincan çayla kutsal dansa katılma hakkına beş frank ödenen Champs Elysées salonlarında yüzlerce göz hayranlıkla seyretti onu. "Yapısı uygun" diyorlardı hanımlar, orta boylu, kasları güçlü, ince vücudunu beğenerek. Ve o, beline oturmuş, göğsü kabarık smokin ceketi, yüksek topuklu, üstü beyaz rugan ayakkabılarına sıkışmış kadın gibi ufacık ayaklarıyla, problem çözmeye çalışan bir matematikçi gibi vakarlı, düşünceli, suskun dans ediyordu; ışıklar ortadan ayrılıp bastırılarak briyantinlenmiş koyu renk saçlarının iki perdesini maviye boyuyordu. Kadınlar, arkadaşları kendilerini ustanın kolları arasında görüp de haset etsinler diye tatlı bir umut içinde kendisiyle tanıştırılmak için can atıyorlardı. Davetler Julio'nun üstünden aşağı yağmur gibi yağıyordu. Ayak atılması en güç salonların kapıları önünde açılıyordu. Her akşam düzinelerle ahbap ediniyordu. Moda okyanusun öte yanından hocalar getirtmişti, Buenos Aires varoşlarının o *compadrito*'ları[17] ünlü bir tenor ya da konferansçı gibi yüceltildiklerini gördükçe hem gururlanıyor, hem şaşırıyorlardı. Ama Julio Desnoyers aşağı tabakadan gelen ve parayla çalışan o dansçılarla kıyaslanınca zaferi kazanıyordu. Önceki hayatının pürüzlerini kadınlar romanlardan fırlamış bir Don Juan'ın yiğitlikleri olarak yorumluyorlardı.

— Kendini paralıyorsun –diyordu Argensola–. Dansa fazla kaptırmış durumdasın.

Arkadaşının şanı onun için yeni sıkıntılar demekti. Sobanın karşısındaki sakin okumaları şimdi her gün yarım kalmaktaydı. Bir bölümden fazla okumanın yolu yoktu. Ünlü kişi gelip derhal sokağa çıkması buyruğunu veriyordu. "Yeni bir ders," diyordu asalak. Yalnız kaldığında da, bir alay ziyaretçi geliyordu; hepsi de kadındı, kimi sorgulayıcı, saldırgan, kimi aygın baygın, melankolik, ona tefekkür keyfini yarım bıraktırıyorlardı. İçlerinde biri vardı ki, ısrarcılığıyla stüdyo sakinlerine dehşet veriyordu. Kuzey Amerikalıydı, otuz ikiyle elli dokuz arası, sorunlu bir yaştaydı, hep kısacık eteklikler giyiyordu, oturduğunda o etekler yaylıymış gibi edepsizce

yukarı doğru toplanıveriyordu. Desnoyers ile birkaç dans ve Pompe Sokağı'na bir ziyaret onun gözünde kazanılmış kutsal birer haktı ve terk edilmiş bir müridin umutsuzluğuyla ustanın peşini bırakmıyordu. Sırtından bakıldığında bir genç kız inceliği sergileyen bu dilberin iki torunu olduğunu öğrenir öğrenmez, Julio tüyüvermişti. Kadına kapıyı açan Argensola hiç değişmeyen bir tümce söylüyordu: "*Master* Desnoyers sokağa çıktı." Artık yalnız kalmayı istediğinde arkadaşına yol veren Argensola oluyordu. Kayıtsız bir tavırla "Sanırım *yankee*[18] damlamak üzere," diyordu. Ve büyük adam sıvışıveriyordu, hem de çoğu zaman servis merdiveninden.

Hayatının en önemli olayı bu dönemde gelişmeye başladı. Desnoyers ailesi Senatör Lacour ile buluşacaktı. Adamın tek evladı René, Chichì'de giderek sevdaya yaklaşan bir ilgi uyandırmıştı. Senatör oğlu için uçsuz bucaksız tarlaları, muazzam sürüleri istiyordu, anlatılanları harika bir öykü dinler gibi dinliyordu. Duldu, yine de konağında toplantılar yapmaktan, şölenler vermekten hoşlanıyordu. Her yeni ünlü şahıs ona derhal bir öğle yemeği planı esinliyordu. İster Kutup yolcusu, ister ünlü şarkıcı olsun, Paris'e uğrayan tanınmış kişi yoktu ki Lacour'un yemek salonunda sergilenmesin. Desnoyers'in oğluna birdenbire sempati duydu; oysa o güne dek ona şöyle bir bakmıştı, o kadar. Senatör modern bir adamdı, şanı şerefi sınıflandırmaz, şöhretleri birbirinden ayırmazdı. Bir soyadını sık işitti mi, hevesle benimsemesi için yeterdi. Julio ziyaretine geldiğinde, dostlarına gururla tanıtıyordu, bir "aziz ustam" demediği eksikti. Tüm sohbetler tango üzerine odaklanmıştı. Academie Française'de bile tangoyla uğraşmışlar, eski Atina'da gençlerin ona benzer eğlenceleri olduğunu kanıtlamışlardı... Lacour da zaten ömrü boyunca ülkesi için bir Atina cumhuriyeti düşlemişti.

Genç Desnoyers bu toplantılarda karı-koca Laurier'lerle tanıştı. Adam mühendisti, Paris yakınlarında otomobil motorları imal eden bir fabrikası vardı, otuz beş yaşındaydı, iri yapılı, hantalca, suskundu, sanki insanları ve nesneleri daha derinine tanımak istermiş gibi ağır bakışlar yöneltiyordu çevresine. Madam Laurier kocasından on yaş küçüktü, sanki sert bir çelişkinin gücüyle ondan uzaklaşır gibiydi. Hafifmeşrepti, şıktı, havaiydi, hayatı verdiği zevklerden ve keyiflerden ötürü seviyordu. Kocasının sessiz, ağırbaşlı tapınmasına gülümseyerek razı olur gibi bir hali vardı. Onun kadar olumlu özellikleri olan birine verebileceğinin en azıydı bu. Ayrıca evlenirken üç yüz bin franklık bir drahoma getirmişti; bu sermaye mühendisin işlerini genişletmesine yaramıştı. Senatör, bu evlilik şirketinin

düzenlenmesinde rol almıştı. Bir gençlik arkadaşının oğlu olduğundan Laurier ile ilgilenmişti.

Julio'nun varlığı Lacour'un sıkıcı salonunda Margarita Laurier için bir güneş ışını gibi oldu. Kadın moda dansı biliyordu, Desnoyers'in hayranlık topladığı "tangolu çay" salonlarının müdavimiydi. Birdenbire kendini kadınların paylaşamadıkları o ünlü ve ilginç erkeğin yanında buluvermek!.. Kendisini senatörün sohbet ahbabı öbür kadınlarından biri sanmasın diye terzilerinden söz etti, hepsi La Paix Caddesi'ndendi, büyük bir vakarla saygıdeğer bir hanımefendinin sırtında sekiz yüz franktan ucuz bir elbiseyle sokağa çıkamayacağını belirtti, daha birkaç yıl önce parmak ısırtan bin franklık bir şapka şimdi artık sıradan bir şey sayılıyordu.

O tanışmanın sonucu, ustanın "küçük Laurier"i –boyunun uzunluğuna karşın arkadaşları onu böyle çağırıyorlardı– dansa kaldırması oldu, kadın imrenme ve kıskançlık dolu bakışlar arasında onunla dans etti. Her yana annesinin otomobiliyle giden basit bir mühendisin karısı için ne büyük bir zafer!.. Başlangıçta Julio'ya çekici gelen yenilikti. Dansın karmaşık ritmini izlerken kollarında ayılıp bayılan bütün kadınlara eş sandı onu. Daha sonra onu farklı buldu. İlk sözlü yakınlaşmalarının ardından onun direnmesi arzusunu kamçıladı. Doğrusu şu ki, onun gibi klas bir kadınla hiç alışverişi olmamıştı. İlk döneminin kadınları gece restoranlarının müdavimleriydi, sonunda ücretlerini alırlardı. Şimdilerde şöhret yüksek mevkili kadınları kollarına getirmekteydi, ama ağza alınmayacak bir geçmişleri vardı ve fazlasıyla olgundular. Ona doğru ilerleyen, ama sonra tam kendini bırakacakken apansız uyanan bir utangaçlıkla geri çekilen bu burjuva kadını olağanüstü bir şeydi.

Tango salonları büyük bir kayba uğradılar. Desnoyers ortalarda daha az dolaşır oldu, şanını profesyonellere bıraktı. Haftalar geçiyordu da, sadık müritleri saat beşten yediye onun ışıklar altında parlayan siyah kâkülleriyle, şirin hareketlerle oynayan rugan pabuçlu ayacıklarını göremiyorlardı.

Margarita Laurier de bu mekânlardan sıvıştı. İkisinin buluşmaları kadının Paris'te geçen aşk öykülerinde okuduğuna uygun biçimde gelişti. Heyecandan tir tir titreyerek Julio ile buluşmaya giderken tanınmaktan ödü kopuyor, en göze çarpmayacak elbiselerini giyiyor, yüzünü kalın bir siyah tülün ardına gizliyordu, arkadaşlarının "ihanet tülü" dediklerinden. En az uğranan mahallelerin ufak meydanlarında randevulaşıyorlar, tedirgin olur

olmaz havalanıp ta uzaklara konan ürkek kuşlar gibi yer değiştiriyorlardı. Kimi zaman Buttes-Chaumont'da buluşuyorlar, kimi zaman Seine Nehri'nin sol kıyısındaki bahçeleri, Lüksemburg'u, hatta uzaklardaki Montsouris Parkı'nı yeğliyorlardı. Kocası onu yakalayacak diye dehşetten ürperiyordu kadın, oysa çalışkan mühendis gerçekte ta uzaklarda, fabrikasındaydı. Diken üstü oluşundan, dikkati çekmeden süzülüvermek için aşırı ihtiyatlı davranmasından ötürü sonunda gelip geçenlerin dikkatini çekiyordu.

Julio bu göçebe sevdanın rahatsızlığı karşısında sabırsızlandı, eline birkaç kaçamak öpücükten başka şey geçmiyordu. Yine de Margarita'nın yakarmaları karşısında sonunda dilini tutuyordu. Yığınla kadından biri gibi onun olmak istemiyordu; o aşkın ebediyen süreceğinden emin olmak istiyordu. Evlilik ilk kusuruydu ve sonuncusu olmasını istiyordu. Ah, o güne değin toz kondurulmamış şöhreti!.. İnsanların ne diyecekleri korkusu!.. İkisi ergenlik çağına geri döndüler; on beş yaşlarının hiç yaşamamış oldukları güven dolu ve çocuksu sevdasıyla seviştiler. Julio çocukluktan hovardalığın zevklerine sıçramış, bütün başlangıç törelerini bir çırpıda yakmıştı. Margarita evliliği öbür kadınlar gibi olmak için istemişti, evli bir kadının saygınlığına ve özgürlüğüne erişmek için, kocasına karşı ancak belli belirsiz bir şükran duygusu besliyordu. "Başkalarının başladığı noktaya biz sonunda vardık," diyordu Desnoyers.

Tutkusu yoğun, iman dolu ve adi bir aşkın tüm kurallarına uygundu. Akşam hava kararırken bir parkın bankında birbirlerinin elini sıkıca tutup, bir öpücük vermekle romanlara layık bir duygusallıkla yürekleri titriyordu. Erkek, Margarita'nın bir tutam perçemini saklıyordu, ama aslında gerçek olduğundan emin değildi, pekâlâ da modanın dayattığı bir eklemenin parçası olabilirdi. Kadın başını onun omzuna gizliyor, sanki onun egemenliğini dilercesine büzülüyordu; ama hep açık havada. Julio bir faytonun mahremiyetinde biraz daha yakınlaşmayı dener denemez, madam şiddetle olmaz diyordu. Davranışları çelişkili bir ikileme uyar gibiydi. Her sabah kesin teslime hazır uyanıyordu. Ama sonra, kendini onun yanında görünce, iyi şöhretine düşkün, annesinin öğütlerine sadık küçük burjuva kadını ortaya çıkıyordu yeniden.

Günün birinde, sevdiğinin yaşadığı ortamı görmenin esinlediği ilgiyle, stüdyoyu ziyaret etmeye razı oldu. "Ama yemin et, uslu duracaksın." Julio'nun yemini ganiydi, Margarita'nın önerdiği her şey üstüne yemin etti...

Ve o günden sonra bahçelerde buluşmaz, kış rüzgârına kapılıp avarelik etmez oldular. Stüdyoda kaldılar, Argensola'ya da yaşantısını değiştirmek düştü, yanında kitaplarını okumak için başka bir ressam dostunun sobasını ayarladı.

O durum iki ay sürdü. O sakin mutluluklarını hangi gizli güç altüst etti, bunu hiç bilemediler. Margarita'nın kadın arkadaşlarından biri, durumu sezinleyip kocasını bir imzasız mektupla uyarmış olabilirdi; belki de kendisi, farkında olmadan, açıklanamayan şen şakraklıklarla, eve geç vakit, yemekler sofraya getirilmişken dönüşleriyle, evlilik mahremiyeti anı geldiğinde, ötekinin anısına sadık kalabilmek için mühendise birdenbire huysuzluk etmesiyle kendini ele vermişti. Yasal eşiyle sevdiği erkek arasında ikiye bölünmek öyle bir işkenceydi ki, basit ve şiddetli heyecanını kaldıramamıştı.

Bir gece Pompe Sokağı'nda saatine göz atarak ve bir otomobil ya da basit bir fayton bile bulamadığı için sabırsızlıktan titreyerek hızlı hızlı yürürken, bir adam yolunu kesti... Esteban Laurier! O trajik an aklına geldikçe hâlâ korkudan ürperiyordu. Bir an kendisini öldürecek sanmıştı. Ciddi, çekingen, ezik adamlar öfkeleri patladığında korkunç olurlar. Kocası her şeyi biliyordu. Endüstri problemlerini çözmekte yararlandığı sabırla, onu her gün incelemişti de kadın onun hiçbir şey belli etmeyen suratından bu gözaltını sezinleyememişti. Sonra izlemişti onu, ta başına geleni kuşkuya yer bırakmayacak biçimde anlayıncaya değin.

Margarita onun tutkularında bu denli adi ve şamatacı olduğunu asla hayal edememişti. Olayı sahiden kibar kişilerin yaptıkları, birçok arkadaşının kocalarının yaptıkları üzere soğukkanlılıkla, filozofça hafif bir alayla kabulleneceğini umuyordu. Oysa işinin ötesinde gözü karısından başka şey görmeyen, onu bir kadın olarak sevdikten başka, tüm incelikleri ve zarafeti kendinde toplamış, kırılgan ve üstün bir yaratık olarak hayranlık duyan zavallı mühendis durumu bir türlü kabullenemiyordu, hiçbir şeyden çekinmeksizin bağırıp çağırdı, tehditler savurdu, rezaletin tüm eş-dost çevresine güzelce yayılmasını sağladı. Senatör, suçluların kendi saygıdeğer hanesinde tanışmış olduklarını anımsadıkça fevkalade rahatsız olmaktaydı. Ama öfkesini kocaya yöneltti. Densiz mahlûk!.. Kadınlar kadınlıklarını yaparlar, hayatta her şeyin bir çaresi vardır. Gel gör ki o kendini bilmezin

yaptığı ihtiyatsızlıklardan sonra artık usturuplu bir çözüm bulmanın yolu kapanmıştı, boşanmayı gündeme getirmekten başka çare yoktu.

Yaşlı Desnoyers oğlunun son marifetini öğrenince küplere bindi. Laurier ona büyük bir sevgi esinlemekteydi. Hayatlarını işlerine adamış, sabırlı, sessiz adamlar arasında kurulan içgüdüsel dayanışma onları birbirine yaklaştırmıştı. Senatörün evindeki sohbetlerde mühendise işinin nasıl gittiğini soruyor, evladıymış gibi sevecenlikle söz ettiği fabrikasının gelişmesiyle ilgileniyordu. Adı cimriye çıkmış olan milyoner, eğer günün birinde bu çabalarını genişletecek olursa, kendisine çıkarsız bir destek vermeyi bile önermişti. Şimdi kendi oğlu olacak o havai, boş gezenin boş kalfası dansçı kalkmış, o iyi niyet dolu adamın mutluluğunu çalıyordu ha!..

Olay ilk patlak verdiğinde Laurier düellodan dem vurdu. İş makinesinin koşumlarını kopartan, çılgın kişnemelerle tüyleri diken diken olan, ısıran katananın öfkesiydi onunki. Baba onun kararına öfkelendi... Al sana bir rezalet daha! Julio ömrünün en güzel yıllarını silah kullanmaya adamıştı.

— Öldürür onu –diyordu senatör–. Eminim, öldürür onu. Hayatın mantığı budur: İşe yaramaz kişi işe yarayanı sonunda bertaraf eder hep.

Ama ölü çıkmadı. Cumhuriyetin babası iki tarafı da Senato'nun koridorlarında bir bakanlık krizi çıktığı zamanlarda gösterdiği ustalıkla idare etmeyi başardı. Rezalet örtbas edildi. Margarita annesinin yanında oturmaya gitti ve boşanma için gereken işlemlere başlandı.

Kimi akşamlar, stüdyodaki saat yediyi çalar, Margarita sevişmenin yorgunluğuyla gerinirken üzüntüyle diyordu ki:

— Kalkıp gitmeliyim... Benim gerçek evim burasıyken kalkıp gitmeliyim... Ah, neden sanki evli değiliz!

Ruhunda o güne değin hiç haberi olmadığı burjuva erdemleriyle dolu bir bahçenin çiçeklendiğini duyan Julio da imanla yineliyordu:

— Doğru söylüyorsun, neden sanki evli değiliz biz!

Artık arzuları gerçekleşebilecekti. Beklenmedik biçimde sahneye çıkan koca onların yolunu açmaktaydı. Böylelikle genç Desnoyers para bulup buluşturmak ve Margarita ile evlenmek üzere Amerika yollarına düştü.

IV

Berlinli Kuzen

Julio Desnoyers'in stüdyosu bir çatı katının sokağa bakan tarafındaydı. Asansörle ana merdiven kapısının önünde sona eriyordu. Arka tarafta bir iç avludan ışık alan iki ufacık daire bulunuyordu, tek ulaşım yolları tavan arasına kadar tırmanan servis merdiveniydi.

Argensola, ev arkadaşının yolculuğu sırasında stüdyoda kalınca bu kat komşularıyla ahbaplık etmeyi denemişti. Dairelerden daha büyücek olanı gün boyu boş kalıyordu. Sahipleri ancak bir lokantada yemek yedikten sonra eve dönüyorlardı. Yalnız tatil günlerinde evde bulunan bir çalışan çifttiler. Güçlü kuvvetli, asker havalı erkek, büyük bir mağazada denetmendi. Askerliğini Afrika'da yapmıştı, gururla taşıdığı bir madalyası vardı, ihtiyat orduda asteğmen rütbesindeydi. Kadın etine dolgun, biraz solgun, mavi gözlü bir sarışındı; duygusal havalardaydı. Tatil günlerinde piyanosunun önünde saatler saati oturur, müziksel anılarını tazelerdi, hiç değişmeyen anılar. Kimi zamanlar da Argensola bir iç pencereden onu mutfak işleri yaparken görürdü, eşi kendisine yardım ederdi, pazar gününün öğle yemeğini hazırlarken ikisi de kendi beceriksizliklerine ve deneyimsizliklerine gülerlerdi.

Kapıcı kadın, hanımı Alman sanıyordu, ama kendisi İsviçreli olduğunu özenle belirtiyordu. Büyük bir mağazada kasiyer olarak çalışıyordu, ama eşiyle aynı mağazada değil. Sabahları evden birlikte çıkarlar, Etoile Meydanı'nda ayrılırlar, her biri kendi yoluna giderdi. Akşamın yedisinde sokağın ortasında ilk kez görüşen sevgililer gibi öpüşerek selamlaşırlar, akşam yemeğinden sonra Pompe Sokağı'ndaki yuvalarına dönerlerdi. Argensola'nın bütün ahbaplık girişimleri bu çiftin bencilliği karşısında sonuçsuz kalmıştı. Buz gibi bir nezaketle karşılık veriyorlardı kendisine; salt kendileri için yaşıyorlardı.

İki odadan oluşan öbür dairede yalnız bir adam oturuyordu. Rus ya da Polonyalıydı; eve hemen her zaman elinde kitap paketleriyle dönüyor, saatler saati oturup avluya bakan bir pencerenin önünde yazı yazıyordu. İspanyol ilk andan itibaren onu belki de pek büyük erdemler gizleyen esrarlı biri olarak görmüştü: Tam bir roman kahramanı. Tchernoff'un egzotik görüntüsünden etkilenmişti; karmakarışık bir sakal, uzamış yağlı saçlar,

yediği bir yumrukla çarpılmışa benzeyen basık burnunun üstünde bir gözlük. Ucuz şarapla terli giysi karışımı pis bir koku görünmez bir bulut gibi sarıyordu çevresini; Argensola onu servis kapısından görürdü: "İşte Tchernoff dostumuz dönüyor." Ve komşusuyla iki laf etmek için iç sahanlığa çıkardı. Adam uzun süre evinin girişini ona karşı savundu. Öyle ki İspanyol onun simyayla ya da benzeri esrarlı işlemlerle uğraştığını düşünmeye başladı. Gün gelip içeri girebildiğinde gördüğü şey kitaplar oldu, pek çok kitap, her yanda kitaplar, yerlere dağılmış, raflara dizilmiş, köşelere yığılmış göçmüş iskemleleri, hurda masaları kaplayan kitaplar; bir de ancak kırk yılda bir değiştirilen bir yatak: Ev sahibi her yanı toz toprak ve örümcek ağlarının sardığını görünce telaşlanıp, kapıcı kadının bir arkadaşından gelip bir el atmasını istiyordu.

Sonunda Argensola bu adamın hayatının hiçbir esrarlı yanı olmadığını biraz da düş kırıklığıyla kabullenmişti. Pencerenin önünde yazıp durdukları çeviriydi; bazıları sipariş, bazıları da sosyalist gazetelere gönüllü yaptığı çalışmalar. Tek şaşırtıcı yanı bildiği dillerin çokluğuydu.

— Bilmediği dil yok! –dedi Desnoyers'e o komşuyu anlatırken–. Yeni bir dil işitmeye görsün, birkaç günde sırrını çözüyor. Yaşayan dil olsun, ölü dil olsun, anahtarını biliyor. İspanyolcayı senin benim gibi konuşuyor, oysa hiç İspanyolca konuşulan bir ülkede bulunmamış.

Yığılı duran kitapların bazılarının başlıklarını okuduğunda Argensola yeniden esrar duygusuna kapıldı. Büyük bölümü eski kitaplardı, çoğu kendisinin çözemediği dillerde yazılmıştı; yeni açılmış kitabevlerinden ve Seine Nehri'nin kıyısındaki sahafların tezgâhlarından ucuza satın alınmışlardı. Ancak "dillerin anahtarını bilen" bu adam o cins şeyler satın alabilirdi. Bu toza batmış, kimilerinin sayfaları yıpranmış kitap yığınlarından bir mistik hava, insanüstü gizemli törelerin, el değmemiş sırların havası yüzyılların ötesinden bir soluk gibi geliyordu. Ve bu kadim kitaplarla karmakarışık, yepyeni, pırıl pırıl kırmızı kapaklı başka yayınlar da vardı; sosyalist propaganda defterleri, Avrupa'nın bütün dillerinde broşürler, sonra gazeteler, başlıkları devrimi haber veren pek çok gazete.

Tchernoff ziyaretten ve gevezelikten hoşlanıyora benzemiyordu. Öcü sakalının ardında gizemli bir gülümsemeyle, sohbeti kısa kesmek için sözü dirhemle sarf ediyordu. Ama Argensola'nın elinde onun bu yabanıl direncini kıracak bir şey vardı. Anlamlı bir davet ifadesiyle "Gidelim mi?"

gibilerden göz kırpması yetiyordu. Ve ikisi hemen Desnoyers'in divanlarından birine ya da stüdyonun mutfağına, Victor Hugo Bulvarı'ndan gelme bir şişe şarabın karşısına yerleşiyorlardı. Don Marcelo'nun değerli şarapları Rusu yumuşatıyor, dilini çözüyordu. Ancak bu destekten faydalanarak bile, adamın yaşantısı üstüne pek bir şey öğrenemiyordu İspanyol. Ara sıra Jaurés'yi[19] ve başka sosyalist hatipleri anıyordu. En güvenebildiği geçim aracı partinin gazetelerine yaptığı çevirilerdi. Birkaç kez ağzından Sibirya adını kaçırdı; orada uzun süre kalmış olduğunu belirtti. Yine de istemeden ziyaret etmiş olduğu o uzak ülkeden söz etmeyi sevmiyordu. Daha ileri ifşaata girişmeksizin, alçakgönüllülükle gülümsüyordu.

Julio Desnoyers'in dönüşünün ertesi günü, Argensola sabah sabah servis merdiveninin sahanlığında Tchernoff ile konuşmaktaydı ki, stüdyonun ana merdivene açılan kapısının zili çalındı. Amma da aksilik. Önemli politikacılar tanıyan Rus ona Jaurés'nin barışı koruyabilmek amacıyla yaptığı girişimleri aktarmaktaydı. Hâlâ umudunu koruyan birçok kişi vardı. O, Tchernoff ise, bu ham hayalleri her zamanki basık burunlu sfenks gülümsemesiyle yorumluyordu. Kuşkulu olmak için nedenleri vardı... Derken zil bir daha çalındı, İspanyol da ahbabını bırakıp kapıyı açmaya koştu.

Bir bey Julio'yu görmek istiyordu. Fransızcayı düzgün konuşuyordu, ama Argensola vurgusundan kimliğini anladı. Yatak odasına girdiğinde, yatağından yeni kalkmış olan arkadaşına güvenle bildirdi:

— Berlinli kuzenin, vedalaşmaya gelmiş. Başkası olamaz.

Üç erkek stüdyoda bir araya geldiler. Desnoyers, yeni gelen onun toplumsal sınıfı hakkında yanılmasın diye arkadaşını tanıttı.

— Kendisinden bahsedildiğini duydum. Bu bey, Argensola olmalı, büyük yetenekleri bulunan bir gençmiş.

Doktor Julius von Hartrott bu sözleri her şeye vâkıf olan ve daha alt sınıftan birine dikkatinin sadakasını lütfederek gururunu okşamaya niyetlenen birinin kerli ferliliğiyle söyledi.

İki kuzen birbirlerini içinde güvensizlik payı da olan bir merakla süzdüler. Aralarında yakın akrabalık bağı vardı, yine de birbirlerini pek az

tanıyorlardı, karşılıklı olarak fikirlerinin ve zevklerinin tümüyle farklı olduğunu sezinlemekteydiler.

Argensola, bu bilge kişiyi inceledikçe sivil kıyafetli bir subaya benzetti. Arada bir sivil giyinen kılıç erbabına öykünme hevesi sezinleniyordu onda; her Alman burjuvasının kendini bir üst sınıftanmış gibi satma emeliydi bu. Pantolonunun paçaları binici çizmelerinin içine sokulmak üzere yapılmış gibi dardı. Çift sıra düğmeli ceketinin beli sıkı, etekleri geniş ve uzun, yakası kalkıktı; biraz subay redingotuna benzetilmişti. Güçlü çene kemiği üzerine inen kızıl bıyığı ve kısa kesilmiş saçları bu savaşçı havasını tamamlıyordu. Oysa gözleri bir araştırmacının gözleriydi; donuk, kocaman, şaşkın, miyop gözbebekleri kalın camlı gözlüğünün ardına sığınmışlar, ona barışçı bir adam havası veriyorlardı.

Desnoyers onun üniversitede yardımcı doçent olduğunu biliyordu, tuğla misali kalın ve ağır birkaç kitap yayımlamıştı, ünlü bir tarihçinin yönettiği, belge araştırmakla uğraşan bir dernek olan Tarih Semineri'nin araştırmacıları arasında yer alıyordu. Ceketinin yakasında bir yabancı onur kuruluşunun rozeti göze çarpıyordu.

Julio'nun ailenin bilgesine karşı duyduğu saygıya biraz da küçümseme karışıyordu. Kendisi ve kardeşi Chichì küçüklüklerinden beri Berlin'deki kuzenlerine karşı içgüdüsel bir husumet beslemişlerdi. Hem ailesinin kalkıp da hayatı yalnızca kitaplardan öğrenmiş, ömrünü başka çağlardaki insanların ne yapıp ettiklerini araştırmakla geçirip kendi Alman kafasına göre sonuçlar çıkaran bu kitap kurdunu taklit edilmeye değer bir örnek gibi göstermeleri onu rahatsız ediyordu. Aslında Julio hayranlığa pek yatkındı, kendisine "konularını" Argensola'nın anlattığı bütün o yazarlara büyük saygı duyuyordu, ama ünlü akrabasının zihinsel üstünlüğünü kabul etmesi olacak iş değildi.

Berlin'de bulunduğu sıralar duyduğu halk icadı Almanca bir deyimle sınıflandırmıştı onu. Orada ayrıntılı, ağır mı ağır araştırma kitaplarının her ay düzinelercesi yayımlanıyordu. Hiçbir profesör yoktu ki, basit bir ayrıntı konusunda koskocaman bir cilt yazmış olmasın, hem de beceriksiz ve karışık bir biçimde. İnsanlar da bu dar görüşlü, bütünü şöyle zekice kavrama yeteneğinden yoksun yazarlara, yapıtlarının gerektirdiği bitmez tükenmez oturma seanslarını ima ederek *Sitzfleisch haben* (mabadı dolgun)

tanımını yakıştırmıştı. Kuzeni onun gözünde öyle bir *Sitzfleisch haben*'dı işte.

Doktor von Hartrott, ziyaretinin nedenini açıklarken İspanyolca konuştu. Bu dili çocukluğunda ailesinin dili olduğu için, aynı zamanda ihtiyatlı davranmış olmak için kullanıyordu, nitekim işitilmekten çekinircesine birkaç kez çevresine bir göz attı. Julio'ya veda etmeye gelmişti. Annesi onun döndüğünü söylemişti ya, görüşmeden çekip gitmek istememişti. Birkaç saat içinde Paris'ten ayrılacaktı; koşullar sıkıştırıyordu.

— Ama sen savaş çıkacağını sanıyor musun? –diye sordu Desnoyers.

— Savaş yarın ya da öbür gün patlak verecek. Önlemeye kimsenin gücü yetmez. İnsanlığın sağlığı açısından gerekli bir olgu bu.

Bir sessizlik oldu. Julio ile Argensola bir savaşçı küstahlığıyla konuşan bu barışçı görünümlü adama şaşkınlıkla bakakaldılar. İkisi de fark ettiler ki, doktor bu ziyareti, görüş ve coşkularını birilerine aktarmak gereğiyle yapmaktaydı. Aynı zamanda, Paris halkının bir alay dışavurumu arasında, onların ne düşündüklerini, ne bildiklerini öğrenmek istiyor da olabilirdi.

— Sen Fransız değilsin –diye ekledi kuzenine yönelerek–; sen Arjantin'de doğdun, senin önünde gerçeği söylemek mümkün.

— E, sen orada doğmadın mı? –diye sordu Julio gülümseyerek.

Doktor, sanki aşağılayıcı bir şey duymuş gibi bir itiraz hareketi yaptı.

— Hayır; ben Almanım. Bizlerden birisi nerede doğmuş olursa olsun, her zaman kendi anayurdu olan Almanya'ya aittir.

Ardından Argensola'ya dönerek sözü sürdürdü:

— Bey de yabancı. Soylu bir ülkeden geliyor. İspanya en iyi yanlarını bize borçludur: Onura tapınmayı, şövalyelik ruhunu.

İspanyol itiraz edecek oldu, ama bilge kişi izin vermedi, bir akademisyen havasıyla ekledi:

— Sizler vaktiyle perişan Keltlerdiniz, değersiz bir ırkın aşağılığına gömülmüş, Roma Latinliğiyle melezleşmiştiniz, bu da durumunuzu büsbütün kötüleştiriyordu. Bereket Gotlar ve bizim ırkımızdan daha başka

halk toplulukları tarafından fethedildiniz de kişilik vakarı nedir öğrendiniz. Delikanlı, şunu hiç aklınızdan çıkarmayın ki, Vandallar günümüzdeki Prusyalıların atalarıdır.

Argensola yine bir şeyler diyecek oldu, ama arkadaşı profesörün sözünü kesmesin diye bir işaret yaptı. Adam az önceki çekingenliğini unutmuş, kendi sözlerinin coşkusuna kapılmıştı.

— Büyük olaylara tanık olacağız –diye sürdürdü–. Bugünlerde doğmuş olmakla talihliyiz, tarihin en ilginç çağı bu. İnsanlık bugünlerde rotasını değiştirmekte. Gerçek uygarlık şimdi başlıyor işte.

Onun fikrince, patlayacak savaş görülmedik bir hızla gelişecekti. Almanya bu kesin olayı dünya ekonomisini uzun süre sarsmayacak şekilde gerçekleştirmek üzere hazırlanmıştı. Hasımlarının en ürkütücüsü olan Fransa'yı ezmeye bir ay yetecekti. Sonra Rusya'nın karşısına dikilecekti; o hantal ülke anında savunmaya geçmeyi beceremeyecekti. Son olarak sıra o tafralı İngiltere'ye saldırmaya gelecekti, Alman ilerleyişini daha fazla engelleyemesinler diye İngilizleri adalarına hapsedeceklerdi. O bir dizi hızlı darbeyle yıldırım zaferi bir yaza sığacaktı. Gelecek sonbaharda, dökülen yapraklar, Almanya'nın kesin zaferini selamlayacaktı.

Dinleyicilerinden hiç itiraz beklemeyen bir profesörün güveniyle, Alman ırkının üstünlüğünü anlattı. İnsanlar kafataslarının biçimine göre iki gruba ayrılmışlardı: Dolikosefaller ve brakisefaller. Bir başka bilimsel ilkeye göre de sarı saçlılarla siyah saçlılar olarak ayrılıyorlardı. Dolikosefaller daha ileri bir aklın temsilcisi olan ari ırktı. Brakisefaller melezdiler, yozlaşmanın her türlü damgasını taşıyorlardı. Tam bir dolikosefal olan Cermen insanı o eski arilerin tek mirasçısıydı. Bütün öteki halklar, özellikle de Avrupa'nın güneyinde "Latin" olarak adlandırılanlar, insanlığın yozlaşmış kısmındandılar.

İspanyol daha fazla kendini tutamadı. Bu ırkçılık kuramları artık biraz okumuş yazmış kimsenin yutmadığı köhnemiş düşüncelerdi! Ari ırk diye bir şey yoktu, tarih boyunca onca haşır neşir olduktan sonra tüm halkların kanları bin bir karışımdan oluşuyordu!.. Almanların çoğunda profesörün aşağı ırklara yakıştırdığı etnik özellikler görülüyordu.

— Biraz öyle aslında –dedi Hartrott–. Yine de Alman ırkı tümüyle ari olmasa bile, ırkların en az karışmış olanıdır, dolayısıyla dünyayı yönetmek de onun hakkıdır.

Güney topraklarında yaşayan Keltlerden söz ederken sesi alaylı ve keskin bir tonla batıcılaşıyordu. Onlar insanlığın ilerleyişini geciktirmişler, onu yolundan saptırmışlardı. Kelt insanı bireyciydi, dolayısıyla eşitliği amaçlayan, yönetilmesi olanaksız bir devrimciydi. Üstelik insancıldı, acıma duygusunu erdem sayardı, böylece hiç mi hiç işe yaramayan cılızların varlığını savunurdu.

Pek soylu olan Alman insanı, düzeni ve gücü her şeyden üstün tutardı. Doğa onu hadım ırklara hükmetsin diye seçmişti, liderleri belirleyen tüm erdemlere sahipti. Fransız Devrimi doğrudan doğruya Cermenlerle Keltler arasında bir çatışma olmuştu. Fransız soyluları barbar denilen halkların istilasının ardından ülkeye yerleşmiş bulunan Alman savaşçıların torunlarıydılar. Burjuva sınıfıyla halk, Gal-Kelt öğesini temsil ediyordu. Aşağı ırk üstün ırkı yenmiş, ülkenin altını üstüne getirmiş, dünyayı tedirgin etmişti. Keltçilik demokrasinin, sosyalist öğretinin, anarşinin mucidiydi. Ama Cermenlerin başkaldırması yakındı, kuzeyli ırk yeniden düzeni sağlayacaktı, bunu başarabilsin diye onun tartışma götürmez üstünlüğünü koruyarak kayırmıştı Tanrı onu.

— Bir halk –diye ekledi–, ancak temelden Cermen halkı ise yüce bir yazgı umabilir. Cermenliği azaldığı oranda uygarlığı da azalacaktır. Biz insanlığın soylu kesimini temsil ediyoruz, Kayzer Wilhelm'in dediği gibi "yeryüzünün kaymağı"yız.

Bu böbürlenmeleri Argensola ağzı açık dinlemekteydi. Bütün büyük halklar gün gelmiş emperyalizm ateşine tutulmuşlardı. Yunanlılar halkların en uygarı olduklarından ve kendilerinin başka insanlara uygarlık aktarmaya en elverişli kişiler olduklarına inandıklarından hegemonya emelleri beslemişlerdi. Romalılar, fethettikleri topraklarda, kendi hukuklarını ve adalet kurallarını yerleştirmişlerdi. Devrim ve İmparatorluk döneminin Fransızları istilalarını insanları özgürleştirmek ve yeni fikirlerin tohumlarını saçmak dileğiyle haklı gösteriyorlardı. XVI. yüzyıldaki İspanyollar bile, din birliğini sağlamak ve dinsel sapkınlığın kökünü kurutmak adına Avrupa'nın yarısına karşı savaşırken hatalı, karanlık, ama çıkarsız bir idealin peşindeydiler.

Tarihte onların hepsi cömert ve kendi çıkarlarından üstün saydıkları bir şey uğruna harekete geçmişlerdi. Yalnız bu profesörün Almanya'sı kendini dünyaya ırkının üstünlüğünü ileri sürerek dayatmaya kalkışıyordu; öyle bir üstünlüktü ki bu, hiç kimse tarafından tanınmamıştı, iddialarına bir sahte bilim cilası çekerek kendi kendine yakıştırıyordu.

— Bugüne değin, savaşlar askerlerin uğraşı olmuştu –diye sürdürdü Hartrott–. Şimdi açılacak savaş askerlerle profesörlerin olacak. Hazırlanışında üniversitenin de genelkurmay kadar payı var. Alman bilimi, bilimlerin en ilerisidir, Latin devrimcilerin militarizm diye küçümsedikleri şeyle sonsuza değin birleşmiştir. Dünyanın efendisi olan güç, hukuku oluşturan şeydir ve bizim uygarlığımızı dayatacaktır, tek sahici uygarlıktır bu. Bizim ordularımız bizim kültürümüzün temsilcileridir, birkaç hafta içinde dünyayı içine düştüğü Kelt çöküntüsünden kurtaracak, onu yepyeni bir kanla gençleştireceklerdir.

Irkının muazzam geleceği, onun, sözlerine lirik bir coşku vermesine neden olmuştu. I. Wilhelm'e, Bismarck'a, geçmiş zaferlerin tüm kahramanlarına sonsuz saygısı vardı, ama onlardan zamanını doldurmuş, can çekişen tanrılarmış gibi söz ediyordu. Şanlı büyükbabalardı onlar; kendi halinde emeller beslemişlerdi, sınırları genişletmekle, imparatorluğun birliğini sağlamakla yetinmişlerdi, sonra da yeni kuşağın gösterdiği her cüretkârlığa sağlıksız bir ihtiyatla karşı çıkmışlardı. Emelleri kıta hegemonyasından öteye geçmemişti... Ama sonra II. Wilhelm ortaya çıkmıştı, ülkenin gereksindiği çok yönlü kahramandı o.

— Hocam Lamprecht[20] –dedi Hartrott–, onun büyüklüğünü bir tablo gibi ortaya koymuştur. Hem gelenek, hem gelecek o, hem düzen, hem cüretkârlık. Büyükbabası gibi, Tanrı'nın inayetiyle monarşiyi temsil ettiğine kesinlikle inanıyor. Ancak keskin, pırıl pırıl zekâsıyla modern çağın yeniliklerini kabul ediyor ve benimsiyor. Bir romantik, bir feodal, tarıma bağlı muhafazakârların destekçisi oluşunun yanı sıra, günün adamı; pratik çözümler araştırıyor ve Amerikan işi bir faydacı ruh sergiliyor. Benliğinde içgüdüyle mantığı birleştiriyor.

Bu kahramanın önderliğinde, Almanya giderek güçlerini toplamış, gerçek yolunun ne olduğunu anlamıştı. Üniversite onu ordularından daha fazla alkışlıyordu. Onca saldırı gücünü biriktirdikten sonra neden bir işe yaramasınlardı?.. Dünya imparatorluğu Cermen halkının olmalıydı. Trei-

tschke'nin[21] öğrencileri olan tarihçiler ve filozoflar bu dünya egemenliğini haklı gösterecek nedenleri şekillendireceklerdi. Ve psikoloji tarihçisi Lamprecht, diğer profesörler gibi, Cermen ırkının mutlak üstünlüğü inancını oraya atmıştı. Bu ırkın dünyaya egemen olması doğruydu, çünkü güç yalnız ondaydı. "Almanlaşma depremi" tüm insanlar için muazzam iyilikler getirecekti. Efendi olarak doğmuş bir ırkın hükümdarlığı altında yeryüzü mutlu olacaktı. Alman Devleti, "kol kol yayılan" bir güç olacak, şanı geçmişin ve bugünün tüm imparatorluklarını gölgede bırakacaktı. *Gott mit uns* (Tanrı bizimledir).

— Hocamın söylediği gibi, Hıristiyan ve Cermen bir Tanrı var, yabancı düşmanlarımızın karşısına güçlü ve kıskanç bir ilah gibi dikilen bir "Ulu Müttefik". Var mı bunu kim inkâr edebilecek kimse?..

Desnoyers kuzenini hayretler içinde dinliyor, aynı zamanda gözünü Argensola'dan ayırmıyordu. O da gözleriyle konuşuyordu sanki. "Çıldırmış bu –diyordu–. Bu Almanlar kibirden çıldırmışlar."

Oysa profesör, kendi coşkusunu dizginleyemeden ırkının yüceliklerini sayıp dökmedeydi.

İmanın en yüce ruhlarda bile gölgelendiği olmuştur. O yüzden tanrısal Kayzer de açıklanması olanaksız zayıflıklar göstermişti. Fazla iyiydi, fazla iyilikseverdi. "*Delicie generis humani*", yine Hartrott'un hocası olan Profesör Lasson'un[22] dediği gibi. O muazzam gücüyle dünyayı ezip geçebileceği halde barışı korumakla yetiniyordu. Ama millet olduğu yerde durmak istemiyordu, onu harekete geçirmiş olan önderi itmekteydi. Dizginleri kasmanın yararı yoktu. "İlerlemeyen kişi geri kalır", Pancermenizm böyle haykırıyordu imparatora. İlerlemek gerekirdi, tüm dünyayı fethedene değin.

— İşte savaş geliyor –diye sürdürdü–. Ötekilerin sömürgeleri bizim olmalı, öyle ya, Bismarck, ihtiyarlık inatçılığıyla, dünya paylaşılırken hiçbir şey istemedi, en verimli toprakları bıraktı Fransa ile İngiltere alsınlar. Cermen kanı taşıyan, bizim atalarımız tarafından uygarlaştırılmış tüm toprakların Almanya'nın olması gerek.

Hartrott o ülkeleri bir bir sayıyordu. Hollanda ile Belçika Almandılar. Franklardan ötürü Fransa da öyleydi; kanının üçte biri Cermenlerden

geliyordu. İtalya ise... (profesör bu noktada o ulusun bir müttefik olduğunu anımsayarak duraklıyordu, pek güvenilir bir müttefik değildi aslında, ama diplomatik anlaşmalar henüz yürürlükteydi. Yine de Lombardları ve kuzeyden gelen diğer ırkları hatırlatıyordu.) İspanya ve Portekiz'e sarışın Gotlar gelip yerleşmişlerdi, dolayısıyla onlar da Alman ırkına aittiler. Amerika uluslarının çoğunluğu da ya İspanyol ya Portekiz kökenli olduklarından, bu halka dahildiler.

— Şimdilik onları düşünmek için erken –diye ekledi doktor alçakgönüllülükle–, ama gün gelecek, adaletin saati çalacaktır. Hele kıtada zaferi kazanalım, onların kaderini de düşünürüz... Kuzey Amerika da bizim uygarlaştırıcı etkimizden nasiplenmeli. Orada da milyonlarca Alman var, kıtanın büyüklüğünü onlar yaratmışlar.

Gelecek fetihlerden, kendi ülkesinin öbür halklara yapacağı bir lütufmuş gibi söz ediyordu. O halklar yaşamlarını eskisi gibi, kendi hükümetleriyle sürdüreceklerdi, ama bir hocanın sert elini gereksinen ergenler gibi, Cermen ırkının hükmüne girmiş olacaklardı. Böylece Dünya Birleşik Devletleri'ni oluşturacaklardı, babadan oğula geçen, mutlak güç sahibi bir başkan olacaktı: Cermen kültürünün erdemlerinden yararlanan Almanya imparatoru; insanlar onun endüstriyel yönetiminin altında, disiplinle çalışacaklardı... Ne var ki dünya nankördü, insanların kötülüğü hep her türlü ilerlemeyi engellerdi.

— Boş hayallere kapılmayalım –dedi profesör kibirli bir hüzünle–. Dostumuz yoktur bizim. Herkes bizden sanki tehlikeli varlıklarmışız gibi ürküyor, çünkü en zeki, en aktif bizleriz, çünkü başkalarından üstün olduğumuz görülüyor... Ama madem bizi sevmiyorlar, korksunlar bizden. Dostum Mann'ın dediği gibi, *Kultur* dünyanın manevi örgütlenmesidir, evet, yine de gerektiğinde "kanlı vahşeti" dışlamaz. *Kultur* içimizde barındırdığımız şeytaniliği yüceleştirir, ahlakın, aklın ve bilimin üstündedir. Kultur'u top ateşiyle dayatacağız biz.

Argensola'nın kafasından geçenler gözlerinden okunuyordu: "Çıldırmış bunlar, kibir başlarına vurmuş... Bu insanların elinden çekeceği var dünyanın!"

O karanlık monologu biraz iyimserlikle aydınlatmak umuduyla Desnoyers söze karıştı. Savaş henüz ilan edilmemişti ki, diplomatik müzakereler

sürmekteydi. Kim bilir belki de son anda her şey düzeltilirdi, başka seferler de öyle olmuştu ya. Kuzeni saldırgan bir coşkunun etkisiyle durumu galiba biraz çarpıtıyordu.

Ah doktorun o alaylı, yırtıcı, keskin gülümsemesi!.. Argensola ihtiyar Madariaga'yı tanımamıştı, yine de köpekbalıklarının öyle gülümsediklerini düşündü, oysa hayatında köpekbalığı görmemişti.

— Savaş kapıda –diye belirtti Hartrott–. Almanya'dan yola çıktığımda, daha bundan on beş gün önce, savaşın yakın olduğunu biliyordum.

Bunları öyle bir güvenle söylemişti ki, Julio'nun tüm umutları yok olup gitti. Ayrıca bu adamın az önce ayrılmış olduğu annesini görmek bahanesiyle yaptığı yolculuk kendisini tedirgin ediyordu... Doktor Julius von Hartrott acaba ne yapmaya gelmişti Paris'e?..

— Madem öyle –diye sordu Desnoyers–, niçin yapılıyor onca diplomatik görüşme? Alman hükümeti, gönülsüzce de olsa, niçin Avusturya ile Sırbistan arasındaki savaşta arabuluculuğa soyunuyor?.. Kalkıp açıkça savaş ilan etse daha iyi olmaz mı?

Profesör dosdoğru yanıtladı:

— Kuşkusuz, hükümetimiz savaşı başkaları ilan etsin istiyordur. Saldırıya uğramış konumda olmak çok daha iyidir ve ne denli aşırı olursa olsun, daha sonra verilecek tüm kararları haklı gösterir. Memlekette yaşam düzeyleri iyi olan ve savaş istemeyen insanlar var. Bizi savaşa zorlayanların düşmanlarımız olduğuna onları inandırmak yararlı olur, böylece kendilerini savunmak gereksinimini duyacaklardır. Yalnız üstün ruhlar büyük ilerlemelerin ancak kılıç zoruyla gerçekleştirileceği kanısına ulaşırlar, büyük Treitschke'mizin dediği gibi, savaşın en yüce ilerleme biçimi olduğunu anlarlar.

Bir kez daha yüzünde yırtıcı bir ifadeyle gülümsedi. Ona bakılırsa ahlak ancak bireyler arasında söz konusu olmalıydı, çünkü onların daha uysal ve disiplinli olmalarına yarardı. Ama ahlak hükümetlerin ayağına dolaşır, faydasız bir engel gibi ortadan kaldırılmalıdır. Bir devlet için gerçek ya da yalan diye bir şey yoktur. Şanlı Bismarck, Fransa ile savaş çıkarabilmek için, ki bu Almanya'nın büyüklüğünün temeli olmuştur, sahte bir telgraf düzenlemekte tereddüt etmemişti.

— Hem sen de kabul edersin ki, çağımızın en büyük kahramanıdır o. Tarih onun bu marifetine hoşgörüyle yaklaşıyor. Zaferi kazananı kim suçlayabilir ki?.. Profesör Hans Delbruck çok haklı olarak şöyle yazmıştı: "O sahte Ems telgrafını düzenleyenin eline sağlık!"

Savaşın derhal patlak vermesi yararlı olurdu, koşullar Almanya'nın lehineydi, düşmanlar kendi havalarındaydılar. Böylece General Bernhardi ile daha başka ünlü vatandaşlarının salık verdikleri önleyici savaş olacaktı. Düşmanların hazırlanıp da savaş ilan etmesini beklemek tehlikeli olurdu. Hem zaten zayıf milletlerin kendi sefaletlerini sürdürmek için bulup çıkardıkları hukuk falan gibi icatlar Almanlar için ne engel oluştururdu ki?.. Onların gücü vardı; güç yeni yasalar yaratır. Savaştan galip çıkarlarsa tarih onlara yaptıklarının hesabını sormazdı. Darbe Almanya'dan geliyordu, eğer zafere ulaştıracak olursa tüm dinlerin rahipleri er geç bu kutsal savaşı ilahileriyle kutsayacaklardı.

— Biz savaşı krallarını katleden Sırpları cezalandırmak için de yapmıyoruz, Lehleri ve Rusya tarafından ezilen diğer halkları kurtarıp sonra çıkarsız hamiyetimizin hayranlığıyla itaat edilmek için de. Savaşmak istiyoruz, çünkü biz yeryüzünün bir numaralı halkıyız ve etkinliğimizi tüm gezegene yaymak zorundayız. Almanya'nın saati çaldı. Dünyayı yönetecek iktidar mevkiine geçeceğiz, başka çağlarda o yeri İspanya, ardından Fransa işgal etmişti, şu anda sıra İngiltere'nin. O halkların yıllarca süren hazırlıklar sonucunda ulaştıkları yere biz dört ayda ulaşacağız. İmparatorluğun fırtına bayrağı tüm denizleri ve milletleri dolaşacak; güneş büyük kıyımları aydınlatacak... Eski Roma ölümcül hastayken mezarını kazan Cermenleri barbar olarak adlandırmıştı. Bugünün dünyası da ölüm kokuyor, herhalde bize barbar diyecektir... Desin bakalım! Tanca ve Toulon, Anvers ve Calais, Cermen barbarlığına baş eğdiklerinde durumu daha uzun uzadıya konuşacağız... Güç bizim elimizde, gücü elinde tutan kişi artık tartışmaz, söze kulak asmaz... Güç! Şöyle, kodun mu oturtacaksın, al sana tüm soruların yanıtı işte.

— Tamam da, zafere o kadar da mı güveniyorsunuz? –diye sordu Desnoyers–. Bazen kader korkunç sürprizler yapar. Gizlide saklıda öyle güçler vardır ki, en parlak planları bile altüst eder.

Doktor bunun üzerine dağların tepesinden küçümseyerek baktı. Uzun zamandır her şey öngörülmüş, her şey incelenmişti, hem de o titiz Alman

yöntemiyle. Karşılarında kim vardı ki?.. En ürkülecek düşman Fransa idi, o da sinir bozucu psikolojik propagandanın etkilerine, savaşın çilelerine, çabalarına, yoksunluklarına dayanamazdı; fiziksel olarak zayıf düşmüş, devrim ruhuyla zehirlenmiş, refahına fazlasıyla tutkun olduğundan giderek silah kullanmaktan vazgeçmiş bir halktı.

— Bizim generallerimiz –diye sürdürdü–, Fransa'yı öyle bir perişan edecekler ki, yolumuza çıkmaya asla cesaret edemeyecektir.

Geriye Rusya kalıyordu, ama şekilsiz kalabalıklarını bir araya toplaması uzun zaman alır ve güç olurdu. Berlin'deki genelkurmay her şeyi elifi elifine hazırlamıştı, Fransa altı hafta içinde ezilecek, ardından muazzam bir askeri güç, daha yerinden kıpırdamasına fırsat verilmeksizin Rus İmparatorluğu'na yöneltilecekti.

— Horozu boğazladıktan sonra ayının defterini düreceğiz –diye belirtti profesör muzaffer bir edayla.

Ama kuzeninin itiraz edeceğini fark ederek, telaşla sözünü sürdürdü:

— Bana ne söyleyeceğini biliyorum. Geriye bir düşman kalıyor: Henüz arenaya çıkmamış olan biri, ama tüm Almanlar onu beklemekteyiz. O düşman bizde başkalarından da fazla nefret uyandırıyor, çünkü bizim kanımızdan, ırkımıza ihanet etmiş olan biri... Ah, nasıl da tiksiniyoruz ondan!

Bu sözleri öyle bir nefret, öyle bir öç alma isteğiyle söylemişti ki, iki dinleyicisi şaşkınlık içinde kalakaldılar.

— İngiltere bize saldırsa bile –diye sürdürdü Hartrott–, zaferimizi engellemeyecektir bu. O hasım da öbürlerinden daha ürkütücü değil. Evet, tam yüz yıldır dünyaya egemen. Napolyon'un düşüşünden sonra, Viyana Kongresi'nde kıta egemenliğini devraldı o, elinden kaçırmamak için savaşacaktır. Ama neye yarar ki onun enerjisi?.. Bizim Bernhardi'mizin dediği gibi, İngiliz halkı hazır yiyicilerden ve sportmenlerden oluşan bir halktır. Ordusu ulusun döküntülerinden toplanmış. Ülkede askerlik ruhu diye bir şey yok. Biz ise savaşçı bir halkız, yanlış bir hayat anlayışıyla zayıf düşmüş olan İngilizleri kolayca alt ederiz.

Doktor bir an sustuktan sonra ekledi:

— Ayrıca düşmanlarımızın içine düştüğü yozlaşmadan, milli birlikten yoksun oluşlarından yararlanacağız. Tanrı o nefret edilesi halkları kargaşaya boğarak bize yardımcı olacaktır. Fransa'da savaşla birlikte devrim patlak verecektir. Paris halkı sokaklarda barikatlar kuracaktır: Komün zamanının anarşisi yeniden doğacaktır. Tunus, Cezayir ve diğer sömürgeler anayurda karşı ayaklanacaklardır.

Argensola saldırgan bir inançsızlıkla gülümsemenin sırası geldiğini düşündü.

— Tekrar söylüyorum –diye ayak diredi Hartrott–, bu ülkeyi bekleyen şey Paris'te devrimler, sömürgelerinde isyanlar. Ne dediğimi iyi biliyorum ben... Rusya'nın içinde de devrim patlak verecektir, kızıl bayraklı devrim Çarı diz çöküp lütfumuza sığınmaya zorlayacaktır. Yakın zamanlarda St. Petersburg'daki grevleri, Cumhurbaşkanı Poincaré'nin ziyareti bahanesiyle grevcilerin yaptıkları gösterileri gazetelerde okuyun, yeter... İngiltere sömürgelerinden istediği yardımı alamayacaktır. Hindistan başkaldıracak, Mısır, İngiliz boyunduruğundan kurtulma zamanının geldiğine inanacaktır.

Bir bilim adamının güveniyle söylenen bu sözlerden Julio etkilenmişe benziyordu. Argensola'nın inançsızlığına sinirlenecek oldu, öyle ya, profesöre saygısızca bakıyor, gözleriyle "Çılgın bu, kibri başına vurmuş," diye yineliyordu. O adamın öyle felaket tellallığı yapmak için ciddi nedenleri vardı herhalde. Paris'te bulunuşu da, Desnoyers'in kendi kendine açıklayamadığı bir şey olduğundan, sözlerine gizemli bir yetke veriyordu.

— Öyle ama, uluslar kendilerini savunacaklardır –diye bir çıkış yaptı kuzenine–. Zaferi kazanmak öyle sandığın kadar da kolay olmayacaktır.

— Elbette savunacaklar. Savaş çetin olacak. Öyle görünüyor ki, Fransa son yıllarda ordusuna çekidüzen vermiş. Belli bir direnişle karşılaşacağız gerçi; zafer daha çetin olacak, ama yeneceğiz... Almanya'nın vurucu gücü nereye kadar varır, haberiniz bile yok. Kimse kendi sınırlarından ötesini kesinlikle bilmiyor. Eğer düşmanlarımız bu gücün ne büyük olduğunu bilseler, gereksiz kurbanlar vermektense önümüzde diz çökerlerdi.

Uzun bir sessizlik oldu. Julius von Hartrott dalıp gitmişti. Irkının biriktirmiş olduğu gücün anısı bir tür mistik tapınmaya sürüklüyordu kendisini.

— İlk zaferi epey zaman önce kazandık –dedi birden–. Düşmanlarımız bizden nefret ediyorlar, ama taklitten de geri durmuyorlar. Almanya markasını taşıyan her şey dünyanın her yanında aranır oldu. Silahlarımıza karşı direnmeye çalışan düşmanlarımız üniversitelerinde bizim yöntemlerimizi kopya ediyorlar, kuramlarımıza hayran kalıyorlar, Almanya'da başarılı olamayan kuramlarımıza bile. Bizi nasıl da adım adım izlediklerini gördükçe çoğu kez kendi aramızda Romalı kâhinler gibi gülüyoruz... Bir de kalkmış, özümüzün üstün olduğunu kabul etmek istemiyorlar!

İlk kez Argensola, Hartrott'un sözlerini gözleri ve yüz ifadesiyle onayladı. Dediği doğruydu: Dünya "Almanlara iman"ın kurbanı olmuştu. Bir zihinsel ürkeklik, güçlü karşısında duyulan korku Almanya kaynaklı her şeye karşı ayrımsız, öylece, sırf pırıltısı yüzünden hayranlık uyandırıyordu; eğrisi doğrusuna karışıyordu. Latin diye adlandırılanlar bu hayranlığa kapılmışlar, mantık dışı bir karamsarlıkla kendi güçlerinden kuşku duyar olmuşlardı. Kendi ölüm fermanlarını ilk imzalayanlar onlardı. Kibirli Almanlara da bu karamsarların sözlerini yineleyerek kendi üstünlüklerine iman etmek kalıyordu.

Bir uçtan öbür uca ara tonları atlayarak geçen güneyli tutkusuyla, birçok Latin, geleceğin dünyasında can çekişmekte olan Latin topluluklarına yer kalmadığını bildirmişler, yalnız Almanya'nın uygarlaştırıcı güçleri bünyesinde barındırdığını eklemişlerdi. En abartılı fikirlere takılarak kendi aralarında bağrışıp duran Fransızlar, kapının ardında onları dinleyen birileri olduğunu fark etmeksizin, yıllarca Fransa'nın dağılma halinde olduğunu, ölümüne doğru ilerlediğini yinelemişlerdi. Şimdi düşmanlarının küçümsemesine neden kızıyorlardı ki?.. O düşmanlar onların bu inanışlarına katılmasın da ne yapsınlardı?..

Profesör, o ana kadar kendisini düşmanca bir gülümsemeyle dinlemiş bulunan bu delikanlının sessiz onayını yanlış yorumlayarak, ekledi:

— Fransa'da Alman kültürü denemesini yapmanın zamanı geldi, galipler olarak yerleştireceğiz kültürümüzü.

Argensola bu noktada onun sözünü kesti: "Peki, ya ünlü bir Almanın belirttiği üzere, Alman kültürü diye bir şey yoksa?" Kibriyle kendisini

sersemletmiş olan o bilgelik kumkumasına karşı çıkmak gereksinimindeydi. Hartrott bu kuşkuyu işitince az kalsın sandalyesinde sıçrayacak oldu.

— Hangi Almanmış o?

— Nietzsche!

Profesör ona acıyarak baktı. Nietzsche insanlara "Sert olun," demişti, "iyi bir savaş her davayı kutsallaştırır," demişti. Bismarck'ı övmüştü; 1870'teki savaşa katılmıştı; "güler yüzlü aslan"dan, "sarışın yırtıcı"dan söz ettiğinde Alman insanını göklere çıkarmıştı. Ne var ki Argensola onu sağlam toprağa ayak basan kişinin sükûnetiyle dinledi. Ah, o stüdyonun şöminesinin karşısında, camlara vuran yağmurun sesini dinleyerek geçirdiği sakin okuma akşamları!..

— Filozof bunları söyledi –diye yanıtladı–, ama farklı başka şeyler de söyledi, çok düşünen herkesin yaptığı gibi. Öğretisi gurur, evet, ama bireysel gurur, ulus ya da ırk gururu değil. Her zaman "ırkların yalancı vehimleri"ne karşı çıkmıştır o.

Argensola filozofun bütün sözlerini bir bir anımsıyordu. Nietzsche'ye göre kültür, "yaşamın tüm dışavurumlarındaki biçem birliği"ydi. Bilim, kültür gerektirmezdi. Büyük bir bilgi birikimi, biçem yoksunluğundan ya da tüm biçemlerin keşmekeşinden ötürü, kendiyle birlikte büyük bir barbarlığı getirebilirdi. Ona göre, Almanya, biçemden yoksun olduğundan, kendi kültüründen de yoksundu. "Fransızlar –demişti– değeri ne olursa olsun, sahici ve verimli bir kültürün başında yer alırlar ve şimdiye değin hepimiz ondan yararlanmışızdır." Nefreti kendi ülkesi üzerinde yoğunlaşmıştı. "Almanya'daki yaşama dayanamıyorum. Uşaklık ruhu ve küçüklük her yana sinmiş... Ben Fransız kültüründen başkasına inanmıyorum, kültürlü Avrupa diye adlandırılan başka her şey bana yanılsama gibi geliyor. Almanya'da rastladığım ender üst düzeyde kültür olayları hep Fransız kökenliydi."

— Siz biliyorsunuzdur –diye sürdürdü Argensola–, kendisi sanatında aşırı Cermenlik bulunduğundan ötürü Wagner ile çatışmıştı ve *müziği Akdenizlileştirmek* gereğini savunmuştu. İdeali tüm Avrupa için geçerli bir kültürdü, ama temeli Latin olmalıydı.

Julius von Hartrott küçümseyerek ve İspanyolun sözlerini yineleyerek yanıtladı. Çok düşünen kişiler birçok şey söylerlerdi. Hem Nietzsche hepten

bunamış olarak ölmüş bir şairdi, üstelik üniversitenin bilgeleri arasında da yer almıyordu. Ününü yurtdışında oluşturmuşlardı... Sonra bir daha delikanlıyla ilgilenmedi, cüretkâr eleştirilerinin ardından buhar olup uçmuştu sanki. Şimdi olanca dikkatini Desnoyers'te yoğunlaştırıyordu.

— Bu ülke –diye sürdürdü sözü– ölümü bağrında taşıyor. Savaş patlar patlamaz bir devrim doğacağından nasıl kuşku duyulabilir?.. Sen, Cailloux davası yüzünden sokakta çıkan karışıklıklara tanık olmadın. Daha üç gün öncesine kadar gericilerle devrimciler birbirlerine hakaretler yağdırıyorlardı. Bağrışmalar ve türkülerle nasıl karşılıklı meydan okuduklarını, sokak ortasında nasıl yumruklaştıklarını gördüm ben. Bizim taburlarımız sınırı aştığında bu fikir ayrılıkları büsbütün şiddetlenecektir. İç savaş patlayacaktır. Militarizm karşıtları yeri göğü inletiyorlar, çatışmayı önlemek hükümetlerinin elindedir sanıyorlar... Demokrasinin ve aşağılık Keltçiliğinin zaferi yüzünden yozlaşmış, tüm özgürlüklere bir arada sahip olmayı isteyen bir ülke!.. Yeryüzünün tek özgür halkı biziz, çünkü buyruk almayı biliyoruz.

Bu çelişki Julio'yu gülümsetti. Demek tek özgür halk Almanlardı, ha!..

— Öyle işte –diye kuvvetle vurguladı von Hartrott–. Biz büyük bir halka yaraşan özgürlüğe sahibiz: Ekonomik ve zihinsel özgürlüğe.

— Peki ya siyasal özgürlük?..

Profesör bu soruyu yüzünde bir küçümseme ifadesiyle karşıladı.

— Siyasal özgürlükmüş!.. Yalnızca çöküntü halinde, yönetilemez olmuş halklar, eşitlik ve demokratik kargaşa heveslisi aşağılık ırklar siyasal özgürlükten dem vururlar. Biz Almanların ona ihtiyacımız yok. Biz efendilerin halkıyız, ast-üst ne demektir bilir, doğuştan üstün olanlar tarafından yönetilmek isteriz. Bizde organizasyon dehası vardır.

Doktora göre Almanların büyük sırrı buydu işte ve Cermen ırkı, dünya egemenliğini kurmakla, herkesi bu keşfine ortak edecekti. Halklar, bireyin toplum yararına en büyük verimini sunacağı biçimde örgütleneceklerdi. Her çeşit üretim için saf saf sıralanmış insanlar, tepeden inme bir yönetimin buyruklarına makine gibi uyacaklar, mümkün olan en büyük iş hacmini çıkaracaklardı; işte mükemmel devlet de buydu. Özgürlük, onu yararlı kılacak olumlu bir kavramın eşliğinde olmadıkça salt olumsuz bir fikirdi.

İki arkadaş Cermen üstünlüğünün dünyaya nasıl bir gelecek vaat ettiğini hayretler içinde dinlediler. Her birey yoğun bir üretime tutsak edilecekti, tıpkı sahibinin elden gelen en çok sayıda sebzeyi yetiştirmek istediği bir bostanın parçacıkları gibi... Bir düzeneğe dönüşmüş insanlar... yani anında sonuç vermeyecek askeri harekât değildi söz konusu olan... O karanlık ideali ilan eden de işte bu varlıklarının baş köşesine tefekkürü ve düşünceyi oturtmuş olan filozofların ve hayalcilerin halkıydı!..

Hartrott bir kez daha kendi ırkının düşmanlarının alt düzeyde oldukları konusunda ayak diredi. Savaşım için inanç gerekirdi, kendi gücünün üstünlüğüne sarsılmaz bir güven.

— Bu saatte, Berlin'de herkes savaşı kabullenmiş durumda, herkes zafere kesin gözüyle bakıyor, oysa burada!.. Fransızlar korkuyor demiyorum. Bir kahramanlık geçmişleri var, bu onların belli anlarda silkinmelerine yol açar. Ama hüzünlüler, tepelerine inecek olan şeyi önlemek için ne özveride olsa bulunmaya hazır oldukları sezinleniyor. İlk anda halk heyecanla haykıracaktır, telef olmaya götürdükleri her seferinde haykırır zaten. Üst sınıflar geleceğe güven duymuyorlar; ya susuyorlar ya yalan söylüyorlar, ama hepsinin felaketi sezdiği anlaşılıyor. Dün babanla konuştum. Bir Fransız o ve zengin. Ülkesinin hükümetlerine içerlediğini söylüyor, uzak ve ilgisiz halkları savunmak için onu Avrupa'nın çatışmalarına sürüklüyorlarmış. Almanya ile Fransa arasındaki uçurumu kapatmayan, barışmayı engelleyen coşkulu yurtseverlerden yakınıyor. Diyor ki Alsace-Lorraine bir savaşın mal olacağı can ve para kaybına değmezmiş... Bizim büyüklüğümüzü kabul ediyor; öylesine hızla ilerlemişiz ki, öbür halklar bize asla yetişemezlermiş... Başka birçok kişi de baban gibi düşünüyor: Hepsi de refahlarından memnunlar, onu kaybetmekten ödleri patlıyor. İnan bana: Kuşku duyan ve savaştan korkan bir ülke daha ilk çarpışma başlamadan yenilmiş demektir.

Julio tedirginleşti, konuşmayı kesmek ister gibiydi.

— Babamı boş ver. Bugün böyle söylüyor, çünkü savaş henüz bir gerçek değil, o da karşı çıkmak, elinin eriştiği her şeye öfkelenmek ihtiyacında. Bir de bakarsın yarın tersini söyler... Babam bir Latindir.

Profesör saatine baktı. Yola çıkması gerekiyordu; istasyona gitmeden önce yapacak daha çok şeyi vardı. Paris'te yerleşmiş Almanlar sanki

aralarında gizli bir buyruk dolaşmış gibi, cümbür cemaat kaçmışlardı. Bu akşam başkentte kalmakta ayak diremiş olanlar yola düşeceklerdi.

— Seni görmeye gelişim aile sevgisinden, seni uyarmak görevimdi. Sen yabancısın, burada kalmanı gerektirecek bir şeyin yok. Bir büyük tarihi olaya tanık olmayı istiyorsan, kal. Ama kalkıp gitmen daha iyi olur. Çetin olacak savaş, çok çetin ve Paris geçen seferki gibi direnmeye kalkışırsa, çok korkunç olaylara tanık olacağız. Saldırı araçları çok değişti artık.

Desnoyers umursamazlık gösterdi.

— Aynı baban gibisin –diye sürdürdü profesör–. Dün gece o da, ailen de bana aynı yanıtı verdiler. Annem bile kız kardeşinin yanında kalmak istiyormuş, Almanlar çok iyidirler, çok uygardırlar, zaferi kazandıklarında korkulacak hiçbir şey yapmazlar diyor.

Doktor bu iyi niyetli görüşten rahatsız olmuşa benziyordu.

— Modern savaşın ne olduğundan haberleri yok, generallerimizin düşmanı hızla alt etme sanatını öğrenmiş olduklarını, amansız yöntemlere başvuracaklarını bilmiyorlar. Dehşet saçmak tek çare, çünkü böylece hasmın kafası karıştırılıp felce uğratılır, direnci un ufak olur. Savaş ne denli acımasız olursa o denli kısa sürecektir; amansızca cezalandırmak aslında insancıl davranmak demektir. Ve Almanya zalim davranacaktır, şimdiye dek benzeri görülmedik bir zulüm yapacaktır ki savaş uzun sürmesin.

İskemlesinden kalmıştı, bastonuyla hasır şapkasını istedi. Argensola ona gizlemediği bir düşmanlıkla bakıyordu. Profesör, onun yanından geçerken, sert ve küçümseyici bir baş hareketi yaptı.

Sonra yanında kuzeniyle kapıya doğru yürüdü. Vedalaşmaları kısa sürdü.

— Bak, öğüdümü yineliyorum. Eğer tehlike meraklısı değilsen, çek git. Belki yanılıyorumdur da bu insanlar savunmanın yararsız olduğuna inanıp iyilikle teslim olur... Her neyse, yakında görüşeceğiz. İmparatorluk bayrağı Eyfel Kulesi'nde dalgalandığında Paris'e dönmek benim için bir zevk olacak. Üç-dört haftalık bir iş. Büyük bir olasılıkla eylül başlarında.

Fransa yok olacaktı; doktora bakılırsa, ölümü kuşku götürmüyordu.

— Paris yerinde kalacak –diye ekledi–, Fransızlar da yerlerinde kalacaklar, çünkü bir halk öyle kolayca yok edilemez; ama layık oldukları mevkide bulunacaklar. Biz dünyayı yöneteceğiz; onlar da modalar icat edecekler, ziyarete gelen yabancının hayatını hoşlaştıracaklar, zihinsel alanda ise güzel aktrisler eğitsinler, hoş romanlar yazsınlar, şirin komediler yaratsınlar diye özendireceğiz onları... Hepsi o kadar.

Desnoyers kuzeninin elini sıkarken güldü, sözlerini bir aykırılık olarak alır gibi yaptı.

— Yo, ciddi konuşuyorum –diye sürdürdü Hartrott–. Fransa Cumhuriyeti'nin önemli bir ulus olarak son saati çalmıştır. Yakından gördüm onu, başka türlü bir yazgıyı hak etmiyor. Tepede kargaşa ve güvensizlik; aşağıda kısır bir heyecan.

Başını çevirdiğinde, bir kez daha Argensola'nın gülümsemesiyle karşılaştı.

— Biz bu işi biraz biliriz –diye ekledi saldırganlıkla–. Göçüp gitmiş halkları irdelemeye, bedenlerinin her lifini incelemeye alışkınız, henüz hayatta olanların ruh durumunu da bir bakışta anlarız.

Bohem sanatçı, bir kadavranın önünde olanca bilimselliğiyle iradenin sırlarından bahseden bir cerrah görür gibi oldu. Cansız belgelerin yorumlayıcısı olan bu kılı kırk yaran incelemeci hayattan ne anlardı ki!..

Kapı kapandığında, cesareti kırılmış duran arkadaşına döndü. Argensola artık Doktor Julius von Hartrott'u bir çılgın olarak görmüyordu.

— Ne canavar! –diye haykırdı kollarını kaldırarak–. Bir de düşün ki bu uğursuz hataları icat edenler ellerini kollarını sallayarak serbest dolaşıyorlar!.. Kim der ki barışçı Kant'ı, sakin Goethe'yi, Beethoven'i yetiştiren o aynı topraktanlar... Hayatını çıkar gütmeden tüm insanlar için çalışmaya adamış bir hayalciler ve filozoflar ulusu olduklarını sanmıştık onca yıl...

Bir Alman coğrafyacısının hicvi belleğinde bir açıklama olarak canlandı: "Alman insanı iki başlıdır. Başlarının biriyle hayal kurup şiir yazar, ötekiyle düşünür ve uygular."

Desnoyers savaşın kesinlik kazanması karşısında umutsuzluğa kapıldığını gizlemiyordu. Bu profesör gemide tanımış olduğu danışmanla öbür Alman burjuvalarından daha ürkütücü görünüyordu. Üzüntüsü yalnız felaketin Margarita ile birlikte besledikleri emellerin gerçekleşmesini engelleyeceği gibi bencil bir düşünceden kaynaklanmıyordu. Bu belirsizlik anında birdenbire Fransa'yı sevdiğini fark ediyordu. Onda babasının ülkesini ve büyük Devrim'in yurdunu görüyordu... Kendisi her ne kadar politika kavgalarına henüz karışmamışsa da cumhuriyetçiydi ve krallara, imparatorlara tapınan, bunu bir kibarlık belirtisi gibi gören arkadaşlarına nice kez gülmüştü.

Argensola onu yüreklendirmeye çabaladı.

— Kim bilir! Bu bir sürprizler ülkesidir. Fransız insanını kendi dar görüşlülüğünü onarmaya çalıştığı zamanlar görmeli. Kuzenin olacak barbar ne derse desin, ortalıkta heyecan da var, düzen de. Valmy'den[23] birkaç gün önce yaşayanlar bizden beter durumda kalmış olmalı. Her şey darmadağınıktı o zaman; tek savunma olarak ellerine hayatlarında ilk kez tüfek almış işçi ve köylü taburları vardı. Yine de eski krallıkların Avrupa'sı o derme çatma savaşçılardan yirmi yıl boyunca yakasını kurtaramadıydı.

V

Mahşerin Dört Atlısı Ufukta Beliriyor

İki arkadaş daha sonraki günlerde hummalı bir yaşam sürdüler, olayların birbirini izleyişinin hızı bu hummayı büsbütün artırıyordu. Saat başı yeni bir haber işitiliyor, kamuoyunu sert dalgalanmalarla sarsıyordu –ama çoğu kez yalandı. Bir bakıyordunuz savaş tehlikesi atlatılmış gibiydi, derken seferberliğin birkaç dakikaya kadar ilan edileceği söylentisi yayılıveriyordu.

Normal zamanlarda bir yıla yayılacak tedirginlik, gerginlik, sinirsel yıpranma yirmi dört saate sığıyordu. Durumu büsbütün ağırlaştıran şey belirsizlikti, korkulan ve hâlâ ufukta belirmeyen olayın beklentisiydi, bir türlü ortaya çıkmayan tehlikenin verdiği yürek sıkışmasıydı.

Tarih taşkın yapmış, çığırından çıkmıştı, olaylar sel dalgaları gibi peş peşe geliyordu. Avusturya, Sırbistan'a savaş ilan etmekte, büyük güçlerin diplomatları çatışmayı önleyebilmek için uğraşmaktaydılar. Gezegenin çevresini saran elektrik ağı okyanusların derinliklerinde ve kıtaların engebeleri üstünde titreşip durmakta, umutlar ve karamsarlıklar iletmekteydi. Rusya, ordusunun bir bölümünü seferber etmişti. Manevra bahanesiyle birliklerini hazır tutan Almanya "savaş tehlikesi" durumu ilan ediyordu. Avusturyalılar, diplomatik girişimlerin sonucunu beklemeksizin Belgrad'ı bombalamaya başlıyorlardı. Büyük güçlerin girişimleri sonucu Çarla Avusturya İmparatoru'nun arasındaki anlaşmazlığın çözümlenmesinden korkan Kayzer II. Wilhelm Rusya'ya savaş ilan ederek olayların gidişini zorluyordu. Ardından Almanya dünya ile bağlantısını koparıyor, demiryollarıyla telgraf hatlarını keserek kendi işgal kuvvetlerine bir esrar perdesi ardında yığınak yaptırıyordu.

Olayların çığ gibi büyüyüşünü Fransa, sözleri ve heyecan belirtilerini dizginleyerek seyretmekteydi. Herkes kendi yüreğindeki soğuk ve ağırbaşlı bir kararlılıktan cesaret alıyordu. Art arda iki kuşak dünyaya geldiğinde, gözlerini aklın gerçeğine açar açmaz, günün birinde mutlaka gelip çatacak olan bir savaşın görüntüsüyle karşılaşmıştı. Kimsenin istemediği bir şeydi bu; hasımlar tarafından dayatılıyordu... Ama herkes de kabulleniyordu, Fransızlar üstlerine düşeni yapmaya kararlıydılar.

Paris gündüzleri kaygılarının verdiği sıkıntıyla susuyordu. Yalnız birkaç coşkulu yurtsever, bayrağın kırmızı-beyaz-laciverdini izleyerek, Concorde Meydanı'ndan geçip, Strasbourg'un heykeli önünde gösteri yapıyordu. İnsanlar sokakta birbirlerine dostça yaklaşıyorlardı. Daha önce hiç görüşmemiş oldukları halde herkes birbirini tanıyordu. Gözler gözleri arıyordu; gülümsemeler ortak bir düşüncenin yarattığı sevecenlikle birbirlerine ekleniyordu. Kadınlar üzüntülüydüler, heyecanlarını gizleyebilmek için yüksek sesle konuşuyorlardı. Bitmek bilmeyen yaz alacakaranlığında bulvarlar tıklım tıklım doluyordu. Dış mahallelerin halkı, şimdi uzaklarda kalmış Devrim günlerindeki gibi kentin merkezine akıyordu. Gruplar birleşiyor, sonu gelmez bir öbekleşme oluşuyor, haykırışlar ve marşlar yükseliyordu. Gösteri yürüyüşleri yeni yakılan elektrik fenerlerinin dibinde, kent merkezinden geçiyordu. Bu geçit gece yarısına değin öyle sürüyor, Fransız bayrağı yürüyüşçülerin başları üstünde, yanında başka halkların bayraklarıyla birlikte göze çarpıyordu.

Bu içten heyecan gecelerinden birinde, iki arkadaş beklenmedik, ipe sapa gelmez bir havadis işittiler: "Jaurés'yi öldürmüşler." İnsan öbekleri acıyı bastırıyora benzeyen bir şaşkınlıkla söyleniyorlardı: "Jaurés'yi öldürmüşler! Neden peki?" İçgüdüsel olarak her suikasta bir açıklama arayan halk sağduyusu öylece kalakalmış, nereye yöneleceğini bilemez olmuştu. Tam da kalabalıkları coşturan sözleri en çok işe yarayabileceği sırada ölmüştü!.. Argensola'nın aklına hemen Tchernoff geldi: "Acaba komşumuz ne diyecek?.." Düzenden yana olanlar bir devrim patlak vermesinden korkuyorlardı. Desnoyers bir an kuzeninin karanlık kehanetleri gerçekleşir diye korktu. Bu cinayet ve karşılığındaki bastırma eylemleri bir içsavaşın belirtisi olabilirdi. Ama kahramanlarının ölümünden dolayı büyük bir acıya kapılmış halk yığınları trajik bir sessizliğe gömülmüş duruyorlardı. Hepsi cesedin ötesinde vatanın imgesini görüyorlardı.

Ertesi sabah tehlike atlatılmıştı. İşçiler generallerden ve savaştan konuşuyorlar, birbirlerine görev emirlerini gösteriyorlar, seferberlik ilan edilir edilmez cepheye gitmek zorunda oldukları tarihi söylüyorlardı: "Ben ikinci gün yola çıkıyorum." – "Ben ilk gün gidiyorum." İzinle evlerine gelmiş olan muvazzaf askerler birer birer kışlalara geri çağrılmışlardı. Olaylar paldır küldür birbirini izliyor, hepsi aynı yönü işaret ediyordu: Savaşı. Almanlar Lüksemburg'u istila ediyorlardı; elçileri hâlâ Paris'te barıştan dem vururken Almanlar Fransız sınırına ilerliyorlardı. Jaurés'nin

öldürülüşünün ertesi günü, Ağustos'un 1'inde akşamüstü kalabalıklar pür telaş elle yazılmış birtakım kâğıt parçalarının önünde toplaştı. Bu kâğıtların ardından daha büyük kâğıtlar geldi, bu kez basılıydılar ve başlık olarak bir çift çaprazlanmış bayrak vardı. "İşte geldi, artık bir gerçek..." Topyekûn seferberlik emriydi o. Tüm Fransa silaha sarılacaktı. Göğüsler sanki ferahlayarak iç geçirdi. Gözler memnunlukla pırıldıyordu. Karabasan sona ermişti!.. Acımasız gerçek günlerdir sürüp giden, sanki haftalarca sürmüşe benzeyen bir belirsizlikten evlaydı.

Cumhurbaşkanı Poincaré son bir umutla, Fransızlara hitap ederek "seferberliğin savaş demek olmadığını", silah başına çağırmanın yalnızca bir önlem olduğunu açıkladı boş yere. "Savaş bu, kaçınamayacağımız savaş" diyordu kalabalıklar kaderine boyun eğerek. Hemen o gece ya da ertesi gün yola çıkacak olanlar en hevesli ve cesurlarıydı: "Mademki bizi arıyorlar, bulacaklar öyleyse. Yaşasın Fransa!" Birinci Cumhuriyet'in gönüllülerinin marşı olan "Yolculuk Türküsü"nü kritik anlarda sanatın sesini arayan halkın içgüdüsü gömülü olduğu topraktan çekip çıkarmıştı. Savaşçı ciddiyetini yansıtan bir havaya uyarlanmış Chenier'nin klasik dizeleri sokaklarda "Marseillaise" ile birlikte çınlıyordu.

La République nous apelle,
Sachons vaincre ou sachons périr;
Un français doit vivre pour elle,
Pour elle un français doit mourir.[24]

Seferberlik gecenin tam on ikisinde yürürlüğe giriyordu. Hava kararmaya başlayınca sokaklarda istasyonlara doğru ilerleyen öbek öbek insanlar görülmeye başladı. Aileleri onlarla birlikte yürüyorlar, valizlerini ya da çıkınlarını taşıyorlardı. Mahalle arkadaşları da onlara eşlik ediyorlardı. Bu birliklerin başında bir kırmızı-beyaz-lacivert bayrak ilerliyordu. İhtiyat subaylar, uzun süre bir kenarda unutulmuş giysilerin olanca rahatsızlığını veren üniformalarını giymişlerdi. Göbeklerini sıkan yeni palaskaları ve yanlarından sarkan tabancalarıyla, kendilerini toplanma noktasına götürecek olan treni arıyorlardı. Oğullarından biri bir bez kılıfa gizlenmiş kılıcını taşıyordu. Koluna sarılmış karısı, hem üzüntülü hem gururlu, sevgi dolu bir fısıltıyla son öğütlerini sıralıyordu.

Tramvaylar, otomobiller, faytonlar son hızla dolaşıyordu. Paris sokaklarında o kadar çok aracın bir arada görüldüğü olmamıştı. Buna karşın araç arayanların sürücüleri çağırmaları boşunaydı. Kimse sivillere hizmet etmek istemiyordu. Tüm taşıt araçları askerler içindi; bütün yolculuklar da tren istasyonlarında sonuçlanıyordu. Çuvallar yüklenmiş ağır levazım kamyonlarını herkes coşkuyla selamlıyordu: "Yaşasın ordu!" tekerlekli piramidin tepesine uzanmış giden tulumlu askerler bu sevgi gösterilerine kollarını sallayarak, kimsenin anlayamadığı haykırışlarla yanıt veriyorlardı. Kardeşlik o güne değin görülmedik bir hoşgörü yaratmıştı. Kalabalık itişip kakışıyor, ama insanlar karşılaştıkça hiç değişmeyen bir nezaket gösteriyorlardı. Araçlar çarpışıyordu, sürücüleri alışık oldukları üzere birbirlerine hakaret yağdıracakken, kalabalığın işe el koymasıyla, sonunda el sıkışıyorlardı. "Yaşasın Fransa!" Otomobillerin tekerlekleri arasında kaçışan yayalar gülüyorlar, sürücüyü babacan bir tavırla paylıyorlardı: "Birliğine iltihak etmeye çalışan bir Fransızı mı öldüreceksin!" Sürücü de yanıt olarak: "Birkaç saate kadar ben de yolcuyum. Bu son seferim." Gece bastırdıkça tramvaylarla otobüslerin seferleri giderek düzensizleşiyordu. Görevlilerin çoğu işyerlerini terk etmiş, ailelerine veda edip trene binmeye gitmişlerdi. Paris'in tüm yaşantısı gidip gidip istasyonlara boşalan yarım düzine insan nehrinde toplanmıştı.

Desnoyers ile Argensola gece yarısına yakın bir bulvar kafesinde buluştular. İkisi de günün heyecanlarından yorgun düşmüşlerdi, gürültülü-şiddetli gösterileri izleyen sinir boşalımı içindeydiler. Dinlenme ihtiyacındaydılar. Savaş gerçek olmuştu ve o kesinlikten sonra artık yeni haber almak için bir aceleleri kalmamıştı. Kafede uzun süre kalmak dayanılmaz bir şey gibi geldi. Alev alev tutuşmuş, dumana boğulmuş havada kafe halkı şarkılar söylüyor, ufak bayraklar sallıyordu. Gelmiş geçmiş ne kadar marş varsa koro halinde söyleniyor, tabaklara ve bardaklara vurularak tempo tutuluyordu. Biraz kozmopolit olan kalabalık Avrupa halklarını sıralıyor, coşkulu avazelerle selamlıyordu onları. O halkların hepsi mi hepsi Fransa'nın safında yer alacaklardı. "Yaşasın!.. Yaşasın!" İki arkadaşın yanındaki masada yaşlı bir çift oturuyordu. Mütevazı gelirleriyle geçinen, düzenli, kendi halinde bir yaşantıları olan kimselerdi, herhalde bütün ömürlerinde gecenin o saatinde uyanık kaldıkları olmamıştı. Coşkuya kapılıp sürüklenmiş, "savaşı daha yakından görebilmek

için" bulvara inmeye karar vermişlerdi. Masa komşularının konuştukları yabancı dil adamın onların önemini abartmasına neden oldu.

— Sizler ne dersiniz, İngiltere de bizimle birlikte yürüyecek mi?..

Argensola'nın ondan fazla bir bildiği yoktu, yine de yetkeli bir edayla yanıtladı: "Elbette; çoktan karar verildi bile." İhtiyar adam ayağa fırladı: "Yaşasın İngiltere!" Karısı onu hayranlık dolu bakışlarıyla okşarken, unutulmuş bir vatanseverlik türküsü söylemeye başladı, pek az kişinin izleyebildiği nakaratına kollarıyla tempo tutuyordu.

İki arkadaş eve yürüyerek dönmek zorunda kaldılar. Kendilerini almaya razı olan bir araç bulamadılar; tüm araçlar aksi yönde, istasyonlara doğru gidiyordu. İkisi de keyifsizdi, ama Argensola sessiz yürüyemiyordu.

"Ah bu kadınlar yok mu!" Desnoyers onun birkaç aydır Taibout Caddesi'ndeki bir terzi yamağı kızla kurduğu edepli ilişkiyi biliyordu. Pazar günleri Paris'in çevresinde dolaşıyorlardı, birkaç kez sinemaya gitmişlerdi, popüler bir gazetenin ekinde yayımlanan son romanın yücelikleri üstüne yorumlarda bulunuyorlardı, gece bastırırken kız baba evinde yatmak üzere Bois Colombes trenine binerken birbirlerine veda öpücükleri veriyorlardı; hepsi buydu. Ama Argensola kötü niyetle işi zamana bırakıyordu, zaman en katı erdemleri bile yumuşatırdı. O akşam ertesi sabah birliğine katılmak üzere yola çıkacak olan bir Fransız arkadaşla aperatif almışlardı. Kızın onu birkaç kez kendisiyle birlikte görmüşlüğü vardı, hiç de özel bir ilgi göstermemişti; ama şimdi birdenbire sanki başka biriymiş gibi, ona hayran oluvermişti. O gece baba evine dönmekten vazgeçmişti; bir savaşın nasıl başladığını görmek istiyordu. Üçü birlikte yemek yemişlerdi ve kızın tüm ilgisi yola çıkacak olana odaklanmıştı. Hatta Argensola kendi öncelik hakkından yararlanarak masanın altından elini aradığında, ani bir utangaçlığı tutmuş, darılmıştı. O arada, başı neredeyse müstakbel kahramanın omzuna devrilecekti, adamı hayran bakışlarla sarıp sarmalamaktaydı.

— Ve çıkıp gittiler!.. Birlikte çıkıp gittiler! –dedi hınçla–. Acınacak halimi uzatmamak için onları kendi başlarına bırakmak zorunda kaldım. Onca uğraşmıştım... başkası içinmiş!

Bir an sustu, düşüncelerinin yönünü değiştirerek ekledi:

— Yine de şunu teslim etmeliyim ki kızın davranışı güzeldi. Kendini sunmanın zamanı geldiğini düşündüklerinde kadınlar amma da cömert oluyorlar!.. Babası celalli biri diye ödü patlar, ama bir gece şöyle böyle tanıdığı, daha akşamüzeri hiç aklında olmayan biriyle birlikte evinden dışarıda kalıyor... Millet canını sunacak olanlara minnet duyuyor, o zavallıcık da ölüme hükümlü olanlar için bir şeyler yapayım dedi, son saatlerinde bir damla mutluluk vermek istiyor... ve kalkıp en değerli şeyini sunuyor, bir daha asla geri alamayacağı bir şeyi. Ayıp ettim doğrusu... İstersen gül halime, ama itiraf et ki güzel bir davranıştı kızınki.

Gerçekten de Desnoyers arkadaşının talihsizliğine güldü, ama aslında o da sır gibi sakladığı büyük aksiliklerin acısı içindeydi. İlk görüşmelerinden sonra Margarita'yı bir daha görmemişti. Ondan yalnız birkaç mektupla haber almıştı... Lanet olası savaş! Mutlu insanların hayatını nasıl da altüst ediyordu! Margarita'nın annesi hastaydı. Subay olan ve seferberliğin ilk gününde yollara düşmesi gereken oğlunu düşünüyordu. Genç kadın da ağabeyi yüzünden kaygılanıyor, annesi evde ağlayıp sızlarken stüdyoya gelmeyi yakışıksız buluyordu. Ne zaman bitecekti bu durum?..

Amerika'dan getirdiği o dört yüz bin franklık çek de ayrıca kaygı nedeniydi. Bir gün önce, havale bildirilmedi diye bankadan çeki ödememişlerdi. Ardından da evet bildirildi demişler, ama ödemeyi yine yapmamışlardı. O akşam, kredi kuruluşları kapandıktan sonra, hükümet piyasalarda panik sonucu oluşacak bir genel çöküşü önlemek amacıyla bir kararname çıkararak moratoryum ilan etmişti. Acaba ne zaman ödeyeceklerdi parasını?.. Belki henüz başlamamış olan savaş sona erdiğinde; belki de asla. Cebinde yolculuktan artakalan iki bin franktan az bir paradan başka nakdi yoktu. Bankalarda tuttukları paralarını çekemediklerinden bütün dostları dardaydılar. Ceplerinde biraz parası olanlar da bir banknot bozdurabilmek için dükkân dükkân dolaşmak ya da bankaların kapısında kuyruğa girmek zorunda kalmışlardı. Ah bu savaş! Bu saçma sapan savaş!

Champs Elysées'nin ortalarında başında geniş kenarlı bir şapka, önlerinde kendi kendine konuşarak ağır ağır yürüyen bir adam gördüler. Bir fenerin yanından geçtiğinde Argensola onu tanıdı: "Dostumuz Tchernoff." Rus selamlarına karşılık verirken, sakalının derininden hafif bir şarap kokusu

duyuldu. Hiç davet beklemeksizin adımını onlarınkine uydurup Arc de Triomphe'a doğru onların peşi sıra geldi.

Julio Argensola'nın o ahbabıyla evin eşiğinde karşılaştıkça yalnız sessizce selamlaşmakla yetinmişti. Ama üzüntü insan ruhunu yumuşatır, yoksulların dostluğunu serinletici bir gölge gibi aratır. Öte yandan Tchernoff da Desnoyers'e sanki ezelden beri tanıyormuş gibi baktı.

Monologunu kesmişti, zaten karanlık bitki yığınlarından, ıssız banklardan, sokak fenerlerinin kırmızımtırak ışığıyla delinen lacivert gölgeden, sıcak soluklardan ve kırpışan yıldızlardan kubbesiyle yaz gecesinden başka kimsenin onu dinlediği yoktu. Yanındakilere saygı gösterisi olarak, konuşmadan birkaç adım attı, ama sonra sanki tek başına yürüyormuşçasına, hiçbir açıklamada bulunmaksızın, bıraktığı yerden söylenmeyi sürdürdü.

— ... ve şimdi buradakiler gibi heyecanla haykırıyorlardır, kışkırtılan vatanlarını savunmaya gideceklerine inanıyorlardır iyi niyetle, hiç kimsenin tehdit etmediği aileleri, yuvaları için ölmek istiyorlardır.

— Kimden söz ediyorsun, Tchernoff –diye sordu Argensola.

Rus gözlerini ona dikti, sanki sorusuna şaşırmış gibiydi.

— Onlar –diye tek sözcükle yanıtladı.

İkisi de anladılar... "onlar!" Başkaları olamazdı.

— Ben on yıl Almanya'da yaşadım –diye sürdürdü, dinlenildiğini görünce daha tutarlı konuşmaya başlamıştı–. Berlin'de gazete muhabiri olarak bulundum, o insanları tanırım. Tıklım tıklım dolu bulvardan geçerken, hayalimde şu saatte orada olup biteni canlandırdım. Orada da bayraklar sallayarak coşkuyla şarkı söylüyor, kükrüyorlardır. Dış görünümleri aynı, ama içleri ne kadar farklı!.. Dün gece, bulvarda, halk "Berlin'e!" diye bağıran çığırtkanları kovaladı. Kötü anılar uyandıran, yakışıksız bir bağırtıydı. Fransa fetih istemiyor; istediği tek şey saygı görmek, barış içinde yaşamak, kimse ezilmesin, tedirgin olmasın. Bu gece kıtalarına iltihak eden iki kişi yola çıkarken diyorlardı ki: "Almanya'ya girdiğimizde onlara cumhuriyeti dayatacağız..." Cumhuriyet, dostlarım, kusursuz bir şey değildir, yine de Tanrı'nın inayetiyle hüküm süren sorumsuz bir kralın

buyruğunda yaşamaktan evladır. En azından sükûnet demektir, hayatı sarsıntıya uğratacak kişisel emellerin olmayışıdır. O iki işçinin cömertliği karşısında duygulandım: Düşmanlarını kıyıma uğratmak yerine, en iyi bildikleri şeyi sunarak onları düzeltmek istiyorlardı.

Tchernoff bir an sustu, hayalinde canlandırdığı görüntü karşısında alayla gülümsedi.

— Berlin'de halk kitleleri coşkularını üstün bir halka yakışacağı üzere, üst düzeyde dile getirirler. Ezilmişliklerini kaba saba bir maddecilikle avutanlar bu saatte "Haydi Paris'e! Bedava şampanya içmeye!" diye bağırıyorlardır. Yeni bir onura erişmek için her şeyi yapabilecek tıynetteki Protestan burjuvaziyle, son yıllarda dünyada en büyük rezaletleri çıkarmış olan soylu sınıf da onlar gibi "Haydi Paris'e!" diye bağırıyorlardır. Paris günahın Babil'idir, *Moulin Rouge*'un, Montmartre restoranlarının şehridir, tek bildikleri de budur zaten... Benim sosyal-demokrat yoldaşlarım da avaz avaz bağrışıyorlardır; ama onlara başka şarkı belletmişlerdir: "Moskova'ya! Petersburg'a! Uygarlığı tehdit eden Rus tiranlığını ezmek gerek!" Kayzer kendi halkının karşısında bir başka memleketteki tiranlığı korkuluk olarak kullanmaktadır... güleyim bari!

Ve Rusun kahkahası gecenin sessizliğinde tahta takırtısı gibi yankılandı.

— Biz Almanlardan daha uygarız –dedi gülmesi bitince.

Kendisini ilgiyle izleyen Desnoyers şaşarak irkildi, "Bu Tchernoff kafayı bulmuş galiba," dedi.

— Uygarlık –diye sürdürdü– yalnızca büyük bir endüstri, yığınla gemi, ordular, bilimden başka şey öğretmeyen çok sayıda üniversite demek değildir. Bu maddi bir uygarlık olur. Bir başka uygarlık daha vardır ki, ruhu yüceltir, insan vakarının gıkını çıkarmaksızın sonu gelmez aşağılanmalara katlanmasına izin vermez. Ahşap evceğizinde oturup, kendini ülkesinin diğer insanlarına eşit sayan bir İsviçre vatandaşı, bir teğmene yol vermek zorunda olan bir *Herr Professor*'dan ya da adının başında *von* sanı bulunan birinin karşısında uşaklaşan Hamburglu zenginden daha uygardır.

Sözün burasında İspanyol, Tchernoff'un ekleyeceği şeyi tahmin etmişçesine başıyla onayladı.

— Biz Ruslar büyük bir despotluk dönemi yaşadık. Ben birazını bilirim. Hapishanelerin açlığını, soğuğunu bilirim; Sibirya'da bulundum... Gel gör ki bizdeki despotluğun karşısına hep bir devrimci protesto dikilmiştir. Ulusun bir bölümü yarı barbardır, evet, ama kalanının üstün bir kafası vardır, özgürlük ve gerçek için tehlikelere göğüs gerdiren, özverilerde bulunmasına yol açan yüksek ahlaklı bir ruhu vardır... Ya Almanya? Orada kim ağzını açıp da insan haklarını savunmak için itiraz etmiştir? Ulu despotlar diyarı Prusya'da hangi devrimler yapılmıştır? Militarizmin kurucusu Friedrich Wilhelm karısına kötek atmaktan, çocukların yemeğine tükürmekten usanınca, gürzünü kapıp sokağa fırlıyor, zamanında kaçmasını beceremeyen uyruklarının kafasına indiriyordu. Oğlu Büyük Friedrich bir uşaklar halkına hükmetmekten bezmiş olarak öldüğünü söylüyordu. İki yüz yıllık Prusya tarihinde bir tek devrim oldu: 1848'deki barikatlar, onlar da Paris Devrimi'nin Berlin'deki kötü kopyasıydı, hiçbir sonuç vermedi. Son protesto çırpınışlarını Bismarck yumruğuyla ezdi, onlar da vardıysa tabii. Dostları onu bir devrimle tehdit ettikleri zaman, o vahşi *junker* müstehcen bir el hareketi yapıyor, kahkahaların en saygısızını patlatıyordu. Prusya'da bir devrim!.. Halkını herkesten iyi tanırdı o.

Tchernoff vatansever değildi. Argensola birçok kez onun kendi ülkesi aleyhine konuştuğunu işitmişti. Yine de kibirli Almanların Rus halkını küçümsediklerini gördükçe öfkeleniyordu. Emperyalist büyüklük masalıyla geçen son kırk yılda, Almanların o böbürlendikleri entelektüel hegemonya nerelerdeydi peki?.. Bilimin kusursuz emekçileriydiler onlar; her biri kendi uzmanlık alanından dışarı çıkmayan, dar görüşlü bilgelerdi; laboratuvar rahipleriydiler, durup dinlenmeden çalışırlardı, onlar söylediler diye gerçek sayılan koskocaman yanlışlar arasında, ara sıra doğruya ulaştıkları da oluyordu; hepsi buydu. Onca sabırlı ve saygıdeğer çalışmanın yanı sıra ne çok şarlatanlık vardı! Koskocaman adlardan mağaza vitrininde mostralık olarak yararlanılıyordu! Nice bilgeler sanatoryum otellerinde kullanılıyordu!.. Bir *Herr Professor* veremin tedavisini keşfediyordu, ama veremliler yine de eskisi gibi telef olup gidiyorlardı. Bir başkası en ağza alınmaz hastalığı yenen çareyi numaralandırıyordu, ama frengi dünyayı kırıp geçirmekte berdevamdı. Ve tüm bu hatalar hatırı sayılır servetlere mal oluyordu: Her kurtarıcı çare bir endüstriyel şirketin kurulmasına yol açıyor, ürünleri pek yüksek fiyatlara satılıyordu, sanki ıstırap zenginlerin ayrıcalığıymış gibi. Pasteur ve ikinci sınıf halklardan çıkmış daha başka

bilgeler bu blöften nasıl da uzaktılar, onlar tekellere alet olmaksızın sırlarını dünyaya sunmuşlardı!

— Alman bilimi insanlığa çok şey vermiştir, bunu teslim ediyorum –diye sürdürdü Tchernoff–; ama başka ulusların bilimi de aynı ölçüde katkıda bulunmuştur. Ancak kibrinden çılgına dönmüş bir halk kendisinin tüm uygarlığın taşıyıcısı olduğuna, başkalarının hiçbir şey yapmadıklarına inanabilir... Uzmanlaşmış dehaları bir yana, kendisini evrensel sanan o Almanya zamanımızda hangi dehaları yaratmıştır? Wagner romantiklerin sonuncusudur, bir çağı kapatıp geçmişe karışmıştır. Nietzsche Leh asıllı olduğunu her fırsatta yinelemiş, kılı kırk yaran burjuvaların diyarı saydığı Almanya'dan nefret etmiştir. Slavcılığı öylesine belirgindi ki, Cermenlerin Slavlar tarafından ezileceği kehanetinde bile bulunmuştu... Başkası da yok zaten. Oysa vahşi halk dedikleri biz, son zamanlarda dünyaya hayranlık uyandıracak manevi yücelikte sanatçılar verdik. Tolstoy ile Dostoyevski evrenseldirler. II. Wilhelm'in Almanya'sı onların karşısına hangi adları çıkarabilir ki?.. Almanya müzik diyarı olmuştur, evet, ama günümüzdeki Rus müzisyenleri Wagnerciliği sürdürenlerden daha özgünler, onlarsa yapıtlarının cılızlığını maskelemek için orkestranın umutsuz çırpınışlarına sığınıyorlar... Alman halkı ıstırap döneminde dahiler çıkarmıştır, Pancermenist gurur henüz doğmamışken, imparatorluk daha yokken. Goethe, Schiller, Beethoven ufak prensliklerin vatandaşlarıydılar. Başka ülkelerin etkisini aldılar, dünya vatandaşları olarak evrensel uygarlığa katkıda bulundular; mademki dünya onların yapıtlarına önem veriyor, öyleyse Cermenleşmesi gerekir diye akıllarına gelmedi.

Çarlık rejimi korkunç şeyler yapmıştı. Tchernoff bunu fazlasıyla biliyordu, Almanların gelip anlatmasına ihtiyacı yoktu. Ama Rusya'nın tüm aydın sınıfları despotluğun düşmanıydılar ve ona karşı çıkıyorlardı. Oysa Prusya çarcılığının düşmanı aydınlar neredeydi Almanya'da? Ya susuyorlar, ya Tanrı'nın o talihli kuluna dalkavukluk ediyorlardı; adam Neron'dan örneklenen bir müzisyen ve komedyendi, zekâsı kıvrak ve yüzeyseldi, her şeye el attığından her şeyi biliyorum sanıyordu. Tarih sahnesinde bir yer tutma kaygısıyla, dünyaya felaketlerin en büyüğünü musallat etmişti.

— Hem benim ülkemin üstüne çökmüş olan despotluk neden Rus olsun ki? En berbat çarlar Prusya'yı taklit etmişlerdi. Çağımızda, Rus ya da Leh halkı hakkını aradığı her seferinde, tepkiciler Kayzeri yardımlarına

çağırmakla tehdit ettiler. Rus soylu sınıfının yarısı Alman; halkı şişlediklerinden ötürü en fazla seçilen generaller Almanlar; despotluğu destekleyen, danışmanlık eden bürokratlar Alman; işçi grevlerini, tahakküm altındaki halkların başkaldırmalarını kıyımlarla cezalandırmayı üstlenen subaylar Alman. Tepkici Slav hayvanın biridir, gel gelelim nice hükümdarı nihilist olan bir ırkın duygusalcılığını taşır. Kırbacını kolaylıkla kaldırır, ama ardından pişman olur, hatta ağlar. Ben öyle Rus subayları gördüm ki, halkın üstüne yürümemek için ya da kıyım emri verdiklerinden ötürü kendilerini öldürdüler. Çarlık rejiminin hizmetindeki Alman fütursuzdur, davranışlarından hiçbir yakınması yoktur: Soğukkanlılıkla öldürür, yaptığı her şeyde olduğu gibi titiz, dakik bir yöntem uygular. Rus ise barbardır, vurur, ardından pişman olur; uygar Alman eli titremeksizin kurşuna dizer. Bizim çarımız, Slav işi bir insanlık hayali kurarken, cömert bir evrensel barış ütopyasıyla Lahey konferanslarını düzenledi. Oysa kültürün kayzeri yıllar yılı hiç bilinmeyen yıkıcı bir düzeneği parça parça oluşturup yağladı, şimdi onunla tüm Avrupa'yı ezecek işte. Rus insanı alçakgönüllü, eşitlikçi, demokratik, adalete susamış bir Hıristiyandır; Alman ise Hıristiyanlığına toz kondurmaz, ama eski çağların Cermenleri gibi bir puta tapıcıdır. Onun dini kandan hoşlanır, kast sistemini korur; gerçekten tapındığı Tanrı, Odin'dir; ancak Kıyım Tanrısı şimdi adını değiştirmiştir, adı "Devlet"tir artık.

Tchernoff bir an durdu, belki de yanındakilerin şaşkınlığını iyice görmek istiyordu, sonra dosdoğru söyleyiverdi:

— Ben Hıristiyanım.

Rusun fikirlerini ve geçmişini bilen Argensola şaşkınlık gösterdi, Julio ise yine kuşkulandı: "Hiç ötesi yok, bu Tchernoff denen adam kafayı bulmuş."

—Evet, doğrusu Tanrı'yla pek alışverişim yoktur –diye sürdürdü–, dogmalara da inanmam, ama ruhum tüm devrimcilerinki gibi Hıristiyandır. Modern demokrasinin felsefesi laik bir Hıristiyanlıktır. Biz sosyalistler kendi halinde, zayıf emekçileri severiz. Onun hayat ve refah hakkını savunuruz, dinin büyük azizleri de öyledirler, her mutsuz kişiyi kardeş saymışlardır. Biz yoksula saygı gösterilmesini adalet adına isteriz; onlar merhamet adına isterler. Aramızdaki tek fark budur işte. Ama onlar da, biz de insanların daha iyi bir yaşam sürmek için uzlaşmalarına çalışırız; güçlünün güçsüz için, iktidar sahibinin alt sınıflar için özveride

bulunmasını, dünyayı kardeşliğin yönetmesini ister, elden gelen en büyük eşitliği amaçlarız.

Slav Tchernoff insan emellerinin tarihçesini özetliyordu: Yunan düşüncesi dünyaya refahı getirmişti, ama ancak bir avuç insan içindi; kendi ufak demokrasilerinin vatandaşları, insanlığın büyük bölümü oluşturan özgür insanlar için, kölelerle barbarları kendi perişanlıklarına terk etmişti. Ezilenlerin dini olan Hıristiyanlık mutluluk hakkını tüm insanlara tanımıştı, gel gelelim, mutluluğu bu "gözyaşı vadisi"nden uzaklara, gökyüzüne taşımıştı. Devrimle onun mirasçısı olan sosyalistler, eskiçağ insanları gibi mutluluğu yeryüzünün erişilebilir gerçeklerinde buluyorlar ve onlar da Hıristiyanlar gibi, tüm insanların ondan pay almalarını öngörüyorlardı.

— Bugünkü Almanya'nın Hıristiyanlığı nerede kalmış?.. Zayıfların savunucusu olan Fransa Cumhuriyeti'nde muhafazakâr *junker*'lerin dindarlığında olduğundan daha çok Hıristiyan ruhu var. Almanya kendine benzer bir Tanrı kurgulamış, ona tapındığını sanırken, aslında kendi imgesine tapınıyor. Alman Tanrısı savaşı bir halkın ilk işlevi, uğraşların en soylusu sayan Alman Devleti'dir. Öbür Hıristiyan halklar savaşmak zorunda kaldıklarında, davranışlarıyla İncil arasındaki çelişkiyi duyumsarlar, kendini savunma gibi amansız bir gereği ileri sürerek kendilerini mazur göstermeye çalışırlar. Alman ise savaşın Tanrı'nın gönlüne hoş geldiğini ilan eder. İsa'nın militarizm yanlısı olduğunu kanıtlayan Alman vaazları duymuşumdur ben.

Alman gururu, kendi ırkının Tanrı tarafından dünyaya egemen olmak için yaratıldığı kanısı Protestanları, Katolikleri, Musevileri uzlaştırıyordu.

— Aralarındaki dogma ayrılıklarının üstünde, Devlet Tanrısı vardır, o da Almandır; savaşçı Tanrı, kim bilir belki de şu anda Wilhelm onu "saygıdeğer müttefikim" diye niteliyordur. Dinler her zaman evrenselliğe yönelmişlerdir. Hedefleri insanoğlunu Tanrı ile ilişkiye sokmak, tüm insanlar arasındaki ilişkileri desteklemektir. Prusya ise kendi kişisel kullanımına uygun ikinci bir Yehova, insan soyunun büyük bölümüne düşman, Alman halkının hınçlarını ve emellerini benimsemiş bir Tanrı yaratarak barbarlığa geri dönmüştür.

Sonra Tchernoff o hırslı, zalim, intikamcı Alman Tanrısı'nın yaratılışını kendince açıklıyordu. Almanlar dünkü Hıristiyanlardı. Hıristiyanlıkları topu

topu altı yüzyıllıktı, diğer Avrupa halklarınınki ise on, on beş, on sekiz yüzyıllıktı. Haçlı Seferleri sona erdiği sıralarda, Prusyalılar hâlâ pagandılar. Irklarının gururu onları savaşa sürüklerken, ölmüş tanrılarını yeniden canlandırıyordu. Bir askeri başbuğ olan eski Cermen Tanrısı gibi, Almanlar *İncil*'in Tanrı'sını da mızrak ve kalkanla donatıyorlardı.

— Berlin Hıristiyanlığının başında miğfer, ayağında binici çizmeleri vardır. Şu anda Tanrı da tıpkı Otto, Fritz, Franz gibi, seçilmiş halkın düşmanlarını cezalandırmak üzere seferberliğe çağrılmıştır. "Öldürmeyeceksin" diye buyurmuş olmasının hiç önemi yoktur, oğlunun yeryüzünde "Ne mutlu barış içinde yaşayanlara," demiş olmasının da. Hangi mezhepten olurlarsa olsunlar Alman rahiplerine göre, Hıristiyanlık ancak insanların bireysel olarak daha iyi olmalarını sağlayabilir, devletin yaşamına karışmamalıdır. Prusya Devleti'nin Tanrısı "Eski Alman Tanrısı"dır, vahşi Cermen mitolojisinin mirasçısı, savaşa susamış tanrıların bir karışımı.

Bulvarın sessizliğinde, Rus amansız tanrıların kızıl figürlerini anıyordu. O gece kulaklarında pek sevdikleri silah şakırtılarını, burunlarında kekremsi kan kokusunu duyduklarında uykularından uyanacaklardı. Ufacık kafalı hayvansı Tanrı Tor pazılarını şişiriyor, kentleri ezeceği çekicini kavrıyordu. Wotan, gövdesi şimşekten, ucu gök gürültüsünden mızrağını bilemekteydi. Tek gözlü Odin, dağının tepesinde esneyerek tahtının çevresine yığılacak savaşçı ölülerini bekliyordu. Saçı başı birbirine karışmış kan ter içindeki Walküre'ler, kısrak kokulu bakireler, bir buluttan öbürüne at koşturmaya başlamışlar, acı çığlıklar atarak insanları kışkırtıyorlardı, maksatları cesetlerini seccade gibi dürüp uçan beygirlerinin terkisine vurmaktı.

— Alman Hıristiyanlığı –diye sürdürdü Rus–, Hıristiyanlığın reddidir. Ona göre insanlar Tanrı nezdinde eşit değildirler. Tanrı yalnız güçlülerden hoşlanır, her şeye cüret etsinler diye destekler onları. Cılız doğmuş olanlar güçlülere boyun eğmeli ya da yok olmalıdır. Halklar da eşit değildir: Yönetici halklar ve alt düzeyde halklar olarak ayrılırlar; bu ikincilerin kaderi un ufak olup öbürleri tarafından yutulmaktır. Tanrı böyle istemektedir. Büyük yönetici halkın Almanya olduğunu söylemeye bile gerek yok elbette.

Argensola onun sözünü kesti. Alman gururu yalnızca Tanrı'sına dayanmıyordu ki, bilimi de işe karıştırıyorlardı.

— Bunu biliyorum –diye sözünü kesti Rus–: gerekircilik, eşitsizlik, doğal ayıklama, hayat mücadelesi... Kendi değerleriyle onca gururlanan Almanlar, entelektüel anıtlarını başkalarının toprağında inşa ederler, yeni bir yapıt yükselttiklerinde çimentosunu ecnebiden ödünç isterler. Bir Fransız ve bir İngiliz, Gobineau ile Chamberlain, ırklarının üstünlüğünü savunmak için gerekçe sağlamışlardır onlara. Darwin ile Spencer'dan artan döküntülerle ihtiyar Haeckel'leri "monizm"i yapılandırmıştır, hani şu politikaya uygulandığında Alman gururuna bilimsel temel sunan, halkların en güçlüsü olduğundan ona dünyaya hükmetme hakkını tanıyan öğretiyi.

— Hayır, bin kere hayır –diye sürdürdü kısa bir sessizliğin ardından–. Bütün o acımasızlıklar gerektiren hayat mücadelesi hikâyesi alt düzeydeki yaratıklar için doğru olabilir, ama insanlar arasında geçerli olmamalıdır. Biz gelişmiş, akıllı yaratıklarız, ortamın koyduğu yazgıdan yakamızı kurtarmalı, ortamı değiştirip kendimize uydurmalıyız. Hayvanlar hukuk, adalet, merhamet nedir bilmezler; karanlık içgüdülerinin esiri olarak yaşar giderler. Oysa biz insanlar düşünürüz; düşünce de özgürlük demektir. Güçlü olan, gücünü kanıtlamak için zulüm yapmak zorunda değildir; gücünü kötüye kullanmayıp hamiyetli davrandığında daha büyümüş olur. Dünyaya gelen herkes hayat hakkına sahiptir; nasıl gururlu yaratıkların yanı sıra kendi halinde yaratıklar varsa, büyüklü küçüklü, kimi ihtiyar kimi genç halklar da varlıklarını korumalıdır. Bizim varlığımızın amacı mücadele değildir, öldürmek değildir, yoksa sonra bizi de öldürürler, derken bizi öldüren de öldürülür. Bunları kör doğaya bırakalım. Uygarlaşmış halklar, ortak bir düşünceyi izleyeceklerse, Akdeniz Avrupa'sınınkini benimsemeli, elden geldiğince barışçı ve tatlı bir yaşam kavramını gerçekleştirmelidirler.

Rusun sakalı acımasız bir gülümsemeyle kıpırdadı.

— Ama *Kultur* diye bir şey var, hani şu Cermenlerin bize dayattıkları, işte bu uygarlığa en ters düşen şeydir. Uygarlık ruhun incelmesidir, hemcinsimize saygıdır, başkasının düşüncesini hoş görmektir, nazik görenekler edinmektir. *Kultur* ise bireyleri ve toplulukları kendi kutsal davasına hizmet etsinler diye örgütleyip asimile eden bir devletin icraatıdır. Ve o kutsal davanın özü başka devletlerin tepesine binmek, onları kendi büyüklüğüyle ezmektir, yani kibirle, vahşetle, şiddetle.

Etoile Meydanı'na varmışlardı. Yıldızlı bir fon üzerinde Arc de Triomphe'un karanlık kitlesi seçiliyordu. Bulvarlar dört bir yana çift sıra

ışıklarını saçıyorlardı. Anıtın çevresinde yer alan sokak fenerleri devasa kaidesini ve heykel gruplarının ayaklarını aydınlatıyorlardı. Gecenin meltemi yapının içine süzüldükçe kış yeli gibi buz kesiyordu. Evrenin yaygın laciverdi üzerinde kubbe anıtın kenarlarının sert hatlarını kesiyordu. Üçü de içgüdüsel olarak başlarını çevirip geride bıraktıkları Champs Elysées'ye bir göz attılar. Yalnızca bir gölge nehri gördüler, yapıların oluşturduğu siyah yamaçların arasında kırmızı yıldızların tespihleri yüzüyordu. Ama onlar bu manzaraya alışkındılar, karanlıkta, hiç çaba harcamaksızın, bulvarın görkemli inişini, çift sıra yüksek binaları, dipte Mısır'dan gelme dikilitaşıyla Concorde Meydanı'nı, Tuileries Bahçesi'nin ağaçlıklarını seyrettiklerini sandılar.

— Güzel işte bu –dedi Tchernoff, baktığı yerde gölgelerden başka bir şey görüyordu–. Barışa ve hayatın tatlılığına âşık koskoca bir uygarlık geçmiş buradan.

Bir anıyla burkuldu yüreği Rusun. Kaç kez ikindi vakti, yemekten sonra, işte tam orada gürbüz, iri kıyım, sarı sakallı, gözleri iyilikle pırıldayan bir adamla buluşmuştu. Sanki büyümesi yarıda kesilmiş bir deve benziyordu. Yanında köpeğiyle gezerdi. Jaurés idi o, dostu Jaurés, Meclis'e gitmeden önce Passy'deki evinden çıkıp Arc'a kadar bir yürüyüş yapardı.

— Bu şimdi bulunduğumuz yerde durmayı severdi. Bulvarları, uzak bahçeleri, bu yükseltiden bakınca insanın hayranlığına sunulan tüm Paris'i seyrederdi. Duygulanarak şöyle derdi bana: "Muhteşem bir şey bu. Yeryüzünde rastlanabilecek en güzel bakış açılarından biri..." Zavallı Jaurés!

Bir çağrışımla, Rus vatandaşı Bakunin'i anıyordu, o da başka bir devrimci, anarşizmin babasıydı, Richard Wagner adında genç bir arkadaşının yönetimindeki bir konserde Beethoven'in korolu senfonisini dinledikten sonra duygulanıp ağlamıştı. "Bizim devrimimiz gelip çattığında –diye bağırıyordu maestronun elini sıkarken– var olan her şey yok olacak, ama işte bunu ne pahasına olursa olsun kurtarmamız gerek."

Tchernoff anılarından sıyrılıp çevresine baktı, hüzünle söylendi:

— Onlar buradan geçmişlerdi.

Arc'tan her geçtiğinde, belleğinde aynı görüntü canlanıyordu. "Onlar" güneşte parıldayan binlerce miğferdi; hepsi bir arada bir makine sertliğiyle havaya kalkan binlerce kalın çizmeydi; kısa trompetler, flütler, yassı trampetler taşların görkemli sessizliğini coşturmuştu; Lohengrin'in savaş marşı ıssız bulvarda, evlerin kapalı kapıları önünde çınlıyordu.

O, bir yabancıyken, ataların şanını koruyan saygıdeğer yapılardan biri olan bu anıtın çekiciliğine kapılıyordu. Kim yapıp yakıştırmıştı, bilmek istemiyordu. İnsanlar kendi gururlarını okşayan anlık bir fikri taşlaştırdıklarını sanarak yapılar yükseltirler. Ardından daha geniş bir görüş yetisi olan insanlık gelir, yapıtın anlamını değiştirir, başlangıçtaki bencilliğinden sıyırarak devleştirir onu. En yüce bir güzelliği örnekleyen Yunan heykelleri, zamanında o çağların dindarlarının hamiyet nişanesi olarak tapınaklara armağan ettikleri basit yapıtlardı. Roma'nın büyüklüğünü anımsadığında ise herkes hayalinde kıyımlara sahne olan muazzam Colosseum'u ya da yeteneksiz imparatorların anısına yükseltilmiş kemerleri canlandırırdı. Halkları temsil eden yapıtların iki anlamı vardı: Onları yapan kişilerin verdikleri anlık içsel anlam, sonra evrensel bir ilgi odağı olan dışsal anlam; bunu aradan geçen yüzyıllar verir, o yapıtları simgeleştirirdi.

— Arc de Triomphe, içinden Fransız –diye sürdürdü Tchernoff–, eleştiriye açık çarpışma ve general adlarıyla dolu. Dışından bakıldığında ise, devrimlerin en büyüğünü gerçekleştirmiş olan halkın ve özgürlüğe iman etmiş tüm halkların anıtıdır. İnsanın yüceltilmesi şurada, aşağılarda, Vendôme Meydanı'ndaki sütunda görülür. Sütunu yapanlar onu Ulu Ordu'nun anısına dikmişlerdir, o Ulu Ordu da silaha sarılarak devrimi tüm Avrupa'ya yayan halktır. Sanatçıların sezileri pek güçlüdür, onlar bu yapıtın gerçek anlamını önceden duyumsamışlardır. Sol yanımızdaki grupta "Marseil-laise"i söyleyen Rude savaşçıları meslekten asker değil, şiddet dolu yüce havariliğini gerçekleştirmeye giden silahlanmış yurttaşlardır. Çıplaklıklarında ben Yunan miğferi giymiş *sansculotte*'lar[25] görüyorum. Burada bir tek ulusun dar, bencil zaferini aşan bir şeyler var. Bu özgürlük Haçlıları sayesindedir ki Avrupa'da hepimiz yeni bir hayata gözlerimizi açtık... Halkları benim hayalimde bazı imgeler canlandırır. Eski Yunan'ı anımsarsam Parthenon'un sütunlarını görürüm; dünyanın efendisi olan Roma, Colosseum ile Traianus Kemeri'dir; Devrim Fransa'sı ise Arc de Triomphe'tur.

Rusun görüşüne göre bu anıt aslında daha da ileri bir şeydi. Tarihin bir büyük rövanşını temsil ediyordu: Latin ırkları olarak anılan Güney halkları, Roma egemenliğini yıkmış olan istilalara yüzyıllar sonra karşılık veriyorlardı; Akdeniz insanları zaferi kazanmış, eski barbarların topraklarına dağılıyorlardı. Geçmişi yıkıcı bir dalga gibi silip süpürmüş, ardından hemen geri çekilmişlerdi. Tıpkı taşkın yaparak toprağı bereketlendiren bazı nehirler örneği, bu büyük yükseliş dalgası bağrında taşıdığı her şeyi gittiği yere götürmüştü. İnsanlar çekildikten sonra, geride yepyeni, verimli fikirlerle bereketlenmiş bir toprak kalıyordu.

— Şayet onlar geri dönecek olsalar! –diye ekledi Tchernoff tedirginlikle–. Şayet bu taşlara yeniden ayak basacak olsalar!.. Geçen sefer hızla yükselen talihlerine kendileri de şaşırmış yoksullardı, buradan bir salona girmiş köylü misali geçip gittilerdi. Ceplerini doldurup, zaferlerinin anısını sürdürecek iki ili almakla yetindilerdi... Oysa şimdi Paris'e yürüyecek olanlar yalnızca askerler olmayacak. Orduların kuyruğuna öfkeli hancı kadınlar gibi takılmış, *Herr Professor*'lar da sökün edecek, yanlarında barbarı çıldırtan barutlu şarap fıçısıyla, *Kultur* şarabıyla. Furgonlarda muazzam bir bilimsel vahşet yükü getirilecek, kaba kuvveti her şeyin başlangıcı ve kutsanması olarak yücelten, özgürlüğü reddeden, zayıfı ezen, tüm dünyayı Tanrı'nın sevdiği bir azınlığın buyruğuna veren bir yeni felsefe. Şayet bu kubbenin altında bir kez daha Wagner'in ya da herhangi bir alay *Kappelmeister*'inin bir marşını izleyen Alman çizmelerinin adımları yankılanacak olursa vay haline insanlığın.

Arc'tan uzaklaştılar, Victor Hugo Bulvarı boyunca yürüdüler. Tchernoff hayalinde canlandırdığı bu resmi geçit görüntüsü kendisini üzmüş gibi suskun ilerliyordu. Birden düşüncelerini yüksek sesle geliştirmeyi sürdürdü.

— E, ama gelirlerse de, ne olur ki?.. O yüzden hukuk ölecek değil ya. Gölgede kaldığı anlar olur, ama yeniden doğar; bilinmeyebilir, çiğnenebilir, fakat bu nedenle varlığı son bulmaz, tüm iyi ruhlar da onu hayatlarının tek kuralı olarak benimserler. Bir çılgınlar halkı başkalarının üzerine hukuku koydukları kaideye şiddeti yerleştirmek istiyor. Boşuna uğraşıyorlar. İnsanların emeli sonsuza değin daha fazla özgürlük, daha fazla kardeşlik, daha fazla adalettir.

Böylece her şeyi yerli yerine oturttuktan sonra, sakinleşir gibi oldu Rus.

O ve yanındakiler savaşa hazırlanan Paris'in sunduğu görüntüden söz ettiler. Görünürde değişen bir şey yoktu. Kent merkezinde ve istasyonların çevresinde olağanüstü bir hareketlilik yaşanıyordu, ama muazzam şehrin kalanı başına açılan büyük derdi açığa vuruyor değildi. Issız sokak her geceki görünümündeydi. Meltem, ağaçların yapraklarını hafiften kıpırdatıyordu. Gökyüzünden görkemli bir huzur iner gibiydi. Evler uyuyorlardı; ama kapalı pencerelerin ardında kızarmış gözlerin uykusuzluğu, yaklaşan tehditle daralmış göğüslerin soluğu sezinleniyordu; savaş bavulunu hazırlayan kıvrak eller titriyor, belki de son sevgi gösterisi haz duymadan karşılık buluyor, öpüşler hıçkırıklarla boğuluyordu.

Komşularını anımsadı Tchernoff, hani stüdyonun arkasındaki öbür iç dairede oturan çifti. Kadın piyanosunu çalmaz olmuştu. Rus tartışma sesleri işitmişti, kapılar şiddetle çarparak kapanmış, adamın adımları gecenin bağrında kadının ağlamasından kaçarak uzaklaşmıştı. Duvarların ardında bir dram yaşanmaya başlamıştı; sıradan bir dram, aynı anda olup biten daha başka binlercesinin aynı.

— Kadın Almanmış –diye ekledi Rus–. Bizim kapıcı kadın iyi koku alıyor, hangi ulustan olduğunu anlamış. Adam bu saatlerde alayına katılmak üzere yola çıkmış olmalı. Dün gece beni uyutmadılar. Duvarın ardında kadının iniltilerini duyuyordum; yavaş, umutsuz bir terk edilmiş çocuk ağlayışı, erkeğin sesi de onu susturmaya çalışıyordu, ama ne fayda... Dünyanın üstüne yağmur gibi üzüntü yağıyor!

O akşam, evden çıkarken, kadına kapısının karşısında rastlamıştı. Başka bir kadındı sanki, birkaç saatte on beş yaş almış gibi bir yaşlı havası gelmişti üstüne. Boş yere onu yüreklendirmeye, erkeğinin yokluğuna metanetle katlanmaya özendirmeye çalışmıştı, karnında taşıdığı ikinci varlığa zarar vermemeliydi.

— Çünkü o zavallı anne olacak. Durumunu mahcuplukla saklıyor, ama penceremden gördüm, bebek eşyası hazırlıyordu.

Kadın onu sanki anlamaz gibi dinlemişti. Umutsuzluğu karşısında her söz etkisiz kalıyordu. Yalnızca kendi kendine konuşur gibi kekeleyebilmişti: "Ben Alman... O gidiyor; gitmek zorunda... Yalnızım... sonsuza değin yalnız!.."

— Onu erkeğinden ayıran milliyetini düşünüyor; vatandaşlarıyla birlikte onu götürecekleri toplama kampını düşünüyor. Onun tarafının saldırısından kendini korumak durumundaki düşman bir ülkede terk edilmiş olmaktan korkuyor... Üstelik tüm bunlar anne olmak üzereyken. Ne büyük bir perişanlık! Ne büyük acılar!

Pompe Sokağı'na varmışlardı. Eve girerken Tchernoff yanındakilerle vedalaştı, o servis merdiveninden çıkacaktı. Desnoyers konuşmayı uzatmak istedi. Arkadaşıyla yalnız kalmaktan, son zamanlarda ortaya çıkan tersliklerden ötürü sıkıntısının yeniden bastırmasından korkuyordu. Rusla konuşmak ilginç gelmişti. Üçü birlikte asansörle çıktılar. Argensola mutfaktaki dizi dizi şişelerden birini açmanın sırası geldiğini söyledi. Tchernoff kendi dairesine stüdyonun servis merdivenine açılan kapısından dönebilirdi.

Geniş pencerenin camları açıktı; iç avluya bakan panjurlar da yine açık duruyordu; sürekli bir meltem perdeleri kıpırdatıyor, romantik stüdyonun eski fenerlerini, güve yemiş bayraklarını ve diğer süslerini oynatıyordu. Pencerenin kenarında, geniş mekânın bir ucunu aydınlatan ışıklardan uzakta, ufak bir masanın çevresine dizildiler. Loşlukta, sırtlarını içeriye dönmüş oturuyorlardı. Önlerinde karşı tarafın damlarıyla yıldızların soğuk, keskin ışınlarıyla delinmiş muazzam bir lacivert dörtgen uzanıyordu. Kentin ışıkları karanlık gökyüzünü kanlı bir yansımayla renklendiriyordu.

Tchernoff iki kadeh içti, şarabın kalitesini dilini şaklatarak övdü. Üçü de susuyorlardı; gecenin heybetinin insanlara dayattığı hayranlık ve ürküntü dolu sessizliğe dalmışlardı. Gözleri bir yıldızdan öbürüne atlıyor, yıldızları ideal çizgilerde öbeklendiriyor, hayalsi ve düzensiz üçgenler, dörtgenler oluşturuyordu. Arada yıldızlardan birinin titrek parıltısı bakışlarını geçerken yakalıyor, hipnoza tutulmuşçasına sabitleştiriyordu.

Rus seyre dalıp gitmişti, kadehini bir kez daha doldurdu. Ardından zalim bir alayla gülümsedi. Sakallı yüzü gecenin tiyatrosunda, perdelerin arasında beliren trajik bir maskın ifadesine büründü.

— Orada, yukarıda, insanlar hakkında ne düşünürler acaba! –diye mırıldandı–. Bismarck diye birinin gelip geçmiş olduğundan haberi var mıdır yıldızlardan birinin? Yıldızlar Cermen halkının kutsal misyonunu bilirler mi acaba?

Hep öyle gülüyordu.

Damlardan oluşan o muazzam düzlüğü kesen yarıklardan birinin dibinden kayıp giden uzak ve kararsız bir şey gecenin sessizliğini bozdu. Üçü daha iyi duyabilmek için başlarını uzattılar... Sesler geliyordu. Erkeklerden oluşan bir koro yalın, tekdüze, ağır bir marş söylüyordu. Kulaklarıyla işitmekten çok, düşünceleriyle sezinliyorlardı onu. Meltemin dalgalanmaları arasında, tek tek onlara kadar ulaşan daha kuvvetli birkaç nota Argensola'ya kısa ezgiyi toparlama olanağını verdi, gerçek bir savaş marşıydı ve uyumlu bir ünlemeyle sonuçlanıyordu:

C'est l'Alsace et la Lorraine,

C'est l'Alsace qu'il nous faut.

Oh, oh, oh, oh.[26]

Bir grup adam daha, uzaklarda, bir caddenin dibinden, savaşın kapısı olan istasyona doğru gidiyorlardı. Herhalde varoşlardandılar ya da kırsal kesimden; sessizliğe gömülmüş Paris'ten geçerken, ulusun büyük emelini marşla dile getirmek istemişlerdi, karanlık bina cephelerinin gerisinde uykusuz kalanlar yalnız olmadıklarını bilip tüm tereddütlerinden sıyrılsınlar diye.

— Tıpkı operalarda olduğu gibi – dedi Julio, görünmez koronun son notaları uzakta ve gecenin soluğunda yutulur... yiter giderken.

Tchernoff içmeyi sürdürdü, ama dalgın bir hali vardı, gözlerini damların üstünde dalgalanan kızılımsı sise dikmişti.

Alnının kırışmasından, içsel monologunun yankısı gibi ara sıra ağzından çıkan boğuk homurtulardan, iki arkadaş onun kafasının çalışmakta olduğunu seziyorlardı. Birden düşüncelerden söze atladı, hiç hazırlıksız, kafasında evirip çevirdiklerini yüksek sesle aktardı.

— ... Ve birkaç saate kadar güneş doğduğunda, dünya kırlarda insanlığın düşmanı olan o dört atlının koşturduğunu görecek... Vahşi atları o koşunun sabırsızlığıyla kişneyecek; felaket habercisi binicileri şimdi kafa kafaya vermişler, eyerlerine sıçramadan önce birbirlerine son sözlerini söylüyorlardır.

— Ne atlısı bunlar? –diye sordu Argensola.

— Ejderhanın önünde gidenler.

İki arkadaşa o yanıt da önceki sözler kadar anlaşılmaz geldi. Desnoyers bir kez daha "Sarhoş bu," diye geçirdi aklından. Ama merakından üsteledi. "Ne ejderiymiş o?"

Rus ona sanki soruyu yadırgamış gibi baktı. Dalıp gittiği andan beri yüksek sesle konuşmuş olduğunu sanıyordu.

— Mahşer ejderi.[27]

Bir sessizlik oldu, ama Rusun susuşu uzun sürmedi. Patmos Denizi'nin kayalıklarındaki düş kurucuya olan coşkulu hayranlığını dile getirme gereksinimini duydu. Heybetli ve karanlık düşlemlerin şairi iki bin yılın gerisinden, Paris'teki bir evin çatı katına sığınmış bu mistik devrimciyi etkilemekteydi. Evet, Havari Yuhanna tüm olacakları önceden görmüştü. Halkın gözünde anlaşılmaz olan hezeyanları insanlığın büyük olaylarının sırrını içermişti.

Ve Tchernoff denizin dibinden çıkagelecek olan mahşer ejderhasını anlattı. Leopar benzeri bir şeydi, ayakları ayı ayağı gibi, ağzı aslan ağzıydı. Yedi başı, on boynuzu vardı. Boynuzlarına on tane taç takılmıştı, yedi başının her birinde kutsal şeylere karşı küfürler yazılıydı. İncil yazarı o küfürlerin ne olduğunu belirtmiyordu, belki de çağlara göre değişecekti, ejder her bin yılda bir yeniden ortaya çıktığında farklı olacaktı. Rus, ejderin kafalarında şimdi yazılı olanları okuyabiliyordu: İnsanlığa, adalete karşı küfürler, insanoğlunun yaşamını hoş ve yaşanabilir kılan her şeye karşı. "Kaba kuvvet hukuktan üstündür..." – "Zayıfların hayat hakkı yoktur..." – "Büyük olmak için hoyrat olun..." Ve ejder, onca çirkinliğiyle dünyaya egemen olmayı, insanların ona tapınmasını istiyordu.

— Peki ya dört atlı? –diye sordu Desnoyers.

Yuhanna'nın düşleminde dört atlı ejderhanın öncüsüydü.

Sırlar kitabının yedi mührü yeşimden yapılmışa benzeyen birinin oturduğu büyük tahtın huzurunda kuzu tarafından koparılıyordu. Tahttakinin başının çevresinde gökkuşağı bir zümrüt ayla oluşturuyordu. Bir yarım daire biçimde yayılmış yirmi dört tahtta beyaz giysili, altın taçlı yirmi dört ihtiyar oturuyordu. Her yanları gözlerle kaplı, altışar kanatlı, dört

tane muazzam irilikte ejderha büyük tahta bekçilik ediyorlardı. İlk damgasının koparılışını selamlayan borazanlar çalıyordu.

"Bak işte!" diye haykırıyordu ejderlerden biri düşünde şaire... Ve kır bir atın sırtında ilk atlı ortaya çıkıyordu. Elinde bir yay, başında bir taç vardı: Kimilerine göre Fetih'ti o, kimilerine göre ise Veba. Aslında ikisi birden de olabilirdi. Başına bir taç giymişti, bu da Tchernoff için yeterliydi.

"Gel!" diye haykırıyordu ikinci ejderha, bin tane gözünü devirerek. Ve koparılan mühürden doru bir at fırlıyordu. Binicisi başının üstünde muazzam bir kılıç savuruyordu. Savaş'tı bu. Azgın koşusuna başlayınca huzur dünyadan kaçıp gidiyordu; artık insanlar birbirlerini yok etmekle uğraşacaklardı.

Üçüncü mühür açıldığında, bir başka kanatlı ejderha gök gürültüsü gibi gürlüyordu: "Çık ortaya!" Ve Yuhanna siyah atı görüyordu. Binicisinin elinde insanların geçimini tartmak için bir terazi bulunuyordu. Açlık'tı o.

Dördüncü ejderha dördüncü mührün koparılışını kükreyerek selamlıyordu: "Sıçra!" Ve solgun renkli bir at beliriyordu sahnede. "Binicisinin adı Ecel, insanları kılıçla, açlıkla, vebayla ve yırtıcı hayvanlarla öldürme yetkisi verilmiştir ona."

Dört atlı dehşete kapılmış insanlığın başının üstünde çılgın, ezici bir koşu tutturuyorlardı.

Tchernoff yeryüzünün dört belasını sanki gözleriyle görüyormuş gibi betimliyordu. Kır atlı binici gösterişli, barbar bir kılıktaydı, kurbanlarının kokusunu alırmış gibi nefretle buruşturuyordu suratını. Bir yandan atını dörtnala koştururken, veba okunu atmak için yayını geriyordu. Omzunda tüm hastalıkların mikroplarını taşıyan zehirli oklarla dolu sadağı asılıydı; barışçı kişileri barınağında yakalayan da, savaş alanındaki askerlerin yaralarını zehirleyen de hep o aynı hastalıklar.

İkinci binici, hani doru atın üstünde giden, koşusunun şiddetinden dimdik olmuş saçlarının üstünde savuruyordu koskocaman kılıcını. Gençti, ama çatılmış kaşlarıyla kasılmış ağzı suratına amansız bir vahşet ifadesi veriyordu. Dörtnala giderken uçuşan giysilerinin altında atletik bir vücut görünüyordu.

İhtiyar, kel, bir deri bir kemik olan üçüncü atlı, siyah atının sert sağrısında sıçrayarak gidiyordu. Kupkuru bacakları sıska hayvanın sağrılarını sıkıştırıyordu. Zayıf elinde bir tartı tutuyordu, yiyeceklerin kıtlıkla altın pahasına yükseleceğinin simgesi.

Dördüncü binicinin mahmuz gibi sivri dizleri, solgun renkli atının sağrısına batmıştı. Parşömenleşmiş derisi, altındaki iskeletin çıkıntılarıyla çukurlarını gözler önüne seriyordu. Kurukafa çehresi, getireceği yıkımın tüyler ürpertici gülüşüyle kasılmıştı. Kamış kolları devasa bir tırpanı savurmaktaydı. Fırlak omuzlarından paçavralaşmış bir kefen sarkıyordu.

Ve o dört atlının çılgın koşusu muazzam insan yığınları üzerinden tayfun gibi geçiyordu. Başlarının üstünde gökyüzü morumsu bir günbatımı loşluğuna bürünmekteydi. Dehşet saçan, şekilsiz ejderler bu çılgın koşunun çevresinde iğrenç bir muhafız alayı gibi kanat çırpmaktaydı. Zavallı insanlık korkudan deliye dönmüş, Veba, Savaş, Açlık ve Ecel'in nal seslerini duydukça çil yavrusu gibi kaçışıyordu. Erkekler ve kadınlar, gençler ve yaşlılar itişip kakışıyorlar, yüzlerinde ve hallerinde bin türlü dehşet, şaşkınlık, umutsuzluk ifadesiyle yerlerde sürünüyorlardı. Ve kır at, doru at, siyah at, solgun at amansız nallarının altında onları ezip geçiyorlardı: Atletler kırılan kaburgalarının çatırtısını işitiyor, bebekler annelerinin memelerine yapışmış can çekişiyor, ihtiyarlar bir çocuk sızlanışıyla sonsuza değin yumuyorlardı gözlerini.

— Tanrı dünyayı unutup uyuyakalmış –diye sürdürdü sözü Rus–. Uyanıncaya kadar çok zaman geçecek, o uyurken ejderhanın kulu olan dört atlı yeryüzünün tek efendileri olarak at koşturacaklar.

Söylendikçe kendi sözleriyle coşuyordu. İskemlesinden kalkmış, geniş adımlarla bir yandan bir yana gidip geliyordu. Hüzünlü şairin o dört felaketi anlatışı hafif kalıyordu gözünde. Bir büyük ressam o korkunç düşlemi daha iyi canlandırabilirdi.

— Bende bir kitap var –diye mırıldandı–, enfes bir kitap.

Birden stüdyodan kaçıp gitti, kendi dairesine girmek üzere servis merdivenine yönelmişti. Arkadaşları görsün diye o kitabı getirmek istiyordu. Argensola da peşi sıra gitti. Az sonra ellerinde kitapla döndüler.

Kapıları artlarında açık bırakmışlardı. Binaların cepheleriyle iç avlu arasındaki hava akımı kuvvetlendi.

Tchernoff değerli kitabını bir lambanın altına yerleştirdi. 1511'de basılmış bir ciltti, metni Latinceydi, gravürleri vardı. Desnoyers *Apocalipsis cum figuris*[28] diye bir başlık okudu. Gravürler Albrecht Dürer'indi; usta henüz yirmi yedi yaşındayken çizdiği bir gençlik yapıtı. Üçü, mahşer atlılarının çılgın koşusunu gösteren gravürün önünde hayranlıkla durakaldılar. Dört başlı felaket düşsel atlarının üzerinde, korkudan deliye dönmüş insanlığı ezerek çığ gibi atılıyordu.

Birden hayranlıkla dalıp gitmiş üç erkeği irkilten bir şey oldu; alışılmadık, anlatılmaz bir şey; sanki kulaklarından geçmeden doğrudan doğruya beyinlerine ulaşan bir büyük patlama, yüreklerinde bir darbe. İçgüdüleriyle kavradılar, kötü bir şey olmuştu.

Sessizlik içinde öylece kalıp bakıştılar; sonu gelmez saniyelerin sessizliği.

Açık kapılardan, avludan bir telaşın gürültüsü yükseldi: Açılan panjurlar, değişik dairelerde hızlı adımlar, şaşkınlık ve korku çığlıkları.

Üçü içgüdüsel olarak arka pencerelere koştular. Daha varmadan Rusun içine doğdu.

— Komşum... Komşum olmalı bu. Galiba kendini öldürdü.

Pencereden baktıklarında dipte ışıklar gördüler; taşların üzerine uzanmış bir bedenin çevresinde koşuşturan insanlar. Telaştan herkes pencerelere fırlamıştı. Uykusuz bir geceydi, herkesi acılı bir uykusuzluğun aldığı gerginlik dolu bir gece.

— Kendini öldürmüş –dedi bir kuyunun dibinden çıkıyora benzeyen bir ses–. Alman kadın bu, kendini öldürmüş.

Kapıcının yaptığı açıklama en üst kata kadar pencereden pencereye tırmandı.

Rus yalnızca bir uğursuzluk ifadesiyle başını salladı. Biçare kadın ölüme yalnız başına atlamış değildi. Birisi onun umutsuzluğunu seyretmişti, birisi itmişti onu... Atlılar! Mahşerin dört atlısı!.. İşte eyerlerinin üstündeydiler; işte dörtnala, çığ gibi ezip geçen çılgın koşularına başlıyorlardı.

Şer kuvvetleri başıboş kalmış dünyada cirit atacaklardı.

Dört düşmanının vahşi koşusu altında insanlığın işkencesi başlıyordu işte.

İKİNCİ BÖLÜM

I

Don Marcelo İmreniyor

Savaşın artık kaçınılmaz olduğuna kanaat getirdiğinde, yaşlı Desnoyers'in ilk tepkisi hayret oldu. İnsanlık çıldırmıştı. Onca demiryolu, onca ticaret gemisi, onca makine, toprağın üstünde ve bağrında geliştirilmiş onca etkinlik varken, bir savaş olur iş miydi?.. Uluslar sonsuza değin mahvolurlardı. Yüz yıl önceki halkların bilmediği gereksinimlere ve harcamalara alışmışlardı. Kapital dünyanın efendisi olmuştu, şimdi savaş onu öldürecekti; ama savaş kendisi de birkaç ay sonra ölecekti, sürdürecek para kalmayınca. İşadamı ruhu, bu çılgın serüvenin yangınla kıyıma dönüştüreceği trilyonları düşündükçe öfkeye kapılıyordu.

Öfkesini de el altında bulunan bir şeyde somutlaştırma gereksinimi içinde, bu akıl almaz çılgınlığın sorumluluğunu kendi yurttaşlarına yükleyiverdi. "Rövanş" aşağı, "rövanş" yukarı! Kırk dört yıl boyunca kaybettikleri iki ilden ötürü kaygılanmışlardı, oysa ülkenin başka kıtalarda hiçbir işe yaramayan uçsuz bucaksız toprakları vardı!.. Onca öfkeli ve gürültülü saçmalığın sonuçlarını göreceklerdi şimdi.

Onun gözünde savaş kısa vadede felaket anlamına geliyordu. Ülkesine güveni yoktu: Fransa'nın çağı geçmişti. Şimdi zafer Kuzey halklarınındı, özellikle de kendisinin yakından görüp disiplinine, katı örgütlenmesine hayran kaldığı o Almanya'nın. Bir zamanlar işçiyken, sonunda milyonların üstüne oturmayı başaran tüm insanların muhafazakâr ve bencil içgüdüsünü duyuyordu. Siyasal idealleri küçümsüyordu, ama sınıf dayanışmasından ötürü, son yıllarda rejimin rezaletlerine yapılan her eleştiriyi kabullenmişti. Yozlaşmış, darmadağın bir cumhuriyet yeryüzünün en sağlam ve güçlü imparatorluğu karşısında ne yapabilirdi ki?..

"Göz göre göre ölüme gidiyoruz –diye söyleniyordu kendi kendine–. 1870'tekinden de beter!.. Tüyler ürpertici şeyler göreceğiz."

Fransızların ulusun çağrısına uyarak düzenle, hevesle askere koşmaları kendisini derin bir şaşkınlığa gömdü. Bu manevi silkinme sonucu, bir şeylere inanmaya başladı. Ülkesinin büyük kitlesi sağlamdı; halk eski zamanlardaki gibi yiğitti. Kırk dört yıldır tehlike içinde, yüreği daralarak

yaşamanın sonunda eski erdemler yeniden canlanmıştı. Peki, ya komutanlar? Onları zafere ilerletecek komutanlar neredeydiler?..

Bu soruyu birçok kişi tekrarlıyordu. Demokratik rejimin ve barışın getirdiği isimsizlik ülkeyi gelecekteki liderleri konusunda tam bir bilgisizlikte bırakıyordu. Herkes saatten saate orduların nasıl oluştuğunu görmekteydi; generalleri ise tanıyan pek azdı. Derken dillerde bir ad dolaşmaya başladı: "Joffre[29]... Joffre." İlk fotoğrafları meraklı kalabalığın toplanmasına yol açtı. Desnoyers onu dikkatle inceledi: "İyi bir adama benziyor." İçindeki düzen adamı içgüdüleri cumhuriyetin generalinin ağırbaşlı, sakin halinden pek tatmin oldu. Hemen hemen kerli ferli banka müdürlerinin uyandırdığına benzer büyük bir güven duygusuna kapıldı. İnsan bir çılgınlık yapmayacağından emin olarak varlığını o beye teslim edebilirdi.

Coşku ve heyecan seli sonunda Desnoyers'i de alıp sürükledi. Çevresindeki herkes gibi o da saat gibi uzun dakikalar, yıl gibi uzun saatler yaşadı. Olaylar birbirini hızla izliyordu; barışın upuzun dinginliğinin acısını dünya bir haftada çıkarıyordu sanki.

Yaşlı adam ömrünü sokakta geçiriyordu; savaşa giden üniformalı kalabalığı selamlayan sivil kalabalığın görüntüsüne kapılmıştı.

Geceleyin bulvarlardan akan göstericileri seyretti. Lacivert-beyaz-kırmızı bayrak elektrik lambalarının altında renklerini kanatlandırıyordu. Tıklım tıklım dolu kafelerin kapılarının, pencerelerinin alev alev ağızlarından yurtseverlik şarkılarının kükreyen müziği taşıyordu. Halk caddenin ortasında birden açılıp alkışlar, yaşa-var ol haykırışları arasında yol veriyordu. Bütün Avrupa oradan geçiyordu; bütün Avrupa –iki düşman imparatorluk dışında– tehlikeye düşmüş Fransa'yı içten gelen bir coşkuyla selamlıyordu. Çeşitli halkların bayrakları gökkuşağının tüm renkleriyle geçit yapıyordu, onları açık renk, mistik gözlü Ruslar izliyordu; ardından başları açık, dini ağırlıkta ezgiler söyleyen İngilizler; kartal profilli Yunanlılarla Romanyalılar; kırmızı-beyaz İskandinavlar; biraz çocuksu bir coşkunun gürültüsüyle Amerikalılar; eşitlikçi devrimler yapmış olan bu ülkenin dostu, yurtsuz Yahudiler; bir yiğit tenorlar korosu gibi cüretkâr İtalyanlar; ya-ya-ya şa-şa-şa diye haykırmaktan hiç bıkmayan İspanyollarla Güney Amerikalılar. Bunlar okullarda, atölyelerde bilgilerini artırmakta olan öğrenci ve işçilerdi; savaşlardan ve devrimlerden kazazede gibi

artakalarak canlarını Paris'in kıyısına atmış sığınmacılardı. Bağrışmalarının resmi bir anlamı yoktu. Tüm bu insanlar cumhuriyete sevgilerini dile gösterebilmek amacıyla, yüreklerinden koptuğu gibi davranıyorlardı. Bu görüntüden duygulanan Desnoyers, Fransa hâlâ dünyada önemli bir şey diye düşünüyordu, evet, hâlâ halkların üstünde bir manevi gücü vardı, mutluluğu ya da felaketi tüm insanlığı ilgilendiriyordu.

"Şu anda Berlin'de ve Viyana'da da coşkuyla haykıranlar vardır... –dedi kendi kendine–. Ama yalnızca o ülkelerin insanlarıdır. Gösterilerine hiçbir yabancının göğsünü gere gere katıldığını sanmıyorum."

İnsan haklarını yasaya dönüştürmüş olan devrim halkı, kalabalıkların minnetinin meyvesini topluyordu. Kanlarını Fransa'ya sunan yabancıların coşkusunu gördükçe bir tür pişmanlık duymaya başladı. Çoğu kişi hükümetin gönüllü kabulü işlemini seferberlik işleri sonuçlanıncaya kadar, yirmi gün geciktirmesinden yakınıyordu. Oysa bir Fransız olarak doğmuş olan kendisi daha birkaç saat önce ülkesine kuşkuyla bakıyordu!

Bir gün kalabalığın seli onu Doğu İstasyonu'na sürükledi. Bir insan seli parmaklıklara abanıyor, kol kol yan sokaklara uzanıyordu. Giderek tarihi bir mekânın önemini almakta olan istasyon daracık bir tünel gibi görünüyordu, koskoca bir nehir, duvarlarına çarparak, kaynaşarak, içinden geçmeye çabalamaktaydı. Paris'in bu çıkış kapısından, silaha sarılmış Fransa'nın bir bölümü sınırdaki savaş alanlarına atıyordu kendini.

Desnoyers orada ancak iki kez bulunmuştu, Almanya yolculuğunun gidişinde ve dönüşünde. Şimdi o yollara başkaları düşüyordu. Halk kalabalıkları kentin en dış mahallerinden gelip düzenli, bir örnek giyimli insan kitlelerinin çelik parıltılarıyla tokuşan madeni aksamın temposuna uygun adımlarla istasyonun içinde kayboluşlarını seyrediyorlardı. Güneşte ateşten ağızlar gibi parıltılar saçan cam kemerler insanları yutuyor, yutuyordu. Bu geçit resmi, gece olunca fenerlerin ışığında öylece sürüp gidiyordu. Parmaklıkların ardından binlerce binek atı geçiyordu; eski çağlardaki şövalyelerin eşi, göğüsleri demir mahfazalı, miğferlerinden yeleler sarkan adamlar; hava kuvvetlerinin kondorlarına kafes olarak kullanılan koskocaman kasalar; gri boyalı, çelik paravanlarla korunan, ölüm saçan ağızlardan çok astronomi aygıtlarını andıran sıra sıra, dapdar, upuzun namlulu toplar; kitleler halinde uygun adım ilerleyen kırmızı bereler; dizi dizi tüfekler, kimileri kapkara, yalın, ölümcül bir karnaval benzeri,

kimilerinin uçlarında ışıltılı başakları andıran süngüler takılı. Sonra çelikten ekin tarlalarının tedirginliği üstünde alay sancakları havada rengârenk kuşlar gibi çırpınıyorlardı; gövde beyaz, bir kanat lacivert, öteki kırmızı, boyunlarında bir sırmalı boyunbağı, en tepede bronz bir gaga gibi, bulutlara nişan alan mızrak demiri.

Don Marcelo bu uğurlama törenlerinden evine şiddetli heyecanlar veren bir gösteriden çıkarcasına, bedeni gerginlikten titreşir halde, sinirleri yorgun dönüyordu. Kendi hatasını kabule yanaşmayan inatçı karakterine karşın, yaşlı adam önceki kuşkularından ötürü kendini mahcup hissetmeye başladı. Ulus canlıydı, Fransızlar büyük bir milletti; başka birçokları gibi kendisi de görünüşe aldanmıştı. Vatandaşlarının çoğu hafif ve umursamaz karakterli, hayatın zevklerine fazlasıyla düşkün olabilirlerdi belki; ancak tehlike saati çaldığında, dosdoğru görev başına koşuyorlardı, demir gibi düzene sokulmuş halkların boyun eğdiği sert buyruklara gereksinimleri yoktu.

Seferberliğin dördüncü gününde, evinden çıkınca, kent merkezine gitmek yerine, ters yönde ilerledi, Pompe Sokağı'na doğru. Chichì ile baldızının ihtiyatsızca ağızlarından kaçırdıkları bazı laflar onda Julio'nun yolculuktan dönmüş olabileceği kuşkusunu uyandırmıştı. Stüdyonun pencerelerini uzaktan görmek gereksinimindeydi, sanki öyle yaparsa bir haber alacaktı. Önceden vermiş olduğu oğlunu unutma kararıyla çelişen bu keşif gezisini vicdanına haklı göstermek için de, marangozunun o sokakta oturduğunu hatırlayıverdi.

"Gidip bir Roberto'yu yoklayayım. Bir hafta önce gelirim demişti."

Roberto kendi deyişiyle "patron diktasından yakayı sıyırmış" bir delikanlı irisiydi, evinde, yalnız başına çalışıyordu. Neredeyse bodrum denecek bir mekân onun için hem oda hem atölye yerini tutuyordu. "Ortağım" dediği nikâhsız eşi ona ve eve bakıyordu, bu arada eteklerine sarılmış bir çocuğu da büyütmekteydi. Desnoyers Roberto'nun burjuva karşıtı nutuklar atmasına izin verirdi, çünkü o da kendisinin durup dinlenmeden mobilyalarını tamir ettirirken yaptığı kaprislere boyun eğerdi. Victor Hugo Bulvarı'ndaki lüks konakta, marangoz testeresini ya da çekicini sallarken "Enternasyonal"i söylerdi. Efendisi de çok ucuza çalıştığını dikkate alarak, bunu ve başka atıp tutmalarını bağışlardı.

Atölyeciğe vardığında adamı beresini kulağının üstüne eğmiş, bacağında bol, geniş paçalı, çizgili kadife bir pantolon, ayağında kısa konçlu, kabaralı botlar, ceketinin yakasında birtakım üç renkli bayrakçıklar ve rozetlerle gördü.

— Geç geldiniz, patron –dedi neşeyle–. Fabrika kapanacak. Sahibi seferberliğe çağrılmış bulunuyor, birkaç saate kalmadan alayına katılacak. Eliyle berhanesinin kapısına yapıştırılmış elle yazılı bir kâğıt gösteriyordu: Paris'in bütün işyerlerinde asılı bulunan, iş sahibinin ve çalışanların seferberlik emrine uymuş olduklarını gösteren basılı kâğıtların benzeriydi.

Doğrusu ya, gün gelip marangozunun asker olacağı Desnoyers'in hiç aklından geçmemişti. Çünkü her türlü otoriteye kafa tutan biriydi o. Paris'in *flic* denen polislerinden nefret ederdi, onlarla tüm başkaldırılarda yumruklaşmış, sopayla üstlerine yürümüştü. Militarizm başlıca kaygısıydı. Kışla despotluğuna karşı düzenlenen gösteri yürüyüşlerinde en çok patırtı koparan göstericilerden biri olurdu. Demek şimdi o devrimci kalkmış, canla başla, hiç zorlanmadan savaşa gidiyordu ha?..

Roberto alayından, silah arkadaşlarıyla birlikte yaşamaktan coşkuyla söz ediyordu, oysa ölüme birkaç adımlık mesafedeydi.

— Fikirlerimden milim şaşmış değilim patron –diye sürdürdü, sanki berikinin aklından geçeni sezmişçesine–; ama savaş savaştır, insana çok şey öğretir; bu arada özgürlüğün düzen ve buyrukla at başı gitmesi gerektiğini öğretir. Birilerinin buyruk vermesi, öbürlerinin de ona uyması şart, ister gönül rızasıyla olsun, ister çarnaçar... ama uymalılar. Savaş kapıya dayandı mıydı, insan işleri evinde canının istediğini yaparken gördüğünden farklı görmeye başlıyor.

Jaurés'yi öldürdükleri gece öfkeyle kükremişti, ertesi sabah öç alınacağını ilan etmişti. Burjuvalara karşı ne yapmayı tasarladıklarını öğrenebilmek için kendi bölgesindeki yoldaşlarını aramıştı. Ne var ki savaş patlamak üzereydi. Havada öyle bir şey vardı ki içsavaşa meydan vermiyordu, özel kan davalarını o an için unutturuyor, tüm ruhları ortak bir emelin çevresinde topluyordu.

— Bir hafta önce –diye sürdürdü–, ben militarizmin karşısına dikiliyordum. Oysa şimdi ne kadar gerilerde kaldı o! Sanki aradan bir yıl

geçmiş gibi... Düşüncelerim öncekinin aynı: Barışı seviyorum, savaştan nefret ediyorum; bütün yoldaşlar da benim gibi. Ama biz Fransızlar kimseyi kışkırtmadığımız halde bizi tehdit ediyorlar, bizi köle etmek istiyorlar... Madem bizi buna zorluyorlar, biz de kendimizi savunmak için birer yırtıcı hayvan olalım öyleyse, kimse sırasından ayrılmasın, herkes buyruklara uysun. Disiplin devrime ters düşen bir şey değil ki. Birinci Cumhuriyet'in ordularını hatırlayın: Hepsi yurttaştı, ister general olsunlar, ister asker; ama Hoche, Kleber ve diğerleri emretmesini bilen, dedikleri dedik, sert takım arkadaşlarıydılar.

Bu marangozun mürekkep yalamışlığı vardı. Gazetelerden, sol bültenlerden başka, dergilerde Michelet'nin ve daha başka tarih sanatçılarının fikirlerini okumuştu.

— Savaşa karşı savaşacağız –diye ekledi–. Bu savaş savaşların sonuncusu olsun diye çarpışacağız.

Bu sözlerini yeterince açık bulmadığından, şöyle sürdürdü:

— Gelecek için çarpışacağız biz; torunlarımız böyle felaketlere uğramasınlar diye öleceğiz. Zaferi düşmanlarımız kazanacak olursa, gelişmenin tek yolu olarak savaşın devamı ve fetih kazanacak demektir. İlkin Avrupa'yı ele geçireceklerdir; sonra da dünyanın kalanını. Yerinden yurdundan olanlar da ileride başkaldıracaklardır: Al sana yeni savaşlar!.. Biz fetih falan istemiyoruz. Alsace-Lorraine'i geri almayı istiyorsak, bir zamanlar bizimdi, orada yaşayanlar da bize dönmeyi istiyorlar da ondan... Hepsi bu kadar. Düşmanlarımızı taklit ederek topraklarımıza toprak katmak, dünyanın huzurunu tehlikeye atmak değil niyetimiz. Napolyon yetti de arttı bile; bir daha o macerayı tekrarlamanın sırası değil. Kendi güvenliğimiz için, aynı zamanda dünyanın güvenliği için, yoksul halkların hayatı için çarpışacağız. Bir saldırı savaşı, bir kuru gurur, fetih savaşı olsa, militarizme karşı olduğumuzu hatırlardık. Ama savunma savaşı bu, hükümettekilerin hiçbir suçu yok bunda. Saldırı karşısındayız, dolayısıyla tek yürek, tek bilek olup yürümeliyiz.

Ruhban sınıfına karşı olan marangoz, cömert bir hoşgörü, tüm insanları kucaklayan bir zihniyet genişliği sergilemekteydi. Bir gün önce, kendi bölgesinin belediyesinde, aynı alaya verilmiş, onunla birlikte yola çıkacak bir muvazzafa rastlamıştı. İlk bakışta papaz olduğunu anlamıştı.

— Ben marangozum –demişti kendini tanıtarak–. Siz de, arkadaşım... kilisede falan çalışıyorsunuz galiba?

Rahip onda aşağılama niyeti sezmesin diye böyle bir ifadeye başvurmuştu. İkisi el sıkışmışlardı.

— Ben papaz taifesinden hazzetmem –diye sürdürdü konuşmasını Desnoyers'e yönelerek–. Ne zamandır Tanrı'yla alışverişi kestim. Ama iyi insanlar her yerde bulunur ve iyi insanlar böyle bir anda el ele vermelidir. Siz de öyle düşünmüyor musunuz, patron?

Savaş onun eşitlik merakını körüklüyordu. Eskiden gelecekteki devrimden söz ederken servetleri elinden alınacak olan tüm zenginlerin geçimlerini sağlamak için çalışmak zorunda kalacaklarını düşledikçe hain bir zevk alırdı. Şimdi de tüm Fransızlar, sınıf farkı gözetilmeksizin aynı kaderi paylaşacaklar diye coşuyordu.

— Herkes sırtında bir çanta, karavana yiyecek.

Bu asker tayınını ordunun dışında kalanlara da uygun görüyordu. Savaş büyük yokluklar getirecekti, kuru ekmeği herkes tadacaktı.

– Siz de patron, savaşa gitmek için fazla yaşlısınız, ama milyonlarınız başınızdan aşıyor olsa da, ben ne yiyorsam siz de onu yiyeceksiniz... Kabul edin ki çok güzel bir şey.

Desnoyers marangoz kendisinin gelecekte çekeceği yoksulluklara böyle haince seviniyor diye alınmıyordu. Düşüncelere dalmıştı. Var olan her şeyin düşmanı olan, savunacak hiçbir maddi varlığı bulunmayan böyle bir adam, kalkmış cömert ve uzak bir ideal uğruna savaşa gidiyordu, ölüme gidiyordu, geleceğin insanlığı günün dehşetini yaşamasın diye. Bunu yaparken de eski imanını, daha bir gün öncesine değin beslediği tüm inançlarını gözünü kırpmadan feda ediyordu. Oysa başına talih kuşu konmuş ayrıcalıklı kişilerden olan, savunmasını bekleyen onca cazip varlığın sahibi olan kendisi kuşkular içindeydi, eleştiriyordu!..

Birkaç saat sonra marangoza Arc de Triomphe yakınlarında yine rastladı. Görünüşü kendisine benzeyen birkaç işçiyle öbekleşmişler, bu öbek de tüm toplumsal sınıfların temsilcisine benzeyen başka birçok grupla birleşmişti: İyi giyimli burjuvalar; ince yapılı, kanı kaçmış küçük beyler; yıpranmış

ceketli, solgun yüzlü, kalın gözlüklü üniversite mezunları; sanki bir afacanlığa karışmış gibi yaramazca gülümseyen genç papazlar. Bu insan sürüsünün başında bir çavuş, ardında tüfeklerini omuzlamış birkaç asker yürüyordu. Muvazzaflar ileri!..

Ve o yusyuvarlak açılmış ağızlar, ileri geri sallanan kollar, pergel misali açılıp kapanan bacaklar kitlesinden bir müzikal gürleme, tehditkâr ve tekdüze, ağır bir ezgi yükseliyordu.

Roberto bu savaşçı nakaratı canla başla seslendiriyordu. Gözleri kırpışmada, sarkık Galli bıyıkları titreşmedeydi. Fitilli kadifeden giysilerine, tıka basa dolu bez torbasına karşın Rude'un Arc de Triomphe'taki kabartma figürlerinin heybetli ve yiğit görünümünü almıştı. "Ortak" ile çocuk yanı başındaki kaldırımda koşuşturarak onu istasyona kadar uğurluyorlardı. Adam gözlerini onlardan ayırıp birlikte saf tuttuğu arkadaşıyla konuşuyordu, yüzü tıraşlı, ciddi görünümlü biriydi; kuşkusuz bir gün önce tanıdığı papaz olmalıydı. Belki de senli benli olmuşlardı bile; ecelle yüz yüze olmak insanları kardeş yapar.

Milyoner, emrinde çalıştırdığı marangozu saygı dolu bir bakışla izledi, delikanlı bu insan seline katılmış olmakla birden devleşmişti sanki. Saygısına biraz imrenme de karışıyordu; vicdan rahatsızlığından doğan bir imrenme.

Don Marcelo geceyi kötü geçirdiği, karabasanlar gördüğü zamanlar, hayaline musallat olan ve hiç değişmeyen bir dehşet nedeni vardı. Düşlerine kendisi ya da ailesi için ölüm tehlikesi girdiği enderdi. Korkunç görüntü hep şöyleydi: Birileri altında kendi imzası bulunan borç senetleri getirirdi önüne ve o, Marcel Desnoyers, geçmişinde en ufak bir leke bulunmayan, verdiği sözü mutlaka yerine getiren adam, onları ödeyemeyecek durumda olurdu. Bu olasılık onu tir tir titretir, uyandıktan sonra göğsünü korkudan sıkışmış bulurdu. Onun kafasında, bir insanın başına gelebilecek en ağır şerefsizlik buydu.

Şimdi yaşantısı savaş çalkantılarıyla altüst olalı beri, bu bunalımlar yeniden ortaya çıkıyordu. Tümüyle uyanıkken, aklı başındayken, karabasanlarında ödeyemeyeceği bir senette kendi şerefini kaybetmiş adını gördüğü zamanlardaki dehşeti yaşıyordu.

Tüm geçmiş şimdi gözlerinin önünde olağanüstü bir netlikle canlanıyordu, oysa o güne değin bulanık, belirsiz bir loşlukta kalmıştı sanki. Tehdit altındaki Fransa onun kendi toprağıydı. Bin beş yüzyıllık tarih onun için işlemişti, dünyaya gözlerini açtığında atalarının bilmedikleri gelişmeler, rahatlıklar görsün diye. Art arda nice Desnoyers kuşağı toprakla uğraşarak, toprağı düşmanlarından koruyarak, ona doğduğunda özgür bir aile ve bir yuva vererek kendisinin dünyaya gelişini hazırlamışlardı... Ve şimdi bu çabayı sürdürme sırası ona geldiğinde, tespih misali dizilmiş kuşaklarda iş başa düştüğünde, para ödemekten kaçınan bir borçlu gibi sıvışmaktaydı!.. Dünyaya geldiğinde atalarının toprağına, varlığını borçlu olduğu insan grubuna karşı birtakım yükümlülüklere girmişti. Bu yükümlülüğü kol gücüyle, tehlikeyi bertaraf eden özveriyle ödemesi gerekirdi... Oysa imzasını üstlenmeyi reddetmiş, kaçıp gitmiş, atalarına ihanet etmişti. Ah, lanet olası! Ömrünün maddi başarısının, uzak bir ülkede kazanılmış servetin ne önemi vardı ki. Öyle kabahatler vardır ki milyonlar vermekle silinmez. Vicdanının rahatsızlığı bunun kanıtıydı. Hepsi de kendi gibi aşağı tabakadan başka insanlarla birlikte, görevini yerine getirmenin, özveriyi kabullenmiş olmanın doyumuyla ateşlenmiş, ölüme giden o zavallı marangozun kendisine esinlediği imrenme duygusuyla saygı da yine bunu kanıtlıyordu.

Belleğinde Madariaga'nın anısı canlanıyordu.

"Nerede zengin olur, aile kurarsak, vatanımız orasıdır."

Yo, hayır, *Kentauros*'un sözü doğru değildi işte. Normal zamanlarda belki, evet. İnsan öz yurdundan uzaktayken ve o yurt herhangi bir tehlike altında değilken, birkaç yıl unutabilirdi. Ama şimdi o Fransa'da yaşıyordu ve Fransa onu haritadan silmek isteyen düşmanlarından kendini korumak durumundaydı. Kitle halinde başkaldıran tüm bu ulusun görünümü Desnoyers açısından utanç verici bir işkence olmaktaydı. Her an gençliğinde yapmış olması gerektiği halde yapmayı istemediği şeye tanık olmaktaydı.

1870 Savaşı'nın eski muharipleri sokaklarda yakalarına yeşil-siyah bir şerit takmış dolaşıyorlardı: Paris kuşatmasının, yiğitlik dolu uğursuz seferlerin anısıydı o şerit. Kendi geçmişleriyle övünen bu insanları gördükçe beti benzi soluyordu. Onun geçmişini anımsayan yoktu gerçi, ama kendi anımsıyordu ya, yeterdi. Aklı, yüreğindeki o fırtınayı sakinleştirmeye

uğraşıyordu, ama nafile... Aslında o zamanlar başka bir çağdı: Bu şimdiki duygu birliği yoktu; imparatorluk halk tarafından sevilmiyordu; her şey kaybedilmişti... Gel gelelim ünlü bir sözün anısı vardı ki, belleğine bir saplantı gibi çakılıyordu: "Geride Fransa kaldı!" Gençliğinde çoğu kişi onun gibi düşünüyorlardı, yine de askerlik hizmetini atlatmak için kaçmamışlardı; yurtlarında kalmış, son bir umutsuzlukla direnmişlerdi.

Özür arayarak kafasında evirip çevirmenin yararı yoktu. Yüce duyguların mantıkla ilgisi yoktur, yararsızdır çünkü. Siyasi ve dini idealleri anlatabilmek için açıklamalar, kanıtlar gerekir; vatan duygusunun ise öyle şeylere gereksinimi olmaz. Vatan... vatandır işte. Büyük kentlerin inançsız, boş vermiş işçisi de, bencil köylü de, münzevi çoban da, hepsi anında kavrayarak bu sözcüğün çağrısına koşarlar, önceden eğitilmiş olmaları gerekmez.

"Ödemem şart –diye yineliyordu zihninde Don Marcelo–. Borcumu ödemeliyim."

Ve aynen karabasanlarında olduğu gibi, yükümlülüklerini yerine getirmeyi isteyen dürüst ve umutsuz kişinin bunalımına kapılıyordu.

Ödemek!.. İyi de, nasıl? Artık çok geçti. Bir an için aklından gönüllü olarak başvurmak gibi yiğitçe bir fikir geçti, tıpkı marangozu gibi, kendisi de torbası omzunda, cepheye giden o savaşçı gruplarından birine katılıp yürürdü. Ancak özverisinin yersizliğini de kavrıyordu. O ne işe yarardı ki?.. Görünürde güçlü kuvvetliydi, yaşına göre hâlâ dipdiriydi, ama altmışını geride bırakmıştı, ancak gençlerden iyi asker olurdu. Çarpışmayı kim olsa becerirdi. Eline bir tüfek alacak cesareti fazlasıyla vardı. Ama çarpışma mücadelenin ancak bir anıydı. Çetin olan, insanı harap eden şey çarpışmadan önceki işlemler ve zahmetlerdi; sonu gelmez yürüyüşler, havanın buz gibi soğuğu, açık havada geçirilen geceler, toprağı yerinden oynatıp siper kazmak, arabaları yüklemek, açlık çekmek... Hayır: Bunlar için çok geçti. Ünlü bir adı da yoktu ki, özverisi başkalarına örnek olsun.

İçgüdüyle geriye dönüp bakıyordu. Gerçi dünyada yapayalnız değildi: Babasının borcunu üstlenebilecek bir oğlu vardı... Gel gelelim o umut bir dakikadan fazla sürmüyordu. Oğlu Fransız değildi, bir başka ulusun parçasıydı; damarlarındaki kanın yarısı başka bir kaynaktandı. Hem sonra, onunla aynı kaygıları nasıl paylaşabilirdi ki? Kalkıp anlatsa babasını

anlayabilir miydi acaba?.. Kadınların paylaşamadığı bu şirin dansçıdan hiçbir şey beklemenin yararı yoktu; onun yiğitliği de, cesareti de havaiydi, o hayatını ancak çocukça bir şeref duygusunu tatmin etmek için düellolarda tehlikeye atardı.

O sert Bay Desnoyers bu tür düşüncelere daldıkça giderek alçakgönüllü olmadaydı!.. Evin içinde düşüncelere dalmış, halim selim dolandığını gören ailesi hayretlere düştü. Heybetli tavırlı iki uşağı gidip alaylarına katılmışlardı, savaş ilanının onlara sunduğu en büyük sürpriz efendilerinin birdenbire iyilik meleğine dönüşmesi, vedalaşırken onları armağanlara boğması, sefer hazırlıklarını babaca bir özenle izlemesi olmuştu. O ürkütücü Don Marcelo gözlerinde yaşlarla uğurlamıştı onları. İkisi birden karşı koymamış olsalardı, az kalsın onları istasyona kadar geçirecekti.

Evinin dışında başı önüne eğilmiş gölge gibi dolaşıyordu, sanki çevresindekilerden sürekli olarak özür diler gibiydi. Hepsini kendinden üstün görüyordu. Ekonomik kriz dönemine girilmişti: Zenginler bir süre için yoksulluğu ve tedirginliği tadıyorlardı; bankalar işlemleri durdurmuşlar, hesaplarındaki paranın ancak ufak bir bölümünü ödüyorlardı. Milyoner birkaç haftalığına servetinden uzak kaldı. Ayrıca, geleceğin belirsizliğini fark ettikçe kaygılanıyordu. Amerika'dan para göndermeleri ne kadar zaman alırdı? Acaba savaş hayatlar gibi servetleri de yok eder miydi?.. Yine de Desnoyers'in ömründe paraya bu denli az değer verdiği ve bundan daha cömert davrandığı olmamıştı.

Askere alınmış, halk çocuğu görünüşlü birçok delikanlı, istasyonlara doğru ilerlerken, kendilerini mahcup bir tavırla durduran bir beyle karşılaşıyorlardı, adam elini cebine sokuyor, yirmi franklık bir banknot çıkarıp ellerine sıkıştırıyor, sonra onların şaşkın bakışları arasında hemen sıvışıyordu. Erkeklerini uğurlamaktan dönen gözleri yaşlı işçi kadınlar, aynı beyin yanlarında yürüyen çocuklara gülümsediğini, yanaklarını okşayarak ellerine beş frank tutuşturduğunu gördüler.

Ömründe ağzına sigara koymamış olan Don Marcelo tütüncülere müşteri oldu. Dükkânlardan elleri, cepleri tıklım tıklım dolu çıkıyor, karşısına çıkan ilk askere paketlerini devrederek cömertliğiyle hayretlere düşürüyordu. Seçtiği talihli asker kimi zaman daha üst sınıftan olduğunu belli eden sözlerle teşekkür ediyor, armağanı kendi sırtındaki kadar kaba saba ve kötü

dikilmiş bir kaput giymiş başka arkadaşlarına aktarıyordu. Zorunlu askerlik sık sık bu tür hatalara düşmesine yol açıyordu.

Pütür pütür eller, teşekkür ederek elini sıktığında, Desnoyers'i bir an için mutlu ediyordu. Ah, keşke daha fazlasını yapabilseydi!.. Hükümet, özel araçları askeriyenin emrine aldığından, anıtsal otomobillerinden üçüne el koymuştu. Desnoyers dördüncü anıtı ona bıraktıklarına üzüldü. Ne işe yarayacaktı ki! O dehşetengiz araba sürüsünün çobanları, şoför ve yardımcıları da askere alınıp cepheye gitmişlerdi. Herkes gidiyordu. Geriye kala kala kendisiyle oğlu kalacaklardı; yani iki tane işe yaramaz.

Düşmanların Belçika'ya girmiş olduklarını haber alınca öfkeyle kükredi, bu olayı tarihin en işitilmedik ihaneti olarak gördü. İlk başta savaşın sorumluluğunu kendi ülkesinin ateşli vatanseverlerine yüklemiş olduğunu hatırladıkça utanıyordu... Bu ne hainlikti ki, yıllarca önceden düzenle tasarlanmıştı! Yağmaların, yangınların, kıyımların öykülerini duydukça beti benzi soluyor, dişlerini gıcırdatıyordu. Barbarlar ülkesini işgal edecek olurlarsa, onun, Desnoyers'in başına da zavallı Belçikalıların başına gelenler gelecek demekti. Kentte bir konağı, kırda bir şatosu, bir ailesi vardı. Asker sürülerinin kurbanı olan kadınlar ona kendi Chichì'sini ve iyi yürekli Dona Luisa'yı çağrıştırıyordu. Cayır cayır yanan binalar iki konutuna toplayıp yığdığı ve toplumda tırmanışının arması gibi olan bütün o acayip ve pahalı mobilyaları anımsatıyordu. Kurşuna dizilen ihtiyarlar, bağırları deşilmiş analar, elleri kesilmiş çocuklar, bir dehşet savaşının bütün amansızlıkları karakterindeki şiddeti uyandırıyordu.

– Ve tüm bunlar yaşadığımız çağda elini kolunu sallayarak yapılabiliyor!..

Cezalarını yakında bulacaklarına, intikamın suçluların karşısına dikilmek üzere olduğuna inanabilmek için, her gün Doğu İstasyonu'nun çevresine yığılmış bekleşen insan kitlesinin arasına karışmak gereğini duyuyordu.

Birliklerin büyük bölümü sınırlarda görevlendirilmişti, ama oradaki hareketlilik hiç azalmıyordu. Artık trenlere koca koca alaylar bindirilmiyordu, ama askere alınanlar gece gündüz tek tek ya da gruplar halinde istasyona giriyorlardı. Bunlar alaylarına katılmak üzere giden üniformasız muvazzaflar, o zamana değin seferberlik işlemlerini yürütmüş olan subaylar, ölümün açtığı büyük boşlukları doldurmaya giden silahlı birliklerdi.

Parmaklıklara abanmış kalabalık gidenleri uğurluyor, geniş avluyu geçerken onları gözleriyle izliyordu. Gazetelerin son baskılarını bağıra çağıra satıyorlardı. Koyu renkli kalabalığa beyaz lekeler düşüyor, herkes sayfaları haberlere aç gibi okumaya koyuluyordu. İyi bir havadisin başlığı: "Yaşasın Fransa!.."ydı, belirsiz bir haber işlerin iyi gitmediğini gösteriyordu: "Önemi yok. Ne olursa olsun direnmek gerek. Ruslar da onları arkadan sıkıştıracaklar." Ve o yeni haberlerin esinlediği sohbetler alıp yürürken, bir sürü genç kız gelen geçene üç renkli minik bayraklar ve rozetler uzatırlarken, savaşa giden daha başka, daha başka erkekler ıssız avluyu geçiyor, camlı kapıların ardında gözden kayboluyorlardı.

Bir muvazzaf asteğmen, sırtına torbasını vurmuş, yanında babasıyla kalabalığın yolunu kesen polis kordonuna kadar geldi. Desnoyers subayla oğlu arasında bir benzerlik sezdi. İhtiyar ceketinin yakasına 1870'in yeşil-siyah şeridini takmıştı; pişmanlığı akla getiren bir nişan. Uzun boylu, zayıftı, suratını iyice asmış, daha da dikelmeye çalışıyordu. Duygulandığını gizlemek için katı, insanlıktan uzak görünmek istiyordu.

— Güle güle evlat! Yiğit ol.

— Hoşça kal baba!

El sıkışmadılar, göz göze gelmemeye gayret ediyorlardı. Subayda bir robot gülümsemesi. Babası birden sırtını döndü, kalabalığı yararak bir kafeye girdi. Duygulandığını birkaç dakika gizleyebilmek için en karanlık köşeye, en kuytu masaya ihtiyacı vardı.

Ve Bay Desnoyers bu acıya imrendi.

Birkaç muvazzaf, bir bayrağın peşinde, marş söyleyerek ilerlediler. Aralarında itişip şakalaşıyorlardı, coşkularından yolda rastladıkları bütün meyhanelerde uzun süre oyalandıkları anlaşılıyordu. İçlerinden biri, bir yandan marş söylerken, yanında yürüyen ufak tefek, sakin, gözleri yaşsız bir ihtiyar kadının elini tutuyordu. Anne, genç irisi evladını son dakikaya kadar yalancıktan bir neşeyle uğurlayabilmek için olanca gücünü harcıyordu.

Arkadaşlarından ayrı, tek tek gelenler de oluyordu, ama yalnız değillerdi. Bir omuzlarından tüfekleri sarkıyor, omuzları sırt çantasının ağırlığıyla eğilmiş, kırmızı pantolonlu bacakları lacivert kaputun etekleri arasından bir

görünüp bir kayboluyor, kasketlerinin siperliğinin altından pipolarının dumanı tütüyordu. İçlerinden birinin önünde boy sırasıyla dizilmiş dört çocuk gidiyordu. Ara sıra dönüp dönüp bu askeri takım taklavatla birden heybetlenmiş babalarını hayranlıkla seyrediyorlardı. Yanında eşi, ilişkilerinin ilk haftalarındaki gibi sevecen ve uysal yürüyor, sade ruhunda sevdanın yeniden canlandığını hissediyordu, tehlikeyle yüz yüze kalmaktan doğmuş zamansız bir ilkbahar. Adam Parisli bir işçiydi, belki de daha bir ay önce "Enternasyonal" marşını söyler, orduların dünya yüzünden kaybolmasını, insanların kardeş olmasını isterken, şimdi ecelinin peşinden gidiyordu. Karısı hıçkırıklarını tutuyor ve ona hayranlık duyuyordu. Sevgiyle, acıma arasında, tembihlerini yineleyip duruyordu. Sırt çantasına en iyi mendillerini, evdeki birkaç lokma yiyeceği, bütün paralarını koymuştu. Erkeği onu ve çocukları merak etmesindi. Bir yolunu bulup düze çıkarlardı nasıl olsa. Hükümetle iyi yürekli insanlar onları ortada bırakmazlardı.

Asker karısının kabarık karnına bakıp şakalaşıyor, yakında dünyaya gelecek yurttaşı tam zafer sırasında doğacağını müjdeleyerek selamlıyordu. Eşini öptü, çocuklarını sevgiyle sarstı, sonra silah arkadaşlarına katıldı... Ağlamak yok! Cesaret!.. Yaşasın Fransa!

Cepheye gidenlerin tembihleri işitiliyordu. Ağlayan yoktu. Ama son kırmızı pantolon gözden kaybolduğunda, bir sürü el parmaklığın demirlerini kavrayarak kasıldı, gıcırdayan dişler birçok mendili ısırdı, birçok kol kahırdan titreyen başlara siper edildi.

Ve Bay Desnoyers bu gözyaşlarına imrendi.

Kırışık eli oğlunun elinin temasından yoksun kalan ihtiyar kadın düşman ülkenin bulunduğunu sandığı tarafa döndü, kollarını öldürücü bir öfkeyle salladı:

— Ah, haydut!.. Haydut!

Hayalinde gazetelerin resimli sayfalarında kaç kez seyrettiği o yüz canlanmıştı; saygısız, kavgacı bıyıklar; kurt dişli bir ağız, gülüyordu... mağara devrindeki adamlar nasıl gülüyorduysalar o da işte öyle gülüyordu.

Ve Bay Desnoyers bu öfkeye de imrendi.

II

Yeni Hayat

Her şeyi kapkara görerek sürekli bir keyifsizliğe gömülmüş yaşayan Julio, Margarita, Pompe Sokağı'ndaki eve dönebildiğinde, birden iyimserliğe kapılıverdi.

Savaş başlangıçta herkesin kafasında canlandırdığı gibi amansız olmayacaktı. Aradan on gün geçmişti, birliklerin hareketi artık o denli göze çarpmıyordu. Sokakta erkek sayısı azalmış olduğundan, kadın nüfus artmış gibiydi. İnsanlar para kıtlığından yakınıyorlardı; bankalar hâlâ ödeme yapmıyorlardı. Buna karşılık, halk yiyecek edinmek için olağandışı harcamalara girişmek zorunluluğu duyuyordu. 1870'te yaşanan kuşatma sırasındaki yoklukların acısı insanların hayalinden çıkmamıştı. Aynı düşmanla bir kez daha savaş patlamıştı ya, aynı sıkıntıların yinelenmesi olasılığı herkese mantıklı geliyordu. Yiyecek dükkânları pek yüksek fiyatlarla bozuk gıda maddelerini alıp evlerinde saklama peşinde olan kadınların kuşatması altındaydı. Gelecekteki açlık o andaki tehlikelerden daha beter bir korku yaratıyordu.

Savaşın çevresinde oluşturduğu değişikliler Desnoyers için bunlardan ibaretti. İnsanlar sonunda yeni yaşantıya alışacaklardı. İnsan denen yaratık varlığını sürdürebilmek için her şeye ayak uydurmasını sağlayan bir uyum yeteneğiyle donatılmıştı. O da yaşamını hiçbir şey olmamışçasına sürdürmeyi umuyordu. Bunun için de Margarita'nın geçmişine bağlı kalması yeterliydi. İkisi birlikte, olayların akışını bir sel felaketini suların erişemeyeceği bir yükseklikten seyredenlerin keyfiyle izlerlerdi.

Olaylara öyle bencil bir tanık sükûnetiyle bakmayı ona Argensola esinlemişti.

— Biz yansızız –diyordu bohem ruhlu arkadaşı–. Yansızlık kayıtsızlık anlamına gelmez. Bu muazzam gösterinin tadına varalım, zira ömrümüz boyunca bir daha benzerini görecek değiliz.

Savaşın onları bu kadar kıt parayla yakalamış olması ne yazıktı... Argensola bankalardan merkez imparatorluklarından da daha fazla nefret ederdi, özellikle de Julio'nun çekini ödemeden alıkoyan kredi kurumuna içerliyordu. Sırtlarını o büyük meblâğa dayayarak, olayları her türlü konfor

içinde izlemek ne güzel olurdu!.. Evdeki yokluklara çare olarak Julio yine Dona Luisa'nın yardımına başvuruyordu. Savaş, Don Marcelo'nun önlemlerini gevşetmişti ve aile şimdi cömert bir ihmal içinde yaşıyordu. Annesi, öbür ev hanımlarına öykünerek, elinin erişebildiği tüm gıda maddelerini satın alıyor, aylarca yetecek kadar yiyecek depoluyordu. Julio bundan yararlandı, Victor Hugo Bulvarı'ndaki konağa ziyaretlerini sıklaştırdı; yüklenip servis merdiveninden aşağıya indirdiği koca paketlerle stüdyodaki kileri dolduruyordu.

Mutfağında biriktirdiği hazineleri seyrederken becerikli bir kâhya kadının duyabileceği tüm keyfi tadıyordu: Kocaman kocaman konserve kutuları, piramitler halinde dizilmiş kutular, çuvallar dolusu baklagil. Kalabalık bir aileyi besleyecek kadar gıda maddesi vardı. Ayrıca savaş Don Marcelo'nun şarap mahzenine yeni ziyaretler yapması için özür olmuştu.

— Gelsinler bakalım –diyordu kilerini gözden geçirdikçe kahramanca bir jestle–; ne zaman istiyorlarsa gelsinler. Onlara direnmeye hazırlıklıyız işte.

Yiyecek deposunun bakımı ve genişletilmesiyle haberleri izlemek yaşantısını kaplayan iki uğraştı. Her gün on-on beş gazete alma gereksinimi duyuyordu: Kimilerini tepkiciler diye alıyordu, öyle tüm Fransızları birleşmiş görmek ona heyecan verici geliyordu; kimileri de radikal olduklarından, hükümete ulaşan haberlerden daha iyi bilgileri olur diye. Gazeteler öğleyin, saat üçte, dörtte, akşamın beşinde çıkıyordu. Bir gazetenin çıkmakta yarım saat gecikmesi halkta büyük umutlar uyandırıyordu, harika havadisler bulacaklarını hayal ediyorlardı. Herkes son ekleri birbirlerinin elinden kapıyordu; herkes ceplerine kâğıtlar tıkıştırılmış olarak dolaşıyor, yeni yayınlar çıksın da satın alalım diye bekleşiyordu. Ve tüm gazeteler üç aşağı beş yukarı aynı şeyleri yazıyorlardı.

Argensola içinde en olmadık şeylere kanabilecek, saf, coşkulu ve inanmaya hazır bir ruhun geliştiğini fark etti. Bu ruh halini aynı şekilde yakınında yaşayan herkeste sezinliyordu. Eski eleştiri ruhu ara sıra başkaldıracak gibi oluyorsa da, kuşku bir şerefsizlik gibi reddediliyordu. Yepyeni bir dünyada yaşamaktaydı, eski mantığıyla ölçülüp açıklanamayacak olağanüstü şeyler olması doğaldı. Gazetelerdeki harika öyküleri çocuksu bir neşeyle yorumluyordu: Bir Fransız ya da Belçika birliği koca koca düşman alaylarıyla çarpışıp onları bozguna uğratarak kaçırıyordu; Almanların süngüden ödleri patlıyordu, hücum borusu çaldı

mıydı tazı gibi kaçmaya başlıyorlardı; Alman topçusu etkisiz kalıyor, mermileri olur olmaz yerlerde patlıyordu.

Küçücük Belçika'nın dev gibi Almanya'yı yenmesi olağan ve mantıklıydı: Davud ile Golyat'ın çarpışmasının bir yinelenmesi, yüzyıllar boyunca o eşitsiz dövüşün esinlemiş olduğu tüm eğretilemeler ve görüntüleri aklına geliyordu. Ulusun büyük bölümü gibi o da, şövalye romanları okurunun zihniyetini taşıyordu: Bir kahraman, tek başına bir adam, bir vuruşta bin düşmanı darmadağın etmezse düş kırıklığına uğrardı. En çok da en abartılı gazeteleri arıyordu, nerede olup bittiklerini kimsenin bilmediği teke tek çarpışmaları, bireysel kahramanlıkları anlatanları.

İngiltere'nin denizlerde savaşa girmesi onda düşmanların korkunç, yıldırım gibi, tanrısal bir açlığın pençesine düştüğü hayalini uyandırdı. Saflıkla inanıyordu ki on günlük denizden kuşatma sonunda Almanya'da insanlar bir enkazın salına tutunmuş bir öbek deniz kazazedesi gibi yaşamakta olacaklardı. Bu kendi mutfağına yaptığı ziyaretleri sıklaştırmasına yol açtı, gıda paketlerini duygulanarak seyrediyordu.

— Berlin'dekiler bu hazineme sahip olmak için neler vermezlerdi!..

Argensola ömründe bu kadar iyi beslenmemişti. Hasmın ne büyük kıtlıklara katlanmakta olduğunu düşündükçe iştahı açılıyor, canavar gibi silip süpürüyordu. Kabuğu kıtır kıtır, altın gibi beyaz ekmek onu bir tür dini vecde sokuyordu.

— Ah, dostum Wilhelm bunu eline geçirebilse! –diyordu arkadaşına.

Açgözlüler gibi çiğneyip yutuyordu; yiyeceklerle içecekler, ağzından geçerken yeni bir tat alıyordu, ender ve tanrısal bir tat. Başkalarının açlığı onu dürtüklüyordu, sonu gelmez bir zevk veren bir sostu sanki.

Fransa onu coşturuyordu, ama Rusya'ya daha fazla güveni vardı. Ah, Kazaklar!.. Onlardan yakın dostlarıymışçasına söz ediyordu. Baş döndürücü bir koşuya dörtnala kalkmış, o hayaletler gibi ele avuca sığmaz atlıları anlatıp duruyordu; öfkeleri öylesine korkunç olurmuş ki hasımları cesaret edip yüzlerine bakamazmış bile. Evin kapıcı dairesinde ve sokaktaki çeşitli yerlerde saygıyla dinliyorlardı onu, öyle ya, yabancı olduğu için bu bey yabancıların işlerini herkesten iyi bilirdi elbette.

— Kazaklar o haydutların defterini dürecektir –diyordu sonunda, adı gibi emin–. Berlin'e girmeleri bir ay bile sürmeyecektir.

Çoğu cepheye gidenlerin eşleri ya da anneleri olan kadınlardan oluşan dinleyicileri de alçak gönüllükle evetliyorlardı, hepimiz gibi onlar da uzak ve esrarlı bir şeylere umut bağlamanın dayanılmaz isteği içindeydiler. Evet, Fransızlar ülkelerini savunacaklardı, hatta kaybetmiş oldukları toprakları da geri alacaklardı; ama kesin darbeyi indirecek olanlar Kazaklardı, herkesin sözünü ettiği, ama pek az kişinin yüzünü gördüğü Kazaklar.

Onları yakından tanıyan tek kişi Tchernoff'tu, Argensola'nın laflarını heyecansızca dinleyerek delikanlıyı öfkeli bir şaşkınlığa boğuyordu. Ona kalırsa Kazaklar Rus ordusunun bir parçasıydılar, o kadar. İyi askerdiler, ama el âlemin beklediği mucizeleri gerçekleştirebilecek değillerdi.

— Ah şu Tchernoff! –diye söyleniyordu Argensola–. Çardan nefret ediyor ya, ülkesinin hiçbir şeyini beğenmiyor. Bağnaz devrimci n'olacak, ben de bağnazlığın her çeşidine düşmanım.

Julio ev arkadaşının getirdiği haberleri, yüksek sesle, nutuk edasıyla okuduğu coşkulu yazıları dalgın dalgın dinliyordu; İspanyol, stüdyonun duvarına yapıştırdığı muazzam bir haritada, savaşan orduların konumlarını gösteren minik bayrakçıklarla, çarpışmaların gidişini izliyordu. Her gazete İspanyolun haritada bayrakçıkları yeni baştan dans ettirmesine yol açıyor, ardından hiçbir şeyin yıkamayacağı bir iyimserlikle yapılan yorumlara sıra geliyordu.

— Alsace'a girmişiz... çok güzel!.. Şimdi de Alsace'tan çıkıyormuşuz... harika! Nedenini tahmin edebiliyorum. Daha iyi mevzilenmek içindir, böylece düşmanı arkadan sararız... Liége düşmüş diyorlar. Yalandır!.. Hem sonra düşse de fark etmez. Olur böyle şeyler. Öbürleri yerli yerinde ya... Öbürleri! Doğu cephesinden ilerleyip Berlin'e gireceklerdir onlar.

Rus cephesinin havadisleri onun en çok sevdiği haberlerdi; gel gelelim o bayıldığı Kazakların hünerlerini gösterdikleri yerlerin çetrefil adlarını haritada araştırdığında kalakalıyordu.

Bu arada Julio düşüncelerini evirip çevirmeyi sürdürüyordu. Margarita!.. Dönüp gelmişti sonunda, bu tamam da, her gün kendisinden biraz daha uzaklaşır gibiydi...

Seferberliğin ilk günlerinde kadının evinin çevresinde dolanıp durdu, o hayali yaklaşmayla yüreğindeki arzuyu oyalayacağını sanıyordu. Margarita ona yazıp sabırlı olmasını öğütlemişti. Ne mutlu ona ki, yabancı olduğundan, savaşın sonuçlarına katlanmayacaktı! İhtiyat topçu subayı olan ağabeyi cepheye gitmek üzereydi. Bekâr oğluyla birlikte yaşayan annesi son dakikada şaşırtıcı bir sükûnet göstermişti, oysa daha önceki günlerde, savaşın çıkıp çıkmayacağı henüz belli değilken sel gibi gözyaşı dökmüştü. Askerin eşyasını kendi elleriyle hazırlamış, ufacık valize seferde gerekecek her şeyi sığdırmaya uğraşmıştı. Ancak Margarita zavallı kadıncağızın içindeki acının büyüklüğünü, gözyaşlarını dışarıya akıtmamak için gösterdiği çabayı ellerinin sinirli hareketlerinden seziyordu. Annesini bir an bile yalnız bırakması olanaksızdı... Derken veda sırası gelmişti. "Güle güle git oğlum. Görevini yap ama ihtiyatlı ol." Ne bir damla gözyaşı, ne ayılıp bayılma. Bütün aile oğlunu istasyona kadar uğurlamasına karşı çıkmıştı. Kız kardeşi uğurlayacaktı. Margarita eve döndüğünde, annesini bir koltuğa oturmuş, kaskatı kesilmiş, yüzü allak bullak buldu, oğlunun adını ağzına almamaya çalışıyor, kendi yakınlarını da savaşa gönderen arkadaşlarından söz ediyordu; o acının ne olduğunu bilen sanki yalnız kendileriydi. "Zavallı annem! Onun yanında olmalıyım, şimdi her zamankinden fazla... Seni görmeye yarın gelirim, mümkün olursa."

Sonunda Pompe Sokağı'na döndü. İlk derdi Julio'ya sırtındaki gösterişsiz tayyörü, neden hiçbir takı takmamış olduğunu açıklamak oldu. "Savaş dostum, şimdi koşullara uymak, askerler gibi sade ve gösterişsiz olmak şıklık sayılıyor. Daha başımıza kim bilir neler gelecek!" Giysi kaygısı varlığının her anına egemendi.

Julio onun sürekli dalgın olduğunu fark etti. Sanki ruhu bedeninin kafesinden sıyrılmış da ta uzaklarda dolaşıyormuş gibiydi. Gözleri kendisine bakıyorsa da görmüyordu sanki. Ağır ağır konuşuyordu, bir sırrı açığa vurmaktan korkarcasına, ağzından çıkacak her sözcüğü önceden ölçüp biçercesine. Yine de ruhsal uzaklaşma bedensel olarak birbirlerine yaklaşmalarını engellemedi. Maddi çekiciliklerin dayanılmaz çarpışmasıyla birbirlerinin oldular. Alışkanlığın hafif meylinden aşağı kayarak Margarita bedenini gönüllü teslim etti; ama kendine geldiğinde birazcık pişman olur gibi oldu. "Bu yaptığımız doğru mu acaba?.. Dünyanın başında bunca felaket dolaşıyorken, yaşantımızı aynen sürdürmek densizlik olmuyor mu?" Julio bu kaygıları dağıtmayı becerdi.

— Ama biz mümkün olur olmaz evleneceğiz!.. Karı-kocadan ne farkımız var ki!

Yanıt olarak sevgilisinin yüzünde tuhaf bir kırıklık ifadesi belirdi. Evlenmek, ha!.. Daha on gün önce tek dileği buydu. Oysa şimdi evlilik fikri belleğinde ancak arada bir beliriyordu. Uzak ve belirsiz şeyleri düşünmenin ne anlamı vardı! Yüreği daha yakın olaylarla dopdoluydu.

Ağabeyini istasyonda uğurlamaya gidişi belleğine kazınmış bir sahneydi. Stüdyoya giderken onu anımsamamaya niyetliydi, bu öykünün âşığını rahatsız edeceğini tahmin ediyordu. Ama tam böyle susma yemini etmesi, her şeyi anlatmak için dayanılmaz bir arzu duymasına yetti.

Ağabeyini bu kadar çok sevdiği daha önce hiç aklına gelmemişti. Annesi büyük evladını daha çok seviyor diye kardeş sevgisine hep hafif bir kıskançlık duygusu karışmıştı. Üstelik Laurier'i eve getiren de o olmuştu; ikisi de endüstri mühendisliğini bitirmişlerdi ve okuldan beri içtikleri su ayrı gitmiyordu... Ama Margarita onun cepheye gitmeye hazırlandığını görür görmez, hep ikinci plana attığı bu ağabeyin yüreğinin baş köşesini tuttuğunu kabul etmişti.

— Sırtında teğmen üniformasıyla öylesine yakışıklı, öylesine ilginçti ki!.. Bir başkası oluvermişti sanki. İtiraf ederim ki ben yanında, koluna girmiş gururla yürüyordum. Bizi evli sanıyorlardı. Ağladığımı gören bazı kadıncağızlar beni avutmaya çalıştılar. "Cesaret, madam!.. Kocanız sağ salim dönecektir." Ağabeyim de bu yanlışlara gülüyordu. Sadece annemizi düşündüğünde üzülüyordu.

İstasyonun kapısında vedalaşmışlardı. Nöbetçiler onun daha ileri geçmesine izin vermemişlerdi. Ona son dakikaya kadar kendi taşımak istediği kılıcını teslim etmişti.

— Erkek olmak ne güzel şey –dedi hevesle–. Keşke ben de üniforma giyip savaşa gitseydim de bir işe yarasaydım.

Bu son sözlerinin yersiz kaçtığını birden anlamışçasına susuverdi. Belki de Julio'nun yüzünün gölgelendiğini fark etmişti.

Ama bu vedanın anısı onu heyecanlandırıyordu, uzun bir sessizlikten sonra kafasındakileri açığa vurma dileğine karşı koyamadı.

İstasyonun girişinde, ağabeyini son kez kucaklarken, kendisini çok şaşırtan biriyle karşılaşmıştı. Adam yine topçu subayı üniformasıyla, ama yalnız başına gelmişti, valizini kalabalıktan hayırsever bir vatandaş taşıyordu.

Julio'nun yüzünde bir soru ifadesi belirdi. O da kimdi öyle? Aslında içine bir kuşku düşmüştü, ama bilmez gibi davrandı, gerçeği öğrenmekten korkuyordu sanki.

— Laurier –dedi kadın, kısaca–. Eski kocam.

Âşığı zalim bir alaycılıkla karşılık verdi. Görevini yapmaya giden bu adamı aşağılamak aslında korkaklıktı, ama karşı duramadığı hain bir içgüdü onu alaylarını sürdürmeye zorladı, amacı onu Margarita'nın gözünden düşürmekti. Laurier asker, ha!.. Sırtında üniformasıyla gülünç olmuştu herhalde.

— Savaşçı Laurier! –diye sürdürdü, sanki bir başkasından gelen alaylı bir sesle–. Zavallıcık!..

Sevgilisi Desnoyers'in zıddına gitmiş olmamak için nasıl yanıtlayacağını bilemedi. Ama yüreğinde gerçek ağır bastı, sadelikle şöyle yanıtladı:

— Yo, hiç de fena görünmüyordu. Başka biri olmuştu. Belki üniforma yüzünden; belki de yalnız başına çekip gittiğinden, elini tutan biri olmadığından. Ben neden sonra tanıyabildim. Ağabeyimi görünce yaklaştı; ama sonra, beni görünce kendi yoluna gitti... Zavallıcık! Yüreğim sızladı!

Kadın içgüdüsü fazla konuştuğunu fark ettirmiş olmalıydı ki, gevezeliği kesiverdi. Aynı içgüdü Julio'nun yüzünün neden gölgelendiğini, ağzının kenarının neden acı bir gülümsemeyle kasıldığını da fark ettirmiş olmalıydı ki, onu avutmak isteyerek ekledi:

— Neyse ki sen yabancısın da cepheye gidecek falan değilsin. Ne korkunç olurdu seni kaybetsem!..

İçtenlikle söylemişti bunu... birkaç dakika önce erkeklere imreniyor, hayatlarını kahramanca fedaya hazırlanışlarına hayranlık duyuyordu, şimdi ise ya âşığı da onlardan biri olsaydı diye ödü patlıyordu.

Julio ise onun âşık bencilliğine minnet duymadı, kendisini başkalarından ayırmış, yalnızca kadınların gönlünü çelmeye yarayan nazik ve kırılgan biri yerine koyuyordu. Onun ağabeyini savaşçı donanımıyla gördüğünde duyduğu imrenmeyi esinlemeyi yeğlerdi. Galiba kendisiyle Margarita arasına bir daha hiç ortadan kalkmayacak bir şeyler girmekteydi, bu şey her neyse giderek genişleyecek, ikisini aksi yönlere doğru itekleyecekti... uzaklara, çok uzaklara doğru... göz göze geldiklerinde bile birbirlerini tanımayacakları bir yere.

Ondan sonraki buluşmalarında da hep engele çarptı. Margarita ona nemli gözlerle bakıyor, en derin sevgi sözcüklerini sıralıyordu. Kendisini okşayan elleri bir âşığınkinden çok bir anneninkileri andırıyordu; sevecenliğinin yanı sıra olağanüstü bir ilgisizlik ve mahcupluk sergiliyordu. İlle de çalışma odasında kalıyor, öbür odalara geçmeye yanaşmıyordu.

— Burada iyiyiz işte... İstemiyorum... yararı yok. Pişman olurum sonra... Böylesi bir zamanda o tür şeyler düşünmek!..

Onun için çevre sevgiyle yüklüydü, ama yeni bir sevgiydi bu, acı çeken insana duyulan türden, bir özveri, kendini kurban etme dileği. O aşk, ten parçalanmış kanadığında titrek ellerle beyaz dokunuşları akla getiriyordu.

Ona sahip olma yolunda her çaba Margarita'nın utangaç ve şiddetli itirazlarına neden oluyordu, sanki ikisi ilk kez karşılaşıyorlarmış gibiydi.

— Elimden gelmez –diyordu–: Ağabeyim aklımdan çıkmıyor; tanıdığım nice kimseleri düşünüyorum, kim bilir belki de bu saatte ölmüşlerdir.

Çarpışma haberleri geliyordu; oluk oluk kan akmaya başlamıştı.

— Yo, hayır, yapamam –diyordu hep kadın.

Julio yalvara yalvara ya da tutkulu bir şiddete başvurarak emeline ulaştığında, kollarının arasında bez bebek gibi bir yaratığı sıkıyordu, Margarita bedeninin bir kısmını duyarsızca terk ediyordu, aklı bağımsız olarak düşüncelerinin peşi sıra gidiyordu.

Bir akşam Margarita bundan böyle daha seyrek görüşebileceklerini bildirdi. Derse gitmek zorundaydı; haftada yalnızca iki günü serbest kalıyordu.

Desnoyers hayretler içinde dinledi. Ders mi?.. Ne okumasıydı öyle?..

Sevgilisi onun alaylı haline sinirlenir gibi oldu... Evet, okuyordu işte; bir haftadır derslere başlamıştı. Şimdi dersler daha sıklaşacaktı: Öğretimi düzene koymuşlardı; artık öğretmen sayısı artmıştı.

— Hastabakıcı olmak istiyorum. Hiçbir işe yaramıyorum diye çok üzülüyorum... Hayatta ne işe yaradım şimdiye kadar?..

Bir an sustu, tüm geçmişini hayalinde canlandırır gibiydi.

— Bazen düşünüyorum da –diye sürdürdü–, bütün dehşetine karşın, savaşın bir iyi yanı da var. Hemcinslerimize yararlı olmamızı sağlıyor. Hayatı daha ciddiye alıp değerlendiriyoruz; felaketler bize dünyaya bir şeyler yapmaya geldiğimizi anlatıyor... Sanırım hayatı yalnız bize sunduğu zevkler için sevmemeliyiz. Özveride de, kendimizi başkalarına adamakta da büyük bir zevk var; hem de bu zevk, bilmem neden, belki de yeni olduğundan, bana öbürlerinden üstünmüş gibi geliyor.

Julio ona şaşkınlıkla baktı; tapındığı o havai kafacığın içinde neler döndüğünü hayal ediyordu. Fikirlerin etkisiyle kırışmış ve o ana kadar ancak kuş gibi kanatlanan hızlı düşüncelerin hafif gölgesini yansıtmış olan o alnın gerisinde neler oluşmaktaydı?..

Ama eski Margarita henüz varlığını sürdürüyordu. Savaşın sık bir yaprak örtüsü gibi ruhların üstüne çektiği kaygıların arasından sevimli bir suratla ışıldadığını gördü onun.

— Hastabakıcı diploması almak için çok çalışmak lazımmış. Üniformasına hiç dikkat ettin mi?.. Son derece saygın: Beyaz renk sarışınlara olduğu kadar esmerlere de yakışır. Sonra kep de kulakların üstünde bukle yapmaya izin veriyor, yani moda saçlar; üniformanın üstüne lacivert pelerin de güzel bir kontrast oluşturuyor... Zarif bir kadın bütün bunları şöyle gösterişsiz mücevherler ve şık bir ayakkabıyla çok havalı yapabilir. Rahibeyle sosyete hanımı karması bir şey, hiç de fena olmaz.

Gecesini gündüzüne katıp çalışacaktı ki hemcinslerine yararlı olabilsin... ve o bayıldığı üniformayı giyebilsin.

Zavallı Desnoyers!.. Sevgilisini görebilmek gereksinimi ve o güne dek daha zevkli biçimde geçen bitmez bilmek akşamların işsizliği sonunda onu

hükümetin hastabakıcı okulunu yerleştirdiği öteden beri boş duran bir binanın çevresinde dolanmaya sürükledi. Bir köşede dikilip, bir etekliğin hışırtısını ve kaldırımda kadın adımlarının tıkırtısını beklerken, sanki zaman tünelinde gerilere gitmiş, ünlü bir kadın terzisinin atölyesinin etrafında nöbet tuttuğu on sekiz yaşına dönmüş gibi hissediyordu kendini. Belli saatlerde o binadan boşalan kadın grupları bu benzerliği büsbütün vurguluyordu. Özenli bir sadelikle giyinmiş oluyorlardı; çoğunun görünümü moda işçilerininkinden daha gösterişsizdi. Ama sosyetik hanımefendilerdi. İçlerinden bazıları asker üniformalı şoförlerin sürdüğü bakanlık otolarına binip gidiyorlardı.

O upuzun bekleyişler girip çıkan şık öğrencilerle beklenmedik karşılaşmalara yol açtı.

— Desnoyers bu! –diye bağrışıyorlardı arkasından kadın sesleri–. Desnoyers değil mi?..

O da kendisine sanki hayalet görmüş gibi bakan hanımları selamlayarak kuşkularını gidermek zorunda kalıyordu. Uzaklarda kalmış bir çağın, daha altı ay öncesinin ahbaplarıydılar; kendisine hayran kalmış, tango biliminin doruğuna ulaşmak için onun ustalığına güvenerek peşinden koşmuş hanımlar. Son karşılaşmalarıyla bu yaşadıkları an arasında varlığının tüm yasalarını altüst eden bir genel felaket olmuş da, o artık ortadan silinmiş bir insan soyundan mucize sonucu geriye kalmış tek kişiymiş gibi inceliyorlardı kendisini.

Sonunda hepsi aynı soruları soruyordu:

— Siz savaşa gitmiyor musunuz?.. Nasıl oluyor da üniformalı değilsiniz?

O durumunu açıklamaya çalışıyordu, ama daha ilk sözlerinde lafını kesiyorlardı:

— Doğru tabii... Siz yabancısınız.

Biraz da imrenerek söylüyorlardı bunu. Kuşkusuz, o anda cephenin yokluklarına, tehlikelerine göğüs germekte olan sevdiklerini düşünüyorlardı. Ancak onun yabancılık konumu, anında bir tür ruhsal uzaklaşmaya neden oluyordu; dünyanın iyi zamanında, insanlar birbirlerini kökenlerini akıllarına getirmeksizin, insan gruplarını çevrelerinden yalıtıp

kendi içlerinde kaynaştıran tehlike korkusunu duymaksızın aradıkları zamanda, Julio'nun hiç tatmamış olduğu tuhaf bir şeydi bu.

Hanımlar hınzır bir kuşkuyla veda ediyorlardı ona: Orada neyi bekliyordu acaba? Talihi yaver gider de karşısına yeni bir serüven çıkarır diye mi umuyordu yoksa?.. Ve hepsinin gülümsemesinde bir ağırlık vardı: Yaşamın gerçek anlamını bilen, havailiklerle oyalanan gafillere acıyan yaşlı kimselerin gülümsemesiydi bu.

Julio buna üzülüyordu, sanki bir esef gösterisiymiş gibi geliyordu. Elinden gelecek tek marifeti yapmakta olduğunu düşünüyorlardı; öyle ya, o başka işe yaramazdı. Oysa eski dış görünümlerini tümüyle kaybetmemiş olan bu kuş kafalılar büyük bir analık duygusuna kapılmış gibiydiler: Kendi milletlerinin tüm erkeklerine yönelik soyut bir analık duygusu; kendini feda etmek, alt tabakanın yaşadığı tüm yoksullukları yakından tanımak, illetli bedenin tüm sefaletine elleriyle dokunarak acı çekmek dileği.

Dersten çıktığında Margarita aynı ateşle yanıyordu. Hayretten hayrete düşüyor, en basit cerrahi bilgileri bilimin büyük harikaları olarak selamlıyordu. O zamana değin varlığından bile haberdar olmadığı esrarlı bilgileri susamışçasına edinmekte olduğundan ötürü kendi kendisine de hayran kalıyordu. Bazı anlarda sevimli bir kibirle, varlığının gerçek amacından sapmış olduğunu düşünüyordu.

— Kim bilir, belki de ben ünlü bir doktor olmak için yaratılmışımdır! – diyordu.

Tek korkusu, yeni edindiği bilgileri uygulamaya koymanın sırası geldiğinde sakin olamamaktı. Parçalanıp çürümüş etle karşı karşıya kalmak, kanın fışkırmasını seyretmek fikri içine dehşet salıyordu, zaten gündelik yaşamın aşağılık gereksinimleri ona hep karşı koyamadığı bir iğrenme duygusu vermişti. Ancak duraksamaları kısa sürüyor, birden erkeksi bir enerjiyle coşuyordu. Zaman özveri zamanıydı. Ne yani, erkekler zevk ve sefa dolu bir yaşamın tüm rahatlıklarından kopmuş, askerliğin sert yaşantısına ayak uydurmuş değiller miydi?.. O da eteklikli bir asker olacaktı, acının karşısına dikilecek, acıyla savaşacak, ellerini çürüyüp kokuşmuş maddenin içine daldıracak, askerlerin inleyerek eceli bekledikleri yerlere o ışıltılı bir gülümseme gibi girecekti.

Okuldaki bütün ilerlemelerini Desnoyers'e gururla anlatıyordu; kimi zaman bir mankenin, kimi zaman da yaralıymış gibi yapan bir memurun koluna bacağına karmaşık sargılar uyguluyordu. Evinde en ufak bir fiziksel çaba harcayamayan bu zayıf nahif kadın bir insan bedenini yerden kaldırıp omuzlayabilmek için en ustalıklı yöntemleri öğrenmekteydi. Kim bilir, belki de savaş alanlarında hizmet görmesi gerekecekti! Kahramanlık rüzgârına kapılmış kadınların dünyadan habersiz cesaretiyle, en büyük yiğitliklere hazır olduğunu söylüyordu. İngiliz ordusunun hastabakıcılarına hayrandı: Gazetelerde pantolon, binici çizmesi ve beyaz miğferli resimleri çıkan zayıf, uzun boylu, sert, sinirli kadınlardı.

Julio onu şaşkınlık içinde dinliyordu. Sahiden Margarita mıydı bu kadın?.. Savaş onun şirin havailiğini silip götürmüştü. Artık yürürken kuş gibi sekmez olmuştu. Ayakları yere erkeksi bir kararlılıkla basıyordu, içinde gelişmekte olan yeni güçle sakin ve güvenliydi. Kendisinin bir okşamasıyla kadınlığını anımsayınca söylediği hep aynı şey oluyordu:

— Yabancı olman ne büyük şans!.. Seni savaştan azade görmek ne mutluluk!

Bir yandan özveri kaygısına kapılıp kendisi savaş alanlarına gitmeyi istiyordu, ama öte yandan sevgilisini askeri zorunluluklardan uzakta görmeyi mutluluk sayıyordu. Bu mantıksızlığı Julio'nun minnetle kabullendiği söylenemezdi; farkına varmadan yapılmış bir aşağılamayla karşılaşmış gibi aksileniyordu.

"Birisi görse beni koruyor sanır –diye düşünüyordu–. Sanki içimizde erkek olan o da, güçsüz sevgilisi olan benim tehlikeden uzak olduğuma seviniyor... Amma da gülünç durum ha!.."

Bereket ki bazı akşamlar, Margarita stüdyoya geldiğinde eski zamanlardaki gibi oluyor, bir an için ona kaygılarını unutturuyordu. Çocukların ya da memurların tatil günlerindeki keyfiyle geliyordu. Yükümlülük altına girdiğinden beri zamanın değerini anlamıştı.

— Bugün ders yok –diye bağırıyordu içeriye adım atarken.

Sonra şapkasını bir divanın üstüne fırlatarak dans etmeye başlıyor, sevgilisinin kollarından çocukça hareketlerle kaçınıyordu.

Ama birkaç dakika içinde sakinleşiyor, yüzünde çarpışmalar başladığından bu yana sık sık görülen durgunluk beliriyordu yeniden. Annesinden söz ediyordu, hep tasalıymış, yürek acısını gizlemeye çalışıyormuş, hep oğlundan mektup gelecek diye heyecanlanıyormuş; savaştan da söz ediyordu, son harekâtı resmi bültenlerin tumturaklı iyimserliğini yineleyerek yorumluyordu. Ele geçirilen ilk düşman bayrağını sanki görülmedik şıklıkta bir entariymişçesine, tüm ayrıntılarıyla anlatıyordu. Onu Savaş Bakanlığı'nın pencerelerinden birinde görmüştü. Gittiği hastaneye gelen birtakım Belçikalı kaçakların anlattıklarını aktarırken yüreği sızlıyordu. Şimdiye değin gördüğü tek hasta onlardı. Savaş yaralılarını henüz Paris'e göndermiyorlardı; hükümetin emriyle cepheden doğruca güneydeki hastanelere gönderiyorlardı.

Artık ilk günlerde olduğu gibi Julio'nun arzularına direnmiyordu. Hastabakıcılık eğitimi ona bir tür edilginlik vermişti. Maddi çekicilikleri küçümser, onları daha kısa zaman öncesine kadar verdiği ruhsal önemden sıyırır gibiydi. Direnmeden, arzusuzca, yüzünde bir hoşgörü gülümsemesiyle teslim ediyordu kendini, biraz mutluluk vermekle yetiniyor, kendisi o mutluluğa katılmıyordu. Dikkati artık başka kaygılara odaklanmıştı.

Bir akşam, stüdyonun yatak odasındayken, bir gün öncesinden beri kafasını kurcalayan bazı haberleri aktarma gereğini duydu. Yataktan kalktı, darmadağınık duran eşyalarının arasında el çantasını araştırdı, içinde bir mektup vardı. Bir kez daha okumak, insanı itirafa sürükleyen dayanılmaz dürtüyle, içeriğini birisine aktarmak istiyordu.

Ağabeyinin Vosges'ten yollamış olduğu bir mektuptu. Kendisinden fazla Laurier'den söz ediyordu. Farklı bir topçu birliğinde görevlendirilmiş, ama aynı alaydaymışlar ve aynı çarpışmalara katılmışlar. Subay eski kayınbiraderine hayranmış. O sakin, o sessiz sedasız mühendiste geleceğin kahramanının gizli olduğunu kim bilebilirmiş!.. Ama hakiki bir kahramanmış işte. Margarita'nın ağabeyi bunu, adamın nasıl kılı kıpırdamadan görevini yaptığını gören tüm subaylarla birlikte belirtiyormuş: Paris yakınlarındaki fabrikasındaymış gibi, aynı soğukkanlılıkla meydan okuyormuş ölüme.

Tehlikeli bir göreve, gözlemciliğe verilmeyi istemiş, düşman hatlarına elden geldiğince yaklaşarak topçu ateşinin isabetini izliyor, telefonla talimat

vererek hedefe yöneltiyormuş. Bir Alman obüsü onun çatısında gizlendiği evi yerle bir etmiş. Laurier enkazın altından yara almadan çıkmış, telefonunu derleyip toparlamış, istifini bozmadan gidip görevini yakındaki bir ağaçlığın dalları arasında sürdürmüş. Eşitsiz bir çarpışma sırasında, düşman uçakları tarafından keşfedilen birliği karşı taraftan gelen top ateşine hedef olmuş. Birkaç dakika içinde herkes yerlerde sürünüyormuş; yüzbaşı ve birkaç asker ölmüş, subaylarla topçuların hemen tümü yaralanmış. Komutada bir tek Laurier, –silah arkadaşlarının taktığı adla– "Çelik komutan" kalmış, hâlâ ayakta durabilen birkaç topçu eriyle birlikte, bir demir ve ateş yağmurunun altında, geri çekilen birliği korumak üzere ateşi sürdürmüş.

"Gündelik bültende iki kez adı geçiyor –diye okuyordu Margarita–. Sanırım madalya vermeleri yakındır. Yaman bir yiğit. Daha birkaç hafta önce kimin aklından geçerdi ki!.."

Kadın bu şaşkınlığı paylaşmıyordu. Laurier ile birlikte yaşamış olduğundan, karakterinin sağlamlığını, kayıtsız görünüşünün altında gizlenen hamle gücünü biliyordu. İçgüdüsü onu boşuna uyarmamıştı, ihanetinin ilk zamanlarında kocasının öfkesinden korkuşu bu yüzdendi. Bir gece Julio'nun evinden çıkarken yakalandığında adamın suratının ne hale geldiğini hatırlıyordu. Tutkusundan öldürebilecek biriydi o. Yine de kendisine karşı en ufak bir şiddet göstermemişti... O saygının anısı Margarita'da bir minnet duygusu uyandırmaktaydı. Belki de kendisini başka hiçbir erkeğin sevmediği kadar çok sevmişti.

Dayanılmaz bir kıyaslama arzusuyla, gözleri Desnoyers'e dikiliyor, onun genç nezaketine hayranlıkla bakıyordu. Laurier'nin ağır ve adi görüntüsü belleğinde yeniden canlanarak avutuyordu onu. Şu da muhakkak ki, ağabeyini istasyonda uğurlarken gördüğü subay eski kocasına benzemiyordu. Ama Margarita gözlerinin önünden geçip giden solgun çehreli, hüzünlü subayı belleğinden silmek istemiş, aklı fikri kazanacağı parada olan, onun "bir sosyete kadınının incelikleri" dediği şeyi anlamaktan aciz sanayiciyi anımsıyordu yalnız. Hiç kuşkusu yoktu, Julio çok daha gönül çeliciydi. Geçmişinden dolayı pişman değildi, pişman olmak istemiyordu.

Böylece âşıkane bencilliğiyle bir kez daha aynı nakaratı yineledi:

— Yabancı olman büyük şans!.. Seni savaşın tehlikelerinden azade görmek ne mutluluk!

Bunu işiten Julio her zamanki öfkesine kapıldı. Az kalsın sevgilisinin ağzını eliyle kapatacaktı. Alay mı ediyordu kendisiyle?.. Onu diğer erkeklerden farklı bir konuma yerleştirmekle aşağılıyordu.

Ama Margarita bu arada, şaşkınlığının mantıksızlığı içinde, hâlâ Laurier'den söz ediyor, yiğitliklerini anlatıyordu.

— Onu seviyor değilim, hiçbir zaman da sevmedim. Asma suratını. O zavallı seninle nasıl kıyaslanabilir ki?.. Ama şunu da kabul etmeliyiz ki yeni hayatında bayağı ilginç olmuş. Ben onun yiğitliklerine eski bir dostmuş, nice zamandır görmediğim bir akrabammış gibi seviniyorum... Zavallıcık, daha iyi şeyler hak ediyor; keşke benden başka bir kadına rastlasaymış, kendi emellerine uygun bir hayat arkadaşı... Demek istediğim, acıyorum ona.

Ve öylesine derinine acıyordu ki gözleri yaşarıyor, sevgilisinin yüreğinde kıskançlığın işkencesini uyandırıyordu.

Bu konuşmaların ardından Desnoyers'in keyfi kaçıyor, suratı asılıyordu.

— Bana öyle geliyor ki, kendimizi aldatıyoruz –dedi bir sabah Argensola'ya–; hayatımız gittikçe çetinleşecek. Savaşa girmiş bir halkın ortasında sakin olmak, eski yaşantıyı sürdürmek kolay değil.

Arkadaşı da aynı fikirdeydi. O da savaşın altüst ettiği Paris'te yabancı delikanlı yaşantısını sürdürmeyi dayanılmaz buluyordu.

— Polis bir asker kaçağı yakaladım sanmasın diye insan her dakika belgelerini göstermek zorunda kalıyor. Geçen akşam bir metro vagonunda neden cepheye gitmediğime şaşan birkaç kıza İspanyol olduğumu açıklamak zorunda kaldım... İçlerinden biri, milliyetimi öğrenince bu sefer de neden gönüllü yazılmadığımı sordu.

"Şimdi bir sözcük icat etmişler, ‘kaytarıcı' diyorlar. Her yanda gençliğime alayla bakan gözler görmekten bıktım; beni ‘kaytarıcı' bir Fransız sanmalarına illet oluyorum."

Bu kolayca etkilenen bohem delikanlı bir kahramanlık rüzgârıyla sarsılıyordu. Madem herkes savaşa gidiyordu, o da öyle yapmayı istiyordu. Ölümden korktuğu falan yoktu; ama içine dehşet saçan şey asker olup emre girmek, üniforma giymek, borazan çaldı mı makine gibi itaat etmek, üstlerin körü körüne buyruğunda olmaktı. Çarpışmak onun açısından sorun değildi, ama özgür olarak ya da kendisi başkalarına komut vererek; karakteri disiplin anlamına gelen her şeye başkaldırıyordu. Paris'teki yabancı grupları her biri kendi gönüllü alayını kurma peşindeydi, o da kendisininkini toparlamaya çalışıyordu: İspanyollardan ve Latin Amerikalılardan oluşan bir alay, tabii düzenleme komitesi başkanı, daha sonra da alay komutanı kendisi olacaktı.

Gazetelere ilanlar vermişti: Kayıt mahalli, Pompe Sokağı'ndaki stüdyo. On günde iki gönüllü arzıendam etmişti: Biri yaz ortasında soğuk almış bir memurdu, takım elbisesi var diye subay olmayı şart koşuyordu, öteki bir İspanyol tavernacıydı, daha ilk sözlerinde komutanlığı Argensola'nın elinden almaya kalkıştı, o sadece ressam, oysa kendisi gençliğinde askerlik yapmış gibi sudan bir gerekçe ileri sürüyordu. Paris'in çeşitli noktalarında yirmi ayrı İspanyol alayı düzenlenmekteydi, hepsinin de başarı oranı aynıydı. Her hevesli öbürlerinin üstü olmak istiyordu; soydan gelen bireyci kibir ve disiplin düşmanlığıydı bu. Sonunda geleceğin komutanları, kendilerine asker bulamadıklarından, rütbesiz gönüllü olarak kaydolmaya çalışıyorlardı... ama bir Fransız alayında.

— Ben bakacağım Garibaldi'ler[30] ne yapıyor diye –dedi Argensola alçakgönüllülükle–. Belki de onlarla giderim.

Bu şanlı ad savaş disiplinini gözünde dayanılır kılıyordu. Ama ardından kararsızlığa düşüyordu: Bu gönüllüler alayında da ne olursa olsun birine itaat etmek zorunda kalacaktı, oysa önce uzun tartışmalar yapmadan baş eğmeye isyan ediyordu... Peki ne yapmalıydı?

— On beş günde hayat değişti –diye sürdürdü–. Bir başka gezegene düştük sanki; eski yeteneklerimizin anlamı kalmadı. Birinci sıraya başkaları geçiyor; en alt tabakadan, en tanınmamış kişiler, eskiden son sırada olanlar. Süzülmüş, karmaşık bir ruh taşıyan insan bitti gitti, kim bilir kaç yıl için... Şimdi yükselen, zaferi kazanan insan türü basit adam; az sayıda, ama sağlam fikirleri olan, buyruğa girmeyi beceren bir tip. Bizim modamız geçti artık.

Desnoyers evetledi. Orası öyleydi, artık onların modası geçmişti. Kendisi bunu onaylayabilirdi, ünlü olmanın tadını almıştı, oysa şimdi daha birkaç ay önceki hayranlarının arasından tanınmadık biri gibi geçip gidiyordu.

— Senin hükümdarlığın sona erdi –dedi Argensola gülerek–. Yakışıklı çocuk olmak para etmiyor artık. Şimdi ben, sırtıma bir üniforma geçirip göğsüme bir madalya taksam, aşk rekabetinde seni yenerim. Barış zamanında subaylar ancak taşralı küçük hanımların rüyalarını süsler. Ama şimdi savaştayız, bütün kadınlar, büyükannelerinin annelerinin saldırgan ve güçlü kuvvetli bir hayvan karşısında duyduğu, atalardan kalma heyecana kapılmış durumdalar... Daha birkaç ay önce arzularını psikolojik inceliklerle karmaşıklaştıran sosyete hanımları, şimdi cepheye giden erin peşine düşen hizmetçi kızların basitliğiyle subaylara hayranlar. Üniformalı biriyle karşılaştılar mı, dövüşken erkeklerinin ibiklerine, yelelerine, parlak tüylerine vurulan dişi hayvanların itirazsız, itaatkâr heyecanını duyuyorlar. Dikkat, maestro!.. Ya zamanın yeni akımını izlemek ya da sessiz sedasız silinip gitmek var: Tango öldü artık.

Ve Desnoyers, gerçekten kendilerinin artık hayatın kıyısına atılmış iki yaratık olduklarını düşündü. Hayat bir sıçrama yapmış, çığırını değiştirmişti. Yeni çığırda ruhları resmeden bu zavallı ressam ile havai bir yaşamın kahramanı olan, akşamın beşiyle yedisi arasında erkekleri en fazla imrendiren zaferleri elde etmiş bu delikanlıya yer kalmamıştı.

III

Geri Çekiliş

Savaş, ahtapot kollarından birini Victor Hugo Bulvarı'na değin uzatmıştı. Sağır bir savaştı, yıvışık, şekilsiz, peltemsi bir düşman ellerinden kayıyor, çarpışmalara biraz ileride yeniden başlıyordu.

— Almanya benim evimin içinde –diyordu Marcelo Desnoyers.

Almanya dediği Dona Elena'ydı, von Hartrott'un karısı. Neden sanki oğlu alıp kendisiyle birlikte götürmemişti ki onu? Oğlu, hani kendisinin şimdi casus gibi gördüğü şu dayanılmaz yetersizlikteki profesör... Hangi duygusal kaprise kapılmış da, sınırlar henüz kapanmadan Berlin'e dönmek fırsatını kaçırarak ablasının yanında kalmak istemişti acaba?..

Bu kadının varlığını Desnoyers bir pişmanlık ve tehlike kaynağı sayıyordu. Bereket uşaklar, şoför, bütün erkek hizmetkârlar orduya katılmışlardı. İki melez kız tehdit dolu bir sesle buyruk aldılar. Öbür Fransız hizmetçilerle konuşurken çok dikkat etsinlerdi; Dona Elena'nın kocasının milliyetine ve ailesinin nerede oturduğuna yakından uzaktan değinmek yok. Dona Elena Arjantinliydi... Ancak kızların ağızlarını sıkı tutmalarına karşın, Don Marcelo yorulmak bilmeyen bir hevesle casus avını sürdüren ateşli bir milliyetçinin gammazlamasıyla karısının kız kardeşinin düşmanla haberleşme kuşkusuyla bir toplama kampına yollanmasından korkuyordu.

Bayan von Hartrott ise bu tedirginliğe kötü karşılık veriyordu. Bir kenarda sessiz sedasız oturacak yerde, görüşleriyle eve çatışma tohumları saçıyordu.

Savaşın ilk günlerinde odasına kapanmıştı, yalnız yemeğe çağrıldığında aile ile bir araya geliyordu. Dudaklarını büzmüş, bakışları boşlukta kaybolmuş, Don Marcelo'nun heyecanla atıp tutmasını dinlemez gibi yapıyordu. Ev sahibi, birliklerin cepheye gidişini, sokaklarda ve istasyonlardaki yürek burkan sahneleri anlatıyor, ilk savaş havadislerini kuşku nedir bilmeyen bir iyimserlikle yorumluyordu. Hiç tartışma götürmediğine inandığı iki şey vardı. Süngü Fransızların sırrıydı, Almanlar süngü parıltısı karşısında korkudan titrerler, kaçacak delik ararlardı. 75'lik top da eşi bulunmaz bir mücevherdi. İsabetli atışı yalnız o yapardı. Düşman topçusuna acıyordu, öyle ya, kırk yılın başı hedefe isabet ettirse bile,

mermileri patlayamıyordu... Hem Fransız birlikleri zaferle Alsace'a girmişler, birkaç kasabayı ele geçirmişlerdi bile.

— Şimdi artık 1870'teki gibi değil –diyordu çatalını ya da peçetesini sallayarak–. Onları tekme tokat Ren Nehri'nin öbür yakasına atacağız. Tekme tokat... İşte bu kadar!

Chichì canla başla onaylıyordu, Dona Elena ise gözlerini tavana kaldırıyordu; sanki çatıda gizlenmiş biri vardı da onun huzurunda sessizce protesto ediyor, onca hataya, onca küfre tanık olsun diye çağırıyordu.

Daha sonra Dona Luisa, ailesinden uzak olduğu için avutulmaya ihtiyacı vardır diye, gidip kapandığı odasında buluyordu onu. "Romantik" üst perdeden direktiflerini her zaman kabullenmiş olan ablasının karşısında vakarlı sessizliğini korumuyordu. Zavallı Dona Luisa onun Almanya'nın muazzam savaş gücü üstüne anlattıkları karşısında şaşalıyordu: Öyle ya, o bir büyük Alman vatanseverinin karısı, neredeyse ünlü bir profesörün annesi olmanın verdiği olanca yetkiyle konuşuyordu. Milyonlarca asker ağzından sel olup dökülüyordu; ardından binlerce top, canavar gibi, kule büyüklüğünde havan topları geçit yapıyordu. Ve bu muazzam yıkıcı güçlerin tepesinde başlı başına bir orduya değer bir adam yükseliyordu, her şeyi bilen, her şeye kadir, yakışıklı, bir ilah gibi zeki ve yanılmaz bir adam, yani imparator.

— Fransızların neye çattıklarından haberleri bile yok –diye sürdürüyordu Dona Elena–. Ezip geçecekler onları. İki haftalık bir şey. Ağustos ayı sona ermeden imparator Paris'e girmiş olacak.

Bayan Desnoyers etkilendiği bu kehanetleri ailesinden gizleyemiyordu. Chichì annesinin safdilliğine ve teyzesinin Alman taraftarlığına öfkeleniyordu. Büyükbabasının "aslan"ı ateşli bir savaş yanlısı olup çıkmıştı. Ah, keşke kadınlar da askere gidebilselerdi!.. Kendisini bir süvari taburuna katılmış, yine onun gibi gözü pek, etine buduna daha başka amazonlarla birlikte düşmana saldırırken düşlüyordu. Derken paten kayma zevki süvariliğini bastırıyor, Alp avcı taburuna katılmayı hayal ediyordu; hani şu tüfekleri omuzlarında, *alpenstock*'ları sağ ellerinde, ayaklarında uzun kayaklarla Vosges'lerin karlı yamaçlarından aşağı kayan "mavi şeytan"lara.

Gel gelelim hükümet kadınları küçümsüyordu, savaştan onun payına düşen de askere giden nişanlısı René Lacour'un üniformasını hayranlıkla seyretmekti. Senatörün oğlu pek yakışıklı olmuştu doğrusu. Uzun boylu, sarışındı, merhume annesini anımsatan kadınsı inceliğiyle, nişanlısının deyişiyle René bir "şeker asker"di. Chichì bu savaşçının yanında sokağa çıkmaktan gurur duyuyor, üniformasının yakışıklılığını artırdığını düşünüyordu. Ama canını sıkan bir şey vardı ki, yavaş yavaş neşesinin kaçmasına neden oldu. Senatörün prensi ancak rütbesiz askerdi. Güçlü babası, devlete çok gerekli olan Lacour hanedanının köküne savaş kibrit suyu ekmesin diye onu ordunun hizmet işlerine koydurmuştu. Böylece oğul Lacour, Paris'ten dışarı adım atmayacaktı. Ama bu konumdaki bir nefer de ekmek yoğuranlardan ya da kaput onaranlardan farksızdı. Ancak cepheye gidecek olursa Ecole Central öğrencisi niteliğiyle ihtiyat topçu alayında asteğmen olabilirdi.

— Aman ne iyi, Paris'te kalıyorsun! Rütbesiz olmana ne kadar seviniyorum!..

Ama Chichì bunu söylerken, nişanlıları ya da kardeşleri subay olan arkadaşlarına imreniyordu. Öyle ya, onlar sokağa çıktıklarında yanlarında gelip geçenlerin dikkatini çeken, astların selam çaktıkları bir sırmalı kep bulunuyordu.

Dona Luisa, kız kardeşinin kehanetlerinden ödü patlayarak, korkusunu kızıyla paylaşmayı denediğinde, Chichì öfkeden çılgına dönüyordu:

— Teyzemin safsatası bunlar!.. Kocası Alman ya, neyi nasıl görmek istiyorsa öyle görüyor işte. Babam ondan daha fazlasını anlar; René'nin babası durumu daha iyi bilir. Onları ezip geçeceğiz. Hele şu iddialı Berlinli eniştemle bütün o sürü sepet kuzenlerime bir kötek atsınlar, öyle sevineceğim ki!..

— Aman sus –diye sızlanıyordu annesi–. Saçmalama. Savaş baban gibi seni de zıvanadan çıkardı.

İyi niyet dolu kadıncağız imparatoru anımsadıkça o vahşice isteklerin patlak vermesine şaşıyor, üzülüyordu. Barış zamanlarında Chichì'nin o adama belli bir hayranlığı olmuştu. "Yakışıklı –diyordu–, ama gülümsemesi çok sıradan." Şimdiyse tüm nefretini onun üzerinde toplamıştı. O saatte

onun yüzünden gözyaşı döken kadınlar! Oğullarından olmuş analar, kocalarından olmuş kadınlar, alevler içindeki köylerde terk edilen çocuklar!.. Ah, o ne kötü adamdı!.. Sağ elinde eski "aslan"ın bıçağını tutuyordu, kabzası gümüşten, kını oymalı bir hançerdi, büyükbabası armağan etmişti, bir bavulda unutulmuş çocukluk anılarının arasından bulup çıkarmıştı. Kendisine yaklaşan ilk Almanı delik deşik edecekti. Dona Luisa onun tuvalet aynasının önünde silahını denediğini gördükçe dehşete düşüyordu. Artık süvari ya da "mavi şeytan" olmak istemiyordu. Onu kapalı bir yerde, nefret ettiği düşmanla karşı karşıya bıraksınlar yeterdi. Beş dakikada dünya savaşının sonunu getirecekti.

— Kolla kendini, *boche*![31] –diye haykırıyordu vaziyet alarak; çiftlikteki işçilerin öyle yaptıklarını çocukluğunda çok görmüşlüğü vardı.

Ve aşağıdan yukarıya doğru bir bıçak sallayışıyla majestelerinin bağırsaklarını deşiyordu. Ardından zihninde bir alkış çınlıyordu, onun sayesinde karabasanların en kanlısından kurtulmuş olan milyonlarca kadının iç çekişiydi bu, bir Judit'ti kendisi, bir Carlota Corday'dı, hayır işlemek için öldüren tüm kahraman kadınların özüydü. Öyle kurtarma aşkıyla yanıp tutuşarak, bıçak elde, hayali kıyımı sürdürüyordu. İkinci darbe! Veliaht prens bir yana yuvarlanıyordu, kellesi öbür yana. Yağmur gibi bıçak darbeleri! Teyzesinin anlattığı bütün o yenilmez generaller bağırsakları ellerinde kaçıyorlardı, arkalarından da kuyruklarına takılmış dalkavuk uşakları Berlinli eniştesi, o da payını almış olacaktı tabii... Ah, eline bir fırsat geçseydi emellerini nasıl gerçekleştirirdi ama!

— Sen çıldırmışsın –diye itiraz ediyordu annesi–. Tımarhanelik deli olmuşsun. Bir küçük hanımın ağzına yakışıyor mu bu laflar?..

Dona Elena da yeğeninin böyle hezeyan halinde bulup birazını işittiğinde gözlerini göklere kaldırıyor, bundan böyle görüşlerini artık ona bildirmeyip olduğu gibi ablasına saklamaya karar veriyordu.

Karısı kız kardeşinden duyduklarını tekrarladığında Don Marcelo'nun öfkesi de başka biçim alıyordu. Hepsi yalandı, hepsi!.. Savaş mükemmel gidiyordu. Doğu cephesinde Fransız orduları artık ilhak edilmiş olan Alsace-Lorraine'in içlerinde ilerlemekteydiler.

— İyi ama, Almanlar Belçika'yı istila etmediler mi? –diye soruyordu Dona Luisa–. Ya zavallı Belçikalıların durumu?

Desnoyers öfkeyle yanıtlıyordu:

— Belçika'da olan şey ihanettir... Haysiyetli insanlar arasında ihanetin beş paralık değeri yoktur.

İyi niyetle söylüyordu bunu, sanki savaş bir düello imiş de ihanet eden kişi diskalifiye olurmuş, alçaklığını sürdürme olanağını kaybedermiş gibi. Ayrıca, Belçika'nın yiğitçe direnişi onda saçma hayaller uyandırıyordu. Belçikalıları en muhteşem kahramanlıklara adanmış doğaüstü insanlar olarak görüyordu... Oysa o güne değin bu millet hiç de dikkatini çekmemişti!.. Birkaç gün süreyle Liége'i kutsal bir kent olarak gördü, Almanya'nın tüm gücü onun surlarına çarpıp parçalanacaktı. Liége düştüğünde, sarsılmaz imanı yeni bir tutamak buldu. İç kesimde daha birçok Liége'ler vardı. Almanlar istedikleri kadar içeriye girsinlerdi; sonra bakalım kaçı dışarıya çıkabileceklerdi. Brüksel'in teslimi onu tedirgin etmedi. Bir açık şehir!.. Teslimi öngörülüyordu zaten; böylece Belçikalılar kendilerini Anvers'te daha iyi savunurlardı. Almanların Fransa sınırına doğru ilerlemeleri de onu telaşlandırmadı. Gazetelerin karmakarışık sunduğu istilanın nasıl geliştiğini baldızı yemek odasında haince, kestirmeden belirtiyordu, ama yine boşuna. Almanlar sınıra gelip dayanmışlardı bile.

— E, n'olmuş yani? –diye haykırıyordu Don Marcelo–. Karşılarına dikilecek birini bulmaları yakındır. Joffre yollarını kesiyor bile. Bizim ordularımız doğuda, olmaları gerektiği yerdeydiler, asıl sınırda, evin kapısında. Gel gelelim korkakça ihanet yoluna sapan bir düşman bu, yüz yüze gelecek yerde arkadan vuruyor, hırsız gibi bahçe parmaklığından atlıyor... Ama ihaneti hiçbir işe yaramayacak. Fransızlar Belçika'ya vardılar bile, Almanların defterini dürecekler. Ayağımızın altında ezeceğiz onları, bir daha dünya barışını altüst etmesinler diye. Hem o dik bıyıklı Tanrı'nın belası herif var ya, bir kafese koyup Concorde Meydanı'nda âleme teşhir edeceğiz.

Babasının laflarından cesaret bulan Chichì de ortaya atılıp o durum tespitine ek olarak kendince birtakım işkenceler ve aşağılamalar hayal ediyordu.

Bayan von Hartrott'u en fazla sinirlendiren şey imparatoru işin içine katmalarıydı. Savaşın ilk günlerinde ablası onu gazetelerde ve sokaklarda satılan iki sayfalık eklerde çıkan karikatürlerine bakıp ağlar bulmuştu.

— Öylesine mükemmel bir adam... öyle bir şövalye... öyle bir aile babası! Onun hiçbir suçu yok ki. Onu kışkırtanlar düşmanları.

İktidar sahiplerine duyduğu tapınma, o hayran olduğu kişiye yönelik aşağılamalardan, kendi ailesi aşağılansa alınmayacağı kadar alınmasına yol açıyordu.

Bir gece, yemek odasındayken, trajik suskunluğundan çıktı. Desnoyers'in bu kahramana yönelttiği birtakım alaylardan ötürü gözlerinden yaşlar fışkırdı. Öyle duygulanınca oğulları geldi aklına; hiç kuşkusuz şu sıralar istila ordusunda görevliydiler.

Kayınbiraderi tüm düşmanların yok edilmesini diliyordu. O sivri miğferli barbarların teki hayatta kalmamalıydı: Lovaine'i ve daha başka kentleri yakıp yıkmışlar, savunmasız köylüleri, kadınları, ihtiyarları, çocukları kurşuna dizmişlerdi!..

— Sen benim bir anne olduğumu unutuyorsun ama –diye sızlandı Bayan Hartrott–. Unutma ki yok edilsin dediklerinin arasında benim oğullarım da var.

Ve hüngür hüngür ağlamaya koyuldu. Birdenbire Desnoyers kendisiyle evinde konuk ettiği bu kadın arasındaki uçurumu fark etti. Öfkesi aileye olan saygısına galebe çaldı... Oğulları için dilediği kadar ağlayabilirdi; bu onun hakkıydı. Ama o oğullar birer saldırgandılar ve bile bile kötülük etmekteydiler. Kendisini ilgilendiren yalnızca Belçika'nın şirin kasabalarında oturan öbür analardı: Birdenbire evlatlarının kurşuna dizildiğini, kızlarının ayaklar altında çiğnendiğini, evlerinin ateşe verildiğini görmüşlerdi.

O dehşet verici olaylara değinilmesiyle sanki kendisi yeni bir hakaretle karşı karşıya kalmış gibi, Dona Elena daha yüksek perdeden ağlamaya başladı. Hepsi de yalandı işte! Kayzer harika bir adamdı, askerleri birer şövalyeydiler, Alman ordusu bir uygarlık ve iyilik simgesiydi. Kocası o orduda hizmet vermişti, oğulları saflarında ilerlemekteydiler. Oğullarını iyi tanırdı o: İyi terbiye almış, ellerinden hiçbir kötülük gelmeyecek gençlerdi

onlar. Hepsi Belçikalıların iftiralarıydı, durup sükûnetle dinleyemezdi bunları... Derken dramatik bir havayla kendini ablasının kollarına bıraktı.

Bay Desnoyers kendisini bu kadınla birlikte yaşamaya mahkûm eden kaderine lanet etti. Ailesi için bir prangaydı o!.. Sınırlar da kapanmıştı, başından atması olanaksızdı.

— Tamam, peki –dedi–; bu konuyu bir daha açmayalım, nasıl olsa anlaşamayacağız. Ayrı dünyaların insanlarıyız biz. Yazık ki kendi ailenin yanına gitmen mümkün değil!..

Ondan sonra baldızının önünde savaştan söz etmekten geri durdu. Saldırgan ve gürültülü coşkusunu sürdüren tek kişi Chichì'ydi. Gazetelerde idam, yağma, ateşe verilen şehirler, hayatını şenlendiren her şeyin kül olduğunu gören insanların acı içinde topluca göç etmeleri üstüne havadisler okudukça, hayalinde bir kez daha bıçağını sağa sola sallamak gereksinimini duyuyordu. Ah, o haydutlardan birini bir eline geçirseydi! Hayırsever insanlar neyle meşguldüler de onların hepsini birden yok etmiyorlardı?..

Günün birinde Don Marcelo, Paris'ten dışarı adım atmaksızın savaşın dehşetini görmek fırsatını elde etti. Üç bin Belçikalı sığınmacı geçici olarak bir sirke yerleştirilmişlerdi, daha sonra illere dağıtılacaklardı. Desnoyers aylar önce ailesiyle birlikte gitmiş olduğu çadıra girdi. Girişte o zamanlar seyretmiş olduğu keyifli gösterilerin afişleri hâlâ asılı duruyordu.

İçeride hastalıklı, sefil, üst üste yığılmış bir kalabalığın pis kokusunu duydu, bir cezaevini ya da hastaneyi andırıyordu. Acıdan çıldırmış ya da sersemlemiş insanlar gördü. Nerede olduklarını tam kavrayamıyorlardı; oraya nasıl varmış olduklarını bilmiyorlardı. İstilanın dehşet görüntüleri belleklerini olduğu gibi kaplamıştı, ondan sonra olup bitenlere yer bırakmamıştı. Kendi sakin köylerine miğferli adamların çığ gibi doluşmasını görüyordu gözleri hâlâ: Evler bir anda alevler arasında kalıyor, askerler kaçanların üstüne ateş ediyorlar, art arda tecavüze uğrayan kadınlar mahvolmuş, can çekişiyorlar, bebekler beşiklerinde kılıçtan geçiriliyor, insan denen hayvanın sarhoşluk ve cezasızlıkla ateşlenen her türlü canavarlığı sergileniyordu... Seksenlik ihtiyarlar, uygar bir milletin askerlerinin nasıl kadınların göğüslerini kesip kapılara çivilediklerini, süngüye geçirilmiş bir bebeği nasıl bir ganimet gibi ortalarda dolaştırdıklarını, ilkin alay ve işkenceden sonra, yaşlıları oracıkta, acı

kaderlerinin onları çivilediği koltukta kurşuna dizdiklerini ağlaya ağlaya anlatıyorlardı.

Yangınların, mitralyöz ateşlerinin önünde, nereye gittiklerini bilemeden, dehşetten çılgına dönmüş, kaçmış, kaçmışlardı, Hun ve Moğol istilacılarının önünden kaçan ortaçağ kalabalıkları gibi. Hem de o kaçış bayram eden bir doğanın ortasında, ayların en bereketlisinde, başaklar toprakta boy vermiş, ağustos göğü pırıl pırıl, kuşlar bu bereketli hasadı cıvıl cıvıl bir neşeyle kutlarken olmuştu.

O muazzam kıyımın görüntüsü avare dolaşan kalabalıklarla tıklım tıklım dolu bu sirkte yeniden canlanıyordu. Çocuklar kuzu melemesini andıran seslerle ağlıyorlardı; erkekler çevrelerine korku dolu gözlerle bakıyorlardı; birkaç kadın deli gibi uluyordu. Aileler dehşet içinde kaçışırken dağılmışlardı. Bir kadının beş çocuğundan yalnız bir tanesi yanındaydı. Ana-babalar yalnız kaldıkça yitirdikleri çocuklarını yürekleri sıkışarak düşünüyorlardı. Onları bir daha görebilecekler miydi acaba?.. Yoksa o saatte ölmüşler miydi?..

Don Marcelo evine dişlerini gıcırdatarak, bastonunu tehditle sallayarak döndü. Ah, haydutlar!.. O anda baldızının cinsiyetinin farklı olmasını dilemekteydi; neden sanki erkek değildi?.. Hatta keşke şimdi kocası von Hartrott'un şekline girebilseydi. İki bacanağın karşılaşması ne ilginç olurdu ya!..

Savaş erkeklerin dini duygularını uyandırmış, kadınları büsbütün dindarlaştırmıştı. Kiliseler dolup taşıyordu. Dona Luisa gezilerini artık mahalledeki kiliselerle sınırlamıyordu. Olağanüstü koşulların verdiği cesaretle, yürüyerek Paris'in bir yanından bir yanına koşturuyor, Madeleine'e, Notre Dame'a ya da Montmartre'ın tepesindeki uzak Sacre Coeur'e gidiyordu. Dini bayramlar halk meclisleri gibi tutkulu oluyordu. Vaizler milletvekiline dönmüşlerdi. Vatanseverlik coşkusu kimi zaman vaazları alkışlarla kesiyordu. Her sabah, Bayan Desnoyers, gazeteleri açınca, savaş telgraflarından önce bir başka haberi araştırıyordu. "Acaba Monsenyör Amette bugün hangi kiliseye gidecek?" Sonra, kilisenin kubbeleri altında, doğaüstü bir güçten yardım dileyen koroya o da kendi sesini katıyordu. "Tanrım, Fransa'yı kurtar!" Vatansever dindarlık Sainte Geneviéve'i Tanrı'dan inayet bekleyenlerin başına getiriyordu. Bayan Desnoyers tüm o bayram törenlerinden imanla titreyerek dönüyor, Parisli

azizenin Attila'nın istila orduları karşısında gösterdiğine benzer bir mucize bekliyordu.

Dona Elena da kiliseleri ziyareti ihmal etmiyordu, ama eve en yakın olanları. Kayınbiraderi onu bir akşam Saint-Honore d'Eylau'ya girerken gördü. Tapınak inanç sahipleriyle doluydu; mihrabın üstüne Fransa ve müttefiklerinin bayrakları yarım ay şeklinde dizilmişti. Dua eden kalabalık yalnız kadınlardan oluşmuyordu. Desnoyers kendi yaşında erkekler de gördü, ayakta dimdik, ciddi, dudaklarını kıpırdatıyorlardı, mumların alevlerini yitik yıldızlar gibi yansıtan camsı gözlerini mihraba dikmişlerdi... Desnoyers yine imrendi... Çarpışmaları ve oğullarını düşünerek çocukluklarındaki duaları hatırlayan babalardı onlar. Dine her zaman kayıtsız kalmış olan Don Marcelo, birden iman gereği duydu. Öbürleri gibi dua etmek istedi, amacı belirsiz, sisli bir dua, kendisinin savunmayı bilememiş olduğu bir toprak uğruna çarpışan ve ölen bütün varlıkları kapsayacak bir dua.

Hartrott'un karısının o insanların arasında diz çöktüğünü, sonra gözlerini kaldırıp bunalımlı, yalvaran bakışlarını haça diktiğini gördü. Tanrı'dan Alman kocasına yardım etmesini diliyordu, oysa adam o sırada belki de zayıfları ezmenin en etkin yordamını düzenlemek için tüm yıkıcılık yeteneklerini seferber etmişti; Prusya kralının subayları olan oğulları için yalvarıyordu, onlarsa tabancaları ellerinde, köylere, çiftliklere dalıyor, dehşete düşmüş kalabalıkları kovalıyor, artlarında yangın ve ölüm bırakıyorlardı. Ve bu dualar, barbarları durdurmakla görevli gençlere yardım dileyen analarınkine, trajik acıları içinde ciddi, kaskatı kesilmiş erkeklerin dualarına karışacaktı!..

Haykırmamak için kendini tutarak kiliseden çıktı. Baldızının o insanların arasında diz çökmeye hakkı yoktu.

— Onu dışarı atmalılar –diye mırıldandı öfkeyle–. Saçma sapan dualarıyla Tanrı'yı da şaşırtıyor.

Ama, öfkesine karşın onun yanı başındaki varlığına katlanmak, aynı zamanda evliliğiyle edindiği ikinci milliyetin el âlemin kulağına gitmesini önlemeye çalışmak zorundaydı.

Ailesiyle yemek salonunda toplandığında, çenesini tutmak Don Marcelo için işkence oluyordu. Sevgili kahramanına en ufak değinmede gözyaşlarına boğulup hıçkıran baldızının sinirlerini kollamak zorundaydı; kız kardeşini her zaman sanki bir kurbanmış gibi savunmaya hazır bekleyen karısının yakınmalarından da bir o kadar ürküyordu... Yani onun karakterinde bir erkeğin kendi evinde dilini tutmak zorunda kalması ve sözcükleri hafifleterek kullanması yok muydu!.. Elinden gelen tek keyifli konuşma askeri harekâtın havadislerini vermekti. Fransızlar Belçika'ya girmişlerdi. "Alman askerleri iyi bir darbe yemişler galiba." En ufak süvari çatışmasını, öncü kuvvetler arasındaki basit bir çarpışmayı kesin bir zafermiş gibi göklere çıkarıyordu. "Lorraine'de de onları önümüze katmış sürüyormuşuz..." Ama birden iyimserliklerin kaynağı kuruyuvermiş gibi oldu. Gazetelere bakılırsa dünyada hiçbir olağanüstü şey olmuyordu. Coşku sönmesin diye ufak tefek savaş öyküleri anlatmayı sürdürüyorlardı, ama ele gelir hiçbir havadis yoktu. Hükümet belirsiz, tumturaklı bildiriler veriyordu. Desnoyers telaşlandı; içgüdüsü tehlike çanlarını çalmaktaydı. "Yolunda gitmeyen bir şeyler var –diye düşünüyordu–; bir yerde bir zemberek kırılmış olmalı."

Bu habersizlik Dona Elena'nın birden canlanmasıyla aynı zamana denk geldi. Kimlerle konuşuyordu acaba bu kadın? Sokağa çıktığında kimlerle görüşüyordu?.. Zavallı mağdur havasını elden bırakmadan, kederli bakışları, biraz çarpılmış ağzıyla konuşuyor ha konuşuyordu, ihanet içinde. Evinde konuk ettiği düşmanını dinlemek Don Marcelo için ne işkenceydi ama!.. Fransızlar aynı anda hem Lorraine'de, hem Belçika'da bozguna uğramışlarmış. Bir kolordu darmadağın olmuş, çok sayıda tutsak verilmiş, çok sayıda top kaybedilmiş. "Yalan bunlar, Almanların abartmasıdır!" diye haykırıyordu Desnoyers. Chichì, Berlinli teyzesinin verdiği havadisleri saygısız kız kahkahalarıyla boğuyordu. "Ben ne bileyim –diyordu teyze, haince bir alçakgönüllülükle–; belki de doğru değildir. Ben de başkalarından duydum." Kayınbiraderi sinirleniyordu. Nerede duymuştu ki? Bu tür havadisleri kimden alıyordu acaba?..

Öfkesini boşaltmak için Desnoyers düşman casuslarına, Paris'te onca Almanın gizlenmesine hoşgörü gösteren polisin vurdumduymazlığına sayıp döküyordu. Ama kendi durumu aklına gelince sesini kesiveriyordu. Öyle ya, kendisi de hiç istemeksizin, düşmanı evinde besleyip yaşatıyordu.

Kabinenin düşmesi ve bir milli savunma hükümetinin kurulmasıyla vahim bir şeyler döndüğünü kavradı. Dona Luisa'nın telaşı, ağlayıp sızlaması da sinirlerini büsbütün ayaklandırdı. Kadıncağız artık kilise ziyaretlerinden heyecanlı kahramanlık havalarıyla dönmüyordu. Kız kardeşiyle baş başa yaptığı konuşmaların içine saldığı dehşeti ardından kocasına aktarmaya kalkışıyordu. "Her şeyi kaybetmişiz... Gerçeği bilen tek kişi Elena."

Desnoyers gidip Senatör Lacour'u aradı. O bütün bakanları tanıyordu; ondan daha doğrusu kimse bilemezdi. "Evet, dostum –dedi adam üzüntüyle– Morhange'da ve Charleroi'da, doğuda ve kuzeyde iki büyük yenilgi. Düşmanlar Fransa topraklarını istila edecek... Ama ordumuz var gücüyle ayakta ve düzenli bir çekilme hareketi yapıyor. Talihimiz hâlâ değişebilir. Büyük bir felaket, ama her şey kaybedilmiş sayılmaz."

Paris savunmasının hazırlıkları başlatılmıştı... ama biraz gecikmeli olarak. İstihkâmlar yeni toplarla takviye ediliyordu; barış yıllarında atış alanında bitivermiş kulübeler resmi yıkımın kazma darbeleri altında un ufak oluyordu; dış mahallelerdeki bulvarların ağaçları ufku genişletmek için kökünden kesiliyordu: Eski surların kapıları toprak dolu çuvallardan ve ağaç gövdelerinden yapılmış barikatlarla tıkanıyordu. Meraklılar çevre semtleri dolaşarak yeni kazılmış siperleri, dikenli telleri seyrediyorlardı. Boulogne Ormanı hayvan sürüleriyle doluyordu. Dağlar gibi yığılmış kuru yonca arasında, boğalarla koyunlar nazik çimenlerin üstünde öbekleniyorlardı. 1870'te çekilen yoklukların anısını belleğinde taze saklayan halk geçimini garantileme derdine düşmüştü. Sokakların aydınlatılması her gece biraz daha sönükleşiyordu. Buna karşılık ışıldakların kol kol ışınları gökyüzünü hiç durmaksızın tarıyordu. Halkın tedirginliğini bir de hava saldırısı korkusu artırıyordu. Ürkmüş insanlar zeplinlerden dem vuruyor, karşı konulmaz bir güçleri olduğunu ileri sürüyorlardı... esrarlı tehlikeler hep abartılır ya.

Dona Luisa paniğe kapılmış, kocasını da serseme çeviriyordu. Adam günlerini sürekli bir kaygı içinde, tir tir titreyip ağlaşan karısını yüreklendirmeye uğraşmakla geçiriyordu. "Gelecekler Marcelo, içime doğuyor. Böyle yaşayamam ben. Kızımız... kızımız!" Kız kardeşi ne derse aynen inanıyordu. Kuşku duyduğu tek şey aralarında yeğenlerinin de bulunduğu o birliklerin disiplinli şövalyelerden oluştuğuydu. Belçika'da kadınlara yapılan zulümlerin haberleri de Elena'nın düşmanın ilerleyişi

üstüne verdiği haberler kadar güvene değerdi. "Kızımız Marcelo... kızımız!" Gel gör ki o tedirginliğin kaynağındaki kız güçlü kuvvetli gençliğinin arsızlığıyla, annesini işittikçe gülüyordu. "Gelsinler bakalım o reziller. Suratlarını görmeyi istiyorum doğrusu." Ve sağ yumruğunu bıçağını kavrayıp öç almaya hazırlanır gibi sıkıyordu.

Babası bu durumdan bıktı. Anıtsal otomobillerinden biri hâlâ kendisindeydi, yabancı bir şoför kullanabilirdi. Senatör Lacour ailenin yolculuğu için gereken belgeleri çıkarttı, Desnoyers de karısına itiraz kabul etmeyen bir tonla buyruk verdi. Biarritz'e ya da İspanya'nın kuzeyindeki yazlık kasabalara gideceklerdi. Hemen tüm Güney Amerikalı aileler o yönde yollara düşmüşlerdi. Dona Luisa karşı koyacak oldu: Kocası olmadan dünya yıkılsa gitmezdi. Ama Don Marcelo'nun sertçe hayır demesi tüm itirazlarını anında kesti. Kendisi kalacaktı. O zaman zavallı hanımcağız Pompe Sokağı'na koştu. Oğlu!.. Julio annesine kulak asmadı. Aksi şeytan, o da kalıyordu! Sonunda, görkemli otomobil güneye doğru yola koyuldu, Dona Luisa'yı, imparatorun o hayran olunası birliklerinden uzaklaşmayı memnunlukla kabul eden kız kardeşini ve savaş arkadaşlarının gittiği moda plajlara gezinti yapma fırsatını verdiğinden ötürü keyiflenen Chichì'yi götürüyordu.

Don Marcelo yalnız kalmıştı. Bakır tenli kızlar hanımlarının kaçış rotasını trenle izlemişlerdi. Başlangıçta bu yalnızlığında ne yapacağını şaşırdı, yemeğini lokantada yemek, hâlâ ailesinin izlerini taşıyan ıssız, koskocaman odalarda geceyi geçirmek tuhaf geldi. Evin öbür katları da aynı şekilde boşalmıştı. Oturanların hepsi ya sessizce kaçıp giden yabancılar ya da savaşa kırdaki malikânelerinde yakalanmış Fransızlardı.

İçgüdüsü onu gezintileri sırasında Pompe Sokağı'na kadar sürükledi, uzaktan stüdyonun pencerelerini gözledi. Oğlu ne yapıyordu acaba?.. Hiç kuşkusuz zevkli ve yararsız yaşantısını sürdürmekteydi. Onun gibi adamlar için, kendi bencilliğinin havailiklerinden ötesi yoktu.

Desnoyers verdiği karardan memnundu. Ailesini izlese kendini bir suç işlemiş gibi hissederdi. Amerika'ya kaçışının anısı zaten kendisine yeterince azap veriyordu. "Yo, hayır, gelmeyeceklerdir –diye yineledi kendi kendine birçok kez, coşkunun iyimserliğiyle–. İçime doğuyor, Paris'e gelmeyecekler. Gelirlerse de!.." Ailesinin orada bulunmayışı onda gençliğindeki neşeli, umursamaz cesareti uyandırıyordu. Gerçi bu yaşında,

bu ağrılı sızılı haliyle kırlara çıkıp çarpışamazdı, ama bir sipere sinip durduğu yerden tüfekle ateş edebilirdi, ölümden de korkmazdı. Gelsinlerdi bakalım!.. Eski bir borcunu ödemeyi aklına koymuş dürüst bir borçlunun hevesiyle istiyordu bunu.

Paris sokaklarında birçok mülteciye rastladı. Fransa'nın kuzey ve doğu kesimlerindendiler, Almanların ilerleyişi karşısında kaçmışlardı. Acılar içinde, nereye gideceğini bilmeyen ve insanların merhametine sığınmaktan başka çaresi olmayan bu kalabalığın anlattıklarının onca en etkileyici olanı mal varlığına karşı saldırılardı. İdamlar ve öldürmeleri işitince, yumruklarını sıkıp öç almayı istiyordu. Ama komutanların izniyle yapılan hırsızlıklar, üstlerin buyruğuyla kitle halinde yağmalar, ardından çıkarılan yangınlar ona öylesine işitilmedik bir şey gibi geliyordu ki, sanki hayretten düşünme yeteneği felce uğramış gibi, gık diyemiyordu. Haydi Amerika yerlileri çalmak için savaşa girsinler, ama yasaları olan bir millet böylesine bir savaş yapsın!.. Mülkiyet hakkına tapan biri olarak, kutsal şeylerin böylesine çiğnenmesi onu çılgına çeviriyordu.

Villeblanche'daki şatosu için kaygılanmaya başladı. Birden, Paris'teki bütün mal varlığı "tarihi malikânesi"nde biriktirdiklerinin yanında önemsiz kaldı. En iyi tabloları orada, loş salonları süslemekteydi; antikacıların elinden açık artırma savaşlarında kopardığı mobilyalar da oradaydı, tıklım tıklım dolu vitrinler, halılar, gümüş sofra takımları da öyle.

Belleğinde eşyalarını bir bir sayıyordu, bu zihinsel envanterden bir teki bile kaçmıyordu. Unutmuş olduğu şeyler şimdi yeniden anılarında canlanıyor, onları kaybetme olasılığı pırıltılarına pırıltı katıyor, boyutlarını irileştiriyor, yepyeni bir değer veriyordu. Villeblanche'daki tüm zenginlikleri Desnoyers'in en çok hayran olduğu, muazzam servetinin şanı saydığı, bir milyonerin yapabileceği en büyük lüks gösterisi olan bir parçada toplanıyordu.

"Altın banyo küveti –diye düşündü–. Altın küvetim var orada."

Değerli madenden yapılmış o banyo küvetini bir açık artırmada satın almış, bunu içinde yüzdüğü bolluğun doruğuna ulaşmak saymıştı. Kökenini tam olarak bilemiyordu; belki prenslerin, prenseslerin eşyasıydı, belki de varlığını gösteriş meraklısı bir gözdenin kaprisine borçluydu. Kendisiyle ailesi aslan pençeleri, yunus balıkları, su perisi şekilleriyle süslü o altın

tekneye bir söylence yakıştırmışlardı. Kuşkusuz bir krala aitti. Chichì ciddi ciddi Marie Antoinette'in banyosu olduğunu ileri sürüyordu. Böylece bütün aile Victor Hugo Bulvarı'ndaki katı öyle bir mücevheri yerleştiremeyecek kadar kendi halinde ve burjuva işi sayarak, onu şatoya götürmeye karar vermişti, müze eşyası gibi saygın, yararsız, görkemliydi... Şimdi düşmanlar Marne'a kadar ilerlerlerse, onca sabırla biriktirdiği bütün öteki zenginlikleriyle birlikte onu da alıp götürebilirler miydi?.. A, yo! Koleksiyoncu ruhu bunu engelleyebilmek için en büyük kahramanlıkları göstermeye hazırdı.

Her geçen gün yeni bir kötü haber dalgasıyla geliyordu. Gazeteler pek bir şey yazmıyorlardı; hükümet insanı tereddütler içinde bırakan, karanlık bir ifadeyle konuşuyordu. Yine de gerçek, telaşlıların kötümserliğiyle, Paris'te gizlenmiş bulunan düşman casuslarının kotarmasıyla, gizemli biçimde kendine yol açıyordu. İnsanlar uğursuz havadisleri kulaktan kulağa fısıldıyorlardı: "Sınırı geçmişler bile..." – "Lille'e ulaşmışlar bile..." Günde elli kilometre hızla ilerliyorlardı. Von Kluck adı tanıdık gelmeye başlamıştı. İngilizlerle Fransızlar istilacıların çevirme hareketi karşısında geriliyorlardı. Kimileri yeni bir Sedan[32] bekliyordu. Desnoyers düşmanın ilerleyişini her gün Kuzey Garı'na giderek izliyordu. Yolcuların hareket alanı her yirmi dört saatte bir kısıtlanmaktaydı. Kuzeydeki belli istasyonlara bilet kesilmediğini haber veren anonslar oraların birbiri ardından düşman eline geçmekte olduğunu gösteriyordu. Vatan topraklarının küçülmesi belli bir düzenle, günde elli kilometre hızla gerçekleşiyordu. Saate bakarak, ilk barbarların Eyfel Kulesi'nin ufukta görünmesini mızraklarıyla selamlayacakları an bildirilebilirdi. Trenler tıklım tıklım dolu geliyordu, insanlar salkım saçak vagonlardan dışarıya taşar haldeydiler.

Bu genel bunalım anında, Don Marcelo arkadaşı Senatör Lacour'u görmeye gitti, onu en işitilmedik türden bir istekle şaşırttı. Derhal şatosuna gitmeyi istiyordu. Herkes Paris'e kaçıyorken, o ters yönde gitme derdindeydi. Senatör kulaklarına inanamadı.

— Siz çıldırmışsınız! –diye haykırdı–. Paris'ten çekip gitmek lazım, ama güneye doğru. Bakın, yalnız size söylüyorum, kimseye söylemeyin, çünkü sırdır. Bugün yarın gideceğiz; hepimiz gidiyoruz: Başkan, hükümet, meclisler. Bordeaux'ya yerleşeceğiz, 1870'teki gibi. Düşman kapıda, gün meselesi... hatta saat meselesi. Ne olduğunu pek bilmiyoruz, ama bütün

haberler kötü. Ordu kararlılığını koruyor, henüz sapasağlam ayakta, ama geri çekiliyor... geri çekiliyor, toprak kaybediyor... İnanın bana, en iyisi Paris'ten çekip gitmek. Gallieni kenti savunacak, ama savunma sert ve acılı olacak... Paris düşse bile, bu Fransa düştü demek olmayacak. Gerekirse savaşı İspanya sınırına kadar sürdüreceğiz... Ama çok üzücü bu, çok üzücü!

Ve arkadaşına Bordeaux'ya çekilirlerken onu birlikte götürmeyi önerdi, o anda pek az kişinin bildiği bir şeydi bu. Desnoyers başını salladı. Hayır; Villeblanche Şatosu'na gitmekti istediği. Mobilyalarım... mal varlığım... parkım, diyordu.

— Ama esir alırlar sizi! –diye itiraz etti senatör–. Belki de öldürürler!

Yanıtı omuz silkmek oldu. Kendi mal varlığını korumak için Almanya'nın tüm ordularına karşı çarpışacak gücü hissediyordu kendinde. Önemli olan şatosuna yerleşmekti, ondan sonra dokunsunlar bakalım ellerinden geliyorsa!.. Senatör mülkiyet duygusundan çılgına dönmüş olan bu burjuvaya şaşkınlıkla bakakaldı. Arap tacirlerini anımsadı: Genelde kendi halinde, barışçı insanlardır, ama Bedevi hırsızlar mallarına el sürmeye kalkıştılar mıydı, vahşi hayvanlar gibi dövüşüp ölürler. Tartışmanın zamanı değildi; her biri kendi kaderini düşünmek zorundaydı. Senatör sonunda dostunun isteğini kabullendi. İsteği ille de buysa, yerine getirebilirdi. Ve nüfuzunu kullandı, onun hemen o gece orduya yollanan bir askeri trenle yola çıkmasını sağladı.

Bu yolculuk Don Marcelo'yu demiryollarında savaşın yol açtığı olağandışı hareketliliğin ortasına sürükledi. Normalde iki saat süren bir mesafeyi treni on dört saatte alabildi. İaşe ve mühimmat dolu yük vagonlarından oluşuyordu, kapıları kapalı ve mühürlüydü. Bir üçüncü mevki vagonunu trenin muhafızları işgal ediyordu; bir piyade birliğiydi. Bir ikinci mevki vagona da Desnoyers yerleşti, bu birliğe komuta eden teğmen ve birkaç subayla birlikte: Savaştan önce garnizonlarının bulunduğu köylerde seferberlik işlemlerini tamamlamış, şimdi alaylarına katılmaya gidiyorlardı.

Tren birçok kez durdu; tıklım tıklım askerlerle dolu trenlerin ilerlemesi ya da mülteci kalabalıklarını yüklenmiş Paris'e dönen trenlerin geçmesi için yol verdi. Bu ikinciler yalnızca yük platformlarından oluşuyorlardı, üstlerinde kadınlar, çocuklar, ihtiyarlar, çıkınlar, bavullar ve eşyalarından

geriye kalanı istasyona kadar taşımakta kullandıkları el arabalarıyla karmakarışık bir yığın halindeydiler. Birer tekerlekli kampa dönüşmüşlerdi, makaslarda saatlerce, bazen günlerce bekletiliyor, savaşın acil ihtiyaçlarını karşılayan konvoylara yol veriyorlardı. Bitmek tükenmek bilmeyen bu bekleyişlere alışmış kalabalık trenden taşıyor, cansız duran lokomotifin önüne oturuyor ya da çevredeki kırlara saçılıyordu.

Önemlice istasyonlarda bütün raylar sıra sıra vagonların işgalindeydi. Büyük bir basınç altındaki buharlı lokomotifler hareket etmekte sabırsızlanarak pufluyorlardı. Öbek öbek askerler değişik trenler arasında duraksıyorlar, yanılıyorlar, bir vagondan inip öbürüne biniyorlardı. Memurlar, yorgun ama sakin, oradan oraya gidiyorlar, açıklamalar yapıyorlar, rehberlik ediyorlar, dağlar gibi yığılmış yüklerin yerleştirilmesini sağlıyorlardı. Desnoyers'in bindiği konvoydaki piyadeler, tekdüze muhafızlık görevine alışkın, uyukluyorlardı. Beygirlerin bakıcıları vagonların sürgülü kapılarını ardına kadar açmış, kenarlara oturup bacaklarını aşağı sarkıtmışlardı. Tren gecenin içinde, loş kırların ortasından ağır aksak yol alıyor, kırmızı ışıklarda durup uzun uzun düdük çalarak varlığını haber veriyordu. Kimi istasyonlarda beyazlar giymiş kızlar bekliyordu onları, göğüslerinde rozetler, minik bayraklar vardı. Bütün trenleri karşılayabilmek için geceli gündüzlü orada sırayla nöbet tutuyorlar, ellerindeki sepetlerden, tepsilerden askerlere ekmek, çikolata, meyve ikram ediyorlardı. Çoğu asker, bıkkınlıkla hayır diyor, sonunda genç kızların yüzlerindeki üzüntüyü görünce kabul ediyorlardı. Desnoyers bile bu vatanseverlik gösterilerinin saldırısına uğradı.

Gecenin büyük bölümünü yol arkadaşlarıyla sohbet ederek geçirdi. Subayların alaylarını nerede bulacakları konusundaki bilgileri pek belirsizdi. Savaş harekâtı sırasında yerleri her gün değişiyordu. Ama görev anlayışıyla ilerlemekteydiler, kesin çarpışmaya zamanında yetişeceklerini umuyorlardı. Muhafız komutanı daha önce birkaç yolculuk yapmıştı ve ordunun geri çekildiğini tam olarak bilen tek kişiydi. Çünkü treni her seferinde daha kısa bir yolculuk yapıyordu. Herkesin kafası karışmış gibiydi. Geri çekiliş nedendi?.. Ordu birkaç bozguna uğramıştı kuşkusuz, ama sapasağlamdı ve olduğu yerde kalıp karşı saldırıya geçmesi gerekir diye düşünüyorlardı. Geri çekildikçe düşmana ilerlemesi için yolu açmış oluyorlardı. Nereye kadar çekileceklerdi?.. Oysa daha iki hafta önce garnizonlarında düşmana ölümcül darbeyi Belçika'nın hangi noktasında

vuracaklarını ve sonra muzaffer kıtalarının Almanya'yı nerelerden istila edeceğini tartışmaktaydılar!..

Düş kırıklığı umutların kırılması anlamına gelmiyordu. Duraksamalarının üstünde belirsiz, ama sağlam bir umut yükseliyordu: Başkomutan olayların sırrını bilen tek kişiydi. Desnoyers de onayladı, bir insana tüm güvendiği zamanlarda körü körüne coşkuya kapılırdı. Joffre!.. O ciddi, o sakin başkomutan sonunda her şeyi yerli yerine oturtacaktı. Hiç kimse onun şansından kuşkulanmamalıydı: Hep son sözü söyleyen adamlardandı o.

Şafakta vagondan ayrıldı. "Talihiniz açık olsun." Ve belki de yakında kendilerini bekleyen ecellerine giden bu cesur gençlerin ellerini sıktı. Rastlantı sonucu yolu açık bulduğundan, tren derhal yola koyuldu, Don Marcelo da kendini istasyonda yapayalnız buldu. Normal zamanlarda oradan Villeblanche'a giden bir banliyö treni olurdu, ama personel yokluğundan seferler durdurulmuştu. Görevliler savaş trafiğiyle yüklü büyük hatlara verilmişlerdi.

Yolculuğunu sürdürebilmek için bol bol para teklif ederek bir at, herhangi bir hayvanın çektiği basit bir araba aradı, ama boşuna. Seferberlikle en işe yarar şeylere el koyulmuştu, öbür taşıt araçları da korkakların kaçışıyla yok olmuştu. On beş kilometrelik bir yolu yürüyerek gitmek gerekiyordu. Yaşlı adam duraksamadı: Haydi yallah! Bembeyaz, dümdüz, tozlu bir yolda, sonsuza değin öylece sürüp giden tekdüze ovada yürümeye koyuldu. Manzaranın biteviyeliğini yer yer ağaç öbekleri, yeşil çitler ve birkaç çiftliğin kırmızı damları canlandırıyordu. Tarlalar kısa zaman önceki hasadın yanmış saplarıyla kaplıydı. Saman yığınlarının kararmaya yüz tutmuş, paslı altın tonuna dönmüş sarımsı konileri toprağı benekliyordu. Tahta çitlerin üstünde kuşlar kanatlarını çırparak şafağın çiğini silkeleniyorlardı.

Güneşin ilk ışıkları günün sıcak olacağını haber verdi. Desnoyers samanlıkların çevresinde uykudan kalkan, giysilerini silkeleyip hâlâ uyumakta olan diğerlerini uyandıran insanların hareketlenişini gördü. Mültecilerdi bunlar, istasyonun yakınlarında geceyi geçirmiş, nereye gideceklerini de tam bilemeden bir tren gelip kendilerini uzaklara götürsün diye bekliyorlardı. Kimileri uzak illerden geliyordu: Topların sesini işitmişler, savaşın yaklaştığını görmüşlerdi, birkaç gün öyle rasgele yürümüşlerdi. Kimileri bu panikten etkilenmiş, onlar da kaçış yolunu

tutmuşlardı, aynı dehşetleri yaşamaktan korkuyorlardı... Çocuklarını kucaklamış anneler gördü; ancak bir elleri bastonlarında, öbür elleriyle bir yakınının koluna dayanarak ilerleyebilen ağrılı ihtiyarlar gördü; bir el arabasına uzanmış uyuklayan, öylece yolculuk eden mumyaya dönmüş kocakarılar gördü. Güneşin yükselmesiyle bu sefiller alayı sarsak adımlarla birbirlerini arıyor, gecenin verdiği mahmurlukla bir önceki günün gruplarını yeniden oluşturmaya çabalıyorlardı. Çoğu hiç olmayan bir trenin umuduyla, belki bu yeni günde talihi yaver gider diye istasyona doğru yöneliyordu. Kimileri de talihleri başka yerde yüzlerine güler diye raylar boyunca ilerliyordu.

Don Marcelo sabah boyunca yürümeyi sürdürdü. Yolun bembeyaz, dümdüz şeridi kendisine doğru gelen insan gruplarıyla benekleniyor, uzaktan karınca dizilerine benziyorlardı. Kendi tutturduğu yönde giden hiç kimseye rastlamadı. Herkes güneye doğru kaçıyordu, ayağında şık pabuçlar, elinde gezinti bastonu, başında hasır şapkasıyla giden bu şehirli beyefendiyle karşılaştıkça yüzlerinde bir şaşkınlık beliriyordu. Kendilerinin korkuya kapılıp terk ettikleri kasabaya doğru yalnız başına ilerlediğini görünce, onu üst makamdan biri, önemli bir kişi, hükümet üyesi falan sanıyor olmalıydılar.

Öğleüstü, yol kıyısındaki bir tavernada bir somun ekmek, biraz peynirle bir şişe beyaz şarap bulabildi. Tavernanın sahibi cepheye gitmişti, karısı yatakta inliyordu. Anası, yarı sağır bir kocakarı, çevresinde torunlarıyla, kapıdan üç gündür sürekli geçen bu mülteci kafilesini izliyordu. "Neden kaçıyorlar, beyefendi? –diye sordu yolcuya–. Savaş askerlerin işi. Biz köylüyüz, kimseye zararımız yoktur, korkacak şeyimiz de yok."

Dört saat sonra, Marne Vadisi'ni oluşturan yamaçlardan birini inince, uzaktan kilisesini çevreleyen damlarla Villeblanche'ı gördü, bir koruluktan şatosunun kulelerini taçlandıran arduaz külahlar yükseliyordu.

Kasabanın sokakları ıssızdı. Yalnız meydanın çevresinde, başka yazların sakin akşamlarında olduğu gibi birkaç kadın oturmuştu. Halkın yarısı kaçmıştı; diğer yarısı da alışkanlıklarına uyarak evlerinde kalmış, körü körüne bir iyimserlikle kendini aldatıyordu. Eğer Prusyalılar gelecek olurlarsa, onlara ne yaparlardı ki?.. Hiç direnmeye kalkışmaksızın buyruklarına uyacaklardı, itaat eden bir halka ceza verilemez ki... Her şey

atalarının yapmış oldukları, bu zamana kadar hiç ayrılmadıkları evceğizlerini kaybetmekten ehvendi.

Meydanda öbeklenmiş belediye başkanıyla köyün başlıca sakinlerini gördü. Hepsi de, kadınlar gibi, şato sahibine şaşkınlıkla baktılar. Görüp görebilecekleri en beklenmedik şeydi. Herkes kalkmış Paris'e kaçmışken bu Parisli onların yanına, kaderlerini paylaşmaya geliyordu. Güvensiz kır insanlarının sert kabuğunda bir sevgi gülümseyişi, bir sevecenlik bakışı belirir gibi oldu. Aslında Desnoyers'in tüm kasabayla ilişkileri uzun zamandır bozulmuştu. Mülkiyet işlerinde hiç hoşgörü göstermeksizin, haklarını kabaca savunuyordu. Nice kez belediye başkanını mahkemeye vermekten, kasaba halkının yarısını hapse göndermekten söz etmişti, düşmanları da hileyle topraklarını istila ederek, av hayvanlarını öldürerek, ipe sapa gelmez adli tedbir istekleri ve davalarla canından bezdirerek karşılık veriyorlardı... Belediyeye olan nefreti onu papazla yakınlaştırmıştı, çünkü adam belediye başkanına karşıydı. Gel gelelim kiliseyle ilişkileri de devletle çekişmesi kadar verimsiz olmuştu. Papaz babacan biriydi, Desnoyers onu fizik olarak biraz Renan'a[33] benzetiyordu, tek derdi kendisinden yoksullar için para koparmaktı, hayırseverlik cüretini onun mülkünün çevresinde dönüp dolaşanlara özür bulmaya kadar vardırmıştı.

Daha bir ay önceki mücadeleleri şimdi ne denli uzak geliyordu kendisine!.. Rahibin, evinden çıkmış kiliseye yönelirken, belediye başkanıyla karşılaştığında dostça bir gülümsemeyle selam verdiğini görünce pek hayret etti milyoner.

Yıllar yılı düşmanca bir sessizliğe gömülmüşken, 1 Ağustos akşamı kilisenin çan kulesinin dibinde karşılaşmışlardı. Tarlalardakilere seferberliği bildirmek için var gücüyle çalıyordu çanlar. İki düşman, içgüdüsel bir davranışla, el sıkışmışlardı. Hepimiz Fransızız! Nefret edilen şato sahibi de bu sevgi birliğiyle karşılandı. Sağına soluna selamlar vermek, pütürlü elleri sıkmak zorunda kaldı. İnsanlar arkasından sıcak duygularla sözlerini geri alıyorlardı. "İyi adammış, huyu sert, ama başka kusuru yok..." Böylece Bay Desnoyers birkaç dakikalığına, popüler olmanın hoş ortamını tattı.

Şatosuna ulaştığında, kendisini bitkin düşüren, bacaklarını titreten yürüyüşün amacına hak verdi. Parkı gözüne hiç bu yaz akşamında olduğu kadar geniş ve görkemli görünmemişti; durgun suların üstünde yansımalarıyla ikileşmiş usulca kayan kuğular hiç bu kadar beyaz

olmamışlardı; hendeklerin yemyeşil aynasının tersine yansıttığı görüntüsüyle, yapı hiç böylesine soylu durmamıştı. Derhal büyük baş hayvanlarının durduğu ahırlara göz atmak gereksinimini duydu; sonra gidip boşalmış at ahırlarına baktı. Seferberlik en iyi katırlarını alıp götürmüştü. Personel de yok olmuştu. Kâhya ile adamların çoğu cepheye gitmişlerdi. Bütün şatoda kala kala kapıcı kalmıştı: Ellisini geçmiş, kalp hastası bir adamcağızdı, yanında karısıyla kızından oluşan ailesi vardı. Üçü ineklerin yemliklerini dolduruyorlar, akşamdan akşama hayvanların unutulmuş memelerini sağıyorlardı.

Şatonun içinde, onu oraya kadar sürükleyen kararı vermiş olduğundan ötürü kendi kendisini kutladı. Bu zenginlikleri nasıl terk edebilirdi ki!.. Tabloları, vitrinleri, mobilyaları, ağır perdeleri seyretti: Hepsi batan günün ışığında bir altın parıltısı saçıyordu, Desnoyers yüreğinde mülkiyetin gururunu duydu. Bu gurur ona saçma, gerçekle ilişkisi olmayan bir cesaret verdi, kendisi sanki bir başka gezegenden gelmiş devasa bir yaratıktı da, çevresindeki tüm insanlık ayaklarıyla ezebileceği bir karınca sürüsüydü. Varsın gelsinlerdi düşmanlar! Kendini hepsinden koruyacak kadar güçlü hissediyordu... Sonra, bu yiğitlik hezeyanının nedeni yok oluverince, yine bir o kadar temelsiz bir iyimserlikle sakinleşmeye çalıştı. Gelmeyeceklerdi. Nedenini bilmiyordu, ama içine doğuyordu: Düşmanlar oraya kadar gelmeyeceklerdi.

Ertesi sabahı parkın arkasında oluşturduğu yapay çayırları dolaşmakla geçirdi, adamlarının gidişinden sonra bakımsız kalmış olmalarına yakındı, kurumaya başlamış meraları sulamak için arkların kapılarını açmaya çabaladı. Asma kütükleri dayandıkları telleri coşkun filizlerle sarmışlardı. Kocaman üzümlerin olgunlaşmaya hazır üçgen biçimi salkımları yaprakların arasından başlarını uzatıyorlardı. Ah, bu serveti kim toplayacaktı!..

İkindi vakti kasabada olağandışı bir hareketlilik fark etti. Kapıcının kızı Georgette haberi getirdi: Ana caddeden kocaman otomobiller geçiyordu, çok çok otomobiller, bir de Fransız askerleri, çok çok askerler. Az sonra şatonun yanında, Marne Köprüsü'ne bağlanan karayolunda geçit resmi başladı. Kemikleşmiş toz ve sıçramış çamur tabakasının altında eski firma adları hâlâ okunan kapalı ya da açık kamyonlardı bunlar. Çoğu Paris şirketlerinin adlarıydı; bazılarında ise taşra kuruluşlarının adları

okunuyordu. Seferberlik dolayısıyla el koyulmuş olan bu ticari araçların yanında kamu taşımacılığından gelme araçlar vardı; Desnoyers'e kalabalık arasında tanıdık yüzler görüyormuş gibi geldi. Tepelerinde hâlâ eski parkurlarının adları yazılı olan otobüslerdi bunlar: *Madeleine-Bastille*, *Passy-Bourse* vb. Belki de kendi bu otobüslere birçok kez binmişti, şimdi boyaları dökülmüş, yirmi günlük yoğun etkinlikten eskimiş, kaportaları yamru yumru olmuş, demirleri bükülmüştü, içleri dışlarına çıkmış, kevgir gibi delik deşik olmuşlardı.

Kimi arabaların üstünde ortaları kızıl haçlı beyaz daireler vardı; öbürlerinde ancak askeri idarenin sırlarını bilenlerin anlayabileceği harfler ve sayılar. Yeni ve güçlü olarak yalnız motorları kalmış bütün bu araçlarda askerler gördü, birçok asker, ama hepsi de yaralıydı, başları, bacakları sargılar içindeydi, uzamış sakalların büsbütün trajik bir hava verdiği solgun yüzler, sabit bakan ateşli gözler, acı bir haykırışla taşlaşıp kalmış gibi açılmış ağızlar. Doktorlar ve erkek hastabakıcılar bu konvoyun birkaç arabasını dolduruyordu. Birkaç atlı birlik muhafızlık ediyordu. Atların ve otomobillerin bu ağır ilerleyişi arasında yürüyen asker öbekleri vardı, kaputlarının önü açık ya da pelerin gibi omuzlarına atılmıştı; yürüyebilen, şakalaşıp şarkı söyleyen yaralılar, kiminin bir kolu sarılıp boynuna asılmıştı, kimilerinin başı sarılı, sargıların arasından alttaki kanın lekesi görünüyordu.

Milyoner onlar için bir şeyler yapmak istedi; ama birkaç şişe şarabı, birkaç somun ekmeği, eline geçirdiği ilk şeyi dağıtmak istediğinde, bir doktor araya girdi, sanki bir suç işliyormuş gibi azarladı onu. Armağanları onlara büyük zarar verebilirmiş. Böylece elinden hiçbir şey gelmeksizin, üzüntü içinde yolun kenarında kalakaldı, bu acılı konvoyu gözleriyle izledi... Gece bastırdığında artık geçit yapan yaralılarla dolu araçlar değildi. Yüzlerce kamyon gördü, bazıları patlayıcı maddelerin gerektirdiği ihtiyatla sımsıkı kapatılmışlardı; ötekilerde küflü yiyecek kokusu saçan paketlerle kasalar vardı. Ardından büyük öküz sürüleri geldi, yol daraldıkça bir araya toplaşıyor, asker kepli çobanların değnekleri ve haykırışlarıyla ilerliyorlardı.

Geceyi düşünceler içinde, uykusuz geçirdi. Paris'tekilerin söyledikleri, ama çoğu kişinin inanmak istemediği geri çekilişti bu; çekilme hareketi buraya kadar varmıştı, belirsizlik içinde öylece sürüyordu, sınırının ne olacağını kimse bilmiyordu. İyimserliği ona gerçeğe uymayan bir umut

fısıldadı. Belki de bu çekiliş yalnızca hastaneleri, levazımı falan, yani ordunun gerisindeki şeyleri kapsıyordu. Birlikler daha rahat hareket edebilmek için engellerinden kurtulmak istemişlerdi ve onları demiryolundan ve karayolundan uzaklara gönderiyorlardı. Öyle olmalıydı. Gece boyunca kesilmeyen gürültülerin hep akşamüstü gördüğü türden, yaralılarla, mühimmatla, iaşeyle dolu araçlardan geldiğini düşünmek istedi.

Tan ağarırken, yorgunluktan uyuyakaldı, uyandığında gün iyice ışımıştı. İlk iş karayoluna baktı. İnsanlarla ve tekerlekli bir şeyler çeken beygirlerle doluydu. Ama bu insanların tüfekleri vardı, birlikler, alaylar oluşturuyorlardı. Hayvanların çektiği top bataryalarıydı. Orduydu bu... geri çekilen ordu.

Desnoyers gördüğü gerçeğe inanabilmek için yol kenarına koştu.

Eyvah! Bunlar Paris garlarından yola çıktıklarını gördüğüne benzer birliklerdi... ama görünümleri ne kadar farklıydı. Lacivert kaputlar sararmış, lime lime olmuştu; kırmızı pantolonlar iyi pişmemiş tuğla rengine dönüşüp ağarmıştı; postallar desen birer çamur güllesiydi. Suratlara vahşi bir ifade yerleşmişti, tüm kırışıklıkları ve çukurları toz ve terden yol yol olmuştu, yeni uzamış sakalları diken dikendi. Bu yüzlerde mola vermek, ölerek ya da öldürerek, oracıkta sonsuza değin kalmak, ne olursa olsun bir adım daha atmamak isteği okunuyordu. Yürüyorlar... yürüyorlar... yürüyorlardı. Bazı yürüyüşleri otuz saat sürmüştü. Düşman izlerini sürüyordu, emir yürümekti, çarpışmak değil, adımlarının hızıyla istilacının arkadan sarma girişiminden kurtulmaktı. Komutanları adamlarının ruh halini tahmin ediyorlardı. Hayatlarını feda etmelerini isteyebilirlerdi onlardan, ama gece gündüz, düşmandan hep kaçarak yürümelerini emretmek, hem de kendilerini yenilmiş saymazlarken, içlerinde yiğitliğin anası olan vahşi bir öfkenin homurdandığını duyarken!.. İnsanı mahveden, muazzam bir yürüyüş, hem de birkaç güncüğe sığmış, ne için peki?.. Onlardan fazla bir şey bilmeyen üstleri, sanki bir sır bilirmiş gibi onlara gözleriyle yanıt veriyorlardı: "Haydi cesaret! Biraz daha dayanın... Yakında bitecek."

Gücü kuvveti yerinde, ama düş gücünden yoksun olan hayvanlar insanlar kadar dayanamıyorlardı. Perişan düşmüşlerdi. Geçen ayın başlarında, Paris'teki geçitlerde görmüş olduğu güçlü, tüyleri pırıl pırıl hayvanlar bunlar mıydı? Yirmi günlük bir sefer onları ihtiyarlatmış, tüketmişti. Donuk bakışlarıyla merhamet dilenir gibiydiler. Zayıflamışlar, sıskalıktan bir deri

bir kemik kalmışlardı, gözleri yuvalarından fırlamıştı. Koşumları yerinden oynadıkça tüyleri dökülmüş, kemiklerine kadar yüzülmüş kanlı derileri ortaya çıkıyordu. Can havliyle, son güçlerini toparlayarak ilerliyorlardı, sanki insanların gerekçeleri onların karanlık içgüdülerini yönetiyormuş gibiydi. Bazıları daha fazla dayanamayarak oldukları yere çöküyorlar, çile arkadaşlarını yalnız bırakıyorlardı. Desnoyers, topçuların onları çarçabuk koşumlarından çözdüklerini, başlarından çekerek, trafiği engellemesinler diye bir kenara aldıklarını gördü. O zamana kadar koşumların altında gizlenmiş iskeletsi sıskalıkları gözler önüne serilmiş, oracıkta kalakalıyorlardı, kaskatı kesilmiş bacaklar, camsı gözleri sabit bakışlarla hüzünlü leşlerine koşuşan ilk sineklerin vızıldamasını seyrediyordu.

Gri boyalı toplar, çeşit çeşit top arabaları; Don Marcelo hepsini tertemiz, pırıl pırıl halleriyle görmüştü; en eski çağlardan beri erkekler silahları kadınların ev eşyalarına gösterdiklerinden daha büyük bir titizlikle, özenle parlatır. Şimdiyse her şey pislik içinde görünüyordu, ölçüsüz kullanımdan ötürü kabuk bağlamış, çaresiz bir bakımsızlık içindeydi: Çamurdan ötürü tekerleklerin dış kısımları çarpılmış, madeni patlamaların buharıyla kararmış, gri boyalar nemden lekelenmişti.

Bu geçidin ara verdiği noktalarda, bir top bataryasıyla bir alayın arasına açılan ayraçlarda, köylü kalabalıkları koşuşuyordu; yerlerinden kopmuş, çekilen orduyu izleyen bir sefiller alayı. Yeni bir birlik ilerleyince karayolundan çıkıyor, yürüyüşü kırların ortasından sürdürüyorlardı. Derken birliklerin arasında biraz açıklık kalınca, yine hemen karayolunun bembeyaz, tekdüze şeridine geri dönüyorlardı. Üstlerine eşyalar ve çocuklar yığılmış arabaları iten analardı bunlar; handiyse sürüklenerek ilerleyen hastalardı; torunlarının sırtladığı seksenlik ihtiyarlardı; kucaklarında çocuklarla büyükbabalardı; torunları eteklerine sessiz hayvan yavrucukları gibi yapışmış ninelerdi.

Bu noktada kimse şato sahibinin cömertliğine itiraz etmedi. Bütün mahzeni karayoluna doğru taştı sanki. Son bağ bozumunun ürünüyle dolu fıçılar yuvarlanarak gitti, askerler palaskalarından sarkan mataraları kırmızı şarapla doldurdular. Ardından şişelenmiş şarap tarih sırasıyla ortaya çıktı, durmadan geçen bu insan selinin ortasında anında kayboluyordu. Desnoyers cömertliğinin etkilerini gururla seyretti. Vahşileşmiş çehrelerde yeniden bir

gülümseme beliriyordu; Fransız usulü şakalar saftan safa dolaşıyordu; gruplar uzaklaşırken şarkı söylemeye başlıyorlardı.

Sonra kendini kasaba meydanında, yeniden yürüyüş koluna katılmadan önce atlarına kısa bir mola veren birkaç subayın ortasında buldu. Alınları kırışmış, üzüntülü bakışlarla, kendileri için anlaşılmaz olan bu geri çekilişten söz ediyorlardı. Birkaç gün önce, Guisa'da, kendilerini izleyen düşmanı bozguna uğratmışlardı. Buna karşın sert ve kesin bir emre uyarak geri çekilmekteydiler. "Anlamıyoruz... –diyorlardı–. Anlamıyoruz." Düzenli, disiplinli asker dalgası çarpışmak istedikleri halde geri çekilmek zorunda olan bu insanları sürüklemekteydi. Hepsi aynı zalim kuşku içindeydiler: "Anlamıyoruz." Bu kuşku dur durak bilmeyen bu yürüyüşü daha da acılı bir hale sokuyordu; ancak pek kısa molalarla kesilerek, gece gündüz süren bir yürüyüştü, birlik komutanları her an ordunun kalanından kopuk kalma korkusu içinde, telaşlıydılar. "Biraz daha gayret evlatlarım. Cesaret! Yakında dinleneceğiz." Bu geri çekiliş hareketinde alaylar yüzlerce kilometre gidiyorlardı. Desnoyers'in gördüğü onların sadece biriydi. Aynı saatte daha başka birçok alaylar, aynı çekilişi uygulamaktaydılar, tüm Fransa'nın genişliğinin yarısı kadar bir alan. Tüm alaylar, aynı şekilde, cesaretleri kırılmış, itaat ediyorlardı, askerler de hiç kuşkusuz subayların söylediğini tekrarlıyorlardı: "Anlamıyoruz... Anlamıyoruz."

Don Marcelo da birden bu askerlerin üzüntü ve şaşkınlığını duydu. O da anlamıyordu. Ortada olanı, herkesin görebildiği şeyi gördü: Almanlar inatçı bir direnişle karşılaşmadan topraklarını istila etmekteydiler; hiç durmadan geri çekilen bir ordunun arkasından koskoca bölgeler, kentler, kasabalar, kalabalıklar düşman eline kalıyordu. Patlayan bir balon gibi, coşkusu bir anda söndü. Eski kötümserliği yeniden ortaya çıktı. Birlikler enerjik ve disiplinli davranıyorlardı; ama neredeyse hiç çarpışmadan geri çekiliyorlarsa, sert bir emre uyarak topraklarını savunamıyorlarsa, neye yarardı bu? "1870'tekinin aynı," diye düşündü. Dışarıdan bakıldığında daha düzenliydi, ama sonuç değişmeyecekti.

Hüznüne hayır diyen bir yankı gibi, bir köylüyle konuşan bir askerin sesini işitti:

— Geri çekiliyoruz, ama bu Almanlara daha büyük bir güçle saldırmak içindir. Joffre dede kendi seçtiği yerde ve saatte günlerini gösterecektir onlara.

Desnoyers generalin adını işitince cesaretlendi. Kim bilir, belki de bitmez tükenmez, moral bozucu yürüyüşler boyunca inancını korumuş olan bu nefercik, mantıklı, kılı kırk yaran subaylardan daha yakındı gerçeğe.

Günün kalan kısmını kolordunun son birliklerine armağanlar sunmakla geçirdi. Şarap mahzeni boşalmaktaydı. Şatonun bodrumunda depolanmış binlerce şişenin tarih sırasıyla dağıtılması sürüyordu. Gece bastırdığında dermansız görünen adamlara sundukları uzun yılların tozuyla kaplanmış şişeler oldu. Geçen birlikler artık daha hüzünlü bir yorgunluk ve yıpranmışlık görüntüsü sergiliyordu. En geri kalmışlar geçiyordu; postallarının içinde cılk yara olmuş ayaklarını güçsüzce sürüklüyorlardı. İçlerinden bazıları bu azaptan kurtulmanın yolunu bulmuşlar, yalınayak yürüyorlardı; ağır postalları bir omuzlarından sarkıyordu, artlarında yerde kanlı izler bırakıyorlardı. Ama öldürücü bir yorgunluktan perişan olmuş bu askerlerin hepsi yakınlarındaki düşmanı düşünerek, silah ve teçhizatlarını koruyorlardı.

Desnoyers'in cömertliği birçoğunu şaşırttı. Vatan sathını geçerken üreticilerin bencilliğiyle mücadele etmek zorunda kalmaya alışkındılar. Hiç kimse onlara hiçbir şey ikram etmemişti. Tehlike korkusuyla kır halkı yiyeceklerini saklıyor, onlar için çarpışan yurttaşlarına en ufak yardım elini uzatmıyorlardı.

Milyoner bu ikinci geceyi satıcılarının iddia ettiğine göre IV. Henri'nin kullanmış olduğu görkemli sütunlu-tenteli yatağında rahatsız geçirdi. Artık birliklerin geçişi sürekli değildi. Ara sıra tek başına bir alay, bir top bataryası, bir süvari birliği, geri çekiliş hareketini korumak üzere kasaba yakınlarında kalan son artçı kuvvetler geçiyordu. Bu gürültülü geçitleri izleyen derin sessizlik, içinde bir kuşku ve tedirginlik duygusu uyandırdı. Silahlı kalabalık çekiliyorken, kendisi ne yapıyordu burada? Kalmak çılgınlık olmuyor muydu?.. Ama hemen şatodaki tüm zenginlikleri aklına geliyordu. Ah, onları alıp götürebilseydi!.. Olanaksızdı bu, ne zaman vardı, ne araç. Ayrıca bu inatçılığıyla kaçmayı utanç verici bir şey gibi görüyordu. "Başlanan iş tamamlanmalı," diye yineledi kafasında. Bu yolculuğu mallarını korumak için yapmıştı, şimdi tehlike belirince kaçmak olmazdı.

Ertesi sabah kasabaya indiğinde pek az asker gördü. Yalnız bir süvari taburu geri çekilişin son kalıntılarını korumak üzere kasabanın dışında duruyordu. Atlılar bölük bölük koruluklarda koşuşturuyor, yavaş gidenleri

itekliyor, düşman öncülerini oyalıyorlardı. Desnoyers kasabanın çıkışına kadar gitti. Askerler caddeye arabalar ve mobilyalarla bir barikat kurmuşlardı. Tüfek elde, bu barikatın ardından ağaçlarla kaplı iki tepenin arasından ıssız uzanan bembeyaz karayolu şeridini gözlüyorlardı. Arada bir tek tük tüfek atışları işitiliyordu, kamçı şaklaması gibi. "Bizimkilerdir," diyordu piyadeler. Düşman öncülerine silah atan son artçılardı. Süvarilerin görevi artçı olarak düşmanla sıcak teması sağlamak, sürekli bir direniş göstermek, yürüyüş kolunun yanlarına sızmaya çalışan Alman bölüklerini geri püskürtmekti.

Desnoyers en ağırdan almış olan piyade birliklerinin karayolundan gelişini gördü. Yürüyorlar denemezdi; daha çok sürükleniyor gibiydiler, ilerlemeye kesin kararlıydılar, ama bacakları tutmaz olmuş, ayakları kan içindeydi. Yorgunluktan perişan, bir an yolun kenarına oturmuş, sırt çantasının ağırlığı olmadan soluk almaya, ayaklarını postalların işkencesinden çıkarmaya, terlerini silmeye çalışmışlar, ama yeniden yürümeye kalkıştıklarında yerlerinden kalkamamışlardı. Bedenleri kurşun gibi ağırlaşmıştı. Yorgunluktan felce uğramışlardı sanki. Ordunun kalan kısmının düşsel bir geçit gibi geçip gittiğini görüyorlardı; alaylar, alaylar, top bataryaları, beygir sürüleri. Sonra sessizlik, gece, korkunç karabasanlarla sarsılarak tozların, taşların üzerinde uyumak. Tan ağarırken geri çekilişin kalıntılarını toparlayarak araziyi araştıran süvari taburları tarafından uyandırılmışlardı. Ah, yerlerinden kımıldayamamışlardı! Piyadeler, silah elde, onları canlandırmak için tehdide başvurmuşlardı. Ancak düşmanın yakında olduğu, kendilerini tutsak alabileceği düşüncesi bir an için onlara güç vermişti. Sendeleyerek, ayaklarını sürüyerek, tüfeklerine baston gibi dayanarak ayağa kalkabilmişlerdi.

Bu insanların çoğu bir saatte yaşlanmış gençlerdi, hasta gibi yürüyorlardı. Zavallılar! Çok uzağa gidemeyecekti. Niyetleri yola devam etmek, geçen orduya katılmaktı; ama kasabaya girdiklerinde evlere yalvaran gözlerle bakıyorlar, içeri girmek istiyorlardı; öylesine bir dinlenme gereksinimindeydiler ki düşmanın enselerinde olduğunu unutuyorlardı.

Villeblanche, ordunun geçişinden öncekine kıyasla büsbütün tenhalaşmıştı. Bir gece önce, halkının bir bölümü ordunun çekilişini izleyen kalabalığın korkusundan etkilenerek kaçmıştı. Belediye başkanıyla papaz kalmışlardı. Şato sahibiyle beklenmedik gelişinden ötürü barışmış olan,

cömertçe ikramlarından ötürü kendisine hayranlık duyan başkan yaklaşıp bir haber verdi: Mühendisler Marne Nehri üzerindeki köprüyü mayınlıyorlardı. Havaya uçurmak için piyadelerin geri çekilmesini bekliyorlardı. Yani o da gitmek istiyorsa henüz vakti vardı.

Desnoyers bir kez daha kararsız kaldı. Orada kalmak çılgınlıktı. Ancak koruluğa bir göz atıp ağaçların üstünde şatonun kulelerinin yükseldiğini görünce kuşkuları son buldu. Hayır, hayır... "Başlanan iş bitirilmeli."

Son artçı bölükleri ormanın şurasından burasından çıkmış geliyorlardı. Sanki üzülerek çekiliyorlarmış gibi, atlarını rahvan yürütüyorlardı. Tüfekleri ellerinde, artlarına bakıyorlardı, durup ateş etmeye hazırdılar. Barikatı tutmuş olanlar atlarına binmişlerdi bile. Tabur yeniden toparlandı, subayların sesleri çınladı, tokuşan madenlerin şakırtısı arasında tırısa kalkmış atlar Don Marcelo'nun arkasından uzaklaştılar.

O ise barikatın yanında kalakaldı, sanki dünya birden yıkılıvermiş gibi yoğun bir sessizlik oldu. Sahipleri kaçtığı için ortada kalmış iki köpek çevresinde dolanıp onu kokluyor, kendilerini korusun diye yalvarıyorlardı. Binlerce kişinin basıp ezdiği bu toprakta aradıkları izi bulmaları artık olanaksızdı. Aç bir kedi ortalığı istila etmeye başlayan kuşları gözetliyordu; kuşlar çekingen kanat çırpışlarla askerlerin atlarından kalan gübreleri yiyecek arayarak gagalıyorlardı. Sahipsiz bir tavuk da koşup o ana değin ağaçlarda ve çatılarda saklanmış duran bu kanatlı hırsızların şölenine ortak oldu. Sessizlik ağaç yapraklarının hışırtısını, böceklerin vızıltısını, yaz güneşinde kavrulan toprağın soluğunu yeniden ortaya çıkarıyordu; silahlı insanların ağırlığı altında korkuyla sinmiş doğanın sesleriydi onlar.

Desnoyers zamanın geçişinin tam olarak bilincine varamıyordu. Daha önce olup biten her şeyi bir karabasan sandı. Çevresini saran dinginlik tanık olduğu olayları inanılmaz kıldı.

Birdenbire yolun ta ucunda, yokuşun tepesinde, beyaz şeridin ufka kavuştuğu noktada bir şeylerin kıpırdadığını gördü. İki süvariydi bunlar, bir oyuncak kutusundan kaçmışa benzeyen iki kurşun asker. Yanında bir dürbün getirmişti, arazisine girenleri izlemekte kullanırdı onu, gözüne tutup baktı. Yeşilimsi gri üniforma giymiş iki atlıydılar, mızrakları vardı, miğferlerinin tepesinde sivri bir parça... Onlar! Kuşkuya yer kalmamıştı: İlk Almanlar ufkunda belirmişti.

Uzun bir süre hareketsiz kaldılar, ufku tarıyor gibiydiler. Derken, karayolunun iki yanında yükselen koyu renk bitki kitlelerinden daha başkaları, daha başkaları çıkıp öbekleşmeye başladılar. Kurşun askerlerin siluetleri artık ufkun mavisinde çizili değildi. Yolun beyazlığı şimdi onlara fon oluyor, başlarının ardında yükseliyordu. Ağır ağır ilerliyorlardı, pusuya düşmekten korkan, çevresini iyice araştıran bir tabur olmalıydı.

Oradan elden geldiğince çabuk uzaklaşmak gereğinden ötürü Don Marcelo seyri bıraktı. Ama dürbününü indirirken, merceklerin görüş alanından olağandışı bir şey geçti. Kısa mesafede, neredeyse eliyle dokunacak kadar yakında, karayolunun iki yanında, ağaçları siper almış ilerleyen birçok kişi gördü. Fransız olduklarını fark edince şaşkınlığı daha da arttı: Öyle ya, hepsinin başında kep vardı. Nereden çıkmışlardı?.. Yeniden, dürbünsüz baktı, barikata yaklaşmışlardı. Gecikmiş askerlerdi, perişan durumdaydılar, üniformaları renk renk, çeşit çeşitti: İleri hat askerleri, zuhaflar, piyadeler. Onlarla karışmış olarak, geri çekilme haberini geç almış köylerin orman bekçileri ve jandarmaları. Hepsi bir arada elli kişi kadar. Aralarında sağlam, güçlü kuvvetli olanlar yok değildi; ama öbürleri insanüstü bir gayretle ayakta durabiliyorlardı. Hepsi silahlıydı.

Barikata kadar vardılar, ağaçları siper alarak, Almanların ağır ilerleyişini gözlüyorlardı. Bu karmakarışık alayın başında bir jandarma subayı vardı, yaşlı ve şişkoydu, tabancası elindeydi, bıyıkları heyecandan dikelmiş, gözkapaklarının ağırlığı altında perdelenmiş mavi gözlerinde öldürücü bir pırıltı. Bu meraklı vatandaşa aldırış etmeksizin arabalardan yapılmış barikatın öte yanına geçtiler. Kasabanın içinden yürüyüp gideceklerdi ki muazzam bir patlama işitildi, önlerindeki ufuk sarsıldı, evler titredi.

— Ne oluyoruz? –diye sordu subay, ilk kez Desnoyers'e bakarak.

O da açıkladı: Köprüyü havaya uçurmuşlardı. Haberi komutan küfrederek karşıladı. Ama rastlantı sonucu bir araya gelmiş karmakarışık birliği kayıtsız kaldı, sanki her türlü gerçeklik duygusunu yitirmiş gibiydiler.

— Burada ölmenin başka bir yerde ölmekten farkı yok –diye sürdürdü subay.

Çoğu kendilerini yürüme işkencesinden kurtaran bu karara derhal uyarak şükranlarını belirttiler. Köprünün havaya uçurulup da yollarının kesilmiş

olmasından neredeyse memnundular. İçgüdüsel olarak barikatın en korunaklı noktalarına girip yerleştiler. Bazıları terk edilmiş evlere girdiler, artçılar üst katı kullanabilmek için kapıları kırmışlardı. Çarpışarak da olsa biraz dinlenebileceklerine hepsi memnun görünüyorlardı. Subay bir gruptan öbürüne giderek buyruk veriyordu. O komut verene değin ateş etmeyeceklerdi.

Bütün bu hazırlıkları Don Marcelo şaşkınlıktan donup kalmış halde izledi. Gecikmiş askerlerin ortaya çıkışı öylesine hızlı, öylesine görülmedik bir şeydi ki, hâlâ kendisini düşte sanıyordu. Böylesine gerçekdışı bir durumda tehlike olamazdı; her şey yalandı. Kaba sözlerle oradan çekilmesini emreden teğmeni anlamadan yerinde öylece kalakaldı. Laf anlamaz köylü seni!..

Patlamanın yankısı karayolunu süvarilerle doldurmuştu. Dört bir yandan çıkıp ilk gruba katılıyorlardı. Almanlar kasabanın terk edilmiş olduğundan emin, dörtnala geliyorlardı.

— Ateeeş!..

Desnoyers çatırdayan bir bulutun içine karıştı gitti, gözlerinin önündeki tüm ağaçların kerestesi bir arada parçalanıyordu sanki.

Coşkuyla koşuşturan tabur birden durdu. Birkaç asker yere yuvarlandı. Bazıları ayağa kalkıp yoldan uzaklaşıyorlardı, kendilerini göstermemek için iki büklüm olmuşlardı. Diğerleri sırtüstü ya da kolları ilerde, yüzükoyun yere serilmişlerdi. Binicisiz kalmış atlar boşta kalan üzengilerin mahmuzlamasıyla kırlarda çılgın bir koşu tutturdular, dizginlerini yerlerde sürüklüyorlardı.

Baskına uğratıp eceli tattıran bu ölümcül kargaşanın ardından tabur dağılıverdi, hemen anında ağaçların arasında kayboldu.

IV

Kutsal Mağaranın Yanı Başında

Argensola artık orduların yerini haritada işaretlemekten daha heyecan verici bir uğraş edinmişti.

— Şimdi işim gücüm *taube*'yi izlemek –diye anlatıyordu dostlarına–. Saat dörtle beş arasında çıkageliyor, çaya gelen saygılı birinin dakikliğiyle.

Her akşam, söylenilen saatte, bir Alman uçağı Paris'in üstünde uçuş yapıyor, bombalar atıyordu. Bu korkutma harekâtının dehşet saçtığı söylenemezdi: İnsanlar bu ziyareti olağandışı ve ilginç bir olay gibi kabulleniyordu. Havacıların kente Alman bayrakları, geri çekilen ordunun zayiatıyla Rus saldırısının bozgununu anlatan alaylı bildiriler yağdırması boşunaydı. Yalandı, hepsi yalandı! Bombalar atarak çatıları darmadağın etmeleri ihtiyarları, kadınları, çocukları öldürüp yaralamaları boşunaydı. "Ah, haydutlar!" Kalabalık yumruğunu kaldırıp, iki bin metre yükseklikte ancak görülebilen o melun sineği tehdit ediyor, böyle içini döktükten sonra gözleriyle onu sokaktan sokağa izliyor ya da tur atışını seyretmek için meydanlarda çakılıp kalıyordu.

Gösteriyi hiç sektirmeyen seyircilerden biri de Argensola'ydı. Saat dörtte Concorde Meydanı'nda oluyordu, yüzü yukarılara dönük, gözleri iri iri açılmış, sıcak ahbaplık ilişkileriyle bağlandığı başka kimselerin yanında. Aynı tiyatroya abone bileti almış, birbirlerini göre göre sonunda ahbap olan seyirciler gibiydiler. "Gelecek mi acaba?.. Yoksa bugün gelmeyecek mi?" En çok kadınlar heyecanlı görünüyordu. Kimileri alı al moru mor, telaştan soluk soluğa koşup yetişiyorlardı, gösteriye geç kalmaktan korkuyorlardı... Muazzam bir haykırış: "Geliyor işte!.. İşte şurada!" Binlerce el ufukta belirsiz bir noktayı gösteriyordu. Çeşit çeşit dürbünlerle uzuyordu yüzler; seyyar satıcılar her tür optik aygıt satıyorlardı... Ve bir saat süreyle hava kovalamacasının heyecanlı gösterisi sürüyordu, gürültülü ve yararsız gösteri.

Böcek, Eyfel Kulesi'ne yaklaşmaya çalışıyordu, kulenin dibinden patlamalar işitiliyordu, aynı anda değişik katlar mitralyözlerin vahşi ateşini kusuyordu. Uçak kentin üstüne pike yaparken damlardan ve sokak diplerinden tüfek atışları çınlıyordu. Herkes ateş ediyordu; evinde bir silahı

olan komşular, nöbetteki askerler, Paris'ten geçen İngiliz ya da Belçikalı askerler. Yaptıkları atışın yararsız olduğunun bilincindeydiler, ama düşmana niyet göstermek için olsun ateş ediyorlar, hem rastlantı bin bir kaprisi arasında belki bir mucize gösterir diye bekliyorlardı. Ama tek mucize, bu acele ve verimsiz ateş sırasında milletin birbirini öldürmemesiydi. Yine de yoldan geçenlerden bazılarının bir serseri kurşunla yaralandığı oluyordu.

Argensola düşman kuşun uçuşunu izleyebilmek için sokak sokak dolaşıyordu, bombalarının nereye düştüğünü tahmin etmeye çalışıyor, aşağıdan yanıt veren ateşten cesaret alarak, bombalanan evin önüne ilk varan kişi olmayı istiyordu. Keşke haki üniformalı İngilizler ya da başlıkları ponponlu Belçika askerleri gibi onun da bir tüfeği olsaydı!.. Sonunda *taube* tur atmaktan yorulup gözden kayboluyordu. "Yarın görüşürüz –diye düşünüyordu İspanyol–. Yarınki fasıl daha ilginç olur belki."

Coğrafi gözlemlerle havacılık seyri arasında kalan serbest saatlerini tren istasyonlarının çevresinde dolanmakla geçiriyordu –özellikle Quai d'Orsay'da–, Paris'ten gelip geçen kalabalıkları izliyordu. Gerçekle birden yüz yüze kalmak –hükümetin iyimser bültenleriyle yarattığı aldanmadan sonra–, daha bir hafta önce çoğu kişinin bozguna uğradılar sandığı Almanların yakında bulunduğunun bilinmesi, Paris'in üstünde uçan *taube*'ler, zeplinlerin esrarlı tehdidi, tüm bunlar halkın bir bölümünün aklını başından almıştı. Askerlerin nöbet tuttuğu garlara ancak çok önceden bilet almış olanlar girebiliyordu. Kimileri yola çıkma sıralarının gelmesi için günlerce bekliyorlardı. En sabırsız olanlar bir an önce kentten uzaklaşmış olmak için yürüyerek yola koyuluyorlardı. Karayolları hepsi aynı yönde, kendi çabalarıyla ilerlemeye çalışan kalabalıklardan kapkara kesilmişti. Güneye doğru gidiyorlardı, otomobille, atlı arabayla, el arabalarıyla, yürüyerek.

Argensola bu kaçışı sükûnetle seyretti. O kalanlardandı. Nice kişiye 1870'teki işgale tanık olduklarından ötürü imrenmişti. Şimdi talihi ona belki de daha ilginç bir tarihsel drama tanıklık etme olanağını sunuyordu. İleride neler anlatabilecekti!.. Ama o anki dinleyici kitlesinin dalgınlığı ve kayıtsızlığından rahatsızdı. Taşıdığı havadislerden pek memnun olarak, onları hemen Desnoyers'e aktarma ateşiyle yanarak stüdyoya dönüyordu, ama o kendisine kulak asmaz gibiydi. Hükümetin, meclislerin, kordiplomatiğin, hatta Comédie Française artistlerinin o saatte özel trenlerle

Bordeaux yoluna düşmüş olduklarını bildirdiği gece, arkadaşı ona bir umursamazlık hareketiyle karşılık verdi.

Onun derdi başkaydı. Sabahleyin Margarita'dan bir mektup almıştı: Alelacele karalanmış bir çift satır. Gidiyormuş, annesine eşlik ederek hemen yola çıkıyormuş. Elveda!.. Başka hiçbir şey yazmıyordu. Panik nice sevgileri unutturuyor, uzun ilişkilere son veriyordu; ama onun karakteri kaçış telaşının verdiği bu tür tutarsızlıklardan üstündü. Mektubunun kısalığında Julio tedirginlik verici bir şeyler sezdi. Ya nereye gittiğini neden söylememişti peki?..

Akşamüstü, sevgilisinin kendisine hep yasaklamış olduğu bir şeyi yaptı. Margarita'nın oturduğu eve girdi, bir haber alabilmek için kapıcı kadınla uzun uzun konuştu. Kadıncağız da ev halkının ve hizmetkârlarının gidişiyle birden edindiği gevezelik âdetiyle çenesini açtı. En büyük dairedeki hanım –Margarita'nın annesi– evi en son terk eden kişi olmuştu, oysa oğlu cepheye gittiğinden beri hastaydı. Bir gün önce hareket etmişler, nereye gittiklerini söylememişlerdi. Tek bildiği Orsay Garı'ndan trene bindikleriydi. Güneye doğru kaçıyor olmalıydılar, bütün zenginler gibi.

Sonra bu havadislere belirsiz bir tane daha ekledi: Hanımın kızı cepheden aldığı haberlerden çok etkilenmişti. Aileden biri yaralanmıştı. Herhalde ağabeyiydi, ama kapıcı kadın işin orasını bilmiyordu. Ortada onca yenilik, sürpriz, onca izlenim varken, neyin nasıl olduğunu bilebilmek zordu. Onun erkeği de cephedeydi, o da kendi sorunlarıyla boğuşuyordu.

"Nerede acaba? –diye kendi kendine sorup durdu Julio gün boyunca– Neden adresini bilmemi istemiyor?.."

Gece olup da arkadaşı hükümet erkânının yola çıktığını henüz herkesçe bilinmeyen bir haberin esrarıyla iletince, düşünceli bir sessizlikten sonra şu yanıtı vermekle yetindi:

— İyi ediyorlar... Ben de yarın sabah hareket edeceğim, edebilirsem tabii.

Niçin Paris'te kalsındı? Ailesi yoktu. Babası da –Argensola'nın yaptığı araştırmaya göre– nereye gittiğini söylemeden çekip gitmişti. Margarita'nın esrarlı kaçışıyla kendisi yapayalnız kalıyordu, içine pişmanlıklar salan bir yalnızlıkla.

O akşam, bulvarlardan geçerken yaşlıca bir ahbabına rastlamıştı, gittiği eskrim kulübünün üyelerinden biriydi. Savaşın başından bu yana ilk rastladığıydı, birlikte orduya katılmış olan tüm arkadaşlarının listesini çıkardılar. Yaşlı adam Desnoyers'in sorularını yanıtlıyordu. Falan mı?.. Lorraine'de yaralanmıştı, güneyde bir hastanedeydi. Başka bir arkadaşları?.. Vosges'te ölmüştü. Öbürü?.. Charleroi'da kayıptı. Kahramanların cenazemsi geçidi öylece sürüp gidiyordu. Ama çoğu hâlâ hayattaydı, yiğitlik gösteriyorlardı. Yabancı kökenli başka üyeler, Leh gençleri, Paris'te yaşayan İngilizler, Güney Amerikalılar gönüllü yazılmışlardı. Kulüp barış zamanlarında savaş eğitimi yapan bu gençlikle gurur duymalıydı: Hepsi de cepheye giderek hayatlarını tehlikeye atmışlardı... Ve Desnoyers ahbabının gözlerinde alaylı bir soru sezinlemekten korkarcasına bakışlarını kaçırdı. Neden o da öbürleri gibi, yaşadığı toprağı savunmak için cepheye gitmiyordu?..

— Yarın gideceğim –diye yanıtladı Julio, o anının üzüntüsüyle.

Ama gittiği yön güneydi, savaştan kaçan herkes gibi. Ertesi sabah Argensola ona Bordeaux'ya bir tren bileti bulmayı üstlendi. Paranın değeri büyük ölçüde artmıştı. Tam zamanında verilen bir elli frank numaralı bir karton parçası edinme mucizesini gerçekleştirdi, oysa öylesi bir ganimet çoğu kişi için günlerce bekleme anlamına geliyordu.

— Hemen bugün için –dedi arkadaşına–. Bu geceki trenle yola çıkacaksın.

Eşyasına fazla hazırlık gerekmedi. Trenlere yolcuların el bagajlarından fazlasını almıyorlardı. Argensola tüm parasını onunla paylaşmaya kalkışan Julio'nun cömertliğini geri çevirdi. Kahramanların pek az gereksinimi olur, ruhların ressamı da cesaretini toplayıp kahramanca bir karar vermişti. Gallieni'nin Paris'in savunmasını üstlenirken verdiği kısa söylevi benimsemişti. O sert general gibi, o da gücünün son damlasına değin dayanmaya niyetliydi.

— Gelsinler bakalım! –dedi yüzünde trajik bir ifadeyle–. Beni yerimde bulacaklar!..

Yeri stüdyoydu. Olayları gelecek kuşaklara anlatmak için yakından izlemeyi istiyordu. Yiyecek ve şarap rezerviyle direnecekti. Ayrıca bir

projesi daha vardı, –arkadaşı ortalıktan kaybolur kaybolmaz– kendilerine güç bela yiyecek arayarak dolaşan ve evlerinde yalnız kalmaktan korkan birtakım hanım arkadaşlarını birlikte oturmaya davet edecekti. Tehlike iyi yürekli kişileri birbirine yaklaştırır ve birlikteliğin zevklerini artırır. Belleğinde Terör çağı tutsaklarının bugün yarın giyotine götürülmeyi beklerken kendilerini nasıl aşka kaptırdıkları canlanmıştı. Nasıl olsa öleceğiz, bari hayatın kadehini son damlasına kadar içelim!.. Pompe Sokağı'ndaki stüdyoda kayalara bindirmiş, gıda yüklü bir geminin çılgın ve umutsuz eğlentileri yapılacaktı.

Desnoyers, Orsay Garı'ndan bir birinci mevki vagonunda hareket etti. Kendi kendine yetkililer her şeyi ne güzelce düzenlemişler diye kutluyordu. Her yolcunun yeri belliydi. Gel gelelim Austerlitz İstasyonu'nda bir insan çığı treni işgal etti. Kapılar kırılacak gibi açıldı; paketler ve çocuklar mermi gibi pencerelerden girdiler. İnsanlar yangından kaçan bir kalabalığın kabalığıyla itiştiler. Sekiz kişilik yere on dört kişi sığdı, koridorlar valizlerle bir daha açılmamak üzere tıkandı, onların üstüne de başka yolcular yerleştiler. Sosyal sınıf farkları kaybolmuştu. Köylüler daha geniştir diye özellikle birinci mevki vagonlara doluşmuşlardı. Birinci mevki bileti olanlar biraz daha ferah yolculuk edebilmek umuduyla daha kötü vagonları araştırdılar, ama yararı olmadı. Yan yollarda bir gün öncesinden hayvan vagonlarından oluşan upuzun trenler hareket saatini beklemekteydi. Bu tekerlekli ahırlar zeminin tahtaları üstüne ya da evlerinden getirdikleri iskemlelere oturmuş insanlarla tıklım tıklım doluydu. Her bir tren yola çıkmayı bekleyen bir kamp gibiydi, hareketsiz kaldıkça da çevresine yağlı kâğıtlardan ve meyve kabuklarından bir örtü yayılmaktaydı.

Trene hücum edenler itişirlerken birbirlerine kardeşçe hoşgörü gösterip bağışlıyorlardı. "Savaşta savaş kuralları" diyorlardı son özür olarak. Ve her biri birkaç santim oturacak yer edinmek için yanındakini eziyor, birkaç parça eşyasını en inanılmaz dengelerle yolcuların başları üstünde asılı duran çıkınların arasına sokuşturmaya çabalıyordu. Desnoyers yavaş yavaş yerini başlangıçta kapmış olmanın avantajlarını yitirdi. Sabahın dördünden akşamın sekizine değin tren beklemiş olan o insanlara acıyordu. Kadınlar yorgunluktan inliyorlardı, koridorda ayakta dikilmiş, oturacak bir yer bulmuş olanlara vahşi bir imrenmeyle bakıyorlardı. Çocuklar aç kalmış keçi melemesiyle ağlıyorlardı. Julio sonunda yerini başkasını vermek, Argensola'nın vermiş olduğu yiyecek paketini yoksullarla yanında yiyeceği

olmayanlara dağıtmak zorunda kaldı. Gar lokantaları yağmadan çıkmışa benziyorlardı. Trenin uzun bekleyişleri sırasında peronlarda yalnız askerler görülüyordu; borazan çalar çalmaz koşup hepsi Paris'e doğru giden sıra sıra vagonlarda yeniden yerlerini alıyorlardı. Makaslarda upuzun savaş trenleri yollarına devam etmek için yolun açılmasını bekliyorlardı. Çelik göğüslüklerinin üstüne sarı yelek giymiş zırhlı süvariler içinden at kişnemeleri gelen ahır vagonlarının kapılarında oturmuş, bacaklarını aşağı sarkıtmışlardı. Platformlarda gri sahra topları sıralanmıştı. 75'liklerin ince namluları teleskoplar gibi göğe dönüktü.

Desnoyers geceyi koridorda, bir valizin ucuna ilişmiş olarak geçirdi, yorgunluk ve heyecandan hayvanlaşmış perişan insanların hayvanlar gibi uyuyuşunu seyretti. Amansız bir gece oldu, sarsıntıların, gümbürtülerin, horultularla kesilen aralıkların sonu gelmiyordu. Her istasyonda düşman yakındaymış gibi, telaşla çalıyordu borazanlar. Güneyden gelen askerler birliklerine koşuyorlar, yeni bir insan dalgası raylar üzerinden Paris'e doğru akıyordu. Neşeli davranıyorlar, kıyım yerlerine çabuk varmaya istekli görünüyorlardı. Çoğu geç kaldıklarını düşünerek yakınıyordu. Pencereden bakan Julio ekşi bir insan ve katır kokusuna batmış peronlardaki konuşmaları ve bağrışmaları dinledi. "Almanlar!.. Kum gibi kaynıyorlarmış, kocaman topları varmış, dünya kadar makineli tüfekleri... ama süngüyü taktın mıydı tavşan gibi kaçıyorlarmış."

Eceline gidenlerin imanı Paris'ten kaçanların paniği ve kuşkusuyla çelişiyordu. Emekli devlet memuruna benzeyen, madalyalı ihtiyar bir bey tren yeniden yola koyulurken Desnoyers'e sorular soruyordu. "Siz Tours'a kadar geleceklerini sanıyor musunuz?" Daha yanıtını almadan uyuyakalıyordu. Ezici bir uyku koridorda kurşundan ayaklarıyla ilerliyordu. Derken ihtiyar birden uyanıyordu. "Siz Bordeaux'ya kadar geleceklerini sanıyor musunuz?.." Ailesiyle birlikte kesinlikle güvenli bir sığınağa varıncaya dek yolculuğu sürdürme isteğinden ötürü, belirsiz yanıtları bile kâhin sözü gibi kabulleniyordu.

Şafak sökerken demiryollarını koruyan yerel muhafızları gördüler. Eski püskü tüfeklerle donanmışlardı; tek askeri işaret olarak bir kırmızı kepleri vardı. Asker trenlerine ters yönde gidiyorlardı.

Bordeaux İstasyonu'nda yeni vagonlara girip çıkabilmek için mücadele eden sivil kalabalık askeri birliklerle karışıyordu. Askerleri bir araya

toplayabilmek için durmadan borazanlar çalıyordu. Bunların çoğu siyahilerdi, gri şalvarları, güneşten yanmış zenci yüzlerinin tepesinde kırmızı takkelerle yerli nişancılardı. Silahlı kitlelerin demir tekerlekler üstünde kuzeye doğru akışı sürüyordu.

Desnoyers, Flandre ve Lorraine çarpışmalarından gelen yaralılarla dolu bir tren gördü. Kir pas içindeki perişan üniformalar acılı kol ve bacakları saran, kırık kafaları koruyan sargıların beyazlığıyla çelişiyordu. Morarmış ağızları, hummalı gözleriyle hepsi sabah sisleri arasında beliren, güneşle taçlanmış, bağ kütüklerinin muhteşem örtüsüyle kaplı ilk güney topraklarına gülümser gibiydiler. Kuzey adamları kadınların kendilerine sundukları meyvelere ellerini uzatıyor, ülkelerinin lezzetli üzümlerini zevkle atıştırıyorlardı.

Julio dört gün Bordeaux'da kaldı, apansızın başkente dönüşmüş bir taşra kentinin kargaşasından sersemledi, şaşkına döndü. Oteller tıklım tıklımdı; nice önemli kişi bir hizmetçi odası bulabildiğine memnundu. Kafelerde oturacak tek boş iskemle yoktu; kaldırımlar bu olağandışı kalabalığı püskürüyordu sanki. Devlet başkanı vali konağında yerleşmişti; bakanlıklar okullarda ve müzelerdeydi; iki tiyatro yapılacak Senato ve Halk Meclisi oturumlarına ayrılmıştı. Julio geçenlerin sürekli su döktüğü bir çıkmaz sokağın dibinde pis, şüpheli bir otelde yer buldu. Kapının camlarını bir aşk meleği süslüyordu. Odasındaki aynada saatlik konukluklarların anısı olarak kadın adları ve ağza alınmaz sözler kazılıydı... Buna rağmen, bazı Parisli hanımefendiler o kadar talihli çıktığından ötürü kendisine imrendiler.

Araştırmaları boşa gitti. Mülteci kalabalığının arasında rastladığı dostları kendi dertlerine dalmışlardı. Sadece kaldıkları yerin rahatsızlığından söz etmeyi biliyorlardı; artık aile gibi iç içe yaşadıkları bakanlardan duydukları havadisleri yineliyorlardı; esrarlı bir havayla Paris yakınlarından Verdun'a kadar yapılmakta olan büyük çarpışmaya değiniyorlardı. Hastabakıcı üniforması içinde eski inceliğini koruyan, eski tango öğrencilerinden biri kendisine belirsiz bir haber verdi "Genç *Madam* Laurier mi?.. Yakında oturan birinden bir şey işittiğini anımsıyordu... Galiba Biarritz'deymiş." Julio yeniden yollara koyulmak için daha fazlasına gerek duymadı. Haydi Biarritz'e!

Oraya varınca rastladığı ilk kişi Chichì oldu. Yazlığa gelen zengin İspanyol ailelerinden ötürü, bu kasabanın oturulmaz bir yer olduğunu

söyledi: "Çoğu Alman yanlısı. Ömrümü kavga etmekle geçiriyorum. Sonunda yalnız kalacağım." Ardından annesine rastladı; kucaklaşmalar, gözyaşları. Sonra bir otelin salonunda Elena teyzesini gördü, kasabaya ve halkına bayılıyormuş. Birçoğuyla Fransa'nın çöküşü üstüne uzun uzun konuşabiliyormuş. Hepsi Kayzer'in başkente girdiği haberi geldi gelecek diye bekliyorlardı. Ömürlerinde hiçbir baltaya sap olmamış ciddi suratlı adamlar cumhuriyetin kusurlarını, ihmallerini eleştiriyorlardı. Dona Elena'nın kibarlıklarına hayran olduğu delikanlılar Paris'in yozluğuna sayıp döküyorlardı, tabii o yozluğu kendileri Montmartre'ın erdemli okullarında şafak sökene değin derinine incelemişlerdi. Hepsi de hiç ayak basmadıkları, yalnız bir dizi sinema görüntüsü gibi tanıdıkları Almanya'ya hayrandılar. Olayları boğa güreşi mantığıyla yorumluyorlardı. Almanlar en kuvvetli darbeyi vuran taraftı. "Onlarla oyun olmaz, çok serttirler." Ve sertliğe erdemlerin en saygıdeğeriymiş gibi hayran kalıyorlardı. "İyi de bunları neden kendi evlerinde, sınırın öte yanında söylemiyorlar ki? –diye itiraz ediyordu Chichì–. Neden sanki komşularının evine gelip alay ediyorlar?.. Bir de kendilerini terbiyeli sanıyorlar!"

Julio, Biarritz'e ailesiyle birlikte olmak için gitmemişti... Geldiğinin ilk günü Margarita'nın annesini gördü. Yalnızdı. Araştırınca kızının Pau'da oturduğunu öğrendi. Hastabakıcıymış ve ailesinden bir yaralıya bakıyormuş. "Ağabeyidir... hiç kuşku yok, ağabeyidir," diye düşündü Julio. Ve yeniden yollara düştü, Pau'ya doğru.

Hastaneleri dolaşması sonuç vermedi. Kimse Margarita'yı tanımıyordu. Tren her gün yeni bir parçalanmış insan yüküyle geliyordu, ama onun ağabeyi yaralılar arasında değildi. Bir rahibe, ailesinden birini aradığını sanarak ona acıdı, işine yarayacak bilgiler verdi. Lourdes'a[34] gitmeliydi, yaralılarla laik hemşirelerin çoğu oradaydı. Desnoyers de derhal Pau ile Lourdes arasındaki kısa yolu aştı.

Annesinin sık sık adını andığı bu kutsal kasabaya hiç gitmemişti. Dona Luisa için Fransa demek Lourdes demekti. Kız kardeşiyle ve ahlaksızlığından ötürü Fransa'nın yerle bir edilmesini dileyen daha başka yabancı hanımlarla tartışırken, o dini bütün kadıncağız hep aynı nedeni ileri sürüyordu: "Hazreti Meryem zamanımızda insanlara gözükmek istediğinde, Fransa'yı seçmiş. Demek ki bu ülke öyle söyledikleri kadar kötü bir yer olmamalı... Bir kez de Berlin'de gözüksün, ondan sonra yine konuşuruz."

Ama Desnoyers oraya annesinin safdilce fikirlerini anımsamaya gitmemişti. Nehir kıyısındaki oteline yerleşir yerleşmez, soluğu hastaneye dönüştürülmüş olan büyük misafirhanede aldı. Nöbetçiler akşamdan önce müdürle görüşemeyeceğini söylediler. Sabırsızlığını bastırmak için kiliseye uzanan caddede dolaştı, her yan dini hatıra eşyaları ve yayınlar satan dükkânlar ve kulübelerle doluydu, ortalık koskocaman bir pazaryerine dönmüştü. Orada ve kilisenin yanındaki parklarda üniformalarında çarpışmaların izini taşıyan nekahet halindeki yaralılardan başka kimse göremedi. Kaputları defalarca fırçalandığı halde kir pas içindeydi. Yağmur, çamur, kan üstlerinde silinmez lekeler bırakmış, kumaşa mukavva sertliği vermişti. Kimi yaralılar parçalanmış kollarına sürtünerek dayanılmaz bir acı vermesini önlemek için kaputların kollarını kesmişlerdi. Kimilerinin pantolonlarında obüs şarapnellerinin yırtıkları duruyordu.

Her çeşit silahı kullanmış, değişik milletten savaşçılardı bunlar: Piyadeler, süvariler, topçular; anayurttan ve sömürgelerden gelen erler; Fransız köylüleri ve Afrikalı nişancılar; sarışın kafalar, soluk benizli Müslümanlar; ateşler saçan gözleri, mavimsi siyahi yüzleriyle Senegalliler... Bazıları apansızın savaşçıya dönüşmüş tonton burjuvanın yerleşik şişkoluğunu sergiliyordu, öbürleri pek zayıf, sinirli, saldırgan profilli, dövüşmek için doğmuş, egzotik seferlerde idman yapmış kişilerdi.

Barış zamanında Katolik hastaların bir çare umuduyla akın akın ziyarete koştukları kent şimdi yine bir o kadar acılı, ama karnaval renklerine bürünmüş bir kalabalık tarafından istila edilmişti. Bedenlerinin perişanlığına karşın, hepsinde rahat, keyifli bir hal vardı. Ölümle yüz yüze gelmişler ve onun iskelet pençelerinden sıvışmayı başarmışlar, yaşama sevincinde yepyeni bir neşe buluyorlardı. Madalyalarla kaplı kaputları, kepleri ve Afrika takkeleri ile bu kahramanlar kalabalığının görünümü yine de yürek sızlatıcıydı. İçlerinden pek azı insanlığın gururu olan dikey konumunu koruyabiliyordu. İki büklüm olmuş, topallayarak, ayaklarını sürüyerek, bastonlarına ya da dost bir kola dayanarak ilerliyorlardı. Bazılarını da nice kez dindar hastaları Meryem'in mağarasına iletmekte kullanılan tekerlekli sandalyelere oturtmuş dolaştırıyorlardı. Kimileri ise gözleri sargılı, bir çocuğun ya da bir hastabakıcının rehberliğinde, körlemesine yürüyorlardı. Belçika'daki ve doğu cephesindeki ilk çatışmalar, yarım düzine çarpışma, yakışıklı erkeklerin en korkunç darbelerle ezildiği bu bedensel yıkıntıları yaratmıştı... İnatla hayatta kalmaya azmetmiş,

canlanmakta olan enerjilerini güneşin altında gezdiren bu vücutlar ecelin sonu sınırı belirsiz hasadının yalnızca bir damlasını temsil ediyordu. Onların ardında binlerce silah arkadaşları vardı ki hastane yataklarında inlemekteydiler, belki de hiç ayağa kalkamayacaklardı. Binler ve binlercesi de can çekişirken akıttıkları salyalarla ıslanmış bir toprağın bağrına gömülmüşlerdi, bir mermi yağmuruyla bereketlendiğinde, mezar taşı niyetine haçlardan oluşan çalılıklar üreten uğursuz toprağın.

Savaş olanca zalim çirkinliğini Desnoyers'in gözleri önüne seriyordu. O güne değin savaştan sağlığımız yerindeyken ölümden söz ettiğimiz gibi söz etmişti, hani upuzak görünür ya... öylesine uzak ki sahiden heyecan uyandırmaz! Oysa obüslerin patlamasının yıkıcı gücüne bir de zalimce alay ekleniyor, insanların bedenleri kaba saba, gülünç şekillere giriyordu. Yaralılar gördü, yaşamsal güçlerini yeniden kazanmaya başlamışlardı gerçi, ama artık yalnız insan müsveddeleriydiler, korkunç karikatürlere dönüşmüşlerdi, bilimin cüretiyle mezardan kurtarılmış insan kalıntıları; tekerlekli altlıklar üzerinde yerde sürüklenen bir gövde ve kafa; beyni yapay bir kapağın altında çalışan eksik kafatasları; bir el arabasının dibinde heykel taslakları ya da anatomi dersinin ceset parçaları gibi yatan kolsuz bacaksız varlıklar; kurukafalar gibi burun deliklerinin kara oyuklarını sergileyen burunsuz suratlar. Ve o yarım insanlar konuşuyorlar, sigara içiyorlar, gülüyorlardı gökyüzünü görebilmenin, yeniden doğmanın mutluluğuyla; daha iyi bir gelecek bekleyerek, yaşanılan anın sefaletini güvenle unutan yaşama azminin egemenliğinde.

Öylesine etkilenmişti ki Julio, kendisini oralara kadar sürüklemiş olan nedeni bir süre için unuttu... Keşke diplomatik bürolarda ya da bir genelkurmay masasında savaşı kotaranlar onu bu çehresiyle seyredebilselerdi; er meydanlarında, duyuları dumura uğratan coşku içinde değil, salim kafayla, savaşın geçtiği yerde bıraktığı izlerin hastanelerde ve mezarlıklarda göründüğü biçimiyle!.. Delikanlı hayalinde yerküreyi sonsuzlukta giden muazzam bir gemi olarak gördü. Mürettebatı, zavallı insancıklar, güvertede yüzler ve yüzlerce yıldır birbirlerini boğazlamaktaydılar. Ayaklarının altında, geminin derinliklerinde ne bulunduğunun bile farkında değildiler. Her insan grubunun derdi güneşin altında kendine elden geldiğince geniş bir yer edinebilmekti. Üstün sayılan insanlar köprüye tırmanıp dümeni ele geçirmek ve gemiyi belli bir rotaya sokmak için bu kitleleri kıyıma doğru itmekteydiler. Ve mutlak buyurganlık

emelini besleyenlerin hepsinin bildiği şey aynıydı... bir hiç yani! İçlerinden hiçbiri yoktu ki görünen ufkun ardında ne olduğunu ya da geminin nereye yöneldiğini kesinlikle bilebilsin. Bu gizemin duyarsız düşmanlığı hepsini çevreliyordu; yaşamları kırılgandı, devam edebilmek için sürekli özen gerektiriyordu; buna karşın, mürettebat yüzlerce yıldır bir an durup uzlaşmamıştı, ortak bir uğraş edinmemiş, berrak bir bilince ulaşmamıştı. Belli aralıklarla, bir bölümü öteki bölümüyle çarpışıyordu; uçurumun üstünde dalgalanan iğreti güvertede birbirini köle etmek için boğuşuyorlar, birbirlerini gemiden aşağı atmaya çalışıyorlardı; geminin denizde bıraktığı iz cesetlerle doluydu. Hepten çıldırmış kalabalıktan hâlâ uğursuz kafa karıştırıcılar çıkıp bunun kusursuz bir durum olduğunu, hepsinin sonsuza değin bunu böyle sürdürmeleri gerektiğini, mürettebatın birbirlerini bir ortak yazgıyı izleyen, çevrelerinde saldırgan bir gizin tehdidini duyumsayan kardeşler olarak görmesini istemenin karabasan olduğunu belirtiyorlardı... Ah, insanlığın sefaleti!

İyileşme aşamasındaki kimi yaralıların gösterdikleri çocuksu neşe Julio'yu düşüncelerinden uzaklaştırdı. Müslümanlardı bunlar, Cezayirli ve Faslı nişancılardı. Lourdes'da olmak onlar için başka herhangi bir yerde olmakla aynıydı, yalnızca kendilerini vatanperver bir sevecenlikle izleyen insanların armağanlarıyla meşguldüler. Hepsi "beyaz hatun"un bulunduğu kiliseye kayıtsızlıkla bakıyorlardı. Tek dertleri sigara ve şekerleme istemekti.

Ülkelerine egemen olan soyun kendilerine ikramlarda bulunduğunu gördükçe gururlanıyorlar, isyancı çocuklar gibi her şeyi yapmaya cesaret ediyorlardı. En büyük zevkleri hanımların kendilerine el vermesiydi. Yaşasın savaş: Bu beyaz tenli, parfüm kokulu, gülümseyen kadınlara yaklaşıp dokunmalarına olanak sağlıyordu. İyi insanlara sunulacak huriler de düşlerinde onlara benzerdi. "Madam... Madam..." diye iç geçiriyorlar, o arada çini mürekkebinden kara gözbebekleri alevler saçıyordu. Kara pençeleri uzatılan elle yetinmeyerek kadının kolu boyunca tırmanıyordu, hanımlar bu titrek tapınmaya gülüyorlardı. Bazıları kalabalığın arasından kendine yol açarak gördükleri her kadına sağ ellerini uzatıyorlardı. "Tokalaşalım." Elleri sıkıldıktan sonra memnun mutlu uzaklaşıyorlardı.

Desnoyers uzun süre kilisenin çevresinde dolaştı. Ağaçların altında yaralılarla dolu el arabaları sıra sıra dizilmişti. Subaylarla erler saatler saati mavimsi gölgelikte durup bacaklarını kullanabilen arkadaşlarının geçişini

seyrediyorlardı. Kutsal mağara yüzlerce mumun titrek aleviyle parıldıyordu. Açık havada diz çökmüş dindar kalabalık yalvaran gözlerini kutsal taşlara dikiyor, düşünceleri her tedirginliğe eşlik eden Tanrı'ya güven duygusuyla uzaklara, savaş meydanlarına gidiyordu. Diz çökmüş kitlede başları sarılı, kepleri ellerinde, gözleri yaşlı askerler seçiliyordu.

Kilisenin çifte merdiveninden bembeyaz giysili kadınlar inip çıkıyordu, başlarındaki kepin titreşmesi uzaktan onları kanat çırpan güvercinlere benzetiyordu. Yaralıların yürümelerine yardım eden hastabakıcılar ve hayırsever hanımlardı. Desnoyers onların her birini Margarita sandı. Ama her seferinde aldandığını fark edince yolculuğunun başarılı olmayacağı kuşkusuna kapılmaya başladı. Tüm kasabaları hastaneye çevirmiş olan savaştan ötürü hesapsız genişlemiş bu Fransa'da Margarita'yı asla bulamayacaktı.

Öğleden sonra yaptığı araştırmalarından da daha başarılı bir sonuç alamadı. Memurlar onun sorularını dalgın dalgın dinliyorlardı; daha sonra gelsindi. Yaralı dolu yeni bir tren geleceği haberinin kaygısındaydılar. Paris yakınlarında büyük çarpışma sürüyordu. Yeni gelecek parçalanmış et yüküne alelacele barınak bulmak zorundaydılar.

Desnoyers mağaranın yakınındaki parklara geri döndü. Vakit öldürmek için geziniyordu. Niyeti o gece Pau'ya dönmekti: Lourdes'da yapacak işi kalmamıştı. Bundan sonra nerede araştıracaktı?..

Birden sırtında bir ürperme duydu: Paris parklarından birinde buluştukları zamanlar kendisine onun gelişini haber veren o aynı belirsiz duygu. Margarita, eskiden olduğu gibi, kendisi nereden geldiğini tam olarak anlayamadan birden ortaya çıkıverecekti, sanki yerden bitivermiş ya da bulutlardan inmiş gibi.

Bunu düşündükten sonra acı acı gülümsedi. Arzunun yalanları! Ham hayaller!.. Başını çevirince umudunun boş olduğunu anladı. Arkasından gelen kimse yoktu, yolun ortasından yürüyen yalnız kendisiydi. Hemen yanındaki bir bankta gözleri sargılar içinde bir subay dinleniyordu. Yanı başında, muhafız meleklerin saydam beyazlığıyla bir hastabakıcı duruyordu. Zavallı kör!.. Desnoyers yürüyüp gidecekti, ama beyaz giysili kadının ani bir hareketi, gülünç bir göze çarpmama, gözlerini ağaçlardan yana çevirerek yüzünü gizleme çabası dikkatini çekti. Onu güçlükle

tanıyabildi. Kepinin kenarından çıkan bir çift bukleden örtülü saçlarını tahmin etti, beyaz ayakkabılı ayakları, her türlü kadınca şirinlikten yoksun bir üniformanın biraz biçimsizleştirdiği vücudunu gözünde canlandırdı. Yüzü solgun, ciddiydi. Ona oyuncak bebeği andırır çocukça bir güzellik veren eski makyajından eser kalmamıştı. Gözleri, morumsu yorgunluk halkalarının dibinden, yeni biçimlerle çevresindekileri yansıtır gibiydi... Margarita!

Şaşkınlıktan donakalmışçasına, uzun uzun bakıştılar. Desnoyers'in bir adım atacak olduğunu görünce tedirginleşti kadın. Hayır... hayır. Gözleriyle, elleriyle, tüm bedeniyle itiraz ediyor, ilerleyişini durduruyor, onu hareketsiz bırakıyor gibiydi. Yaklaşmasından korktuğu için kendisi ona doğru yürüdü. Subaya bir şeyler söyledi, adam bankın üstünde öylece, yüzünü örten sargıları sanki duyumsamadığı güneşe çevirmiş kaldı. Margarita sonra, Julio'ya doğru yaklaştı, daha uzaklaşmasını, yaralının onları duyamayacağı bir yere gitmesini işaret etti.

Yandaki patikalardan birinde durdu. Oradan kendisine emanet edilmiş olan âmâyı görebiliyordu. Karşı karşıya, kımıldamadan durdular. Desnoyers'in içinden yığınla şey söylemek geçiyordu, yığınla! Ama duraksadı, sitemlerini, yalvarmalarını, övgülerini nasıl dile getireceğini bilemedi. Bu düşünce çığının arasından bir tanesi yükseldi, uğursuz, baskın, öfke dolu bir soru.

— Bu adam da kim?..

O sözleri söylerkenki hınçlı, sert ses kendisini şaşırttı, sanki bir başkasının ağzından çıkmıştı.

Hastabakıcı ona berrak gözleriyle baktı; iri iri açılmış, sakin, şaşkınlıkla, korkuyla kısılmaktan sonunda tümüyle kurtulmuş gözlerle. Yanıtı da bakışlarındaki berraklıkla döküldü ağzından.

— Laurier... Kocam.

Laurier ha!.. Julio buna inanmadan önce askeri kuşkuyla uzun uzun süzdü. Yiğitçe bir acının simgesi gibi bankta kımıldamadan duran o kör subay Laurier'di demek!.. Yaşlanmıştı, güneşten yanıp tunçlaşmış yüzünde açık kalmış her yer kırışıklıklarla çizgilenmişti. Şakaklarında saçları ve şimdi yanaklarını kaplayan sakallar ağarmaya başlamıştı. Bir ayda yirmi

yaş almıştı... Aynı zamanda daha genç gibi duruyordu, yüreğinden kuvvetle fışkıran bir gençlikti, en şiddetli heyecanları yaşamış, artık korkacak şeyi kalmamış ve görevini yerine getirmiş olmanın kararlı dinginliğindeki bir ruhun gücüyle.

Ona bakarken hayranlıkla kıskançlığı bir arada duydu. Büyük bir felaketin içine düşmüş olan, çevresindeki şeyleri göremeyen o adamın kendisine esinlediği nefretin farkına varınca utandı. Nefreti korkaklıktan ileri geliyordu; yine de ayak diredi, sanki içinde bir başka ruh, onu ürküten ikinci bir kişilik uyanmıştı. Margarita'nın yaralıdan bir an uzaklaşırken gözlerindeki bakışı aynen hatırlıyordu!.. Kendisine asla öyle bakmamıştı. Gözkapaklarının tüm âşıkane kıpırdanışlarını bilirdi, ama yaralıya bakışında farklı bir şeyler vardı, kendisinin o güne değin hiç görmediği bir şeyler.

Bir sadakatsizliği keşfetmiş âşığın öfkesiyle konuştu.

— Demek bu yüzden haber vermeden, tek söz etmeden çekip gittin, ha!.. Gelip onu aramak için terk ettin beni... Söyle, neden geldin? Niçin geldin?

Hiddetli ses tonunun, düşmanca bakışlarının karşısında kılı kıpırdamadı kadının.

— Görevim burada olduğu için geldim.

Sonra öfkeli bir çocuğun gösterdiği şaşkınlık ayracından yararlanarak ona sağduyu tavsiye eden bir anne gibi konuştu. Yaptıklarının bir açıklaması vardı. Annesiyle birlikte Paris'ten ayrılmaya hazırlanıyorlarken Laurier'nin yaralandığı haberini almıştı. Bir an bile duraksamamıştı. Son haftalarda uzun uzun düşünmüştü. Savaş onu yaşamın değeri üstüne düşünmeye zorlamıştı. Gözlerini başka ufuklara çevirmişti; kaderimiz bencil zevkler, kendimizi tatmin etmek değildir diyordu: Varlığımızı acıya ve özveriye borçluyuz.

Yurdu için çalışmak istiyordu, ortak acının bir parçasını üstlenmek, öbür kadınlar gibi hizmet etmek; tanımadığı kimselere her türlü bakımı yapmaya hazırken, onca acı vermiş olduğu o adamı yeğlemiş olması doğal değil miydi?.. Onun gara yapayalnız geldiğini gördüğü an aklından hiç çıkmamıştı, oysa çevresindekiler ecele doğru giderken kendilerini sevgiyle saran kollarla avunuyorlardı. Başına geleni öğrenince büsbütün acımıştı. Yanı başında bir obüs patlamış, çevresindekileri öldürmüştü. Çeşitli yaraları

vardı, ama en ağırı yüzündekiydi. Bir gözünü tümüyle yitirmişti; ötekini doktorlar şimdilik kapatmışlar, belki kurtarırız diyorlardı. Ama o kuşkuluydu; Laurier'nin kör kalması kesin gibi bir şeydi.

Margarita bunları ağlamaklı bir sesle söylemişti, ama gözleri kupkuruydu. Gözyaşının dayanılmaz gereksinimini duymuyordu. Barış zamanlarındaki nice şey gibi, şimdi artık gözyaşları da fazlalıktı. Şu birkaç güncüğün içinde neler görmemişti gözleri!..

— Nasıl da seviyorsun onu! –diye haykırdı Julio.

Kadın kendisine o ana kadar siz diye yönelmişti, işitilmekten korkuyordu, aynı zamanda sanki bir dostla konuşurmuş gibi uzak tutmaya çalışıyordu onu. Ama sevgilisinin üzüntüsü soğuk tavrının üstesinden geldi.

— Hayır; ben seni seviyorum... Seni her zaman seveceğim ben.

Bunu söyleyişindeki sadelik ve birden sen demesi Desnoyers'e güven aşıladı.

— Ya öteki? –diye sordu heyecanla.

Yanıtı işittiğinde sanki güneşe bir gölge düşmüş de bir an ışığını karartmış gibi oldu. Sanki yeryüzüne ve kendi düşüncelerine bir bulut iniyor da bir soğukluk duygusu saçıyor gibiydi.

— Onu da seviyorum.

Bunu söylerken, yalana karşı savaşmış ve yol açtığı acıları sezdikçe ağlayan bir ruhun içtenliğiyle, bağışlaması için yalvarır gibi bakıyordu Julio'ya.

Delikanlı o kaskatı öfkesinin birden bir dağ gibi çatlayıp çöktüğünü hissetti. "Ah, Margarita!" Titrek, alttan alan bir sesle. Aralarındaki her şey bu sadelikle bitebilir miydi hiç? Birbirlerine verdikleri antlar yalan mıydı yoksa?.. Karşı durulmaz bir yakınlaşmayla birbirlerini aramış, birbirlerinin içinde erimiş, tek vücut olmuşlardı... ve şimdi işte birdenbire kayıtsızlıkla sertleşmiş, birbirini iten iki beden gibi çarpışacaklar mıydı yani?.. Ne anlamı vardı yani bu saçmalığın, yok kendisini her zamanki gibi severmiş ama eski kocasını da severmiş aynı zamanda?

Margarita başını eğdi, umutsuzca mırıldandı:

— Sen erkeksin, ben kadınım. Ne dersem diyeyim, beni anlamayacaksın. Erkekler bizim bazı gizlerimize akıl erdiremezler... Bir kadın olsa beni daha iyi anlardı.

Desnoyers başına gelen felaketi olanca acılığıyla bilmeyi istedi. Margarita korkusuzca anlatabilirdi. Darbelere dayanacak gücü buluyordu kendinde... Peki Laurier kendisine Margarita'nın bakıp okşadığını duydukça ne diyordu?..

— Kim olduğumu bilmiyor ki... Beni de başkaları gibi bir hastabakıcı sanıyor, onun yapayalnız ve kör olduğunu, mektup yazanı, ziyarete geleni olmadığını görünce acımış biri sanıyor... Bazı anlarda galiba gerçeği sezinliyor diye kuşkulandığım oldu. Sesimi, ellerimin dokunuşunu duydukça şaşırıp kasılıyordu. Ailesini kaybetmiş, dünyada yalnız kalmış bir Belçikalı kadınım dedim. O bana önceki hayatını şöyle bir anlattı, nefret edilecek bir hayatı unutmak isteyen biri gibi... Eski karısı hakkında tek ağır söz etmedi. Öyle geceler oluyor ki beni tanıdığından kuşkulanıyorum, tanımıyormuş gibi yapmak için körlüğünden yararlanıyor diyorum ve bana işkence oluyor... Yeniden görebilsin istiyorum, doktorlar bir gözünü kurtarsınlar istiyorum, ama aynı zamanda korku içindeyim. Beni tanıdığında ne der acaba?.. Ama, yok; gözü açılsın daha iyi; ondan sonra da ne olacaksa olsun. Sen bu kaygıları anlayamazsın, sen benim ne azap içinde olduğumu bilmiyorsun.

Kafasını toparlayabilmek için bir an sustu, ruhundaki tedirginliği yeniden ortaya döktü.

— Ah bu savaş! –diye sürdürdü–. Hayatımızı nasıl altüst etti! Bundan iki ay önce olsa, bu durumum bana olağandışı, inanılmaz görünürdü... Öyle ya, ben kalkıp kocama bakıcılık edeceğim, benim kim olduğumu keşfeder de benden uzaklaşırsa diye korkacağım, aynı zamanda beni tanıyıp bağışlamasını dileyeceğim... Ancak bir haftadır yanında yaşıyorum. Elimden geldiğince sesimi değiştiriyorum, kim olduğumu belli edecek sözler söylememeye çalışıyorum... Ama uzun süremez bu. Bu tür durumlara ancak romanlarda rastlanır.

Bu kararlı tavrına birden bir kuşkunun gölgesi düştü.

— Ben sanıyorum ki –diye sürdürdü– beni ilk andan beri tanımıştır... Susuyor, tanımaz gibi yapıyor, çünkü beni küçümsüyor... çünkü asla bağışlayamayacak beni. Öyle kötülük ettim ki!.. Ona o kadar büyük acı verdim ki!..

Bazı ihtiyatsızca sözlerinin ardından yaralının uzun uzun susup düşüncelerine gömüldüğünü anımsıyordu. Margarita bakıcılığını üstlendikten iki gün sonra birden isyan etmiş, onunla gezmeye çıkmayı istememişti. Ama gözleri görmediğinden, direnişinin yararsızlığını fark ederek sessiz bir edilginlikle kendini bırakmıştı.

— Nasıl isterse öyle düşünsün –diye sonuçlandırdı Margarita cesaretlenerek–, küçümsesin beni. Ben burada, olmam gereken yerdeyim işte. Beni bağışlamasına ihtiyacım var; ama bağışlamazsa da yine yanında kalacağım... Öyle anlar oluyor ki, keşke gözü açılmasa diyorum. Böylelikle hep bana ihtiyacı olur, bütün yaşamımı onun yanında geçirebilirim, kendimi ona feda ederim...

— Peki ya ben? –dedi Desnoyers.

Margarita uykudan uyanır gibi, şaşkınlık dolu gözlerle baktı ona. Doğruydu... ya öteki?.. İşlediği kabahatlerin kefareti ödemek anlamına gelen bu özveriyle ateşlenerek, karşısındaki erkeği unutuvermişti.

—Sen! –dedi uzun bir sessizliğin ardından–; sen benden vazgeçmek zorundasın... Hayat bizim düşündüğümüz gibi değilmiş. Savaş olmasaydı belki de düşlerimizi gerçekleştirebilirdik; ama şimdi!.. İyi düşün. Ben yaşamımın kalanında çok ağır bir yükü omuzlamış olacağım, ama aynı zamanda tatlı bir yük, beni bir yandan ürkütüyor, bir yandan bir o kadar da zevkli geliyor. Onca aşağılamış olduğum bu erkekten asla ayrılmayacağım, dünyada yapayalnız, bir çocuk gibi korunmaya muhtaç. Sen neden benim yazgımı paylaşasın ki? Gözleri görmeyen iyi bir adamın yanında ebedi bir hastabakıcıyla nasıl aşk yaşayabilirsin ki? Tutkumuzla onu sürekli aşağılamış oluruz... Hayır; en iyisi sen uzaklaş. Yalnız ve serbest, kendi yolunu izle. Beni bırak: Seni benden daha fazla mutlu edecek başka kadınlara rastlayacaksın. Sen o yazgısı her adımında yeni bir mutluluğa rastlamak olan erkeklerdensin.

Övgülerini sürdürdü. Sesi dingindi, yine de sonsuza değin uzaklaşan mutluluğa elveda demenin sızısıyla titriyordu. Sevdiği adam başkalarının olacaktı; kendi eliyle teslim ediyordu!.. Ama özverinin soylu hüznüyle dinginleşti. Daha çok kendi suçlarının kefaretini ödemek için vazgeçiyordu sevgilisinden.

Julio gözlerini indirdi, kafası karışmış, yenilmişti. Margarita'nın çizdiği o gelecek tablosu içine korku salıyordu. Hastabakıcının yanında yaşamak, körün habersizliğinden yararlanarak aşklarıyla onu her gün yeniden aşağılamak, ah, hayır! Alçaklık olurdu. Felakete uğramış olan o iyi yürekli adama az önce nasıl bir hainlikle baktığını anımsayınca utanıyordu şimdi. Onunla mücadele edecek gücü yoktu. Parkın bankında öylece oturmuş, cılız ve güçsüzken, delikanlılığının olanca ateşiyle Julio Desnoyers'ten daha yüce ve saygıdeğerdi. Hayatında bir işe yaramıştı; onun yapmaya cesaret edemediği şeyi yapmıştı.

Ötekinden aşağı olduğunun bilinciyle terk edilmiş bir çocuk gibi sızlandı.

— Şimdi ne olacağım ben!..

Dönmemek üzere giden aşkını, kırılan umutlarını, yerine getirilen görevin mutluluğuyla aydınlanarak, ama tekdüze ve acılı geleceği düşünerek, Margarita da söylendi:

— Ya ben?.. Ben ne olacağım!..

Birden bir çözüm bulmuş gibi canlandı Desnoyers.

—Bak Margarita, ben senin gönlünün içini okuyorum. Şu adamı seviyorsun, iyi de ediyorsun. O benden üstün, kadınlar da her türlü üstünlüğün çekiciliğine kapılır zaten... Ben korkağın biriyim. Evet, evet, hiç hayır deme; ben korkağım, olanca gençliğime, bütün gücüme karşın. Nasıl olur da o adamın davranışından etkilenmezdin sen?.. Ama ben yitirdiğimi geri kazanacağım... Bu senin ülken Margarita, ben de onun uğruna savaşacağım. Sakın hayır deme...

Apansız coşkusuyla alevlenmiş, kahramanlıklar tasarlıyordu. Cepheye gidecekti. Margarita yakında ondan söz edildiğini işitirdi. Niyeti ilk çarpışmada er meydanına serilip kalmak ya da kahramanlıklarıyla millete

parmak ısırtmaktı. Her şekilde, bu utanç verici durumunu düzeltmiş olacaktı: Ölüp unutulacak ya da şan alacaktı.

— Hayır! –diye haykırdı kadın korkuyla–. Sen, hayır. Öbürü yeter de artar bile... Amma da dehşet! Sen de yaralanırsın, hayatının sonuna kadar sakat kalırsın, belki de ölürsün... Hayır; sen yaşa. Yaşamanı yeğlerim, başkasının olsan da. Ben var olduğunu bileyim, seni arada sırada şöyle bir göreyim, beni unutmuş olsan da, beni tanımıyormuş gibi kayıtsızca geçsen de yanımdan.

Hayır derken ateşli bir aşkı, düşüncesiz, yiğitçe bir aşkı haykırıyordu, hani insan tek sevdiği hayatta kalsın diye her acıya razı olur ya, öyle.

Ama ardından, Julio sahte bir umuda kapılmasın diye ekledi:

— Sen yaşa; sen ölmemelisin; benim için yeni bir işkence olur... Ama bensiz yaşa. Unut beni. Ne desek yararı yok, benim yazgım sonsuza dek onun yanında yazılmış.

Desnoyers dileklerin, itirazların etkisizliğini sezinleyerek yeniden cesaretini yitirdi.

— Ah, ne kadar da seviyormuşsun onu!.. Beni nasıl da aldatmışsın!

Margarita, son bir yalvarmayla, konuşmalarının başında söylediklerini yineledi. Julio'yu seviyordu... kocasını da seviyordu. Farklı aşklardı onlar. Hangisinin daha ateşli geldiğini söylemek istemiyordu, ama felaket onu ikisinin arasında bir seçim yapmaya zorlamıştı ve o daha acılı olanı, daha büyük özveri gerektireni yeğliyordu.

— Sen erkeksin, beni asla anlayamayacaksın... Bir kadın olsa beni anlardı.

Julio, bakışlarını çevrede dolaştırdığında, akşamın bir göksel olayın etkisiyle değiştiğini sandı. Park yine öyle güneşin aydınlığındaydı, oysa ağaçların yeşili, yerlerin sarısı, göğün mavisi, nehrin beyaz köpükleri, hepsi kararmış, karışmış gibi geldi ona, sanki kül yağmıştı üstlerine.

— Yani... aramızda her şey bitti mi şimdi?

Titrek, gözyaşlarıyla dolu, yalvaran sesi kadının duygularını gizlemek için başını çevirmesine neden oldu.

Sonra o yürek sızlatan sessizlikte, karşılıklı iki umutsuzluk, sanki geleceğin gölgelerini sorguluyorlarmış gibi, aynı yanıtı yinelediler. "Ne olacağım ben?"

Söylenecek şey kalmamıştı artık. Onarılması olanaksız sözcükler iki sevgilinin arasında her an büyüyecek, onları ters yönlere doğru itecek bir engel gibi yükselmedeydi. Bu acılı konuşmayı uzatmanın ne anlamı vardı ki?.. Margarita bir sahneyi sona erdirmek isteyen her kadının yaptığı gibi ani ve güçlü bir kararlılık gösterdi: "Elveda!" Yüzü sarımsı bir solgunluğa bürünmüştü, gözbebekleri ölgünleşmiş, ışığı sönen bir fener gibi dumanlanmıştı. "Elveda!" Yaralısının yanına dönmek zorundaydı.

Ona hiç bakmadan yürüdü gitti. Desnoyers de içgüdüsel olarak ters yönde ilerledi. Sakinleşip de geri dönmek istediğinde, onun kolunu köre uzatmış, başını bir kez bile çevirmeksizin uzaklaştığını gördü.

Yalnız kaldığında öylesine umutsuzdu ki, kendi kendini beceriksizlikle suçladı. Şimdi aklına bin bir düşünce birden akın ediyordu, her biri de Margarita'yı inandırmak için yeterli geliyordu ona. Hiç kuşkusu yoktu, derdini anlatamamıştı: Onunla bir kez daha konuşmalıydı... Böylece Lourdes'da kalmayı kararlaştırdı.

Otelde, nehrin taşların arasından şırıldayışını dinleyerek işkenceli bir gece geçirdi. Uykusuzluk onu amansız pençelerine almış, bitip tükenmez bir işkence gibi kemiriyordu. Birkaç kez ışığı yaktıysa da okuyamadı. Gözlerini aptal aptal duvar kâğıdının resimlerine dikti, zengin hacıların kalmış olduğu oda dini içerikli baskılarla süslüydü. Mutlak bir düşüncesizliği düşünen Doğu insanları gibi kıpırtısız, dalgın yattı. Beyninin boşluğunda dönüp dolaşan tek fikir şuydu: "Şimdi onu bir daha göremeyeceğim... Olur iş mi bu?"

Bir an dalacak oldu, kendisini havaya uçuran dehşetli bir patlama duygusuyla uyanıverdi. Öylece, uykusuz kaldı, bunalımından ter döküyordu, sonunda odanın karanlığında süt beyazı bir ışık karesi belirmeye başladı. Tanın ağarışı pencere perdelerine yansımaya başlamıştı.

Günün kadife okşamasıyla sonunda gözlerini kapatabildi. Uyandığında sabah ilerlemişti, Meryem'in mağarasının yanındaki parka koştu... Titrek, yararsız bir bekleyişle, bir yaralıya rehberlik eden her beyazlı kadında Margarita'yı gördüğünü sanarak saatler geçti!

Öğleden sonra, tabaklara el sürmediği bir yemeğin ardından, yine bahçelerde onu aramaya döndü. Kör subayı koluna takmış, geldiğini gördüğünde yine cesareti kırıldı. Sanki boyu daha uzamış, daha zayıflamış, yüzü süzülmüştü, yanaklarında iki gölgeli çukurluk, gözleri hummayla parlıyordu, gözkapakları yorgunluktan kasılmıştı. Gerisinde kendisinin otelde geçirdiğine benzer, az sayıda ama inatçı düşüncelerle, acılı bir şaşkınlıkla dolu bir işkence gecesini sezinledi. Birden uykusuzluğun ve iştahsızlığın olanca ağırlığını, son saatlerde yaşadığı zalimce duyuların ezici heyecanını üzerinde hissetti. Amma da talihsizdi ikisi de!..

Margarita ihtiyatla ilerliyordu, bir tehlikeden sakınır gibi sağına soluna bakınıyordu. Onun varlığını fark edince âmâya iyice sokuldu, eski sevgilisine yalvaran gözlerle bir baktı, umutsuzluk içinde merhamet dileniyordu... Ah, o ne bakıştı öyle!

Julio utanç duydu; kişiliği ikiye bölünmüş gibiydi; kendi kendisine bir yargıcın gözleriyle baktı. Julio Desnoyers denen kişi, işe yaramaz bir çapkın, orada ne yapıyordu öyle? Varlığıyla bir zavallı kadına işkence ediyordu, tüm insanlık başka dertlerin peşindeyken, kendi küçücük bencil kaygılarıyla onu soylu pişmanlığından yüz geri ettirmeye çalışıyordu... Kendi korkaklığına sinirlendi. Kurbanının uykusundan yararlanan bir hırsız gibi, kendisini göremeyen, kendini savunamayan iyi ve cesur bir adamın çevresinde dolanıyor, dünyada onun olan ve şimdi bir mucizeyle kendisine geri dönen tek sevgiyi çalmaya niyetleniyordu. Aman ne güzel, Bay Desnoyers!.. Seni alçak seni!

Dışardan bakarak sıraladığı o aşağılamalar, küçümsemesini hak eden öteki beninin karşısına dikilmesini sağladı: Yukarıdan bakıyor, zalimce davranıyor, kaçamak yolu bırakmıyordu ona.

Başını öte yana çevirdi: Margarita'nın yalvaran bakışlarıyla karşılaşmak istemedi; onun sessiz siteminden ürktü. Sırtındaki hırpalanmış yiğit üniformasıyla, görevinin ve şanının ağırlığıyla yaşlanmış çehresiyle âmâya

bakmaya da cesaret edemedi. Bir pişmanlıktan korkar gibi korkuyordu ondan.

Çifte sırtını döndü; uzaklaştı. Elveda aşk! Elveda mutluluk!.. Artık adımları kararlıydı; yüreğinde bir mucize olmuştu: Kendi yolunu bulmuştu.

Haydi Paris'e!.. Yeni bir hayalin hevesi amaçsız varlığının koskocaman boşluğunu dolduracaktı.

V

İstila

Don Marcelo şatosuna sığınmak üzere kaçarken Villeblanche'ın belediye başkanına rastladı. Adam salvo atışın patlamasıyla barikata doğru koşmuştu. Gecikmeliler grubunun ortaya çıkışını öğrenince umutsuzlukla kollarını havaya kaldırdı. Çıldırmıştı bunlar. Direnişleri kasabanın felaketi olacaktı. Ardından direnmekten vazgeçsinler diye yalvarmak üzere yeniden koştu.

Sabahın dinginliği bozulmaksızın uzun bir süre geçti. Desnoyers kulelerinden en yükseğine tırmanmış, dürbünle kırı gözlüyordu. Karayolunu ayırt edemiyordu; yalnız önündeki koruluğu görebiliyordu. O dalların altında gizli bir etkinlik olduğunu tahmin etti; mola vermiş insan kitleleri, saldırı için hazırlanan birlikler. Kaçakların beklenmedik savunması istilanın gidişini engellemişti. Desnoyers o bir avuç çılgını ve inatçı komutanlarını düşündü: Ne olacaktı yazgıları?

Dürbünü kasabanın çevresine tuttuğunda keplerin kırmızı beneklerinin yeşil çayırlarda gelincik gibi kaydıklarını gördü. Geri çekiliyorlardı, direnmenin yararsızlığına inanmışlardı. Belki de Marne'ı aşabilmeleri için kendilerine bir sığlık ya da orada unutulmuş bir kayık göstermişlerdi ki, nehre doğru geri geri gidiyorlardı. Almanların Villeblanche'a girmeleri an meselesiydi.

Yarım saat derin bir sessizlik içinde geçti. Tepelerin fonu üzerinde kasabanın damlardan oluşan kütlesiyle, kilisenin tepesinde demirden bir horoz bulunan çan kulesi beliriyordu. Her şey sakin görünüyordu, en güzel barış günlerindeki gibi. Apansızın uzaklarda, ormanın gürültülü ve ince bir şey kustuğunu gördü, sağır bir gümbürtüye eşlik eden bir buhar topu. Tiz bir sesle havayı yarıp geçti bir şey. Ardından kasabanın damlarından biri krater gibi açıldı, kirişler, duvar parçaları, kırık mobilyalar havaya uçtu. Evin içi tozdan, dumandan, tahtalardan bir fıskiye olmuş, uçup kaçıyordu.

İstilacılar saldırıya girişmeden önce Villeblanche'ı bombalıyorlardı, sokaklarında inatçı bir direnişle karşılaşacaklarından korkmuş olmalıydılar. Yeni mermiler düştü. Kimileri evlerin tepelerinden geçip kasabayla şato arasında patlıyordu. Desnoyers'in mülkünün kuleleri topçuların hedefine

dönüşmekteydi. Bu tehlikeli gözlem noktasından inmeyi tasarlıyorken, kilisenin kulesinden örtü ya da çarşafa benzer beyaz bir kumaşın sarkıtıldığını gördü. Kasaba halkı bombardımanı önlemek için bu teslim işaretini vermişti. Birkaç mermi daha düştü; ardından sessizlik çöktü.

Don Marcelo şimdi şatosunun parkındaydı, kapıcının bir ağacın dibine şatodaki av tüfeklerini gömüşünü seyrediyordu. Ardından demir parmaklığa yöneldi. Düşmanlar gelmek üzereydiler, onları karşılamak gerekiyordu. O tedirgin bekleyişte yeniden pişmanlığın pençesine düştü. Orada ne yapıyordu ki? Neden kalmıştı sanki?.. Ama inatçı karakteri korkunun verdiği kuşkuları hemen dağıttı. Oradaydı, çünkü kendi malını korumak zorundaydı. Zaten bunları düşünmek için de çok geçti artık.

Birden sabahın sessizliğini sanki sert bir kumaşın sağır bir çatırtıyla yırtılışı bozdu.

— Ateş ediyorlar efendim –dedi kapıcı–. Salvo atışı. Meydanda olmalı.

Birkaç dakika sonra kasaba kadınlarından birinin geldiğini gördüler, kolları bacakları kararıp bir deri bir kemik kalmış bir kocakarı, koşusunun şiddetinden soluk soluğaydı, çevresine deli gözleriyle bakıyordu. Nereye gideceğini bilemeden kaçıyordu, tehlikeden uzaklaşmak, dehşet görüntülerinden kurtulmak için. Desnoyers ile kapıcı ailesi onun dehşet hıçkırıklarıyla kesilen açıklamasını dinlediler.

Almanlar Villeblanche'daydılar. İlkin otomobille son hızla girmişler, kasabanın bir ucundan öbürüne gitmişlerdi. Makineli tüfekleri kapalı evlere, açık kapılara rasgele ateş kusuyor, yaklaşanları deviriyordu. Kocakarı kollarını dehşetle açtı... Ölüler... çok çok ölü... yaralılar... kan. Ardından başka zırhlı araçlar meydanda durmuşlar, onları her yandan gelen süvari grupları, piyade taburları izlemişti, çok çok taburlar. Miğferli adamlar öfkeden çılgına dönmüşlerdi: Halkı kendilerine ateş etmekle suçluyorlardı. Meydanda belediye başkanıyla onları karşılamaya çıkan birkaç kasabalıyı dövmüşlerdi. Can çekişen birkaç yaralının üstüne eğilen papaz da hırpalanmıştı... Hepsini tutsak almışlardı. Almanlar onları kurşuna dizmekten dem vuruyorlardı.

İhtiyar kadının sözleri yaklaşan otomobillerin gürültüsüyle kesildi.

— Aç parmaklığı –buyurdu efendisi kapıcıya.

Demir parmaklık açıldığı gibi kaldı, bir daha kapanmadı. Mülkiyet hakkının sonu gelmişti.

Kapının önünde tozla kaplı, adamlarla dolu koskocaman bir otomobil durdu. Ardından başka araçların klaksonları işitildi, sıkı bir fren yaparak durduklarında birbirlerine haber veriyorlardı. Desnoyers yere atlayan askerler gördü, hepsi yeşilimsi gri üniformalar giymişlerdi, sivri tepeli miğferleri de aynı renkte bir kılıfla kaplıydı. Önden gelen bir tanesi onun alnına tabancasını dayadı.

— Keskin nişancılar nerede? –diye sordu.

Beti benzi atmıştı, öfkeden, korkudan ve öç alma isteğinden solgunlaşmıştı. Bu üç başlı heyecandan ötürü yanakları titriyordu. Don Marcelo, gözlerinin bir parmak ötesindeki o tehditkâr kara boruyu seyrederek ağır ağır konuştu. Keskin nişancı falan yoktu. Şatoda yalnızca kapıcı ailesiyle kendisi, yani mülk sahibi bulunuyordu.

Subay yapıya baktı, sonra şaşkınlığını gizlemeksizin Desnoyers'i süzdü, onu mülk sahibi olmak için fazla gösterişsiz bulmuş gibiydi. Yalnızca çalışanlardan biri sanmıştı onu, toplumsal hiyerarşiye olan saygısından ötürü tabancasını indirdi.

Ama böyle yapmakla birlikte buyurgan tavrını elden bırakmadı. Don Marcelo'yu rehberlik etmesi için itekledi; onu önünden yürütüyordu, kırk kadar asker de peşlerinden geliyordu. Anayolun iki yanındaki ağaçların siperinde iki sıra olup yürüdüler, şatonun pencerelerine tedirginlikle bakıyorlardı, birden sıkı bir ateş bekliyormuş gibiydiler. Desnoyers sakin bir tavırla ortadan yürüdü, ilkin adamlarının ihtiyatına öykünen subay da şatonun indirilmiş bulunan köprüsünü geçerken onun yanına geldi.

Silahlı adamlar odalara dağılıp düşman aradılar. Süngülerini yatakların, divanların altına sokuyorlardı. Bazıları otomatik bir yıkıcılıkla perdeleri ve yatakların zengin örtülerini parçaladılar. Ev sahibi itiraz etti: Niçindi o yararsız yıkıcılık?.. Koskocaman çizmelerin halıları çamura buladığını görüp tüfek dipçikleriyle sırt çantalarının kırılgan mobilyalara çarptığını işittikçe dayanılmaz bir işkence yaşıyordu. Zavallı tarihi malikâne!..

Subay ona tuhaf tuhaf baktı, böylesine ıvır zıvır nedenlerden ötürü ses çıkarmasına şaşmıştı. Yine de Almanca bir buyruk verdi ve adamları

hoyratça keşifler yapmaktan vazgeçtiler. Ardından, o olağanüstü saygısının nedenini belirtmek ister gibi, Fransızca ekledi:

— Sanırım siz ordu komutanımızı konuk etmekle onurlandırılacaksınız.

Şatoda gizli düşman bulunmadığına emin olunca daha bir nazikleşmişti. Yine de keskin nişancılara öfkesinde ısrarlıydı. Fransızların çekilmesinden sonra önlem almadan ilerlemekte olan Alman askerlerinin üzerine kasaba halkından bazı kimseler ateş açmıştı.

Desnoyers itiraz etmek gereğini duydu. Kasabadan kimse değildi, keskin nişancı da yoktu: Fransız askerleriydi onlar. Kendisinin barikatta bulunduğunu söylemedi elbette, şatosunun kulelerinden birinden üniformalarını gördüğünü söyledi.

Subay saldırganlaştı.

— Siz de mi, ha?.. Aklı başında bir adama benziyorsunuz da, bu saçmaları nasıl geveliyorsunuz?

Tartışmayı kesmek üzere küstahça ekledi:

— Tamam, siz ille de üniformalıydılar diyorsanız öyle olsun, ama keskin nişancıydılar. Fransız hükümeti köylülere bizi öldürsünler diye silah ve üniforma dağıtmıştır. Belçika hükümeti de aynen öyle yapmıştı... Ama biz bu kurnazlıkları biliriz, cezalandırmasını da biliriz.

Kasaba yakılacaktı. Villeblanche'ın dışında, barikatın yakınında yatan dört Alman ölüsünün öcünü alacaklardı. Belediye başkanı, papaz, kasabanın ileri gelenleri, hepsi kurşuna dizileceklerdi.

O sırada en üst katı geziyorlardı. Desnoyers parkının ağaçları üzerine koyu renk bir sisin çöktüğünü gördü, çevresi güneş ışınlarıyla kızarmıştı. Oradan bakıldığında kasabadan görülebilen tek şey çan kulesinin tepesiydi. Demirden horozun çevresinde rüzgârın havalandırdığı siyah örümcek ağlarını andıran incecik paçavralar uçuşuyordu. Yanmış kereste kokusu şatoya kadar ulaştı.

Alman subayı bu görünümü zalimce bir gülümsemeyle selamladı. Sonra, parka inerken, Desnoyers'e onu izlemesini buyurdu. Özgürlüğü de, vakarı da sona ermişti. Bundan böyle o adamların emrine girmişti, canları ne

isterse yapacaklardı ona. Ah, neden orada kalmıştı sanki!.. Baş eğerek, tabancasını hâlâ elinde tutan subayın yanına otomobile bindi. Adamları hayali bir düşmanın kaçmasını engellemek üzere şatoya ve müştemilatına dağılmışlardı. Kapıcıyla ailesi ona gözleriyle elveda der gibiydiler. Kim bilir, belki de ölüme götürüyorlardı onları...

Şatonun koruluğunun ötesinde yeni bir dünyayla karşılaştı. Villeblanche'a kadar olan kısa yol milyonlarca fersahlık bir sıçrama, insanlarla nesnelerin dumana büründüğü, cayır cayır yanan bir kızıl gezegene düşüş oldu. Kasabayı kıvılcımlar saçan, parlak bayraklarla beneklenmiş bir karanlık tente örtmüştü. Çan kulesi devasa bir ayin mumu gibi yanıyordu; kilisenin çatısı patlıyor, her yanından alevden fıskiyeler fışkırıyordu. Çevreyi bir yanık kokusu sarmıştı. Güneşin kayıtsız ışığında yangının parıltısı toparlanıp soluklaşıyor gibiydi.

Tarlalarda, umutsuzluğun verdiği hızla kadınlar ve çocuklar çığlıklar atarak koşuşuyorlardı. Hayvanlar alevlerin sarmasıyla ahırlarından kaçmışlar, çılgın bir koşu tutturmuşlardı. İneklerle katanaların boyunlarından, korkuyla çekip kopardıkları ipleri sarkıyordu. Sağrılarından dumanlar tütüyordu, yanık kokuyorlardı. Domuzlar, koyunlar, tavuklar da kediler ve köpeklerle karışmışlar, onlar da bir koşu tutturmuşlardı. Tüm evcil hayvanlar topluluğu vahşi yaşamlarına geri dönmüş, uygar insandan kaçıyorlardı. Silah atışları, insanlıktan çıkmış kahkahalar işitiliyordu. Kasabanın dışında askerler keyifle kaçakları avlıyorlardı. Tüfeklerini hayvanlara doğrultuyorlar, insanları yaralıyorlardı.

Desnoyers insanlar gördü, çok çok insanlar, her yanda insanlar. Güneye doğru durmadan geçip giden gri karınca yığınlarıydı, ormanlardan çıkıyor, yolları dolduruyor, tarlalardan yürüyorlardı. Yeşil bitki örtüsü ayaklarının altında yok oluyordu; çitler parçalanıyor, topların ağır ilerleyişinin ve binlerce atın tırısının ardından tozlar döne döne yükseliyordu. Yolun iki yanında birkaç tabur taşıtları ve çekek hayvanlarıyla mola vermişlerdi. Yeniden yürümeye koyulmadan önce dinleniyorlardı. Desnoyers tanıyordu o orduyu. Berlin'deki geçit törenlerinde görmüştü, onu da bir gün önceki ordu gibi değişmiş buldu. Karanlık, heybetli parıltısından, baldızıyla kocasını hayranlık gözyaşlarına boğan dilsiz, iddialı sertliğinden pek azı kalmıştı. Savaş, kendi gerçeklikleriyle, o dört dörtlük ölüm makinesinin bütün tiyatrovari havasını silip götürmüştü. Askerler kir pas içinde ve

yorgundular. Beyaz, yağlı, kan ter içinde bedenlerin pis bir kösele kokusuyla karışık soluğu alayların üstünde dalgalanıyordu. Adamların hepsinin yüzlerinde açlık okunuyordu. Günler günüdür hep ellerinden kaçmayı başaran bir düşmanın peşi sıra hiç durmadan yürümüşlerdi. Bu zorunlu ilerleyişte levazımın gönderdiği yiyecekler kıtalara geç ulaşıyordu. Askerler sırt çantalarında ne varsa onunla yetinmek zorundaydılar. Desnoyers onların yol kenarına sıralanıp kara ekmek parçalarıyla küflenmiş sucuklar yediklerini gördü. Bazıları tarlalara dağılmışlar, şalgam ve benzeri yumruları topraktan söküyorlar, sertliklerine aldırmadan, gıcır gıcır topraklarıyla çiğniyorlardı. Bir sancaktar meyve ağaçlarını silkeliyor, alay sancağının direğiyle karıştırıyordu. 1870'in anılarıyla süslü şanlı sancak ham erikleri düşürmekte kullanılıyordu. Yerlere oturmuş olanlar o moladan yararlanarak şişmiş, terlemiş ayaklarını yüksek konçlu çizmelerinden çıkarıyorlardı, ortalığa mide bulandırıcı bir koku saçılıyordu.

Madeni aksamları ve kemerleri pırıl pırıl parlayan piyade alayları, zengin üniformalarıyla dehşet saçan süvari erleri, kutsal Graal şövalyelerini andıran apak üniformalarıyla zırhlı süvariler, göğüsleri beyaz şeritli topçular, Desnoyers'in Berlin'de görmüş olduğu, Hartrott'lara hayranlıkla iç geçirten bütün o askerler şimdi tekdüze bir renkte birleşmiş, karmakarışık olmuşlardı, hepsi hardal yeşiliydi, yerlerde sürünürken toprakla bir olmaya çalışan kertenkeleleri andırıyorlardı.

Demir gibi disiplinin hâlâ sürdüğü seziliyordu. Komutanların sert bir sözcüğüyle, bir düdük çalışıyla hepsi toplanıyor, robot kitlesinin yoğunluğunda birey kayboluveriyordu. Ne var ki tehlike, yorgunluk, zaferin kesinliği, erlerle subayları o an için birbirlerine yaklaştırmış, katı sınıf farklarını silmişti. Komutanlar kibirlerinin yalıtılmışlığından birazcık çıkıyorlar, adamlarıyla konuşmak lütfunda bulunuyor, onları yüreklendirmeye çalışıyorlardı. Haydi bir gayret daha, Fransızlarla İngilizleri saracaklar, o günlerde yıldönümü olan Sedan zaferini yineleyeceklerdi. Paris'e gireceklerdi: Bir haftalık işti. Paris! Zenginliklerle dolu kocaman mağazalar, ünlü restoranlar, kadınlar, şampanya, para... Ve erler, liderlerinin kendileriyle konuşmasından gururlanarak yorgunluğu ve açlığı unutuyorlar, Kudüs'ün görüntüsüne ermiş Haçlı kalabalıkları misali canlanıyorlardı. "*Nach Paris*!" Yürüyüş kollarının bir ucundan öbürüne dolaşıyordu o sevinçli haykırış. "Paris'e! Paris'e!.."

Gıda kıtlığını şaraptan yana zengin bir toprağın ürünleriyle telafi ediyorlardı. Evleri yağmaladıklarında yiyecek buldukları enderdi, ama hepsinin birer şarap mahzeni vardı. Bira içmeye talimli, şarabı zengin ayrıcalığı sayan alt sınıftan Alman, fıçıları tüfeğinin dipçiğiyle parçalayarak, dalga dalga fışkıran o değerli içkiyle ayaklarını yıkayabiliyordu. Her tabur ardında boş şişelerden bir iz bırakıyordu. Mola verdikleri tarlaya camdan silindirler ekiyorlardı. Alay kamyonları gıda yüklerini yenileyemediklerinden, yollarına çıkan her köyde şarap yükleniyordu. Ekmeksiz kalmış askere alkol veriliyordu... Ve bu armağan subayların güzel öğütleri eşliğinde sunuluyordu. Savaş savaştır, düşmana hak etmediği acımayı göstermemelisiniz. Fransızlar tutsakları kurşuna dizerler, karıları yaralıların gözlerini oyarlar. Her kovuk bir tuzak demektir. İçine yalnız giren saf, masum Alman ölümüne gider. Yataklar çöküp korkunç bodrumlara dönüşür, dolaplar gizli kapılardır, her köşede bir cani saklıdır. Toprağını bir melodram sahnesine çevirmiş olan bu hain halkı cezalandırmak lazımdır. Belediye memurları, papazlar, öğretmenler keskin nişancıları yönetir ve korurlar.

Desnoyers, o adamların yanan kasabanın çevresinden hangi umursamazlıkla yürüyüp gittiklerini görünce dehşete düştü. Ateşi ve yıkımı görmüyorlardı bile; gözlerinde hiçbir şeyin değeri yoktu: Sıradan bir görünümdü. Kendi ülkelerinin sınırını aştıklarından beri, öncü kuvvetler tarafından yıkılmış, ateşe verilmiş köyler, kendileri geçerken tutuşturdukları alevleri yeni parlamaya başlayan kasabalar, Belçika ve Fransa topraklarındaki ilerleyişlerinin duraklarını belirleyen işaretler olmuştu.

Otomobil Villeblanche'a girerken yavaşlamak zorunda kaldı. Yanıp kül olmuş duvarlar sokağa yığılmıştı, yarı kömürleşmiş kirişler geçişi engelliyordu, araç dumanları çıkan enkaz arasından dönüp dolaşıyordu. Hâlâ ayakta kalmış konutların arasındaki arsalar mangal gibi yanıyordu; bazı evler yağmalanmış, kapıları kırılmıştı, ama yangından kurtulmuşlardı. Kömürleşmiş tahta parçalarıyla dolu o dörtgen biçimi alanlarda Desnoyers sandalyeler, yataklar, dikiş makineleri, demir kuzineler görebildi, köylü refahının eşyalarıydı hepsi, cayır cayır yanıyor, eğrilip bükülüyorlardı. Enkazın arasından çıkmış bir insan kolu da sezinledi, mum gibi tutuşmaya başlıyordu. Hayır, olanaksızdı bu... Bir kızgın yağ kokusu kerestelerle enkazın is kokusuna eklenmekteydi.

Gözlerini yumdu, görmek istemiyordu. Bir an karabasan gördüğünü sandı. Bu dehşetin bir saati biraz geçen bir süreye sığdığını düşünmek inanılacak şey değildi. İnsan kötülüğünün bir kasabanın görünümünü bu kadarcık zaman içinde değiştirebileceğine inanamadı.

Araba sıkı bir fren yapınca bakmak zorunda kaldı. Bu kez cesetler sokağın ortasındaydı: İki erkekle bir kadındılar. İstiladan önce kasabayı bir baştan öbürüne geçen makineli tüfeğin mermilerine hedef olmuşlardı herhalde. Az ötede, sırtlarını varlıklarından habersizmişçesine ölülere dönmüş birkaç asker yere oturmuş bir şeyler yiyorlardı. Şoför yolu açsınlar diye bağırdı. Tüfeklerle ve ayaklarıyla henüz sıcak olan cesetleri itekllediler, yerlerinden oynatıldıkça bir kan izi bırakıyorlardı. Onlarla duvar arasında birazcık yer açıldı, araç ilerledi... Bir çıtırtı, bir sıçrama. Arka tekerlekler kırılgan bir engeli çiğnemişti.

Desnoyers şaşkınlık içinde koltuğuna büzülmüş, gözlerini yummuştu. Bu dehşet karşısında kendi yazgısını düşündü. Teğmen onu nereye götürüyordu acaba?...

Meydanda belediye binasının yanmakta olduğunu gördü; kiliseden geriye kalan, alev dilleri arasında taştan bir enkazdı. Varlıklı kasabalıların evlerinin kapıları, pencereleri baltayla kırılmıştı. İçlerinde askerlerin hareket ettikleri görülüyordu, düzenle gidip geliyorlardı. Elleri boş giriyor, mobilyalar ve giysilerle dolu çıkıyorlardı. Kimileri üst katlardan aşağı eşyalar fırlatıyor, bir yandan da şakalaşıp gülüşüyorlardı. Sonra birden kaçışmak zorunda kalıyorlardı. Yangın bir patlama şiddeti ve hızıyla bir anda evi sarıveriyordu. Ellerinde madeni silindirler ya da kutular taşıyan birtakım adamları izliyordu. Önlerinden giden biri binaları gösteriyor, kırık camlarından içeriye kundaklar atılıp sıvılar dökülmesiyle alevler anında yükseliveriyordu.

Alevler sarmış bir binadan iki paçavra yığınını andırır iki adamın çıktığını gördü, birkaç Alman tarafından sürükleniyorlardı. Kaputlarının lacivert lekesi üzerinde iki solgun yüz gördü, gözleri acıdan fal taşı gibi açılmıştı. Yerde sürünen bacakları lime lime olmuş kırmızı pantolonlarının içinden görünüyordu. Birinin kepi hâlâ başındaydı. Bedenlerinin bazı yerlerinden kan akıyordu; arkalarından çözülen sargıları sürükleniyordu. Fransız yaralılardı bunlar, geri çekilirken güçleri tükendiğinden kasabada

kalmışlardı. Belki de yolun kesildiğini görünce umutsuzca direnen gruptandılar.

Gerçeklik duygusunu yeniden kazanabilmek için yanındaki subaya baktı, konuşmayı denedi. Ama beriki onu susturdu: "Kılık değiştirmiş keskin nişancılar, şimdi cezalarını bulacaklar." Ve Alman süngüleri bedenlerine gömüldü. Ardından birinin başına bir tüfek dipçiği indi... Darbeler kafataslarının üstüne iniyor, iniyordu, kırılırken çatırdıyordu kemikler.

Yaşlı adamın aklına bir kez daha kendi yazgısı düştü. Onca dehşet görüntüsünün ortasında nereye götürüyordu onu bu teğmen?

Kasabanın dışına çıktılar, atlıların barikat kurmuş oldukları noktaya vardılar. El arabaları hâlâ oradaydı, ama yolun bir kenarına çekilmişti. Otomobilden indiler. Gri üniformalı bir öbek subay gördü, bütün ötekiler gibi miğferliydiler. Kendisini oraya kadar götürmüş olan subay bir eli alınlığında, kaskatı kesildi, grubun başında birkaç adım ileride duran bir başka subayla konuşuyordu. Desnoyers o adama baktı, adam da ona baktı, ufacık, mavi ve sert bakışlı gözleri kırışıklarla çizgilenmiş zayıf suratını deliyordu. General olmalıydı. Küstah ve inceleyici bakışıyla onu tepeden tırnağa bir süzdü. Don Marcelo hayatının bu incelemeye bağlı olduğunu sezinledi. Adamın aklına gelebilecek bir kötülük, hayalinin zalimce bir kaprisi onun sonu olabilirdi. General omuz silkti, yüzünde küçümseyici bir ifadeyle birkaç söz söyledi. Ardından iki yaveriyle bir otomobile bindi, grup dağıldı.

Yaşlı adam içine düşmüş olduğu zalim belirsizlikte, subay yanına gelinceye dek geçen birkaç dakikayı sonsuzluk gibi algıladı.

— Ekselans çok iyi yüreklidir –dedi subay–. Sizi kurşuna dizdirebilirdi, oysa bağışladı. Ve sizler kalkın da hâlâ bizim vahşi olduğumuzu söyleyin bakalım!..

Karşısındakini küçümsediğinin bilincinde olmaksızın onu oraya kurşuna dizeceklerine emin olarak getirdiğini söyledi. General, Villeblanche'ın ileri gelenlerini cezalandırmak istiyordu, o da kendi kafasından, şato sahibinin de onlardan biri olduğu sonucuna varmıştı.

— Askerlik görevi, beyefendi... Savaşın gereği bunlar.

Böylece özür diledikten sonra yeniden ekselansı göklere çıkarmayı sürdürdü. Don Marcelo'nun mülküne gidip yerleşecekmiş, bu yüzden hayatını bağışlamış. Bir biçimde teşekkür etmesi gerekiyormuş. Ardından yine öfkeden yanakları titremeye başladı. Yol kenarına uzanmış birkaç cesedi gösteriyordu. Dört Alman askerinin cesetleriydi, üstlerine kaputlarını örtmüşlerdi, kaputların altından çizmelerinin koskocaman tabanları görülüyordu.

— Cinayet bu! –diye haykırdı–. Yapan canilere çok ağır ödeteceğiz!

O öfkesi içinde dört askerin ölümünü işitilmedik bir canavarlık sayıyordu, sanki savaşta yalnız düşmanların ölmesi, kendi yurttaşlarının kılına zarar gelmemesi gerekirmiş gibi.

Derken bir subayın buyruğunda bir piyade birliği çıkageldi. Saflar aralandığında Desnoyers gri üniformaların ortasında itilip kakılan birkaç kasabalı gördü. Üstleri paramparçaydı. Bazılarının elleri, yüzleri kan içindeydi. Nöbetçinin yirmi adım ötesinde alçak bir duvarın önünde onları sıraya dizerlerken birer birer tanıdı: Belediye başkanı, papaz, orman bekçisi, evlerinin yandığını gördüğü kimi zengin kasabalılar.

Kurşuna dizileceklerdi... Hiç kuşkusu kalmasın diye, teğmen açıklamalarını sürdürdü.

— Siz bunu görün istedim. Öğrenmenizde yarar var. Böylelikle ekselansın hayırseverliğine minnetiniz artar.

Tutsaklardan hiçbiri konuşmuyordu. Yararsız itirazlarla sesleri kısılmıştı. Canları gözlerinde yoğunlaşmıştı, çevrelerine şaşkınlık içinde bakınıyorlardı... Yani onları böyle, itirazlarına hiç kulak asmadan, suçsuzluklarının kanıtlarını kabul etmeden, soğukkanlılıkla öldüreceklerdi, olur iş miydi!

Ölümün kesinliği birdenbire hepsine soylu bir dinginlik verdi. Yakınmanın yararı yoktu. Yalnız kasabada cimriliğiyle tanınan bir zengin umutsuzlukla sızlanıyordu: "Ben ölmek istemiyorum... ölmek istemiyorum ben."

Desnoyers tir tir titreyerek, gözleri yaş içinde, o insafsız rehberinin arkasına saklandı. Kasabalıların hepsini tanıyordu, hepsiyle mücadele

etmişti, şimdi eski çekişmelerine pişman oluyordu. Belediye başkanının alnında kırmızı bir leke vardı, derisi kemiğine kadar sıyrılmıştı. Göğsünden kırmızı-beyaz-lacivert bir kumaş parçası sarkıyordu: İstilacıları karşılamak üzere taktığı belediye başkanı şeridiydi; çekip koparmışlardı. Papaz ufacık, yuvarlak bedenini doğrultuyor, kurbanları, cellatları, bütün toprağı, gökyüzünü, aynı tevekkül dolu bakışla kucaklamaya çalışıyordu. Askerlerin hoyratlığıyla parçalanmış siyah kuşağı göbeğini serbest bırakmış, cüppesinin etekleri dalgalanıyordu. Gümüş rengi saçlarından kan damlıyor, beyaz yakalığına kırmızı lekeler düşüyordu.

Şişmanlığından ötürü idam meydanına sarsak sarsak ilerlediği görülünce, bu trajik sessizliği vahşi gülüşler yırttı. İşkenceyi seyre koşan silahsız erler ihtiyarı kahkahalarla karşıladılar. "Papaza ölüm!.." Bu alayda eski din savaşlarının bağnazlığı titreşiyordu. Hemen hepsi dini bütün Protestanlar ya da Katoliklerdi; gel gelelim yalnız kendi ülkelerinin papazlarına inanıyorlardı. Almanya'dan dışarıya adım atar atmaz gördükleri her şeyi küçümsüyorlardı, kendi dinlerini bile.

Belediye başkanıyla papaz birbirlerini arayarak, kalabalığın içinde yer değiştirdiler. Tumturaklı bir nezaketle grubun ortasındaki yeri birbirlerine ikram ediyorlardı.

— Siz buraya Başkan Bey; yeriniz burası; hepimizin başında.

— Hayır, sizden sonra Papaz Efendi.

Bu son tartışmalarıydı, ama ölümün eşiğinde birbirlerine yer vermek içindi, ikisi de öbürünün karşısında önemsizleşmek istiyordu.

İçgüdüsel olarak el ele vermişlerdi, karşılarındaki idam mangasına bakıyorlardı; askerler kaskatı bir safta, tüfeklerini aşağıya indirmişlerdi. Arkalarından ağlaşmalar işitildi. "Elveda evlatlarım... Elveda hayat... Ben ölmek istemiyorum... ölmek istemiyorum!.."

İki adam hayatlarının son sayfasını bir belirtmeyle noktalamak istediler.

— Yaşasın Cumhuriyet! –diye bağırdı belediye başkanı.

— Yaşasın Fransa! –dedi papaz.

Desnoyers ikisinin de aynı şeyi haykırdıklarını sandı.

Başların üzerine iki dikey çizgi yükseldi; papazın kolu havada bir işaret çizdi, manga komutanının kılıcı aynı anda mor bir parıltı saçtı... Kuru, şiddetli bir gök gürültüsü, ardından birkaç gecikmeli patlama.

Bedenlerin ölüm anında aldığı gülünç biçimleri görünce, Don Marcelo'nun biçare insanlığa acıyası geldi. Kimileri yarı boşalmış çuvallar gibi yere yığıldılar; kimileri top gibi yerde yuvarlandılar; kimileri kollarını havaya kaldırıp birer jimnastikçi misali zıpladıktan sonra yüzücü gibi sırtüstü düştüler ya da yüzükoyun kapaklandılar. Can çekişen insan yığınından çıkan kasılmış bacaklar gördü... Birkaç er avladıkları hayvana bakmaya giden avcı edasıyla ilerledi. Karmakarışık kol ve bacak yumağından ak saçlar ve kutsama işaretini yinelemeye çabalayan bir cılız el yükseldi. Kan fışkıran o kara yığına bir kaç el ateş edildi, birkaç dipçik darbesi indirildi... Ve son yaşam titreşimleri de sonsuza değin silinmiş oldu.

Subay bir sigara yakmıştı.

— İstediğiniz zaman gidebiliriz –dedi Desnoyers'e alaylı bir nezaketle.

Otomobile binip Villeblanche'ı bir baştan öbürüne geçtiler; şatoya dönüyorlardı. Yangınların sayısı artmıştı, yollara saçılmış cesetler artık yaşlı adamı etkilemez olmuştu. Onca şey gördükten sonra! Artık duygularını sarsacak ne kalmıştı ki?.. Elden geldiğince çabuk kasabadan çıkmak, kırların dinginliğine ulaşmak istiyordu. Ama kırlar istilacıların ayakları altında yok olmuştu; her yanı askerler, atlar, toplar kaplamıştı. Mola veren askerler çevrelerindeki her şeyi bir el atmakla yok ediyorlardı. Yürüyen taburlar tüm yolları kaplamıştı, gürültülü, makine gibi otomatiktiler, önlerinden borazanlar ve trampetler gidiyor, ara sıra canlanabilmek için sevinçli bir haykırış koparıyorlardı: "*Nach Paris*!"

İstila şatonun görünümü de bozmuştu. Sahibinin yokluğu sırasında bekçilerin sayısı çok artmıştı. Parkta bütün bir piyade alayının kamp kurmuş olduğunu gördü. Ağaçların altında kımıldanan bir sürü adam tekerlekli mutfaklarda kendilerine yiyecek hazırlıyorlardı. Bahçesinin tarhları, egzotik bitkiler, özenle kum döşenip süpürülen yollar bu insan, hayvan ve araç selinin altında ezilip paramparça olmuştu.

Kolunda askeri levazım işareti bulunan bir asker ev sahibiymiş gibi buyruklar yağdırıyordu. Bir teğmenin yanında, tutsak gibi başı eğik yürüyen

bu sivile bakmaya tenezzül bile etmedi. Ağıllar boşalmıştı. Desnoyers son ineklerin miğferli çobanların sopası altında dışarı çıktıklarını gördü. Pahalı damızlıklar parkta kasaplık hayvan sayılarak kesilmişti. Kümeslerde ve güvercinliklerde kanatlı hayvanların yerinde yeller esiyordu. Ahırlar, tıklım tıklım dolu yemliklerde patlayasıya yiyen sıska atlarla dolmuştu. Depolanmış yemler parkın yollarına bol bol serpilmişti, büyük bölümü işe yaramadan ziyan oluyordu. Birkaç birliğin atları çayırlara salınmıştı, hepsi de aylarca süren çalışmaların ürünü olan kanallar, setlerin kenarları, tesviye edilmiş zemin, nallarının altında mahvolmaktaydı. Kuru odunlar parkta yararsız alevler saçarak yanıyordu. İhtiyatsızlıktan ya da kötülük olsun diye, birileri yığınları ateşe vermişti. Yaz sıcağında kabukları kurumuş ağaçlar alevler yaladıkça çatırdıyorlardı.

Bina da yine o komutanın buyruğundaki bir insan kalabalığının istilasındaydı. Açık pencerelerden odalarda sürekli bir gidiş geliş görünüyordu. Desnoyers'in kulağına gelen birtakım darbeler yüreğinde yankılandı. Ah, tarihi malikânesi!.. Marne kıyısında birliklerin geçmesi için birkaç geçit yapan istihkâmcıların çalışmalarını inceledikten sonra, general şatoya yerleşecekti. Ev sahibi olarak ödü koptu. Kapalı odaların kapılarını kırmalarından korkuyordu; gidip anahtarları bulup kendilerine vermeyi önerdi. Adam hiç kulak asmadı; onu yok saymayı sürdürüyordu. Teğmen nezaketle kestirip attı:

— Gerekli değil; hiç rahatsız olmayın.

Sonra gidip kendi alayına karıştı. Ama Desnoyers'in gözünden kaybolmadan, subay ona bir öğütte bulunmak istedi. Şatosunda sakin sakin otursundu; onu casus sanabilirlerdi ve imparatorun askerlerinin sorunları nasıl tez elden çözümlediklerini görmüştü işte.

Öyle bahçede kalıp konutunu uzaktan seyredemedi. Gidip gelen Almanlara alay konusu olmaktaydı. Bazıları da onu hiç görmemişçesine dosdoğru üstüne geliyorlardı, o robot misali disiplinli ilerleyen adamların ayakları altında kalmamak için bir yana çekilmek zorundaydı.

Sonunda kapıcının konutuna sığındı. Kadın onu şaşkın, kahırlar içinde mutfak iskemlelerinden birine çökmüş gördü; o güçlü kuvvetli adam, yaşlılığının tüm enerjisini tüketince birden ihtiyarlayıvermişti.

— Ah beyefendi!.. Zavallı beyefendi!

İstilanın yol açtığı tüm saldırıların kadıncağız açısından en şaşırtıcı olanı efendisini kendi evine sığınmış görmekti.

— Daha neler gelecek başımıza! –diye inliyordu.

İstilacılar kocasını ikide bir çağırıyorlardı. Ekselansın yaverleri şatonun bodrumlarına yerleşmişler, gidip kendi başlarına bulamadıkları şeylerin yerini göstersin istiyorlardı. Bu seferlerden aşağılanmış, gözleri yaşlarla dolu dönüyordu. Alnında bir darbenin morarmış izi seçiliyordu; ceketi yırtılmıştı. Ev sahibinin yokluğunda Almanlar ahırları ve salonları boşaltmaya başladıklarında cılızca karşı koymayı denemişti, bunun sonucuydu.

Milyoner, bu felaketin ortasında kendini o güne değin kayıtsızlıkla baktığı kişilere bağlanmış hissetti. Bu kendi halinde, hasta adamın sadakatine minnet duydu. Şatoya sanki kendisininmiş gibi bakan bu kadıncağızın ilgisinden ötürü duygulandı. Kızlarının varlığı belleğine Chichì'nin anısını getirdi. Yanından geçip giderken nasıl değiştiğinin farkına varmamış, onu hep parkı ya da çevresini gezerken küçük Bayan Desnoyers'e minik bir fino köpeği misali peşinden koşturarak eşlik ettiği zamanlardaki gibi görmüştü. Oysa şimdi bir kadıncık olup çıkmıştı, son serpilmesiyle ipince olmuş, on dört yaşın bedeninde dişiliğin ilk şirinlikleri şekillenmişti. Annesi askerlerin korkusuyla onu konuttan dışarı çıkarmıyordu, adamlar çığırından çıkmış bir sel gibi her yana dalıyor, açık buldukları her yere sızıyor, yollarını kesen ne varsa kırıp geçiriyorlardı.

Desnoyers umutsuz dilsizliğinden çıkıp aç olduğunu itiraf etti. Bu bedensel gereksinimden utanıyordu, ama günün heyecanı, ölümle burun buruna gelmek, hâlâ tepesinde duran tehlike sinirsel bir açlık uyandırmıştı. Kendi zenginliklerinin ortasında olup da hiçbir şeye el sürememek de gereksinimini büsbütün artırdı.

— Zavallı beyefendi! –diye yineledi kadın.

Ve bir parça ekmekle biraz peynire açlıkla saldıran milyoneri hayretler içinde seyretti, evceğizinde bulup buluşturabildiği tek yiyecekti bu. Ne kadar ararsa arasın yiyecek başka şey bulamayacağı kanısı Don Marcelo'nun açlığını azdırdı. Muazzam bir servete konmuştu, ama hayatının

sonunda açlık çekiyordu!.. Kadın, sanki düşüncelerini seziyormuş gibi, gözlerini havaya kaldırarak inliyordu. Sabahın ilk saatlerinden bu yana dünyanın gidişi değişmişti, her şey tersine dönmüştü. Ah, bu savaş!..

Akşamın ilerleyen saatlerinde ve geceleyin ev sahibi kapıcının şatoya gidip gelip getirdiği havadisleri aldı. Generalle çok sayıda subay odalara yerleşmişlerdi. Kapalı tek kapı kalmamıştı; dipçik ya da balta darbeleriyle hepsi ardına kadar açılmıştı. Birçok eşya ortadan yok olmuştu; kapıcı nasıl olduğunu bilmiyordu, ama sırra kadem basmışlardı işte, belki kırılmışlardı, belki de girip çıkanlar götürmüşlerdi. Kolunda işaret olan bir subay oda oda dolaşıyor, her şeyi inceliyor, bir askere Almanca bir şeyler yazdırıyordu. O arada generalle adamları yemek salonundaydılar. Bol bol içki içiyorlar, yere yayılmış birtakım haritalara bakıyorlardı. Adamcağız mahzenlere inip en kaliteli şarapları aramak zorunda kalmıştı.

Gece bastırdığında kırları göz alabildiğine kaplayan o insan selinde bir akıntıdır başladı. Marne üzerine birkaç köprü yapmışlardı, istila yeniden ilerlemeye koyuluyordu. Alaylar yeniden yola çıkarken heyecanla haykırıyorlardı: "*Nach Paris!*" Ertesi gün hareket etmek üzere kalanlar yıkılmış evlerde ya da açık havada konaklıyorlardı. Desnoyers ilahiler işitti. İlk yıldızların pırıltısı altında, askerler koro şarkıcıları gibi toplaşıyorlar, ses sese vererek dini bir ağırlıkta, görkemli, yumuşak bir ezgi tutturuyorlardı. Ağaçların tepesinde gölgenin büsbütün belirginleştirdiği bir kızıl bulut yüzüyordu. Kasabanın hâlâ sönmemiş alevlerinin yansımasıydı. Uzaklarda, yanan çiftliklerin ve köy evlerinin daha başka ateşleri de kanlı titreşimlerle geceyi benekliyordu.

Yaşlı adam sonunda kapıcılarının yatağında uyuyakaldı, bitkinliğin verdiği ağır, hayvansı bir uykuyla, yerinden sıçramadan, karabasan bile görmeden. Karanlık, dipsiz bir kuyunun derinliklerine düşüyor ha düşüyordu. Uyandığında ancak birkaç dakika uyumuş olduğunu sandı. Güneş pencerenin perdelerini turuncuya boyamıştı. Kumaşın ardında ağaç dalları ve yaprakların arasında cıvıldayarak sıçrayan kuşlar seçti. Serin yaz sabahı uyanışlarındaki sevinci duydu bir an. Güzel bir sabahtı! İyi de, hangi odaydı bu?.. Yatağa ve çevresindeki eşyaya şaşırarak baktı. Birden gerçek, günün ilk parıltısıyla tatlı bir uyuşukluk içindeki beynine saldırdı. O zihinsel sisten belleğinin uzun merdivenini tırmanarak çıktı, son basamağı kara-kızıldı: Bir gün öncesinin duygusal travmasını temsil ediyordu. Ve

kendisi düşmanlarıyla sarılı, bir kaprisiyle kendisini yok edebilecek keyfi bir gücün elinin altında rahatça uyuyabilmişti!..

Mutfağa girdiğinde, kapıcı havadisleri verdi. Almanlar gidiyorlardı. Parkta konaklamış olan alay tan ağarırken yola düzülmüştü, onu daha başkaları, daha başkaları izlemişlerdi. Kasabada bir birlik bırakmışlar, ayakta kalan tek tük evle yanmış evlerin yıkıntılarına yerleştirmişlerdi. General de kalabalık kurmay heyetiyle yola çıkmıştı. Şatoda yalnız yaverlerinin "kont" dedikleri bir tabur komutanıyla birkaç subay kalmıştı.

Bu havadislerden sonra kapıcının konutundan dışarı çıkmaya cesaret etti. Bahçesini mahvolmuş gördü, yine de güzeldi. Ağaçlar hırpalanmış gövdeleriyle kayıtsızdılar. Kuşlar, insan selinin bırakıp gittiği alanı yeniden ele geçirdiklerini görmenin şaşkınlığı ve sevinciyle kanat çırpıyorlardı.

Ama Desnoyers çok geçmeden dışarı çıktığına pişman oldu. Hendeklerin yanında, şatonun köprüsünün önünde beş kamyonluk bir konvoy duruyordu. Birkaç asker grubu koskocaman mobilyaları sırtlamış çıkıyordu, ev taşıyan işçiler gibiydiler. Ambalaj çuvallarının yerine kullandıkları ipek perdelere sarılmış kocaman bir nesneyi dört er araçlardan birine doğru itiyordu. Ev sahibi tahmin etti. Banyo küvetiydi; şu meşhur altın küvet!.. Ardından birden fikrini değiştirdi, bu kayıptan duyduğu üzüntü geçiverdi. Artık bu gösterişli eşyadan nefret ediyordu, uğursuz bir etki yüklüyordu ona. Onun yüzünden burada bulunduğunu düşünüyordu. Ama, ah!.. Kamyonlara başka eşyalar da yüklemişlerdi!.. O anda olanca biçareliğini ve güçsüzlüğünü kavrayabildi. Mülkünü savunması olanaksızdı; sahibinin orada olduğundan habersiz şatoyu yağmalamakta olan o subayla tartışamazdı ki. "Hırsızlar! Hırsızlar!" Ve sırtını dönüp yeniden kapıcının konutuna girdi.

Bütün sabahı bir gün önceki gibi, dirseği masada, çenesini eline dayamış geçirdi, bıraktı saatler ağır ağır akıp gitsin, servetinin simgelerini alıp giden kamyonların boğuk gürültüsünü işitmek istemiyordu.

Öğleye doğru kapıcı bir saat önce otomobille gelen bir subayın kendisini görmek istediğini haber verdi.

Konuttan çıktığında kendini diğerlerinin aynısı bir yüzbaşının karşısında buldu: Tepesine geçirilmiş sivri uçlu bir miğfer, haki üniforma, kızıl deriden

çizmeler, kılıç, tabanca, dürbün, kemerinden sarkan bir kılıfın içinde haritası. Genç gözüküyordu; bir kolunda genelkurmayın arması vardı.

— Beni tanıdınız mı?.. Sizi görmeden buradan geçip gitmek istemedim.

Bunu İspanyolca söylemişti, Desnoyers bir önceki sabahtan beri yaşadığı işkence dolu upuzun saatler boyunca karşılaştığı en büyük sürprizle karşılaştı.

— Sahiden tanımadınız mı beni? –diye sürdürdü Alman, hep öyle İspanyolca –. Otto'yum ben... Yüzbaşı Otto von Hartrott.

Yaşlı adam belleğinin merdiveninde gerilere indi –aslında yuvarlandı demek daha doğru olur– ve uzak bir basamakta durakladı. Çiftliği gördü, baldızıyla kocasının ikinci oğulları doğmuştu. "Adını Bismarck koyacağım," demişti Karl. Ardından birçok basamak tırmandı, Berlin'e, Hartrott'lara ziyaretine vardı. Otto'dan gururla söz ediyorlardı, neredeyse ağabeyi kadar bilgeymiş, ama yeteneğini savaşa yöneltmiş. Teğmenmiş, genelkurmaya girebilmek için çalışıyormuş. "Kim bilir, belki de bir başka Moltke olur," diyordu babası. Afacan Chichì ona bir ad takmış, bütün aile de benimsemişti. O andan sonra Otto, Parisli akrabaları için *Moltkecik* olmuştu.

Desnoyers yılların yaptığı değişime hayranlıkla baktı. İstese kendisini kurşuna dizebilecek o güçlü, burnundan kıl aldırmayan yüzbaşı çiftlikte koşuşturduğunu gördüğü küçük çocuktu, kızının alaya aldığı sakalı bitmemiş *Moltkecik*'ti...

O arada subay neden orada bulunduğunu açıklıyordu. Bir başka tümendendi. Çok sayıda tümen vardı... pek çok! Geniş ve derin bir duvar oluşturmuş, Verdun'dan Paris'e doğru ilerliyorlardı. Generali kendisini hemen önlerindeki tümenle ilişkiyi sürdürmek üzere göndermişti, ama şatonun yakınlarına vardığını görünce orayı ziyaret etmek istemişti. Aile denen şey bir sözcükten ibaret değildi. Hartrott ailesi Fransa'daki akrabalarında bir süre kalmak üzere geldiklerinde Villeblanche'da geçirdikleri günleri unutmamıştı. Binayı işgal etmiş olan subaylar onu birlikte yemeye çağırmışlardı. İçlerinden birisi rastlantı sonucu ev sahibinden söz etmiş, kimse onunla ilgilenmemekle birlikte, oralarda bir yerde bulunduğunu anlatmıştı. Yüzbaşı von Hartrott çok şaşırmıştı.

Araştırmaya başlamış, sonunda bulmuştu onu, kapıcısının konutuna sığınmış gördüğüne çok üzülmüştü.

— Siz buradan çıkmalısınız, siz benim eniştemsiniz –dedi gururla–. Evinize dönün, sizin yeriniz orası. Silah arkadaşlarım sizi tanımaktan çok memnun olacaklardır; hepsi de çok kibar kimselerdir.

Ardından yaşlı adamın herhalde acılar çekmiş olmasından yakındı. O acıların ne olduğunu tam olarak bilemiyordu, ama istilanın ilk anlarının ona zulüm gibi gelmiş olduğunu anlıyordu.

— Ne yapalım! –diye yineledi birkaç kez–. Savaş bu.

Aynı zamanda eniştesinin mülkünde kalmış olmasını kutluyordu. Özellikle kaçakların mülklerini cezalandırma emri almışlardı. Almanya halkın olağanüstü bir şey yokmuşçasına evlerinde kalmasını istiyordu. Desnoyers itiraz etti... Ama istilacılar masum insanları kurşuna diziyor, evlerini yakıyorlardı!.. Yeğeni onu daha fazla konuşturmadı. Benzi soldu, cildinin altına bir kül dalgası yayıldı sanki; gözleri ateşlendi, yanakları titredi, tıpkı şatoya el koymuş olan teğmen gibi.

— Siz Belediye başkanıyla diğerlerinin kurşuna dizilmelerinden söz ediyorsunuz... Az önce arkadaşlar anlattılar. Ceza hafif bile olmuş; tüm kasabayı yerle bir etmeleri gerekirdi; çocuklarla kadınları da öldürmeliydiler. Keskin nişancıların kökünü kazımak şart.

Yaşlı adam ona şaşkınlıkla bakakaldı. Kendi *Moltkecik*'i de ötekiler kadar tehlikeli ve vahşiymiş demek... Ama yüzbaşı konuşmayı kesti, bir kez daha hep o aynı canavarca özrü yineledi:

— Tamam, dehşet verici, ama ne yapalım?.. Savaş bu.

Sonra annesinden haber sordu, güneyde olduğunu öğrenince sevindi. Paris'te kalmış olabileceği fikri onu çok kaygılandırmıştı. Son zamanlarda oralarda yapılan bütün o devrimlerle!.. Desnoyers galiba yanlış anladım diye duraksadı. Hangi devrimlerden söz ediyordu ki?.. Ama subay başka açıklama yapmadan ailesinden söz etmeye başladı, sanki Desnoyers Alman akrabalarının yazgısını pek merak edermiş gibi.

Hepsi fevkalâde iyiydiler. Ünlü babası birkaç yurtsever derneğin birden başkanlığını yapıyordu –o yaşında savaşa gidemezdi elbette–, ayrıca

fethedilen ülkelerin zenginliklerini işletmek üzere geleceğin endüstri şirketlerini hazırlamaktaydı. "Bilge" ağabeyi muzaffer imparatorluğun hakimiyetine girecek olan halklar üstüne konferanslar veriyor, emellerinde cılız, yetersiz kalan kötü yurtseverlere karşı esip gürlüyordu. Diğer üç kardeşi ordudaydılar, birine Lorraine'de madalya vermişlerdi. Süvari teğmeni olan nişanlıları uzakta diye biraz üzüntülü olan iki kız kardeşi oyalanmak için hastaneleri ziyaret ediyor, Tanrı'dan kalleş İngiltere'yi cezalandırmasını istiyorlardı.

Yüzbaşı von Hartrott eniştesini yavaş yavaş şatoya doğru götürdü. O ana değin Don Marcelo'ya hiç aldırmayan gri üniformalı kaskatı askerler, onu bir genelkurmay subayıyla dostça konuşur görünce ilgiyle izler olmuşlardı. Desnoyers, adamların karşı durulmaz, saldırgan robot tavrını bir yana bırakarak, kendisine daha insanca davranmaya başlayacaklarını tahmin etti.

Binaya girdiğinde, kahırdan titreyerek göğsü sıkıştı. Her yanda acıklı boşluklar gördü, oralarda daha önce bulunan eşyaları anımsadı. Duvar kâğıdındaki dörtgen lekeler oralardan alıp götürülen mobilya ve tabloları aklına getiriyorlardı. Kolunda bir şerit bulunan o efendi ne hızla ve ne düzenle görmüştü işini!.. Soğukkanlılıkla ve yerli yerince yapılmış soygunun üzüntüsüne tutumlu adamın öfkesi eklendi; parçalanmış perdeler, lekelenmiş halılar, kırılmış porselen ve cam eşya, hepsi hoyrat ve fütursuz bir istilanın kalıntılarıydı.

Onun neler düşündüğünü sezen yeğeni hep aynı özrü geveledi: "Ne yapalım!.. Savaş bu."

Ama *Moltkecik*'in karşısında korkudan dilini tutmasına gerek yoktu.

— Bu savaş değil –dedi hınç dolu bir sesle–. Bir haydut sürüsünün seferi... Senin silah arkadaşların birer soyguncu.

Yüzbaşı von Hartrott birden şiddetle dikeldi. Yaşlı adamdan uzaklaştı, gözlerini ona dikerek, öfkeden ıslığa dönüşmüş alçak bir sesle konuştu. Aman dikkat, enişte! Bereket İspanyolca konuşmuştu da ne dediğini yakındakiler anlamamışlardı. O tür değerlendirmelerde ısrar edecek olursa yanıt olarak kurşunu yerdi. İmparatorun subayları hakaret kaldırmazlardı. Ve tüm tavrından eğer Don Marcelo'ya gerekeni yapması emredilecek olsa, akrabalığını ne denli kolayca unutacağı anlaşılıyordu.

Yaşlı adam sustu, başını eğdi. Başka ne yapabilirdi ki!.. Yüzbaşı, az önce işittiğini unutmuş gibi, yeniden nazik tavrını takındı. Onu silah arkadaşlarına tanıtmak istiyordu. Genelkurmay binbaşısı ekselans Meinbourg Kontu onun Hartrott ailesinin akrabası olduğunu öğrenince sofrasına davet etmekle onurlandırdı.

Kendi evinde davetli durumunda, yemek salonuna girdi, içerisi haki üniformalar, yüksek konçlu çizmeler giymiş subaylarla doluydu. İçgüdüsel olarak, hızla bir göz atıp salonun ne durumda olduğuna baktı. Her şey derli topluydu, kırık bir şey yoktu: Duvarlar, perdeler ve mobilya yerli yerinde duruyordu. Ama anıtsal büfelerin içine baktığında bir kez daha yüreği sızladı. Her yanda gürgenin loşluğu. İki gümüş, bir antika porselen yemek takımı sırra kadem basmış, geride en ufak bir parça bile kalmamıştı. Yeğeni kendisini takdim ederken ciddi selamlar vermek zorunda kaldı, kontun soylu bir tenezzülle uzattığı eli sıktı. Düşmanlar ona hoşgörüyle bakıyorlar, hatta insanların tez elden zenginliğe ulaştıkları uzak bir diyardan gelmiş bir milyoner olduğunu öğrenince takdirle karşılıyorlardı.

Birden kendisini sanki bir yabancıymış gibi, kendi sofrasına oturmuş, ailesinin kullandığı tabaklarda yemek yer buldu; servisi üniformalarının boynuna çizgili bir mendil bağlanmış, kafaları asker tıraşlı adamlar yapıyordu. Yediği şeyler kendisinindi, şarap kendi mahzeninden çıkmaydı, o salonu süsleyen her şeyi kendisi satın almıştı, pencerenin ardından dallarını uzatan ağaçlar da kendi malıydı... Buna karşın kendini orada sanki ilk kez bulunuyormuş gibi hissediyor, yabancılığın ve güvensizliğin rahatsızlığını çekiyordu. Aç olduğu için yedi, ama yiyecekler de, şarap da sanki bir başka gezegenden gelmişti.

Karısının, evlatlarının, Lacour'ların yerlerinde oturan o düşmanları şaşkınlıkla inceliyordu... Kendi aralarında Almanca konuşuyorlardı, ama Fransızca bilenler davetli anlasın diye sık sık o dili kullanıyorlardı. Ancak birkaç Fransızca sözcük bilenler de sevimli gülümsemeler eşliğinde onları yineliyorlardı. Hepsinde şato sahibinin hoşuna gitme isteği fark ediliyordu.

— Yemeği barbarlarla birlikte yiyeceksiniz –dedi Kont, yanı başındaki iskemleye buyur ederken–. Sizi çiğ çiğ yemelerinden korkmuyor musunuz?..

Almanlar ekselanslarının nüktesine gürültülü kahkahalar patlattılar. Hepsi de gerek sözleri, gerekse hareketleriyle, kendilerine yakıştırılan barbarlığın yalan olduğunu kanıtlama gayretindeydiler.

Don Marcelo onlara teker teker baktı. Savaşın zahmetleri, özellikle de son günlerin zorlu yürüyüşü yüzlerinden belliydi. Bazıları uzun boylu, zayıftılar, kemikli bir incelikteydiler; bazıları iri kıyım, kısa boyunluydular, kafaları omuzlarının arasına gömülmüştü. Bu ikincilerin yağları bir aylık seferde eriyivermiş, yüzlerinin bazı noktalarından buruşuk, gevşek bir deri sarkıyordu. Hepsinin de kafaları askerler gibi tıraşlıydı. Sofranın çevresinde pembemsi ya da esmer, iki sıra kafatası pırıldıyordu. İki yanlarında gülünç kulaklar görünüyordu; çeneler gevşemiş kasların altındaki kemiklerle belirginleşiyordu. Kimileri imparatorun modasına uyarak uçları yukarı kalkık bıyıklar bırakmışlardı; çoğunluk bıyıksız ya da kısa fırça bıyıklıydı.

Kontun masanın üzerine duran kolunda bir altın bilezik pırıldıyordu. İçlerinde en yaşlılarıydı ve yalnız o kafasını tıraş ettirmemişti, ağarmış, açık kumral saçları vardı, briyantinleyip özenle taramıştı. Ellisine yakındı, kadınsıydı, ama şiddetli idmanla çelikleşmişti. Sırım gibi, kemikli, güçlü kuvvetliydi, dövüşçü kabalığını yumuşak, gevşek bir ihmalkârlıkla gizlemeye çalışıyordu. Subaylar ona büyük bir saygıyla hitap ediyorlardı. Hartrott, ondan eniştesine büyük bir sanatçı, müzisyen ve şair diye söz etmişti. İmparatorla dostluğu vardı, ta gençlikten tanışıyorlardı. Savaştan önce, özel yaşamındaki birtakım rezaletlerden ötürü saraydan uzaklaşmıştı; hep gazeteci parçalarıyla sosyalistlerin dedikodularıydı. Ama hükümdar okul arkadaşına olan sevgisini gizliden gizliye sürdürüyordu. Onun bestelediği bir baleyi, "Şehrazad'ın Kaprisleri"ni hepsi anımsıyorlardı; nüfuzlu bir dostunun tavsiyesiyle, Berlin'de tantanayla sahnelenmişti. Birkaç yıl Doğu'da yaşamıştı. Özetle, asker olduğu gibi, aynı zamanda büyük bir soylu, seçkin bir duyarlılığı olan bir sanatçıydı.

Kont, Desnoyers'in sessiz kalmasını kabul etmiyordu. Mademki sofrada yer almıştı, sohbete katılması için konuşturması gerektiğini düşündü. Don Marcelo, Paris'ten topu topu üç gün önce çıkmış olduğunu belirtince hepsi kulak kesildiler, havadis almak istiyorlardı.

"Ayaklanmalardan birine tanık oldunuz mu?.." – "Askeri birlikler çok kişi öldürmek zorunda kaldı mı?" – "Poincaré'i nasıl öldürdüler?"

Bu soruların hepsini bir arada sormuşlardı ve gerçeğin öylesine uzağındaydılar ki, Don Marcelo ne diyeceğini şaşırdı. Bir deliler alayının ortasına düştüğünü sandı. Ardından acaba kendisiyle alay mı ediyorlar diye geldi aklına. Ne ayaklanması? Başkanı kim öldürmüş?.. Kimileri bilgisizliğine acınarak, diğerleri kuşkuyla bakıyorlardı, öyle ya, burnunun dibinde olmuş olaylardan habersizmiş gibi yapıyordu. Yeğeni ısrar etti.

— Alman gazeteleri çarşaf çarşaf yazdılar. On beş gün önce Paris halkı hükümete karşı ayaklanmış, Élysée Sarayı'na saldırmış, başkanı öldürmüşler. Düzeni sağlayabilmek için ordu makineli tüfek ateşi açmış... Bilmeyen yok.

Ama Desnoyers bilmediğinde ayak diriyordu; hiç öyle bir şey görmemişti. Baktı ki sözleri kurnaz bir kuşku havasıyla karşılanıyor, susmayı yeğledi. Üstün bir ruh taşıdığından, öyle ayak takımı gibi her işittiğine kanmayan ekselansları söze karışıp olayları yerli yerine oturttu. Öldürme olayı doğru olmayabilirdi; Alman gazeteleri iyi niyetlerinden ötürü abartmış olabilirlerdi. Daha birkaç saat önce genelkurmay başkanlığı Fransız hükümetinin Bordeaux'ya çekildiğini bildirmişti. Ama Paris halkının ayaklanıp da askerlerle çatıştığı tartışma götürmezdi. "Beyefendi mutlaka görmüştür, ama söylemek istemiyor." Desnoyers o büyük şahsiyeti yalanlamak zorunda kaldıysa da, itirazlarına kulak asan olmadı. Paris! O ad hepsinin gözlerini parlatmış, çenelerinin açılmasına neden olmuştu. Elden geldiğince çabuk ufukta Eyfel Kulesi'ni görmeyi, zaferle kente girmeyi, bir aylık seferin yokluklarının ve zahmetlerinin acısını bol bol çıkarmayı diliyorlardı. Askeri zafere tapıyorlardı, savaşı yaşam için şart sayıyorlardı, yine de yarattığı çilelerden yakınıyorlardı. Kont hazretleri bir sanatçı olarak içini çekti.

— Savaş bana büyük zarar verdi! –dedi gevşeyerek–. Bu kış Paris'te benim bir balem oynanacaktı.

Üzüntüsünü hepsi itirazlarla karşıladılar: Yapıtı zaferden sonra oynatılırdı, Fransızlara da alkışlamak düşerdi.

— Aynı şey olmaz –diye sürdürdü Kont–. İtiraf ederim ki Paris'i seviyorum... Ne yazık ki o insanlar bizimle uzlaşmaya hiç yanaşmadılar!..

Anlaşılamamış bir insanın hüznüne gark oldu böylece.

Paris'in zenginliklerinden açgözlülükle söz eden bir subayı Desnoyers çok geçmeden taktığı kolluktan tanıdı. Şatoyu yağmalamış olan subaydı. Düşüncelerini sezmiş gibi, adam özür diledi.

— Savaş bu efendim...

O da öbürlerinin aynı!.. Savaşı yenilenlerin mallarıyla ödemek gerekirdi. Yeni Alman düzeni buydu işte; eski çağların savaşlarına sağlıklı bir dönüş, kentleri vergi yüküne bağlamak, tek tek evleri yağmalamak. Böylelikle düşmanın direnişi kırılır, savaş daha erken biterdi. Soyguna üzülmemeliydi. Mobilyalarıyla biblolari Almanya'da satışa çıkarılacaktı. Yenilginin ardından Fransız hükümetinden tazminat talep edebilirdi: Berlin'deki akrabaları davasını desteklerlerdi.

Bu öğütleri Desnoyers dehşetle dinledi. Ne kafadaydılar bu adamlar! Deli miydiler, yoksa kendisiyle alay mı ediyorlardı!

Yemek sona erdiğinde, bazı subaylar ayağa kalktılar, görev başına dönmek için kılıçlarını kuşandılar. Yüzbaşı von Hartrott da kalktı: Generalinin yanına dönmek zorundaydı; aile ilişkilerine fazlasıyla zaman ayırmıştı. Eniştesi onu otomobiline kadar götürdü. *Moltkecik* bir kez daha şatoya verdikleri zarar ziyandan ötürü özür diledi.

— Savaş bu... Kısa sürmesi için sert davranmaktan başka çaremiz yok. Gerçek hayırseverlik zalim olmayı gerektiriyor, çünkü böylece düşman dehşete kapılır, daha erken teslim olur, herkes daha az acı çeker.

Don Marcelo bu acayip mantık karşısında omuzlarını kaldırdı. Binanın kapısındaydılar. Yüzbaşı bir ere emir verdi, adam az sonra elinde konutları işaretlemekte kullanılan bir tebeşirle döndü. Von Hartrott eniştesini korumak istiyordu. Duvara, kapının yanı başına bir şeyler yazmaya başladı: "*Bitte, nicht plündern. Es sind freundliche Leute...*"

Sonra, baktı ki yaşlı adam sorup duruyor, çevirisini yaptı.

— Şu demek: "Lütfen yağmalamayın. Bu evde yaşayanlar kibar insanlardır... dostturlar."

Ah, hayır!.. Desnoyers bu korumaya şiddetle itiraz etti. O kibar davranmayı istiyor değildi. Susuyorsa elinden başka şey gelmediğindendi... ama ülkesini istila edenlerin dostu olmak!..

Yeğeni yazının bir bölümünü silip yalnız başlangıcını bıraktı: "*Bitte, nicht plündern.*" – "Lütfen yağmalamayın." Sonra, parkın kapısında yazıyı yineledi. Ekselansları çekip gidebilirdi, şatoya daha başka subaylar yerleşebilirlerdi. Von Hartrott çok şey görmüştü ve gülümseyişinden artık ne kadar vahim olursa olsun, hiçbir şeye şaşmayacağı anlaşılıyordu. Oysa yaşlı adam onun korumasını küçümsemekten geri durmadı, hüzünle güldü o yazıya. Yağmalayacak ne kalmıştı ki?.. En değerli mallarını götürmüşlerdi.

— Hoşça kal enişte. Yakında Paris'te görüşeceğiz.

Yüzbaşı otomobiline binmeden önce, hareketsizliğiyle kendisini itiyora benzeyen soğuk, cansız bir eli sıktı.

Desnoyers evine döndüğünde bir öbek ağacın gölgesinde bir masayla sandalyeler gördü. Ekselansları kahvesini açık havada alıyordu, onu da yanına oturttu. Ona yalnız üç subay eşlik ediyordu... Kendi mahzeninden gelen içkiler bol bol içiliyordu. Kendi aralarında Almanca konuşuyorlardı, böylece Don Marcelo bir saat kımıldamadan bekledi, çekip gitmeyi istiyordu, ama sandalyesinden kalkıp ortadan kaybolmak için uygun zamanı kestiremiyordu.

Parkın dışında büyük bir askeri birlik hareketliliği seziliyordu. Deniz homurtusunu andıran boğuk bir tekerlek gürültüsüyle bir tabur daha geçiyordu. Güney yönündeki o sonu gelmez askeri geçidi ağaçların perdesi gizliyordu. Derken akşamın dinginliği açıklanamaz bir olguyla sarsıldı. Ta uzaklarda sürekli bir gök gürültüsü işitiliyordu, masmavi ufukta görünmez bir fırtına yuvarlanıyordu sanki.

Kont, Almanca konuşmasını kesip gürültüye kulak kabartmış olan Desnoyers'e döndü.

— Toplar. Bir çarpışma başladı. Az sonra dansa kalkacağız.

Yerleştiği konuttan ayrılma olasılığıyla keyfi kaçtı; bütün sefer boyunca bulduğu en rahat yerdi.

— Ah bu savaş! –diye sürdürdü–. Şanlı bir yaşam, ama hem pis, hem insanları hayvanlaştırıyor. Koskoca bir aydır, insana benzer bir yaşam sürdüğüm tek gün oldu bu.

Ve az sonra terk etmek zorunda kalacağı konforun çekiciliğine kapılmış gibi, kalkıp şatoya doğru ilerledi. İki Alman kasabaya yollandılar, Desnoyers kendi içkilerini hayranlıkla yudumlayan öbür subayla kaldı. Villeblanche'da yerleşmiş taburun komutanıydı.

— Savaş hüzünlü şey efendim! –dedi Fransızca.

Bütün düşman grubu içinde, Don Marcelo'ya bir zerre çekici gelmiş olan tek kişiydi o. "Alman da olsa, iyi birine benziyor," diye düşünüyordu ona bakarken. Barış zamanında şişkoydu herhalde, ama şimdi ani bir hacim kaybına uğramış bir bedenin gevşek, pörsük görünümünü sergiliyordu. Halinden daha önce sakin, zevkine düşkün, halk işi bir yaşantı sürdüğü seziliyordu, savaşın hoyratça sona erdirdiği bir burjuva mutluluğu.

— Ama ne hayat, efendim! –diye sürdürdü–. Bu felaketi başımıza açanların Tanrı cezasını versin.

Desnoyers handiyse duygulanmıştı. Nice kez hayalinde canlandırdığı Almanya'yı gördü: Sakin, yumuşak bir Almanya, biraz beceriksiz, ağırkanlı burjuvalarla dolu, ama kökenlerinden gelen yontulmamışlığa karşılık masum ve şiirsel bir duygusallıkları vardı. Silah arkadaşlarının *Bataillon-Kommandeur* diye çağırdıkları bu Blumhardt iyi bir aile babasıydı. Hayalinde karısı ve çocuklarıyla, taşrada bir meydanın ıhlamurları altında dolaşır, bir askeri bandonun çaldığı ezgileri dini bir huşuyla dinlerken canlandırdı onu. Sonra onu ahbaplarıyla birlikte birahanede gördü, iki iş konuşması arasında metafizik sorunlardan dem vuruyorlardı. Eski Almanya'nın insanıydı, Goethe'nin romanlarından çıkmış biri. Belki de imparatorluğun zaferleri yaşantısını değiştirmişti, artık birahaneye gitmek yerine subay mahfeline gidiyordu, ailesi asker sınıfının kibri yüzünden, sivillerden ayrılmış, bir kenarda duruyordu; ama temelde hep aynı iyi Almandı, ataerkil alışkanlıklarına bağlıydı, bir aile sahnesi ya da nitelikli bir müzik parçası karşısında gözleri yaşarırdı.

Komutan Blumhardt ailesini anımsadı, Kassel'de yaşıyorlardı.

— Sekiz evladım var efendim –dedi, duygulandığını zor gizliyordu–. En büyük ikisi subay olmaya hazırlanıyorlar. En küçük bu yıl okula başlıyor... Şu kadarcık bir şey.

Ve eliyle çizmelerinin hizasını gösteriyordu. Yavrusunu anımsadıkça asabiyetle acı acı gülüyordu. Sonra eşini övmeye koyuldu, kusursuz bir ev hanımıydı, kendini alçakgönüllülükle evlatları ve kocası için feda ediyordu. Ah, tatlı Augusta!.. Yirmi yıldır evliydiler ve ona ilk gördüğü günkü gibi tapıyordu. Sefer başladığından beri yazdığı tüm mektupları üniformasının cebinde saklıyordu.

— Bakın efendim... Çocuklarım bunlar.

Göğsünden Münih işi süslemelerle bezenmiş bir madalyon çıkardı, bir düğmesine basınca kitap sayfaları gibi açılan minik yuvarlaklar içinde tüm ailenin yüzleri belirdi: *Frau Kommandeur*, sert ve katı bir güzellik, duruşu ve saç biçimi imparatoriçenin taklidi; sonra kızları, *Fraulein Kommandeur*'ler, beyazlar giymişler, gözleri bir romans söyler gibi havaya dikili; sonra erkek çocuklar, askeri ya da özel okul üniformaları içinde. Ya şimdi payına düşecek bir demir parçacığı yüzünden tüm o sevdiklerini kaybederse!.. Hem şimdi, tam kır gezintileri mevsimiyken onlardan uzak yaşamak zorundaydı!..

— Üzücü şey savaş! –diye yineledi–. Tanrı İngilizlerin cezasını versin.

Don Marcelo'yu duygulandıran bir nezaketle, kendisi de onun ailesini sordu. Çocuk sayısının azlığını duyunca acındı; yaşlı adamın kızından heyecanla söz etmesine biraz gülümsedi, *Fraulein* Chichì'yi şirin bir şeytancık olarak selamladı; oğlunun davranışlarıyla ona büyük üzüntüler verdiğini öğrenince yüzü gölgelendi.

Cana yakın bir komutandı!.. İstila cehenneminde rastladığı ilk sevecen, yumuşak insandı. "Dünyanın her yanında iyi insanlar vardır," dedi kendi kendine. Keşke şatodan çekip gitmeseydi. Eğer Almanlar orada kalacaklardıysa, başkalarındansa onun kalması çok daha iyiydi.

Bir emir eri gelip ekselansın Don Marcelo'yu çağırdığını bildirdi. Kontu kendi yatak odasında buldu; yararsız bir öfkenin acısından kurtulmak için salonları gözlerini yumup geçmişti. Kapılar zorlanmıştı, yerlerde halı kalmamıştı, perdelerin yerleri boştu. Sadece ilk anlarda kırılmış olan mobilyalar eski yerlerinde bırakılmıştı. Yatak odaları daha düzenle yağmalanmıştı, ancak el altında bulunması gerekmeyen şeyler ortadan

kaybolmuştu. Bir gün önce orada general ve maiyeti konakladığından, gelişigüzel kırılıp dökülmemişlerdi.

Kont onu davetlilerini ağırlamaya niyetli bir ulu senyörün nezaketiyle karşıladı. Bir von Hartrott'un –kendisini sarayda görmüş olduğunu belli belirsiz anımsıyordu– akrabası olan *Herr* Desnoyers'in kapıcı dairesinde oturması olur iş değildi. Kendi yatak odasında yatmalıydı, sütunları ve sorguçlarıyla bir katafalk gibi görkemli, birkaç saat önce imparatorluğun şanlı bir generalini konuk etmekle onurlanmış olan o yatakta.

— Ben burada uyumayı yeğlerim. Bu oda benim zevkime daha uygun düşüyor.

Bayan Desnoyers'in yatak odasına girmişti, XV. Louis stili mobilyalarına hayranlıkla bakıyordu; hafiften kararmış yaldızları, duvar halılarının zamanla solmuş peyzajlarıyla değerli antikalardı. Don Marcelo'nun satın aldığı en nitelikli nesneler arasındaydılar. Resmi yağmayı uygulamakla görevlendirilmiş levazım komutanı aklına gelince, Kont bir sanatçının küçümseyişle gülümsedi.

"Amma da eşekmiş!.. Bunları eski, çirkin şeyler sanıp bırakmış..."

Sonra şato sahibinin gözlerinin içine baktı.

— Bay Desnoyers, size bir diyeceğim var, uygunsuz kaçacağını sanmıyorum, hatta sizin yüreğinizi okuduğumu düşünüyorum: Bu mobilyaları ben alıp götüreceğim. Tanışmamızın bir anısı, şimdi başlamakta olan dostluğumuzun nişanesi olarak... Zira bunlar burada kalırsa paramparça olmaları tehlikesi var. Savaşçılar sanatçı gibi davranmak zorunda değiller. Ben bu güzel antikaları Almanya'da korurum, siz de dilediğiniz zaman gelip görürsünüz. Artık nasıl olsa hep bir olacağız... Dostum imparator kendini Fransızların hükümdarı ilan edecek.

Desnoyers'in gıkı çıkmadı. Bu zalim alaylı suratın, ulu senyörün sözlerini vurgulayan o bakışın karşısında ne diyebilirdi ki?..

— Savaş bitsin, size Berlin'den bir armağan gönderirim –diye ekledi beriki, koruyucu bir ses tonuyla.

Yaşlı adamdan yine yanıt çıkmadı. Duvarlarda ufak tablolardan kalmış boşluklara bakıyordu. XVIII. yüzyılın ünlü ustalarının fırçasından

çıkmaydılar. Yağma komiseri onları da önemsiz sanıp bırakmış olmalıydı. Kontun hafif bir gülümsemesi gerçekte nereye gitmiş olduklarını belli etti.

Bütün daireyi elden geçirmişti, hemen yandaki Chichì'nin yatak odasını, banyo dairesini, hatta aile kadınlarının gardırobunu bile; içinde Senyorita Desnoyers'in birkaç elbisesi duruyordu. Savaşçının elleri incecik kumaş katları arasında zevkle oyalandı, onların serin yumuşaklığını okşadı.

Bu temas Paris'i aklına getirmişti, modaları, büyük modaevlerini. Düşman kentine yaptığı ziyaretlerde en beğendiği yer Paix Caddesi'ydi.

Don Marcelo onun başından, bıyıklarından, tüm bedeninden saçılan şiddetli parfüm karmaşasını algıladı. Hanımların tuvalet masalarından gelen birkaç şişe şöminenin rafında duruyordu.

— Savaş ne pis iş! –dedi Alman–. Bu sabah bir banyo yapabildim, bir haftadır yapamıyordum; akşamüzeri bir banyo daha alacağım... Aklıma gelmişken, sevgili beyefendi; bu parfümler kaliteli gerçi, ama zarif değil. Hanımlarınızla tanışmak onuruna eriştiğimde onlara benim parfüm aldığım yerlerin adreslerini vereceğim... Ben evimde Türkiye'den gelen esanslar kullanıyorum, orada çok dostlarım var... Savaş bitsin de ailenize bir paket gönderirim.

Gözleri bir masanın üzerinde duran bazı portrelere takılmıştı. Kont, Dona Luisa'nın fotoğrafını görünce Madam Desnoyers olduğunu tahmin etti. Ardından Chichì'nin resmi karşısında gülümsedi. Ne şirindi; en beğendiği o kararlı erkek çocuğu havasıydı. Julio'nun fotoğrafına uzun uzadıya, derinlemesine baktı.

— Muhteşem bir delikanlı –dedi–. İlginç bir baş... sanatçıya yaraşır. Bir maskeli baloda büyük beğeni toplardı. Harika bir Pers prensi olurdu!.. Başında mücevherle tutturulmuş bir sorguç, göğsü çıplak, yaldızlı tavus kuşlarıyla bezeli bir siyah tunik...

Ve Desnoyers'in büyük evladını hayalinde bir doğulu hükümdarın olanca tantanasıyla giydirdi. Yaşlı adam oğlunun kendisine esinlediği ilgiden ötürü bu adama sempati duymaya başlamıştı. Yazık ki değerli ne varsa büyük bir ustalıkla seçip el koyuyordu!..

Yatağın başucunda, karısının unuttuğu bir dua kitabının üzerinde, içinde başka bir fotoğraf olan bir madalyon gözüne ilişti. Bu resim evin değildi. Bakışlarının yönünü izlemiş olan kont resmi göstermeyi istedi. Savaşçının elleri titriyordu... Tenezzül dolu, alaylı kibri bir anda yok oluverdi. Fotoğrafta "Ölüm Süvarileri"nden bir subay gülümsüyordu, üzerinde kurukafa ve kemik amblemi bulunan miğferinin altında yırtıcı kuşu andırır, pek zayıf, eğri bir profil.

— En iyi dostum –dedi hafifçe titreyen bir sesle–. Dünyada en çok sevdiğim kişidir... Düşünüyorum da şu anda belki de çarpışıyordur, öldürülebilir de!.. Aslında ben de ölebilirim!..

Don Marcelo, kontun geçmişinden bir öyküyü sezinlediğini sandı. Bu süvari hiç kuşkusuz gayrimeşru oğlu olmalıydı. O safderunluğuyla aklına başka şey gelmezdi. O sevecenlikle ancak bir baba konuşabilirdi... Ve o sevecenliğin kendisine de bulaştığını duyumsadı.

Konuşma o noktada son buldu. Savaşçı duygularını gizlemek ister gibi ona sırtını dönmüş, yatak odasından dışarı çıkmıştı. Birkaç dakika sonra alt katta bir kuyruklu piyanonun muhteşem sesi duyuldu, yağma komiseri generalin karşı çıkması üzerine alıp götürmemişti onu. Generalin sesi piyanonunkini bastırdı. Biraz boğuk bir baritondu, ama romansına tutkulu bir titreşim katıyordu. Yaşlı adam duygulandığını fark etti; sözlerini anlamadığı halde, gözleri yaşlarla doldu. Ailesini düşündü, onları çevreleyen felaketleri ve tehlikeleri, sevdiklerini yeniden bulmanın ne denli güç olacağını... Sanki müziğin çekimine kapılmışçasına ağır ağır alt kata indi. O kibirli, o alaycı adam ne büyük bir sanatçıydı! Nasıl bir ruh taşıyordu!.. Almanlar ilk bakışta sert dış görünümlerini ve disiplinlerini sergiliyorlardı, gözlerini kırpmadan en dehşet verici şeyleri yapabiliyorlardı. Aslında oldukları gibi değerlendirebilmek için onlarla iç içe yaşamak gerekiyordu.

Müzik sona erdiğinde şatonun köprüsü üzerindeydi. Bir astsubay kuğuların hendeğin sularında gezinmelerini seyrediyordu. Genç bir hukuk doktoruydu, ekselanslarının maiyetinde sekreter olarak bulunuyordu; seferberlikle silah altına alınmış bir öğretim üyesiydi.

Don Marcelo ile konuşurken hemen nereden geldiğini söyledi. Sefer emrini aldığı sırada bir özel kolejde hocaymış ve düğün hazırlığındaymış.

Tüm planları altüst olmuş.

— Ne büyük felaket beyefendi!.. Dünyanın altı üstüne geldi!.. Ama felaketin gelip çatacağını birçok kişi öngörüyorduk. Günün birinde olacağı buydu. Kapitalizm işte, kahrolası kapitalizmin suçu hepsi.

Astsubay sosyalistti. Partinin eylemlerine katıldığından kovuşturmaya uğradığını ve kariyerinin geciktirildiğini gizlemiyordu. Ama şimdilerde sosyal demokrasi imparator tarafından kabul ediliyor, en tepkici *junker*'ler tarafından övülüyordu. Hepsi birlik olmuştu. Partili milletvekilleri Reichstag'da hükümetle en uyumlu grubu oluşturuyorlardı... Geçmişinden geriye yalnızca savaşın sorumlusu olarak gördüğü kapitalizmi canla başla lanetlemesi kalmıştı.

Desnoyers yumuşak ve hoşgörülü görünen bu düşmanla tartışma cesaretini gösterdi. "Acaba gerçek sorumlu Alman militarizmi olamaz mıydı? Çatışmayı aramış ve hazırlamış, çeşitli küstahlıklarıyla her türlü uzlaşma yolunu kapatmış olamaz mıydı?.."

Sosyalist kesinlikle hayır dedi. Partisinin milletvekilleri savaşı desteklemişlerdi, öyle yapıyorlarsa bir bildikleri vardı elbet. Adamın disipline boyun eğdiği açıktı, ilerici partilerde bile egemen olan, kör ve itaatkâr, ebedi Alman disiplini. Fransız boş yere nedenleri ve olayları sıraladı, savaşın başından beri okuyageldiği her şeyi ileri sürdü. Ama sözler düşünme işlevini kendi adına başkalarına devretmeye alışkın olan bu devrimcinin sert kabuğunun üstünden kayıp gitti.

— Kim bilir! –dedi sonunda–. Belki de hata yapmışızdır. Ama şu an için her şey karmakarışık, berrak bir görüşe varabilmek için gerekli yargı öğeleri eksik. Çatışma sona erdiğinde gerçek suçluları tanıyacağız; eğer bizimkilerse hesap sorarız onlardan.

Desnoyers bu saflık karşısında az kalsın gülecekti. Kimin suçlu olduğunu bilebilmek için çatışmanın sonunu beklemek, ha!.. Ve eğer imparatorluk yenen taraf olursa, zaferin gururu içinde kim kalkar da sorumluluğun hesabını sorardı? Onlar en ufak başkaldırı belirtisi göstermeden, eylemlerini yalnızca seçim mücadeleleriyle sınırlamışlardı.

— Sorumlusu kim olursa olsun –diye sürdürdü astsubay–, bu savaş üzücü bir şey. Nice insan öldü!.. Charleroi'da bulundum ben. Modern savaşı

yakından görmek gerek. Kazanacakmışız, Paris'e girecekmişiz, öyle diyorlar, ama kesin zaferi kazanmadan önce bizimkilerden birçoğu ölecek.

Aklını işgal eden ölüm görüntülerini uzaklaştırmak için kuğuların yüzüşünü izledi, kendilerine ekmek parçaları attıkça ağır, görkemli gidişlerinin yönünü değiştiriyorlardı.

Kapıcıyla ailesi köprünün üstünden sık sık girip çıkıyorlardı. Efendilerinin istilacılarla iyi ilişkiler kurduğunu görünce, onları konutlarına hapsetmiş olan korkuyu üzerlerinden atmışlardı. Kadına Don Marcelo'nun yetkesinin o insanlarca kabul edilmesi doğal gelmişti: Efendi her zaman efendidir. Ve o yetkenin birazı da kendilerine aktarılmış gibi, ardı sıra kızıyla birlikte korkusuzca şatoya giriyor, efendisinin yatak odasına çekidüzen vermeye çalışıyordu. Almanların arasında yapayalnız kalmasın diye geceyi onun yakınında geçirmek istiyorlardı.

İki kadın kapıcı dairesinden en üst kata giyecek ve döşekler taşıdılar. Kapıcı da ekselansın ikinci banyosunu ısıtmakla meşguldü. Karısı umutsuz el kol hareketleriyle şatonun yağmalanışından yakınıyordu. Bir hazine değerinde şeyler kaybolup gitmişti!.. Son kalıntıları olsun kurtarabilmek dileğiyle, efendisini bulup şunu bunu gammazlıyordu, sanki ihtiyatla yapılan bireysel hırsızlıkları engelleyebilirmiş gibi. Kontun emir erleriyle yazmanları kolayca gizlenebilecek ne bulurlarsa ceplerine dolduruyorlardı. Gülümseyerek hatıra olarak aldıklarını söylüyorlardı. Kadın sonra esrarlı bir havayla gelip bir şey daha fitledi. Komutanlardan birini hanımın beyaz çamaşırları sakladığı çekmecelerden birini zorlayıp, en nazik iç çamaşırlarıyla bir alay işlemeyi paket ederken görmüştü.

— İşte şuydu, beyefendi –dedi birden, bahçede yazı yazan bir Almanı gösteriyordu, masanın üstüne dalların arasından süzülen eğik bir güneş ışını düşmüştü.

Don Marcelo kim olduğunu görünce şaşırdı. Komutan Blumhardt da demek!.. Ama hemen ardından yaptığına bir özür buldu. Kont örnek olduktan sonra, onun da evinden bir şeyler alıp götürmesi doğaldı. Ayrıca, el koyduğu eşyaların niteliğini de göz önüne aldı. Kendisi için değildi; karısı içindi, kızları içindi... İyi bir aile babası yani. Bir saati aşkındır masada hiç durmadan yazıyor, yazıyordu, kalemi elinde, Augusta'sıyla, Kassel'deki tüm ailesiyle sohbete girişmişti. Mallarını o iyi adamın alıp

götürmesi daha doğruydu, yoksa insanın sözünü ağzına tıkayan, saygısız bir sertlikteki o diğer kibirli subaylara kalacaktı nasıl olsa.

Kapıcının kızı Georgette'in her geçişinde başını kaldırıp onu gözleriyle izlediğini gördü. Zavallı baba!.. Hiç kuşku yok, kafası savaşın tehlikeleriyle dolu Almanya'da yaşayan iki küçük hanımı anımsıyordu. Kendisi de Chichì'yi anımsıyor, onu bir daha görememekten korkuyordu. Şatodan kapıcı konutuna gidişlerinden birinde, genç kız Alman tarafından çağrıldı. Masanın önünde dimdik, bir tehlike sezinler gibi ürkek kalakaldı, yine de gülümsemeye çabalıyordu. O arada Blumhardt kocaman dövüşçü elleriyle onun yanaklarını okşayarak bir şeyler söylemekteydi. Bu sahne Desnoyers'i duygulandırdı. Savaşın dehşet tablolarının arasından, barış dolu ve erdemli bir yaşamın anıları canlanmaktaydı. Bu düşmanın iyi bir adam olduğuna kanaat getirdi.

O nedenle, komutan masadan ayrılıp kendisine doğru geldiğinde gülümsedi. Mektubuyla koskocaman bir paketi bir ere verip, taburun posta servisinin bulunduğu kasabaya götürmesini söyledi.

— Aileme gönderiyorum –dedi–. Her dinlenme gününde mutlaka mektup atarım. Onların mektupları da benim için dünyaya değer!.. Ufak tefek birkaç hatıra da yolluyorum.

Desnoyers az kalsın itiraz edecekti. Ufak tefek denemezdi!.. Ama bir umursamazlık hareketiyle kendi cebinden yolladığı anılara rıza gösterdiğini belli etti. Komutan tatlı Augusta'yla evlatlarından söz edip duruyordu, o arada akşamın dingin ufkunda görünmez fırtına gümbürdüyordu.

— Çarpışma –diye sürdürdü Blumhardt–. Hep çarpışma!.. Herhalde sonuncusudur ve muzaffer çıkacağız. Bir haftaya varmaz, Paris'e gireriz... Ama niceleri onu göremeyecek! Ne kadar çok ölü!.. Sanırım yarın artık burada olmayız. Son direnişi kırmak için tüm ihtiyatların saldırıya geçmesi gerekecek... Aman ben ölmeyeyim de!..

Ertesi gün ölme olasılığı yüzünü bir hınç ifadesiyle kastı. Dikey bir kırışık, kaşlarını ayırıyordu. Desnoyers'e vahşi bir ifadeyle baktı, ölümünden ve ailesinin felaketinden onu sorumlu tutar gibiydi. Birkaç dakika için Desnoyers az önceki yumuşak, sıcak Blumhardt'ı tanıyamaz oldu, savaşın insanları nasıl değiştirdiğini fark etti.

Güneş batmak üzereydi ki bir astsubay –şu sosyal demokrat olan– koşarak geldi, komutanı aradı. Almanca konuştukları için Desnoyers ne dediğini anlayamadı, ama elinin işaretini izleyince şatonun girişinde, parmaklığın gerisinde, bir öbek kasabalıyla elleri tüfekli birkaç asker gördü. Blumhardt bir an düşündükten sonra, gruba doğru yürüdü, Desnoyers de ardından seğirtti.

Kasabanın gençlerinden birini gördü, iki Almanın ortasındaydı, süngülerini göğsüne doğrultmuşlardı. Benzi solgundu, balmumu solgunluğunda. İse batmış mintanı acınacak halde paramparçaydı, dövüşten çıktığı belliydi. Şakağının derisi kalkmıştı, kanıyordu. Yakınında saçı başı darmadağın bir kadın vardı, dört kız çocuğuyla ufacık bir oğlan çevresini sarmışlardı, sanki kömür deposundan çıkmışlar gibi hepsinin de üstü başı kapkaraydı.

Kadın kollarını havaya kaldırarak, anlatısı iniltilerle kesilerek konuşuyordu, ne dediğini anlayamayan askerlere boş yere laf anlatmaya çalışıyordu. Birliğe komuta eden astsubay komutanla Almanca konuştu, kadınsa Desnoyers'e yöneldi. Şato sahibini görünce, sanki o kendisini kurtarabilirmiş gibi birden sakinleşivermişti.

O delikanlı oğluydu. Bir gün öncesinden beri yakılan evlerinin enkazında gizlenmişlerdi. Dumandan boğularak ölmekten kurtulmuşlardı, ama açlık yüzünden ortaya çıkmışlardı. Almanlar oğlunu görünce dövmüşlerdi, kurşuna dizmek istiyorlardı, çünkü tüm delikanlıları kurşuna dizmişlerdi. Çocuğun yirmi yaşında olduğunu sanıyorlardı; askerlik yapacak yaşta olduğuna hükmetmişlerdi, Fransız ordusuna katılmasını engellemek için idam edeceklerdi.

— Yalan! –diye haykırdı kadın–. On sekizinden fazla değil... On sekiz bile değildir... daha küçük: Ancak on yedi yaşında.

Peşi sıra gelmiş olan diğer kadınlara dönüp tanık olmalarını istiyordu; onlar da yine öyle perişan, kir pas içinde kadınlardı, yüzleri kapkara kesilmiş, üstleri başları lime lime, yangın, sefalet, ceset kokuyorlardı. Hepsi de evetliyor, çığlıklarıyla anneye katılıyorlardı. Bazıları tanıklıklarını daha ileri götürüyor, delikanlı on altı yaşında diyorlardı... ne on altısı, on beş. O kadın bağrışmasına, ağabeylerine korkudan irileşmiş gözlerle bakan ufaklıkların sızlanmaları ekleniyordu.

Komutan, astsubayı dinlerken tutsağı inceledi. Belediye memurlarından biri sersemleyerek, ölüm hükmünü imzaladığını düşünmeksizin, yirmi yaşında olduğunu açığa vurmuştu.

— Yalan! –diye yineledi anne, ne konuştuklarını içgüdüsüyle sezmişti–. O adam doğrusunu bilmiyor... Oğlum gürbüzdür, olduğundan büyük gösterir, ama yirmi yaşında değil... Beyefendi onu tanıyor, söyleyebilir. Öyle değil mi Bay Desnoyers?

Umutsuz annenin kendisinden yardım istediğini gören Don Marcelo bir şeyler yapmak gereğini duyarak komutana yöneldi. Çocuğu tanıyordu –aslında daha önce gördüğünü hiç anımsamıyordu–, yirmi yaşından küçük olduğunu düşünüyordu.

— Hem öyle olsa bile –diye ekledi–, bu bir insanı kurşuna dizmeyi gerektirecek bir suç mu?

Blumhardt yanıt vermiyordu. Yeniden amir durumuna geldiğinden beri Don Marcelo'nun varlığını unutmuş gibiydi. Bir şey söyleyecek, bir buyruk verecek oldu, ama duraksadı. En iyisi ekselanslarının fikrini sormaktı. Onun şatoya yöneldiğini gören Desnoyers de peşine takıldı.

— Komutanım, olamaz bu –diye söze başladı–. Anlamı yok bunun. Bir insanı yirmi yaşında olabilir diye kurşuna dizmek!..

Ama komutan tek söz etmeden yürümesini sürdürüyordu. Köprüyü geçerken piyanonun sesini duydular. Bu Desnoyers'e iyi bir işaretmiş gibi geldi. Tutkulu sesiyle onu duygulandıran sanatçı kurtarıcı sözü söyleyecekti.

Salona girdiğinde ekselanslarını tanımakta gecikti. Piyanonun önünde sırtında yalnız bir Japon kimonosu olan bir adam gördü, üstü yaldızlı kuşlarla bezeli, pembe renkli bu kadın kimonosu, kızı Chichì'nindi. Başka bir durumda olsa kahkahayı basardı: Bu pek zayıf, kemikli, zalim gözlü savaşçının kaslı kolları giysinin yenlerinden çıkıyordu, bileklerinden birinde altın bileziği pırıldıyordu. Banyodan çıktıktan sonra üniformasını giyme zamanını geciktiriyor, Berlin'deki doğulu giysilerinin eşi olan o kadın tuniğinin ipeksi dokunuşunun keyfini sürüyordu. Generalinin görünümü karşısında Blumhardt en ufak şaşkınlık belirtisi göstermedi.

Hazır ol konumunda dimdik, kendi dilinde konuştu, Kont ise parmaklarını tuşların üzerinde gezdirirken sıkıntılı bir havayla dinliyordu.

Yakındaki pencereden güneşin batışı görünüyor, piyanoyla icracısını bir yaldız bulutuna sarıyordu. Odaya pencereden günbatımının olanca şiiri dalıyordu; ağaç dallarının fısıltısı, kuşların can çekişen ötüşleri, güneşin son ışınlarında kıvılcımlar gibi pırıldayan böceklerin vızıltısı. O uygunsuz ziyaretin melankolik düşlemini yarıda kestiğini gören ekselans, komutanın anlatısını bir tek buyurgan hareket ve bir sözcükle kesti... bir tek sözcük, başka şey demedi. Piyanonun tahtasını yavaş yavaş yakmakta olan bir Türk sigarasından birkaç nefes çekti, ardından elleri yeniden fildişi tuşların üstüne düştü, alacakaranlığın esinlediği belirsiz, sevecen doğaçlamasına yeniden başladı.

— Teşekkürler ekselans –dedi yaşlı adam, hayırsever yanıtını sezinleyerek.

Komutan ortadan yok olmuştu. Evin dışında da rastlayamadı ona. Bir asker parmaklığın yanında atını sürerek buyruğu aktarıyordu. Nöbetçinin çığlık çığlığa bağıran kadın ve çocuk kalabalığını dipçik darbeleriyle uzaklaştırdığını gördü. Kuşkusuz generalin bağışlamasının ardından hepsi kasabaya doğru uzaklaşmaktaydılar... Şatoya giden yolun ortasındaydı ki birçok sesin bir ağızdan kopardığı bir feryat işitildi, ancak kadın umutsuzluğunun koparabileceği tüyler ürpertici bir çığlık. Aynı anda havayı şiddetli silah sesleri yırttı, bir gün önce tanımayı öğrendiği bir takırtı. Tüfek atışları!.. Parmaklığın öteki yanında sert bir gidip gelme işitti, güçlü kollarla yakalanmış, çırpınan kadınlar, korkunun pençesinde tabana kuvvet kaçan kadınlar. Dehşet içinde bir kadın gördü, elleri başında, feryat figan kendisine doğru koşuyordu. Kapıcının karısıydı, az önce kadınlar kalabalığına katılmıştı.

— Gitmeyin efendim! –diye bağırdı, onun yolunu keserek–. Öldürdüler onu... kurşuna dizdiler şimdi.

Don Marcelo şaşkınlıktan donakaldı. Kurşuna dizdiler, ha!.. Ya generalin sözü?.. Ne yaptığını bilemeden şatoya doğru koştu, birden salonda buldu kendini. Ekselans hâlâ piyanonun önündeydi. Şimdi alçak sesle şarkı söylüyordu, anılarının şiiriyle nemlenmişti gözleri. Ama yaşlı adam onu dinleyecek durumda değildi.

— Ekselans, kurşuna dizdiler onu... Siz emir verdiğiniz halde öldürdüler.

Komutanın gülümsemesinden yanılmış olduğunu kavrayıverdi.

—Savaş bu, aziz beyefendi –dedi ellerini tuşlardan kaldırmadan–. Savaşın acımasız gerekleri... Yarınki düşmanımızı yok etmek her zaman ihtiyatlı bir iştir.

Sonra bir öğretmen edasıyla, sanki bir ders veriyormuşçasına, yaşama sanatının büyük hocaları olan doğululardan dem vurmaya başladı. En hayran olduğu kişilerden biri de kuşkusuz Türk fethinin sultanıydı, hasımlarının oğullarını kendi elleriyle boğduğu söyleniyormuş. "Düşmanlarımız dünyaya at üstünde, ellerinde mızraklarıyla gelmezler –diyordu kahraman–. Herkes gibi birer bebek olarak doğarlar, büyümeden önce yok edilmelerinde yarar vardır."

Desnoyers onu anlayamadan dinliyordu. Kafasında bir tek düşünce vardı. İyi yürekli sandığı bu adam, şarkı söylerken yüreği sızlayan bu duygusal kişi, ellerini öyle tuşlarda gezdirirken, soğukkanlılıkla idam emrini vermişti!..

Kont bir sabırsızlık belirtisi gösterdi. Desnoyers çekilebilirdi, ondan sonra da ses çıkarmasındı, işlerine karışmasındı. Ardından ona sırtını döndü, parmaklarını piyanonun tuşlarında gezdirerek kendini uyumlu melankolisine bıraktı.

Don Marcelo için dört gün sürecek saçma bir yaşam başladı, o dört günde başına en inanılmaz olaylar geldi. Kişisel tarihçesinde o dönem ara ara dehşet verici görüntülerle kesilen upuzun bir şaşkınlık ayracı olacaktı.

Bu adamlarla bir daha karşılaşmak istemedi, kendi yatak odasından kaçtı, son katta, kapıcı ailesinin seçtiğinin yakınında bir hizmetçi odasına sığındı. İyi yürekli kapıcı kadın gece bastırırken ona yiyecek bir şeyler getirdiyse de boşuna; yemek yiyecek durumda değildi. Yatağa uzanmıştı. Karanlıkta durmayı, düşünceleriyle baş başa kalmayı yeğliyordu. Ne zaman sona erecekti acaba bu bunalım!..

Yıllar önce yaptığı bir Londra yolculuğunu anımsadı. Hayalinde British Museum'u görüyordu, hayvansı bir insanlığın kalıntılarıymış gibi yüreğini dehşetle doldurmuş olan birtakım Asur kabartmalarını. Savaşçılar köyleri

yakıyorlar, tutsakların topu birden boğazlanıyor, boyunlarından zincire vurulmuş, yürüyen barışçı köylü kalabalığı, saf saf dizilmiş köleler oluşturuyordu. Yaşadığı uygarlığın büyüklüğünü hiç o anki kadar açık seçik görmemişti. Hâlâ ara sıra savaşlar oluyordu, ama insanlığın ilerleyişiyle onlar da bir düzene sokulmuştu. Tutsakların yaşamı kutsal sayılıyordu, köylere dokunulmuyordu, insanların birbirlerini nasıl öldürecekleri, milletlerin birbirlerine elden gelen en az zararı verecek biçimde nasıl savaşmaları gerektiği konusunda bütün bir uluslararası hukuk külliyatı bulunuyordu... Oysa şimdi savaşın gerçeğiyle yüz yüze gelmişti. Binlerce yıl öncesinin aynıydı! Miğferli adamlar, mavi tepelikli, kıvır kıvır sakallı, parfümler içindeki zalim satrapların aynını yapıyorlardı. Hasım silah taşımasa da kurşuna diziliyordu; tutsak dipçikle vura vura öldürülüyordu; sivil halklar, eski çağların esirleri örneği, kitle halinde Almanya yollarına düşüyorlardı. İlerleme dedikleri şey neye yaramıştı öyleyse? Nerede kalmıştı uygarlık?..

Gözlerine bir mum ışığının vurmasıyla uyandı. Kapıcının karısı bir kez daha yukarı çıkmış, bir şey istiyor mu diye soruyordu.

— Ama ne gece!.. Nasıl bağıra çağıra şarkı söylediklerini bir duysanız. Boşalttıkları şişeleri görseniz!.. Yemek salonundalar. Hiç görmeyin daha iyi... Şimdi eğlenmek için mobilyaları kırıp döküyorlar. Kont bile zilzurna; sizinle konuşan o komutan da sarhoş, öbürleri de. Bazıları yarı çıplak dans ediyorlar.

Aslında tüm ayrıntıları aktarmak istiyor değildi, ama kadın çenebazlığı saygılı davranma niyetini bastırdı. Bazı genç subaylar hanımların şapkalarını, elbiselerini giymişler, çığlıklar atarak, kadın gibi kırıtarak dans ediyorlardı. İçlerinden biri üstünde küçük hanımın bir kombinezonundan başka şey bulunmaksızın ortaya çıkınca heyecanlı bir kükremeyle karşılanmıştı... Birçoğu besin artıklarını halıların üstüne ya da mobilyaların çekmecelerine boşaltmaktan hain bir zevk alıyor, sonra ellerine geçen nazik kumaşlarla temizleniyorlardı.

Ev sahibi kadını susturdu. Bütün bunları öğrenecekti de ne olacaktı sanki?..

— Ve biz de onlara hizmet etmek zorundayız!.. –diye sürdürdü kadın sızlanarak–. Çıldırmışlar; bambaşka insanlar olup çıktılar. Erler diyor ki

şafakla yola çıkacaklarmış. Büyük bir çarpışma varmış, kazanacaklarmış, ama mutlaka hepsinin katılması lazımmış... Zavallı kocam dayanamıyor artık. O kadar aşağılandık ki... Ya kızım!.. Kızım!...

En büyük kaygısı oydu. Onu bir yerlere gizlemişti, ama alkol başlarına vurmuş bu erkeklerin bazılarının ortalıkta dolaşmalarını tedirginlikle izliyordu. Hepsinin en tehlikelisi de Georgette'i babaca okşamış olan o komutandı.

Kızının güvenliği için duyduğu korkuyla, birkaç kez daha yanıp yakıldıktan sonra çekip gitti.

— Tanrı dünyayı unutmuş galiba... Ah, başımıza daha neler gelecek!

Şimdi Don Marcelo'nun uyuyacak hali kalmamıştı. Açık pencereden dingin bir gecenin yumuşak aydınlığı giriyordu. Topçu ateşi sürüyordu, çarpışma karanlıkta uzamıştı. Şatonun dibinde erler ilahiyi andıran ağır tempolu bir ezgi söylüyorlardı. Binanın içinde bir gürültü patladı; hayvansı kahkahalar, kırılan mobilya çatırtıları, keyifli bir kovalamacanın koşuşturması. Bu cehennemden ne zaman çıkabilecekti?.. Aradan uzun bir zaman geçti; uykuya dalmadı, ancak çevresinde olanların bilincini yitirdi. Apansızın yatağında doğruldu. Yakınında, aynı katta, bir kapı boğuk bir gürültüyle kırılmıştı, şiddetli omuzlamalara dayanamamıştı. Kadın çığlıkları, ağlamalar, umutsuz yalvarmalar, boğuşma sesleri, sendeleyen adımlar, bedenlerin duvarlara çarptığı işitildi. Desnoyers'in içine doğdu: Georgette'ti bu, çığlık çığlığa kendini savunuyordu. Ayaklarını yere indirmesine vakit kalmamıştı ki, bir erkek sesi duyuldu, kapıcı olduğuna emindi:

— Ah, haydut seni!..

Ardından bir boğuşma patırtısı daha... bir el silah... sessizlik.

Merdivene bağlanan geniş koridora çıktığında ışıklar gördü, bir sürü adam basamakları atlayarak yukarı koşuyorlardı. Can çekişerek inleyen bir gövdeye takıldı ayağı, az kalsın düşecekti. Kapıcısı ayaklarının dibindeydi, göğsü körük gibi inip kalkıyordu. Gözleri camlaşmış, fal taşı gibi açılmıştı; ağzı kanla dolmuştu... yanı başında bir mutfak bıçağı parlıyordu. Sonra eli tabancalı bir adam gördü, aynı zamanda öteki eliyle başka birisinin içeriden açmaya çalıştığı bir kapıyı tutuyordu. Yeşilimtırak solgunluğuna ve çılgın

bakışlarına karşın tanıdı onu. Blumhardt'tı, yüzünde korkunç, hayvansı bir kibir ve saygısızlık ifadesiyle korku saçan, tanınmaz olmuş bir Blumhardt.

Olanı gözlerinde canlandırdı: Adam şatoyu dolaşarak göz koyduğu avı aramıştı, tedirgin baba onu adım adım izlemişti, kız feryadı koparmıştı; eline geçirebildiği silahla hasta kapıcının ve sırtını zafere dayayan bu savaşçının eşitsiz boğuşması... Gençlik yıllarının öfkesi yüreğinde cüretkâr bir sel gibi kabardı. Ölürse ölsündü, ne önemi vardı?..

— Seni haydut seni! –diye kükredi o da öbürü gibi.

Ve yumruklarını sıkarak Almanın üstüne yürüdü. Adam tabancayı iki gözünün ortasına dayadı, soğukkanlılıkla gülüyordu. Ateş edecekti ki... Yukarı tırmananların itmesiyle Desnoyers yere yuvarlandı. Gövdesine birkaç darbe yedi; istilacıların ağır çizmelerin topukları çekiç gibi indi üstüne. Yüzünde sıcak bir sıvı duydu. Kandı!.. Kendi kanı mıydı, yoksa hırlayarak can veren öteki bedenin miydi, bilmiyordu. Derken birkaç elin onu yerden kaldırıp bir adamın önüne ittiklerini duydu. Ekselanslarıydı bu, üniformasının göğsü bağrı açılmıştı, şarap kokusu saçıyordu. Gözleri de elleri gibi titremekteydi.

— Aziz beyefendi –dedi aşağılayıcı alaycılığını yeniden toparlamaya çabalayarak–, size bir öğüt vermiştim, bizim işlerimize burnunuzu sokmayın diye, hiç kulak asmamışsınız. Saygısızlığınızın cezasını çekin öyleyse.

Bir buyruk verdi, yaşlı adam merdivenden aşağı, mahzenlere doğru iteklendiğini duydu. Kendisini sürükleyenler bir astsubayın emrindeki erlerdi. Sosyalisti tanıdı. Genç profesör içlerinde sarhoş olmayan tek kişiydi, ama kaya gibi dimdik, vahşi bir disiplin içinde erişilmez duruyordu.

Onu yer hizasında bir ufacık pencereden başka soluk alacak menfezi bulunmayan, tavanı kubbeli bir bodruma soktu. Bu mağarada bir alay şişe kırığı, iki kasa ve biraz samandan başka şey yoktu.

— Bir komutana hakaret etmiş bulunuyorsunuz –dedi astsubay sertçe–, hiç kuşkusuz şafakla kurşuna dizileceksiniz... Tek kurtuluşunuz, dua edin eğlenti böyle sürsün de sizi unutsunlar.

Kapı şatonun bütün kapıları gibi kırılmış olduğundan, önüne bir alay mobilyayla kasa yığdırdı.

Don Marcelo gecenin kalanını soğuktan titreyerek geçirdi. O an için tek kaygısı buydu. Yaşamından vazgeçmişti; sevdiklerinin imgeleri bile belleğinden silinmeye başladı. Karanlıkta el yordamıyla iki kasanın üzerine uzanıp samanlarla ısınmaya çabaladı. Şafağın meltemi pencerecikten içeri esmeye başladığında yavaş yavaş ağır bir uykuya daldı, hayvanlaştırıcı bir uyku, ölüm mahkûmlarınınkine ya da bir düello sabahının arifesindekine eş. Almanca bağrışmalar, dörtnala atlar, uzaklarda istilacı taburlarının borazan ve trampet çalışlarını andıran davul ve ıslık sesleri işitti... Derken çevresinin bilincini hepten yitirdi.

Gözlerini yeniden açtığında, pencerecikten sızan bir güneş ışını duvarda altından bir dikdörtgen çiziyor, sarkan örümcek ağlarına bir saray görkemi veriyordu. Birisi kapıdaki barikatı açmaya çabalamaktaydı. Bir kadın sesi, çekingen, acıklı, birkaç kez çağırdı onu.

— Beyefendi, orada mısınız?

Bir sıçrayışta ayağa kalktı, dışarıdan yapılanlara yardımcı olmak isteyerek kapıyı kuvvetle itti. İstilacılar gitmiş olmalı, diye düşündü. Yoksa kapıcı kadının onu hapsinden çıkarmaya gelmesi mümkün olmazdı.

— Evet, çekip gittiler –dedi kadın–. Şatoda kimse kalmadı.

Mahzenin girişi açıldığında Don Marcelo zavallı kadını gözleri kıpkırmızı, yüzü bir deri bir kemik kalmış, saçı başı darmadağın gördü. Gece onun hayatına birçok yılın yükünü birden yığmıştı. Efendisini karşısında görünce tüm enerjisi bir anda yok oldu. "Beyefendi... beyefendi!" diye inledi hıçkırıklar arasında. Sonra gözyaşları içinde kendini onun kollarına attı.

Don Marcelo hiçbir şey bilmek istemiyordu; gerçeklerden korkuyordu. Yine de kapıcıyı sormadan edemedi. Şimdi uyanmış ve özgürdü ya, bir an için bir gece önce gördüklerinin bir karabasan olduğu umuduna kapılmıştı. Belki de adamcağız hâlâ hayattaydı...

— Vurdular onu, efendim... Hani iyi gibi görünen bir asker vardı ya, o öldürdü... Ölüsü nerede, bilmiyorum bile, hiç kimse söylemek istemedi.

Cesedin hendekte olmasından kuşkulanıyordu. Yemyeşil, dingin sular esrarlı biçimde gecenin sunağının üstünü örtmüş olmalıydı... Desnoyers annenin başka bir felaketten ötürü daha da kaygılı olduğunu sezinledi ve çekinerek sustu. Konuyu açan kadın oldu, acılı yakınmalar arasında... Georgette kapıcı dairesindeydi; istilacılar gider gitmez dehşet içinde şatodan kaçmıştı. Adamlar son dakikaya kadar salıvermemişlerdi onu.

— Efendim, ne halde, hiç görmeyin daha iyi... Siz olup bitenlerden söz edersiniz diye tir tir titreyip ağlıyor. Çıldırmış gibi; keşke ölsem diyor. Ah, zavallı kızım!.. Bu canavarların cezasını kimse vermeyecek mi?..

Mahzenden çıkmışlardı, köprüyü geçtiler. Kadın gözlerini yeşil bir yüzey halinde duran sulara dikti. Suyun üzerinde bir kuğunun cesedi sürükleniyordu. Yola çıkmadan önce, atlarını eyerlerken, iki subay eğlence olsun diye göldeki canlıları tabancayla avlamışlardı. Su bitkilerine kanlar bulaşmıştı; yaprakları arasında, bir çamaşırcı kadının elinden kaçırdığı parçaları andıran pörsümüş beyaz toplar yüzüyordu.

Don Marcelo ile kadın yürekleri sızlayarak bakıştılar. Gün ışığında birbirlerinin sefaletini ve ihtiyarlayışını görerek karşılıklı acındılar.

Kadın kızını düşününce üstüne yeniden bir canlılık geldi. O insanların geçişi her şeyi mahvetmişti; koca şatoda mutfakta unutulmuş birkaç parça kuru ekmekten başka yiyecek kalmamıştı. "Yaşamak lazım efendim... Yaşamak lazım, yalnızca Tanrı'nın onları nasıl cezalandırdığını görmek için olsun yaşamak lazım..." Yaşlı adam üzüntüyle omuz silkti: Tanrı mı?.. Ama kadın haklıydı, yaşamak gerekiyordu.

İlk gençliğinin, Yeni Dünya'nın uçsuz bucaksız toprak denizlerinde hayvan sürülerini güttüğü zamanların cesaretiyle kendini parkından dışarıya attı. Güneşin alnında, sarı-yeşil gülümseyen vadiyi gördü; öbek öbek ağaçlar; hasattan kalmış sert saplarıyla sarımsı tarla dörtgenleri; üzerinde kuşlar cıvıldayan çitler; bin beş yüz yıl boyunca onlarca kuşak tarafından özenle bakılmış bir kırın olanca yaz görkemi. Buna karşın yapayalnız hissetti kendini, kaderin eline bırakılmıştı, açlık tehlikesiyle karşı karşıyaydı; And Dağları'nın korkunç yüksekliklerini, akşamdan akşama kartalların kanat çırpışlarıyla bozulan ölümcül bir sessizliğe bürünmüş eğri büğrü doruklarını aştığı zamanlardan daha yalnızdı. Kimsecikler yoktu... Gözleri bir tek hareketli nokta seçemedi; her şey sabit, kıpırtısız, donmuş

kalmıştı, ufukta yuvarlanan gök gürültüsünün korkusuyla büzüşmüşe benziyordu.

Kasabaya doğru yürüdü, kapkara duvar kitlesinin arasında sağlam kalmış birkaç kulübeyle, kiremitsiz, haçı ateşten bükülmüş bir çan kulesi. Şişelerle, yanmış tahta parçalarıyla, islenmiş enkazla dolu sokaklarda da kimsecikler yoktu. Cesetler ortadan yok olmuştu, ama mide bulandırıcı bir çürümüş yağ, yanmış et kokusu insanın burun deliklerine yapışıp kalıyordu. Kasabayı bir baştan bir başa geçti, atlıların barikatına kadar ulaştı. Yolun bir kenarında arabalar hâlâ duruyordu. Tam kasabalıları kurşuna dizdikleri noktada bir toprak yığını gördü. Yer hizasında iki ayakla bir el açıkta kalmıştı. Yaklaştığında cesetleri açıkta bırakan o sığ çukurdan birtakım kara çıkınlar uzaklaştı. Sert kanatlar havayı dövdü, öfkeli gaklamalarla uzaklaştılar.

Geçtiği yerlere geri döndü. Birazcık sağlam kalmış evlerin önünde sesleniyor, başını açık bulduğu ya da kanatları tam yanmamış kapılardan, pencerelerden içeri uzatıyordu. Villeblanche'da hiç kimse kalmamış mıydı yoksa?.. Yıkıntılar arasında bir şey kıpırdadı, yılanımsı bir şey, emekleyerek ilerliyor, inine süzülmek için gerilemeye hazır, yerde sürünürken korkuyla duraklıyordu. Derken birden sakinleşen o yaratık doğruldu. Bir adamdı, bir ihtiyar. Onun "Bir şey yok!" diye bağırmasıyla başka insan müsveddeleri de ortada belirdiler, uzaktan görünmelerine neden olan dikey konumlarından vazgeçmiş zavallı yaratıklardı, tozun içinde kayabilen, toprağın bağrına kayıp kaybolabilen alt düzeydeki varlıklara imrenir olmuşlardı. Çoğu kir pas içinde kapkara kesilmiş, saçları başları birbirine karışmış kadınlarla çocuklardı, gözlerinde hayvanca bir açlığın parıltısı, sarkmış çenelerinde güçsüz hayvanların çaresizliği. Evlerinin enkazı arasında gizlenmiş yaşıyorlardı. Korku onlara açlığı unutturmuştu; ama düşmanların uzaklaştığını görünce, dehşet dolu saatlerin uyuşturduğu tüm gereksinimleri birdenbire belirivermişti.

Desnoyers çevresini serüvenli yolculukları sırasında rastladığı aç, hayvansı bir İndio kabilesi sarmış sandı. Paris'ten bir miktar altın para getirmişti, bir tanesini çıkarıp güneşte parıldattı. Ekmeğe ihtiyacı vardı, herhangi bir yiyeceğe ihtiyacı vardı; bedelini pazarlıksız ödemeye hazırdı.

Altını görenlerde heves ve açgözlülük bakışları belirdi; ama bu izlenim uzun sürmedi. Gözler sarı yuvarlağa umursamazlıkla bakar oldu. Don Marcelo anladı ki mucizeler yaratan bu fetiş, gücünü yitirmiştir. Hepsi

birlikte, sanki bir cenazenin önünde yakınıyorlarmışçasına, ağır, acıklı bir sesle bir felaket ve dehşet korosu oluşturmuşlardı: "Efendim, kocamı öldürdüler..." – "Yavrularım efendim, iki çocuğum gitti." – "Efendim, bütün erkekleri tutsak alıp götürdüler; Almanya'da tarlada çalıştıracaklarmış..." – "Bir parça ekmek efendim, yavrularım açlıktan ölüyor."

Bir kadın ölümden beter bir şeyden yakınıyordu: "Kızım!.. Zavallı kızım!" Bakışlarındaki nefret ve çılgınlık gizli trajedisini açığa vuruyordu; feryatlarıyla gözyaşları şatoda tıpkı onun gibi bağıran öteki anayı anımsatıyordu. Oyuklardan birinin dibinde duruyordu kurban, yorgunluktan perişan, bedeni hezeyanlarla sarsılıyordu, art arda, suratları maymunsu bir coşkuyla yayvanlaşmış hayvansı saldırganları görüyordu hâlâ gözleri.

Sefiller alayı zenginliğini hepsinin bildiği bu adamın çevresini sarmış, ellerini uzatıyorlardı. Kadınlar elleri, yüzleri sarıya çalan, gözleri açlıktan donuklaşmış, belli belirsiz soluk alan yavrularını gösteriyorlardı. "Ekmek... ekmek!" diye yakarıyorlardı, sanki o bir mucize yaratabilecekmiş gibi. Oysa o da oraya aynı şey için yalvarmaya gitmişti!.. Çabasının yararsızlığını fark ederek kaçtı oradan.

Umutsuzluk içinde mülküne geri döndüğünde, baktı ki kocaman otomobiller ve atlı adamlar yolu doldurmuşlar, upuzun bir konvoy oluşturuyorlar. Onunla aynı yöne gidiyorlardı. Şatonun parkına girdiği sırada bir öbek Alman bir telefon hattının kablolarını döşemekteydiler. Altüst olmuş odaları dolaşmışlar, Yüzbaşı von Hartrott'un çiziktirdiği yazıya bakıp kahkahalarla gülüyorlardı: "Lütfen yağmalamayın..." Bu mizahı çok zekice buluyorlardı, tam Alman nüktesi.

Konvoy parkı istila etti. Otomobillerle kamyonların üzerinde Kızılhaç işareti vardı. Subaylar gibi yeşil üniformalı ve silahlı olan doktorlar onların cesaret kırıcı kibrine, itici katılığına öykünüyorlardı. Kamyonlardan yüzlerce sahra yatağı çıkarılıp sıra sıra diziliyordu; kalmış birkaç parça mobilya da ağaçların dibine yığınlar halinde atıldı. Öbek öbek askerler kısa, sert emirlere robotsu bir dakiklikle baş eğiyorlardı. Bir eczane, bir yoğun ilaç kokusu odalara yayıldı, gece âleminin izlerini silmek üzere duvarları yıkadıkları antiseptiklerin kokusuna karıştı. Daha sonra beyaz giysili kadınlar gördü, masmavi bakışlı, mısır püskülü saçlı, genç irisi kızlar. Desnoyers'i sanki hiç görmüyorlarmış gibi birkaç kez itip kaktılar. Rahibeye benziyorlardı, ama elbiselerinin altında tabancaları vardı.

Öğleüstü yeni yeni otomobiller gelmeye koyuldu, şatonun tepesinde dalgalanmaya başlayan üzeri kızıl haçlı koskocaman beyaz bayrağı izliyorlardı. Marne yönünden geliyorlardı; karoserleri mermilerden eğri büğrüydü; camlarında yıldız biçimi kırıklar göze çarpıyordu. İçlerinden inen adamların ardı arkası kesilmiyordu, kimileri kendi ayağıyla geliyordu, kimilerini muşamba sedyelerle indiriyorlardı: Solgun ya da kırmızı suratlar, kartal gibi ya da basık profiller, sarışın başlar ya da kan lekeli beyaz sargılara sarılı kafalar; kabadayı gülüşlü ağızlar ya da morarmış dudakları acıyla inleyen ağızlar; mumya sargılarıyla bağlanmış çeneler; görünürde ağır yarası olmadan can çekişen devler; konuşan, sigara içen bir kafanın altında biçimden çıkmış gövdeler; ilkyardımın sargıları arasından kırmızı bir sıvı yayan sarkık parçalarıyla bacaklar; kuru dallar gibi cansız sarkan kollar; eksik kol ve bacakların acıklı boşluğunu sezdiren parçalanmış üniformalar.

Bu acı seli şatoyu kaplayıverdi. Birkaç saate kalmadan her yan doluvermişti; bir tek boş yatak kalmamıştı; son sedyeler ağaçların gölgesine bırakıldı. Telefonlar hiç durmadan işliyordu; boyunları fularlı telefon görevlileri o yandan o yana koşuşturuyor, arı gibi çalışıyorlardı; insan yaşamını hoyratça ve hızlı kurtarma işlemleri uygulanmaktaydı. Ölenlerden kalan boş yataklara yeni gelenler yatırılıyordu. Desnoyers kan damlayan sepetler gördü, içleri biçimden çıkmış etlerle doluydu; kas parçaları, kırık kemikler, bütün bir kol ya da bacak. Bu artıkları taşıyanlar götürüp parkın bir ucundaki bir meydancığa gömüyorlardı, Chichì'nin en sevdiği okuma köşesine.

Çifter çifter erler şato sahibinin kendisinin olduğunu fark ettiği çarşaflara sarılmış bir şeyler taşıyorlardı. Taşıdıkları çıkınlar cesetlerdi. Park mezarlığa dönüşmekteydi. Ölülerle tedavi artıklarını gömmeye meydancık yetmez olmuştu: Şatonun hemen yakınında yeni çukurlar kazılıyordu. Elleri kürekli Almanlar bu cenaze işlemi için yardımcı bulmuşlardı. Bir düzine kadar tutsak kasabalı toprağı kazıyor, cesetleri indirmeye yardım ediyorlardı. Şimdi artık ölüleri çukurun kenarına kadar el arabasıyla götürüyorlar, bir yıkıntının enkazıymışlar gibi deviriveriyorlardı. Don Marcelo düşman ölülerinin sayısının giderek arttığını gördükçe canavarca bir zevk alıyordu, ama aynı zamanda sonsuza değin arazisine yerleşen bu davetsiz konuk selinden yakınıyordu.

Gece bastırırken, onca sarsıntıdan ötürü perişan, açlıktan kıvranmaya başladı. Ağzına kapıcının dul eşinin mutfakta bulabildiği ekmek parçalarından birinden başka şey koymamıştı. Kalanını kadıncağızla kızına bırakmıştı. Georgette'in umutsuzluğu da açlık kadar büyük bir işkence oldu. Kız onu görünce utanarak kaçmaya çalışıyordu.

— Beyefendi görmesin beni! –diye sızlanıyordu, yüzünü gizleyerek.

Beyefendi de kapıcı dairesine her girişinde, sanki varlığı tecavüzün anısını daha da şiddetlendirirmiş gibi, ona yaklaşmamaya özen gösteriyordu.

Şiddetli ihtiyacın dürtüsüyle, bazısı Fransızca bilen doktorlara yanaşayım dedi. Hiç kulak asmadılar; isteklerinde ısrarlı olunca sertçe bir yana ittiler... kendi mallarının ortasında açlıktan ölecek değildi ya! Bu insanlar yemek yiyorlardı; sert tavırlı hemşireler mutfağına yerleşmişlerdi... Ama haline acıyacak birini buluncaya değin epeyi süre geçti, perişanlığını oradan oraya sürüklüyordu, sefaletten ihtiyarlamış bir yaşlı adamdı, bir gece önce yediği darbelerin ağrısını tüm bedeninde duyuyordu. Açlığın işkencesini ıssız ovalarda yaptığı yolculuklarda hiç duymadığı gibi duydu, insanların arasında, uygar bir ülkede, üzerinde altın dolu bir kemer taşırken açlık; kendi malı olan toprakların ve binaların ortasındaydı, ama hepsine kendisini anlamaya tenezzül etmeyen kişiler el koymuşlardı. Ve yaşamının son deminde bu duruma düşmek için milyonlar biriktirip Avrupa'ya gelmişti!.. Ah, kaderin cilvesi!..

Bir sıhhiye memuru gördü, sırtını bir ağaç gövdesine dayamış, bir ekmekle bir parça sucuk yemeye hazırlanıyordu. İriyarı, sağlam yapılı, güçlü çenesi göz alıcı kızıl bir sakalla çevrili olan bu adamı haset dolu gözlerle süzdü. Parmaklarının arasında bir altın parayı sessiz bir çağrıyla uzattı ona. Altını gören Almanın gözleri parladı; keyifli bir gülümsemeyle ağzı kulaklarına gitti.

— *Ja* –dedi, karşısındakinin yüz ifadesini anlayarak.

Ve parayı alıp elindeki yiyecekleri ona aktardı.

Don Marcelo açgözlü gibi yutmaya başladı. Mezarlığa dönüşen bahçesinin ortasında, içinde yüzlerce insanın inleyerek can çekiştiği yağmalanmış şatosunun karşısındaydı ve beslenmenin verdiği duyusal

doyumun hiç bu andaki kadar tadına varmamıştı. Gözlerinin önünden gri bir kol geçti. Almandı bu, mutfaktan iki somun ekmekle bir parça et alıp dönmüştü. Gülümseyerek yineledi: "*Ja*?.." Yaşlı adam kendisine bir altın para daha verdikten sonra o yiyecekleri kapıcı dairesine sığınmış olan iki kadına götürebildi.

Gece boyunca –dehşet görüntüleriyle kesilen uykusuz, acılı gece– topçu ateşinin gürleyişi yaklaşıyor gibi geldi. Belli belirsiz bir farktı; belki de seslerin yoğunluğunu artıran gecenin sessizliğinin etkisiydi. Cepheden otomobiller geliyordu durmadan, parçalanmış et yüklerini boşaltıyor, gerisingeri dönüyorlardı. Desnoyers kendi şatosunun yüz kilometreyi aşan bir mesafede sıralanmış birçok hastaneden yalnızca biri olduğunu düşündü, öte yandan, Fransızların ardında da benzeri merkezler bulunuyordu ve hepsinde de aynı hareketlilik egemendi, bu can çekişen insan yükü dehşet verici bir sıklıkla yinelenmekteydi. Birçokları kendilerini toparlayıp götürdüklerini görerek avunmaya bile fırsat bulamıyorlardı: Çarpışma alanının ortasında avaz avaz bağırıyorlar, kanlı kollarını bacaklarını toza ya da çamura daldırıyorlar, kendi bağırsaklarına dolaşarak son nefeslerini veriyorlardı... Ve daha birkaç saat önce kendini yeryüzünün en mutsuz insanı sayan Don Marcelo, ölümün pençesinde kıvranan binlerce güçlü adamın kendi sağlıklı ihtiyarlığına, o yatağa serilip huzurla yatışına imrenebileceklerini düşününce zalimce bir keyif aldı.

Ertesi sabah sıhhiyeci onu aynı yerde içi yiyecek dolu bir peçeteyle bekliyordu. Yaranmaya çalışan, iyi yürekli sakallı!.. Bir altın para uzattı.

— *Nein* –dedi beriki ağzı kurnaz bir gülümsemeyle yayılarak.

Don Marcelo'nun parmakları arasında iki pırıl pırıl yuvarlak belirdi. Bir gülümseme daha, "*nein*" ve başıyla hayır dedi. Ah hırsız! İhtiyacından nasıl da yararlanıyordu!.. Ancak beş altın para verdikten sonra yiyecek paketini alabildi.

Çok geçmeden çevresinde parasına el koyabilmek için sessiz ve kurnaz bir komplo oluştuğunu fark etti. Çavuş pırpırlı bir dev, eline bir kürek verip kabaca itti. Kendini parkının mezarlığa dönüştürülmüş köşesinde, ceset arabasının yanında buldu, felaketten ötürü öfkeleri burnunda olan o tutsaklara karışmış, kendi toprağını kazıyordu, onlar da ona kendilerine eşitmiş gibi davranıyorlardı.

Çukurun kenarında, içine yuvarlanmak üzere başının üstünde beliren kaskatı, acayip cesetleri görmemek için gözlerini çevirdi. Topraktan dayanılmaz pis bir koku yükseliyordu. Yakındaki çukurlarda bulunan cesetler kokuşmaya başlamışlardı. Gardiyanların hiç peşini bırakmayışları ve çavuşun hilekâr gülümseyişi yüzünden şantajın farkına vardı. Sakallı sıhhiye memurunun bu işte parmağı olmalıydı. Küreği elinden bıraktı, elini cebine atıp davetkâr bir işaret yaptı. "*Ja*," dedi çavuş. Eline birkaç para sıkıştırdıktan sonra oradan uzaklaşıp serbestçe dolaşabildi. Başına geleceğin farkındaydı: Bu adamlar onu acımasızca sömürmeye hazırlanıyorlardı.

Bir öncekinin aynı bir gün daha geçti. Ertesi günün sabahında, tedirginliğin keskinleştirdiği duyuları olağandışı bir durum olduğunu haber verdi. Otomobiller daha hızla gelip gitmeye başlamışlardı; personelde bir kargaşa ve sıkıntı seziliyordu. Telefonlar çılgın bir telaşla çalıyordu; yaralıların cesareti daha da kırılmış gibiydi. Bir gün önce araçlardan inerken şarkı söyleyenler oluyordu, acılarını gülerek ya da atıp tutarak hafifletmeye çalışıyorlardı. Zaferin yakın olduğundan söz ediyor, Paris'e girişte bulunamayacaklarına yanıyorlardı. Oysa şimdi hepsi suspus olmuşlar, arpacı kumrusu gibi kendi kaderlerini düşünüyorlardı, geride bıraktıklarına kaygılanan yoktu.

Parkın dışında bir kalabalığın gürültüsü vızıldadı. Yollar yeniden karardı. İstila yeniden başlıyordu, ama bu kez dalga geriye dönüyordu. Saatler saati, yorgun motorlarını inleterek gri kamyon kafileleri geçti. Ardından piyade taburları, birlikler, tekerlekli top bataryaları. Ağır ağır gidiyorlardı, bu yavaşlık Desnoyers'i çileden çıkarıyordu, bu gerileme bir kaçış mıydı, yoksa konum değiştirme mi, bilemiyordu. Tek memnun olduğu erlerin sersemlemiş, üzgün suratlarıyla subayların gölgeli suskunluğuydu. Hiç kimse bağırmıyordu; *Nach Paris!* haykırışını unutmuş gibiydi hepsi. Yeşilimsi canavarın silahlı başı hâlâ Marne'ın öteki kıyısındaydı, ama kuyruğu tedirgin dalgalanmalarla kasılıyordu.

Gece bastırdıktan sonra da alayların hareketi sürüp gitti. Topçu ateşi yaklaşıyor gibiydi. Kimi gümbürtüler öylesine yakından geliyordu ki pencerelerin camları titriyordu. Don Marcelo gelip sığınan kaçak bir kasabalıdan havadis alabildi. Almanlar geri çekiliyorlardı. Bataryalarından bazılarını Marne kıyısına yerleştirmiş yeniden direnmeye çalışıyorlardı.

Yeni gelen de istilacıların dikkatini çekmeden orada kalabildi, oysa daha birkaç gün önce en ufak kuşkuda insanları kurşuna diziyorlardı.

Makine gibi işleyen disiplin artık gözle görünür derecede bozulmuştu. Doktorlarla hastabakıcılar bağıra çağıra oradan oraya koşuşuyorlar, her yeni otomobil geldiğinde lanet okuyorlardı. Sürücüye daha geri hatta bulunan bir başka hastaneye gitmesini söylüyorlardı. Şatoyu hemen o gece boşaltma emri almışlardı.

Yasağa karşın, arabalardan biri taşıdığı yaralıları boşaltıverdi. Adamların durumu o denli ağırdı ki, doktorlar da kabul ettiler, yolculuğu sürdürmelerinde yarar yoktu. Öylece, aracın içindeyken yattıkları kumaş sedyelerde uzanmış olarak bahçede kaldılar. Desnoyers can çekişenlerden birini tanıdı. Ekselansın sekreteriydi, hani kendisini mahzene kapatmış olan sosyalist profesör.

Şato sahibini gördüğünde, adam sanki bir tanışına rastlamış gibi gülümsedi. Kendi dilini konuşan bütün o insanlar arasında tanıdığı tek yüzdü. Yüzü solmuş, avurtları birbirine geçmişti, gözleri buğulanmıştı. Görünürde yarası yoktu, ama karnının üstüne örtülmüş kaputunun altında, korkunç bir mezbahada paramparça olmuş bağırsaklarından bir mezar kokusu yükseliyordu. Desnoyers'i görünce kendisini nereye götürmüş olduklarını kavradı, yavaş yavaş belleğini toparladı. Sanki yaşlı adam silah arkadaşlarının nerede olduklarıyla ilgilenirmiş gibi, kendisine kuşkusuz doğal gelen cılız bir sesle, zahmetle konuştu... Taburu talihsiz çıkmıştı! Cepheye bir sıkışıklık anında varmışlar, taze kuvvet olarak ileri hatta yollanmışlardı. Komutan Blumhardt ilk anlarda ölmüştü: 75'lik bir topun mermisi kafasını uçurmuştu. Şatoda konaklamış olan subayların hemen tümü ölmüşlerdi. Ekselanslarının çenesini bir obüs mermisi koparmıştı. Onun yerlerde acıdan kükrediğini, göğsünden çıkardığı bir resmi parçalanmış ağzıyla öpmeye çabaladığını görmüştü. Aynı obüs onun da karnını deşmişti. Kırk iki saat savaş alanında kimse gelip onu kaldırmadan yatmıştı...

Her şeyi görmeyi, her şeyi açıklamayı isteyen bir öğretim üyesinin zihinsel açlığıyla, konuşarak ölen kişinin inadıyla ekledi o son anda:

— Savaş üzücü bir şey, beyefendi... Suç kimin, belirleyebilmek için gerekli yargı öğeleri eksik... Savaş bittiğinde olacak... olacak...

Çabasıyla tükenmiş olarak, gözlerini kapattı. Desnoyers yanından uzaklaştı. Bahtsız adam! Adalet saatini savaşın sonuna erteliyordu, ama bu arada sonu gelen kendisiydi, ağır ve disiplinli mantık yürütme kaygıları da onunla birlikte yok oluyordu.

O gece gözünü kırpmadı. Kapıcı dairesinin duvarları titreşiyor, camlar kırılacak gibi çıtırdıyor, yan odada iki kadın tedirginlikle içlerini çekiyorlardı. Alman atışlarının gümbürtüsüne daha yakın patlamalar eşlik ediyordu. Patlayan Fransız mermilerinin Marne'ın üstünden geçip düşman topçusunu arayarak oraya ulaştığını tahmin etti.

Heyecanı yeniden canlanmaktaydı, düşüncesinde bir zafer olasılığı doğdu. Ama kendi durumunun sefaletinden ötürü öylesine perişandı ki, bu umudu hemen kafasından çıkardı. Fransızlar ilerliyorlardı gerçi, ama bu ilerleme belki de yerel bir avantajdan öteye geçmeyecekti... Çarpışma hattı öylesine genişti ki!.. Yine 1870'te olan olacaktı: Fransızların yiğitliği sayesinde kısmi zaferler kazanılacak, ama son dakikada düşmanların stratejisinden ötürü bozguna dönüşecekti.

Gece yarısından sonra topçu ateşi sustu, yine de sessizlik çöktü denemezdi. Kapıcı dairesinin önünden, bağıra çağıra verilen komutlar arasında motorlu araçlar geçiyordu. Şatoyu boşaltan sıhhiye konvoyu olmalıydı. Sonra, tanın ağarışına doğru, bir at nalı ve tekerlekli araç gürültüsü yeri göğü titreterek parmaklığı aştı. Yarım saat geçti geçmedi, alelacele yürüyerek parkın derinliklerinde kaybolan bir kalabalığın ayak sesleri duyuldu.

Yataktan kalktığında şafak söküyordu. Kapıcı dairesinden çıktığında ilk gördüğü şey şatonun tepesinde hâlâ dalgalanan Kızılhaç bayrağı oldu. Ağaçların altında sedye kalmamıştı. Köprüde birkaç sıhhiyeciyle bir doktora rast geldi. Hastane taşınabilen bütün yaralıları alıp gitmişti. Binada yalnız bir kısım sağlık görevlisinin gözetiminde, hareket edemeyen en ağır yaralılar kalmıştı. Sağlık *Walküre*'leri[35] de ortadan kaybolmuşlardı.

Sakallı, kalanlardan biriydi, Don Marcelo'yu uzaktan görür görmez gülümsedi, derhal ortadan kayboldu. Birkaç dakika sonra elleri kolları dolu çıkageldi. Armağanı hiç bu denli cömert olmamıştı. Yaşlı adam büyük bir para isteyeceğini tahmin etti, ama elini cebine attığında sıhhiyeci onu durdurdu:

— *Nein... Nein*.

Bu cömertlik de neyin nesi oluyordu şimdi?.. Alman parayı almamakta ısrar etti. Koskocaman ağzı nazik bir gülümsemeyle yayılmıştı; kocaman ellerini Don Marcelo'nun omuzlarına koydu. İyi huylu bir köpeğe benziyordu, yoldan geçen birine onu alıp götürsün diye sokulan biçare bir köpeğe. "*Fransozen... Fransozen*." Başka bir şey söylemeyi bilmiyordu, ama sözlerinden Fransızlara her zaman büyük bir sempati beslemiş olduğunu anlatmak istediği belliydi. Önemli bir şeyler oluyordu; şatonun kapısında duranların suratlarının asıklığından, bu üniformalı köylünün birden böyle davranmasından belliydi.

Binanın ötesinde askerler gördü, çok sayıda asker. Bir piyade taburu kır duvarları boyunca yayılmıştı kamyonları, yük ve binek hayvanlarıyla. Askerlerin ellerinde kazmalar vardı, duvarda gedikler açıyor, kenarlarını burç gibi oyuyorlardı. Daha başkaları bu açıklıkların yanında diz çökmüşler ya da oturmuşlardı, daha serbest hareket edebilmek için sırt çantalarını çıkarmışlardı. Uzaktan top sesi geliyordu, gümbürtüleri arasında bir makineli tüfek takırtısı, bir yağda kızartma vızıltısı, bir kahve değirmeni tıkırtısı, tüfeklerle mitralyözlerin hiç dinmeyen çatırtısı işitiliyordu. Sabahın serinliği insanlarla nesneleri bir nem pırıltısıyla örtüyordu. Tarlaların üstünde sis bulutları geziniyor, yakınlardaki nesnelerin çizgilerini gerçekdışı şeylermiş gibi belirsizleştiriyordu. Güneş puslar arasında hafif bir leke gibi yükseliyordu. Kabuklarının tüm çatlaklarından ağlıyorlardı ağaçlar.

Bir gök gürültüsü havayı yardı, şatonun yanı başında patlar gibiydi. Desnoyers sendeledi, göğsüne bir darbe yediğini sandı. Öteki adamların kılı bile kıpırdamadı, alışkanlıkla kayıtsızlaşmışlardı. Birkaç adım ötede bir top ateş etmişti... Yaşlı adam ancak o zaman fark etti ki iki batarya kendi parkına yerleştirilmişti. Toplar ağaç kümelerinin altına gizlenmişti; topçular toplarını güzelce kamufle edebilmek için ağaçları kesiyorlardı. Son topları nasıl yerleştirdiklerini gördü. Küreklerle her birinin çevresinde topraktan otuz santim yüksekliğinde bir set yapıyorlardı. Bu set topçuların ayaklarını korumak içindi, gövdelerini topun iki yanındaki zırhlı paravanlar koruyordu. Ardından ağaç gövdeleriyle dallarından bir kümbet yapıyor, yalnız ölüm kusan borunun ucunu dışarıda bırakıyorlardı.

Don Marcelo sanki beyninin içini boşaltan bu atışlara yavaş yavaş alıştı. Her patlamada dişlerini gıcırdatıyor, yumruklarını sıkıyordu, ama bırakıp gitmek isteği duymaksızın olduğu yerde kalıyordu; dimdik, soğukkanlı, buyruklar yağdıran ya da gök gibi gürleyen bu canavarların çevresinde başı yerde hizmetkârlar gibi koşuşan o adamların sükûnetine hayran kalmıştı.

İlk top atışı sanki tüm fikirlerini toz duman etmiş, hepsi uçup gitmişlerdi. Beyni yalnızca o anı yaşıyordu. Gözlerini defalarca şatonun tepesinde dalgalanan beyazlı kırmızılı bayrağa dikti.

— İhanet bu –diye düşündü–, hilekârlık.

Uzaklarda, Marne'ın öteki yakasında, Fransız topları da ateş ediyorlardı. Ateşleri havada yüzen ufak sarımsı bulutlardan belli oluyordu; Alman birliklerinin gizlendikleri yerlerde sonsuza değin uzayıp giden bir hatta, manzaranın değişik noktalarından duman sütunları yükseliyordu. Şatoyu bir koruma ve saygı havası sarmış gibiydi.

Sabahın sisleri dağıldı; güneş giderek parlak, tertemiz yuvarlağını gösterdi, insanların ve ağaçların gölgelerini toprakta hayaletler gibi uzattı. Tepeler ve koruluklar sisten çıkıyorlardı, sabah banyosundan sonra taptaze, sırılsıklamdılar. Vadi olduğu gibi açıkta kalmıştı. Desnoyers bulunduğu yerden nehri görüp şaştı. Gece boyunca top gizlendiği ağaçlıklarda kocaman pencereler açmıştı. Sabah sabah o gülümseyen, çocuksu manzarayı gördüğünde, en çok şaştığı şey ortalıkta kimseyi, ama hiç kimseyi görmemesi oldu. Tepeler ve koruluklar gümbürdüyordu, ama bir tek insan görünmüyordu. Gözlerinin gördüğü yerde yüz bini aşkın insan büzülmüş duruyor olmalıydı, ama biri bile görünmüyordu. Silahların havayı titreten ölümcül kükremeleri gözle görünür bir iz bırakmıyorlardı. Görünen yalnız patlamanın dumanı, kocaman mermilerin yerde patladıkları an kaldırdıkları kara sarmallardı. Bu duman sütunları dört bir yandan yükseliyordu. Kapkara devasa topaçlar gibi şatonun çevresini sarıyorlardı, ama hiçbiri bu düzenli daireden dışarı taşmıyor, binaya dokunacak kadar ileri gitmeye cesaret edemiyordu. Don Marcelo'nun gözü hep bayraktaydı. "İhanet bu," diye yineledi içinden. Ama aynı zamanda onu bencillikle kabulleniyor, kendi mülkünün savunması olarak görüyordu.

Tabur duvar boyunca, nehrin karşısında mevzilenmeyi tamamlamıştı. Askerler diz çökmüş, tüfeklerini gediklerden ve burçlardan dışarıya

çevirmişlerdi. Gece boyunca çarpışarak geri çekildikten sonra bu dinlenmeden memnun gözüküyorlardı. Hepsi gözleri açık uyur gibiydiler. Yavaş yavaş bedenlerinin ağırlığını topuklarının üstüne veriyor ya da sırt çantalarına dayanıyorlardı. Topçu ateşinin durakladığı kısa sessizliklerde horultular işitildi. Arkalarında ayakta duran subaylar dürbünle manzarayı izliyorlar ya da öbek öbek toplanmış konuşuyorlardı. Bir gün öncesinden beri geri çekildiklerinden ötürü kimisinin cesareti kırılmıştı, kimisi öfke içindeydi. Çoğu itaatin edilginliğiyle sakin duruyorlardı. Çarpışma cephesi muazzam genişlikteydi, sonucu kim tahmin edebilirdi ki?.. Orada geri çekiliyorlardı, ama başka noktalarda arkadaşları kesin bir ilerleme halinde olabilirlerdi. Son dakikaya kadar hiçbir asker çarpışmanın ne merkezde olduğunu bilmezdi. Hepsini üzen şey Paris'ten gittikçe uzaklaştıklarını duymaktı.

Don Marcelo bir cam yuvarlağın parladığını seçti. Saldırgan bir ısrarla üzerine dikilmiş bir monokldü bu. Zayıf bir teğmen, beli sımsıkı, Berlin'de görmüş olduğu subayların görünümünü koruyan gerçek bir *junker*, birkaç adım ötesindeydi, kılıcı elinde, karanlık yüzlü, öfkeli bir çoban gibi adamlarının arkasında duruyordu.

— Sizin ne işiniz var burada? –dedi sertçe.

Beriki şatonun sahibi olduğunu anlattı. "Fransız mısınız?" diye sordu teğmen yine. "Evet, Fransızım..." Subay haince düşüncelere daldı, bu düşmana haddini bildirmek gereğini duyuyordu. Diğer subayların el kol hareketleriyle bağrışmaları onu düşüncelerinden ayırdı. Hepsi yukarıya bakıyorlardı, yaşlı adam da onları izledi.

Bir saatten beridir havadan sarımsı buharlara sarılmış korkunç kükremeler geçiyordu, içlerinde gıcırdayarak çılgınca dönen bir tekerlek gizli olan bulut parçaları. Alman ağır topçusunun mermileriydi onlar, şatonun üzerinden birkaç kilometre öteye ateş ediyorlardı. Subayların ilgisini çeken o olamazdı. Daha iyi görebilmek için gözlerini kıstı, sonunda, bir bulutun kenarında, güneşin ışınlarında parlayan sineğe benzer bir şey gördü. Kısa sessizlik aralarında varlığını belli eden hafif, uzak bir vızıltı işitiliyordu. Subaylar başlarını salladılar: "*Fransozen*." Desnoyers de öyle sandı. Kanatlarının iç tarafında bir çift siyah haç bulunduğunu düşünemezdi. Kafasında, kelebeklerin uçan pelerinlerini renklendiren halkaların eşi, bir çift lacivert-kırmızı-beyaz halka gördü.

Almanların tedirginliği anlaşılıyordu. Fransız uçağı altında ve çevresinde patlayan beyaz kabarcıklara tınmadan, birkaç dakika şatonun üstünde dolanmıştı. Yakında mevzi almış silahların namlularını ona yöneltmeleri işe yaramamıştı. Hızlı bir dönüş yaparak geldiği yere doğru uzaklaşmıştı.

"Hepsini görmüş olmalı –diye düşündü Desnoyers–. *Keşfetti* bizi, burada ne olduğunu biliyor artık."

Olayların gidişinin değişmek üzere olduğunu tahmin etti. O zamana değin, sabahın ilk saatlerinde olup biten her şey ondan sonra olacakların yanında önemsiz kalıyordu. Korkuya kapıldı, bilinmeyen karşısında duyulan dayanılmaz korkuya; aynı anda tehdit eden ve bir türlü gerçekleşmeyen bir tehlike karşısında duyulan merak ve sabırsızlığı da duyumsadı.

Parkın dışında, duvarın yakınında tiz bir patlama işitildi; şatosu kadar büyük bir baltayla indirilmiş dev bir darbe. Koskocaman ağaçların tepeleri, ortadan ayrılmış gövdeleri, salkım saçak otlarla kaplı büyük toprak parçaları havaya uçtu, bir toz bulutu gökyüzünü kararttı. Duvardan kopan birkaç parça yuvarlandı. Almanlar şöyle bir kasıldılar, ama görünürde istiflerini bozmadılar. Bunu biliyorlardı; uçağı gördükten sonra gelmesini kaçınılmaz bir şey olarak bekliyorlardı. Kızılhaçlı bayrak bundan böyle düşman topçularını aldatamazdı.

Don Marcelo şaşkınlığından sıyrılacak zamanı bulamadı: Duvarın daha da yakınında ikinci bir patlama... parkın içinde bir üçüncüsü. Apansızın öteki dünyaya atlamış olduğunu sandı. İnsanlarla nesneleri kükreyen, gerçekdışı bir hava akımının içinde gördü, bu dalgalanmanın parçalayıcı şiddetinde her şey mahvolmaktaydı. Dehşetten donakalmıştı, ama yine de duyduğu korku değildi. O ana değin korkuyu başka bir biçimde hayal etmişti. Midesinde bunaltıcı bir boşluk duyumsuyordu. Sanki birisi göğsüne bir darbe indirerek onu itiyor, sonra sırtına bir başka darbe vurarak doğrultuyordu. Çevreye bir asit kokusu yayıldı, soluk almayı güçleştirdi, gözleri acıtarak yaşarttı. Buna karşılık, gürültüler kendisini rahatsız etmez oldu; onun için yoktular artık. Sesleri havanın dalgalanmasında, nesnelerin sarsılmasında, insanları iki büklüm eden hortumda fark ediyordu, ama kendi içine yansımıyordu. İşitme duyusunu yitirmişti; duyularının tüm gücü bakışlarında yoğunlaştı. Gözleri, kimi böceklerin gözleri gibi birkaç yönü birden görüyordu. Önünde, yanlarında, arkasında olup bitenleri gördü. Ve bir anda olup biten hayret

verici şeylere tanık oldu, yaşamın tüm kuralları bir kaprisle altüst oluvermişti sanki.

Birkaç adım önünde duran bir subay açıklanması olanaksız bir uçuş yaptı. Öyle kaskatı asker duruşuyla, miğferi başında, kaşları çatılmış, kısa, sarışın bıyıkları falan, havada yükselmeye başladı, daha aşağısında haki göğsü, bir dürbünle bir kâğıt tutan eldivenli elleri. Ama adam orada bitiyordu. Yani üstleri tozluklu çizmeleriyle gri bacakları yerde kalmıştı, cansız, boş bir kılıfa dönüşmüşlerdi, kıvrılıp bükülürken içlerinden bir kızıllık fışkırıyordu. Bu şiddetli yükselişle gövdesi testi gibi parçalanırken içindeki bağırsaklar dışarıya dökülüyordu. Daha ileride, ayakta duran birkaç topçu birden kıpkırmızı kesilmiş, yerlerde kıpırtısız yatıyorlardı.

Piyade hattı yerlere yapıştı. Adamlar tüfeklerinin uçlarını çıkardıkları gediklerin dibinde görünmemek için tortop oluyorlardı. Birçoğu obüs parçalarından korunmak için sırt çantalarını başlarının üstüne ya da arkalarına koymuşlardı. Hareket etmeleri yere daha iyi yapışmak, karınlarını toprağa gömmek içindi. Bazıları açıklanamaz bir çabuklukla konumlarını değiştirmişlerdi. Şimdi sırtüstü yatıyorlardı, uyur gibiydiler. Birinin üniforması karnının üstünde açılmıştı, parçalanmış kumaşın arasından mavili kırmızılı etler çıkmış kabararak genişliyor, yayılıyordu. Bir başkası bacaksız kalmıştı. Şaşkınlıktan ve acıdan iri iri açılmış gözler de gördü, dudaklarından bir uluma çıkıyora benzeyen yuvarlak, kapkara ağızlar. Ama bağırmıyorlardı; en azından kendisi çığlıklarını duymaz olmuştu.

Zaman kavramını yitirmişti. Bu hareketsizlikte birkaç saat mi geçirmişti, bir dakika mı bilemiyordu. Kendisini rahatsız eden tek şey bacaklarının titremesinden ötürü ayakta duramayışıydı... Arkasına bir şey düştü. Enkaz parçaları yağıyordu. Başını çevirdiğinde şatosunu değişmiş gördü. Kulesinin yarısını çalmışlardı. Arduvaz bin parça olup her yana dağılmıştı; yapının taşları dökülüyordu; bir pencerenin taş çerçevesi asılı kalmış, tiyatro dekoru gibi dengede duruyordu. Çatının eski keresteleri meşale gibi tutuştular.

Mülkünün öyle apansızın biçim değiştirmesi ecelin yol açtığı facialardan daha beter etkiledi onu. Çevresinde kükreyip duran, aman vermeyen kör güçlerin dehşetine erdi. Gözlerinde yoğunlaşmış olan yaşamı dağıldı, ayaklarına değin indi... Nereye gittiğini bilemeden bir koşu tutturdu,

disiplinle zincirli, yerlere yapışmış, sürüngenlerin yumuşak görünmezliğine imrenir olmuş o adamların duyduğu gizlenme gereksinimini paylaşıyordu.

İçgüdüsü onu kapıcı dairesine doğru itiyordu, ama anayolun orta yerinde bir başka hayret verici değişim adımlarını durdurdu. Görünmez bir el bir sille indirmiş, binanın damının yarısını uçurmuştu. Bir duvar olduğu gibi ikiye katlandı, tuğladan ve tozdan bir çağlayana dönüştü. Odaların içi tıpkı bir tiyatro dekoru gibi açığa çıkıverdi; yemek yediği mutfak, yatak odasının bulunduğu üst katta hâlâ dağınık duran yatağı. Zavallı kadınlar!..

Gerisingeri dönüp şatoya doğru koşmaya başladı. Bir gece onu hapsettikleri mahzeni hatırlamıştı. Loş kubbesinin altına ulaştığında, gözüne dört dörtlük bir salon gibi göründü, şatoyu yapanların ihtiyatına övgüler yağdırdı.

Bodrumun sessizliğinde işitme duyusu yerine geldi. Uzaklığın hafiflettiği bir fırtına gibi, Almanların topçu ateşiyle Fransız mermilerinin patlayışını dinledi. Sağdan soldan duyduklarından başka bir şey bilemeden 75'lik topa nasıl övgüler düzdüğünü anımsadı. İşte şimdi etkisine tanık olmuştu. "İsabeti fazlasıyla yerinde," diye mırıldandı. Ona öyle geliyordu ki, başına gelenlerin tümü gençliğinde yaptığı hatanın yüzündendi. Yurduna hizmet etmekten kaçınmıştı ya, işte şimdi savaşın olanca dehşetinin ortasına düşmüştü, üstelik edilgin ve savunmasız bir yaratığın çaresizliğiyle, çünkü asker olsa hiç değilse gelen darbeye karşılık verebilirdi. Ölecekti işte, hiç kuşkusu yoktu, üstelik yüz kızartıcı, şandan şereften uzak, adsız biri olarak. Mülkünün enkazı ona mezar olacaktı. Kovuğunun deliklerinin tıkandığını gören bir kemirgen örneği, karanlıkta ölüp gitmenin kesinliğiyle bu sığınakta durmaya dayanamaz oldu.

Yukarıda fırtına sürüp gidiyordu. Başının üstünde bir gök gürültüsü patladı sanki, hemen ardından bir yıkılışın gürültüsü koptu. Binanın tepesine bir mermi daha düşmüştü. Damda canhıraş feryatlar, çığlıklar, koşuşturan adımlar duydu. Galiba obüs kör furyası içinde, salonlarda yatan ölümcül yaralıların çoğunu paramparça etmişti.

Sığınağına gömülüp kalmaktan korkarak mahzen merdivenini sıçraya sıçraya tırmandı. Alt kattan geçerken parçalanmış damdan gökyüzünü gördü. Kenarlardan kirişler sarkıyor, döşeme parçaları sallanıyordu, kimi mobilyalar düşecekken bir yere takılıp kalmışlardı. Eskiden halılarla kaplı

bulunan holü geçerken enkaz parçalarına bastı; ayağı kıvrılıp bükülmüş demirlere, binanın en tepesinden aşağı düşmüş yatak kalıntılarına takıldı; ne dediğini anlayamadığı dehşet dolu sesler işitti.

Koşarak dışarı çıktı, bir kazazede ışık ve açık hava arayarak batan geminin bağrından güverteye doğru nasıl sürüklenirse, öyle... Karanlığa sığındığından beri sandığından daha fazla süre geçmişti. Güneş tam tepedeydi. Bahçede trajik, acayip, gülünç biçimlerde yatan yeni cesetler gördü. Yaralılar iki büklüm olmuş inliyorlardı ya da yerde sırtlarını bir ağaca dayamış, acı bir sessizlikte kalakalmışlardı. Bazıları sırt çantalarını açmış, sıhhiye çantasını çıkarmış, parçalanmış etlerini tedaviye çabalıyorlardı. Piyadeler şimdi tüfekleriyle hiç durmadan ateş ediyorlardı. Nişancıların sayısı artmıştı. Parka öbek öbek yeni askerler giriyordu: Kimilerinin başlarında çavuşları vardı, kimilerinin ardında tabancasını göğsüne bastırmış bir subay gidiyordu, sanki adamları onunla yönetiyormuş gibi. Nehir kıyısındaki konumlarından kovulmuş piyadelerdi bunlar, ikinci savunma hattını güçlendirmeye geliyorlardı. Tüfeklerin patlamasıyla mitralyözlerin işleyen dokuma tezgâhı tıkırtısı birleşiyordu.

Görünmez bir arı oğulunun kıvıltısıyla sürekli çizgilenen hava ıslık ıslık titreşiyordu. Desnoyers'in çevresinde binlerce yapışkan eşek arısı vızıldayıp duruyordu, ama onları göremiyordu. Ağaçların kabukları gizli tırnaklarla sökülerek havaya sıçrıyordu; yapraklar yağıyordu, dallar bir o yana bir bu yana sarsılıyordu; esrarlı bir ayağın tekmelediği taşlar yerlerinden fırlıyorlardı. Tüm cansız nesneler akla sığmaz bir canlılık kazanmışlardı. Askerlerin çinko maşrapaları, donanımlarının madeni parçaları, topçuların kovaları sanki ele gelmez bir ateş altındaymış gibi kendiliklerinden tıngırdıyorlardı. Ters dönmüş bir top gördü, kırılmış tekerlekleri havaya kalkmıştı, çevresi uyuyora benzeyen adamlarla sarılıydı; askerler gördü, gık demeden, kasılmadan, sanki birden uykuya dalarmış gibi yere uzanıp başları bir yana devriliyordu. Bazılarıysa yerlerde sürünerek uluyorlar ya da yere çömelmiş, elleri karınlarında kıvranıyorlardı.

Yaşlı adam keskin bir sıcaklık duydu. Delici bir patlayıcı madde kokusu gözlerini yaşarttı, gırtlağını yaktı. Aynı anda üşüdü, alnını buz gibi bir ter bastığını duyumsadı.

Köprüden ayrılmak zorunda kaldı. Birkaç asker yaralıları yüklenmiş, parça parça enkaza dönüşmekte olan binaya taşıyorlardı. Birden tepeden

aşağı sırılsıklam oldu, ayaklarının altında toprak açılıp sel olmuştu sanki. Hendeğe bir obüs düşmüş, muazzam bir su sütunu yükseltmişti, çamurda uyumakta olan sazan balıkları bin parça olup uçmuş, kenarlardan biri göçmüş, çiçek saksılarıyla beyaz tırabzanlar toz duman olmuştu.

Dehşetten körleşmiş halde koştu, koştu, birden onu soğukkanlılıkla inceleyen bir cam yuvarlağın önünde buldu kendini. *Junker*'di bu, gözü monokllü subay. Yine eline düşmüştü... Tabancasının namlusuyla yakındaki bir çift kovayı işaret etti. Onları havuzdan doldurup güneşte kavrulan adamlarına içecek su vermesini emrediyordu. Sesinin buyurgan tonu itiraz kaldırmıyordu, yine de Don Marcelo ayak diremeye çabaladı. Ne yani, Almanlara uşaklık mı edecekti?.. Şaşkınlığı uzun sürmedi. Göğsünün ortasına tabanca kabzasını yedi, teğmenin öbür eli suratında şakladı. Yaşlı adam iki büklüm oldu; ağlamak istiyordu, ölmek istiyordu. Ama ne gözyaşı döktü, ne de dilediği gibi canı teninden gitti... Kendini elindeki iki kovayı hendekten doldurur buldu, sonra asker dizisine vardı, adamlar tüfeklerini bırakıp suyu soluk soluğa, hayvansı bir susuzlukla içiyorlardı.

Artık görünmez bedenlerin çığlıklarından korkmaz olmuştu. Ölmeyi diliyordu; nasıl olsa öleceğini biliyordu. Çok fazla acı çekmişti; bu dünyada yer yoktu ona. Duvarlarda obüslerin açmış olduğu gediklerin önünden geçti. Bu gediklerde görüşü engelleyen hiçbir şey kalmamıştı. Çitler ve koruluk topçu ateşiyle biçim değiştirmiş ya da hepten silinip gitmişlerdi. Şatosunun yer aldığı tepenin dibinde Marne'ı aşmış bulunan birkaç hücum kolu fark etti. Almanların yoğun ateşi karşısında oldukları yere çivilenmişlerdi. Bölük bölük, sıçrayarak ilerliyor, sonra ölümcül yaylım ateşini atlatmak için toprağın çukurluklarına gizleniyorlardı.

Yaşlı adam umutsuz bir kararla cesaret buldu: Madem ölecekti, bari Fransız mermisiyle ölsündü. Ve yere yatmış ateş eden o adamların arasında, dimdik ilerledi elinde kovalarıyla. Ardından korkuya kapılıverdi, başını omuzlarının arasına gömüp hareketsiz kaldı, onu vuracak merminin düşman için bir tehlikenin eksilmesi anlamına geleceğini düşündü. Yok, onu Almanlar vursunlar, daha iyi olurdu... Ve kafasında bir düşünceyi evirip çevirmeye başladı; ölülerden herhangi birinin silahını alıp kendisini tokatlayan *junker*'in tepesine binmek.

Kovaları üçüncü kez doldurmuş, teğmenin sırtına bakıyordu ki akla sığmaz, saçma sapan bir şey oldu, sinemalarda görülen fantastik değişimleri

andıran bir şey. Apansızın subayın kafası yok oluverdi; boynundan yukarı bir çift kan fıskiyesi fışkırdı, gövdesi boş bir çuval gibi yere yığılıverdi. Aynı anda duvar boyunca, duvarla bina arasından bir siklon geçiyordu, ağaçları yerlere yıkıyor, topları deviriyor, insanları kuru yaprak gibi burgacında sürüklüyordu. Ecelin bir başka yönden esmekte olduğunu kavradı. O ana değin karşıdan, nehir yanından gelmiş, duvarı siper almış düşman hattını vurmuştu. Şimdi, ani bir hava değişiminin sertliğiyle, parkın dibinden geliyordu. Hücuma geçenler ustalıklı bir hareket yapmışlar, bir yan yola sapmışlar ya da belki Alman hattının geri çekilişinden yararlanmışlardı; Fransızlar toplarını yeni bir noktaya yerleştirmeyi başarmışlar, şatonun işgalcilerini yandan vuruyorlardı.

Don Marcelo, şans eseri, birkaç dakika hendeğin kenarında, binanın siperinde oyalandı. Gizli top bataryasının ateşi anayolu taradı, hayatta kalanları silip süpürdü, ölüleri ikinci bir kez paramparça etti, atları öldürdü, topların tekerleklerini kırdı geçirdi, bir top arabasını volkan alevleriyle havaya uçurdu, alevin kızıl-mavi fonunda kara gövdeler uçuştu. Yüzlerce adamı yerlerde gördü; kendi bağırsaklarını çiğneyerek koşuşan atlar gördü. Ecel hasadında demet yapmamıştı; bütün tarlayı tek tırpan darbesiyle biçmişti. Karşı taraftaki bataryalar da felaketi sezmiş gibi ateşi iki katına çıkararak bir obüs yağmuruna tuttular. Her yana yağıyordu mermiler. Şatonun ötesinde, parkın derininde, korulukta kraterler açılıyor, koca koca ağaç gövdelerini olduğu gibi kusuyordu. Mermiler bir gün önce gömülen cesetleri çukurlarından çıkarıyordu.

Ölmemiş olanlar duvarın gediklerinden ateşi sürdürdüler. Sonra alelacele yerlerinden kalktılar. Kimileri benizleri kül gibi, dudaklarını kısmış, gözlerinde bir çılgınlık parıltısıyla süngü takıyorlardı; kimileri ise yüz geri etmiş, parkın çıkışına doğru koşuyorlar, subayların bağırmalarına, bozguncülara yöneltikleri tabanca ateşine aldırmıyorlardı.

Tüm bunlar bir karabasandaymış gibi, baş döndürücü bir hızla olup bitti. Duvarın öte yanından denizin yükselmesini andıran bir vızıltı geliyordu. Bağrışmalar işitti, kısılmış, akortsuz seslerle "Marseillaise"in söylendiğini duyar gibi oldu. Makineli tüfekler dikiş makinesi misali tıkırdıyorlardı. Bu çılgınca direniş karşısında saldırı yeniden duraklayacaktı. Öfkeden gözü dönmüş Almanlar ateş ediyor ha ediyorlardı. Bir gedikten kırmızı kepler göründü, aynı renk bacaklar yıkıntıların üstünden atlamaya çalışıyordu.

Ama makineli ateşiyle karşılaşınca o görüntü bir an silindi. Hücum edenler duvarın öbür yanında patır patır dökülüyor olmalıydılar.

Değişimin nasıl olduğunu Desnoyers fark edemedi. Bir baktı ki kırmızı pantolonlar parkın içinde. Karşı durulmaz bir atlayışla duvarı aşıyor, gediklerden içeri doluşuyor, görünmez girişlerden geçmiş, koruluğun derininden geliyorlardı. Ufak tefek, kunt yapılı, kan ter içinde, kaputlarının düğmeleri açılmış askerlerdi. Ve hücumun kargaşası içinde, onlarla karmakarışık, şeytani bakışlı, ağızlarından köpükler saçan Afrikalı nişancılar, bol pantolonlu zuhaflar, lacivert üniformalı avcılar.

Alman subaylar ecellerine susamışlardı. Tabancalarının mermilerini tükettikten sonra, kılıçlarını havaya kaldırmış, artlarında hâlâ buyruklarını dinleyen erlerle birlikte saldıranlara karşı ilerliyorlardı. Çarpıştılar, göğüs göğüse geldiler. Yaşlı adam dünyanın derin bir sessizliğe gömüldüğünü sandı. Toplar susalı beri vuruşanların bağırtıları, bedenlerin çarpışması, silahların tokuşması hiçbir şeydi. Karınlarına bir tüfeğin süngüsü saplanmış, böbreklerinden kırmızı bir uç çıkmış adamlar gördü; çekiç gibi tepelerine inen dipçikler; boğuşarak yerlerde yuvarlanan, birbirlerini tekmeleyip ısırarak yenmeye çalışan hasımlar. Haki göğüsler ortalıktan kayboldu; o renk sırtların yalnız parkın çıkışına doğru kaçtıklarını, ağaçların arasına süzüldüklerini, koşarken mermilerle vurularak düştüklerini gördü. Saldıranların birçoğu kaçanları izlemek istiyordu, ama yapamıyorlardı, kasılarak can veren gövdelerden süngülerini hoyratça çekerek çıkarma derdindeydiler.

Don Marcelo apansızın kendini o göğüs göğüse boğuşmanın ortasında buldu, bir çocuk gibi zıplıyor, ellerini kollarını sallıyor, bağırıyordu. Sonra kollarının arasında genç bir subayın toz toprağa batmış kafasını bularak ayıldı, delikanlı ona şaşkınlık içinde bakıyordu. Bu adam onu öpücüklere boğup, tutarsız laflar ederek yağmur gibi gözyaşlarıyla yanaklarını ıslattıkça belki de deli falan diye düşünüyordu. Subay sertçe iterek kollarından sıyrıldığında da ağlamayı sürdürdü Desnoyers... günlerdir dehşetle sustuktan sonra içini boşaltmak ihtiyacındaydı: Yaşasın Fransa!

Onunkiler artık parkın kapısına varmışlardı. Süngülerini doğrultmuş, kasaba yönünde kaçan Alman taburunun son kalıntılarının ardından seğirtiyorlardı. Yoldan bir öbek süvari geçti. Kovalamayı tamamlamak için yetişen atlılardı. Ama atları yorulmuştu; yalnızca insanlardan hayvanlara

bulaşan zafer hummasıyla o zorlu ve acılı koşuya dayanıyorlardı. Atlılardan biri parkın girişinde durakladı. At hırsla otları kopardı, binicisi eyerinin üstünde uyur gibi büzülmüştü. Desnoyers kalçasından dürterek uyandırmak istedi, adam öbür yana devriliverdi. Ölmüştü; bağırsakları karnından dışarı dökülmüştü. Öylece başkalarının arasına karışmış, atının üstünde ilerlemişti.

Yakınlarına muazzam demir ve duman topaçları düşmeye başladı. Alman topçusu kaybettiği mevzilere ateş yağdırıyordu. İlerleme sürdü. Kuzey yönünde alaylar, birlikler, top bataryaları geçti, yorgun, kir pas içinde, toza ve çamura batmışlardı, ama neredeyse tükenmiş olan güçlerini canlandıran bir ateşle yanıyorlardı. Kasabadan doğru Fransız topları gürlemeye başladı.

Öbek öbek askerler şatoyu ve çevresini keşfe çıkmışlardı. Yıkık odalardan, mağaraların derinliklerinden, parkın çalılıklarından, yanmış ahırlardan ve garajlardan sipsivri miğferli yeşilimtırak adamlar çıkıyordu. Hepsi de kollarını havaya kaldırıyor, ellerini iyice açarak gösteriyorlardı: "*Kamarades... kamarades, non kaput.*" Pişmanlığın verdiği tedirginlikle, oracıkta öldürülmekten korkuyorlardı. Kendilerini subaylarından uzakta, disiplinin zincirinden boşalmış görünce bütün o vahşi hallerini kaybetmişlerdi. Birazcık Fransızca bilenler onları süngüleriyle tehdit eden düşmanlarını acındırmak için karılarından, çocuklarından söz ediyorlardı. Bir Alman Desnoyers'in yanı başında, ensesine yapışmış yürüyordu. Sakallı sıhhiyeciydi. Göğsünü yumrukluyor, ardından onu gösteriyordu. "*Franzosen...* ben *Franzosen*'in büyük dostu." Ve koruyucusuna gülümsüyordu.

Don Marcelo ertesi güne değin şatosunda kaldı. Georgette ile annesinin beklenmedik biçimde kapıcı dairesinin yıkıntıları arasından çıktıklarını gördü. Fransız üniformalarına bakıp ağlaşıyorlardı.

— Bu böyle devam edemez –diye haykırdı dul kadın–. Gökyüzünde bir Tanrı var!

İkisi de geçirdikleri günlerin sahiden yaşanmış olduğundan kuşkuluydular.

Yıkıntıların ortasında geçirdiği berbat bir gecenin ardından Don Marcelo oradan ayrılmaya karar verdi. O yerle bir olmuş şatoda ne yapacaktı ki?..

Onca ölünün varlığı elini kolunu bağlıyordu. Yüzlercesi, binlercesi vardı. Askerlerle köylüler cesetleri buldukları yerlerde yığınlar halinde gömüyorlardı. Binanın yanı başında, parkın bütün yollarında, bahçelerin tarhlarında, müştemilatta bile çukurlar açılmıştı. Yuvarlak havuzun dibinde bile cesetler vardı. Büyük bölümü düşmanlardan oluşan bu trajik komşularla sürekli nasıl birlikte olabilirdi?.. Elveda Villeblanche Şatosu!

Paris yollarına düştü; nasıl olursa olsun oraya varmayı aklına koymuştu. Her yanda cesetlerle karşılaştı; ama bunların üniformaları haki değildi. Yöreyi kurtaran hücumda kendi tarafından çok kişi de yaşamını yitirmişti. Arkasında sürüp giden, ufuk çizgisini durup dinlenmeyen bir gök gürültüsü gibi sarsan son çarpışmalarda da çok kişi ölecekti... Saman saplarının arasından beliren kırmızı pantolonlar, yolun kenarında dikey konumda parıldayan kabaralı postal tabanları, morarmış kafalar, kolları kopmuş bedenler, deşilmiş karınlardan taşan şişkin mavi karaciğerler, parçalanmış gövdeler, gövdesiz bacaklar gördü. O uğursuz karışımdan ayrılmış, kırmızı ve koyu renkli kepler, içinde saç tutamları kalmış miğferler, bükülmüş kılıçlar, kırılmış süngüler, tüfekler, top mermisi kümeleri gördü. Ovayı şişmiş sağrılarıyla at leşleri benekliyordu. Tahta kısımları parçalanmış, demir aksamı eğrilip bükülmüş top arabaları havaya uçuruldukları trajik anı anlatıyorlardı. Topraktaki çiğnenmiş dörtgenler düşman bataryalarının geri çekilmeden önceki konumlarını belirtiyordu. Kırık tekerlekleriyle devrilmiş toplar, eğri büğrü çelik boru yumaklarına dönüşmüş namlular, Almanların geri çekilmeden önceki gece yaktıkları insanlarla atların kalıntıları olan koni biçiminde, kömürleşmiş madde parçaları buldu.

Barbarca ateşe verilenler bir yana, iki tarafın cesetleri sayısızdı, sınırsızdı. Sanki toprak insanlığın ilk çağlarından beri bağrına kabul ettiği tüm bedenleri birden kusmuştu. Umursamaz bir güneş, bu ecel tarlalarını ışıklı noktalarla, sarımsı parıltılarla donatıyordu. Süngü parçaları, madeni levhalar, mermi kapsülleri ayna kırıkları gibi parıldıyordu. Gecenin nemi, yağmur, zamanın pası henüz bu savaş artıklarını yıpratmamış, parlaklıklarını soldurmamıştı. Etlerse kokuşmaya başlamıştı. Yolcuya bir mezarlık kokusu eşlik ediyordu, koku Paris'e doğru ilerledikçe büsbütün yoğunlaştı. Geçen her yarım saat onu artan bir kokuşmuşluk çemberine sokuyor, çürüyen canlıların arasında bir basamak daha indiriyordu. İlkin cesetler bir gün öncesinindi; henüz tazeydiler. Nehrin öbür yanında rastladıkları iki gündür yerde yatıyorlardı; daha ileridekiler üç, sonra dört.

Adımlarını işiten kuzgun sürüleri tembel kanat vuruşlarıyla havalanıyorlardı; ama az ötede yeniden yere konuyorlardı, açlıklarını gidermişlerdi, ama doymamışlardı, insana olan tüm korkularından sıyrılmışlardı.

Arada bir canlılara rastlıyordu. Süvari, jandarma, zuhaflar, avcı birlikleriydi. Yıkılmış çiftliklerin çevresinde güç bela geçiniyor, kaçak Almanları yakalamak için araziyi araştırıyorlardı. Desnoyers kendi öyküsünü anlatmak, askeri trene binebilmesi için Lacour'un verdiği pasaportu göstermek zorunda kalıyordu. Ancak bu sayede ilerleyebildi. Bu askerler –çoğu hafif yaralıydı– hâlâ zafer sarhoşluğu içindeydiler. Gülüyorlar, yiğitliklerini, önceki günlerde karşılaştıkları tehlikeleri anlatıyorlardı. "Onları tekmeleye tekmeleye sınıra kadar püskürteceğiz..." Çevrelerine göz attıkça öfkeleri büyüyordu. Köyler, çiftlikler, tek tek evler, hepsi yakılmıştı. Yangınlarla eğrilip bükülmüş birçok çelik yapı kafesleri tarih öncesi canavarların iskeletleri gibi yükseliyordu ovadan. Fabrikaların tuğladan bacaları neredeyse yerle bir olmuştu ya da silindir gövdelerinde obüslerin açtığı tertemiz, yuvarlak gedikleri sergiliyorlardı. Yere çakılmış çoban kavallarını andırıyorlardı.

Enkaza dönüşmüş köylerin yanı başında kadınlar toprağı kazıp çukur açmaktaydılar. Anlamsız bir didinmeydi bu. Onca cesedi ortadan kaldırmak için muazzam bir çalışma gerekirdi. "Zaferden sonra öleceğiz –diye düşündü Don Marcelo–. Veba temizleyecek bizi."

Derelerin suyu da bu kirlenmeden payını almıştı. Susuzluğa dayanamayınca bir su birikintisinden içti, başını kaldırdığında suyun yüzeyinde belirmiş bir çift yeşil bacak gördü, çizmeleri kıyının çamuruna batmıştı. Birikintinin dibinde bir Almanın başı duruyordu.

Birkaç saat yürüdükten sonra, yıkılmış bir ev tanıdık gibi gelince duraladı. Günler önce, şatosuna giderken kahvaltı ettiği tavernaydı. İslenmiş duvarların arasına daldı, yığınla yapışkan sinek yüzünün çevresinde vızıldamaya koyuldu. Ölümün ayrıştırdığı bir pis yağ kokusu genzini tırmaladı. Yıkıntıların arasından yanmış mukavvamsı bir bacak çıkıyordu. İhtiyar kadın eteklerine yapışmış torunlarıyla yeniden gözlerinin önünde canlandı. "Beyim, insanlar neden kaçıyorlar ki? Savaş askerlerin işi. Biz kimseye bir kötülük etmiyoruz ki korkacak şeyimiz olsun."

Yarım saat sonra, bir yamacı inince hiç ummadığı bir şeyle karşılaştı. Kiralık bir araba gördü, üstünde sayacıyla bir Paris otosu. Şoförü hiç tınmadan, sanki taksi durağındaymış gibi aracın yanında dolaşıyordu.

Serseriler gibi üstü başı perişan, kir pas içinde, yediği bir darbeden yüzünün yarısı morarmış olan bu beyle hemen gevezeliğe daldı. Savaş alanını görmek isteyen birtakım Parisli müşteriler getirmişti. Hani şu gazetelere yazı yazanlardan; gece vakti dönmek için onları bekliyordu.

Don Marcelo elini cebine attı. Kendisini Paris'e götürürse iki yüz frank verecekti. Şoför anlaşmalarına sadık birinin ciddiyetiyle hayır dedi... "Beş yüz." Ve bir avuç altın para gösterdi. Beriki yanıt olarak motorun manivelasına el attı, araba homurdanmaya koyuldu. Paris yakınlarında bir savaş her gün olan şey değildi. Müşterileri bekleyebilirlerdi.

Ve Desnoyers, aracın içinde, o dehşet tarlalarının baş döndürücü bir hızla kayıp ardında kalışını seyretti. İnsanların yaşamına geri dönüyordu... uygarlığa geri dönüyordu.

Paris'e girdiğinde, ıssız sokaklar ona sanki insanlarla doluymuş gibi geldi. Kenti hiç bu denli güzel bulmamıştı. Operayı gördü, Concorde Meydanı'nı gördü, bir saat içinde yaptığı o muazzam sıçrayışı fark edince düş gördüğünü sandı. Çevresindeki şeyleri az önceki görüntülerle karşılaştırdı, birkaç kilometre ötede uzanıp duran bütün o ölüm ovasıyla. Yo, hayır, olası değildi bu. Bu karşılaştırmanın iki teriminden biri yanlış olmalıydı mutlaka.

Otomobil durdu: Victor Hugo Bulvarı'na varmışlardı... Hâlâ düş gördüğünü sandı. Evinde miydi sahiden?..

Görkemli kapıcı onu şaşkınlık içinde selamladı, bu sefil halini kavrayamıyordu. Ah beyefendi!.. Nereden geliyordu böyle beyefendi?

— Cehennemden –diye mırıldandı Don Marcelo.

Kendini evinin içinde bulup odaları dolaşırken şaşkınlığı sürüyordu. Yine önemli birisi oluvermişti işte. Kendi servetinin görüntüsü, konforunun keyfi vakar duygusunu geri getirdi. Aynı zamanda kendisine yapılan bütün aşağılamalar, bütün eziyetler belleğinde canlanıyordu. Ah, alçakoğlu alçaklar!..

Bir asker ona doğru ilerledi, ufak tefek bir hat piyadesi, çekingen, kepi elinde, İspanyolca özürler kekeliyordu.

— Sizin burada olduğunuzu duydum... Şeye geliyordum...

Bu ses?.. Don Marcelo onu loş holde bir yana çekti, balkonlardan birine doğru götürdü... Gözüne ne yakışıklı görünüyordu!.. Kepinin kırmızısı kirden kararmıştı; üstüne büyük gelen kaputu eprimiş, onarım görmüştü; postallarından bir kösele kokusu saçılıyordu. Oğlunu böyle depo artıkları içinde olduğu kadar şık ve yakışıklı hiç görmemişti.

— Sen!.. Sen!..

Babası onu heyecandan titreyerek kucakladı, çocuk gibi sızlanıyordu, bacaklarının onu taşımadığını duyumsuyordu.

Günün birinde birbirlerini anlayacaklarını hep ummuştu. Oğlu onun kanındandı; iyi çocuktu, tek kusuru inatçılılığıydı. Şimdi bütün geçmişi bağışlıyordu, suçun çoğunu kendine yüklüyordu. Fazla sert davranmıştı ona.

— Demek sen asker olmuşsun! –diye yineledi–. Sen benim vatanımı savunuyorsun, üstelik senin vatanın bile değil!..

Ona bir, bir daha sarılıyor, halini daha iyi görebilmek için birkaç adım geri çekiliyordu. Onu bu gülünç üniforması içinde kadınların gönlünü çelen dansçı zarafetiyle şan aldığı zamanlardan daha yakışıklı bulduğu kesindi.

Sonunda heyecanını dizginleyebildi. Yaşlarla dolu gözlerinde hain bir parıltı belirdi. Yüzü nefretle kasılmıştı.

— Git –dedi yalnızca–. Bu savaşın ne olduğunu sen bilmiyorsun; ben içinden geliyorum, yakından gördüm. Öbürleri gibi bir savaş değil, düşman dürüst değil; bir vahşi hayvan avı... hiç elin titremeden ateş et. Devirdiğin her düşmanla insanlığı bir tehlikeden kurtarırsın.

Birkaç saniye sustu, duraksamıştı, sonunda trajik bir sükûnetle ekledi:

— Kim bilir, belki de karşında tanıdık yüzler bulursun. İnsan her zaman ailesini seçemiyor. Öteki tarafta senin kanından kimseler var. Onlardan

birine rastlarsan... hiç tereddüt etme, bas tetiğe! Senin düşmanındır. Vur gitsin!.. Vur gitsin!

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I

Marne Çarpışması'ndan Sonra

Ekim sonlarında, Desnoyers ailesi Paris'e geri döndü. Dona Luisa, Biarritz'de kocasından uzakta yaşayamıyordu. "Romantik" dönmenin tehlikelerinden söz ettiyse de boşuna. Hükümet hâlâ Bordeaux'daydı, cumhurbaşkanıyla bakanlar başkentte ancak şöyle bir görünüp kayboluyordu. Savaşın gidişi bir anda değişebilirdi; Marne'daki zafer yalnızca geçici bir ferahlama da olabilirdi... Ama Don Marcelo'nun mektuplarını okuduktan sonra, kadıncağız bu telkinlere kulak asmadı. Zaten oğlunu düşünüyordu, askere yazılan Julio'sunu... Paris'e dönerse onunla İspanya sınırı yakınındaki bu kumsaldakinden daha fazla iletişimde olacağını sandı.

Chichì de dönmek istedi. René hiç aklından çıkmıyordu. Yokluğu ona âşık olduğunu anlamasına yaramıştı. "Şeker asker"i görmeksizin onca zaman geçirmişti!.. Böylece aile oteldeki yaşantısını bırakarak Victor Hugo Bulvarı'na geri döndü.

Eylül başlarındaki sarsıntıdan sonra Paris görünümünü değiştirmekteydi. Paniğe kapılmadan sessiz sakin evlerinde kalmış olan iki milyona yakın Parisli zaferi ağırbaşlı bir sükûnetle karşılamışlardı. Çarpışmanın nasıl geçmiş olduğunu kimse anlayamıyordu; ancak sona erdiğinde haberleri olmuştu.

Eylül ayının bir pazar gününde, Parisliler akşamüstünün güzelliğini fırsat bilip gezintiye çıktıkları saatte, müttefiklerin büyük zaferini ve nasıl bir tehlike atlatmış olduklarını öğrenmişlerdi. Halk sevinmişti, ama sükûnetini kaybetmemişti. Altı haftalık savaş Paris'in şamatacı ve kolay etkilenen karakterini değiştirmişti.

Zafer başkente yavaş yavaş eski görünümünü geri vermişti. Birkaç hafta önce ıssız duran bir sokak şimdi gelip geçenlerle doluyordu. Dükkânlar yavaş yavaş yeniden açılıyordu. Evlerinde bir manastır sessizliğine alışmış komşular tepelerinde ve ayaklarının altında yerleşme gürültüleri işitiyorlardı yeniden.

Don Marcelo'nun ailesinin çıkageldiğini görmekle duyduğu sevinci Dona Elena'nın varlığı gölgeledi. Karşısına yeniden çıkan Almanya'ydı o,

düşmanı yeniden evinde barındırıyordu. Ne zaman kurtulmak nasip olacaktı bu esaretten?.. Kadın kayınbiraderinin yanında susuyordu. Yakın zamanda olup bitenler kafasını karıştırmışa benziyordu. Yüzünde şaşkın bir ifade vardı, sanki en basit fizik yasalarının altüst olduğunu görür gibiydi. Düşüncelere dalıp sustuğunda ayaklarını bastığı bu toprağı Almanların nasıl olup da fethedemediklerini kavrayamıyordu bir türlü; bu bozgunu açıklayabilmek için de en saçma varsayımları kabulleniyordu.

Üzüntüsünü artıran özel bir kaygısı da vardı. Oğulları... oğullarına ne olacaktı! Don Marcelo ona Yüzbaşı von Hartrott ile karşılaşmasından hiç söz etmedi. Villeblanche yolculuğunu ağzına almıyordu; Marne Çarpışması sırasında yaşadıklarını anlatmayı istemiyordu. Bütün o perişanlığı anlatıp da niçin üzsündü ailesini?.. Yalnız şatosunun başına gelenler yüzünden telaşlanan Dona Luisa'ya uzun yıllar oraya dönemeyeceklerini, çünkü yaşanacak bir yer olmaktan çıktığını bildirmekle yetinmişti. Eski damın yerine yağmurlar içerideki yıkımı tamamlamasın diye şimdi çinko levhalardan oluşan bir çatı konmuştu. Daha ileride, barış yapıldıktan sonra, yeniden toparlamayı denerlerdi. Şimdilik içi fazlasıyla doluydu zaten... Toprağın altında, binayı çepeçevre saran binlerce cesedi hayal ettikçe aralarında Dona Elena da olmak üzere bütün hanımların tüyleri diken diken oluyordu. O görüntü Bayan Hartrott'un yeniden "Ah, evlatlarım!" diye sızlanmasına yol açıyordu.

Kayınbiraderi, insanca davranmış olmak için, onu evlatlarından birinin, Yüzbaşı Otto'nun hayatta olduğu konusunda rahatlattı. Çarpışma başladığında sağlığı yerindeydi. Onunla konuşmuş olan bir arkadaşından duymuştu... Daha fazlasını söylemek istemedi.

Dona Luisa günün bir bölümünü kiliselerde, tedirginliğini yatıştırmak için dua ederek geçiriyordu. O dualar artık tanımadığı milyonlarca adamın yazgısı, bütün bir halkın zaferi gibi belirsiz ve cömert amaçlar için değildi. Dualarını ana bencilliğiyle bir tek kişi, oğlu üstünde yoğunlaştırıyordu, o da öbürleri gibi askerdi ve belki de o anda tehlikedeydi. Ne kadar çok gözyaşı döküyordu!.. Baba-oğulun araları düzelsin diye yakarmıştı, sonunda Tanrı ona bir mucize armağan etmişti, gel gelelim Julio kalkmış, eceline gitmişti.

Dualarında hiç yalnız kalmıyordu. Kilisede birisi daha yanı başında aynı istekleri sıralıyordu. Kız kardeşinin yaşlı gözleri kendisininkilerle aynı anda çarmıhtaki cesede doğru yükseliyordu. "Tanrım, oğlumu koru!.." Dona

Luisa bunu söylerken Julio'yu aynen kocasının gösterdiği, siperlerde çekilmiş soluk bir fotoğraftaki gibi görüyordu: Başında kepi, sırtında kaputu, bacakları çaputla sarılmış, elinde tüfeği, yüzünde birkaç günlük sakalıyla. "Tanrım, koru bizi!.." Dona Elena'nın gözlerinde ise bir grup subay canlanıyordu: Başlarında miğfer, tabanca kılıfının deri lekesiyle haki üniformalar, dürbün, battaniye, yan tarafından kılıç sarkan kalın kemer.

İki kardeşin birlikte Saint-Honorè d'Eylan Kilisesi'ne seğirttiklerini gören Don Marcelo'nun öfkelendiği oluyordu.

— Tanrı'yla oyun oynuyorlar... Ciddiyetsizlik bu. Öylesine zıt duaları nasıl kabul etsin?.. Bu kadın kısmı yok mu!

Ve tehlikenin dürtüklediği batıl inançla, baldızının oğluna büyük bir zarar verebileceğini düşünüyordu. Onca zıt duadan bıkan Tanrı sonunda sırtını dönecek, iki tarafa da kulaklarını tıkayacaktı. Bu uğursuz kadın neden çekip gitmiyordu ki?..

Çarpışmalar başladığı zamanlardaki gibi, onun varlığı kendisine azap olmaya başladı. Dona Luisa kız kardeşinin laflarını bilinçsizce kocasına tekrarlıyor, onun daha üstün saydığı yargısına sunuyordu. Böylece Don Marcelo, Marne Çarpışması'nın aslında hiç yapılmamış olduğunu öğrendi: Müttefiklerin uydurmasıydı. Alman generalleri yüksek stratejik tahminleri sayesinde ihtiyaten geri çekilmeyi uygun görmüşler, Paris'in fethini daha ileri bir tarihe ertelemişler, Fransızlar da önlerinde araziyi açık bulunca onların peşi sıra gitmişlerdi. Hepsi bundan ibaretti. Dona Elena bazı tarafsız ülke subaylarının görüşlerini almıştı: Biarritz'de çok yetkili kişilerle konuşmuştu; Almanya'daki gazetelerin ne yazdıklarını biliyordu. Orada Marne zaferine kimse inanmıyordu. Kamuoyunun bu çarpışmadan haberi bile yoktu.

— Ne, kardeşin böyle mi söyledi? –diye sözünü kesiyordu Desnoyers, şaşkınlıktan ve öfkeden beti benzi atarak.

Aklına tek gelen şey kendi çatısının altında konuk ettiği o düşmanın toptan değişmesiydi. Ah, ne olurdu sanki erkeğe dönüşse! Kocasının hayaleti gelip yarım saat için olsun onun yerini alsaydı ya!..

— İyi de, savaş hâlâ sürüyor –diye üsteliyordu Dona Luisa safça–. Düşmanlar hâlâ Fransa'dalar... Neye yaradı ki Marne Çarpışması?

Kocasının açıklamalarını başını akıllı akıllı sallayarak karşılıyor, her şeyi anında anlıyordu, ama ardından hemen unutuveriyor, bir saat sonra aynı kuşkuları yineliyordu.

Yine de kız kardeşine karşı alttan alta diş bilemeye başladı. O ana değin kocasının yurduna karşı duyduğu heyecanı hoşgörüyle karşılamıştı, çünkü aile bağlarını ulusal rekabetlerden daha önemli sayıyordu. Desnoyers Fransız, Karl da Alman diye kalkıp şimdi Elena ile çatışacak değildi. Ama bu hoşgörü duygusu birden yok oluverdi. Oğlu tehlikedeydi... Julio'nun kılına zarar gelecek yerde bütün Hartrott'lar gebersindi!.. Kızının savaşçı duygularını paylaşmaya koyuldu ve onun olayları değerlendirmede büyük bir yeteneği olduğunu düşündü. Chichì'nin savurduğu bütün o hayali darbelerin gerçekleştiğini görmeyi diliyordu.

Bereket "Romantik" bu antipati açığa vurulmadan çekip gitti. Akşamları evden dışarıda geçiriyordu. Sonra döndüğünde, ailenin tanımadığı dostlarının görüşlerini ve haberlerini yineliyordu.

Don Marcelo hâlâ Paris'te saklı yaşayan casuslara köpürüyordu. Baldızının hangi esrarlı dünyayla alışverişi vardı acaba?..

Birdenbire ertesi sabah gideceğini haber verdi; İsviçre için bir pasaport bulmuştu, oradan Almanya'ya geçecekti. Kendisininkilerin yanına dönme zamanı gelmiş de geçiyordu; ailesinin konukseverliğine çok teşekkür ediyordu... Desnoyers ise onu alaycı bir saldırganlıkla uğurladı. Von Hartrott'a çok selam götürsün dedi; elden gelen en kısa zamanda Berlin'de ziyaretine gitmeyi istiyordu.

Bir sabah, Dona Luisa, Victor Hugo Bulvarı'ndaki kiliseye girmek yerine, Pompe Sokağı'na kadar ilerledi, stüdyoyu görmeye heveslenmişti. Öyle yaparsa oğluyla bir bağlantı kuracaktı sanki. O da yeni bir zevkti, hem delikanlının fotoğrafına bakmak ya da son mektubunu okumaktan daha yoğun bir zevk.

Yararlı öğütler veren dostu Argensola'yı bulacağını umuyordu. Onun hâlâ stüdyoda yaşadığını biliyordu. Adam iki kez servis merdiveninden tırmanarak kendisini görmeye gelmişti, ama evde bulamamıştı.

Asansöre bindiğinde yüreği zevkten ve sıkıntıdan sıkışarak çarptı. Kadıncağız biraz da yüzü kızararak düşündü ki, zevcelik görevlerini ilk kez

unutan "çılgın kadınlar" da buna benzer bir duygu yaşıyor olmalıydılar.

Kendini mobilyalarla tabloların ona uzaklardaki oğlunu anımsattığı odada bulunca gözyaşlarına boğuldu.

Argensola odanın dibindeki kapıdan telaş içinde, şaşkın koşup geldi, bir yandan hoş geldiniz diyor, bir yandan eşyaları topluyordu. Bir divana atılmış kadın paltosu Doğu kumaşından bir perdenin arkasında gözden kayboluverdi; üstü çiçekli bir şapka bir vuruşta gidip bir köşeye gizlendi. Bir perdenin aralığından Dona Luisa kaçan bir kadın gömleği görür gibi oldu, altında pembe bir çıplaklık seziliyordu. Sobanın üstünde bir çift fincanla tost artıkları baş başa bir kahvaltıyı ele veriyordu. Ah bu ressamlar!.. Aynen oğlu gibi! Julio'nun akıl hocasının hovarda hayatını düşününce yüreği sımsıcak oldu.

— Muhterem Dona Luisa... Sevgili Madam Desnoyers...

Bağıra çağıra Fransızca konuşuyor, pembe-beyaz kelebeğin arkasında kaybolduğu kapıya bakıyordu. Gizlenen kadın arkadaşı kıskançlıkla bir hata yapar, olmadık biçimde ortaya çıkıvererek onu güç durumda bırakır diye ödü patlıyordu.

Sonra cepheye giden askerden konuştular. Birbirlerine kendilerindeki haberleri aktardılar. Dona Luisa defalarca okuduğu mektupların paragraflarını hemen hemen aynen yineledi. Argensola boynunu bükerek kendisindeki mektupları göstermekten sakındı. İki arkadaşın mektupları öyle bir biçemdeydi ki, o saf hanımefendi okusa yüzü kızarırdı.

— Tam bir yiğit –diye belirtti gururla, arkadaşının yaptıklarını kendi marifetiymiş gibi benimsiyordu–, gerçek bir kahraman o... ve ben, Madam Desnoyers, bu işten anlarım... Üstleri onun değerinin farkındalar...

Julio orduya katıldıktan iki ay sonra çavuş olmuştu. Birliğinin yüzbaşısıyla alaydaki daha başka subaylar Julio'nun onca zafer kazandığı eskrim kulübündendiler.

— Bir askeri kariyer ki! –diye sürdürdü–. Julio en üst rütbelere daha gençken ulaşanlardan, Devrim generalleri gibi... Ve ne yiğitlikler yaptı!

Asker, tehlikeye alışkın yaşayanların ve silah arkadaşlarında aynı atılganlığı görmekten memnun olanların kayıtsızlığıyla, yaptıklarından

bazılarına mektuplarında ancak şöyle bir değinmişti. Ama bohem Argensola bunları abarttı, sanki savaşın en önemli kahramanlıklarıymış gibi gösterdi. Bir cehennem ateşi içinde, Julio bir emir götürmüştü, daha önce aynı görevi almış olan üç ulak ölmüşlerdi. Birçok sipere ilk saldırı yapılırken en önde atılmış, göğüs göğüse çarpışmalarda birçok silah arkadaşını süngüsüyle kurtarmıştı. Üstleri güvenilir birini aradıklarında hep aynı şeyi söylüyorlardı: "Çavuş Desnoyers'i çağırın."

Öyle bir anlatıyordu ki, gören de orada bulunmuş, savaştan yeni dönmüş derdi; Dona Luisa da tir tir titriyor, oğlunun yiğitlikleriyle girdiği tehlikeleri düşündükçe sevinç ve korku gözyaşları döküyordu. Bu Argensola'da onu heyecandan heyecana sürükleme yeteneği vardı, öylesine canla başla anlatıyordu her şeyi.

Dona Luisa övgüler döktüren bu delikanlının kendisine de bir ilgi göstererek onca heyecana teşekkür etmek istedi. Ya o ne yapmıştı son zamanlarda?..

— Ben, hanımefendi, olmam gereken yerdeydim. Buradan kıpırdamadım. Paris "kuşatma"sına tanık oldum.

Mantığı bu sözcüğün yerinde olmadığını söylüyordu ama boşuna. 1870 Savaşı üstüne okuduklarının etkisi altında, Marne Çarpışması sırasında Paris yakınlarında yapılan harekâta "kuşatma" diyordu.

Alçakgönüllülükle piyanonun üstünde duran, altın çerçeveli bir diplomayı gösterdi, fonunda kırmızı-beyaz-lacivert bayrak vardı. Sokaklarda satılan bir kâğıttı bu; birisinin tehlike haftasında Paris'te kalmış olduğunu kanıtlayan bir belge. Boşlukları kendi adı, soyadı ve diğer bilgileriyle doldurmuştu, altında Pompe Sokağı'nın iki sakininin imzaları vardı; tavernacıyla kapıcı kadının bir ahbabının. Semt karakolunun komiseri bu şerefli tanıkların sözlerinin doğruluğunu damgalayıp imzalamıştı. Eline bu belgeyi geçirmişti ya, artık kimse Paris "kuşatma"sını yaşamış olduğundan kuşkulanamazdı. O denli kuşkucu arkadaşları vardı ki!..

Kadıncağızı duygulandırmak için izlenimlerini anlattı. Güpegündüz, bulvarda, Madeleine'in demir parmaklıklarının yanında bir koyun sürüsü görmüştü. Birçok sokaklarda adımları ölü bir kentteymiş gibi yankılanmıştı.

Yollarda ondan başka kimsecikler yoktu; kaldırımlarda terk edilmiş kedilerle köpekler dolaşıyordu.

Askerlere ilişkin anıları onu zafer solukları gibi ateşlendiriyordu.

— Faslıların geçişini gördüm... Otomobile binmiş zuhafları gördüm.

Julio'nun Bordeaux'ya hareket ettiği gece, o tan ağarana dek avare dolaşmış, Paris'in ortasındaki bulvarları izlemişti, Belfort aslanından ta Doğu Garı'na değin. Yirmi yedi bin asker, bütün sefer donanımlarıyla, Fas'tan gelip Marsilya limanına inmişler, yolun bir bölümünü trenle, kalanını yürüyerek geçip Paris'e varmışlardı. Başlayan büyük çarpışmaya katılmaya gelmişlerdi. Avrupalı ve Faslılardan oluşan taburlardı. Öncüleri Orleans Kapısı'ndan girdiklerinde uygun adım tutturmuşlar, öylece Paris'in yarısını geçip trenlerin beklediği Doğu Garı'na ulaşmışlardı.

Paris sakinleri tiyatrovari üniformalarıyla sinirli, çevik atlarına binmiş süvari taburları görmüşlerdi; kara yüzlü, kırmızı kepli Senegal nişancıları; sömürge topçuları; Afrika avcıları gelmişti. Meslekten savaşçılardı, barış zamanlarında sömürgelerde çarpışarak yaşayan askerler; enerjik profiller, tunçlaşmış çehreler, şahin bakışları. O upuzun geçit saatlerce caddelerde hareketsiz kalıyor, önden giden kuvvetlerin trenlere yerleşmelerini bekliyordu... Argensola da hareketsiz duran bu silahlı insan kitlesini bulvarlardan Orleans Kapısı'na değin izlemişti, subaylarla gevezelik etmiş, Afrikalı savaşçıların safça bağrışmalarını dinlemişti: Paris'i ömürlerinde görmemişlerdi ve şimdi meraksızca içinden geçip gidiyorlar, "Düşman nerede?" diye soruyorlardı.

Von Kluck'a Ourcq kıyısında saldırmak için tam zamanında gelmişlerdi; onu çembere alınma tehlikesi karşısında geri çekilmeye zorlamışlardı.

Argensola'nın anlatmadığı bir şey vardı: O kolordunun bir ucundan bir ucuna yaptığı gece gezintisi boyunca yanında şimdi içeride duran sevimli kişiyle başka iki kız arkadaşı bulunuyordu; heyecan dolu, cömert bir gruptular, kadınlar tunç yüzlü askerlere çiçekler ve öpücükler dağıtıyorlar, şaşkınlıkla bembeyaz dişlerini göstermelerine gülüyorlardı.

Başka bir gün savaşın en olağanüstü gösterilerinden biriyle karşılaşmıştı. Bütün kiralık otomobillere, iki bin kadar araca zuhaf taburları bindirilmişti; her arabaya sekiz asker doluşmuş, havaya dikilmiş tüfekler ve kırmızı

keplerle son hızla yola düşmüşlerdi. Bulvarlarda pek renkli bir alay oluşturmuşlardı; bir tür sonu gelmeyen düğün alayı. Askerler otomobillerden hemen çarpışmanın kıyısında iniyorlar, daha arabadan atlarken ateş açıyorlardı. Çarpışmanın en acil anında, zafer henüz ortadayken ve en önemsiz bir kuvvet bile kesin sonuca ulaştırabilecekken, Gallieni eli tüfek tutan kim varsa toplayıp düşmanın sağ kanadının ucuna yollamıştı. Askerlik bürolarının yazmanları, hademeler, polisler, jandarmalar, hepsi rengârenk bir kitle oluşturarak son atılışa destek vermeye gitmişlerdi.

Ve pazar akşamı, o üç "kuşatma" arkadaşıyla birlikte, binlerce Parislinin arasında Boulogne Ormanı'nda güneşlenirken, gazetelerin ikinci baskılarından kentin yanı başında olup biten ve uzaklaşmakta olan çarpışmanın büyük bir meydan savaşı, bir zafer olduğunu öğrenmişti.

— Çok şey gördüm, Madam Desnoyers... Büyük şeyler anlatabilirim.

Dona Luisa da onaylıyordu: Evet, doğrusu Argensola çok şey görmüştü... Vedalaşırken ona destek önerdi. Oğlunun arkadaşıydı ve isteklerine alışkındı. Zaman değişmişti artık: Don Marcelo şimdi sınırsız bir cömertlikteydi... Ama bohem Argensola efendice bir hareketle onu durdurdu: Bolluk içinde yaşıyordu. Julio onu malına idareci olarak atamıştı. Amerika'daki ciroyu banka yatırılmış bir meblâğ olarak kabul etmişti, moratoryum kararnameleri uyarınca belli bir yüzdeyi çekebiliyorlardı. Arkadaşı evin bakımı için paraya gereksinimi olduğunda bir çek göndermeyi hiç ihmal etmiyordu. Ömründe hiç bu kadar rahat yaşadığı olmamıştı. Savaşın iyi yanları da vardı aslında... Ama güzel alışkanlıkları kaybetmemek için bir kez daha servis merdiveninden çıkıp bir sepet dolusu şarap şişesi alacağını belirtti...

Kız kardeşinin gidişinden sonra Dona Luisa kiliseye artık yalnız başına yönelir olmuştu, ta ki bir gün kendisine beklenmedik bir arkadaş çıktı.

— Anne, ben de sizinle geliyorum...

Chichì'ydi bu, apansızın iman ateşiyle yanmaya başlamıştı.

Artık gürültülü ve erkeksi neşesiyle evi şenlendirmez olmuştu; artık hayali bıçaklarla düşmanlarını tehdit etmiyordu. Rengi solmuştu,

hüzünlenmişti, gözlerini mor halkalar çevreliyordu. Alnının bir yanına ağır, yepyeni düşünceler yığılmış gibi başını bir tarafa eğiyordu.

Dona Luisa kilisede onu kıskanç bir küçümsemeyle gözlüyordu. Gözleri kendisininkiler gibi yaşlıydı; kendisi gibi yüreğinden koparak dua ediyordu... ama ağabeyi için olmadığı kesindi. Anılarında Julio ikinci plana itilmişti. Tehlikede olan bir başka erkek dolduruyordu düşüncelerini.

Lacour'ların en küçüğü artık rütbesiz asker olmadığı gibi Paris'te de değildi.

Biarritz'e vardıklarında, Chichì "şeker asker"inin yiğitliklerini kaygıyla dinlemişti. Heyecandan yüreği çarpıntılar içinde, onun hangi tehlikelere göğüs germiş olduğunu bilmek istemişti, "levazım hizmeti"ndeki delikanlı da ona birlikler Paris yakınlarında çarpışırlarken, dış mahallelerden topçu ateşi duyulurken büroda çektiği tedirginliği anlatmıştı. Babası onu Bordeaux'ya götürmek istemişti, ama son dakikadaki idari aksaklıklar yüzünden başkentte kalmıştı.

Ama daha fazla bir şey yapmıştı. Zorlu çabalar gösterildiği gün, bölge komutanı eli silah tutan tüm erkekleri otomobillere bindirip yolladığında, hiç çağrılmadan bir tüfek kapmış, bürosundaki diğer arkadaşlarıyla birlikte bir araca atlamıştı. Dumandan, ateşe verilmiş evlerden, ölülerden ve yaralılardan başka şey görmemişti. Görüş alanından bir grup tutsak *uhlan*'dan[36] başka Alman geçmemişti. Birkaç saat bir yolun kenarına uzanmış olarak ateş etmişti... Hepsi o kadar.

O an için Chichì'ye bu yetmişti. Çarpışmaya topu topu birkaç saat de katılmış olsa, bir Marne kahramanının nişanlısı olmakla gurur duymuştu. Gel gelelim günler geçtikçe suratı asılmaya başlamıştı.

Rütbesiz asker olan René ile sokağa çıkmaktan rahatsız oluyordu, üstelik levazım hizmetindeydi... Cephede çarpışmakta olan erkeklerinin anısıyla ateşlenmiş ya da onlardan birinin ölümünden ötürü yas giysilerine bürünmüş kasaba kadınları saygısızlığı saldırganlığa vardırıyorlardı. O cumhuriyetçi prensin inceliği ve zarafeti onları sinirlendiriyordu adeta. Birkaç kez aralarından geçtiklerinde, genç kız "savaştan kaytaranlar"a karşı ağır sözler edildiğini duydu.

Ağabeyinin Fransız olmadığı halde cepheye gitmiş olması gözünde Lacour'un konumunu büsbütün kabul edilmez hale sokuyordu. Nişanlısı bir "kaytarıcı"ydı. Kız arkadaşları nasıl da güleceklerdi!..

Senatörün oğlu hiç kuşkusuz onun düşüncelerini sezdi, bu nedenle yüzündeki rahat gülümseme soldu. Üç gün boyunca Desnoyers'lerin evine ayak atmadı. Hepsi bürodaki işler yüzünden gelemediğini sandılar.

Ve bir sabah, Chichì bakır tenli nedimelerinden biriyle Bois de Boulogne Bulvarı'na yönelmişti ki, karşıdan bir askerin geldiğini gördü.

Gıcır gıcır, yeni gri-mavi renkte bir üniforma giymişti, Fransız ordusunun seçtiği "ufuk" renginde. Kepinin bağı sırmalıydı, kollarında da bir ufak sırmalı dörtgen vardı. Gülümseyişinden, ellerini uzatışından, güvenle kendisine doğru ilerleyişinden tanıdı onu. René subay olmuştu!.. Nişanlısı asteğmendi!

— Evet, dayanamaz olmuştum... Fazlasıyla laf işittim.

Babasına duyurmadan, ahbaplarını kullanarak birkaç günde bu değişimi başarmıştı. Ecole Centrale öğrencisi niteliğiyle ihtiyat topçu asteğmeni olabiliyordu ve cepheye gönderilmek istemişti. Levazım hizmeti bitmişti!.. İki güne kalmayacak, savaşa katılacaktı.

— Sen bunu yaptın ha! –diye haykırdı Chichì–. Sen bunu yaptın ha!..

Benzi atmış, bakıyordu ona, gözleri koskocaman açılmıştı, hayranlıktan onu neredeyse yiyecekti bu gözler.

— Gel buraya, zavallım... Gel buraya, tatlı askerim benim... Sana bir borcum var.

Ve nedimesine sırtını döndü, nişanlısına hemen önlerindeki köşeyi döndürdü. Orada da durum farksızdı; yan sokak da bulvar kadar kalabalıktı. Ama meraklılar Chichì'nin umurunda bile değildi!.. Kollarını coşkuyla onun boynuna doladı, nişanlısının dışında hiçbir şey görmüyor, duymuyordu.

— Al... al sana.

Yüzüne şapur şupur iki şiddetli, saldırgan öpücük kondurdu.

Ardından birden bacakları titredi, bayılacak gibi oldu, mendilini gözlerine götürdü, umutsuz bir ağlamadır tutturdu.

II

Stüdyoda

Bir akşam kapıyı açtığında, Argensola oracıkta hareketsiz kalakaldı, ayakları şaşkınlıktan yere çivilenmişti sanki.

Yaşlı bir adam nazik bir gülümsemeyle onu selamlıyordu.

— Ben Julio'nun babasıyım.

Ve bulunduğu yeri gayet iyi bilen birinin rahatlığıyla ilerledi.

Bereket ressam yalnızdı da zevkli bir arkadaşlığın izlerini gizleyebilmek için oradan oraya koşuşturmak zorunda kalmadı.

Heyecanının yatışması için bir süre geçmesi gerekti. Don Marcelo ve huysuzluğu konusunda o kadar çok şey dinlemişti ki, apansızın stüdyoya çıkagelmesi onu pek tedirgin etmişti... Bu korkunç beyefendi ne istiyordu acaba?

Fark ettirmeden onu incelediğinde yeniden rahatladı. Adam savaşın başlangıcından beri çok ihtiyarlamıştı. Artık insanları kendinden uzaklaştırmak istiyormuş gibi inatçı ve sinirli görünmüyordu. Gözleri çocuksu bir neşeyle pırıldıyor, elleri hafifçe titriyordu, sırtı kamburlaşmıştı. Ona sokakta rastladıkça hep kaçan ve evinin servis merdivenini tırmanırken ödü patlayan Argensola şimdi birdenbire güven duydu. Kendisine ahbapça gülümsüyor, ziyaretini haklı göstermek için özürler sıralıyordu.

Oğlunun yaşadığı yeri görmek istemişti. Zavallı ihtiyar!.. Tıpkı yalnızlığını avutmak için sevdiğinin gittiği yerlerde dolaşan bir âşığın duygularıyla sürüklenmişti oraya. Julio'nun mektupları yetmiyordu ona; eski evini görmek, ortasında yaşadığı tüm eşyalara dokunmak, aynı havayı solumak, can dostu olan o delikanlıyla konuşmak gereksinimini duyuyordu.

Ressama öylesine babacan bakıyordu ki... "Şu Argensola ilginç bir delikanlı." Bunu düşünürken onu hiç tanımadan, yalnızca oğluna hovardalık yaşamında eşlik ediyor diye nice kez "rezil" dediğini anımsamadı.

Desnoyers'in bakışları keyifle stüdyoda gezindi. Halıları, mobilyaları, eski sahibinden kalmış olan tüm öteberiyi tanıyordu. Hayatında pek çok şey

satın aldığı halde, hepsini kolayca anımsardı. Gözleri şimdi kendisinin olmayanı, orada bulunmayan oğlunu hatırlatacak bir şeyler araştırıyordu. Şöyle bir çiziktirilmiş tablolara, köşe bucağı dolduran bitmemiş eskizlere takıldı.

Hepsi Julio'nun muydu?.. Tuvallerin birçoğu aslında Argensola'nındı; ama o, yaşlı adamın heyecanından etkilenerek bir cömertlik örneği gösterdi. Evet, hepsi Julio'nundu... Ve baba resimleri bir bir dolaştı, en şekilsiz eskizlerin önünde hayranlıkla duraladı, o kargaşada dehanın düzensiz esinlerini sezinler gibiydi.

— Yeteneği var, değil mi? –diye sordu, lehte bir söz duymak için yalvararak–. Onun hep zeki olduğunu düşünmüşümdür... Biraz haylaz, ama huy zamanla değişir... Şimdi başka bir insan oldu artık.

Ve İspanyolun coşkuya hazır lafazanlığının tüm şamatasıyla orada bulunmayan kişiyi göklere çıkardığını işitince neredeyse ağlayacaktı: Julio vakti saati gelince dünyanın parmağını ağzında bırakacak bir büyük sanatçıydı.

Ruhların ressamı da sonunda kendini bu baba kadar duygulanmış hissetti. Bu yaşlı adama biraz da pişmanlık içinde hayran bakıyordu. Eskiden aleyhinde neler söylemiş olduğunu anımsamak istemiyordu. Meğer ne büyük bir haksızlık etmişti!..

Don Marcelo bir dostuymuş gibi ellerine sarılıyordu onun. Oğlunun dostları onun da dostlarıydı. Gençlerin nasıl yaşadıklarını bilmez değildi o. Eğer günün birinde sıkıntıya düşecek olursa, resim yapmayı sürdürmek için bir gelire gereksinim duyarsa, işte kendisi oradaydı, memnuniyetle destek verirdi. Başlangıç olarak, hemen o akşam onu evine yemeğe bekliyordu, her akşam gitmek isterse daha da memnun olurdu. Aile arasında, kendi halinde bir yemek olacaktı; savaş alışkanlıkları değiştirmişti; ama bir yuva sıcaklığında bulunur, kendisini baba evinde gibi duyardı. Ressama kendini daha çok sevdirmek için İspanya'dan bile dem vurdu. Oraya ancak bir kez, kısa bir ziyaret yapmıştı; ama savaş bitsin, baştan aşağı dolaşmayı istiyordu. Kayınpederi İspanyoldu, karısında İspanyol kanı vardı, evde aile arasında konuştukları dil İspanyolcaydı. Ah İspanya, geçmişi soylu, karakteri mağrur ülke!..

Başka bir milletten olsa yaşlı adamın onu da yine göklere çıkaracağından kuşkulandı Argensola. Bu sevgi orada bulunmayan oğluna olan sevgisinin yansımasından başka bir şey değildi, ama yine de şükran duyuyordu. Böylece, vedalaşırlarken az kalsın Don Marcelo'yu kucaklayacak oldu!

O akşamdan sonra yaşlı adam sık sık stüdyoyu ziyarete geldi. Ressam hanım arkadaşlarına öğle yemeğinden sonra güzel bir gezintiye çıkmalarını, Pompe Sokağı'na iyice gece bastırmadan damlamamalarını tembihlemek zorunda kaldı. Yine de kimi kez Don Marcelo beklenmedik biçimde sabahın köründe çıkageliyor, o da oradan oraya koşuşturup atölye erdemli bir çalışma mekânı havasını korusun diye şunu bunu örtmek ya da kaldırmak zorunda kalıyordu.

— Gençlik... gençlik! –diye mırıldanıyordu yaşlı adam hoşgörüyle gülümseyerek.

Ve yaşının vakarını hatırlayarak kendini zor tutuyordu, az kalsın Argensola'ya iç odalarda varlıklarını sezinlediği kaçakları kendisine tanıştırmasını isteyecekti. Belki oğlunun da arkadaşları olmuşlardı, geçmişinin parçasıydılar, bu kadarı onları ilginç kılan birtakım yüce nitelikleri bulunduğunu varsayması için yeterliydi.

Bu sürprizler, yol açtıkları kaç göç nedeniyle, sonunda ressamın yeni ahbabından dolayı birazcık yakınmasına neden oldu. Ayrıca yaşlı adamın durmadan kendisini yemeğe çağırması da onu rahatsız ediyordu. Desnoyers'lerin sofrası çok iyiydi, ama ona fazla sıkıcı geliyordu. Anne ile babanın tek bildiği şey oğullarından söz etmekti. Chichì ağabeyinin arkadaşına neredeyse hiç yüz vermiyordu. Aklı fikri savaştaydı; postanın işleyişinden tedirgindi, Asteğmen Lacour'dan mektup almadan birkaç gün geçti miydi hükümeti eleştirmeye başlıyordu.

Argensola türlü özürler bularak Victor Hugo Bulvarı'na yemeğe gitmekten kaçındı. Peşinde kadınlarla ucuz lokantalara gitmekten daha çok hoşlanıyordu. Yaşlı adam onun reddini kaderine boyun eğen bir âşık havasıyla kabulleniyordu.

— Bugün de mi olmaz?..

Ve onun gelmeyişinin acısını çıkarmak için, ertesi gün stüdyoya çok daha erkenden gidiyordu.

Hâlâ Julio'nun bedeninin izini saklıyora benzeyen divanda oturmak, onun fırçasının vurduğu renklerle kaplı tuvalleri seyretmek, manastırları andıran derin bir sessizlikte tatlı tatlı mırıldanan sobanın sıcak okşayışı onun için nefis bir zevk oluyordu. Tekdüze, savaştan ötürü hüzünlenmiş Paris'in ortasında hoş bir sığınaktı orası, herkes kendi derdine düşmüş olduğundan Don Marcelo dostlarından uzak kalmıştı.

Geçmişteki zevkleri gözünden düşmüştü. Hotel Drouot artık çekici gelmiyordu. O sıralar Fransa'da oturan Almanların hükümetin el koyduğu eşyaları açık artırmayla satılıyordu. Villeblanche şatosundan zorla çıkarılıp Berlin yolunu tutan eşyaların karşılığı gibiydi. Müzayedeciler açık artırmalara pek az kişinin katıldığını söylüyorlardı, ama onu etkileyemiyorlardı. O olağanüstü fırsatlara heves duymuyordu. Ne için yeni alımlara girişsindi?.. Onca işe yaramaz nesne ne içindi? Milyonlarca insanın kuru toprağın üstünde yattığını düşündükçe keşiş hayatı sürmek geçiyordu içinden. Victor Hugo Bulvarı'ndaki evinin görkemli tantanasından nefret eder olmuştu. Şatonun yıkılışını hatırladıkça yüreği sızlamıyordu. Tanıdıkları onu eskiden olduğu gibi durmadan bir şeyler satın almaya sürüklemek istediğinde karşı konulmaz bir tembellik kaplıyordu her yanını. Yok, o oracıkta daha rahattı... Oracık dediği de hep Julio'nun stüdyosuydu.

Argensola, Don Marcelo'nun yanında resim yapıyordu. Yaşlı adamın boş gezenlerden nefret ettiğini biliyordu, eyleme yönelten bu iradenin kendisine de bulaştığı duyumsamış, birkaç yapıta birden el atmıştı. Desnoyers fırça darbelerini ilgiyle izliyor, ruhların ressamının verdiği tüm açıklamaları kabulleniyordu. Kendisi aslında eski ressamlardan yanaydı; müzayedelerden yalnız ölmüş ressamların tablolarını satın almıştı; ama Julio'nun da arkadaşı gibi düşündüğünü bilmek, delikanlının tüm kuramlarını alçakgönüllülükle benimsemesi için yetiyordu.

Sanatçının çalışma humması kısa sürüyordu. Birkaç dakika sonra yanına divana oturup yaşlı adamla çene çalmayı yeğliyordu.

Gevezeliğin baş konusu aralarında bulunmayan kişiydi. Karşılıklı almış oldukları mektuplardan parçaları yineliyorlar, geçmişten konuşuyorlardı; ama saygılı bir dille. Ressam, Julio'nun savaştan önceki yaşantısını tümüyle sanat kaygılarına adanmış bir hayat olarak anlatıyordu. Baba bu sözlerin gerçeği tam yansıtmadığının bilincindeydi, yine de yalanları büyük bir dostluk gösterisi olarak minnetle benimsiyordu. Argensola iyi, saygılı bir

arkadaştı; en öfkeli sözleri sarf ettiğinde bile, Madam Laurier'e hiç mi hiç değinmemişti. O günlerde yaşlı adam bu kadının anısıyla tedirgindi. Ona sokakta rastlamıştı, kocasının koluna girmişti, adamın yaraları tedavi olmuştu. Ünlü senatör Lacour, karı-kocanın barışmış olmalarından memnundu. Mühendis yalnızca bir gözünü yitirmişti. Şimdi hükümetin obüs üretimi için el koymuş olduğu fabrikasının başındaydı. Yüzbaşı rütbesini almıştı ve göğsünde iki madalyası vardı. Bu beklenmedik barışmanın nasıl olduğunu senatör bilmiyordu elbette. Günün birinde onların eve birlikte geldiklerini görmüştü, birbirlerine sevecenlikle bakıyorlardı, geçmişi hepten unutmuşlardı.

— Savaştan önce olup bitenleri kim hatırlıyor ki? –demişti adam–. Onlar da, dostları da boşanma hikâyesini hatırlamaz olmuşlar. Hepimiz yeni bir hayat yaşamaktayız... ben öyle sanıyorum ki, ikisi şimdi eskiden olduğundan daha bile mutlular.

Desnoyers de onları gördüğünde bu mutluluğu sezinlemişti. Bir yıl önce oğlunun Laurier ile olan tutumuna haytalıkların en beteri diye lanetler yağdıran bu katı ahlakçı adam, Margarita'yı kocasına sokulmuş, sevgi dolu bir ilgiyle konuşur gördüğünde biraz bozulmuştu. Bu evlilik mutluluğu kendisine bir nankörlük gibi gelmişti. Julio'nun yaşamını o denli etkilemiş olan bir kadın!.. Aşklar böyle unutulur muydu hiç?..

İkisi de birbirlerini hiç tanımaz gibi yaparak geçip gitmişlerdi. Belki de yüzbaşı Laurier doğru dürüst göremiyor olabilirdi, ama kadın ona saf gözlerle bakmış, sonra selamlaşmamak için hızla bakışlarını başka yana çevirmişti... Yaşlı adam bu umursamazlığa üzüldü, kendisi için değil, oğlu için. Zavallı Julio!.. Tam bir zihinsel ahlaksızlığa düşmüş olan bu kaskatı beyefendi, o unutkanlıktan sanki bir canavarlıkmış gibi yakınıyordu.

Stüdyoda geçen akşamların bir başka sohbet konusu da savaştı. Argensola çarpışmalar başladığı zamanlardaki gibi cepleri basılı kâğıtlarla dolu dolaşmıyordu artık. İnsanların ordudan olağanüstü, mucizevi başarılar bekledikleri ilk anların heyecanının yerini huzurlu bir sükûnet almıştı. Bütün gazeteler aynı şeyi yazıyorlardı. Resmi bülteni okumak yetiyordu; bu belgeyi beklerken de sabırsızlığa gerek yoktu, insan aşağı yukarı bir gün öncekinin aynını söyleyeceğini tahmin edebiliyordu.

Boş umutları ve iyimserlikleriyle ilk ayların humması ona şimdi hayal gibi geliyordu. Savaşa gitmemiş olanlar yavaş yavaş her zamanki işlerine geri dönmüşlerdi. Yaşantı her zamanki temposuna yeniden kavuşmaktaydı. "Yaşamak zorundayız," diyordu insanlar. Hayatı sürdürmek gereği de anlık ihtiyaçlarıyla kafaları dolduruveriyordu. Orduda silah başında yakınları olanların aklı onlardaydı, ama günlük işleri hatıranın şiddetini yumuşatıyor, sevdiklerinin yokluğu olağanüstü olmaktan çıkıp normal bir şeye dönüşüyordu. Başlangıçta savaş uykuları kaçırıyor, yemeği insanın boğazında düğümlüyor, zevki burnundan getiriyor, her şeye ölümcül bir solgunluk veriyordu. Herkes aynı şeyden söz ediyordu. Şimdiyse bir bir tiyatrolar açılmaya başlamıştı, ortalıkta para dolaşıyordu, insanlar gülüyorlar, büyük felaketten konuşuyorlardı konuşmasına, ama yalnız belli zamanlarda, uzayacak, çok uzayacak bir şey, kaçınılmaz bir yazgı olduğundan ötürü büyük bir sabır gerektiren bir şey gibi.

— İnsanoğlu felakete çabuk alışıyor –diyordu Argensola–, yeter ki felaket uzun süreli olsun... Bizim kuvvetimiz de bu; bu sayede yaşıyoruz.

Don Marcelo, bu kadere rıza halini kabullenmiyordu. Savaş herkesin düşündüğünden daha kısa sürecekti. Coşkusu ona yakın bir tarih biçtirmişti: Üç ay, gelecek bahara. Barış baharda yapılmazsa, yazın yapılacaktı.

Bu sohbetlere yeni bir konuşmacı daha katıldı. Desnoyers, Argensola'nın söz ettiği Rus komşuyla tanıştı. Bu garip kişi de Julio'yla ilişkiliydi, bu da Tchernoff'a karşı büyük bir ilgi duymasına neden oldu.

Normal bir zamanda olsa ondan uzak dururdu. Milyoner düzen adamıydı. Kendi servetlerini kendileri yaratmış olan ve ne denli aşağıdan başlamış olduklarını unutmayan tüm zenginlerin içgüdüsüyle, devrimcilerden nefret ederdi. Tchernoff'un sosyalizmiyle milliyetinin kafasında bir dizi dehşet verici görüntüyü canlandırması kaçınılmazdı: Bombalar, bıçaklamalar, haklı idamlar, Sibirya'ya sürgünler. Yo, hayır, tavsiyeye şayan bir ahbap değildi... Ne var ki şimdi Don Marcelo'nun başkalarının fikirlerini değerlendirişi büyük bir değişim geçirmekteydi. Öyle şeyler görmüştü ki!.. İstila sırasındaki dehşet verici olaylar, Alman komutanların her şeyi çiğneyişleri, denizaltıların savunmasız yolcularla dolu gemileri gözlerini kırpmadan denizin dibine gömmeleri, iki bin metre yükseklikten savunmasız kentlerin üstüne bomba yağdırarak kadınlarla çocukları katleden havacıların

marifetleri daha birkaç yıl önce öfkelendiği devrimci terör suikastlarını önemsiz olaylar gibi hatırlatıyordu.

— Düşünüyorum da –diyordu– birisi kalkıp önemli bir kişiye bir bomba attı diye dünyanın sonu gelecek sanıyorduk!

O fanatiklerin işledikleri cinayetleri gözünde hafifleten bir nitelikleri vardı. Kendi eylemlerinin kurbanı olarak ölüyorlar ya da cezalarının ne olacağını bile bile teslim oluyorlardı. Kendilerine bir çıkış yolu aramaksızın varlıklarını feda ediyorlardı; cezasız kalmalarını sağlayacak ihtiyat önlemlerini alıp da kendilerini kurtardıkları enderdi. Oysa savaş teröristleri!..

Buyurgan karakterinin şiddetiyle, yaşlı adam değerleri hepten altüst ediyordu.

— Asıl anarşistler şimdi tepedeler –diyordu alaycı bir gülüşle–. Daha önce bizi korkutanların hepsi bahtsız kişilerdi... Çağımızdakiler bir saniyede öbürlerinin otuz yılda öldürdüğünden fazlasını katlediyorlar.

Tchernoff'un yumuşaklığı, özgün fikirleri, hiç hazırlık yapmadan düşünceden söze atlamaya alışkın düşünür tutarsızlıkları, giderek Don Marcelo'nun gönlünü çeldi. Tüm kuşkularını ona danışır oldu. Hayranlığı, Argensola'nın zaman zaman komşusuna ikram ettiği şişelerin nereden geldiğine bakmamasına neden oldu. Kendisinin oğluyla kavgalı yaşadığı zamanların o anılarını Tchernoff'un tüketmesini zevkle kabullendi.

Victor Hugo Bulvarı'ndan gelen şarabı tattıktan sonra, Rus hayallerle dolu bir gevezeliktir tutturuyordu, tıpkı mahşerin dört atlısının hayali koşusunu gördüğü geceki gibi.

Desnoyers'in en hayran olduğu yanı, her şeyi görüntülerle somutlaştırarak sunmaktaki becerisiydi. Marne Çarpışması, onu izleyen çatışmalar ve iki ordunun deniz kıyısına doğru koşuları onun gözünde açıklanması kolay olaylardı... Eğer Fransızlar Marne'daki zaferlerinden sonra yorgun düşmüş olmasalardı!..

— ... Ama insanların gücünün bir sınırı vardır –diye sürdürüyordu Tchernoff– ve Fransız insanı da, tüm coşkusuna karşın, başkaları gibi insandır. İlkin Belçika yanından gelen istilaya göğüs germek için doğudan

kuzeye doğru son hızla ilerleyiş, ardından çarpışmalar, derken çembere düşmemek için alelacele geri çekiliş, sonunda yedi gün süren bir çarpışma; tüm bunlar yalnız ve yalnız üç haftaya sığmıştı... zaferi kazandıkları anda galiplerin bacakları onları daha ileriye taşıyamadı ve süvari kuvvetlerinde kaçanları izleyecek hal kalmamıştı. Hayvanlar insanlardan daha da yorgundular. Pek şiddetle kovalanmadıklarını gören ve yine yorgunluktan dökülen Almanlar oldukları yere uzanmışlar ve toprağı kazarak kendilerine bir sığınak yapmışlardı. Fransızlar da boylu boyunca uzanmışlar, kazandıkları toprağı kaybetmemek için yeri kazmışlardı... İşte siper savaşı böyle başlamıştı.

Derken her siper hattı, düşman hattını sarma amacıyla, kuzeybatıya doğru ilerlemiş, böyle uzaya uzaya iki tarafın da denize doğru koşusu başlamış, tarihte görülmüş en büyük savaş cephesi oluşturulmuştu.

Don Marcelo, coşkulu iyimserliğiyle, savaşın gelecek baharda... daha olmazsa dört ay daha süre vererek, yaza biteceğini söyledikçe, Rus başını hayır diye sallıyordu.

— Bu iş uzayacak... çok uzayacak. Yeni bir savaş bu, gerçek modern savaş. Almanlar 1870'ten beri hiçbir şey gözlemlememiş gibi, çarpışmaları eski usul başlattılar; düz toprağın üstünde, sarma hareketlerine dayalı bir savaş, Napolyon'a öykünen bir Moltke'nin yapacağı gibi. Çarçabuk halletmeyi istiyorlardı ve nasıl olsa zaferden emindiler. Niçin yeni yöntemlere başvursunlardı ki?.. Ama Marne Çarpışması planlarını altüstü etti: Saldırganken savunmaya geçtiler, işte o zaman genelkurmaylarının Rus-Japon Savaşı'nda öğrendikleri her şeyi uygulamaya koyuldular; siper savaşına başladılar, modern silahların menzilinin ve ateş gücünün gerekli kıldığı yeraltı savaşına. Şimdi bir kilometre toprağın ele geçirilmesi, yüz yıl önce taştan bir kaleye hücumdan daha fazlası demek... Uzun süre ne bu taraf ne de öteki taraf ilerleyemeyecektir. Belki de hiçbir zaman kesin bir ilerleme sağlayamayacaklardır. Uzun mu uzun, sıkıcı mı sıkıcı olacak bu, eşit güçteki güreşçiler arasında olan mücadeleler gibi.

— İyi ama, yine de günün birinde bitecek –dedi Desnoyers.

— Kuşkusuz; ama kim bilir ne zaman?.. Ve bittiği zaman iki taraf da ne halde olacak acaba?..

Don Marcelo hızlı bir sona inanıyordu, insanların hiç beklemediği bir anda, iki güreşçiden birinin son ana kadar özenle gizlediği yorgunluğundan ötürü.

— Almanya yenilecektir –diye ekledi kesin bir güvenle–. Bilmiyorum ne zaman, nasıl, ama mantık bunu söylüyor. Büyük darbesini eylül ayında ıskaladı, düşman ordusunu ezip Paris'e girmesi gerekiyordu. Elindeki tüm kozları o zaman oynadı. Kazanamadı, oyunu sürdürüyor, çünkü birçok kozu var, daha uzun zaman da sürdürecek... Ancak o ilk anda yapabildiği şeyi hiçbir zaman yapamayacak.

Tchernoff'a göre, sonunda bozguna uğraması Almanya'nın yerle bir olması ve Alman halkının yok edilmesi anlamına gelmiyordu.

— Aşırı milliyetçilik öfkemi tepeme sıçratıyor –diye sürdürdü–. Kimilerinin Almanya'nın bir daha başkaldıramayacak biçimde ezilmesi için planlar yaptıklarını duyunca kıtaları paylaşan Berlin Pancermenistlerini duyar gibi oluyorum.

Ardından görüşünü somutlaştırdı.

— İmparatorluğu bozguna uğratmak şart, dünyanın huzuru için: Ulusların barışını bozan bu koca savaş makinesini yok etmek gerek...1870'ten beri berbat bir yaşam sürüyoruz. Kırk dört yıl boyunca tehlikeyi önledik; ama tüm bu süre içinde bir oh dediğimiz olmadı!

Tchernoff'u en çok sinirlendiren bu durumdan doğmuş bulunan ve giderek dünyaya egemen olan ahlakdışı dersti: Kaba kuvvetin yüceltilmesi, başarının kutsanması, maddeciliğin zaferi, oldubitti karşısında sinme, en soylu duyguların sanki tumturaklı, gülünç tümcelerden başka bir şey değilmiş gibi alay konusu edilmesi, ahlaksal değerlerin çarpıtılması, ilerlemenin son sözü olması gerekiyorken despotluğa, şiddete, tarihin en ilkel çağlarının barbarlığına geri dönüşten başka şey olmayan bir haydutluk felsefesi.

Bu eğilimin temsilcilerinin yok edilmesini isterdi o, ama Alman halkının ortadan kaldırılmasını değil.

— O halkın büyük erdemleri var, ama çok yakın bir barbarlık geçmişinin mirası olan kötü koşullarla karışmış durumda. Organizasyon ve çalışma

içgüdüsüne sahip, insanlığa büyük hizmetlerde bulunabilir... Ama önce iyi bir soğuk duştan geçirmek gerek; bozgun duşundan. Almanlar gururlarından çılgına dönmüşler, çılgınlıkları da dünya için bir tehlike oluyor. Onları dünya egemenliği ham hayalleriyle zehirleyenler ortadan yok olunca, felaketten ötürü düş güçleri tazelenip de başkalarından ne daha üstün ne daha değersiz bir insan grubu olmadıkları gerçeğine boyun eğdiklerinde hoşgörülü, yararlı bir halk olacaklardır... hatta, kim bilir, sevimli bile olabilirler.

Tchernoff'un gözünde o anda daha tehlikeli bir halk yoktu. Politik örgütlenmesi onları sille tokat eğitilmiş, disipline hep karşı koyan iradesini yok etmek için sürekli aşağılanmış bir savaşçı güruhuna dönüştürüyordu.

— Öyle bir halk ki herkes bir darbe yiyor ve daha altta bulunana darbe vurmayı istiyor. İmparatorun attığı tekme sırttan sırta aktarılarak toplumun en alt basamaklarına değin ulaşıyor. Darbeler okulda başlıyor, kışlada sürüyor, eğitimin bir parçası. Prusya veliahtlarının eğitimi her zaman kral babalarından tokatlar, dayaklar yemek olmuştur. Kayzer evlatlarını döver, subay askerlerini döver, baba çocuklarını ve karısını döver, öğretmen öğrencilerini döver; üstün elinden dövmek gelmediği zamanlar da astını manen aşağılayarak işkence eder.

İşte bu yüzden normal yaşamlarını bırakıyor, silaha sarılıp bir başka insanların üstüne çullanıyorlardı, vahşetleri amansızdı.

— İçlerinden her biri –diye sürdürdü Rus– sırtında yediği tekmelerin ağırlığını taşıyor ve bu tekmeleri savaşın onların egemenliğine verdiği garibanlara aktararak avunma derdinde. Kendilerine yakıştırdıkları adla bu "efendiler" halkı, efendiliği kendi evinin dışında arıyor... Evinin içinde insan vakarı diye bir şey bilmiyor. Bu yüzden dünyaya yayılmayı öylesine şiddetle istiyor, uşakken efendi olabilsin diye.

Birdenbire Don Marcelo stüdyoya gitmez oldu. Şimdi dostu senatörün peşine düşmüştü. Adam bir vaatte bulunarak, onun sakin, kadere razı halini altüst etmişti.

Lacour, aile şanının mirasçısı olan oğlu, kendisinin çevresine ördüğü koruyucu iltimas ağını parçalayıp cepheye gittiğinden beri dertli olmuştu.

Bir gece, Desnoyers'lerin evinde yemek yerken, Don Marcelo'nun yüreğini titreten bir fikir ileri sürdü. "Oğlunuzu görmek istemez miydiniz?.." Senatör cepheye gitmek üzere genelkurmaydan bir izin çıkarmaya uğraşıyordu. René'yi görmesi şarttı. Julio ile aynı askeri birlikteydiler; birbirlerinden uzak yerlerde olabilirlerdi, ama bir otomobil yolculuğu ile ulaşılabilirdi.

Daha fazlasını söylemesi gerekmedi. Desnoyers'in yüreğine birden oğlunu görmek için şiddetli bir arzu düştü. Aylardır mektuplarını okumakla ve silah arkadaşlarından birinin çektiği fotoğrafını seyretmekle yetiniyordu...

O andan başlayarak iş isteyen seçmenlerinden biri gibi, Lacour'u kuşatma altına aldı. Sabahları evine ziyarete gidiyor, her gece onu yemeğe davet ediyor, akşamları gidip Lüksemburg salonlarında yakalıyordu. Daha selamlaşmadan, gözlerinde hep aynı soru vardı... "İzni ne zaman alacaktı?"

Bu büyük şahıs, askerlerin sivillere umursamaz davrandıklarından yakınıyordu. Oldum olası parlamentarizme düşmandılar.

— Üstelik Joffre'nin yanına yanaşılmıyor. Çevresinde meraklılar istemiyor... Başkanı yarın göreceğim.

Birkaç gün sonra Victor Hugo Bulvarı'na Don Marcelo'yu neşeye boğan memnun bir yüzle geldi.

— İzni aldınız mı?..

— Aldım... Öbür gün yola çıkıyoruz.

Ertesi akşam Desnoyers Pompe Sokağı'na vardı.

— Yarın gidiyorum.

Ressam ona eşlik etmek istedi. O da senatörün sekreteri olarak gidemez miydi?.. Don Marcelo gülümsedi. İzin ancak Lacour ile refakatçisi içindi. Sekreter, kamera asistanı ya da müstakbel kaynının herhangi bir adamı olarak görünecek kişi kendisiydi.

Akşamın sonunda stüdyodan çıktığında Argensola onu yakınarak asansöre kadar geçirdi. Demek bu sefer heyetine katılamıyordu, ha!.. Başyapıtını yaratma fırsatını kaçırdığını sanıyordu.

Evin yakınlarında Tchernoff'a rast geldi. Don Marcelo'nun keyfi yerindeydi. Yakında oğlunu görmek düşüncesi ona çocuksu bir neşe veriyordu. Rusu neredeyse kucakladı, perişan bir kılıkta bulunmasına, feci sakalına, gelip geçenlere başlarını çevirten koskocaman şapkasına aldırmadı.

Bulvarın ucunda günbatımının renklendirdiği bir gökyüzünün fonunda Arc de Triomphe'un silueti beliriyordu. Anıtın çevresinde havada yüzen bir kırmızı bulut onun beyazlığının üstünde kızılımsı çarpıntılarla yansıyordu.

Desnoyers, mahşerin dört atlısını ve Argensola'nın onu Rusla tanıştırmadan önce anlattığı her şeyi anımsadı.

— Kan –dedi neşeyle–. Göğün tümü kana kesmiş... Mahşer ejderhası ölümcül darbeyi yemiş işte. Yakında ölümüne tanık olacağız.

Tchernoff da gülümsedi, ama gülüşü hüzünlüydü.

— Hayır; ejderha ölmez. İnsanoğluna sonsuza değin eşlik eder o. Her yanından kanlar fışkırarak kırk yıl saklanır... altmış yıl saklanır... yüz yıl saklanır, sonunda yeniden ortaya çıkar. İsteyebileceğimizin en fazlası yarasının uzun sürmesi, uzun süre saklanması ve bizim anımızı hâlâ taşıyacak olan kuşakların onu asla görmemeleridir.

III

Savaş

Don Marcelo korulukla kaplı bir tepeye tırmanıyordu. Orman trajik bir ıssızlıktaydı. İçinde dilsiz bir kasırga durulmuş, her şeyi doğaya aykırı, dimdik bir konumda bırakmıştı. Bir tek ağaç bile yoktu ki barış günlerindeki düz biçimini, gür dallarını korumuş olsun. Çam öbekleri yıkılmış tapınakların sütunlarını andırıyorlardı. Kimileri boylu boyunca dimdik ayakta kalmışlardı, ama tepeleri yok olmuştu, başlıklarını kaybetmiş sütun gövdeleri misali; kimileri ortalarından kesilmişlerdi, flüt başları gibi, yıldırım düşmüş sütunlar misali. Kimilerinin kırıklarının çevresinde ölü kerestenin ipliksi parçaları kırılmış kürdanlar gibi sarkıyordu.

Yıkıcı kuvvet yüzyıllık ağaçların hakkından gelmişti; gürgenlerin, meşelerin, kayınların. Sanki dev bir baltacı alayı oradan geçmişçesine, karışmış koskocaman dallar yerleri kaplıyordu. Ağaç gövdeleri toprağın biraz üstünden tek bir balta darbesi yemiş gibi, kesin, temiz biçimde kesilmişlerdi. Topraktan çıkmış köklerin çevresinde toprak parçalarıyla kaplı taşlar doluydu; yerin bağrında uyuyorken patlamanın yüzeye fırlattığı taşlar.

Yer yer hep birbirinin aynı, koskocaman, geometrik biçimde, yuvarlak, yusyuvarlak su birikintilerinin aynaları uzanıyordu, ağaçların arasında parıldıyor ya da yollarını kesip onları zahmetli dönüşler yapmaya zorluyordu. Desnoyers onları ormanı budayan birtakım görünmez devlerin toprağa gömmüş olduğu leğenlere benzetti. Hemen kenarlarından başlayarak birden derinleşiyorlardı. O su birikintilerine atlayacak bir yüzücünün ayağı dibe değmeyebilirdi. Suları yeşilimtırak, ölü suydu, yağmur suyu, üzerini kaplamış bitki katmanının içinde hayat bulmuş ufacık organizmaların soluklarının kabarcıklarıyla deliniyordu.

Yamacın ortalarında, çamların arasında, tahta haçların dibinde birkaç mezar vardı; Fransız askerlerinin kırmızı-beyaz-lacivert bayrakçıklar dikilmiş mezarları. Yosunla kaplanmış o tümseklerin üstünde eski topçu kepleri asılıydı. Vahşi oduncu, ormanı yerle bir ederken, ağaç gövdelerinin arasında kımıldanan karıncaları körü körüne ezip geçmişti.

Don Marcelo'nun ayağında tozluklar, başında geniş kenarlı bir şapka, omuzlarında battaniye gibi ince bir panço vardı. Çiftlikteki uzak yaşamını anımsatan bu giyecekleri bulup çıkarmıştı. Lacour arkasından geliyor, tıknefesi, yorgunluk solumaları arasında senatörlük vakarını elden bırakmamaya çabalıyordu. O da yüksek konçlu çizmeler, yumuşak bir şapka giymişti, ama parlamenter kılığını tümüyle elden bırakmış olmamak için görkemli bir kuyruğu olan frakını ihmal etmemişti. Önlerinden giden iki yüzbaşı onlara rehberlik ediyordu.

Fransız topçularının tuttuğu bir dağdaydılar. Birkaç kilometrelik bir hatta kamufle edilmiş pek çok sayıda topun yerleştirildiği doruklara doğru tırmanıyorlardı. Bu gördükleri yıkım, Fransızların ateşine karşılık veren Alman topçularının işiydi. Orman obüslerle biçilmişti. Yuvarlak gölcükler Alman *marmitta*'larının[37] su geçirmeyip yağışları tutan kireçli toprakta açtıkları çukurlardı.

Otomobili dağın eteğinde bırakmışlardı. Subaylardan biri, deneyimli bir topçu, bu önlemin nedenini açıkladı. Yamacı ihtiyatla tırmanacaklardı. Düşmanın menzili içindeydiler, bir otomobil topçu ateşine hedef olabilirdi.

— Tepeyi tırmanmak biraz zahmetli olacak –diye sürdürdü–. Gayret, Bay Senatör!.. Yaklaştık sayılır.

Yolda topçu askerleriyle karşılaşmaya başladılar. Çoğunun asker olduklarının tek belirtisi kepleriydi. Kadife pantolonları ve yelekleriyle bir metalürji fabrikasının işçilerine, dökümcü ya da ayar ustasına benziyorlardı. Kolları çıplaktı, bazıları çamurda daha güvenle yürüyebilmek için tahtadan çarıklar giymişlerdi. Bunlar seferberlikle ihtiyat topçu olarak orduya alınmış eski demir işçileriydi. Çavuşları eskiden ustabaşıydı; subaylarının çoğu ise mühendis ya da atölye sahipleri.

Tepeye tırmananlar birdenbire ormanın demir sakinleriyle yüz yüze geldiler. Bunlar ağızlarını açtı mıydı yer gök titriyor, hava sarsılıyor, koruluk halkı, kargalarla tavşanlar, kelebeklerle karıncalar dehşet içinde kaçışıp gizleniyorlardı, sanki dünya bir gümbürtüyle çırpınarak batacakmış gibi. Bu kükreyen canavarlar şimdilik susuyorlardı. Onları hiç görmeden yanı başlarına değin gidilebiliyordu. Yeşil dallar arasından kalasa benzer gri bir nesne uzanıyordu; bazen de o uç bir yığın kuru ağaç gövdesinden çıkıyordu. Bir engelin çevresini dönünce temizlenmiş topraktan bir

meydancık görülüyordu, burada muazzam irilikte, tekerlekler üzerine monte edilmiş bir silahın çevresinde yaşayan, uyuyan, didinen insanlar vardı.

Senatörün gençliğinde şiir yazmışlığı vardı, kendi seçim bölgesinde bir heykelin açılışını yapmaya gittiğinde de söylevsel dizeler döktürüyordu; şimdi dağın başında göğüs bağır açık, kollar sıvalı, güneşten ve isten kararmış, dünyadan uzak yaşayan bu insanları kendilerini uğursuz bir ilahın hizmetine adamış bir tür rahibe benzetti; ilah onların ellerinden aldığı dev mermiler biçimindeki sunuları gök gürültüleriyle kusuyordu.

Düşman havacılarına görünmemek için dalların arasına gizlenmiş bulunan Fransız topları bir sıradağın sırtlarına ve yaylalarına dağıtılmışlardı. Bu çelikten hayvan sürüsünde muazzam irilikte toplar vardı, kızaklarla güçlendirilmiş tekerlekleri Desnoyers'in çiftlikte toprağı sürmekte kullandığı tarım makinelerininkileri andırıyordu. Öbek öbek 75'likler bu karanlık canavarların aralarına daha ufak, daha çevik, hiç durmayan havlamalarıyla daha oyunbaz hayvanlar olarak dağıtılmışlardı.

İki yüzbaşı birliklerinin generalinden senatöre topların işleyişini ayrıntılı olarak gösterme emrini almışlardı. Lacour da tasalı bir ağırbaşlılıkla onların gözlemlerini dinliyordu, ama bu arada oğlunu görme umuduyla bakışları çevreyi tarıyordu. Onun için ilginç olan René'yi görmekti... Ama ziyaretinin resmi mazeretini anımsadığından, açıklamaları dinleyerek bir toptan öbürüne ilerliyordu.

Topların hizmetkârları mermileri gösteriyorlardı: Yeraltı depolarından çıkarılmış, kocaman, sivri uçlu silindirler. "Barınak" denilen o depolar derin inlerdi, toprak dolu çuvallar ve tahta parçalarıyla güçlendirilmiş eğimli kuyulardı. Serbest zamanlarında personel için sığınak işlevi görüyorlar, mühimmatı patlamalardan koruyorlardı.

Bir topçu beyaz bezden, birleşik bir çift torba gösterdi, sıkı sıkı doldurulmuştu. Bir çift sosise benziyordu ve büyük toplardan birinin mühimmatıydı. Torbayı açtılar, ortaya gül rengi yapraklardan oluşmuş birtakım paketler çıktı. Senatörle refakatçisi, bir hanımın tuvalet masasından alınmışa benzeyen bu hamurun modern savaşın korkunç patlayıcılarından biri olmasına şaştılar.

— Doğrusu –dedi Lacour– sokakta bu paketlerden birini bulsam bir hanımefendinin çantasından düşmüş ya da bir parfümeri tezgâhtarı kaybetmiş derdim... patlayıcıdan başka her şeye benziyor. Ve dudak boyamak için yapılmışa benzeyen bu nesneyle bir binayı havaya uçurmak mümkün!..

Yollarına devam ettiler. Dağın en tepesinde biraz yıkık bir hisar gördüler. Konumların en tehlikelisiydi. Orada bir subay atışların isabetini ölçebilmek için düşman hattını gözetliyordu. Arkadaşları toprağın altında ya da dalların arasında gizlenmişlerken, kendisi o görünür noktada görevini yerine getiriyordu.

Hisarın yakınında gözlerinin önünde bir yeraltı koridoru açıldı. Loş bağrında ilerlediler, gide gide toprağın altına kazılmış birtakım odalara vardılar. Dışı dağın sarp bir yanıydı, taşa oyulmuş daracık deliklerden ışık ve hava giriyordu.

Bu kesimin sorumlusu yaşlı bir komutan gelip onları karşıladı. Desnoyers, Paris'teki bir büyük mağazanın reyon şefini görüyorum sandı. Tavırları son derece zarifti, yumuşak sesiyle ağzından çıkan her sözcükten özür diler gibiydi, sanki bir grup hanımefendiye modanın son yeniliklerini sunar gibi bir hali vardı. Ama bu izlenimi ancak bir an sürdü. Kır saçlı, miyop gözlüklü, savaşın ortasında sanki müşterilerini ağırlayan bir fabrika sahibi havasındaki asker, kollarını oynatınca yenlerinin içinde pamuklar, sargılar göründü. Bir obüs patlamasıyla iki bileğinden de yara almıştı, yine de görevinin başındaydı.

"Vay canına, bu ağzından bal akan, çıtkırıldım beyefendi –diye düşündü Desnoyers–, kabul etmek gerekir ki hiç de küçümsenecek biri değil."

Kumanda mevkiine girmişlerdi, dört metre genişliğinde ve ancak bir buçuk karış yüksekliğinde yatay bir pencereden ışık alan geniş bir odaydı. Panjurun iki kanadı arasında açılmış bir boşluğa benziyordu bu pencere. Altında kâğıtlarla dolu, çam ağacından bir masayla birkaç tabure vardı. Oturdunuz mu tüm ova gözlerinizin önüne seriliyordu. Duvarlarda elektrikli aygıtlar vardı, dağıtım elemanları, akustik borular, telefonlar, bir sürü telefon.

Komutan kâğıtları toparlayıp bir yana itti, sanki bir salondaymış gibi bir el hareketiyle onları taburelere buyur etti.

— Buyurunuz, Bay Senatör.

Ast durumundaki refakatçi Desnoyers, onun yanında yer aldı. Komutan olağanüstü bir gösterinin hazırlığını yapan bir tiyatro yönetmenini andırıyordu. Masanın üstüne önlerinde uzanan ovanın tüm engebelerini gösteren koskocaman bir harita yaydı: Yollar, köyler, tarlalar, yükseltiler, vadiler. O haritada yelpaze gibi açılmış üçgen biçimli bir dizi kırmızı hat göze çarpıyordu. Üçgenin tepesi bulundukları noktaydı; tabanı gözlerinin görebildiği ufkun sınırıydı.

— İşte şu ormana ateş edeceğiz –dedi topçu planın bir ucunu göstererek–. Buradan bakınca şurası –diye sürdürdü, ufukta ufak bir koyu renkli çizgiyi işaret ederek–. Dürbünlerinizi alın.

Ama ikisi dürbünleri kaşlarına dayamadan önce, komutan planın üstüne yeni bir kâğıt koydu. Koskocaman ve biraz silik bir fotoğraftı bu, çizgilerinin üstünde öbürünün eşi kırmızı hatlardan oluşan bir yelpaze seçiliyordu.

— Havacılarımız –diye sürdürdü nazik topçu komutanı– bu sabah düşman hatlarının birkaç resmini çektiler. Bu da bizim fotoğraf atölyemizde büyütülmüş hali... Raporlarına göre, ormanın içinde iki Alman alayı mevzilenmiş durumda.

Don Marcelo fotoğrafta ormanın lekesini gördü, içinde yolları gösteren beyaz çizgiler, bir köyün evlerini gösteren ufacık dörtgenler seçiliyordu. Kendini bir uçağa binmiş, bin metre yükseklikten yeryüzünü seyrediyor sandı. Ardından dürbünü gözlerine götürdü, kırmızı hatlardan birini izledi, merceğin yuvarlağında kara bir hattın büyüdüğünü gördü, mürekkeple çizilmiş kalın bir çizgiye benzer bir şey; düşmanların sığındığı ormandı o.

Komutan nezaketi son sınırına vardırdı:

— Siz emir buyurduğunuzda, Bay Senatör, başlayacağız. Hazır mısınız?..

Desnoyers hafifçe gülümsedi. Önemli dostu neye hazır olacaktı ki? Kendi gibi o da gözlemlemekle yetiniyordu ve kuşkusuz bu gösterinin yeniliği karşısında heyecana kapılmıştı, ne yararlık gösterebilirdi ki?..

Arkalarında bin bir zil çınladı; orayı arayan titreşimler, yanıt veren titreşimler. Sözcüklerin dörtnala koşuşturmasıyla akustik borular şişiyordu sanki. Elektrik kablosu odanın sessizliğini gizemli yaşamının çarpıntısıyla doldurdu. Nezaket kumkuması komutan artık onların şahsıyla meşgul değildi. Arkalarında komutanın telefonun ağızlığına yapışmış, birkaç kilometre ötedeki subaylarıyla konuştuğunu sezdiler. Ağzından bal damlayan o kahraman, kibarlık örneği konuşmasıyla saygılı nezaketini bir an olsun elden bırakmıyordu.

— Başlamak lütfunda bulunur musunuz lütfen?.. –dedi uzaklardaki subaya tatlılıkla–. Emri size nakletmekle şeref duyarım.

Don Marcelo bacağının yanında hafif bir sinir titremesi duydu. Yenilikten tedirgin olan Lacour'du. Ateş başlamak üzereydi; hiç görmedikleri bir şey gerçekleşecekti. Toplar başlarının üstündeydi; ateş edildiğinde, tavan, üzerinde ateş edilen bir gemi gibi zangır zangır titreyecekti. Akustik boruları ve titreşen telefonlarıyla oda talim yapılan bir gemi güvertesini andırıyordu. Ne gümbürtü kopacaktı ama!.. Birden sanki bulutlardan gelen uzak bir gök gürültüsü. Desnoyers bacağının yanındaki sinirli titreşimi duymaz oldu. Senatör şaşkınlığını belirten bir hareket yaptı; hareketi "Hepsi bu mu?.." der gibiydi. Tepelerindeki birkaç metre kalınlığındaki toprak patlamaları hafifletmişti. Koskocaman bir topun ateşi bir şilteye tokmakla vurmak gibiydi. Ta yükseklerde vınlayan bir merminin sesi daha etkileyici oluyordu, havayı öyle bir şiddetle sarsıyordu ki, dalgaları pencereye kadar varıyordu.

Mermi kaçıyor... kaçıyordu, sesi giderek zayıflıyordu. Etkisini fark etmeleri epey sürdü. İki arkadaş atışın havada kaybolup gittiğini sanacak hale geldiler. Birden ufukta, tam gösterilen noktada, orman hattının üzerinde, muazzam bir duman sütunu yükseldi, simsiyah buhardan, dönüp duran bir kule, ardından bir volkan patlaması.

— Oradakilerin hali duman olmalı! –dedi senatör.

O da, Desnoyers de hayvanca bir keyif aldılar, bencil bir neşe duydular, yerin birkaç metre altında, güvendeydiler ya.

— Almanlar da ateş etmek üzeredirler – dedi Don Marcelo alçak sesle dostuna.

Senatör de aynı fikirdeydi. Kuşkusuz karşılık vereceklerdi ve bir topçu düellosu başlayacaktı.

Bütün Fransız bataryaları ateş açmışlardı. Dağ durmaksızın gümbür gümbür gümbürdüyordu: Namlular peş peşe kükrüyordu; hâlâ sessiz duran ufukta kapkara sütunlar döne döne yükseliyordu. İkisi de bir tiyatro balkonunu andıran bu sığınakta çok rahat olduklarını teslim ettiler...

Birisi Lacour'un omzuna dokundu. Onlara cephede rehberlik eden subaylardan biriydi.

— Yukarıya çıkalım –dedi dosdoğru–. Toplarımızın nasıl işlediğini yakından görmek gerek. Görülmeye değer bir gösteridir.

Yukarıya mı?.. Lacour sanki bir uzay yolculuğu önermişler gibi şaşkınlıkla duraladı. Yukarı mı, düşmanlar karşılık vermek üzereyken mi?..

Yüzbaşı, Asteğmen Lacour'un babasını beklemekte olduğunu açıkladı. Bir kilometre ötedeki bataryasına telefonla haber vermişlerdi; onu görebilmek istiyorsa fırsattan yararlanmalıydı.

Yeraltı karargâhının deliğinden yeniden gün ışığına çıktılar. Senatör görkemle doğrulmuştu.

"Ateş edecekler –diyordu içinden bir ses–; düşmanlar karşılık verecekler."

Ama frakını bir trajedi aktörünün peleriniymiş gibi düzeltti, ciddi ve görkemli, ilerledi. Eğer parlamentarizme karşıt olan bu savaş insanları bir sivilin ürkmesine için için gülmek niyetindeyseler, hevesleri kursaklarında kalacaktı.

Desnoyers bu büyük adamın yeraltından kararlı çıkışına hayran kaldı, düşmana karşı gitmek gibi bir şeydi.

Birkaç adım atınca hava bir dalga keşmekeşiyle parçalandı. İki adam ayaklarının üstünde gidip geldiler, kulakları çınlıyor, enselerine bir darbe indirilmiş gibi hissediyorlardı. İkisi de aynı anda Almanların ateş ettiğini düşündüler. Ama ateş edenler kendilerininkiydi. On metre kadar ilerlerinde, ormandan bir duman yumağı belirdi ve anında dağıldı. Yakınlarında, dallar arasında kamufle edilmiş muazzam çaplı toplardan biri ateş etmişti. Yüzbaşılar açıklama verirken duraklamadan yürüdüler. Topların önünden

ilerlemek zorundaydılar, böylece gürlemelerinin şiddetli gürültüsünün verdiği rahatsızlığa karşılık, gözetleme kulesinin bulunduğu açık alana çıkmamış oluyorlardı. Onlar da her an düşmanın karşı ateş açmasını beklemekteydiler.

Don Marcelo'nun yanında giden yüzbaşı onun top ateşine kılı kıpırdamadan dayanışını kutladı.

— Dostum bu konuda deneyimli –dedi senatör gururla–. Marne Çarpışması'nda bulundu.

İki subay Desnoyers'in yaşını göz önüne alarak şaşırdılar. Nerede bulunmuştu? Hangi birliktendi?..

— Kurban olarak bulundum –dedi o, alçakgönüllülükle.

Kule tarafından, ağaçsız alandan bir subay koşarak onlara doğru geliyordu. Onu daha iyi görsünler diye birkaç kez kepini salladı. Lacour'un yüreği ağzına geldi. Düşmanlar görebilirdi onu; daha çabuk yetişebilmek için ihtiyatsızca çıplak arazide kestirmeden gelmekle hedef oluyordu. Geleni yakından görünce büsbütün titredi... René'ydi bu.

Elleri kuvvetli, kaslı ellerle buluşunca şaşaladı. Oğlunun yüz hatlarının daha belirginleşmiş, çehresini kır yaşantısının verdiği tonla koyulaşmış buldu. Tavırlarından kararlı bir hava, kendi gücüne güven akıyordu. Altı aylık yoğun yaşam onu değiştirmiş gibiydi. Hep aynı delikanlıydı, ama göğsü genişlemiş, bilekleri güçlenmişti. Bu erkeksi maske altında annesinin tatlı, yumuşak hatları kaybolmuştu. Lacour onun şimdi kendisine benzediğini fark etti gururla.

Selamlaşıp kucaklaştıktan sonra, René, Don Marcelo'ya babasından fazla özen gösterdi. Sanki onun varlığında Chichì'nin kokusunu almış gibiydi. Nişanlısını sordu, sık sık mektup aldığı halde yaşantısının ayrıntılarını bilmek istiyordu.

Bu arada hâlâ yaşadığı sarsıntının etkisinde olan senatör oğluna tumturaklı bir havayla hitap ediyordu. Lacour'ların şanlı adını taşıyan bu cumhuriyet subayının onuruna ufak bir söylev veriverdi, bu meslekten subaylara ailenin geçmişini tanıtma zamanının geldiğini düşünmüştü.

— Görevini yerine getir oğlum. Lacour'lar savaşçı geleneğinden geliyorlar. Konvansiyon komiseri olan büyükbabamızı aklından çıkarma, Magonz'un savunmasında şan almıştı.

O böyle konuşadursun, hepsi yürümeye başlamışlar, ormanın ucundan dönerek topların arkasına geçmişlerdi.

Burada gümbürtü o denli şiddetli değildi. Büyük toplar, her atıştan sonra, gerilerinden pipo dumanına benzer bir duman bulutçuğu salıveriyorlardı. Çavuşlar bir kulağı telefon alıcısına yapışık bir başka topçunun alçak sesle söylediği sayıları haykırıyorlardı. Topun çevresindeki hizmetkârlar sessizce buyrukları yerine getiriyorlardı. Ufak bir tekerleğe el atılınca canavar gri ağzını havaya kaldırıyor, sağa sola oynatıyordu; bir fil hortumunun akıllı hali ve çevikliği vardı onda. En yakınlarındaki topun dibinde, yüzünden hiçbir şey belli etmeyen bir topçu, eli tetikte, dimdik duruyordu. Sağır olmalıydı. Yüzündeki sert ifadede yetkenin gücü seziliyordu. Hayat onun için bir dizi atış ve gümbürtüden ibaretti. Kendi öneminin farkındaydı. Fırtınanın hizmetkârı, yıldırımın bekçisiydi o.

— Ateş! –diye haykırdı çavuş.

Onun bağırtısıyla bir gümbürtü koptu. Yeri göğü sarstı sanki; ama iki yolcu gümbürtüleri namluların ön tarafından işitmeye alışmış olduklarından, bu seferki o denli şiddetli gelmedi.

Lacour, Konvansiyon'daki şanlı büyükbabalarını anlatmayı sürdürecekti, ama söylevini olağandışı bir olay yarıda kesti.

— Ateş ediyorlar –dedi yalnızca telefondaki topçu.

İki subay kuledeki gözcülerin ilettikleri bu haberi senatöre aktardılar. O dememiş miydi düşmanlar karşılık verecek diye?.. Kutsal kendini koruma içgüdüsüne uyarak, aynı zamanda oğlunun da arkasından itmesiyle, kendini top bataryasının "sığınağı"nda buldu. Daracık oyuğun içinde büzülmeyi kendine yediremedi. Tedirginliğinden baskın çıkan bir merakla girişte kaldı.

Yanı başındaki topların gümbürtüsüne karşın, görünmez merminin geldiğini duyumsadı. Geçişini, tuhaf bir duyarlıkla, daha güçlü ve yakın gürültülerin ötesinde duyuyordu. Yoğunluğu giderek artan bir iniltiydi; tepesi ufukta bulunan bir ses üçgeni, ilerledikçe genişliyor, tüm boşluğu

dolduruyordu. Derken inilti olmaktan çıktı, değişik çarpma ve sürtünmelerden oluşan şiddetli bir gürültüye dönüştü, bir elektrikli tramvayın yokuş aşağı inişini, bir trenin istasyondan durmadan geçişini andırıyordu.

Merminin bulut biçiminde geldiğini gördü, top bataryasının üstüne inecekmiş gibi büyüdü, büyüdü. Nasıl olduğunu bilemeden, kendini "sığınağın" dibinde buldu, elleri şişe gibi sıralanmış bir sürü çelik silindirin soğuk temasına çarptı. Mermiydi bunlar.

"Eğer Alman ‘tenceresi' bu kovuğun tepesine inecek olursa –diye düşündü–... ne dehşet verici bir patlama olur ama!.."

Ama mağara tavanının sağlamlığını gördükçe sakinleşiyordu; kirişler ve toprak çuvalları birkaç metre kalınlığındaydı. Birden her yan karardı. "Sığınağa" biri daha girmiş, gövdesiyle ışığı kapamıştı; dostu Desnoyers olmalıydı.

Saatine yalnızca bir saniye olarak yansıyan bir yıl geçti; sonra yine aynı uzunlukta yüzyıl... sonunda beklenen gümbürtü koptu, "sığınak" titredi, ama yumuşaklıkla, sanki lastiktenmiş gibi, sağır bir esneklikle. Patlama yine de korkunç olmuştu. Birincisinin ardından daha başka patlamalar, birbiriyle iç içe geçmiş, oyunbaz, ıslıklarla gelen daha ufak patlamalar işitildi. Lacour hayalinde bu kıyamete bir biçim verdi. Kanatlı bir yılan gördü, kıvılcımlar ve dumanlar kusuyordu, bir tür Wagner canavarı, yere çarptığında bağırsakları açılıyor, ölümcül kıvranmalarıyla çevreyi kaplayan binlerce küçük yılan dağılıyordu... Mermi çok yakında patlamış olmalıydı, belki de top bataryasının bulunduğu meydancıkta.

"Sığınak"tan çıktı, paramparça cesetlerin dehşet verici görünümüyle karşılaşacağını sanıyordu, oysa gördüğü bir sigara yakıp Desnoyers ile gevezelik eden oğlu oldu... Hiçbir şey! Topçular sakin sakin başka bir büyük topu doldurmuşlardı. Düşman mermisi geçerken bir an gözlerini göğe kaldırmışlar, ardından yine kendi işlerine bakmışlardı.

— Üç yüz metre kadar ileriye düşmüş olmalı –dedi René istifini bozmadan.

Kolay etkilenen biri olan Lacour birden kahramanca bir güven duydu. Kendisinin tıpkısı olan başka insanlar –farklı kılıklarda da olsalar– tehlikeyi

göz ardı ediyorken kendi güvenliği için tasalanmanın yeri değildi.

Ve yanardağ patlamalarıyla ormanlarda kaybolan yeni mermiler geçip giderken oğlunun yanında kaldı, bacaklarında hafif bir titremeden başka heyecan belirtisi duymadı. Şimdi yalnızca Fransız mermileri "kendininkiler" olduğu için hedefi buluyor ve öldürüyor gibi geliyordu. Öbürleri yukarıdan geçip gitmek, yararsız bir patırtıyla uzaklarda kaybolmak zorundaydı. Yiğitlik işte bu tür ham hayallerle oluşturulur... "Hepsi bu mu yani?" der gibiydi gözleriyle senatör.

"Sığınağa" gizlenmiş olduğu aklına geldikçe biraz utanıyordu; René gibi kendisinin de orada yaşayabileceğini duyumsuyordu.

Oysa Alman obüsleri giderek sıklaşmaktaydı. Hem artık ormanda kaybolmuyorlardı; patlamaları daha yakından geliyordu. İki subay bakıştılar. Ünlü ziyaretçinin güvenliği onlara emanet edilmişti.

— İşler kızışıyor –dedi biri.

René onların ne düşündüklerini tahmin etmiş gibi, gitmeye hazırlandı. "Hoşça kal baba!" Kendi bataryasında ona ihtiyaçları vardı. Senatör karşı koymak istedi, görüşmeyi uzatmaya çabaladı, ama tüm nüfuzuna karşı koyan sert, kaskatı bir şeyle yüz yüze kaldı. Disipline alışmış olan o insanların arasında bir senatörün pek hükmü yoktu.

— Güle güle oğlum!.. Talihin açık olsun... Kim olduğunu aklından çıkarma.

Onu kollarının arasında sıkarken ağladı baba. Görüşmelerinin kısalığından sessizce yakınıyordu, ayrılırken tek evladını bekleyen tehlikeleri düşündü.

René gözden kaybolunca yüzbaşılar grubu yola çıkardılar. Akşam oluyordu, gece bastırmadan belli bir mevzie varmaları gerekiyordu. Tepeden aşağı, dağın bir çıkıntısının kuytuluğunda ilerliyorlar, düşman mermilerinin çok yükseklerden geçip gittiğini görüyorlardı.

Alçak bir yerde birkaç 75'lik top öbeğine rastladılar. Koruluğa dağılmış, dal yığınları arasında kamufle edilmişlerdi, büzüldükleri yerden gri burunlarını çıkarıp havlayan köpekleri andırıyorlardı. Büyük toplar heybetli aralıklarla kükrüyorlardı. Bu çelik köpek sürüleri ise hiç durmadan

bağrışıyorlardı, şamatacı öfkelerinde en ufak bir ayraç bile açılmıyordu, hiç durmadan yırtılan bir kaba kumaş gibiydi. Çok sayıda top vardı, ateşleri baş döndürücüydü, noktaların birleşerek bir çizgi oluşturması gibi, patlamalar karışarak tek bir gümbürtüye dönüşüyordu.

Gümbürtüyle sersemlemiş komutanlar bağıra çağıra komut veriyorlar, topların ardından dolaşarak kollarını sallıyorlardı. Toplar hareketsiz duran arabalarının üstünde kayarak otomatik tabancalar gibi gidip geliyorlardı. Her atıştan sonra boş kovan fırlatılıyor, topun dumanlar saçan gerisine yeni bir mermi yerleştiriliyordu.

Bataryaların gerisinde hava şiddetle dalgalanıyordu. Lacour ile arkadaşı her atışta göğüslerine bir darbe yiyorlar, görünmez bir el onları geriye doğru itiyordu. Solumalarını atışların temposuna uydurmak zorundaydılar. Saniyenin yüzde biri kadar bir süre, çekilen bir dalgayla yeni gelen dalga arasında, boşlukta göğüsleri daralıyordu. Desnoyers bu gri köpeklerin havlayışlarına hayran kaldı. Ta kilometrelerce öteye ulaşan ısırıklarını iyi biliyordu o. Biçare şatosunda hâlâ taze taze görünüyorlardı.

Lacour'un aklından top dizilerinin tekdüze ve vahşi bir şarkı söyledikleri geçti, tarihöncesi çağlardaki insanlığın savaşçıları da bu tür marşlar söylemiş olmalıydılar. Notaları kupkuru, kulakları sağır edici, hezeyan dolu o müzik iki arkadaşın içinde tüm ruhların derininde uyuyan bir şeyi uyandırıyordu; binlerce yıl önceki ataların vahşetini. Hava ekşi, delici, hayvansı bir sarhoşluk veren kokularla ısınıyordu. Patlayıcının saçtığı kokular ağızdan, kulaklardan, gözlerden girip beyne kadar ulaşıyordu.

Gök gürültüsünün ortalık yerinde bağırıp kollarını sallayan topçu komutanlarının ateşini onlar da paylaştılar. Boş kovanlar topların ardında kalın bir katman oluşturuyordu. Ateş!.. hiç durmadan ateş!

— İyice ıslatalım –diye haykırıyorlardı komutanlar–. Almanların bulunduğu ormanı tepeden aşağı bir güzel ıslatmak gerek.

Ve 75'likler hiç durmaksın ıslatıyorlardı, uzak koruluğu mermilere boğuyorlardı.

Bu ölümcül etkinlikle ateşlenmiş, yıkımın hızıyla sarhoş olmuş, kızıl saatlerden başları dönmüş Lacour ile Desnoyers birden kendilerini şapkalarını çıkarmış sallar, sanki ölümün kutsal dansına tutulmuş gibi

oradan oraya sıçrar buldular; barutun ekşi kokusundan kurumuş ağızlarıyla "Yaşasın!.. Yaşa, var ol!" diye haykırıyorlardı.

Otomobil akşam boyunca ilerledi, konvoyların ağır geçişiyle tıkanmış yollarda birkaç kez duraladı. Konut iskeletleriyle noktalanmış, işlenmemiş tarlalardan geçtiler. Yangın yerine dönmüş köyler boyunca bir koşu tutturdular, geride kala kala boşluğa açılmış kara delikleriyle dizi dizi evler kalıyordu.

— Şimdi sıra sizde –dedi senatör Desnoyers'e–. Oğlunuzu görmeye gidiyoruz.

Akşam çökerken çok sayıda piyade birliğiyle karşılaştılar, sakalları uzamış, lacivert üniformaları yağmurdan solmuş askerlerdi. Siperlerden dönüyorlardı, sırt çantalarının kamburu üstünde kürekler, kazmalar, toprağı eşmeye yarayan ve çarpışma silahları kadar önem kazanmış daha başka aletler vardı. Tepeden tırnağa çamura bulanmışlardı. Gençliklerinin baharında ihtiyarlamış gibiydiler. Siperde bir hafta geçirdikten sonra karargâha dönmenin neşesiyle, ovanın sessizliğini şarkılarla dolduruyorlardı, seslerine kabaralı postallarının boğuk takırtısı eşlik ediyordu. Akşamın mor renginde, bu erkekler korosu "Marseillaise"in kanatlı dörtlüklerini ya da "Veda Şarkısı"nın yiğitlik iddialarını dağlara taşlara saçıyordu.

— Devrimin askerleri bunlar –diyordu senatör coşkuyla–; Fransa 1792'ye geri döndü.

Geceyi bir tümen komutanlığının yerleşmiş bulunduğu yarı yıkılmış bir köyde geçirdiler. İki yüzbaşı vedalaşıp gittiler. Ertesi gün onlara başkaları rehberlik edecekti.

Denizkızı Oteli'nde kaldılar, cephesi mermilerden delik deşik olmuş eski bir binaydı. Otel sahibi delik açılmış duvarda, kırık bir pencereyi gururla gösterdi. O pencerenin yanında tesisin eski amblemi önemsiz kalmıştı; balık kuyruklu demirden bir kadın heykeliydi o. Desnoyers mermi isabet eden odanın bitişiğindeki odada kalacağından, otelci yatmaya gitmeden önce yerini gösterdi.

Duvarlar, döşeme, tavan, her şey yıkık döküktü. Köşelerde paramparça olmuş mobilyalar; duvarlardan çiçekli kâğıt artıkları sallanıyordu.

Koskocaman bir gedikten yıldızlar görünüyor, gecenin soğuğu içeri giriyordu. Otel sahibi bu yıkımın Almanların marifeti olmadığını belirtti. Düşmanlar köyden kovulduğu sırada bir 75'lik topun mermisi isabet etmişti. Harabenin karşısında vatanseverlik gururuyla gülümseyerek tekrarlıyordu:

— Bizimkilerin işi bu. Ama ne çalışıyor 75'lik, değil mi?.. Ne dersiniz, ha?..

Yolun yorgunluğuna karşın, Don Marcelo iyi uyuyamadı, oğlunun yakınında olduğu düşüncesiyle heyecana kapılmıştı.

Tan ağardıktan bir saat sonra bir başka subayın rehberliğinde köyden ayrıldılar. Karayolunun iki yanında sıralanmış çadırlar gördüler. Mühimmat depolarını geride bıraktılar; birliklerin üçüncü hattını geçtiler; sonra ikinci hattını. Binlerce insan kırın ortasına yerleşmiş, kendilerine derme çatma barınaklar uydurmuşlardı. Değişik üniformalarıyla, karınca gibi kaynayan çeşitli ırklardan bu erkekler topluluğu tarihin büyük istilalarını düşündürüyordu. Yürüyen bir halk değildi bu; yollara düşen bir halk ardında kadınları ve çocukları götürür. Burada yalnızca erkekler görülüyordu, dört bir yanda erkekler.

Mağaradan başlayarak insanlık tarihinde yer almış tüm barınak çeşitleri kullanılmıştı bu askeri konutlarda. Mahzenler ve bodrumlar kışla olarak düzenlenmişti. Amerikan *rancho*'larını andıran kulübeler vardı; upuzun koni biçimi kulübeler ise Afrika'nın *gurbi*'lerini akla getiriyordu. Askerlerin çoğu sömürgelerden getirilmişti; kimileri Yeni Dünya ülkelerinde iş çevirmiş insanlardı ve bez çadırlardan daha kalıcı bir barınak yapmaları gerektiğinde anılarından yararlanmışlar, ilişki kurmuş oldukları kabilelerin mimarisine öykünmüşlerdi. Ayrıca o savaşçı kitlesinde Faslı, zenci ve Asyalı nişancılar vardı ki kentlerden uzaklaşınca önem kazanıyorlar, kırın ortasında kendilerini uygarlık ustalarına çeviren bir üstünlüğe kavuşuyorlardı.

Akarsuların yanında kuruması için serilmiş beyaz çamaşırlar çırpınıyordu. Belden yukarısı çıplak sıra sıra adamlar sabahın serinliğine meydan okuyorlar, durgun suya eğilip gürültüyle yıkanıyorlar, sonra sert hareketlerle ovunarak kurulanıyorlardı... Bir köprünün üstünde bir asker korkuluk duvarını masa gibi kullanarak bir şeyler yazıyordu... Aşçılar dumanları tüten kazanların çevresinde uğraşıyorlardı. Ağaçların reçine

kokularıyla ıslak toprağın kokusu arasına yağlı bir sabah çorbası kokusu saçılmaktaydı.

Tahta ve çinkodan çırpıştırılmış upuzun barakalar süvarilerle topçuların hayvanları ve malzemeleri için kullanılıyordu. Askerler atlarını açık havada temizleyip nallıyorlardı, hayvanlar pırıl pırıl, semizdiler. Siper savaşı onların semirmesine yaramıştı.

— Keşke Marne Çarpışması'nda böyle olsalardı!.. –dedi Desnoyers dostuna.

Şimdi atlar sonu gelmez bir istirahatta yaşıyorlardı. Binicileri atsız çarpışıyor, siperlerden ateş ediyorlardı. Hayvanlar manastırlara layık bir dinginlik içinde şiştikçe şişiyorlardı ve dolu yemliklerinin önünde hastalanmasınlar diye dolaşmaya çıkarılmaları gerekiyordu.

Ovanın üstünde, gri kızböcekleri gibi, uçmaya hazırlanan birkaç uçak belirdi. Çevrelerinde bir alay insan toplanmıştı. Askere dönüştürülmüş köylüler bu makineleri kullanmakla görevli silah arkadaşlarına hayranlıkla bakıyorlardı. Onlarda köy masallarının kutsal ve korkulan büyücülerinin gücünü görüyorlardı.

Don Marcelo, Fransızların üniformalarındaki genel değişikliği fark etti. Hepsi tepeden tırnağa gri-mavi giymişlerdi. Marne günlerinde görmüş olduğu kırmızı pantolonlar, kırmızı kepler yoktu artık. Yollardan geçenler hep askerlerdi. Tüm araçlar, hatta öküz arabaları bile erler tarafından yönetiliyordu.

Derken otomobil yangından yıkılıp kararmış bir öbek evin yanında durdu.

— İşte geldik –dedi subay–. Şimdi birazcık yürüyeceğiz.

Senatörle dostu karayolundan yürümeye başladılar.

— Oradan olmaz –diye uyardı rehberleri–. O yolda hayati tehlike var. Hava akımlarından sakınmak gerek.

Sonra açıkladı: Toprağın çukurluğuna inen, sonra ufukta, iki sıra ağaçla yanmış evlerin ortasında beyaz şeridi yukarıya doğru tırmanan o karayolunun ucunda Almanlar toplarını yerleştirmiş, siperlerini kazmışlardı. Puslu-dumanlı loş sabah kendilerini düşman ateşinden koruyordu. Güneşli

bir gün olsaydı, otomobilin gelişini bir obüsle selamlarlardı. "Bu savaş böyle işte –diye tamamladı sözlerini–; insan körü körüne eceline kucak açıyor."

İki arkadaş bir gün önce onları sofrasına davet eden generalin tembihlerini anımsadılar. "Aman çok dikkatli olun; siper savaşı aldatıcıdır." Önlerindeki muazzam kırı ıpıssız gördüler, ama her zamanki görünümüydü. Kırın pazar günlerindeki haliydi; hani çalışanlar evlerindedirler ve toprak sessizce düşüncelere dalmış gibidir. Ovada bırakılmış şekilsiz nesneler görülüyordu, dinlenme günlerindeki tarım aletleri gibi. Bozuk otomobiller, mermilerinin patlamasıyla parçalanmış top arabaları olabilirdi.

— Buradan –dedi subay, yanına Desnoyers'in otomobilin tepesinde getirmiş olduğu birkaç çuval ve paketi sırtlarında taşımaları için dört er almıştı.

Kararmış bir tuğla duvar boyunca sıra olup yokuş aşağı bir yoldan indiler. Birkaç adım sonra yerin yüzeyi dizlerinin hizasındaydı; ilerleyince bellerine kadar yükseldi; sonra omuzlarına vardı; böylelikle toprağın içine gömüldüler, başlarının üstünde yalnız dar bir gökyüzü şeridi görüyorlardı.

Kırın ortasındaydılar. Yolun girişini gizleyen yıkıntı öbeğini arkalarında bırakmışlardı. Acayip bir gidiştir tutturmuşlardı, düz hattan kaçınıyormuş gibi, zikzak çiziyor, dönemeçler, sert köşeler dönüyorlardı. O oyuk muazzam bir yeraltı kentinin ana caddesi gibiydi, sağa sola yine bir o kadar karmaşık patikalar açılıyordu. Yürüyor... yürüyorlardı. Böylece çeyrek saat geçti, yarım saat geçti, bir saat geçti. Lacour ile dostu iki yanı ağaçlıklı karayollarını, gökyüzünü, kırları görerek açık havada yürümeyi özlemle düşünüyorlardı. Aynı yönde yirmi adım attıkları olmuyordu. Önlerinde giden subay ikide bir bir dönemeçte kayboluyordu. Peşi sıra gidenler zahmetle soluyorlar, onunla görünmeden konuşuyorlardı; kaybolmamak için adımlarını sıklaştırmak zorundaydılar. Arada bir duralıyor, bir araya toplanıyor, grubu sayıyorlardı, yan galerilerden birine dalıp kaybolan olmasın diye. Yer kaygandı. Bazı noktalarda inşaat iskelelerinden damlamışa benzeyen, neredeyse sıvılaşmış, beyaz, aşındırıcı bir çamur vardı.

Adımlarının yankısı ve omuzlarının sürtmesiyle iki yandaki toprak duvarlardan parçalar koparıyor, ufak taşlar söküyorlardı. O koca hendek

zaman zaman yükseliyor, onlar da hendekle birlikte yükseliyorlardı. Biraz zorlanınca toprak yığınlarının üstünden çevreyi görebiliyorlardı. Ama gördükleri şey işlenmemiş tarlalar, dikenli teller ve telgraf direkleriydi, yine o ıpıssız, dinlenme halindeki kır manzarası. Subay o merakın bazen nelere mal olduğunu deneyimle bildiğinden, seyri uzatmalarına fırsat vermiyordu: "İlerleyelim, ilerleyelim."

Bir buçuk saattir yürüyorlardı. İki yolcu bu zikzaklı gidişten yorulmuş, sersemlemişlerdi. İleri mi gidiyorlar, geri mi, anlamaz olmuşlardı. Sert yamaçlar, sürekli dolambaçlar başlarını döndürüyordu artık.

— Daha çok var mı? –diye sordu senatör.

— İşte şurası –dedi subay, toprak yığınlarının üstünü işaret ederek.

Şurası dediği bir yıkılmış çan kulesiyle uzaktan görünen birkaç yanmış evdi; birkaç kez iki taraf arasında el değiştirmiş bir köyün kalıntıları. Yerin üstünde olsalar dümdüz giderek bu mesafeyi yarım saatte alırlardı. Yeraltı yolunun düşmanın ilerlemesini engellemek için hazırlanmış sert dönemeçlerine kır istihkâmının içindeki engelleri de eklemek gerekiyordu: Parmaklıklarla kesilmiş tüneller, havada asılı duran, dikenli telden yapılmış kocaman kafesler; aşağı indirildiğinde yarığı kapatsınlar da savunmacılar ağın deliklerinden ateş edebilsinler diye.

Birtakım çıkınlar ve su kovaları taşıyan askerlerle karşılaşmaya başladılar. Karmaşık yan yollarda kayboluyorlardı. Kimileri kereste yığınları üstüne oturmuş, siperlerde basılmış ufak bir gazeteyi okuyarak gülümsüyorlardı.

Yolda yerin üstünde bir yerleşim yerine yaklaştıkça görülen belirtiler görülmeye başlıyordu. Askerler bir yana çekilerek kafileye yol veriyorlardı; yan sokaklarda sakallı, meraklı yüzler beliriyordu. Uzaklardan kuru patlamalardan oluşan bir gürültü geliyordu, bu dolambaçlı yolun ucunda bir atış poligonu varmış ya da bir grup avcı güvercinlere ateş ediyormuş gibiydi.

Sabah hâlâ sisli ve buz gibiydi. Çevrenin nemine karşın birkaç kez ziyaretçilerin tepelerinde yapışkan bir at sineği vızıldadı.

— Tüfek mermisidir –dedi subay sadece.

Desnoyers başını biraz omuzlarının arasına gömdü. O böcek vızıltısını gayet iyi tanıyordu. Senatör adımlarını hızlandırdı; yorgunluğunu duymaz olmuştu.

Kendilerini bir albayın huzurunda buldular, onları atölyelerini gösteren bir mühendis, zırhlısının toplarını ve kulelerini gösteren bir deniz subayı edasıyla karşıladı. Siperlerin bu bölümünü işgal eden taburun komutanıydı. Don Marcelo oğlunun onun emrinde olduğunu düşünerek ilgiyle baktı.

— Bu aynı bir savaş gemisi gibi –dedi adam onları selamladıktan sonra.

İki arkadaş yeraltı istihkâmının bir geminin içine benzediğini teslim ettiler. Bir siperden öbürüne geçiyorlardı. Son hattaki, en eski siperlerden biriydi; karanlık galeriler yalnızca mazgallardan ve mitralyöz yuvalarının geniş, alçak pencerelerinden incecik ışınlar alıyordu. Upuzun savunma hattı yer yer kısa, üstü açık mekânlarla kesilen bir tünel oluşturuyordu. Işıktan karanlığa, karanlıktan ışığa geçmenin sert etkisi gözleri yoruyordu. Yanlardaki duvarlara çakılmış tahta banklar vardı, gözcülerin başlarını çıkarabilmeleri ya da çevreyi periskopla seyredebilmeleri içindi. Kapalı mekânlar hem top bataryası hem yatakhane olarak kullanılıyordu.

Bu konaklama yerleri başlangıçta ileri hattakiler gibi üstü açık siperlerdi. Düşmanı püskürtüp toprak kazanınca, bütün bir kışı orada geçiren savaşçılar daha rahat yerleşme olanaklarını araştırmışlardı. Üstü açık hendekleri yıkılmış evlerin kirişleriyle örtmüşler, kirişlerin üzerine tahta levhalar, kapılar, pencereler yığmışlardı, o tahtaların üstünü de birkaç kat toprak çuvalıyla kapatmışlardı. Bu çuvalları kaplayan humusta otlar bitmiş, siperin sırtı yemyeşil bir kır görünümü almıştı. Böyle yapılmış tavanlar düşen obüslere dayanıyordu, mermiler büyük zarar vermeksizin gömülüp kalıyordu. Bir patlamayla tavan fazla parçalanırsa, mağara insanları uykusuz karıncalar misali, gece vakti çıkıyor, konutlarının "damını" yeniden çabucak örüyorlardı.

Her şey tertemizdi, kadınlardan uzak, kendi işlerine dalmış yaşayan erkeklerin elinden geldiği türden, inceliksiz, beceriksiz bir temizlik. Bu galeriler manastır ya da cezaevi avlularını, zırhlıların güvertelerini andırıyordu. Bulundukları kat, siperleri birleştiren üstü açık mekânlardan yarım metre daha aşağıdaydı. Subaylar inip çıkmak zorunda kalmaksızın ilerleyebilsinler diye, kapıdan kapıya iskele gibi kalaslar konmuştu.

Erler komutanlarını görünce hazır ola geçiyorlardı. Başları kalasların üstünden yürüyenlerin belleri hizasına ulaşıyordu. Desnoyers bütün bu insanlara hevesle baktı. Julio neredeydi acaba?

Değişik bölmelerin kendilerine özgü görünümlerini dikkatle seyretti. Hepsi aynı biçimde yapılmış görünüyordu, ama içlerinde yaşayanlar süsleyerek özelleştirmişlerdi. Dışarıdan bakılınca hepsi birdi; düşmana dönük tüfeklerin yerleştirildiği mazgallar ve mitralyöz pencereleri. Bu deliklerin yanında ayakta duran gözcüler, güverteden denizi gözleyen denizciler gibi ıssız kırı gözlüyordu. İçeriden bakılınca silahlıklar ve yatakhaneler göze çarpıyordu; kalaslardan yapılmış, denizci ranzaları gibi üç sıra ranza. Saf ruhlara özgü sanatsal bezeme hevesi yeraltı konutlarının süslenmesine yol açmıştı. Her askerin gazete kupürlerinden ve renkli kartpostallardan oluşan bir müzesi vardı. Parlak kartondan tiyatro artistleri ve dansözler boyalı dudaklarıyla gülümseyerek barınağın kadınsız ortamını şenlendiriyordu.

Don Marcelo yüzlerce erkek görüp de aralarında oğlunu göremeyince sabırsızlandı. Bakışlarıyla uyardığı senatör büyük bir saygı göstererek önlerinden giden komutana bir şeyler söyledi. Adam Julio Desnoyers'in kim olduğunu çıkarabilmek için belleğini zorladı. Ama fazla duraksamadı. Çavuşun yiğitliklerini anımsadı.

— Mükemmel bir askerdir –dedi–; gidip hemen çağıracaklar Bay Senatör... Kendi grubuyla birlikte ileri hattaki siperlerde görev başında şu anda.

Onu görmekte sabırsızlanan baba o ileri hatta götürülmeyi istedi; ama isteği komutanla diğer subayların gülümsemelerine neden oldu. O üstü açık hendekler sivillerin ziyaretine elverişli değildi, düşmanın elli-yüz metre yakınındaydı ve dikenli tellerle toprak çuvallarından başka savunması bulunmuyordu. Her zaman çamur içindeydi o hendekler; mermilerin menzilinde, yerde sürünmek gerekiyordu, insan mermilerin yerden kaldırdığı toprağın sırtına yağdığını duyumsardı. O ileri hatlara ancak savaşanlar gidebilirdi.

— Her zaman için tehlike var –diye sürdürdü komutan–, her zaman çatışma olur... Nasıl ateş ediyorlar, duymuyor musunuz?

Gerçekten de Desnoyers o zamana değin dikkat etmediği uzak bir tıkırtı işitti. Oğlunun orada, tüfek atışlarının olduğu yerde bulunduğunu düşününce yüreği sıkıştı. Her gün onu çevreleyen tehlikelerin gerçeği öylece önüne serilmişti. Ya o anda, kendisi onu bir daha göremeden ölseydi?..

Zaman Don Marcelo'yu çileden çıkaran bir ağırlıkla geçti. İleri hatta haber gönderdikleri ulağın yerine hiç varmayacağını düşündü. Komutanın göstermekte olduğu bölümlere şöyle bir göz attı: Erlerin tuvalet ve temizlenme yeri olarak kullanılan yeraltı odaları; ilkel bir tesisat kurulmuş banyolar; üzerinde kocaman bir tabela bulunan bir mağara: "Zafer Kafe"; "Tiyatro" tabelası olan bir başka mağara... Lacour bunların hepsiyle ilgileniyordu, tehlike karşısında gülen, şarkı söyleyen Fransızların şen karakterini övüyordu. Arkadaşı ise hep Julio'yu düşünüyordu. Ne zaman karşılaşacaklardı acaba?..

Bir mitralyöz penceresinin önünde durdular, subayların tembihlerine uyarak yatay yarığın iki yanında, gövdelerini gizleyip ihtiyatla başlarını uzattılar ve tek gözleriyle baktılar. Derin bir hendek ve yerin karşı tarafını gördüler. Yakın mesafede dikenli tellerle birleştirilmiş birkaç sıra çapraz tahta vardı, topluca sıkışık bir telli çit oluşturuyorlardı. Yüz metre ötede ikinci bir telli çit. Derin bir sessizlik egemendi ortalığa, mutlak bir yalnızlığın sessizliği, dünya uykuya dalmış gibiydi.

— Almanlar orada işte –dedi komutan alçak bir sesle.

— Nerede? –diye sordu senatör görmeye çalışarak.

Komutan ikinci telli çiti gösterdi, Lacour ile arkadaşı oranın Fransızların olduğunu sanmışlardı. Alman siperiydi oysa.

— Yüz metre ötelerindeyiz –diye sürdürdü–; ama epeyi zaman var ki bu yandan saldırıya geçmiyorlar.

İkisi de biraz heyecanlandılar; öyle ya, düşman çok yakın mesafedeydi, yerin altında gizlenmişti, bu esrarlı görünmezliğinden ötürü daha da korkunç geliyordu. Ya birdenbire süngüsünü takmış, el bombaları, yanıcı sıvılar, boğucu gazlarla gelip sipere çullansaydı!..

O pencereden ileri hattaki çatışmayı daha da yoğun olarak duydular. Atışlar yaklaşıyor gibiydi. Komutan onları sertçe gözlem yerinden uzaklaştırdı; ateş yayılır, oraya kadar ulaşır diye korkuyordu. Erler, hiç emir almadan, alışkanlığın çabukluğuyla, yatay durumda, mazgallardan dışarı uzanmış duran tüfeklerine yaklaştılar.

Ziyaretçiler yine tek sıra halinde ilerlediler. Eskiden, şimdi yerle bir edilmiş evlerin mahzenleri olan kovuklara indiler. Subaylar bu kovuklarda, her türlü enkazı kullanarak yerleşmişlerdi. Ağaç gövdeleri üstüne oturtulmuş bir kapı masa görevi yapıyordu. Tavanlarla duvarlar Paris mağazalarından gelme kretonla kaplanmıştı. Telgraf ve telefon aygıtlarının madeni pırıltısı arasında kadın ve çocuk fotoğrafları süslüyordu duvarları.

Desnoyers bir kapının üzerinde yılların, belki de yüzyılların sararttığı fildişinden bir İsa gördü, kuşaktan kuşağa miras kalmış, nice kişinin can çekişmesine tanık olmuş bir simge... Bir başka kovukta, göze çarpan bir yerde yedi delikli bir at nalına rastladı. Bu tehlike ve ölüm ortamına dini inançlar kanatlarını boylu boyunca germişlerdi, ayrıca en gülünç batıl inanışlar yeni bir değer kazanmıştı ve kimse onlara gülmeye cesaret edemiyordu.

Yeraltı dehlizlerinden birinin çıkışında, üstü açık mekânlardan birinin ortasında, oğluyla karşılaştı. O olduğunu komutanın eliyle göstermesinden anladı, bir asker gülümseyerek, ellerini uzatarak kendisine doğru ilerliyordu. Nice kez hiç yanılmaz diye söz ettiği babalık içgüdüsü bu kez kendisini uyarmamıştı. Ayakları birer çamur güllesine dönüşmüş, kaputunun rengi solmuş, kenarları lime lime olmuş, omuzlarına değin çamura batmış, ıslak bez ve kösele kokan bu çavuşun Julio olduğunu nereden bilsindi?.. İlk kucaklaşmalarından sonra, ondan ayrılmadan, başını geriye çekip süzdü. Esmer solgunluğu tunç rengi bir ton almıştı. Sakalı uzamıştı, kapkara, kıvırcık bir sakal. Don Marcelo kayınpederini anımsadı. Kentauros Madariaga olsa, açık hava yaşamının kabalaştırdığı bu savaşçıda kendini görürdü kuşkusuz. İlk anda onun kir pas içinde, yorgun haline acıdı; ama ardından onu salonlarda şan aldığı zamanlardakinden daha yakışıklı, daha ilginç buldu.

— Neye ihtiyacın var?.. Ne istersin?

Sesi sevecenlikle titriyordu. Güneşten yanmış, gürbüz savaşçıyla yirmi yıl önce, bir çocuğu elinden tutmuş, Buenos Aires vitrinlerinin önünde durduğu zamanlardaki ses tonuyla konuştu.

— Para ister misin?..

Oğluna vermek için yüklüce bir miktar para getirmişti. Ama asker sanki kendisine bir oyuncak önermişler gibi omuz silkti. Ömründe bu kadar zengin olmamıştı. Paris'te dünya kadar parası vardı ve ne yapacağını bilemiyordu; hiçbir işine yaramıyordu para.

— Sigara yolla bana... Kendim ve arkadaşlarım için. Annesi seçme yiyecekler, tütün, giyecek dolu kocaman koliler yolluyordu. Ama o hiçbir şeyi kendine saklamıyordu; hepsini arkadaşlarına dağıtıyordu, onlar yoksul ailelerin çocuklarıydı ya da hiç kimseleri yoktu. Cömertliğinin şanı grubundan bölüğüne, oradan da tüm tabura yayılmıştı. Don Marcelo yakınlarından geçen erlerin bakışlarında ve gülümsemelerinde hoş bir ünün tanışıklığını sezdi. Bir milyonerin eli açık evladıydı o. Çavuş Desnoyers'in babasının gelmiş olduğu haberi yayıldığında bu sevecenlik kendisini de okşadı, denizin öte yanında masallara layık bir servetin sahibi, güçlü biriydi.

— İsteklerin içime doğdu –diye sürdürdü yaşlı adam.

Gözleriyle ta otomobilden yeraltı dehlizlerinin dolambaçları boyunca taşınıp getirilen çuvalları arıyordu.

Oğlunun, Argensola'nın ballandıra ballandıra, abartarak anlattığı tüm yiğitlikleri şimdi belleğinde geçit yapıyordu. İşte kahraman gözlerinin önündeydi.

— Memnun musun?.. Kararından pişman olmadın mı?..

— Evet; memnunum baba... çok memnunum.

Böbürlenmeden, alçakgönüllülükle konuştu Julio. Yaşantısı zordu gerçi, ama milyonlarca kişininkinin aynıydı. Topu topu birkaç düzine erden oluşan bölüğünde zekâsı, öğrenim düzeyi, karakteri kendisinden üstün kimseler vardı. Hepsi de o hoyrat deneyimi cesaretle üstlenmişler, görevini yapmanın mutluluğunu duyuyorlardı. Hem ortak tehlike insanların en soylu erdemlerini geliştirmelerine yarıyordu. Barış zamanında arkadaşlığın ne

demek olduğunu asla şimdiki gibi bilemezdi. Ne güzel özveri örnekleriyle karşılaşmıştı!

— Savaş bittiğinde, insanlar daha iyi olacaklardır... daha cömert olacaklardır. Hayatta kalanlar büyük işler başaracaklardır.

Evet; memnundu. Ömründe ilk kez kendini faydalı hissetmenin zevkine varıyordu, bir işe yaradığı, bu dünyadan gelip geçişinin meyvesiz kalmayacağına inanıyordu. Varlığının boşluğunu nasıl dolduracağını bilmeyen ve bin bir havailikle doldurmaya çabalayan o Desnoyers'i acıyarak anımsıyordu. Şimdi tüm gücünü adadığı yükümlükleri vardı; geleceğin yaratılmasında emeği geçiyordu, işte şimdi erkek olmuştu.

— Memnunum –diye yineledi.

Babası ona inanıyordu. Ama dürüst bakışının bir köşesinde acılı bir şey, belki de günün heyecanları arasında hâlâ ayak direyen bir anı sezinler gibi oldu. Belleğinden Bayan Laurier'nin incecik bedeni geçti. Oğlunun onu hâlâ anımsadığını sezdi. "Ah, onu alıp buraya getirebilmeliydim ki!.." Bir yıl öncesinin katı babası, aklında bu ahlakdışı isteği dile getiren kendini şaşkınlıkla seyretti.

Öyle bir çeyrek saat ellerini ayırmadan, bakışarak kaldılar. Julio annesini ve Chichì'yi sordu. Ondan sık sık mektup alıyordu, ama merakını gidermeye yetmiyordu. Argensola'nın refah, bolluk içindeki yaşamını öğrenince güldü. Kendisini sevindiren bu havadisler kuş uçuşu ancak yüz kilometre ötedeki bir dünyadan geliyordu, ama öylesine uzaktı... öylesine uzaktı ki o dünya!

Birden baba oğlunun dikkatinin biraz dağıldığını fark etti. Alarmlar, pusularla dolu bir yaşantıda bilenmiş duyuları oradan uzaklaşır, çatışma seslerine yoğunlaşır gibiydi. Artık işitilen tek tek atışlar değildi. Birleşiyor, sürekli bir çatırtıya dönüşüyorlardı.

Baba-oğul daha rahat konuşsunlar diye uzaklaşmış bulunan senatör ortaya çıktı.

— Bizi buradan dehliyorlar dostum. Ziyaretlerimizde pek talihli çıkmadık.

Artık erler geçmiyordu. Çarpışmaya hazırlanan bir gemideki gibi, hepsi gidip yerlerini almışlardı. Julio duvara dayamış olduğu tüfeğini aldı. Aynı anda babasının kafasının üstünden biraz toz kalktı; toprakta ufak bir delik açıldı.

— Çabuk, buradan uzaklaşın –dedi Don Marcelo'yu itekleyerek.

Üstü kapalı bir siperde ayrıldılar, kısa, gergin bir veda: "Hoşça kal baba." Bir öpücük verip sırtını döndü. Arkadaşlarının yanına dönmekte sabırsızlanıyordu.

Ateş tüm hatta yayılmıştı. Askerler istiflerini bozmadan ateş ediyorlardı, sanki sıradan bir iş yapar gibi. Her gün çıkan bir çatışmaydı, kimin başladığı tam olarak bilinmiyordu, iki silahlı kitlenin kısa mesafede, karşı karşıya mevzilenmesinin sonucuydu. Tabur komutanı bir saldırı denemesi yapılmasından korkarak ziyaretçilerinden ayrıldı.

Onlara rehberlik etmekle görevli subay bir kez daha kafilenin başına geçti, geldikleri dolambaçlı, kaygan yoldan gerisingeri dönmeye başladılar.

Bay Desnoyers başı önüne eğik yürüyordu, düşmanın saldırısının sevincini yarıda kesmesine öfkelenmişti.

Gözlerinin önünde Julio'nun bakışı, onun için yolculuğun en büyük yeniliği olan kapkara, kıvırcık sakalı uçuşuyordu. Yaşamına yeni bir anlam bulmuş olan ciddi erkek sesini duyuyordu.

— Memnunum baba... memnunum.

Giderek uzakta kalan çatışma acılı bir tedirginlik saçıyordu yüreğine. Derken içgüdüsel, saçma, son derece kesin bir inanç doğdu içinde. Oğlunu bir ilah gibi güzel ve ölümsüz görüyordu. Tüm tehlikelerden sapasağlam çıkacağı doğuyordu içine. Başkalarının ölmesi doğal bir şeydi; oysa Julio!..

Her adımında ondan uzaklaşırken kulaklarında umudun şarkısını duyuyordu. O şarkının hoş güftesinin yankısı gibi, zihninde şöyle yineledi baba:

— Onu öldürecek kişi anasından doğmadı. Yüreğim öyle diyor, hiç yanıltmaz beni... Onu öldürecek kişi anasından doğmadı!

IV

Onu Öldürecek Kişi Anasından Doğmadı

Aradan dört ay geçince Don Marcelo'nun bu inancı fena bir darbe yedi. Julio yaralanmıştı. Ama haberi üzücü bir gecikmeyle aldığı sırada, Lacour, Savaş Bakanlığı'nda yaptığı araştırmayla onu sakinleştirdi. Çavuş Desnoyers asteğmen olmuştu, yarası hemen hemen iyileşmişti ve senatörün işe el atmasıyla ailesinin yanına on beş günlük bir nekahet dönemi geçirmeye gelecekti.

— O bir kahraman, dostum –diye tamamladı sözlerini Lacour–. Komutanlarının onun hakkında dediklerini okudum. Bölüğünün başında bir Alman bölüğüne saldırmış; yüzbaşısını kendi eliyle öldürmüş; bilmem daha başka ne yiğitlikler yapmış... Nişan vermişler, subaylığa terfi ettirmişler... Gerçek bir kahraman.

Ve baba, duygulanıp ağlayarak, titreyerek başını sallıyordu; gün geçtikçe yaşlanmakta, gün geçtikçe heyecanı artmaktaydı. Yaralanma haberini alınca ilk anlarda inancının sarsılmış olmasından pişmandı. Az kalsın oğlunun ölebileceğini düşünmüştü. Ne saçma!.. Julio'yu öldürecek kişi anasından doğmamıştı; yüreği öyle söylüyordu.

Günün birinde onun kapıdan içeri girdiğini gördü, kadınların çığlıkları, ayılıp bayılmaları arasında. Zavallı Dona Luisa ona sarılmış ağlıyordu, kollarını boynuna dolamış, heyecan sarsıntıları geçiriyordu. Chichì onu ağırbaşlılıkla, düşünceler içinde seyretti, aklının bir yarısını yeni gelene verdi, öbür yarısı uzaklara uçmuş, öteki savaşçıyı arıyordu. Bakır tenli nedimeler bir perde aralığının arkasında aralarında çekiştiler, meraklı ceylan gözlerini o deliğe uydurdular.

Baba etekleri arkasında düğümlenen gri kaputun kollarındaki sırmalı dörtgene hayranlıkla baktı, sonra Fransızların siper savaşı için hazırladıkları düz kenarlı lacivert miğferi inceledi. Geleneksel kep ortadan kaybolmuştu. Eski İspanyol okçularınınkini andırır havalı bir başlık Julio'nun yüzünü gölgeliyordu. Kısa kesilmiş, bakımlı sakalına da dikkat etti, siperde gördüğüne hiç benzemiyordu. Hastaneden yeni çıktığı için tertemiz, özenliydi.

— Bana benziyor, değil mi? –dedi yaşlı adam gururla.

Dona Luisa annelerin benzerlikler konusundaki titizliğiyle itiraz etti.

— Benzemek ne kelime, tıpkı sen.

Onu sağlıklı, neşeli gören tüm aile birden tedirginliğe kapıldı. Hiçbir tehlike kalmadığına inanmak için yarasını görmek istiyorlardı.

— Önemsiz bir şey, canım! –diye itiraz etti asteğmen–. Omzuma bir mermi saplandı. Doktorlar ilkin sol kolumu kaybedeceğim diye korktular; ama sonra hepsi geçti... Sözü edilecek bir şey değil.

Chichì, Julio'yu tepeden tırnağa bakışlarıyla denetledi, askeri şıklığının ayrıntılarını derhal keşfetti. Kaputu eprimiş, kirliydi, tozlukları çizilmişti, terli kumaş, kösele, sert tütün kokuyordu; ama bileklerinden birinde bir platin saat vardı, öbüründe künyesi bir altın zincirle tutturulmuştu. Ağabeyine doğuştan zevkli olduğu için hep hayrandı, bu ayrıntıları sonra René'ye aktarmak için aklının bir köşesine not etti. Ardından, annesini bir borç isteyerek şaşırtmanın yerinde olup olmadığını düşündü; topçu subayına kendisi bir armağan yollamak istiyordu.

Don Marcelo kendini önündeki mutluluk ve şan dolu on beş güne hazırlamıştı. Asteğmen Desnoyers yalnız başına sokağa çıkamadı. Babası vestiyerde alçakgönüllü ve şanlı bir pırıltıyla kendini gösteren miğferin civarında dolanıp duruyordu. Julio onu kafasına geçirir geçirmez ortaya çıkıveriyordu, şapkası ve bastonuyla o da sokağa çıkmaya hazırdı.

— Sana eşlik etmeme izin verir misin?.. Seni rahatsız eder miyim? Bunu öylesine bir alçakgönüllülükle, dileğinin kabul görmesi için öylesine şiddetli bir istekle söylüyordu ki, oğlu onu çiğneyip geçemiyordu. Sokaklarda Argensola ile dolaşmak için servis merdiveninden sıvışmak ve benzeri okul çocuğu kurnazlıklarına başvurmak zorunda kalıyordu.

Bay Desnoyers o güne değin Paris sokaklarında hiç bu kadar gururla yürümemişti, öyle ya, yanındaki delikanlının sırtındaki kaput şanlı bir eskilikteydi ve göğsü iki madalyayla kabarmıştı: Savaş Haçı ve Askeri Nişan. Bir kahramandı ve o kahraman onun oğluydu. Tramvaylarda ve metroda halkın sevecen bakışlarını her ikisine yönelik bir saygı olarak karşılıyordu. Kadınların bu yakışıklı çocuğun üstüne diktikleri ilgili gözler hem gururunu okşuyor, hem rahatını kaçırıyordu. Karşılaştıkları tüm askerler, ne kadar çok pırpırlı ve madalyalı olursa olsunlar, Julio ile

kıyaslanmayı hak etmeyen "kaytarıcılar" gibi görünüyorlardı. Bastonlara, koltuk değneklerine dayanarak arabalardan inen yaralılar ise onları alçaltan bir acıma duygusu uyandırıyorlardı ancak. Biçareler!.. Onlar kendi oğlu gibi talihli çıkmamışlardı. Oysa onu öldürecek kişi anasından doğmamıştı, rastlantı sonucu bir yara alacak da olsa, izleri hemen siliniyor, yakışıklılığına gölge düşmüyordu.

Bazen, özellikle de geceleyin, beklenmedik bir anlayış gösterip Julio'nun sokağa yalnız çıkmasına göz yumuyordu. Aşkta zaferden zafere koşan gençliğini anımsıyordu, savaştan önce pek başarılıydı. Ya şimdi kahraman asker nüfuzuyla kimleri elde etmezdi ki!.. Yatmaya gitmeden önce onun yatak odasının önünden geçerken, kahramanı önemli bir hanımefendinin yanında hayal ediyordu. Ancak ünlü bir kadın ona layıktı; baba gururu daha azıyla yetinemiyordu... Hiç aklına gelmezdi ki Julio, Argensola ile birlikte, bir asteğmenin basit zevkleriyle, bir müzikholde, bir sinemada, savaşın karattığı Paris'in tekdüze ve pırıltısız eğlentileriyle oyalanmaktaydı ve aşk zaferleri konusunda talihi eski arkadaşlıklarından bazılarını tazelemekten öteye gitmiyordu.

Bir akşam onun yanında Champs Elysées'de yürürken, karşı yönden gelen bir hanımı görerek titredi. Bayan Laurier'di bu... Julio onu tanıyacak mıydı acaba? Oğlunun benzinin attığını, dalgın bir hava takınarak gözlerini başka kimselere çevirdiğini duyumsar gibi oldu. Kadın dimdik, kayıtsız, ilerledi. Bu soğuk tavrın karşısında yaşlı adam neredeyse sinirlendi. Oğlunun yanından geçip gidiyordu da içgüdüsü onu uyarmıyordu, ha! Ah, bu kadınlar!.. Arkasından bakmak için başını çevirdi, ama hemen vazgeçmek zorunda kaldı. Margarita'yı taş kesilmiş, arkalarından bakarken yakalamıştı, şaşkınlıktan benzi kül gibi, uzaklaşmakta olan askere derin bakışlarla bakıyordu. Don Marcelo o gözlerde hayranlık, aşk, belleğinde apansız uyanıveren koskoca bir geçmişi okur gibi oldu. Zavallı kadın!.. Ona karşı babaca bir sevgi duydu, sanki Julio'nun karısıymış gibi. Dostu Lacour ona Laurier çiftinden söz etmişti. Margarita'nın anne olacağını öğrenmişti. Ve yaşlı adam, karı-kocanın barıştığını da, zamanın geçtiğini de hesaba katmaksızın, sanki oğlunun payı olmuş gibi o analığa sevindi.

O arada Julio sırtına dikilmiş o bakışlardan habersiz, solgun yüzüyle başını çevirmeden ilerliyor, duygularını gizlemek için bir şarkı

mırıldanıyordu. Margarita'nın onun yanından hiç tanımaksızın geçip gittiğini sandı, çünkü yaşlı adam hiçbir şey söylemedi.

Don Marcelo'nun başta gelen meraklarından biri oğlunun yaralandığı çatışmayı anlatmasıydı. Asteğmeni görmek için eve bir konuk gelir gelmez aynı isteği yinelemeden etmiyordu:

— Seni nasıl yaraladıklarını anlat... Alman yüzbaşıyı nasıl öldürdüğünü anlat.

Julio açıkça belli olan bir alçakgönüllülükle özür diliyordu. Kendi öyküsünden bıkmıştı artık. Babasının gönlü olsun diye senatörün, stüdyosunda Argensola'nın, Tchernoff'un, ziyarete gelen aile dostlarının önünde anlatmıştı... Artık dayanamaz olmuştu.

O zaman baba öyküyü kendi anlatmaya başlıyordu, sanki gözleriyle görmüş gibi ayrıntılı, ballandırarak.

Siperin karşısındaki bir şeker fabrikasının yıkıntılarını ele geçirmek gerekiyormuş. Almanlar, Fransız topçusunun ateşiyle oradan püskürtülmüşlermiş. Güvenilir bir adamın yöneteceği bir keşif kolu gerekiyormuş. Komutanlar da her zamanki gibi Çavuş Desnoyers'i seçmişler.

Gün ağarınca, bölük ihtiyatla ilerlemiş, engelle karşılaşmamış. Erler yıkıntılara dağılmışlar. Julio tek başına sonuna kadar gitmiş, niyeti düşman saflarını incelemekmiş, ama bir duvarın arkasına geçince hiç beklemediği bir karşılaşma olmuş. Bir Alman yüzbaşıyla yüz yüze kalmış. Nefretten çok şaşkınlıkla göz göze bakışmışlar, aynı zamanda içgüdüsel olarak birbirlerini öldürmeye çalışıyor, her biri diğerinden daha hızlı davranmak istiyormuş. Yüzbaşı elindeki Fransa haritasını atmış. Sağ eliyle tabancasını araştırmış, kınından çekip çıkarmaya uğraşıyormuş, bakışlarını bir an olsun düşmanından ayırmıyormuş. Derken bu hareketin yararsız olduğunu görerek vazgeçmiş. Çok geçmiş artık. Ölümün karşısında iri iri açılmış gözleri hep öyle Fransıza dikiliymiş. O ise tüfeğini yüzüne kadar kaldırmışmış. Neredeyse burnunun dibinden ateş etmiş... Alman boylu boyunca yere yıkılmış.

Oğlu ancak o zaman yüzbaşının emir erini fark etmiş, onun bir adım arkasından yürüyormuş. Er tüfeğiyle Desnoyers'e ateş edip omzundan

yaralamış. Fransızlar koşup gelmişler, emir erini öldürmüşler. Sonra komutanları araziyi keşfederken az ileride durmuş bekleyen düşman bölüğüyle çatışmaya girmişler. Julio, yarasına karşın, bölüğünün başında direnmiş, fabrikayı daha üstün bir güce karşı korumuş, sonunda takviye kuvvetleri gelmiş ve arazi kesin olarak Fransızların elinde kalmış.

— Böyle oldu oğlum, değil mi? –diye noktalıyordu Don Marcelo.

Oğlu evetliyordu, yinelenmesinden rahatsızlık duyduğu bu öykünün bir an önce sonuçlanmasını diliyordu. Evet; öyle olmuştu. Ama babasının bilmediği, onun da asla söylemeyeceği şey, yüzbaşıyı öldürdükten sonra neyi keşfettiğiydi.

İki erkek, onlara sonsuz gibi gelen bir saniye süresince yüz yüze bakıştıklarında, gözlerinde karşılaşmanın şaşkınlığından ve birbirlerini yok etme isteğinden daha fazla bir şey belirmişti. Desnoyers bu adamı tanıyordu. Yüzbaşı da onu tanımıştı. Yüz ifadesinden sezmişti... Ama her ikisi de hayatta kalabilmek için öldürmek kaygısıyla anılarını toparlayamamıştı.

Desnoyers tanıdık birini öldürdüğünden emin olarak ateş etmişti. Sonra, takviye kuvvet gelinceye değin mevkiin savunmasını yönetirken, cesedi az ötede yatan bu düşmanın ailesinden, Hartrott'lardan biri olabileceği kuşkusu doğmuştu içinde. Ama kuzenlerinden daha yaşlı, Karl eniştesinden de çok daha genç görünüyordu. Zaten o olsa, o ileri yaşında yalnızca piyade yüzbaşısı olamazdı.

Sonra kan kaybından güçsüz düşmüş olarak siperlere geri götürüldüğünde, düşmanının cesedini görmek istemişti çavuş. Ölümün soldurduğu yüzün karşısında da kuşkusunu giderememişti. Açık gözlerinde hâlâ şaşkınlık okunur gibiydi. Bu adam hiç kuşkusuz kendisini tanıyormuş. O da bu yüzü tanıyordu. İyi de, kimdi?.. Birden hayalinde deniz canlanmıştı, kocaman bir gemi görmüştü, gözlerinin aralığından ona bakan sarışın, uzun boylu bir kadın, imparatorunun stilini taklit ederek söylevler veren iri yapılı, bıyıklı bir adam. "Toprağın bol olsun Yüzbaşı Erckmann." Okyanusun ortasında başlayan tartışmalar işte böyle, Fransa'nın bir köşesinde noktalanmıştı.

Tatlı Berta'nın karşısındaymış gibi, zihninde özür dilemişti. Öldürülmemek için öldürmek zorunda kalmıştı. Savaş budur işte. Erckmann'ın belki de onu tanıyamadan öldüğünü düşünerek kendini avutmaya çalışmıştı, belki de katilinin birkaç ay önceki yol arkadaşı olduğunu bilememişti... Ve Julio kaderin oyunu olan bu karşılaşmayı belleğinin en derininde bir sır olarak sakladı. Atlantik'i geçişindeki olayları bilen dostu Argensola'ya da açmadı.

Don Marcelo'nun hiç beklemediği bir anda, oğlunun varlığının verdiği neşe ve gururla dolu bu yaşantı sona eriverdi. On beş gün çabuk geçer. Asteğmen çekip gitti, bütün aile de gerçeklerle dolu bu dönemin ardından, yeniden hayalin ve umudun aldatıcı okşayışlarına kendini bırakmak zorunda kaldı, mektup beklemeye, uzaklardaki Julio'dan haber gelmedikçe kuruntulara kapılmaya başladılar; piyasada askerler için satılan ne varsa hepsinden paketler dolusu gönderiyorlardı, bazısı yararlı, bazısı abuk sabuk şeylerdi.

Anne için teselli yoktu. Julio'nun ziyareti yokluğunu daha da şiddetle duymasına yaramıştı. Onu gördüğünde, babasının yinelemekten zevk aldığı o ölüm öykülerini dinlediğinde, oğlunu çevreleyen tehlikelerin daha çok bilincine varmıştı. Kader onu uğursuz önsezilerle uyarır gibiydi.

— Öldürecekler onu –diyordu kocasına–. O yara Tanrı'nın bir uyarısıydı.

Sokağa çıktığında, sakat askerleri gördükçe heyecandan tir tir titriyordu. Nekahet halinde, ama cepheye dönmeleri yaklaşmış olan enerjik askerler büsbütün acımasını uyandırıyordu. Kocasıyla birlikte San Sebastian'a yaptıkları bir yolculuğu anımsadı, orada bir boğa güreşinde zavallı atların yazgısına öylesine acımıştı ki öfkesinden ve üzüntüsünden avaz avaz bağırmıştı. Hayvanların bağırsakları dışarı dökülüyor, hemen oracıkta şıpın işi tedavi ediliyorlar, sonra yalancı bir kuvvetle ateşlenmiş olarak arenaya geri döndürülüyorlardı. Bu ölümcül tedavi birkaç kez yineleniyordu, ta ki en son, kesin boynuz darbesi gelinceye değin... Yeni iyileşmiş askerler de ona o zavallı hayvanların görüntüsünü çağrıştırıyorlardı. Bazıları savaşın başından beri üç kez yaralanmışlardı, yine de tedavi edilip coşturulduktan sonra kaderin piyangosuna yeniden sürülüyorlardı, hep en son darbeyi bekleyerek... Ah, evladı, evladı!

Desnoyers karısını dinledikçe öfkesi başına sıçrıyordu.

— Ama Julio'yu öldürecek kişi anasından doğmadı!.. O benim oğlum. Ben de gençliğimde korkunç tehlikeler atlattıydım. Beni de öteki dünyanın savaşlarında yaraladılar, ama bak, pekâlâ da bu yaşıma kadar geldim.

Olaylar da onun körü körüne inancını kuvvetlendirir merkezdeydi. Ailenin çevresine felaketler yağıyor, bireylerini üzüntülere boğuyor, ama bir teki bile gözü pek asteğmene değmiyordu; yiğit bir silahşor fütursuzluğuyla kahramanlıklarına kahramanlık ekliyordu o.

Dona Luisa, Almanya'dan bir mektup aldı. Kız kardeşi, İsviçre'deki bir Güney Amerika konsolosluğu aracılığıyla ona Berlin'den yazmıştı. Bu kez Bayan Desnoyers kendi oğlu olmayan biri için gözyaşı döktü: Elena ve düşmanları için ağladı; Almanya'da da analar vardı ve o, analık duygusunu her türlü vatanseverlik ayrılıklarından üstün sayardı.

Zavallı Bayan Hartrott! Bir ay önce yazdığı mektubunda ölüm haberlerinden ve umutsuzluk sözlerinden başka şey yoktu. Yüzbaşı Otto ölmüştü; küçük kardeşlerinden biri de ölmüştü, ama o hiç olmazsa annesine kendi tarafının elinde olan bir toprakta ölmenin avuntusunu vermişti. Mezarında ağlayabilecekti. Öbürü Fransız toprağında gömülmüştü; nerede, kimse bilmiyordu. Başka yüzlerce cesetle karışmış ölüsünün yerini hiç bilemeyecek, kendi bağrından kopmuş olan o bedenin nerede çürüdüğünü sonsuza değin öğrenemeyecekti... Üçüncü oğlu da Polonya'da yaralanmıştı. İki kızı nişanlılarını kaybetmişlerdi ve dilsiz acılarıyla onu umutsuzluğa düşürüyorlardı. Von Hartrott hâlâ yurtsever derneklerine başkanlık ediyordu ve gelecek zaferi katmerlendirme planları yapıyordu, ama son aylarda çok ihtiyarlamıştı. "Bilge", azmini koruyan tek kişiydi. Ailenin üstüne çöken felaketler Profesör Julius von Hartrott'un vahşetini büsbütün azdırmıştı. Yazdığı bir kitap için hesaplar yapıyordu: Almanya zaferi kazandıktan sonra isteyeceği milyarlık savaş tazminatlarının ve Avrupa'nın hangi topraklarına el koyması gerektiğinin hesabını.

Bayan Desnoyers, Victor Hugo Bulvarı'ndan, Berlin'deki bir evdeki annenin sessiz sedasız akan gözyaşlarını dinler gibi oldu. "Umutsuzluğumu anlarsın, Luisa... Öyle mutluyduk ki! Dünyayı bu felaketlere sürükleyenlerin Tanrı cezasını versin! İmparatorun suçu yok. Bütün suç düşmanlarında..."

Don Marcelo, karısının yanında ağzını açmıyordu. Elena'ya başına gelen felaketten ötürü acıyordu, mektubundaki siyasal içerikli sözlerin üzerinde durmuyordu. Hem Dona Luisa'nın yeğeni Otto'nun ardından nasıl gözyaşı döktüğünü görünce yüreği yumuşadı. Doğduğunda onun vaftiz anası olmuştu, Desnoyers de vaftiz babasıydı. Bu bir gerçekti ve Don Marcelo bunu unutmuştu. Hayalinde çiftlikteki dingin yaşam canlandı, Julio doğmadan önce, büyükbaba görmediği zamanlar okşadığı sarışın çoluk çocuğun oyunlarını anımsadı. Kendi çocuklarının gelmekte geciktiği sıralarda, birkaç yıl süreyle olanca sevgisini yeğenlerine vermişti. Karl'ın nasıl umutsuzluğa düştüğünü düşününce içtenlikle üzüldü.

Ama daha sonraları, yalnız kaldıkça, soğuk bir bencillik bu duyguları silip süpürüyordu. Savaş savaştı ve onu öbür taraf açmıştı. Fransa kendini savunmak zorundaydı ve ne çok düşman ölürse o kadar hayrınaydı... Onu ilgilendirmesi gereken tek kişi Julio idi. Oğlunun yazgısına olan inancıyla hayvansı bir neşe duydu, sevgisi vahşete varan bir babanın keyfiydi bu.

— Onu öldürecek kişi anasından doğmadı... Yüreğim öyle söylüyor.

Derken daha yakın bir felaket gelip sükûnetini bozdu. Bir gece Victor Hugo Bulvarı'na döndüğünde, Dona Luisa'yı ellerini kafasına götürmüş, dehşet içinde buldu.

— Kızımız, Marcelo... kızımız!

Chichì salonda bir divana uzanmıştı, beti benzi atmıştı, yüzü yeşilimsi bir solukluktaydı, sanki boşlukta birisini görüyormuş gibi, bakışlarını ileriye dikmişti. Ağlamıyordu; yalnızca donup kalmış gözlerinde hafif bir sedef pırıltısı titreşiyordu.

— Görmek istiyorum onu! –dedi boğuk bir sesle–. Onu görmem lazım!

Babası, Lacour'un oğlunun başına korkunç bir şey geldiğini sezdi. Chichì'yi böylesi bir umutsuzluğa düşüren ancak bu olabilirdi. Karısı üzücü haberi aktardı. René yaralanmıştı, ağır yaralanmıştı. Bataryasının üstünde bir mermi patlamış, arkadaşlarından birçoğu ölmüştü. Subayı bir ceset yığınının arasından çekip çıkarmışlardı; bir eli kopmuştu, bacaklarından, gövdesinden, başından yara almıştı.

— Görmek istiyorum onu! –diye yineliyordu Chichì.

Kızını acı dolu inatçılığından vazgeçirebilmek için Don Marcelo'nun çok uğraşması gerekti; her türlü engeli aşarak derhal cepheye, yaralının yanına koşmak istiyordu. Senatör sonunda ona söz geçirebildi. Beklemeleri gerekiyordu; babası olduğu halde o da boyun eğmişti. René'nin Paris'teki bir hastaneye nakledilmesi için uğraşmaktaydı.

Bu büyük adama acıdı Desnoyers. Eski usul babaların felaket karşısındaki sükûnetini korumaya çabalıyor, şanlı atalarını ve Roma Cumhuriyeti'nin tüm kahramanlarını aklına getiriyordu. Ama bu hatip hayalleri çok geçmeden olduğu gibi çöküyordu; dostu birkaç kez ağlarken yakaladı onu. Bir tek oğlu vardı ve onu kaybedebilirdi!.. Chichì'nin içine gömüldüğü sessizlik ise yüreğini büsbütün sızlatıyordu. Kızcağız ağlamıyordu; acısından gözyaşı dökmüyor, ayılıp bayılmıyordu. Yüzünün yeşilimsi solgunluğu, gözlerindeki hummalı pırıltı, robot gibi yürümesine neden olan bir katılık duygularının tek belirtisiydi. Düşünceleri uzaklarda yaşıyor, çevresinde olup biteni fark bile etmiyordu.

Yaralı Paris'e geldiğinde onun da, senatörün de havaları değişti. Göreceklerdi ya onu, bu da artık kurtulmuş saymaları için yetiyordu.

Chichì hastaneye müstakbel kayınpederi ve annesiyle birlikte koştu. Sonra yalnız gitti, orada kalmak, tüm yönetmeliklere savaş açarak, kendisine rakipmişler gibi nefret ettiği rahibelerle, hastabakıcılarla çatışarak, yaralının yanında yaşamak istiyordu. Ama afra tafrasının sonuç vermediğini görünce ufaldı, alçakgönüllü bir tavır takındı, tüm o kadınların gönlünü şirinliğiyle kazanmaya çalıştı. Sonunda günün büyük bölümünü René'nin yanında geçirmeyi başardı.

Topçu subayını yatakta görünce Desnoyers gözyaşlarını zor tuttu... Ah, oğlunu da o halde görebilirdi!.. Sımsıkı sargıların içinde bir Mısır mumyasına dönmüştü. Şarapnellerden delik deşik olmuştu. Beyaz sargı bezlerinin ortasında yalnızca tatlı tatlı bakan bir çift gözle sarışın, ince bir bıyık görebildi. Zavallıcık yanı başında, sanki evindeymişçesine buyurganlıkla nöbet tutan Chichì'ye gülümsüyordu.

Aradan iki ay geçti. René'nin durumu epey düzeldi; artık iyileşmiş sayılırdı. Yanında kalmasına izin kopardığından beri, nişanlısının bu iyileşmeden hiçbir kuşkusu kalmamıştı.

— Benim yanımda ölme dediğim kimse ölemez –diyordu, babasınınkini andırır bir imanla–. Almanların beni kocasız bırakmalarına izin verir miyim hiç!

"Şeker asker"i ona kalmıştı kalmasına, ama acınacak durumdaydı... Don Marcelo, daha birkaç ay önce incecik, kıvrak, hatta biraz da kadınsı, kırılgan bir yakışıklı olarak tanıdığı o nekahet halindeki askerin evine girdiğini gördüğü an, savaşın dehşetini her zamankinden fazla hissetti. Yüzü morumsu bir ağ gibi birkaç yara iziyle boydan boya çizilmişti. Sol kolu dirseğinin yakınına kadar yok olmuştu. Ceketinin yeni, kaybolmuş kolun üstünde acıklı bir boşlukla sallanıyordu. Öbür eli bastonunu sıkı sıkıya kavramıştı, esnekliğine yeniden kavuşmaya yanaşmayan bir bacağı sürüklemek için o zorunlu destekten başka çaresi yoktu.

Gel gör ki Chichì halinden memnundu. Sevgili askerine her zamankinden de büyük bir heyecanla bakıyordu; evet, biraz şekilden çıkmıştı, ama çok ilginç bir hali vardı. Annesi peşinde, yaralıyı Boulogne Ormanı'nda gezmeye çıkarıyordu. Caddede karşıdan karşıya geçerken, otomobil ve araba sürücüleri durup malûle yol vermezlerse gözleri ateşler saçıyordu... "Aşağılık savaş kaçakları!.." Bir zamanlar René'yi sapasağlam ve mutlu gördüklerinde hakaretler yağdıran halk kadınları gibi öfkeyle doluydu yüreği. Kız arkadaşlarının selamlarına karşılık verirken mutluluk ve gururla doluyordu. Şöyle diyordu gözleri: "Evet; benim nişanlım bu işte... Bir kahraman." Gök mavisi gömleğin göğsüne iliştirilmiş Savaş Haçı madalyasıyla pek meşguldü. Ta uzaktan görülsün diye düzeltip duruyordu. Hiç değiştirmediği eski üniformasının hayatını uzatma derdindeydi, çünkü yaralandığı sırada sırtında olan üniformaydı bu. Yenisini giyse büro askeri havası alabilirdi, hani şu Paris'ten dışarı adımını atmayanlardan.

Giderek gücünü yeniden kazanan René onun buyurgan bakımından bağımsızlaşmak istiyorduysa da yararı olmuyordu. Çevik ve rahat yürümeye çalışmak istemesi boşunaydı.

— Yaslan bana.

O da nişanlısının koluna girmek zorunda kalıyordu. Kızın gelecek için yaptığı planların tümü kocasını canla başla korumaya, ona bu zayıf halinde nasıl destek olacağına dayalıydı.

— Ah benim zavallı malûlüm! –diye fısıldıyordu sevdayla–. Namussuzlar onu nasıl da çirkinleştirmişler, işe yaramaz hale sokmuşlar!.. Neyse, talihi varmış yine, benim gibi ona tapan bir nişanlısı var... Çolak da olsan da hiç fark etmez; sana ben bakacağım; benim küçücük oğlum olacaksın. Göreceksin, hele bir evlenelim, krallar gibi yaşayacaksın, seni nasıl şık, nasıl zarif dolaştıracağım...Ama gözünü bir başka kadına dikeyim deme ha! İlk ihanetinde, sevgili malûlüm, işe yaramaz bir nesne gibi bırakıveririm seni.

Desnoyers ile senatör de onların geleceğini düşünüyorlardı, ama daha olumlu biçimde. Elden geldiğince çabuk evlendirilmeleri gerekiyordu. Niçin beklesinlerdi?.. Savaş engel değildi. Her zamankinden çok sayıda nikâh kıyılıyordu, aile içinde, sır gibi. Zaman cümbüş zamanı değildi.

Ve nikâh töreninin ardından René Lacour, Victor Hugo Bulvarı'ndaki evde, bir düzine insanın arasına yerleşti kaldı.

Don Marcelo, kızı için başka hayaller beslemişti: Gazetelerin uzun süre dillerine dolayacakları şenlikli şamatalı bir düğün; geleceği parlak bir damat... Ama, ah bu savaş! O noktada herkes bazı hayallerinin yok olduğunu görüyordu.

Kendi durumunu değerlendirerek avundu. Nesi eksikti ki? Chichì mutluydu, aşkı dışında her şeyi unutturan bencil ve gürültülü bir neşesi vardı. İşleri ise pupa yelken gidiyordu. İlk anların krizinden sonra, savaşan tarafların gereksinimleri çiftliklerinin ürünlerini silip süpürmekteydi. Et fiyatları hiç bu denli yükselmemişti. Para eskisinden de hızla avuçlarına akıyordu, üstelik gündelik harcamaları azalmıştı... Gerçi Julio ölüm tehlikesi içindeydi, ama ona hiçbir kötülük gelemeyeceğinden adı gibi emindi. Tek tasası şiddetli heyecanlardan sakınmak, sakin kalmaktı. Paris'te tanınan kişilerin art arda öldüklerini gördükçe kafasında tehlike çanlarını çalmaya başlamıştı; siyasetçiler, sanatçılar, yazarlar patır patır dökülüyorlardı. Gün geçmiyordu ki tanınmış birisi ölmesin. Savaş yalnız cephedekileri öldürmüyordu. Yol açtığı şiddetli heyecanlar kentlerde ok gibi dolaşıyor, normal zamanda olsa daha uzun süre yaşayacak kırılganları, zayıfları vuruyordu.

"Aman kendini kolla Marcelo! –diye söyleniyordu, bencil bir zevkle–. Hiç telaşlanmak yok. Tchernoff dostunun söylediği o dört atlıdan sakınmak

gerek."

Bir akşamı onunla ve Argensola ile stüdyoda gazetelerde çıkan havadislerden konuşarak geçirdi. Fransızlar Champagne'de saldırıya geçmişlerdi, önemli ilerlemeler kaydetmiş, çok sayıda tutsak almışlardı.

Desnoyers bunun ne büyük bir can kaybı anlamına gelebileceğini düşündü. Ama Julio'nun yazgısından ötürü hiç kaygılanmadı. Oğlu cephenin o kesiminde değildi. Bir gün önce ondan bir hafta evvelin tarihini taşıyan bir mektup almıştı; zaten tüm mektuplar ellerine aynı gecikmeyle varıyordu. Asteğmen Desnoyers'in morali yüksek, keyfi yerinde gibiydi. Terfi bekliyordu; Legion d'Honneur madalyası için önerilenler listesindeydi. Don Marcelo gelecekte kendini general babası olarak görüyordu: Devrim generalleri gibi genç bir general. Çevresindeki eskizlere uzun uzun baktı, savaşın oğlunun kariyerini böylesine beklenmedik biçimde değiştirmesine hayran kaldı.

Eve dönerken Margarita Laurier ile karşılaştı, yas giysilerine bürünmüştü. Senatör ondan birkaç gün önce söz etmişti. Topçu ağabeyi Verdun'de ölmüştü.

"Ne çok kişi ölüyor! –dedi kendi kendine–. Zavallı annesi, kim bilir ne haldedir!"

Ama aynı zamanda doğmakta olanları düşününce anında gülümsedi. İnsanlar hiçbir zaman şimdi olduğu gibi hızla üretmemişlerdi. Bayan Laurier bile gelecekteki analığının yuvarlaklığını gururla sergiliyordu, artık çok yakın olduğu gözle görülüyordu. Yas tülleri arasında belli olan hayat topağını gözleriyle okşadı. Bir kez daha, zamanın geçişini hesaba katmaksızın, Julio'ya kaydı aklı. Dünyaya gelecek bebeği sanki onunla bir akrabalığı varmışçasına sıcaklıkla düşündü; kendi kendine söz verdi, hayatta karşısında çıkacak olursa, Laurier'lerin çocuğuna cömertçe yardım etmekten geri kalmayacaktı.

Evinden içeri girdiğinde, Dona Luisa yolunu kesip Lacour'un onu beklediğini bildirdi.

— Bakalım şöhretli kaynımız ne istermiş acaba –dedi neşeyle.

Kadıncağız tedirgindi. Senatörün yüzündeki görkemli ifadeyi görünce nedenini bilmeden işkillenmişti, öyle ya, kadınlık içgüdüsü erkeklerin ihtiyatını delip geçer, ardında ne olduğunu sezinler. Üstelik René ile babasının duygularını dizginleyerek alçak sesle konuştuklarını da görmüştü.

Çalışma odasının çevresinde dayanılmaz bir merakla dolandı, bir şeyler işitmeye çabaladı. Ama bekleyişi uzun sürmedi.

Birden bir haykırış... acı bir çığlık... ancak tüm gücünü yitiren bir bedenden çıkabilecek bir ses.

Ve Dona Luisa tam da yere yuvarlanan kocasını tutabileceği anda içeriye girdi.

Senatör ne yapacağını bilemeden, mobilyaların, duvarların karşısında özürler diliyordu, başını yere eğmiş duran, kendini duyabilecek tek kişi olan René'ye o şaşkınlıkla sırtını dönmüştü.

— Lafımı tamamlatmadı ki... Daha ilk sözden anladı...

Çığlığı işiten Chichì çıkageldi, babasının karısının kollarından sıyrılıp bir divana serildiğini, ardından yerlerde yuvarlandığını gördü; gözleri camlaşmış, yuvalarından uğramıştı, çarpılmış ağzından köpükler saçılıyordu.

Lüks odalarda bir ağıttır yayıldı, hep aynı inilti, kapıların altından sızıyor, görkemli, ıssız merdivenlere kadar ulaşıyordu.

— Ah, Julio!.. Ah, benim oğlum!..

V

Ecel Tarlaları

Ağır ağır ilerliyordu otomobil, bir kış sabahının kurşuni gökyüzü altında.

Toprak uzaktan yarıklarına konmuş bir kelebek sürüsünün kanat çırpışını andıran bembeyaz bir çırpıntıyla titreşiyordu. Kimi tarlaların üstünde yoğundu sürü, kimilerinde ufak öbekler oluşturuyordu.

Araba yaklaştıkça, beyaz kelebekler yeni renklerle canlanıyordu. Bir kanat laciverde dönüyordu, öbürü kırmızıya... Minicik bayraklardı bunlar, yüzlerce, binlerce bayrakçık, gece gündüz, güneşin ılıttığı meltemle, solgun sabahların ıslak yelleriyle, sonu gelmez gecelerin ısıran soğuğuyla titreşip duruyorlardı. Yağmur renklerini yıkaya yıkaya soldurmuş, zayıflatmıştı. Tedirgin bez parçacıklarının kenarlarını nem kemirmişti. Kimilerini güneş yakmıştı ateşe değmiş pervaneler misali.

Bayrakların çırpınışı arasında kara tahtadan haçlar seçiliyordu. O tahta parçalarının üstünde koyu renk kepler, kırmızı başlıklar, yavaş yavaş çürüyen at yeleleriyle süslü miğferler bulunuyordu, iklim öğeleri uçlarından gözyaşı olup damlıyordu.

— Ne çok ölü! –diye içini çeken Don Marcelo'nun sesi çınladı otomobilin içinde.

Karşısında oturan René hüzünle başını salladı.

Dona Luisa bu cenaze ovasına dalıp gitmişti, dudakları bir duayla kıpırdıyordu hiç durmadan. Chichì şaşkınlıktan büyümüş gözlerini bir yandan bir yana çeviriyordu. Yüzünü küllendiren yeşilimsi solgunluğa karşın daha büyümüş, daha güçlü görünüyordu.

İki hanım yas giysileri içindeydiler, upuzun tüllere bürünmüşlerdi. Baba da yas giysileri içindeydi, yıkılmış bir halde, koltuğuna gömülmüştü, bacakları özenle bir kürk battaniyeye sarılmıştı. René'nin sırtında hâlâ sefer üniforması vardı, üzerine kısa bir sürücü yağmurluğu giymişti. Yaralarına karşın, ordudan çekilmeyi istememişti. Savaş bitinceye değin bir teknik büroya atanmıştı.

Desnoyers ailesi dileklerine ulaşmaya gidiyordu.

Ölüm haberinin ardından, kendine geldikten sonra, baba tüm iradesini bir istekte toplamıştı:

— Onu görmeliyim... Ah, oğlum!... Evladım!

Senatör ona bu yolculuğun olanaksızlığını kanıtlamıştı, ama boşuna. Julio'nun vurulduğu yerde çarpışmalar hâlâ sürüyordu. Ziyaret belki daha sonraları yapılabilirdi. "Onu görmek istiyorum," diye ayak diredi yaşlı adam. Kendisi de ölmeden önce oğlunun mezarını görmeyi istiyordu. Sonuçta Lacour yalvar yakar, ısrar edip ayak direyerek dört ay uğraştı Don Marcelo bu yolculuğu yapabilsin diye.

Sonunda bir sabah, bir askeri araç tüm Desnoyers ailesini yüklendi. Senatör onlarla birlikte gidemedi. Bakanlıklarda bir değişiklik yapılacağı konusunda söylentiler vardı, acaba cumhuriyet onun o biraz küçümsenen hizmetine gereksinim duyar mı diye parlamentoda görünmesi lazımdı.

Geceyi bir kolordu komutanlığının yerleşmiş olduğu bir taşra kentinde geçirdiler. René büyük çarpışmaya katılan subaylardan rapor aldı. Harita elde, onların verdikleri bilgileri izledi, sonunda Julio'nun taburunun çarpışmış olduğu bölgeyi bulup çıkardı.

Ertesi sabah yeniden yola düzüldüler. Çarpışmaya katılmış olan bir er, sürücünün yanında oturmuş, rehberlik ediyordu. René ara sıra dizlerinin üstüne yaydığı haritaya bakarak ere sorular soruyordu. Onun taburu Desnoyers'inkine yakın çarpışmıştı, ama aylar önce onun tam olarak nerelerden geçmiş olduğunu anımsamıyordu. Kır değişime uğramıştı. İnsanlarla kaplı, çarpışmanın hayhuyu içinde gördüğünden farklıydı. Issızlıkta kafası karışıyordu... Otomobil ağır ağır ilerledi, mezar öbeklerinden başka nirengi alacak bir nesne yoktu, dümdüz, bembeyaz uzanan anayolu izliyorlar, yan yollara sapıyorlardı; irili ufaklı çukurlara, arabanın yaylarını gıcırdatan derin çamur deryalarına batıyorlardı. Zaman zaman otomobil tarlalara dalıyor, tekerleklerinin izleri saban izlerini ezerek bir öbek haçtan öbürüne gidiyordu.

Mezarlar... dört bir yanda mezarlar. Ölümün beyaz çekirgeleri doğayı kaplamıştı. O şanlı, o ölümcül kanat çırpınışının ulaşmadığı tek köşe kalmamıştı. Taze saban izleriyle yarılmış boz toprak, sarımsı yollar, karanlık koruluklar, hepsi durup dinlenmek bilmeyen bir dalgalanmayla

çırpınıyordu. Toprak haykırıyordu sanki; sözleri tedirgin bayrakçıkların titreşimiydi. Günlerce, gecelerce, hiç bitmeyen bir ezgiye dönüşmüş binlerce haykırış, bu toprağın tanık olduğu ve hâlâ trajik bir ürpertisini sakladığı canavarca çarpışmayı anlatıyordu.

— Ölüler... ölüler –diye mırıldanıyordu Chichì, gözleriyle otomobilin iki yanında durmadan kayıp giden haç dizilerini izlerken.

— Tanrım, merhamet et onlara!.. Analarına merhamet et! –diye inliyordu Dona Luisa yeniden dualarını sıralarken.

En şiddetli çarpışmalar burada geçmişti, eski usul, göğüs göğüse boğuşmuşlardı siperlerin dışında süngülerle, dipçiklerle, yumruklarla, dişlerle.

Yeri kavramaya başlayan rehber ıssız ufukta birkaç noktayı işaret ediyordu. Şurada Afrikalı nişancılar mevzilenmişti; ötede avcı taburları. Bütün mezar öbekleri yolun iki yanından süngü hücumunu başlatmış olan ileri hat askerlerinindi.

Otomobil durdu. René erin ardından inip bazı haçların üzerindeki yazıları incelemeye koyuldu. O ölüler aradıkları alaydan olabilirdi. Chichì de dayanılmaz bir kocasını koruma isteğiyle, otomat gibi onun ardından indi.

Her mezarda birkaç kişi vardı. Ceset sayısı haçın kollarına asılmış çürümekte ya da paslanmakta olan keplerin ya da miğferlerin sayısından anlaşılıyordu. Bu mezarlarda yatan vatan aşkını taçlandırmış olan madeni cenaze çelenkleri kararmakta, yaprakları yolunmaktaydı. Kimi haçlarda ölülerin adları hâlâ açık seçikti, ama kimilerinde silinmeye başlamıştı, yakında okunmaz olacaklardı.

"Kahramanca ölüm ha!.. Şanlı zafer ha!" diye düşünüyordu Chichì hüzünlere boğulmuş.

Gençliklerinin baharında toprağa düşmüş bu güçlü kuvvetli adamların çoğunun adı bile kalmayacaktı geriye. Kala kala bir anı kalacaktı: İhtiyar bir köylü kadının akşam vakti Fransa'nın yollarından birinde ineğini güderken belleğini zorlayan bir anı. İçini çekerken mırıldanacaktı: "Küçücük yavrum benim!.. acaba nereye gömdüler benim küçücük yavrumu?" Yalnızca halk kadınında yaşayacaktı bu anı, yas giysilerine

bürünmüş, geçimini nasıl sağlayacağını bilemeyen halk kadınında ve çocuklar kara önlüklerle okula gittiklerinde vahşi bir iradeyle şöyle diyeceklerdi: "Ben büyüdüğümde babamın öcünü almak için Almanları öldürmeye gideceğim."

Ve Dona Luisa, koltuğunda kıpırtısız, Chichì'nin mezarlar arasında dolaşmasını seyrederken dualarına bir an ara veriyordu:

— Tanrım, evlatsız kalan analara merhamet et... babasız kalan minimini çocuklara merhamet et... gazabın bizi unutsun artık, hele bir gül artık yüzümüze!

Koltuğuna çökmüş kocası da ölüm tarlalarını seyrediyordu. Ama gözlerini inatla çelenksiz, bayraksız mezarlara dikmişti, üstlerinde kısacık yazılarla yalın haçlardı bunlar. Ölümün kitabında sanki ayrı bir sayfa açan Alman mezarlarıydı. Bir yanda sayısız Fransız mezarı üstünde ufak sayılar: Bir, iki, üç ölü. Ötede, birbirlerinden uzak, süssüz püssüz mezarların üstünde büyük rakamlar, insanı dehşete düşüren bir kısalıkla yalnızca sayılar.

İnsan etiyle dolu bu hendekleri tahta direklerle yapılmış daracık, upuzun çitler sınırlıyordu. Toprakları üzerine kar yağmış ya da tuz dökülmüş gibi ağarmıştı. Topaklarla karışmış kireçti bu. Haçın üzerinde, mezarda Almanlar bulunduğu belirtilmişti; ardından bir sayı: 200... 300... 400.

Bu sayılar Desnoyers'in hayalini zorluyordu. Söylemesi kolaydı, ama bir araya toplanmış üç yüz ölüyü tamı tamına göz önüne getirmek kolay olmuyordu; morarmış, kanlara bulanmış insan etinden üç yüz çıkın, palaskalar kopmuş, miğferler ezilmiş, çizmeler çamurdan güllelere dönüşmüş, çürümeye başlamış sert dokular kokuşmakta, camlaşmış inatçı gözler, son sırrın karşısında kasılmış yüzler, bir daha açılmamak üzere üstü örtülecek bir hendeğin dibinde tuğlalar gibi üst üste dizilmiş... Bu cenaze sıraları ovanın olanca genişliğinde yer yer yineleniyordu.

Don Marcelo vahşi bir keyif duydu. Acılara gömülmüş babalık sevgisi öç almanın iğreti avunmasını tadıyordu. Julio ölmüştü, kendisi de ölüp gidecekti, bu felaketi taşıyabilecek durumda değildi; ama o mezarlarda ne kadar çok sayıda düşman çürümekteydi ve artlarında bıraktıkları sevdikleri onları anacaklardı, tıpkı kendisinin oğlunu andığı gibi!..

Onları hayalinde ölmeden önceki, kendi şatosunun çevresinde istila ilerlediği sıralardaki halleriyle canlandırdı.

İçlerinden bazıları, en aydın ve korkunç olanları yüzlerinde üniversite sıralarındaki düelloların yaralarını sergiliyorlardı. Sırt çantalarında kitaplar taşıyan askerlerdi, bir grup köylüyü kurşuna dizdikten ya da bir köyü yağmaladıktan sonra, yangınların parıltısında oturup şairlerin, filozofların yazdıklarını okuyorlardı. Bilgiyle kurbağa misali şişmişlerdi, kılı kırk yaran, her derde deva bilgileriyle gururlanıyorlardı, eski çağ dinbilimcilerinin ağır, dolambaçlı diyalektiğinden nasiplenmişlerdi. Yanıltmacaların evlatları, yalanın torunlarıydılar, zekâ cambazlıklarının onları alıştırdığı zihinsel perendelerle en büyük saçmalıkları kanıtlayabileceklerine inanırlardı. Pek bayıldıkları o tez-antitez-sentez yöntemini kullanarak kanıtladıkları şunlardı: Almanya'nın dünyanın efendisi olması gerekiyordu; Belçika kendini savunduğu için yerle bir edilmeyi hak etmişti; mutluluk tüm insanların Prusya usulü alaylarda toplanarak hiçbir çaba ziyan edilmeksizin yaşaması demekti; varoluşun en yüce ülküsü ahırını temiz, yemliğini dolu bulmaktı; özgürlükle adalet Fransız devrimci romantizminin ham hayallerinden başka bir şey değildi; her oldubitti zafere ulaştığı anda kutsal sayılırdı ve hukuk denen şey yalnızca kaba kuvvetin sonucuydu. Bu eli tüfekli aydınlar kendilerini dünyaya uygarlık saçacak bir Haçlı Seferi'nin yiğit şövalyeleri sayıyorlardı. Sarışın insanların esmerlere karşı kesin zaferi kazanmalarını diliyorlardı; küçümsenesi Güney insanını köleleştirmekti arzuları, böylece dünyanın gelecekte "yeryüzünün kaymağı", "insanlığın soylu kesimi" olan Cermenler tarafından yönetilmesini sağlayacaklardı. Tarihte bir değeri olan her şey Almandı. Eski Yunanlılar, Cermen kökenliydiler; İtalyan Rönesansı'nın büyük sanatçıları da Almandılar. Akdeniz insanları, kökenlerinden gelen bir fesatla, tarihi çarpıtmışlardı.

Ama Pancermenizmin haçlısı tam da bu büyük emelleri düşlerken, o küçümsenesi Latinin sıktığı kurşunla devrilmiş, tüm gururuyla çukurun dibini boylamıştı işte.

"Şimdi tam yerini bulmuşsun, savaş tutkunu ukala," diye aklından geçiriyordu Desnoyers, Rus ahbabıyla yaptığı sohbetleri anımsayarak.

Yazık ki Alman üniversitelerinde kalmış tüm *Herr Professor*'lar orada değildiler; çoğu nesnelerin adlarını değiştirerek zihinsel ürünleri çarpıtmada

tartışılmaz bir ustalığa erişmiş bilgelerdi onlar! Sakalları dalga dalga, gözlükleri altın çerçeveli o adamlar, o barışçı laboratuvar ve kürsü fareleri, sofizmleri ve kibirleriyle işte o savaşın hazırlayıcısı olmuşlardı. Onlar sımsıkı korseli, pırıl pırıl monokllü *Herr Lieutenant*'tan daha fazla suçluydular, çünkü o dövüş ve kıyım peşinde koşarken ne de olsa kendi profesyonel heveslerini izlemekten başka şey yapmıyordu.

Alt sınıftan bir Alman askeri eline geçirdiğini iç eder, sarhoşken önüne geleni kurşuna dizerken, savaşçı öğrenci çarpışmanın ortasında Hegel'i ya da Nietzsche'yi okuyordu. O "tarihsel adalet" icraatını kendi elleriyle gerçekleştiremeyecek kadar kültürlüydü. Ne var ki o ve profesörleri Cermen hayvanının tüm berbat içgüdülerini kışkırtmışlar, üstünden bilimsel bir haklılık cilası geçmişlerdi.

"Mezarından hiç çıkma emi, tehlikeli entelektüel," diye sürdürüyordu Desnoyers kafasında.

Vahşi Faslılar, çocuksu kafalı Afrikalılar, gamlı Hintliler, ona Alman üniversitelerinin avlularında kurum satan bütün o savaş meraklısı samur cüppelerden daha saygıdeğer görünüyordu. O cüppeleri sırtlarında taşıyanların tamamı ortadan yok olsa dünya nasıl rahat soluk alırdı! Hırs dolu bilgenin incelikli, soğukkanlı, zalim barbarlığına kıyasla, vahşinin çocuksu, kendi halinde barbarlığını yeğliyordu; bu kendisini o denli rahatsız etmiyordu, üstelik ikiyüzlü değildi.

Bu nedenle, yüreğinde acıma uyandıran tek düşman türü o mezarlarda çürümekte olan adsız, cahil erlerdi. Zamanında birer köylüydüler, fabrika işçisiydiler, dükkânlarda tezgâhtardılar, bağırsakları ölçüsüz gelişmiş obur Almanlardı; savaşı açlıklarını doyurmak için, birilerine buyruk vermek, birilerini pataklamak için fırsat bilmişlerdi, çünkü ömürlerini kendi ülkelerinde boyun eğmekle ve tekme yemekle geçirmişlerdi.

Vatanlarının tarihi Amerika yerlilerin toplu saldırıları örneği, Akdeniz'in ılıman kıyılarında yaşayan insanların mallarına el koymak için yaptıkları akınlardan ibaretti. Oysa *Herr Professor*'lar bu yağma akınlarının bir yüksek uygarlık örneği olduğunu kanıtlamışlardı. Ve iyi niyetli Almancık, evlatlarının ekmeğini çıkarmak için kendini feda eden iyi bir babanın hevesiyle ileri atılmıştı.

İstila ettiği topraklarda ilerleyen bu büyük Alman akınını ailelerinin titreyen elleriyle yazdıkları yüz binlerce mektup izlemişti. Desnoyers yıkılmış şatosunun önünde akşam çökerken o mektuplardan bazılarının okunuşunu dinlemişti. Ölülerin, tutsakların ceplerinde bulunmuş yazılardı. "Kırmızı pantolonlulara sakın acıma. Gebert Fransızları, çocukları bile bağışlama..." – "Gönderdiğin pabuçlara teşekkür ederiz, ama kızın ayağına olmadı. Şu Fransızların ayakları gülünç denecek kadar küçükmüş..." – "Bir piyano düşürmeye bak." – "Güzel bir saat ele geçirsen pek hoşuma gider." – "Komşumuz yüzbaşı karısına bir inci kolye yolladı. Sense hep ıvır zıvır gönderiyorsun!"

Erdemli Cermen öylece çifte dilekle ilerliyordu; hem ülkesini genişletecek, hem evlatlarına değerli armağanlar yollayacaktı. "Almanya her şeyin üstünde!" Ama işte o hoş hayallerin peşi sıra giderken, aynı düşleri besleyen silah arkadaşlarıyla kucak kucağa çukurun dibini boylamıştı.

Desnoyers, Ren Nehri'nin öte yakasında acınacak halde bekleşip duran kadınların sabırsızlığını canlandırdı hayalinde. Ölü listelerinde belki kayıpların adları yoktu bile. Ve Alman hatlarına mektuplar yağıp duruyordu; alıcısının eline hiç ulaşmayacak mektuplar. "Yanıt ver. Yazmıyorsun, belki de bize güzel bir sürpriz hazırlıyorsun da ondandır. Kolyeyi unutma sakın. Bir piyano gönder bize. Oymalı bir büfe olsa çok hoşuma gider. Fransızların pek hoş mobilyaları oluyor..."

Kireçten ağarmış toprağın üstünde yalın bir haç öylece duruyordu. Yakınında bayrakçıklar çırpınıyordu. Sağa sola gidip geliyorlardı, alayla gülümseyerek itiraz eden başlar gibi: Hayır!.. Hayır!

Otomobil yolunda ilerledi. Rehber şimdi uzaktaki bir mezar öbeğini gösteriyordu. Kuşkusu yoktu, alayın çarpıştığı yer orasıydı. Derken araç karayolundan ayrıldı, tekerlekleri kabartılmış toprağa battı, çarpışmanın gelişimine göre, rasgele oraya buraya serpilmiş mezarları ezmemek için geniş dolambaçlar çiziyordu.

Tarlaların neredeyse tümü işlenmişti. İnsan eli mezardan mezara uzanmıştı ve sabah sis örtülerini kaldırdıkça giderek belirginleşiyordu.

Kışın son güneş ışınlarıyla doğa gülümsemeye başlıyordu; kör, sağır, duyarsız, varlığımızdan habersizdi; insan denen zavallı hayvancıklardan ister bir tanesi olsun, ister bir milyon ceset olsun, hiç tınmadan alıyordu bağrına.

Su kaynaklarında hâlâ buzdan saçaklar vardı; toprak ayakların altında cam çıtırtısıyla parçalanıyordu; su birikintilerinin kırışıkları kıpırtısız kalmışlardı; kapkara uyuyan ağaçlar gövdelerinde kışın giydirdiği maden yeşili örtüyü koruyorlardı; yerin bağrı sönüp cansızlaşmış gezegenlerinkini andıran vahşi, mutlak bir soğuk soluyordu... Ama ilkbahar tropik saraylarında çiçekten zırhını kuşanmıştı bile, sabırsızlıkla kişneyen yeşil kısrağını eyerlemişti: Çok geçmeden kırlarda koşmaya başlayarak, o dörtnala düzensiz koşuşturmasında kışın kara cinlerini önüne katıp sürecek, sırtına salınmış altın saçları havada hoş kokulardan bir iz bırakacaktı. Yollardaki otlar minimini tomurcuklarla kaplanmış, onun gelişini müjdeliyorlardı. Kuşlar, bir cesaret, barınaklarından çıkmışlar, örtülü mezarların arasında öfkeyle gaklayan kuzgunların arasında kanat çırpıyorlardı. Doğa güneşin alnında aldatıcı bir çocuksu gülümseme takınıyordu, cepleri çalıntı eşyalarla doluyken masum gözlerle bakan bir çocuk yüzü.

Çiftçi tarlayı sürmüş, saban izini tohumla doldurmuştu. İnsanlar varsın birbirlerini boğazlasınlardı; toprağın onların nefretleriyle alışverişi yoktu, yaşamının gidişini onların yüzünden durduracak değildi. Saban dümdüz, kesin çizgilerini her yılki gibi açmış, insanlarla hayvanların tepişmelerini, top arabalarının derin izlerini silmişti. İnatçı azmini hiçbir şey değiştiremiyordu. Saban bombaların açtığı çukurları doldurmuştu.

Çelik üçgen zaman zaman toprağın altındaki bazı engellere takılıyordu... adsız, mezarsız bir ölü. Demirden tırnak, görmediği nesneye acımaksızın yolunu izliyordu. Arada bir de daha sert engeller karşısında duralıyordu. Yere gömülüp patlamadan kalmış mermilerdi. Köylü ölüm aygıtını topraktan çekip çıkarıyor, kimi zaman da aygıt gecikmeli bir melanetle elinde patlıyordu... Ama toprak adamı geçimini sağlamak zorunda kaldığında korku nedir bilmez, o yüzden dosdoğru ilerlemesini sürdürüyor, ancak gözle görülür bir mezara rast geldiğinde yolundan sapıyordu. O noktada saban izleri saygıyla uzaklaşıyor, ufak dalgalanmalarla, üstü bayrakçıklar ya da haçlarla taçlanmış bu toprak parçalarının adalar gibi

çevresinden dolaşıyordu. Morarmış bir ağza saplanan saban demiri geleceğin ekmeğinin yaratıcı tohumlarını bağrında taşıyordu. Tohumlar, gebe ahtapotlar misali, köklerinin kollarını uzatmaya hazırlanıyorlardı; daha birkaç ay önce şanlı umutlar ya da dehşet verici emeller beslemiş bulunan kafataslarına değin. Bir kez daha kendi kendini yenileyecekti yaşam.

Otomobil durdu. Rehber haçların arasında koşturuyor, yarı silinmiş yazılarını sökmeye uğraşıyordu.

— İşte burası!

Bir mezarda alayın numarasını bulmuştu.

Chichì ile kocası alelacele arabadan fırladılar. Ardından Dona Luisa acıdan kaskatı kesilmiş, gözyaşlarını gizlemek için yüzünü buruşturarak indi. Sonunda üçü sarındığı kürk battaniyeyi üstünden atmış olan babaya yardımcı oldular. Zavallı Bay Desnoyers! Yere bastığında sendeledi, sonra ayaklarını zorla sürüyerek, bastonunu saban izleri arasına saplayarak zahmetle ilerledi.

— Dayan bana, yaşlı kocam –dedi karısı ona kolunu uzatarak.

O otoriter aile reisi şimdi ancak yakınlarının desteği sayesinde hareket edebiliyordu.

Mezarların arasında uzun, zahmetli yürüyüş başladı. Rehber haçlardan oluşan çalılığı inceliyor, adları heceliyor, yarı silinmiş olanların önünde kararsız duraklıyordu. Chichì mezardan mezara tek başına ilerledi. Rüzgâr siyah tüllerini uçuşturuyordu. Bir yazıtı sökmeye çabalayarak başını her eğişinde yas şapkasının altından bukleleri sarkıyordu. Ayakları saban izlerine gömüldü. Daha rahat yürüyebilmek için eteğini topladı, böylece tapılası bacaklarının birazı açığa çıkmış oldu; tadına doyulmaz bir yaşam, gizli güzellik, aşk esintisi o ölüm ve çürümüşlük toprağında adımlarını izledi.

Uzaktan babanın sesi geliyordu.

— Daha bulamadınız mı?..

İki ihtiyar sabırsızlanmaktaydılar, oğullarının mezarını hemen bulsunlar istiyorlardı.

Ama keşfe çıkanların mezarı bulmaları yarım saat aldı. Hep bilinmedik adlar, adsız haçlar ya da başka alayların numarasını gösteren yazıtlar. Don Marcelo artık ayakta duramıyordu. Yumuşak toprakta, saban yarıklarının arasında ilerlemek onun için bir işkenceydi. Umudunu yitirmeye başladı... Ah! Julio'nun mezarını asla bulamayacaktı. Anayla baba da kendi başlarına araştırıyorlardı. Bütün haçların önünde acılı başlarını eğiyorlar, ayakları çoğu kez bir cesedin varlığını gösteriyora benzeyen dar, uzun bir kabartıya gömülüyordu. Okuyorlardı adları... Hayır, orada da yoktu! Umutlarla üzüntülerin çetin yolunda böylece ilerliyorlardı.

Derken bağırarak haber verdi Chichì: "Burada!.. Burada!" İki ihtiyar, her adımda düşmekten korkarak koştular. Tüm aile bir cenaze töreninde olduğu gibi, artık otlarla kaplanmaya başlamış olan bir tümseğin önünde toplandı. Başucundaki haça harfler bıçakla derinlemesine kazılmıştı: "Desnoyers..." Ardından, kısaltılmış rütbesi, alayı, taburu.

Upuzun bir sessizlik oldu. Dona Luisa anında yere diz çökmüştü, gözleri haça dikiliydi; akları kıpkırmızı kesilmiş, artık yaş akıtmayan, iri iri açılmış gözler. Gözyaşları kendisine ancak oraya kadar eşlik etmişti. Şimdi sıradan dışavurumlara yanaşmayan bir acı onları uzaklaştırmış, kaçırmıştı.

Baba o kaba saba mezara şaşırarak bakakaldı. Oğlu oradaydı işte, sonsuza değin orada!.. Bir daha göremeyecekti onu! Onun yerin bağrında, tabutsuz, doğruca toprağın içinde uyuduğunu tahmin etti, ecele yakalandığı andaki gibi, perişan kahraman üniformasıyla. Bitkilerin köklerini salkım saçak belki de kendisinin sevgiyle öptüğü o yüze dolamakta olduklarını, yağmurun onun gövdesinin her yanına ıslak ıslak sızdığını düşününce sanki bir aşağılamayla karşılaşmış gibi isyanla doldu yüreği. Oğlunun hayattayken kendine ne büyük özenle baktığını anımsadı; sonu gelmez banyolar, masajlar, silah eğitimi ve boksla güçlenişi, buz gibi duşlar, incelikli, kibar parfümler... hepsi gelip gelip bir buğday tarlasında, gübre yığını misali, yorgunluktan yıkılıp devrilen, düştüğü yere gömülüveren bir iş hayvanı misali çürümek içinmiş.

Oğlunu hemen alıp oralardan götürmek istedi ve öyle yapamadığı için umutsuzluğa düştü. İzin koparır koparmaz onu oradan taşıtır, krallara layık bir mezar yaptırırdı... İyi de, sonuçta eline ne geçerdi ki? Bir yığın kuru kemiğin yerini değiştirmiş olurdu; ama o kemikleri kaplayan eti, kişiliğinin olanca güzelliği orada, toprağa karışmış kalırdı. Karun gibi zengin

Desnoyers'in oğlu sonsuza değin Champagne'in yoksul bir tarlasına karışıp gitmişti. Ah, ne sefalet! Buna varmak için mi onca didinmiş, milyonlar yığmıştı o?

Julio'nun ölümünün nasıl olduğunu bile bilmiyordu. Son sözlerini kimse aktaramazdı. Eceli bir anda, yıldırım gibi mi gelmişti, dünyadan bilinçsizliğin gülümsemesiyle mi ayrılmıştı, yoksa tarlanın ortasında terk edilmiş, uzun işkence saatleri mi geçirmişti, hiçliğe gömülmeden önce bir sürüngen gibi kıvranarak cehennemi bir acının kıskacında mı çırpınmıştı, bilmiyordu. O tümseğin altında ne vardı, bilmiyordu: Ölümün elini nazikçe değdirdiği bütün bir gövde mi yoksa çelik fırtınasının paramparça ettiği, şekilsiz beden artıklarının karmaşası mı, onu da bilmiyordu... Bir daha göremeyecekti oğlunu! Kafasını dolduran o Julio salt bir anı olarak kalacaktı, ana-babası yaşadığı sürece yaşayan bir ad, onlar ortadan yok olunca o da yavaş yavaş silinip gidecekti!..

Bir inilti, bir hıçkırık duyarak şaşaladı... Sonra bir de baktı ki düşüncelerine acı bir hıçkırıkla eşlik eden meğer kendisiymiş.

Karısı ayaklarının dibindeydi. Kupkuru gözlerle dua ediyordu, kendi umutsuzluğuyla baş başa dua ediyordu, bakışları büyülenmişçesine, inatla haça dikilmişti... işte oradaydı oğlu, tıpkı çocukluğunda, beşiğinde, uykusunu gözlediği zamanlardaki gibi... babanın haykırışı onun kafasında da çınlıyordu, ama öfkeli bir umutsuzlukla değil, sonsuz bir üzüntüyle. Onu bir daha göremeyecekti artık!.. Demek mümkündü böyle bir şey!

İkisinin acıklı düşüncelerini Chichì gelip dağıttı. Koşa koşa otomobile gitmiş, kolları çiçeklerle dolu dönüyordu. Haçın üstüne bir çelenk astı; ardından dibine koskocaman bir demet yerleştirdi. Sonra tümseğin yüzeyini çiçek yapraklarından bir yağmurla kapladı, bir dini töreyi yerine getiriyormuşçasına ciddi, kaşları çatıktı, düşünceleriyle ağabeyini selamlayarak eşlik ediyordu: "Al, yaşamı güzellikleri ve zevkleriyle o kadar çok sevmiş olan senin için... Al, kadınları kendine âşık etmeyi bilen senin için..." Zihninde anısına acısı kadar büyük bir hayranlıkla ağlıyordu. Kız kardeşi olmasaydı, sevgilisi olmuş olmayı isterdi.

Çiçek yağmuru bittiğinde bir yana çekildi, varlığıyla ana-babasının iniltili acısını rahatsız etmek istemiyordu.

Yakınmalarının yararsızlığı karşısında, Don Marcelo'nun her zamanki öfkeli huyu uyanmış, kadere karşı esip savuruyordu.

Düşmanların bulunduğunu hayal ettiği ufka bakıp yumruklarını sıktı öfkeyle. İnsanların ezeli karabasanı olan canavarı görür gibi oldu. Yani birçok kez olduğu gibi, kötülük yine cezasız mı kalacaktı?..

Adalet diye bir şey yoktu; dünya rastlantının ürünüydü; hepsi yalandı, insanoğlu içinde yaşadığı çaresizliği korkmadan taşıyabilsin diye uydurulmuş avuntu sözleriydi.

Uzaklarda, insanları çiğneyip geçen mahşerin dört atlısının nal seslerini duyar gibi oldu. Savaş kılıcını kavramış koca pazılı hayvansı genç irisini gördü; sadağında veba oklarıyla iğrenç iğrenç sırıtan okçuyu; açlık terazisiyle kel kafalı cimriyi; atının üstünde ecelin tırpanıyla ilerleyen cesedi gördü. İnsanoğluna varlıklarını duyuran tek alışılmış ve dehşetengiz ilahlar olarak tanıdı onları. Geri kalan her şey düşten ibaretti. Gerçek olan mahşerin dört atlısıydı...

Birden, esrarengiz biçimde zihninden geçenleri sezmiş gibi, ayaklarının dibine çökmüş sızlanan o kafanın düşündüklerini okudu.

Kendi başına gelen felaketlerin etkisiyle, anne başkalarının felaketlerini anımsamıştı. O da ufka bakıyordu. Düşman hatlarının ötesinde, kendi ailesininkine benzer bir acılı kafile canlanıyordu hayalinde. Yanında kızlarıyla Elena'yı görüyordu, mezarlar arasında dolaşıyor, sevdikleri bir adı araştırıyor, bir haçın önünde diz çöküyorlardı. Ah, o acı dolu sevinci bile tümüyle yaşayamayacaktı kız kardeşi. Öteki tarafa geçip bir başka mezarı arayamayacaktı. Günün birinde geçecek bile olsa, bulamayacaktı. O tapındığı beden adsız mezarlarda çürümüş olacaktı, onları az önce gördüğünde yeğeni Otto'yu anımsamıştı.

— Tanrım, nereden kalkıp da bu topraklara geldik sanki? Neden doğduğumuz yerde yaşayıp gitmedik ki?..

Bu düşünceleri sezinleyen Desnoyers, bir zamanlar karısını tanıdığı çiftliğin yemyeşil, göz alabildiğine uzanan ovasını anımsadı. Hayvan sürülerinin koşuşmasını işitir gibi oldu. Kentauros Madariaga geldi gözlerinin önüne, yıldızların parıltısı altında barışın neşesini, en değişik

kökenlerden gelmiş, siyasal emellerden uzak, emekte ve bollukta birleşmiş insanların kutsal kardeşliğini ilan ediyordu.

O da oğlunu düşünerek, karısı gibi yakındı: "Ne zorumuza kalkıp geldik sanki?.." O da acının verdiği dayanışma içinde, öteki taraftakilere acıdı. Onlar da kendileri gibi ıstırap çekiyorlardı; evlatlarını yitirmişlerdi. İnsan ıstırabı dünyanın her yanında aynıdır.

Ama sonra öyle acındığına kızdı. Karl savaş yanlısıydı; savaşı insanın en kusursuz durumu sayanlardandı, kışkırtmalarıyla hazırlamıştı o çatışmayı. Savaşın onun evlatlarını yemesi yerinde olmuştu; onların ardından ağlamamalıydı. Ama kendisi her zaman barıştan yanaydı! Yalnızca bir oğlu, bir tanecik oğlu vardı... ve işte artık onu sonsuza değin yitirmişti!..

Ölecekti, öleceğinden emindi... Önünde ancak birkaç aylık ömür kalmıştı. Ve ayaklarının dibinde dua etmekte olan hayat arkadaşı da çok geçmeden yok olacaktı. Bu yaşadıkları gibi bir darbenin ardından hayatta kalınmazdı ki. Artık bu dünyada yapacak hiçbir işleri kalmamıştı.

Kızı yalnız kendini düşünüyordu, evlatları ana-babalarından ayıran katı içgüdüyle, ayrı bir ailenin çekirdeğini oluşturacaktı, öyle ya, insanlık ancak böyle yenilenebilirdi.

Aileyi sürdürebilecek olan tek kişi Julio idi, adlarını ancak o sürdürebilirdi. Desnoyers'ler ölmüşlerdi; kızının çocukları Lacour olacaklardı... Her şey bitmişti.

Don Marcelo yakında öleceğini düşününce bir tür memnunluk duydu. Dünyadan bir an önce çekip gitmek istiyordu. Kendisini onca kaygılandırmış olan bu savaşın sonunu merak etmiyordu. Nasıl biterse bitsin, kötü bitmiş olacaktı. Canavar sakatlansa bile birkaç yıl sonra yeniden canlanacaktı, insanlara sonsuza değin eşlik edecekti... Kendi açısından önemi olan tek şey, savaşın oğlunu elinden almış olmasıydı. Her şey karanlıktı, kapkaranlık... Dünya yok olup gidecekti... Kendi de dinlenecekti.

Chichì altında herhalde cesetler bulunan bir tümseğin üstüne tırmanmıştı. Alnını kırıştırmış, ovayı seyre dalmıştı. Mezarlar... dört bir yanda mezarlar! Julio'nun anısı belleğinde ikinci plana geçmişti. Ne kadar ağlarsa ağlasın, onu diriltmesine olanak yoktu.

Ecel tarlalarının görüntüsü onu yalnızca yaşayanları düşünmeye yöneltiyordu. Gözlerini bir o yana bir bu yana çevirirken, iki eliyle rüzgârın havalandırdığı eteklerini bastırıyordu.

René tümseğin dibindeydi. Mezarları seyrettikten sonra genç kadın tekrar tekrar baktı ona, o ölülerle kocası arasında bir bağlantı kurar gibiydi. O da buradaki gibi çarpışmalarda canını tehlikeye atmıştı!..

— Sen de benim zavallıcığım –dedi yüksek sesle–, tüm bu bahtsızlar gibi, şu anda sen de tepende bir haç, bir toprak yığınının altında yatıyor olabilirdin!..

Asteğmen hüzünle gülümsedi. Evet, doğruydu.

— Gel, çık buraya –diye buyurdu Chichì–. Sana bir şey söylemek istiyorum.

Yanına geldiğinde kollarını onun boynuna doladı, bir hayat ve aşk rayihası saçan göğsünün gizli manolyalarına doğru çekti onu, hırsla, ısırırcasına öptü dudaklarından, ağabeyini çoktan unutmuş, aşağıda ağlaşıp ölmek isteyen iki ihtiyarı gözleri görmez olmuştu... ve rüzgârda serbest kalan etekleri eski zamanların amforalarını andıran kalçalarına yapışıp muhteşem kıvrımlarını ortaya koydular.

[1] V. Blasco Ibañez'in yaşamı üstüne ayrıntılı bilgi için bkz. N. Gül Işık, "Önsöz", V. Blasco Ibañez, Fırtınadan Önce Şark, İş Bankası Yay., İstanbul, 2007.

[2] İspanya'da Yeni Dünya fatihlerine verilen ad.

[3] Raymond Poincaré (1860-1934): Fransa başbakanı, daha sonra I. Dünya Savaşı sırasında cumhurbaşkanı.

[4] 1903'te kurulmuş olan Fransız yazın akademisi.

[5] Kefaret Şapeli: Fransız Devrimi sırasında giyotinle idam edilen kral XVI. Louis ve kraliçe Marie Antoinette'in anısına, 1816-1826 yılları arasında eski Madeleine Mezarlığı'nda, onların gömüldükleri noktada yaptırılmış olan neo-klasik tarzda minik bir kilise.

[6] Gringo: Güney Amerika'da yabancı anlamında.

[7] Yunan mitolojisinin belden yukarısı insan, aşağısı at biçimindeki yaratığı. Bu insan-hayvan karması mitolojik varlık imgesi Blasco Ibañez'in çağdaşı Latin Amerika yazarlarınca yeniden ele alınarak, kıtanın İspanyol fatihlerini ya da atıyla tek vücut olan gaucho'ları (sığırtmaç) anlatmak için kullanılmıştır.

[8] Arjantin ve Uruguay yaylalarının sığırtmaçları. (İsp.)

[9] İspanya'da Yeni Dünya fatihlerine verilen ad.

[10] Ufak çiftlik, kır evi.

[11] Arjantin'de yaygın olarak içilen bitki çayı

[12] Ortaçağda şato sahibelerine ezgiler söyleyen saz şairlerine verilen ad.

[13] Güney Amerika'da yerleşmiş İspanyollara ve onların konuştukları İspanyolcaya verilen ad.

[14] Güney Amerika'nın yerli yemekleri.

[15] Ulusal Konvansiyon ya da I. Fransız Cumhuriyeti: 1792-1795 yılları arasında ülke yönetimini üstlenmiş olan cumhuriyet rejimi.

[16] Roma soylularına verilen ad.

[17] Mahalle kabadayısı.

[18] Kuzey Amerikalı.

[19] 1859-1914 yılları arasında yaşamış Fransız İşçi Partisi milletvekili. Karl Marx'ın bazı fikirlerini benimsemişti, sınıf kavgasını tarihsel evrimin motoru sayıyordu, ama demokratik sosyalizmin kademeli olarak uygulanmasından yanaydı. Savaş arifesinde, Montmartre'da sokak ortasında tabancayla vurularak öldürüldü.

[20] Karl Lamprecht, 1856-1915 yıllarında yaşamış Alman tarih profesörü. Çeşitli üniversitelerde öğretim üyeliği yapmıştır; Alman halkının yaşamının ve ruhunun gelişimini incelediği on iki ciltlik Almanya Tarihi ülkesinde pozitivist tarihçiliğin en anlamlı örneği sayılır.

[21] Heinrich von Treitschke, 1834-1896 yıllarında yaşamış Alman tarih profesörü. Çeşitli üniversitelerde öğretim üyeliği yapmış, beş ciltlik XIX. Yüzyılda Almanya Tarihi başlıklı yapıtında şiddetli bir Alman milliyetçiliğini savunmuş, şansölye Bismarck'ı övmüştür.

[22] 1832-1917 yıllarında yaşamış Alman filozofu. Berlin Üniversitesi'ndeki öğretim üyeliği sırasında tarihçilik okulundan kaynaklanan bilgilerden yararlanarak Hegelciliği yenilemiştir.

[23] Fransız Devrim Savaşları sırasında 1792'de Fransız ordusu Valmy'de Prusya ordusunu bozguna uğratmıştı.

[24] Cumhuriyet çağırıyor bizi, / Ya yeneriz ya ölürüz; / Bunun için yaşar bir Fransız, / Bir Fransız bunun için ölmeli.

[25] Fransız Devriminin militanlarına verilen ad.

[26] Alsace'tır ve Lorraine'dir, / Bize gereken Alsace'tır. / Oh, oh, oh, oh.

[27] Yazar, mahşerin dört atlısı görüntüsünü çizerken "Havari Yuhanna"nın imgelerini aynen yineliyor: Kitab-ı Mukaddes'in geleceğe yönelik kehanetler içeren bu bölümünde yer alan yoğun ve gizemli simgesel imge ve olaylar yüzyıllar boyunca Hıristiyanlıkta pek çok araştırma ve

yoruma konu olmuşsa da, esinleyici ve şiirsel anlatımının içeriği açıklığa kavuşturulamadan kalmıştır.

[28] Resimlerle Mahşer.

[29] Joseph Joffre, 1852-1931 yılları arasında yaşamış, I. Dünya Savaşı'nda 1914-1916 yılları arasında Fransız ordusuna komuta eden general. Müttefik ordusunun geri çekiliş harekâtı ve ilk Marne Çarpışması'yla ün kazanmıştır.

[30] Adını Garibaldi'den alan İtalyan gönüllü birliği.

[31] Alman.

[32] 1870 Fransa-Prusya savaşında Almanlara kesin zaferi sağlayan çarpışma; İmparator III. Napolyon ordusuyla birlikte teslim olmuştu.

[33] Ernest Renan: XIX. yüzyılda yaşamış ünlü Fransız yazar, filolog, filozof ve tarihçi.

[34] Güney Fransa'da, Pireneler bölgesinde bir kasaba. 1858 yılında Meryem Ana'nın bir kız çocuğa göründüğü söylentisinin yayılmasıyla Katolikler için önemli bir hac yerine dönüşmüştür. Meryem Ana'ya adanmış Kutsal Mağara'ya özellikle şifa bulması güç, dindar hastalar mucize dilemeye giderler.

[35] Alman mitolojisinin savaşçı bakireleri.

[36] Ağır süvari.

[37] ağırtop